

Dhammapada-aṭṭhakathā : 1 - 2456

Abhittharetha (2.0001) **kalyāṇeti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto cūlekasāṭakabrāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

Vipassidasabalassa kālasmiñhi mahā-ekasāṭakabrāhmaṇo nāma ahosi, ayaṃ pana etarahi sāvattiyaṃ cūlekasāṭako nāma. Tassa hi eko nivāsanasaṭako ahosi, brāhmaṇiyāpi eko. Ubhinnampi ekameva pārupanaṃ, bahi gamanakāle brāhmaṇo vā brāhmaṇī vā taṃ pārupati. Athekadivasaṃ vihāre dhammassavane ghosite brāhmaṇo āha- “bhoti dhammassavanaṃ ghositaṃ, kiṃ divā dhammassavanaṃ gamissasi, udāhu rattiṃ. Pārupanassa hi abhāvena na sakkā amhehi ekato gantun”ti. Brāhmaṇī, “sāmi, ahaṃ divā gamissāmi”ti sāṭakaṃ pārupitvā agamāsi. Brāhmaṇo divasabhāgaṃ gehe vītināmetvā rattiṃ gantvā satthu purato nisinnova dhammaṃ assosi. Athassa sarīraṃ pharamānā pañcavaṇṇā pīti uppajji. So satthāraṃ pūjītukāmo hutvā “sace imaṃ sāṭakaṃ (2.0002) dassāmi, neva brāhmaṇiyā, na mayhaṃ pārupanaṃ bhavissati”ti cintesi. Athassa maccheracittānaṃ sahasaṃ uppajji, punekaṃ saddhācittaṃ uppajji. Taṃ abhibhavitvā puna maccherasahasānaṃ uppajji. Itissa balavamaccheraṃ bandhitvā gaṇhantaṃ viya saddhācittaṃ paṭibāhatiyeva. Tassa “dassāmi, na dassāmi”ti cintentasseva paṭhamayāmo apagato, majjhimayāmo sampatto. Tasmimpi dātuṃ nāsakkhi. Pacchimayāme sampatte so cintesi- “mama saddhācittena maccheracittena ca saddhiṃ yujjhantasseva dve yāmā vītivattā, idaṃ mama ettakaṃ maccheracittaṃ vaḍḍhamānaṃ catūhi apāyehi sīsaṃ ukkhipituṃ na dassati, dassāmi nan”ti. So maccherasahasānaṃ abhibhavitvā saddhācittaṃ purecārikaṃ katvā sāṭakaṃ ādāya satthu pādāmūle ṭhapetvā “jitaṃ me, jitaṃ me”ti tikkhattuṃ mahāsaddamakāsi.

Rājā pasenadi kosalo dhammaṃ suṇanto taṃ saddaṃ sutvā “pucchatha naṃ, kiṃ kira tena jitan”ti āha. So rājapurisehi pucchito tamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā rājā “dukkaraṃ kataṃ brāhmaṇena, saṅghamaṃ karissāmi”ti ekaṃ sāṭakayugaṃ dāpesi. So tampi tathāgatasseva adāsi. Puna rājā dve cattāri aṭṭha soḷasāti dviguṇaṃ katvā dāpesi. So tānipi tathāgatasseva adāsi. Athassa rājā dvattiṃsa yugāni dāpesi. Brāhmaṇo “attano aggahetvā laddhaṃ laddhaṃ vissajjesiyevā”ti vādamocanattaṃ tato ekaṃ yugaṃ attano, ekaṃ brāhmaṇiyāti dve yugāni gahetvā tiṃsa yugāni tathāgatasseva adāsi. Rājā pana tasmīṃ sattakkhattumpi dadante puna dātukāmoyeva ahosi. Pubbe mahā-ekasāṭako catusaṭṭhiyā sāṭakayugesu dve aggahesi, ayaṃ pana dvattiṃsāya laddhakāle dve aggahesi. Rājā purise āṇāpesi- “dukkaraṃ bhaṇe brāhmaṇena kataṃ, antepure mama dve kambalāni āharāpeyyāthā”ti. Te tathā kariṃsu. Rājā satahasasagghanake dve kambale dāpesi. Brāhmaṇo “na ime mama sarīre upayogaṃ arahanti, buddhasāsanasseva ete anucchavikā”ti ekaṃ kambalaṃ antogandhakuṭiyaṃ satthu sayanassa upari vitānaṃ katvā bandhi, ekaṃ attano ghare nibaddhaṃ bhuñjantassa bhikkhuno bhattakiccatthāne vitānaṃ katvā bandhi. Rājā sāyanhasamaye (2.0003) satthu santikaṃ gantvā taṃ kambalaṃ sañjānitvā, “bhante, kena pūjā katā”ti pucchitvā “ekasāṭakenā”ti vutte “brāhmaṇo mama pasādaṭṭhāneyeva pasīdati”ti vatvā “cattāro hatthī cattāro asse cattāri kahāpaṇasahasāni catasso itthiyo

catasso dāsiyo cattāro purise caturo gā mavare”ti evaṃ yāva sabbasatā cattāri cattāri katvā sabbacatukkaṃ nāma assa dāpesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “aho acchariyaṃ cūḷekasātakassa kammaṃ, taṃmuhuttameva sabbacatukkaṃ labhi, idāni katena kalyāṇakammaṃ ajjameva vipāko dinno”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, sacāyaṃ ekasātako paṭhamayāme mayhaṃ dātuṃ asakkhissa, sabbasoḷasakaṃ alabhissa. Sace majjhimayāme asakkhissa, sabbatṭhakaṃ alabhissa. Balavapa-cchimayāme dinnatā panesa sabbacatukkaṃ labhi. Kalyāṇakammaṃ karontena hi uppannaṃ cittaṃ ahāpetvā taṅkhaṇaṅṅeva kātappaṃ. Dandhaṃ kataṃ kusa-laṅhi sampattiṃ dadamānaṃ dandhameva dadāti, tasmā cittuppādasamanantara-meva kalyāṇakammaṃ kātappaṃ”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

116. “Abhittharetha kalyāṇe, pāpā cittaṃ nivāraye;

dandhaṅhi karoto puññaṃ, pāpasmim ramatī mano”ti.

Tattha **abhittharethā**ti turitaturitaṃ siḅhasiḅhaṃ kareyyāti attho. Gihinā vā hi “salākabhaddadānādīsu kiñciveva kusalaṃ karissāmi”ti citte uppanne yathā aṅṅe okāsaṃ na labhanti, evaṃ “ahaṃ pure, ahaṃ pure”ti turitaturitameva kātappaṃ. Pabbajitena vā upajjhāyavattādīni karontena aṅṅassa okāsaṃ adatvā “ahaṃ pure, ahaṃ pure”ti turitaturitameva kātappaṃ. **Pāpā cittaṃ**ti kāyaduccaritādipāpaka-mmato vā akusalacittuppādato vā sabbathāmena cittaṃ **nivāraye**. **Dandhaṅhi karototi** yo pana “dassāmi, na dassāmi sampajjissati nu kho me, no”ti evaṃ cikkhalla-maggena gacchanto viya dandhaṃ puññaṃ karoti, tassa ekasātakassa viya (2.0004 maccherasahassaṃ pāpaṃ okāsaṃ labhati. Athassa **pāpasmim ramatī mano**, kusalakammakaraṇakāleyeva hi cittaṃ kusale ramati, tato muccitvā pāpaninna-meva hotīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpatti phalādīni pāpuṇiṃsūti.

Cūḷekasātakabrāhmaṇavattu paṭhamaṃ.

2. Seyyasakattheravattu

Pāpañca purisoti imaṃ dhammadevanaṃ satthā jetavane viharanto seyyasaka-ttheraṃ ārabha kathesi.

So hi lāḷudāyittherassa saddhivihāriko, attano anabhiratiṃ tassa ārocetvā tena paṭhamasaṅghādisesakamme samādapito uppannuppannāya anabhiratiyā taṃ kammamakāsi (pārā. 234). Satthā tassa kiriyaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā “evaṃ kira tvaṃ karosi”ti pucchitvā “āma, bhante”ti vutte “kasmā bhāriyaṃ kammaṃ akāsi, ananucchavikaṃ moghapurisā”ti nānappakārato garahitvā sikkhāpadaṃ paññāpetvā “evarūpaṅhi kammaṃ diṭṭhadhammepi samparāyepi dukkhasaṃvattanikameva hoti”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gātha-

māha-

117. “Pāpañce puriso kayirā, na naṃ kayirā punappunaṃ;
na tamhi chandaṃ kayirātha, dukkho pāpassa uccayo”ti.

Tassattho- sace **puriso** sakiṃ pāpakammaṃ kareyya, taṅkhaṇeyeva paccavekkhitvā “idaṃ appatirūpaṃ oḷārikan”ti **na naṃ kayirā punappunaṃ**. Yopi tamhi chando vā ruci vā uppajjeyya, tampi vinodetvā na kayirātheva. Kiṃ kāraṇā? **Dukkho pāpassa uccayo**. Pāpassa hi uccayo vuḍḍhi idhalokepi samparāyepi dukkhameva āvahaṭṭi.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Seyyasakattheravatthu dutiyaṃ.

3. Lājadevadhītāvatthu

Puññañceti (2.0005) imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto lājadevadhītaraṃ ārabba kathesi. Vatthu rājagahe samuṭṭhitam.

Āyasmā hi mahākassapo pippaliguhāyaṃ viharanto jhānaṃ samāpajjitvā sattame divase vuṭṭhāya dibbena cakkhunā bhikkhācāraṭṭhānaṃ olokento ekaṃ sālīkhetapālikaṃ itthiṃ sālīsāni gahetvā lāje kurumānaṃ disvā “saddhā nu kho, assaddhā”ti vīmaṃsitvā “saddhā”ti ñatvā “sakkhissati nu kho me saṅghaṃ kātuṃ, no”ti upadhārento “visāradā kuladhītā mama saṅghaṃ karissati, katvā ca pana mahāsampattiṃ labhissati”ti ñatvā cīvaraṃ pārupitvā pattamādāya sālīkhetasamīpeyeva aṭṭhāsi. Kuladhītā theram disvāva pasannacittā pañcavaṇṇāya pītiyā phuṭṭhasarīrā “tiṭṭhatha, bhante”ti vatvā lāje ādāya vegena gantvā therassa patte ākiritvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā, “bhante, tumhehi diṭṭhadhammassa bhāginī assan”ti patthanaṃ akāsi. Thero “evaṃ hotū”ti anumodanamakāsi. Sāpi theram vanditvā attanā dinnadānaṃ āvajjamānā nivatti. Tāya ca pana kedāramariyādāya gamanamagge ekasmiṃ bile ghoraviso sappo nipajji. So therassa kāsāyapaṭi-cchannaṃ jaṅghaṃ ḍaṃsitum nāsakkhi. Itarā dānaṃ āvajjamānā nivattantī taṃ padesaṃ pāpuṇi. Sappo bilā nikkhamitvā taṃ ḍaṃsitvā tattheva pātesi. Sā pasannacittena kālaṃ katvā tāvatimsabhavane tiṃsayojanike kanakavimāne suttappabuddhā viya sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitena tigāvutena attabhāvena nibbatti. Sā dvādasayojanikaṃ ekaṃ dibbavatthaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā accharāsahasaparivutā pubbakammaapakāsanatthāya suvaṇṇalājabharitena olambakena suvaṇṇasarakena paṭimaṇḍite vimānadvāre ṭhitā attano sampattiṃ oloketvā “kiṃ nu kho me katvā ayaṃ sampatti laddhā”ti dibbena cakkhunā upadhārentī “ayyassa me mahākassapattherassa dinnalājanissandena sā laddhā”ti aññāsi.

Sā evaṃ parittakena kammena evarūpaṃ sampattiṃ labhitvā “na dāni mayā pamajjitum vaṭṭati, ayyassa vattapaṭivattaṃ katvā imaṃ sampattiṃ thāvaram kari-ssāmī”ti cintetvā pātova kanakamayaṃ sammajjaniñceva kacavarachaḍḍana-kañca pacchiṃ (2.0006) ādāya gantvā therassa pariveṇaṃ sammajjitvā pāniyapa-

ribhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi. Thero taṃ disvā “kenaci daharena vā sāmaṇerena vā vattaṃ kataṃ bhavissati”ti sallakkhesi. Sā dutiyadivasepi tatheva akāsi, theropi tatheva sallakkhesi. Tatiyadivase pana thero tassā sammajjanisaddaṃ sutvā tālacchiddādīhi ca pavitṭhaṃ sarīrobhāsaṃ disvā dvāraṃ vivaritvā “ko esa sammajjati”ti pucchi. “Ahaṃ, bhante, tumhākaṃ upaṭṭhāyikā lājadevadhītā”ti. “Nanu mayhaṃ evaṃnāmikā upaṭṭhāyikā nāma natthi”ti. “Ahaṃ, bhante, sālikhettaṃ rakkhamānā lāje datvā pasannacittā nivattantī sappena daṭṭhā kālaṃ katvā tāvatim-sadevaloke uppannā, mayā ayyaṃ nissāya ayaṃ sampatti laddhā, idānipi tumhākaṃ vattapaṭivattaṃ katvā ‘sampattiṃ thāvaram karissāmi’ti āgatāmi, bhante”ti. “Hiyyopi parepi tayāvettaṃ ṭhānaṃ sammajjitaṃ, tayāva pānīyabhojanīyaṃ upaṭṭhāpitaṃ”ti. “Āma, bhante”ti. “Apehi devadhīte, tayā kataṃ vattaṃ kataṃva hotu, ito paṭṭhāya imaṃ ṭhānaṃ mā āgami”ti. “Bhante, mā maṃ nāsetha, tumhākaṃ vattaṃ katvā sampattiṃ me thiraṃ kātuṃ dethā”ti. “Apehi devadhīte, mā maṃ anāgate cittabijaniṃ gahetvā nisinnehi dhammakathikehi ‘mahākassapa-ttherassa kira ekā devadhītā āgantvā vattapaṭivattaṃ katvā pānīyaparibhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi’ti vattabbataṃ kari, ito paṭṭhāya idha mā āgami, paṭikkamā”ti. Sā “mā maṃ, bhante, nāsethā”ti punappunaṃ yāciyeva. Thero “nāyaṃ mama vacanaṃ suṇāti”ti cintetvā “tuvaṃ pamāṇaṃ na jānāsi”ti accharaṃ pahari. Sā tattha saṅṭhātuṃ asakkontī ākāse uppatitvā añjaliṃ paggayha, “bhante, mayā laddhasampattiṃ mā nāsetha, thāvaram kātuṃ dethā”ti rodanti ākāse aṭṭhāsi.

Satthā jetavane gandhakuṭiyaṃ nisinnova tassā roditasaddaṃ sutvā obhāsaṃ pharivā devadhītāya sammukhe nisīditvā kathento viya “devadhīte mama puttassa kassapassa saṃvarakaraṇameva bhāro, puññatthikānaṃ pana ‘ayaṃ no attho’ti sallakkhetvā puññakaraṇameva bhāro. Puññakaraṇāhi idha ceva samparāye ca sukhomevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

118. “Puññañce (2.0007) puriso kayirā, kayirā naṃ punappunaṃ;
tamhi chandaṃ kayirātha, sukho puññassa uccayo”ti.

Tassattho- sace **puriso puññaṃ** kareyya, “ekavāraṃ me puññaṃ kataṃ, alaṃ ettāvatā”ti anoramitvā **punappunaṃ** karotheva. Tassa akaraṇakkhaṇepi **tamhi** puñña **chandaṃ** ruciṃ ussāhaṃ karotheva. Kiṃ kāraṇā? **Sukho puññassa uccayo.** Puññassa hi uccayo vuḍḍhi idhalokaparalokasukhāvahanato sukhoti.

Desanāvasāne devadhītā pañcacattālīsajoyanamattake ṭhitāva sotāpatti-phalaṃ pāpuṇīti.

Lājadevadhītāvatthu tatiyaṃ.

4. Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu

Pāpopi passatī bhadranti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi.

Anāthapiṇḍiko hi vihārameva uddissa catupaṇṇāsakoṭidhanaṃ buddhasāsane vikiritvā satthari jetavane viharante devasikaṃ tīṇi mahā-upaṭṭhānāni gacchati, gacchanto ca “kiṃ nu kho ādāya āgatoti sāmaṇerā vā daharā vā hatthampi me olokeyyun”ti tucchahattho nāma na gatapubbo. Pātova gacchanto yāguṃ gāhāpetvāva gacchati, katapātarāso sappinavanītādīni bhesajjāni. Sāyanhasamaye mālā-gandhavilepanavatthādīni gāhāpetvā gacchati. Evaṃ niccakālemeva divase divase dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhati. Aparabhāge dhanaṃ parikkhayaṃ gacchati. Vohārūpajīvinopissa hatthato aṭṭhārasakoṭidhanaṃ iṇaṃ gaṇhiṃsu, kulasantakāpissa aṭṭhārasahirañṅakoṭiyo, nadītīre nidahitvā ṭhapitā udakena kūle bhinne mahāsamuddaṃ pavisiṃsu. Evamassa anupubbena dhanaṃ parikkhayaṃ agamāsi. So evaṃbhūtopi saṅghassa dānaṃ detiyeva, paṇītaṃ pana katvā dātuṃ na sakkoti.

So ekadivasam satthārā “dīyati pana te, gahapati, kule dānan”ti vutte “dīyati, bhante, tañca kho kaṇājakaṃ bilaṅgadutiyan”ti āha. Atha naṃ (2.0008) satthā, “gahapati, ‘lūkhaṃ dānaṃ dem’ti mā cintayi. Cittasmiñhi paṇīte buddhādīnaṃ dinnadānaṃ lūkhaṃ nāma natthi, apica tvaṃ aṭṭhannaṃ ariyapuggalānaṃ dānaṃ desi, ahaṃ pana velāmakāle sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānaṃ pavattayamānopi tisaraṇagatampi kañci nālatthaṃ, dakkhiṇeyyā nāma evaṃ dullabhā. Tasmā ‘lūkhaṃ me dānan’ti mā cintayi”ti vatvā **velāmasutta**massa (a. ni. 9.20) kathesi. Athassa dvārakoṭṭhake adhivatthā devatā satthari ceva satthusāva-kesu ca gehaṃ pavisantesu tesam tejena saṅṭhātuṃ asakkontī, “yathā ime imaṃ gehaṃ na pavisanti, tathā gahapatiṃ paribhindissāmī”ti taṃ vattukāmāpi issara-kāle kiñci vattuṃ nāsakkhi, idāni “panāyaṃ duggato gaṇhissati me vacanan”ti rattibhāge seṭṭhissa sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse aṭṭhāsi. Atha seṭṭhi naṃ disvā “ko eso”ti āha. Ahaṃ te mahāseṭṭhi catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā devatā, tuyhaṃ ovādadanatthāya āgatāti. Tena hi ovadehīti. Mahāseṭṭhi tayā pacchimakālaṃ anoloketvāva samaṇassa gotamassa sāsane bahuṃ dhanaṃ vippakiṇṇaṃ, idāni duggato hutvāpi taṃ na muñcasiyeva, evaṃ vattamāno katipāheneva ghāsacchādanamattampi na labhissasi, kiṃ te samaṇena gotamena, atipariccāgato oramitvā kammante payojento kuṭumbaṃ saṅṭhāpehīti. Ayaṃ me tayā dinna-ovādoti. Āma, seṭṭhīti. Gaccha, nāhaṃ tādisīnaṃ satenapi sahassevenapi satahassevenapi sakkā kampaṭṭaṃ, ayuttaṃ te vuttaṃ, kaṃ tayā mama gehe vasamānāya, sīghaṃ sīghaṃ me gharā nikkhamāhīti. Sā sotāpannassa ariyasāvakaṃ vacanaṃ sutvā ṭhātuṃ asakkontī dārake ādāya nikkhami, nikkhamitvā ca pana aññattha vasana-

ṭṭhānaṃ alabhamānā “seṭṭhiṃ khamāpetvā tattheva vasissāmī”ti nagarapariggāhakaṃ devaputtaṃ upasaṅkamtivā attanā katāparādhaṃ ācikkhitvā “ehi, maṃ seṭṭhissa santikaṃ netvā khamāpetvā vasanaṭṭhānaṃ dāpehi”ti āha. So “ayuttaṃ tayā vuttaṃ, nāhaṃ tassa santikaṃ gantuṃ ussahāmī”ti taṃ paṭikkhipi. Sā catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ gantvā tehipi paṭikkhittā sakkā devarājānaṃ upasaṅkamtivā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā, “ahaṃ, deva, vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā dārake (2.0009) hatthena gahetvā anāthā vicarāmi, vasanaṭṭhānaṃ me dāpehi”ti suṭṭhutamaṃ yāci.

Atha naṃ so “ahampi tava kāraṇā seṭṭhiṃ vattuṃ na sakkhissāmi, ekaṃ pana te upāyaṃ kathessāmī”ti āha. Sādhu, deva, kathehīti. Gaccha, seṭṭhino āyuttakavesaṃ gahetvā seṭṭhissa hatthato paṇṇaṃ āropetvā vohārūpajīvīhi gahitaṃ aṭṭhārasakoṭidhanaṃ attano ānubhāvena sodhetvā tucchagabbhe pūretvā mahāsamuddaṃ pavittṭhaṃ aṭṭhārasakoṭidhanaṃ atthi, aññampi asukaṭṭhāne nāma assāmikaṃ aṭṭhārasakoṭidhanaṃ atthi, taṃ sabbaṃ saṃharitvā tassa tucchagabbhe pūretvā daṇḍakammaṃ katvā khamāpehīti. Sā “sādhu, devā”ti vuttanayeneva taṃ sabbaṃ katvā puna tassa sirigabbhaṃ obhāsayamānā ākāse ṭhatvā “ko eso”ti vutte ahaṃ te catutthadvāraakoṭṭhake adhivatthā andhabāladevatā, mayā andhabālatāya yaṃ tumhākaṃ santike kathitaṃ, taṃ me khamatha. Sakkassa hi me vacanena catupaṇṇāsakoṭidhanaṃ saṃharitvā tucchagabbhapūraṇaṃ daṇḍakammaṃ kataṃ, vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā kilamāmīti. Anāthapiṇḍiko cintesi- “ayaṃ devatā ‘daṇḍakammañca me katan’ti vadati, attano ca dosaṃ paṭijānāti, sammāsaṃbuddhassa naṃ dassessāmī”ti. So taṃ satthu santikaṃ netvā tāya katakammaṃ sabbaṃ ārocesi. Devatā satthu pādesu sirasā nipatitvā, “bhante, yaṃ mayā andhabālatāya tumhākaṃ guṇe ajānitvā pāpakaṃ vacanaṃ vuttaṃ, taṃ me khamathā”ti satthāraṃ khamāpetvā mahāseṭṭhiṃ khamāpesi. Satthā kalyāṇapāpakānaṃ kammānaṃ vipākavasena seṭṭhiñceva devatañca ovaḍanto “idha, gahapati, pāpapuggalopi yāva pāpaṃ na paccati, tāva bhadrampi passati. Yadā panassa pāpaṃ paccati, tadā pāpameva passati. Bhadrampuggalopi yāva bhadrāṃ na paccati, tāva pāpāni passati. Yadā panassa bhadrāṃ paccati, tadā bhadrāmeva passati”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

119. “Pāpopi passatī bhadrāṃ, yāva pāpaṃ na paccati;

yadā ca paccatī pāpaṃ, atha pāpo pāpāni passati.

120. “Bhadropi passatī pāpaṃ, yāva bhadrāṃ na paccati;

yadā ca paccatī bhadrāṃ, atha bhadro bhadrāni passatī”ti.

Tattha (2.0010) **pāpoti** kāyaduccaritādinā pāpakammaṃ yuttapuggalo. Sopi hi purimasucaritānubhāvena nibbattaṃ sukhaṃ anubhavamāno **bhadrampi passati**. **Yāva pāpaṃ na paccatīti** yāvassa taṃ pāpakammaṃ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṃ na deti. **Yadā** panassa taṃ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṃ deti, **atha** diṭṭhadhamme vividhā kammakāraṇā, samparāye ca apāyadukkhaṃ anubhonto so **pāpo pāpāniyeva passati**. Dutiyagāthāyapi kāyasucaritādinā bhadrakammaṃ yutto **bhadro**. Sopi hi purimaduccaritānubhāvena nibbattaṃ dukkhaṃ anubhavamāno **pāpaṃ passati**. **Yāva bhadrāṃ na paccatīti** yāvassa taṃ

bhadraṃ kammaṃ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṃ na deti. **Yadā** pana taṃ vipākaṃ deti, **atha** diṭṭhadhamme lābhasakkārādisukhaṃ, samparāye ca dibbasampattisukhaṃ anubhavamāno so **bhadro bhadraṇīyeva passatīti**.

Desanāvasāne sā devatā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu catutthaṃ.

5. Asaññataparikkhārabhikkhuvatthu

Māvamaññetha pāpassāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto ekaṃ asaññataparikkhāraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira yaṃ kiñci mañcapīṭhādibhedaṃ parikkhāraṃ bahi paribhuñjitvā tattheva chaḍḍeti. Parikkhāro vassenapi ātapenapi upacikādīhipi vinassati. So bhikkhūhi “nanu, āvuso, parikkhāro nāma paṭisāmitabbo”ti vutte “appakaṃ mayā kataṃ, āvuso, etaṃ, na etassa cittaṃ atthi, na pittaṃ”ti vatvā tattheva karoti. Bhikkhū tassa kiriyāṃ satthu ārocesuṃ. Sathā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu evaṃ karosī”ti pucchi. So sathārā pucchitopi “kiṃ etaṃ bhagavā appakaṃ mayā kataṃ, na tassa cittaṃ atthi, nāssa pittaṃ”ti tattheva avamaññanto āha. Atha naṃ sathā “bhikkhūhi evaṃ kātuṃ na vaṭṭati, pāpakammaṃ nāma ‘appakan’ti na avamaññitabbaṃ. Ajjhokāse ṭhapitañhi vivaṭamukhaṃ bhājanaṃ deve vassante kiñcāpi ekabindunā na pūrati, punappunaṃ (2.0011) vassante pana pūrāteva, evamevaṃ pāpaṃ karonto puggalo anupubbena mahantaṃ pāparāsiṃ karotī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

121. “Māvamaññetha pāpassa, na mandaṃ āgamissati;
udabindunipātena, udakumbhopi pūrati;
bālo pūrati pāpassa, thokaṃ thokampi ācinan”ti.

Tattha **māvamaññethāti** na avajāneyya. **Pāpassāti** pāpaṃ. **Na mandaṃ āgamissatīti** “appamattakaṃ me pāpakaṃ kataṃ, kadā etaṃ vipaccissatī”ti evaṃ pāpaṃ nāvajāneyyāti attho. **Udakumbhopīti** deve vassante mukhaṃ vivarivā ṭhapitaṃ yaṃ kiñci kulālabhājanaṃ yathā taṃ ekekassāpi udakabinduno nipātena anupubbena **pūrati**, evaṃ bālapuggalo thokaṃ thokampi pāpaṃ ācinanto karonto vaḍḍhento **pāpassa pūratiyevāti** attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍini pāpuṇiṃsu. Sathāpi “ajjhokāse seyyaṃ santharivā paṭipākatikaṃ akaronto imaṃ nāma āpattimāpajjatī”ti (pāci. 108-110) sikkhāpadaṃ paññāpesīti.

Asaññataparikkhārabhikkhuvatthu pañcamaṃ.

6. Biḷālapādakaseṭṭhivatthu

Māvamaññetha puññassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto biḷālapādakaseṭṭhiṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye sāvattivāsino vaggabandhanena buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ denti. Athekadivasam satthā anumodanaṃ karonto evamāha-

“Upāsakā idhekacco attanāva dānaṃ deti, paraṃ na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṃ labhati, no parivārasampadaṃ. Ekacco attanā dānaṃ na deti, paraṃ samādapeti. So (2.0012) nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṃ labhati, no bhogasampadaṃ. Ekacco attanā ca na deti, parañca na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne neva bhogasampadaṃ labhati, na parivārasampadaṃ, vighāsādo hutvā vicarati. Ekacco attanā ca deti, parañca samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadañceva labhati, parivārasampadañcā”ti.

Atheko paṇḍitapuriso taṃ dhammadesanaṃ sutvā “aho acchariyamidaṃ kāraṇaṃ, ahaṃ dāni ubhayasampattisaṃvattanikaṃ kammaṃ karissāmi”ti cintetvā satthāraṃ utṭhāya gamanakāle āha- “bhante, sve amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti. Kittakehi pana te bhikkhūhi atthoti? Sabbabhikkhūhi, bhanteti. Satthā adhivāsesi. Sopi gāmaṃ pavisitvā, “ammatātā, mayā svātanāya buddhappamukho bhikkhusaṅgho nimantito, yo yattakānaṃ bhikkhūnaṃ sakkoti, so tattakānaṃ yāgu-ādīnaṃ atthāya taṇḍulādīni detu, ekasmiṃ ṭhāne pacāpetvā dānaṃ dassāmā”ti ugghosento vicari.

Atha naṃ eko seṭṭhi attano āpaṇadvāraṃ sampattaṃ disvā “ayaṃ attano pahonake bhikkhū animantetvā pana sakalagāmaṃ samādapento vicarati”ti kujjhitvā “tayā gahitabhājanaṃ āharā”ti tīhi aṅgulīhi gahetvā thoke taṇḍule adāsi, tathā mugge, tathā māseti. So tato paṭṭhāya **biḷālapādakaseṭṭhi** nāma jāto, sappiphāṇitādīni dentopi karaṇḍaṃ kuṭe pakkhipitvā ekato koṇaṃ katvā binduṃ binduṃ paggharāyanto thokathokameva adāsi. Upāsako avasesehi dinnaṃ ekato katvā iminā dinnaṃ visuṃyeva aggahesi. So seṭṭhi tassa kiriyam disvā “kiṃ nu kho esa mayā dinnaṃ visuṃ gaṇhāti”ti cintetvā tassa pacchato pacchato ekaṃ cūlupaṭṭhākaṃ paḥiṇi “gaccha, yaṃ esa karoti, taṃ jānāhi”ti. So gantvā “seṭṭhissa mahapphalaṃ hotū”ti yāgubhattapūvānaṃ atthāya ekaṃ dve taṇḍule pakkhipitvā muggamāsepi telaphāṇitādibindūnipi sabbabhājanesu pakkhipi. Cūlupaṭṭhāko gantvā seṭṭhissa ārocesi. Taṃ sutvā seṭṭhi cintesi- “sace me so parisamajjhe avaṇṇaṃ bhāsissati, mama nāme gahitamatteyeva naṃ paharivā māressāmī”ti nivāsanantare churikaṃ bandhitvā punadivase gantvā bhattagge aṭṭhāsi. So puriso

buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā (2.0013) bhagavantaṃ āha-
 “bhante, mayā mahājanaṃ samādapetvā imaṃ dānaṃ dinnaṃ, tatha samādapita-
 manussā attano attano balena bahūnīpi thokānīpi taṇḍulādīni adamsu, tesam
 sabbesaṃ mahapphalaṃ hotū”ti. Taṃ sutvā so seṭṭhi cintesi- “ahaṃ ‘asukena
 nāma accharāya gaṇhitvā taṇḍulādīni dinnānīti mama nāme gahitamatte imaṃ
 māressāmī”ti āgato, ayaṃ pana sabbasaṅgāhikaṃ katvā ‘yehipi nāli-ādīhi minitvā
 dinnaṃ, yehipi accharāya gahetvā dinnaṃ, sabbesaṃ mahapphalaṃ hotū”ti
 vadati. Sacāhaṃ evarūpaṃ na khamāpessāmi, devadaṇḍo mama matthake pati-
 ssati”ti. So tassa pādamūle nipajjitvā “khamāhi me, sāmī”ti āha. “Kiṃ idan”ti ca
 tena vutte sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Taṃ kiriyaṃ disvā satthā “kiṃ idan”ti
 dānaveyyāvaṭikaṃ pucchi. So atīta-divasato paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ āro-
 cesi. Atha naṃ satthā “evaṃ kira seṭṭhī”ti pucchitvā, “āma, bhante”ti vutte, “upā-
 saka, puññaṃ nāma ‘appakan’ti na avamaññitabbaṃ, mādisassa buddhappamu-
 khassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā ‘appakan’ti na avamaññitabbaṃ. Paṇḍita-
 manussā hi puññaṃ karontā vivaṭabhājanaṃ viya udakena anukkamena puñña-
 pūrantiyevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

122. “Māvamaññetha puññaṃ, na mandaṃ āgamissati;
 udabindunipātena, udakumbhopi pūrati;
 dhīro pūrati puññaṃ, thokaṃ thokampi ācinan”ti.

Tassattho- paṇḍitamanusso puññaṃ katvā “appakamattaṃ mayā kataṃ, **na
 mandaṃ** vipākavasena **āgamissati**, evaṃ parittakaṃ kammaṃ kahaṃ maṃ
 dakkhissati, ahaṃ vā taṃ kahaṃ dakkhissāmi, kadā etaṃ vipaccissati”ti evaṃ
 puññaṃ **māvamaññetha** na avajāneyya. Yathā hi nirantaraṃ **udabindunipātena**
 vivarivā ṭhapitaṃ kulālabhājanaṃ **pūrati**, evaṃ **dhīro** paṇḍitapuriso **thokaṃ
 thokampi** puññaṃ ācinanto **puññaṃ pūrati**.

Desanāvasāne so seṭṭhi sotāpattiphalaṃ pāpuṇi, sampattaparīsāyapi sātthikā
 dhammadesanā ahoṣīti.

Biḷālapādakaseṭṭhivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Mahādhanavāṇijavatthu

Vāṇijovāti (2.0014) imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahādha-
 navāṇijaṃ ārabha katesi.

Tassa kira vāṇijassa gehe pañcasatā corā otāraṃ gavesamānā otāraṃ na
 labhiṃsu. Aparena samayena vāṇijo pañca sakaṭasatāni bhaṇḍassa pūretvā
 bhikkhūnaṃ ārocāpesi- “ahaṃ asukaṭṭhānaṃ nāma vāṇijjathāya gacchāmi, ye,
 ayyā, taṃ ṭhānaṃ gantukāmā, te nikkhamantu, magge bhikkhāya na kilamissanti”-
 ti. Taṃ sutvā pañcasatā bhikkhū tena saddhiṃ maggaṃ paṭipajjiṃsu. Tepi corā
 “so kira vāṇijo nikkhanto”ti gantvā aṭaviyaṃ aṭṭhaṃsu. Vāṇijopi gantvā aṭavi-
 mukhe ekasmiṃ gāme vāsaṃ katvā dve tayopi divase goṇasakaṭādīni saṃvidahi,

tesaṃ pana bhikkhūnaṃ nibaddhaṃ bhikkhaṃ detiyeva. Corā tasmaṃ aticirāyante “gaccha, tassa nikkhamanadivasāṃ ñatvā ehi”ti ekaṃ purisaṃ paṇiṃsu. So taṃ gāmaṃ gantvā ekaṃ sahāyakaṃ pucchi- “kadā vāṇijo nikkhamissati”ti. So “dvīha-tihaccayenā”ti vatvā “kimatthaṃ pana pucchasi”ti āha. Athassa so “mayaṃ pañcasatā corā etassatthāya aṭaviyaṃ ʒhitā”ti ācikkhi. Itaro “tena hi gaccha, siḡhaṃ nikkhamissati”ti taṃ uyyojetvā, “kiṃ nu kho core vāremi, udāhu vāṇijan”ti cintetvā, “kiṃ me corehi, vāṇijaṃ nissāya pañcasatā bhikkhū jīvanti, vāṇijassa saññaṃ dassāmi”ti so tassa santikaṃ gantvā “kadā gamissathā”ti pucchitvā “tatiyadivase”-ti vutte mayaṃ vacanaṃ karoṭha, aṭaviyaṃ kira tumhākaṃ atthāya pañcasatā corā ʒhitā, mā tāva gamitthāti. Tvaṃ kathaṃ jānāsīti? Tesaṃ antare mama sahāyo atthi, tassa me kathāya ñātanti. “Tena hi ‘kiṃ me etto gatenā’ti nivattitvā gehameva gamissāmi”ti āha. Tasmaṃ cirāyante puna tehi corehi pesito puriso āgantvā taṃ sahāyakaṃ pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā “nivattitvā gehameva kira gamissati”ti gantvā corānaṃ ārocesi. Taṃ sutvā corā tato nikkhamitvā itarasmaṃ magge aṭṭhaṃsu, tasmaṃ cirayante punapi te corā tassa santikaṃ purisaṃ pesesum. So tesaṃ tattha ʒhitabhāvaṃ ñatvā puna vāṇijassa ārocesi. Vāṇijo “idhāpi me vekallaṃ natthi, evaṃ sante (2.0015) neva etto gamissāmi, na ito, idheva bhavissāmi”ti bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā āha- “bhante, corā kira maṃ vilumpitukāmā magge ʒhitā, ‘puna nivattissati’ti sutvā itarasmaṃ magge ʒhitā, ahaṃ etto vā ito vā agantvā thokaṃ idheva bhavissāmi, bhadantā idheva vasitukāmā vasantu, gantukāmā attano ruciṃ karontū”ti. Bhikkhū “evaṃ sante mayaṃ nivattissāmā”ti vāṇijaṃ āpucchitvā punadeva sāvattiṃ gantvā satthāraṃ vanditvā nisīdiṃsu. Satthā “kiṃ, bhikkhave, mahādhanavāṇijena saddhiṃ na gamitthā”ti pucchitvā “āma, bhante, mahādhanavāṇijassa vilumpanatthāya dvīsipi maggesu corā pari-yuṭṭhiṃsu, tena so tattheva ʒhito, mayaṃ pana taṃ āpucchitvā āgatā”ti vutte, “bhikkhave, mahādhanavāṇijo corānaṃ atthitāya maggaṃ parivajjati, jīvitukāmo viya puriso halāhalaṃ visaṃ parivajjeti, bhikkhunāpi ‘tayo bhavā corehi pari-yuṭṭhi-tamaggasadisā’ti ñatvā pāpaṃ parivajjetum vaṭṭati”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

123. “Vāṇijova bhayaṃ maggaṃ, appasattho mahaddhano;
visaṃ jīvitukāmova, pāpāni parivajjaye”ti.

Tattha **bhayanti** bhāyitabbaṃ, corehi pari-yuṭṭhitattā sappatibhayanti attho. Idam vuttaṃ hoti- yathā mahādhanavāṇijo **appasattho** sappatibhayaṃ **maggaṃ**, yathā ca **jīvitukāmo** halāhalaṃ **visaṃ** parivajjeti, evaṃ paṇḍito bhikkhu appamattakānipi **pāpāni** parivajjeyyāti.

Desanāvasāne te bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇiṃsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Mahādhanavāṇijavatthu sattamaṃ.

8. Kukkuṭamittanesādavatthu

Pāṇimhi ceti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto kukkuṭamittaṃ nāma nesādaṃ ārabha kathesi.

Rājagahe (2.0016) kira ekā seṭṭhidhītā vayappattā sattabhūmikapāsādassa upari sirigabbhe ārakkhaṇatthāya ekaṃ paricārikaṃ datvā mātāpitūhi vāsiyamānā ekadivasam sāyanhasamaye vātapānena antaravīthiṃ olokeṇi pañca pāsasatāni pañca sūlasatāni ādāya mige vadhitvā jīvamānaṃ ekaṃ kukkuṭamittaṃ nāma nesādaṃ pañca migasatāni vadhitvā tesam maṃsena mahāsakaṭaṃ pūretvā sakaṭadhure nisīditvā maṃsavikkiṇanatthāya nagaraṃ pavisantaṃ disvā tasmim paṭibaddhacittā paricārikāya hatthe paṇṇākāraṃ datvā “gaccha, etassa paṇṇākāraṃ datvā gamanakālaṃ ṇatvā ehi”ti pesesi. Sā gantvā tassa paṇṇākāraṃ datvā pucchi- “kadā gamissasi”ti? So “ajja maṃsaṃ vikkiṇitvā pātova asukadvārena nāma nikkhamitvā gamissāmi”ti āha. Sā tena kathitakathaṃ sutvā āgantvā tassā ārocesi. Seṭṭhidhītā attanā gahetabbayuttakaṃ vatthābharaṇajātaṃ saṃvidahitvā pātova malinavatthaṃ nivāsetvā kuṭaṃ ādāya dāsīhi saddhiṃ udakattitthaṃ gacchanti viya nikkhamitvā taṃ ṭhānaṃ gantvā tassāgamanaṃ olokeṇi aṭṭhāsi. Sopi pātova sakaṭaṃ pājento nikkhami. Sā tassa pacchato pacchato pāyāsi. So taṃ disvā “ahaṃ taṃ ‘asukassa nāma dhītā’ti na jānāmi, mā maṃ anubandhi, ammā”ti āha. Na maṃ tvaṃ pakkosasi, ahaṃ attano dhammatāya āgacchāmi, tvaṃ tuṇhi hutvā attano sakaṭaṃ pājehīti. So punappunaṃ taṃ nivāretiyeva. Atha naṃ sā āha- “sāmi, sirī nāma attano santikaṃ āgacchanti nivāretuṃ na vaṭṭati”ti. So tassā nissaṃsayena āgamanakāraṇaṃ ṇatvā taṃ sakaṭaṃ āropetvā agamāsi. Tassā mātāpitāro ito cito ca pariyesāpetvā apassantā “matā bhavissati”ti matakabhattaṃ kariṃsu. Sāpi tena saddhiṃ saṃvāsamanvāya paṭipāṭiyā satta putte vijāyitvā te vayappatte gharabandhanena bandhi.

Athekadivasam satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento kukkuṭamittaṃ saputtaṃ sasūṇisaṃ attano ṇāṇajālassa anto pavitṭhaṃ disvā, “kiṃ nu kho e- n”ti upadhārento tesam pannarasannampi sotāpattimaggassa upanissayaṃ disvā pātova pattacīvaraṃ ādāya tassa pāsattāhānaṃ agamāsi (2.0017). Taṃ divasaṃ pāse baddho ekamigopi nāhosi. Satthā tassa pāsamūle padavalañjaṃ dassetvā purato ekassa gumbassa heṭṭhā chāyāyaṃ nisīdi. Kukkuṭamitto pātova dhanuṃ ādāya pāsattāhānaṃ gantvā ādito paṭṭhāya pāse olokayamāno pāse baddhaṃ ekampi migam adisvā satthu padavalañjaṃ addasa. Athassa etadahosi- “ko mayhaṃ baddhamige mocento vicarati”ti. So satthari āghātaṃ bandhitvā gacchanto gumbamūle nisinnaṃ satthāraṃ disvā, “iminā mama migā mocitā bhavissanti, māressāmi nan”ti dhanuṃ ākaḍḍhi. Satthā dhanuṃ ākaḍḍhituṃ datvā vissajjetuṃ nādāsi. So saraṃ vissajjetumpi oropetumpi asakkonto phāsukāhi bhijjantīhi viya mukhato kheḷena paggharantena kilantarūpo aṭṭhāsi. Athassa puttā gehaṃ gantvā “pitā no cirāyati, kiṃ nu kho etan”ti vatvā “gacchatha, tātā, pitu santikan”ti mātārā pesitā dhanūni ādāya gantvā pitaraṃ tathāṭhitaṃ disvā “ayaṃ no pitu paccāmitto bhavissati”ti sattapi janā dhanūni ākaḍḍhitvā buddhānubhāvena yathā nesam pitā ṭhito, tatheva aṭṭhaṃsu. Atha nesam mātā “kiṃ nu kho

me puttāpi cirāyanti”ti vatvā sattahi suṇisāhi saddhiṃ gantvā te tathāṭṭhite disvā “kassa nu kho ime dhanūni ākaḍḍhitvā ṭhitā”ti oloketi satthāraṃ disvā bāhā paggayha- “mā me pitaraṃ nāsetha, mā me pitaraṃ nāsethā”ti mahāsaddama-kāsi. Kukkuṭamitto taṃ saddaṃ sutvā cintesi- “naṭṭho vatamhi, sasuro kira me esa, aho mayā bhāriyaṃ kammaṃ katan”ti. Puttāvissa “ayyako kira no esa, aho bhāriyaṃ kammaṃ katan”ti cintayimsu. Kukkuṭamitto “ayaṃ sasuro me”ti metta-cittaṃ upaṭṭhapesi, puttāpissa “ayyako no”ti mettacittaṃ upaṭṭhapesuṃ. Atha te nesaṃ mātā seṭṭhidhitā “khippaṃ dhanūni chaḍḍetvā pitaraṃ me khamāpethā”ti āha.

Satthā tesāṃ muducittataṃ ṇatvā dhanuṃ otāretuṃ adāsi. Te sabbe satthāraṃ vanditvā “khamatha no, bhante”ti khamāpetvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Atha nesaṃ satthā anupubbiṃ kathaṃ kathesi. Desanāvasāne kukkuṭamitto saddhiṃ puttehi ceva suṇisāhi ca attapañcadasamo sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ vihāraṃ agamāsi. Atha naṃ ānandatthero pucchi- “bhante, kahaṃ gamitthā”ti. Kukkuṭamittassa santikaṃ (2.0018), ānandāti. Pāṇātipātaka-mmassa vo, bhante, akārako katoti. Āmānanda, so attapañcadasamo acalasa-ddhāya patiṭṭhāya tisu ratanesu nikkañkho hutvā pāṇātipātakammassa akārako jātoti. Bhikkhū āhaṃsu- “nanu, bhante, bhariyāpissa atthi”ti. Āma, bhikkhave, sā kulagehe kumārikā hutvā sotāpattiphalaṃ pattāti. Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “kukkuṭamittassa kira bhariyā kumārikakāle eva sotāpattiphalaṃ patvā tassa gehaṃ gantvā satta putte labhi, sā ettakaṃ kālaṃ sāmikena ‘dhanuṃ āhara, sare āhara, sattiṃ āhara, sūlaṃ āhara, jālaṃ āharā’ti vuccamānā tāni adāsi. Sopi tāya dinnāni ādāya gantvā pāṇātipātaṃ karoti, kiṃ nu kho sotāpannāpi pāṇātipātaṃ karonti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “na, bhikkhave, sotāpannā pāṇātipātaṃ karonti, sā pana ‘sāmikassa vacanaṃ karomī’ti tathā akāsi. ‘Idaṃ gahetvā esa gantvā pāṇātipātaṃ karotū’ti tassā cittaṃ natthi. Pāṇitalasmiñhi vaṇe asati visaṃ gaṇha-ntassa taṃ visaṃ anuḍahituṃ na sakkoti, evamevaṃ akusalacetanāya abhāvena pāpaṃ akarontassa dhanu-ādini nīharitvā dadatopi pāpaṃ nāma na hoti”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

124. “Pāṇimhi ce vaṇo nāssa, hareyya pāṇinā visaṃ;
nābbaṇaṃ visamanveti, natthi pāpaṃ akubbato”ti.

Tattha **nāssā**ti na bhavēyya. **Hareyyā**ti haritum sakkuṇeyya. Kiṃ kāraṇā? Yasmā **nābbaṇaṃ visamanveti** avaṇaṇhi pāṇiṃ viṣaṃ anvetum na sakkoti, evameva dhanu-ādīni nīharitvā dentassāpi akusalacetanāya abhāvena pāpaṃ **akubbato pāpaṃ** nāma **natthi**, avaṇaṃ pāṇiṃ viṣaṃ viya nāssa cittaṃ pāpaṃ anugacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aparena samayena bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesum- “ko nu kho kukkuṭami-ttassa saputtassa sasunissassa sotāpattimagassūpanissayo, kena kāraṇena nesādakule nibbato”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave (2.0019), etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, bhikkhave, atite kassapada-sabalassa dhātucetiyaṃ saṃvidahantā evamāhaṃsu- “kiṃ nu kho imassa cetiyassa mattikā bhavissati, kiṃ udakan”ti. Atha nesaṃ etadahosi- “haritālamanosilā mattikā bhavissati, tilatelaṃ udakan”ti. Te haritālamanosilā koṭṭetvā tilatelena saṃsanditvā iṭṭhakāya ghaṭetvā suvaṇṇena khacitvā anto ciniṃsu, bahimukhe pana ekagghanasuvaṇṇa-iṭṭhakāva ahesum. Ekekā satahassagghanikā ahoṣi. Te yāva dhātunidhānā cetiye niṭṭhite cintayiṃsu- “dhātunidhānakāle bahunā dhanena attho, kaṃ nu kho jeṭṭhakaṃ karomā”ti.

Atheko gāmaṃvāsiko seṭṭhi “ahaṃ jeṭṭhako bhavissāmī”ti dhātunidhāne ekaṃ hiraññakoṭiṃ pakkhipi. Taṃ disvā raṭṭhavāsino “ayaṃ nagaraseṭṭhi dhanameva saṃharati, evarūpe cetiye jeṭṭhako bhavitum na sakkoti, gāmaṃvāsī pana koṭi-dhanaṃ pakkhipitvā jeṭṭhako jāto”ti ujjhāyiṃsu. So tesam kathaṃ sutvā “ahaṃ dve koṭiyo datvā jeṭṭhako bhavissāmī”ti dve koṭiyo adāsi. Itaro “ahameva jeṭṭhako bhavissāmī”ti tisso koṭiyo adāsi. Evaṃ vaḍḍhetvā vaḍḍhetvā nagaravāsī aṭṭha koṭiyo adāsi. Gāmaṃvāsino pana gehe navakoṭidhanameva atthi, nagaravāsino cattālīsakoṭidhanaṃ. Tasmā gāmaṃvāsī cintesi- “sacāhaṃ nava koṭiyo dassāmi, ayaṃ ‘dasa koṭiyo dassāmi’ti vakkhati, atha me niddhanabhāvo paññāyissati”ti. So evamāha- “ahaṃ ettakaṇca dhanaṃ dassāmi, saputtadāro ca cetiyassa dāso bhavissāmī”ti satta putte satta suṇisāyo bhariyaṇca gahetvā attanā saddhiṃ cetiyassa niyyādesi. Raṭṭhavāsino “dhanaṃ nāma sakkā uppādetum, ayaṃ pana saputtadāro attānaṃ niyyādesi, ayameva jeṭṭhako hotū”ti taṃ jeṭṭhakaṃ kariṃsu. Ite te soḷasapi janā cetiyassa dāsā ahesum. Raṭṭhavāsino pana te bhujisse akaṃsu. Evaṃ santepi cetiyameva paṭijaggitvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cutā devaloke nibbatiṃsu. Tesu ekaṃ buddhantaram devaloke vasantesu imasmiṃ buddhuppāde bhariyā tato cavitvā rājagahe (2.0020) seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti. Sā kumārikāva hutvā sotāpattiphalam pāpuṇi. Adiṭṭhasaccassa pana paṭisandhi nāma bhāriyāti tassā sāmiko samparivattamāno gantvā nesādakule nibbatti. Tassa saha dassaneneva seṭṭhidhitarāṃ pubbasineho ajjhotthari. Vuttampi cetam-

“Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā;

evaṃ taṃ jāyate pemaṃ, uppalamva yathodake”ti. (jā. 1.2.174);

Sā pubbasineheneva nesādakulam agamāsi. Puttāpissā devalokā cavitvā tassā eva kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhiṃsu, suṇisāyopissā tattha tattha nibbattitvā vayappattā tesameva gehaṃ agamaṃsu. Evaṃ te sabbe pi tadā cetiyaṃ paṭija-

ggitvā tassa kammassānubhāvena sotāpattiphalaṃ pattāti.

Kukkuṭamittanesādavatthu aṭṭhamaṃ.

9. Kokasunakhaluddakavatthu

Yo appaduṭṭhassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kokaṃ nāma sunakhaluddakaṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivasam pubbaṇhasamaye dhanuṃ ādāya sunakhaparivuto araṇṇaṃ gacchanto antarāmagge ekaṃ piṇḍāya pavisantaṃ bhikkhuṃ disvā kujjhitvā “kāḷakaṇṇi me diṭṭho, ajja kiñci na labhissāmi”ti cintetvā pakkāmi. Theropi gāme piṇḍāya caritvā katabhattakicco puna vihāraṃ pāyāsi. Itaropi araṇṇe vicaritvā kiñci alabhitvā paccāgacchanto puna theram disvā “ajjāhaṃ imaṃ kāḷakaṇṇiṃ disvā araṇṇaṃ gato kiñci na labhiṃ, idāni me punapi abhimukho jāto, sunakhehi naṃ khādāpessāmi”ti saṇṇaṃ datvā sunakhe vissajjesi. Theropi “mā evaṃ kari upāsakā”ti yāci. So “ajjāhaṃ tava sammukhībhūtattā kiñci nālatthaṃ, punapi me sammukhībhāvamaḡatosi, khādāpessāmeva tan”ti vatvā sunakhe uyyojesi. Thero vegena ekaṃ rukkaṃ abhiruhitvā purisappamaṇe ṭhāne nisīdi. Sunakhā (2.0021) rukkaṃ parivāresuṃ. Luddako gantvā “rukkaṃ abhiruhatopi te mokkho natthi”ti taṃ saratuṇḍena pādātale vijjhi. Thero “mā evaṃ karohi”ti taṃ yāciyeva. Itaro tassa yācanaṃ anādiyitvā punappunaṃ vijjhiyeva. Thero ekasmiṃ pādātale vijjhiyamāne taṃ ukkhipitvā dutiyaṃ pādaṃ olambitvā tasmīṃ vijjhiyamāne tampi ukkhipati, evamassa so yācanaṃ anādiyitvāva dvepi pādātālāni vijjhiyeva. Therassa sarīraṃ ukkāhi ādittaṃ viya ahosi. So vedanānuvattiko hutvā satīṃ paccupaṭṭhāpetuṃ nāsakkhi, pārutacīvaraṃ bhassantampi na sallakkhesi. Taṃ patamānaṃ kokaṃ sīsato paṭṭhāya parikkhipantameva pati. Sunakhā “thero patito”ti saṇṇāya cīvarantaraṃ pavisitvā attano sāmikaṃ luṇḡjitvā khādantā aṭṭhimattāvasesaṃ kariṃsu. Sunakhā cīvarantarato nikkhamitvā bahi aṭṭhaṃsu.

Atha nesaṃ thero ekaṃ sukkhadaṇḍakaṃ bhaṇḡjitvā khīpi. Sunakhā theram disvā “sāmikova amhehi khādito”ti ṇatvā araṇṇaṃ pavisīṃsu. Thero kukkuccaṃ uppādesi “mama cīvarantaraṃ pavisitvā esa natṭho, arogaṃ nu kho me sīlan”ti. So rukkhā otaritvā satthu santikaṃ gantvā ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocetvā- “bhante, mama cīvaraṃ nissāya so upāsako natṭho, kacci me arogaṃ sīlaṃ, atthi me samaṇabhāvo”ti pucchi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “bhikkhu arogaṃ te sīlaṃ, atthi te samaṇabhāvo, so appaduṭṭhassa padussitvā vināsaṃ patto, na kevalaṇca idāneva, atītepi appaduṭṭhānaṃ padussitvā vināsaṃ pattoyevā”ti vatvā tamatthaṃ pakāsento atītaṃ āhari-

Atīte kireko vejjo vejjakammattāya gāmaṃ vicaritvā kiñci kammaṃ alabhitvā chātajjhatto nikkhamitvā gāmadvāre sambahule kumārake kīlante disvā “ime sappena ḍaṃsāpetvā tikicchitvā āhāraṃ labhissāmi”ti ekasmiṃ rukkhabile sīsaṃ niharitvā nipannaṃ sappam dassetvā, “ambho, kumārakā eso sāḷikapotako,

gaṇhatha nan”ti āha. Atheko kumārako sappamaṃ gīvāyaṃ daḷhaṃ gahetvā nīharitvā tassa sappabhāvaṃ ñatvā viravanto avidūre ʘhitassa vejjassa matthake khipi. Sappo vejjassa khandhaʘthikaṃ parikkhipitvā daḷhaṃ ɔaṃsitvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpesi, evamesa koko sunakhaluddako pubbepi appaduʘthassa padussitvā vināsaṃ pattoyevāti.

Satthā (2.0022) imaṃ atītaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaʘetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

125. “Yo appaduʘthassa narassa dussati, suddhassa posassa anaṅgaṇassa; tameva bālaṃ pacceṭi pāpaṃ, sukhumo rajo paʘivātaṃva khitto”ti.

Tattha **appaduʘthassāti** attano vā sabbasattānaṃ vā aduʘthassa. **Narassāti** sattassa. **Dussatīti** aparajjhati. **Suddhassāti** niraparādhasseva. **Posassāti** idampi aparenākārena sattādhivacanameva. **Anaṅgaṇassāti** nikkilesassa. **Pacceṭi** pati-eti. **Paʘivātanti** yathā ekena purisena paʘivāte ʘhitaṃ paharitukāmatāya **khitto sukhumo rajo**ti tameva purisaṃ pacceṭi, tasseva upari patati, evameva yo puggalo apaduʘthassa purisassa pāṇippaharādīni dadanto padussati, **tameva bālaṃ** diʘtheva dhamme, samparāye vā nirayādīsu vipaccamānaṃ taṃ **pāpaṃ** vipākadu-kkhasena pacceṭi attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte paʘiʘthahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kokasunakhaluddakavatthu navamaṃ.

10. Maṇikārakulūpakatissattheravatthu

Gabbhameketi imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto maṇikārakulūpakaṃ tissattheraṃ ārabha kathesi.

So kira thero ekassa maṇikārassa kule dvādasa vassāni bhuñji. Tasmim̄ kule jayampatikā mātāpituʘthāne ʘhatvā theramaṃ paʘijaggiṃsu. Athekadivasaṃ so maṇikāro therassa purato maṃsaṃ chindanto nisinna hoti. Tasmim̄ khaṇe rājā pasedi kosalo ekaṃ maṇiratanamaṃ “imaṃ dhovitvā vijjhivā paḥiṇatū”ti pesesi. Maṇikāro salohiteneva (2.0023) hatthena taṃ paʘiggahetvā peḷāya upari ʘhapetvā hatthadhovanatthaṃ anto pāvīsi. Tasmim̄ pana gehe posāvaniyakoṅcasakuṇo atthi. So lohitagandhena maṃsasaññāya taṃ maṇim̄ therassa passantasseva gili. Maṇikāro āgantvā maṇim̄ apassanto “maṇi kena gahito”ti bhariyañca puttake ca paʘipāṇiyā pucchitvā tehi “na gaṇhāmā”ti vutte “therena gahito bhavissati”ti. Cintetvā bhariyāya saddhiṃ mantesi- “therena maṇi gahito bhavissati”ti. Sā, sāmi, mā evaṃ avaca, ettakaṃ kālaṃ mayā therassa na kiñci vajjaṃ diʘthapubbaṃ, na so maṇim̄ gaṇhātīti. Maṇikāro theramaṃ pucchi- “bhante, imasmim̄ ʘhāne maṇiratanamaṃ tumhehi gahitaṃ”ti. Na gaṇhāmi, upāsakāti. Bhante, na idha añño atthi, tumhehiyeva gahito bhavissati, detha me maṇiratananti. So tasmim̄ asampaṇi-cchante puna bhariyamaṃ āha- “thereneva maṇi gahito, piḷetvā naṃ pucchissāmi”ti.

Sā, sāmi, mā no nāsai, varaṃ amhehi dāsabyaṃ upagantum, na ca theram eva-
rūpaṃ vattunti. So “sabbeva mayaṃ dāsattaṃ upagacchantā maṇimūlaṃ na
agghāmā”ti rajjuṃ gahetvā therassa sīsaṃ veṭhetvā daṇḍena ghaṭṭesi. Therassa
sīsato ca kaṇṇanāsāhi ca lohitaṃ pagghari, akkhīni nikkhamanākārappattāni
ahesuṃ, so vedanāpamatto bhūmiyaṃ pati. Koṅco lohitagandhenā gantvā lohitaṃ
pivi. Atha naṃ maṇikāro there uppannakodhavegena “tvaṃ kiṃ karosī”ti pādena
paharivā khipi. So ekappahāreneva maritvā uttāno ahosi.

Thero taṃ disvā, upāsaka, sīse veṭhanaṃ tāva me sithilaṃ katvā imaṃ koṅcaṃ
olokehi “mato vā, no vā”ti. Atha naṃ so āha- “eso viya tvampi marissasī”ti. Upā-
saka, iminā so maṇi gilito, sace ayaṃ na amarissā, na te ahaṃ marantopi maṇiṃ
ācikkhissanti. So tassa udaraṃ phāletvā maṇiṃ disvā pavedhento saṃviggamā-
naso therassa pādamūle nipajjitvā “khamatha, me, bhante, ajānantaṃ mayā kata-
n”ti āha. Upāsaka, neva tuyhaṃ doso atthi, na mayhaṃ, vaṭṭassevesa doso,
khamāmi teti. Bhante, sace me khamatha, pakatiniyāmeneva me gehe nisīditvā
bhikkhaṃ gaṇhathāti. “Upāsaka, na dānāhaṃ ito paṭṭhāya paresaṃ (2.0024)
gehassa antochadanaṃ pavisissāmi, antogehapavesanasseva hi ayaṃ doso, ito
paṭṭhāya pādesu āvahantesu gehadvāre ṭhitova bhikkhaṃ gaṇhissāmi”ti vatvā
dhutaṅgaṃ samādāya imaṃ gāthamāha-

“Paccati munino bhattaṃ, thokaṃ thokaṃ kule kule;

piṇḍikāya carissāmi, atthi jaṅghabalaṃ mamā”ti. (theragā. 248)-

Idaṅca pana vatvā thero teneva byādhinā na cirasseva parinibbāyi. Koṅco maṇikā-
rassa bhariyāya kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Maṇikāro kālaṃ katvā niraye
nibbatti. Maṇikārassa

bharyā there muducittatāya kālaṃ katvā devaloke nibbatti. Bhikkhū satthāraṃ tesāṃ abhisamparāyaṃ pucchimsu. Satthā, “bhikkhave, idhekacce gabbhe nibbattanti, ekacce pāpakārino niraye nibbattanti, ekacce katakalyāṇā devaloke nibbattanti, anāsavā pana parinibbāyanti”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

126. “Gabbhameke uppajjanti, nirayaṃ pāpakammīno;
saggaṃ sugatino yanti, parinibbanti anāsavā”ti.

Tattha **gabbhanti** idha manussagabbhova adhippeto. Sesamettha uttānatthameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Maṇikāraikulūpakatissattheravatthu dasamaṃ.

11. Tayojanavatthu

Na antalikkheti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto tayo jane ārabba kathesi.

Satthari kira jetavane viharante sambahulā bhikkhū satthu dassanattāya āgacchantā ekaṃ gāmaṃ piṇḍāya pavisiṃsu. Gāmaṃvāsino te sampatte ādāya āsanāsālāya nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā piṇḍapātavelaṃ āgamayamānā dhammaṃ suṇantā nisīdiṃsu. Tasmīṃ khaṇe bhattaṃ (2.0025) pacitvā sūpabyañjanaṃ dhūpayamānāya ekissā itthiyā bhājanato aggijālā utthahitvā chadanaṃ gaṇhi. Tato ekaṃ tiṇakaraḷaṃ utthahitvā jalamānaṃ ākāsaṃ pakkhandi. Tasmīṃ khaṇe eko kāko ākāseṇa gacchanto tattha gīvaṃ pavesetvā tiṇavalliveṭhito jhāyitvā gāmaṃjhe pati. Bhikkhū taṃ disvā “aho bhāriyaṃ kammaṃ, passathāvuso, kākena pattaṃ vipakāraṃ, iminā katakammaṃ aññatra satthārā ko jānissati, satthāramassa kammaṃ pucchissāmā”ti cintetvā pakkamiṃsu.

Aparesampi bhikkhūnaṃ satthu dassanattāya nāvaṃ abhiruyha gacchantānaṃ nāvā samudde niccalā aṭṭhāsi. Manussā “kāḷakaṇṇinā ettha bhavitabban”ti salākaṃ vicāresuṃ. Nāvikaṃ ca bharyā paṭhamavaye ṭhitā dassaniyā pāsādikā, salākā tassā pāpuṇi. “Salākaṃ puna vicārethā”ti vatvā yāvatatiyaṃ vicāresuṃ, tikkhattumpi tassā eva pāpuṇi. Manussā “kiṃ, sāmī”ti nāvikaṃ mukhaṃ olokesuṃ. Nāviko “na sakkā ekissā atthāya mahājanaṃ nāsetuṃ, udake naṃ khipathā”ti āha. Sā gahetvā udake khipiyamānā maraṇabhayaṭṭhitā viravaṃ akāsi. Taṃ sutvā nāviko ko attho imissā ābharaṇehi naṭṭhehi, sabbābharaṇāni omuñcitvā ekaṃ pilotikaṃ nivāsāpetvā chaḍḍetha naṃ, ahaṃ panetaṃ udakaṭṭhe plavamānaṃ daṭṭhuṃ na sakkhissāmī tasmā yathā naṃ ahaṃ na passāmi, tathā ekaṃ vālukakuṭaṃ gīvāya bandhitvā samudde khipathāti. Te tathā kariṃsu. Tampi patitaṭṭhāneyeva macchakacchapā vilumpiṃsu. Bhikkhū taṃ pavattiṃ ṇatvā “ṭhapetvā satthāraṃ ko añño etissā itthiyā katakammaṃ jānissati, satthāraṃ tassā kammaṃ pucchissāmā”ti icchitaṭṭhānaṃ patvā nāvāto oruyha pakkamiṃsu.

Aparepi satta bhikkhū satthu dassanatthāya gacchantā sāyaṃ ekaṃ vihāraṃ pavisitvā vasanaṭṭhānaṃ pucchimsu. Ekasmiñca leṇe satta mañcā honti. Tesam tadeva labhitvā tattha nipannānaṃ rattibhāge kūṭāgāramatto pāsāṇo pavaṭṭamāno āgantvā leṇadvāraṃ pidahi. Nevāsikā bhikkhū “mayaṃ imaṃ leṇaṃ āgantukabhikkhūnaṃ pāpayimhā, ayañca mahāpāsāṇo leṇadvāraṃ pidahanto aṭṭhāsi, apane-ssāma nan”ti samantā sattahi gāmehi (2.0026) manusse sannipātetvā vāyama-ntāpi ṭhānā cāletuṃ nāsakkhimsu. Anto pavitṭhabhikkhūpi vāyamiṃsuyeva. Evaṃ santepi sattāhaṃ pāsāṇaṃ cāletuṃ nāsakkhimsu. Āgantukā sattāhaṃ chāta-jjhata mahādukkhaṃ anubhaviṃsu. Sattame divase pāsāṇo sayameva pavaṭṭitvā apagato. Bhikkhū nikkhamitvā “amhākaṃ imaṃ pāpaṃ aññatra satthārā ko jāni-ssati, satthāraṃ pucchissāmā”ti cintetvā pakkamiṃsu. Te purimehi saddhiṃ anta-rāmagge samāgantvā sabbe ekatova satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā eka-mantaṃ nisinnā satthārā katapaṭisanthārā attanā attanā diṭṭhānubhūtāni kāraṇāni paṭipāṭiyā pucchimsu.

Satthāpi tesam paṭipāṭiyā evaṃ byākāsi- “bhikkhave, so tāva kāko attanā kata-kammameva anubhosi. Atītakāle hi bārāṇasiyaṃ eko kassako attano goṇaṃ damento dametuṃ nāsakkihi. So hissa goṇo thokaṃ gantvā nipajji, pothetvā utṭhā-pitopi thokaṃ gantvā punapi tatheva nipajji. So vāyamtivā taṃ dametuṃ asa-kkonto kodhābhibhūto hutvā ‘ito dāni paṭṭhāya sukhaṃ nipajjissasi’ti palālapinḍaṃ viya karonto palālena tassa gīvaṃ paliveṭhetvā aggimadāsi, goṇo tattheva jhāyitvā mato. Tadā, bhikkhave, tena kākena taṃ pāpakammaṃ kataṃ. So tassa vipākena dīgharattaṃ niraye paccitvā vipākāvasesena sattakkhattuṃ kākayoniyaṃ nibba-ttitvā evameva ākāse jhāyitvāva mato”ti.

Sāpi, bhikkhave, itthi attanā katakammameva anubhosi. Sā hi atīte bārāṇasiyaṃ ekassa gahapatikassa bhariyā udakaharaṇakoṭṭanapacānādīni sabbakiccāni saha-ttheneva akāsi. Tassā eko sunakho taṃ gehe sabbakiccāni kurumānaṃ oloke-ntova nisīdati. Khetta bhattaṃ harantiyā dārupaṇṇādīnaṃ vā atthāya araññaṃ gacchantiyā tāya saddhiṃyeva gacchati. Taṃ disvā daharamanussā “ambho nikkhanto sunakhaluddako, ajja mayaṃ maṃsena bhunṅjissāmā”ti uppaṇḍenti. Sā tesam kathāya maṅku hutvā sunakhaṃ leḍḍudaṇḍādīhi paharivā palāpeti, sunakho nivattitvā puna anubandhati. So kirassā tatiye attabhāve bhattā ahoṣi, tasmā sinehaṃ chindituṃ na sakkoti. Kiñcāpi hi anamatagge saṃsāre jāyā vā pati vā abhūtapubbā nāma natthi, avidūre pana attabhāve ñātakesu adhimatto sineho (2.0027) hoti, tasmā so sunakho taṃ vijahituṃ na sakkoti. Sā tassa kujjhivā khettaṃ sāmikassa yāguṃ haramānā rajjuṃ ucchaṅge ṭhapetvā aga-māsi, sunakho tāyeva saddhiṃ gato. Sā sāmikassa yāguṃ datvā tucchakuṭaṃ ādāya ekaṃ udakaṭṭhānaṃ gantvā kuṭaṃ vālukāya pūretvā samīpe oloketvā ṭhitassa sunakhassa saddamakāsi. Sunakho “cirassaṃ vata me ajja madhura-kathā laddhā”ti naṅguṭṭhaṃ cāleno taṃ upasaṅkami. Sā taṃ gīvāyaṃ daḷhaṃ gahetvā ekāya rajjukoṭiyā kuṭaṃ bandhitvā ekaṃ rajjukoṭiṃ sunakhassa gīvāyaṃ bandhitvā kuṭaṃ udakābhimukhaṃ pavaṭṭesi. Sunakho kuṭaṃ anubandhanto udake patitvā tattheva kālamakāsi. Sā tassa kammaṃ vipākena dīgharattaṃ

niraye paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate vālukakuṭaṃ gīvāyaṃ bandhitvā uduke pakkhittā kālamakāsīti.

Tumhehi, bhikkhave, attanā katakammameva anubhūtaṃ. Atītasmiñhi bārāṇasivāsino satta gopālakadārakā ekasmiṃ aṭavipadesse sattāhavārena gāviyo vicārantā ekadivasam gāviyo vicāretvā āgacchantā ekaṃ mahāgodhaṃ disvā anubandhiṃsu. Godhā palāyitvā ekaṃ vammikaṃ pāvisi. Tassa pana vammikassa satta chiddāni, dārakā “mayaṃ dāni gahetuṃ na sakkhissāma, sve āgantvā gaṇhissāmā”ti ekeko ekekaṃ sākhahaṅgamuṭṭhiṃ ādāya sattapi janā satta chiddāni pidahitvā pakkamiṃsu. Te punadivase taṃ godhaṃ amanasikatvā aññasmiṃ padese gāviyo vicāretvā sattame divase gāviyo ādāya gacchantā taṃ vammikaṃ disvā satim paṭilabhitvā “kā nu kho tassā godhāya pavattī”ti attanā attanā pidahitāni chiddāni vivariṃsu. Godhā jivite nirālayā hutvā aṭṭhicammāvasesā pavedhamānā nikkhami. Te taṃ disvā anukampaṃ katvā “mā naṃ māretha, sattāhaṃ chinna-bhattā jātā”ti tassā piṭṭhiṃ parimajjitvā “sukhena gacchāhi”ti vissajjesuṃ. Te godhāya amāritattā niraye tāva na pacciṃsu. Te pana satta janā ekato hutvā cuddasasu attabhāvesu satta satta divasāni chinnabhattā ahesuṃ. Tadā, bhikkhave, tumhehi sattahi gopālakehi hutvā taṃ kammaṃ katanti. Evaṃ satthā tehi puṭṭhapuṭṭhaṃ pañhaṃ byākāsīti.

Atheko (2.0028) bhikkhu satthāraṃ āha- “kiṃ pana, bhante, pāpakammaṃ katvā ākāse uppatitassapi samuddaṃ pakkhandassāpi pabbatantaraṃ pavitṭhassāpi mokkho natthi”ti. Satthā “evametaṃ, bhikkhave, ākāśādīsipi ekapadesopi natthi, yattha ṭhito pāpakammato mucceyyā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

127. “Na antalikkhe na samuddamajjhe, na pabbatānaṃ vivaraṃ pavissa;
na vijjatī so jagatippadeso, yatthaṭṭhito mucceyya pāpakammā”ti.

Tassattho- sace hi koci “iminā upāyena pāpakammato muccissāmī”ti **antalikkhe** vā nisīdeyya, caturāsītiyojanasahassagambhīraṃ mahāsamuddaṃ vā paviseyya, pabbatantare vā nisīdeyya, neva pāpakammato **mucceyya**. Puratthimādīsipi jagatipadesesu pathavībhāgesu na so vālaggamattopi okāso atthi, yattha ṭhito pāpakammato muccituṃ sakkuṇeyyāti.

Desanāvasāne te bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu, sampattamahājana-ssāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Tayojanavatthu ekādasamaṃ.

12. Suppabuddhasakyavatthu

Na antalikkheti imaṃ dhammadesanaṃ satthā nigrodhārāme viharanto suppa-buddhaṃ sakkaṃ ārabha kathesi.

So kira “ayaṃ mama dhītaraṃ chaḍḍetvā nikkhanto ca, mama puttaṃ pabbā-jetvā tassa veriṭṭhāne ṭhito cā”ti imehi dvīhi kāraṇehi satthari āghātaṃ bandhitvā

ekadivasam “na dānissa nimantanatthānam gantvā bhuñjitum dassāmi”ti gamana-
maggam pidahitvā antaravithiyam suram pivanto nisīdi. Athassa satthari bhikkhu-
saṅghaparivute taṃ thānam āgate “satthā āgato”ti ārocesum (2.0029). So āha-
“purato gacchāti tassa vadetha, nāyam mayā mahallakataro, nāssa maggam
dassāmi”ti punappunam vuccamānopi tatheva vatvā nisīdi. Satthā mātulassa
santikā maggam alabhitvā tato nivatti. Sopi ekam carapurisam pesesi “gaccha,
tassa katham sutvā ehī”ti. Satthāpi nivattanto sitam katvā ānandattherena “ko nu
kho, bhante, sitassa pātukammassa paccayo”ti puṭṭho āha- “passasi, ānanda,
suppabuddhan”ti. Passāmi, bhanteti. Bhāriyam tena kammam kataṃ mādisassa
buddhassa maggam adentena, ito sattame divase heṭṭhāpāsāde sopānapāda-
mūle pathaviṃ pavisissatīti. Carapuriso taṃ katham sutvā suppabuddhassa
santikaṃ gantvā “kiṃ mama bhāgineyyena nivattantena vuttan”ti puṭṭho yathā-
sutam ārocesi. So tassa vacanam sutvā “na dāni mama bhāgineyyassa kathāya
doso atthi, addhā yaṃ so vadati, taṃ tatheva hoti. Evaṃ santepi naṃ idāni musā-
vādena niggaṇhissāmi. So hi maṃ ‘sattame divase pathaviṃ pavisissatī’ti aniya-
mena avatvā ‘heṭṭhāpāsāde sopānapādamūle pathaviṃ pavisissatī’”ti āha. “Ito
dāni paṭṭhāyāham taṃ thānam na gamissāmi, atha naṃ tasmim thāne pathaviṃ
apavisitvā musāvādena niggaṇhissāmi”ti attano upabhogajātam sabbam sattabhū-
mikapāsādassa upari āropetvā sopānam harāpetvā dvāram pidahāpetvā eke-
kasmim dvāre dve dve malle thapetvā “sacāham pamādena heṭṭhā orohitukāmo
homi, nivāreyyātha man”ti vatvā sattame pāsādādale sirigabbhe nisīdi. Satthā taṃ
pavattim sutvā, “bhikkhave, suppabuddho na kevalam pāsādādale vehāsam uppa-
titvā ākāse vā nisīdatu, nāvāya vā samuddam pakkhandatu, pabbatantaram vā
pavisatu, buddhānam kathāya dvidhābhāvo nāma natthi, mayā vuttaṭṭhāneyeva
so pathaviṃ pavisissatī”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammam desento imam
gāthamāha-

128. “Na antalikkhe na samuddamajjhe, na pabbatānam vivaram pavissa;
na vijjatī so jagatippadeso, yatthaṭṭhitam nappasaheyya maccū”ti.

Tattha (2.0030) **yattha ṭhitam nappasaheyya, maccūti** yasmim padese ṭhitam
maraṇam nappasaheyya nābhibhaveyya, kesaggamattopi pathavippadeso natthi.
Sesam purimasadisamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

suppabuddhassa maṅgalasso uddāmo hutvā taṃ taṃ bhittiṃ pahari. So upari nisinnovassa saddaṃ sutvā “kimetan”ti pucchi. “Maṅgalasso uddāmo”ti. So panasso suppabuddhaṃ disvāva sannisīdati. Atha naṃ so gaṇhitukāmo hutvā nisinnaṭṭhānā uṭṭhāya dvārābhimukho ahosi, dvārāni sayameva vivaṭāni, sopānaṃ sakaṭṭhāneyeva ṭhitāṃ. Dvāre ṭhitā mallā taṃ gīvāyaṃ gahetvā heṭṭhābhimukhaṃ khipiṃsu. Etenupāyena sattaṃsupi talesu dvārāni sayameva vivaṭāni, sopānāni yathāṭṭhāne ṭhitāni. Tattha tattha mallā taṃ gīvāyameva gahetvā heṭṭhābhimukhaṃ khipiṃsu. Atha naṃ heṭṭhāpāsāde sopānapādamūlaṃ sampattameva mahāpa-thavī vivaramānā bhijjitvā sampaṭicchi, so gantvā avīcimhi nibbattīti.

Suppabuddhasakyavatthu dvādasamaṃ.

Pāpavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Navamo vaggo.

10. Daṇḍavaggo

1. Chabbaggiyabhikkhuvatthu

Sabbe (2.0031) **tasantīti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye sattarasavaggiyehi senāsane paṭijaggite chabbaggiyā bhikkhū “nikkhamatha, mayaṃ mahallakatarā, amhākaṃ etaṃ pāpuṇāti”ti vatvā tehi “na mayaṃ dassāma, amhehi paṭhamamaṃ paṭijaggitan”ti vutte te bhikkhū pahariṃsu. Sattarasavaggiyā maraṇabhayatajjitā mahāviraṃsaṃ viraviṃsu. Satthā tesamaṃ saddaṃ sutvā “kiṃ idan”ti pucchitvā “idaṃ nāma”ti ārocite “na, bhikkhave, ito paṭṭhāya bhikkhunā nāma evamaṃ kattabbaṃ, yo karoti, so imaṃ nāma āpattiṃ āpajjati”ti **pahāradānasikkhāpadaṃ** (pāci. 449 ādayo) paññāpetvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma ‘yathā ahaṃ, tatheva aññepi daṇḍassa tasanti, maccuno bhāyanti’ti ñatvā paro na paharitambo, na ghātetabbo”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

129. “Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno;
attānaṃ upamaṃ katvā, na haneyya na ghātaye”ti.

Tattha **sabbe tasantīti** sabbepi sattā attani daṇḍe patante tassa daṇḍassa tasanti. **Maccunoti** maraṇassāpi **bhāyantiyeva**. Imissā ca desanāya byañjanaṃ niravasesaṃ, attho pana sāvaseso. Yathā hi raññā “sabbe sannipatantū”ti bheriyā

carāpitāyapi rājamahāmatte ṭhapetvā sesā sannipatanti, evamidha “sabbe tasanti”ti vuttepi hatthājāneyyo assājāneyyo usabhājāneyyo khīṇāsavoti ime cattāro ṭhapetvā avasesāva tasantīti veditabbā. Imesu hi khīṇāsavo sakkāyaditṭhiyā pahīnattā maraṇakasattaṃ apassanto na bhāyati, itare tayo sakkāyaditṭhiyā balavattā attano paṭipakkhabhūtaṃ sattaṃ apassantā na bhāyantīti. **Na haneyya na ghāta-**
yeti yathā ahaṃ (2.0032), evaṃ aññepi sattāti neva paraṃ pahareyya na paharāpeyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Chabbaggiyabhikkhuvatthu paṭhamaṃ.

2. Chabbaggiyabhikkhuvatthu

Sabbe tasantīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha kathesi.

Teyeva ekasmiñhi samaye teneva kāraṇena purimasikkhāpade sattarasavaggiye pahariṃsu. Teneva kāraṇena tesam talasattikaṃ uggiriṃsu. Idhāpi satthā tesam saddaṃ sutvā “kiṃ idan”ti pucchitvā “idaṃ nāmā”ti ārocite “na, bhikkhave, ito paṭṭhāya bhikkhunā nāma evaṃ kattabbaṃ, yo karoti, so imaṃ nāma āpattiṃ āpajjati”ti **talasattikasikkhāpadaṃ** (pāci. 454 ādayo) paññāpetvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma ‘yathā ahaṃ, tatheva aññepi daṇḍassa tasanti, yathā ca mayhaṃ, tatheva nesam jīvitam piyaṃ’ti ñatvā paro na paharitaṃ na ghāṭetabbo”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

130. “Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbesaṃ jīvitam piyaṃ;
attānaṃ upamaṃ katvā, na haneyya na ghātaye”ti.

Tattha **sabbesaṃ jīvitam piyaṃ** khīṇāsavaṃ ṭhapetvā sesasattānaṃ jīvitam piyaṃ madhuraṃ, khīṇāsavo pana jīvite vā maraṇe vā upekkhakoḥ hoti. Sesam purimasadisamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Chabbaggiyabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Sabbahulakumārakavatthu

Sukhakāmāni (2.0033) **bhūtānīti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule kumārake ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye satthā sāvattiyaṃ piṇḍāya pavisanto antarāmagge sambahule kumārake ekaṃ gharasappajātikaṃ ahiṃ daṇḍakena paharante disvā “kumārakā kiṃ karoṭhā”ti pucchitvā “ahiṃ, bhante, daṇḍakena paharāmā”ti vutte “kiṃ kāraṇā”ti puna pucchitvā “ḍaṃsanabhayena, bhante”ti vutte “tumhe ‘attano

sukhaṃ karissāmā'ti imaṃ paharantā nibbattanibbattaṭṭhāne sukhālābhino na bhavissatha. Attano sukhaṃ patthentena hi paraṃ paharituṃ na vaṭṭati"ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

131. "Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena vihiṃsati;
attano sukhamesāno, pecca so na labhate sukhaṃ.

132. "Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena na hiṃsati;
attano sukhamesāno, pecca so labhate sukhan"ti.

Tattha **yo daṇḍenā**ti yo puggalo daṇḍena vā leḍḍu-ādīhi vā viheṭṭeti. **Pecca so na labhate sukhan**ti so puggalo paraloke manussasukhaṃ vā dibbasukhaṃ vā paramatthabhūtaṃ vā nibbānasukhaṃ na labhati. Dutiya-gāthāya **pecca so labhateti** so puggalo paraloke vuttappakāraṃ tividhampi **sukhaṃ** labhatīti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi te kumārakā sotāpatti-phale patiṭṭhahiṃsūti.

Sambahulakumārakavatthu tatiyaṃ.

4. Koṇḍadhānattheravatthu

Māvoca pharusam kañcīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto koṇḍadhānattheraṃ ārabha kathesi.

Tassa (2.0034) kira pabbajitadivasato paṭṭhāya ekaṃ itthirūpaṃ therena saddhiṃyeva vicarati. Taṃ thero na passati, mahājano pana passati. Antogāmaṃ piṇḍāya caratopissa manussā ekaṃ bhikkhaṃ datvā, "bhante, ayaṃ tumhākaṃ hotu, ayaṃ pana tumhākaṃ sahāyikāyā"ti vatvā dūtiyampi dadanti.

Kiṃ tassa pubbakammanti? Kassapasammāsambuddhakāle kira dve sahāyakā bhikkhū ekamātukucchito nikkhantasadisā ativiya samaggā ahesuṃ. Dīghāyuka-buddhakāle ca anusaṃvaccharaṃ vā anuchamāsaṃ vā bhikkhū uposathatthāya sannipatanti. Tasmā tepi "uposathaggaṃ gamissāmā"ti vasanaṭṭhānā nikkhamiṃsu. Te ekā tāvatiṃsabhavane nibbattadevatā disvā "ime bhikkhū ativiya samaggā, sakkā nu kho ime bhinditun"ti cintetvā attano bālatāya cintitasamanantara-rameva āgantvā tesu ekena, "āvuso, muhuttaṃ āgamehi, sarīrakiccenamhi atthiko"-ti vutte sā devatā ekaṃ manussitthivaṇṇaṃ māpetvā therassa gacchantaraṃ pavisitvā nikkhamanakāle ekena hatthena kesakalāpaṃ, ekena nivāsanaṃ saṅghāpayamānā tassa piṭṭhito nikkhami. So taṃ na passati, tamāgamayamāno pana purato ṭhitabhikkhu nivattitvā olokayamāno taṃ tathā katvā nikkhamantaṃ passi. Sā tena diṭṭhabhāvaṃ ñatvā antaradhāyi. Itaro taṃ bhikkhuṃ attano santikaṃ āgatakāle āha- "āvuso, sīlaṃ te bhinnan"ti. "Natthāvuso, mayhaṃ evarūpan"ti. Idāneva te mayā pacchato nikkhamamānā taruṇa-itthī idaṃ nāma karontī diṭṭhā, tvaṃ "natthi mayhaṃ evarūpan"ti kiṃ vadesīti. So asaniyā matthake avatthaṭṭo viya mā maṃ, āvuso, nāsehi, natthi mayhaṃ evarūpanti. Itaro "mayā sāmaṃ akkhīhi diṭṭhaṃ, kiṃ tava saddahissāmī"ti daṇḍako viya bhijjitvā pakkāmi, uposathaggepi "nāhaṃ iminā saddhiṃ uposathaṃ karissāmī"ti nisīdi. Itaro "mayhaṃ,

bhante, sīle aṇumattampi kāḷaṃ natthī”ti bhikkhūnaṃ kathesi. Sopi “mayā sāmaṃ diṭṭhan”ti āha. Devatā taṃ tena saddhiṃ uposathaṃ kātuṃ anicchantāṃ disvā “bhāriyaṃ mayā kammaṃ katan”ti cintetvā- “bhante, mayhaṃ ayyassa sīlabhedo natthi, mayā pana vīmaṃsanavasenetāṃ kataṃ, karotha tena (2.0035) saddhiṃ uposathan”ti āha. So tassā ākāse ṭhatvā kathentiyā saddahitvā uposathaṃ akāsi , na pana there pubbe viya muducitto ahosi. Ettakaṃ devatāya pubbakammaṃ.

Āyupariyosāne pana te therā yathāsukhaṃ devaloke nibbattiṃsu. Devatā apī-cimhi nibbattitvā ekaṃ buddhantaraṃ tattha paccitvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ nibbattitvā vuddhimanvāya sāsane pabbajitvā upasampadaṃ labhi. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya taṃ itthirūpaṃ tatheva paññāyi. Tenevassa **koṇḍadhānattheroti** nāmaṃ kariṃsu. Taṃ tathāvicarantaṃ disvā bhikkhū anātha-piṇḍikaṃ āhaṃsu- “mahāseṭṭhi, imaṃ dussīlaṃ tava vihārā nīhara. Imañhi nissāya sesabhikkhūnaṃ ayaso uppajjissati”ti. Kiṃ pana, bhante, satthā vihāre natthīti? Atthi upāsakāti. Tena hi, bhante, satthāva jānissati. Bhikkhū gantvā visā-khāyapi tatheva kathesuṃ. Sāpi nesaṃ tatheva paṭivacanaṃ adāsi.

Bhikkhūpi tehi asampaṭicchitavacanā rañño ārocesuṃ- “mahārāja, koṇḍadhāna-thero ekaṃ itthiṃ gahetvā vicaranto sabbesaṃ ayasaṃ uppādesi, taṃ tumhākaṃ vijitā nīharathā”ti. “Kahaṃ pana so, bhante”ti? “Vihāre, mahārājā”ti. “Katarasmiṃ senāsane viharati”ti? “Asukasmīṃ nāmā”ti. “Tena hi gacchatha, ahaṃ taṃ gaṇhi-ssāmi”ti so sāyanhasamaye vihāraṃ gantvā taṃ senāsanaṃ purisehi parikkhipā-petvā therassa vasanaṭṭhānābhimukho āgamāsi. Thero mahāsaddaṃ sutvā vihārā nikkhamitvā pamukhe aṭṭhāsi. Tampissa itthirūpaṃ piṭṭhipasse ṭhitāṃ rājā addasa. Thero rañño āgamaṃ ṇatvā vihāraṃ abhiruhitvā nisīdi. Rājā therāṃ na vandi, tampi itthiṃ nāddasa. So dvārantarepi heṭṭhāmañcepi olokeno adisvāva therāṃ āha- “bhante, imasmiṃ ṭhāne ekaṃ itthiṃ addasaṃ, kahaṃ sā”ti? “Na passāmi, mahārājā”ti. “Idāni mayā tumhākaṃ piṭṭhipasse ṭhitā diṭṭhā”ti vuttepi “ahaṃ na passāmi”ccevāha. Rājā “kiṃ nu kho etan”ti cintetvā, “bhante, ito tāva nikkhamathā”ti āha. There nikkhamitvā pamukhe ṭhite puna sā therassa piṭṭhi-passe aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā puna uparitalaṃ abhiruhi, tassa āgatabhāvaṃ ṇatvā thero nisīdi. Puna rājā taṃ sabbatṭhānesu oloketopi adisvā, “bhante, kahaṃ sā itthī”ti puna therāṃ (2.0036) pucchi. Nāhaṃ passāmi mahārājāti. “Kiṃ kathetha, bhante, mayā idāneva tumhākaṃ piṭṭhipasse ṭhitā diṭṭhā”ti āha. Āma, mahārāja, mahājanopi “me pacchato pacchato itthī vicarati”ti vadati, ahaṃ pana na passā-mīti. Rājā “paṭirūpakena bhavitabban”ti sallakkhetvā puna therāṃ, “bhante, ito

tāva otarathā”ti vatvā there otarivā pamukhe ÷hite puna taṃ tassa piṭṭhipasse ÷hitam disvā uparitalam abhiruhi. Puna nāddasa. So puna theram pucchitvā tena “na passāmi”cceva vutte “paṭirūpakamevetan”ti niṭṭham gantvā theram āha- “bhante, evarūpe saṃkilese tumhākam piṭṭhito vicarante añño koci tumhākam bhikkham na dassati, nibaddham mama geham pavisatha, ahameva catūhi pacca- yehi upaṭṭhahissāmī”ti theram nimantetvā pakkāmi.

Bhikkhū “passathāvuso, rañño pāpakiriyaṃ, ‘etaṃ vihārato nīharā’ti vutte āgantvā catūhi paccayehi nimantetvā gato”ti ujjhāyimsu. Tampi theram āhaṃsu- “ambho, dussīla, idānisi rājakoṇḍo jāto”ti. Sopi pubbe bhikkhū kiñci vattum asa- kkonto “tumhe dussīlā, tumhe koṇḍā, tumhe itthiṃ gahetvā vicarathā”ti āha. Te gantvā satthu ārocesum- “bhante, koṇḍadhānatthero amhehi vutto amhe ‘dussīlā’- ti-ādīni vatvā akkosati”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā pucchi- “saccam kira tvam, bhikkhu, evam vadesī”ti? “Saccam, bhante”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Mayā saddhiṃ kathitakāraṇā”ti. “Tumhe, bhikkhave, iminā saddhiṃ kasmā kathethā”ti. “Imassa pacchato itthiṃ vicarantiṃ disvā, bhante”ti. “Ime kira tayā saddhiṃ itthiṃ vica- rantiṃ disvā vadanti, tvam kasmā kathesi, ete tāva disvā kathenti. Tvam adisvāva imehi saddhiṃ kasmā kathesi, nanu pubbe taveva pāpikam diṭṭhiṃ nissāya idaṃ jātam, idāni kasmā puna pāpikam diṭṭhiṃ gaṇhāsī”ti. Bhikkhū “kiṃ pana, bhante, iminā pubbe katan”ti pucchiṃsu. Atha nesam satthā tassa pubbakammaṃ kathetvā “bhikkhu idaṃ pāpakammaṃ nissāya tvam imaṃ vippakāram patto, idāni te puna tathārūpaṃ pāpikam diṭṭhiṃ gahetum na yuttam, mā puna bhikkhūhi saddhiṃ kiñci kathehi, nissaddo mukhavaṭṭiyaṃ chinnakaṃsathālasa- diso hohi, evam karonto nibbānappatto nāma bhavissati”ti (2.0037) vatvā anu- sandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

133. “Māvoca pharusam kañci, vuttā paṭivadeyyu taṃ;
dukkhā hi sārambhakathā, paṭidaṇḍā phuseyyu taṃ.

134. “Sace neresi attānaṃ, kaṃso upahato yathā;
esa pattosi nibbānaṃ, sārambho te na vijjati”ti.

Tattha **māvoca pharusam kañcīti** kañci ekapuggalampi pharusam mā avaca. **Vuttāti** tayā pare “dussīlā”ti vuttā, tampi tatheva **paṭivadeyyūṃ**. **Sārambhakathāti** esā karaṇuttarā yugaggāhakathā nāma **dukkhā**. **Paṭidaṇḍāti** kāyadaṇḍādīhi param paharantassa tādisā paṭidaṇḍā ca tava matthake pateyyūṃ. **Sace neresīti** sace attānaṃ niccalaṃ kātum sakkhissasi. **Kaṃso upahato yathāti** mukhavaṭṭiyaṃ chinditvā talamattaṃ katvā ÷hapitakaṃsathālam viya. Tañhi hatthapādehi vā daṇḍakena vā pahaṭampi saddam na karoti, **esa pattosīti** sace evarūpo bhavitum sakkhissasi, imaṃ paṭipadam pūrayamāno idāni appattopi eso nibbānappatto nāma. **Sārambho te na vijjati**ti evam sante ca pana “tvam dussīlo, tumhe dussīlā”- ti-evamādiko uttarakaraṇavācālakkaṇo sārambhopi te na vijjati, na bhavissatiye- vāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu, koṇḍadhānattheropi satthārā dinna-ovāde ÷hatvā arahattaṃ pāpuṇi, na cirasseva ākāse uppativā paṭhamam salākam gaṇhīti.

Koṇḍadhānattheravatthu catutthaṃ.

5. Uposathika-itthīnaṃ vatthu

Yathā daṇḍenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā pubbārāme viharanto visākhā-dīnaṃ upāsikānaṃ uposathakammaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ (2.0038) kira ekasmiṃ mahā-uposathadivase pañcasatamattā itthiyo uposathikā hutvā vihāraṃ agamiṃsu. Visākhā tāsu mahallakitthiyo upasa-ṅkavitvā pucchi, “ammā, kimatthaṃ uposathikā jātathā”ti. Tāhi “dibbasampattiṃ patthetvā”ti vutte majjhimitthiyo pucchi, tāhi “sapattivāsā mucchanatthāyā”ti vutte taruṇitthiyo pucchi, tāhi “paṭhamagabbhe puttapaṭilābhatthāyā”ti vutte kumārikāyo pucchi, tāhi “taruṇabhāveveva patikulagamanatthāyā”ti vutte taṃ sabbampi tāsāṃ kathaṃ sutvā tā ādāya satthu santikaṃ gantvā paṭipāṭiyā ārocesi. Taṃ sutvā satthā “visākhe imesaṃ sattānaṃ jāti-ādayo nāma daṇḍahatthakagopālakasadisā, jāti jarāya santikaṃ, jarā byādhino santikaṃ, byādhi maraṇassa santikaṃ pesetvā maraṇaṃ kuṭhāriyā chindantā viya jīvitāṃ chindati, evaṃ santepi vivaṭṭaṃ patthentā nāma natthi, vaṭṭameva pana patthenti”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

135. “Yathā daṇḍena gopālo, gāvo pājeti gocaraṃ;
evaṃ jarā ca maccu ca, āyuṃ pājenti pāṇinaṃ”ti.

Tattha **pājetī**ti cheko **gopālo** kedārantaraṃ pavisantiyo **gāvo daṇḍena** nivāretvā teneva pothento sulabhatiṇodakaṃ **gocaraṃ** neti. **Āyuṃ pājentī**ti jīvitindriyaṃ chindanti khepenti. Gopālako viya hi jarā ca maccu ca, gogaṇo viya jīvitindriyaṃ, gocarabhūmi viya maraṇaṃ. Tattha jāti tāva sattānaṃ jīvitindriyaṃ jarāya santikaṃ pesesi, jarā byādhino santikaṃ, byādhi maraṇassa santikaṃ. Tameva maraṇaṃ kuṭhāriyā chedaṃ viya chinditvā gacchatīti idamettha opammasampaṭipādanaṃ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Uposathika-itthīnaṃ vatthu pañcamaṃ.

6. Ajagarapetavatthu

Atha (2.0039) **pāpāni kammānī**ti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto ajagarapetaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye mahāmoggallānatthero lakkhaṇattherena saddhiṃ gijjhakū-ṭato otaranto dibbena cakkhunā pañcaviśatiyojanikaṃ ajagarapetaṃ nāma addasa. Tassa sīsato aggijālā utṭhahitvā pariyantaṃ gacchanti, pariyantato utṭhahitvā sīsaṃ gacchanti, ubhayato utṭhahitvā majjhe otaranti. Thero taṃ disvā sitaṃ pātvākāsi. Lakkhaṇattherena sitakāraṇaṃ puṭṭho “akālo, āvuso, imassa pañhassa

veyyākaraṇāya, satthu santike maṃ puccheyyāsī”ti vatvā rājagahe piṇḍāya caritvā satthu santikaṃ gatakāle lakkhaṇattherena puṭṭho āha- “tatrāhaṃ, āvuso, ekaṃ petaṃ addasaṃ, tassa evarūpo nāma attabhāvo, ahaṃ taṃ disvā ‘na vata me evarūpo attabhāvo diṭṭhapubbo’ti sitaṃ pātvākāsin”ti. Satthā “cakkhubhūtā vata, bhikkhave, sāvakā viharantī”ti-ādīni (pārā. 228; saṃ. ni. 2.202) vadanto therassa kathaṃ patiṭṭhāpetvā “mayāpi eso, bhikkhave, peto bodhimaṇḍeyeva diṭṭho, ‘ye ca pana me vacanaṃ na saddaheyyuṃ, tesaṃ taṃ ahitāya assā’ti na kathesiṃ, idāni moggallānaṃ sakkhiṃ labhitvā kathemi”ti vatvā bhikkhūhi tassa pubbakammaṃ puṭṭho byākāsi-

Kassapabuddhakāle kira sumaṅgalaseṭṭhi nāma suvaṇṇiṭṭhakāhi bhūmiṃ santharivā vīsati-usabhaṭṭhāne tattakeneva dhanena vihāraṃ kāretvā tāvattakeneva vihāramahaṃ kāresi. So ekadivasaṃ pātova satthu santikaṃ gacchanto nagaradvāre ekissā sālāya kāsāvaṃ sasīsaṃ pārupitvā kalalamakkhitehi pādehi nipannaṃ ekaṃ coraṃ disvā “ayaṃ kalalamakkhitapādo rattiṃ vicarivā divā nipannamanusso bhavissati”ti āha. Coro mukhaṃ vivarivā seṭṭhiṃ disvā “hotu, jāni-ssāmi te kattabban”ti āghātaṃ bandhitvā sattakkhattuṃ khettaṃ jhāpesi, satta-kkhattuṃ vaje gunnaṃ pāde chindi, sattakkhattuṃ gehaṃ jhāpesi, so ettakenāpi kopāṃ nibbāpetuṃ asakkonto tassa cūlūpaṭṭhākena saddhiṃ mittasanthavaṃ katvā “kiṃ (2.0040) te seṭṭhino piyaṃ”ti puṭṭho “gandhakuṭito aññaṃ tassa piya-taraṃ natthi”ti sutvā “hotu, gandhakuṭiṃ jhāpetvā kopāṃ nibbāpessāmi”ti satthari piṇḍāya pavitṭhe pānīyaparibhojanīyaghaṭe bhinditvā gandhakuṭiyaṃ aggim adāsi. Seṭṭhi “gandhakuṭi kira jhāyati”ti sutvā āgacchanto jhāmakāle āgantvā gandhakuṭiṃ jhāmaṃ olokento vālaggamattampi domanassaṃ akatvā vāma-bāhuṃ samañjitvā dakkhiṇena hatthena mahā-apphoṭanaṃ apphoṭesi. Atha naṃ samīpe ṭhitā pucchiṃsu- “kasmā, sāmi, ettakaṃ dhanaṃ vissajjetvā katagandhakuṭiyā jhāmakāle apphoṭesi”ti? So āha- “ettakaṃ me, tātā, aggi-ādīhi asādhāraṇe buddhassa sāsane dhanaṃ nidahituṃ laddhaṃ, ‘punapi ettakaṃ dhanaṃ vissajjetvā satthu gandhakuṭiṃ kātuṃ labhissāmi’ti tuṭṭhamānaso apphoṭesiṃ”ti. So puna tattakaṃ dhanaṃ vissajjetvā gandhakuṭiṃ kāretvā vīsatisahassabhikkhuparivārassa satthuno dānaṃ adāsi. Taṃ disvā coro cintesi- “ahaṃ imaṃ amāretvā maṅkukātuṃ na sakkhissāmi, hotu, māressāmi nan”ti nivāsanantare churikaṃ bandhitvā sattāhaṃ vihāre vicarantopi okāsaṃ na labhi. Mahāseṭṭhipi satta divasāni buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā satthāraṃ vanditvā āha- “bhante, mama ekena purisena sattakkhattuṃ khettaṃ jhāpitaṃ, satta-kkhattuṃ vaje gunnaṃ pādā chinnā, sattakkhattuṃ gehaṃ jhāpitaṃ, idāni gandhakuṭipi teneva jhāpitā bhavissati, ahaṃ imasmiṃ dāne paṭhamaṃ pattim tassa dammi”ti.

Taṃ sutvā coro “bhāriyaṃ vata me kammaṃ kataṃ, evaṃ aparādhakārake mayi imassa kopamattampi natthi, imasmimpi dāne mayhameva paṭhamaṃ pattim deti, ahaṃ imasmiṃ dubbhāmi, evarūpaṃ me purisaṃ akhamāpentassa devada-ṇḍopi me matthake pateyyā”ti gantvā seṭṭhissa pādāmūle nipajjitvā “khamāhi me, sāmi”ti vatvā “kiṃ idan”ti vutte, “sāmi, evaṃ ayuttakaṃ kammaṃ mayā kataṃ,

tassa me khamāhī”ti āha. Atha naṃ seṭṭhi “tayā me idañcidañca katan”ti sabbam pucchitvā “āma, mayā katan”ti vutte, “tvam mayā na diṭṭhapubbo, kasmā me kujjhivā evamakāsi”ti pucchi. So ekadivasaṃ nagarā nikkhantena tena vuttava- canaṃ sāretvā “iminā me kāraṇena kopo uppādito”ti āha. Seṭṭhi attanā vuttaṃ saritvā “āma, tāta, vuttaṃ mayā (2.0041), taṃ me khamāhī”ti coraṃ khamāpetvā “uṭṭhehi, tāta, khamāmi te, gaccha, tātā”ti āha. Sace me, sāmi, khamasi, saputta- dāraṃ maṃ gehe dāsaṃ karohīti. Tāta, tvam mayā ettake kathite evarūpaṃ chedanaṃ akāsi, gehe vasantena pana saddhiṃ na sakkā kiñci kathetuṃ, na me tayā gehe vasantena kiccaṃ atthi, khamāmi te, gaccha, tātāti. Coro taṃ kammaṃ katvā āyupariyosāne avīcimhi nibbatto dīgharattaṃ tattha paccitvā vipākāvase- sena idāni gijjhakūṭe pabbate paccatīti.

Evaṃ satthā tassa pubbakammaṃ kathetvā, “bhikkhave, bālā nāma pāpāni kammāni karontā na bujjhanti, pacchā pana attanā katakammehi ḍayhamānā attanāva attano dāvaggisadisāva hontī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

136. “Atha pāpāni kammāni, karaṃ bālo na bujjhati;
sehi kammehi dummedho, aggīdaḍḍhova tappatī”ti.

Tattha **atha pāpānī**ti na kevalaṃ **bālo** kodhavasena pāpāni karoti, karontopi pana **na bujjhatī**ti attho. Pāpaṃ karonto ca “pāpaṃ karomī”ti abujjhanako nāma natthi. “Imassa kammaṃ evarūpo nāma vipāko”ti ajānanatāya “na bujjhatī”ti vuttaṃ. **Sehī**ti so tehi attano santakehi **kammehi dummedho** nippaṇṇo puggalo niraye nibbattitvā **aggīdaḍḍhova tappatī**ti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ajagarapetavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Mahāmoggallānattheravatthu

Yo daṇḍenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto mahāmogga- llānattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye titthiyā sannipatitvā mantesuṃ- “jānāthāvuso, ‘kena kāra-
 ñena samañassa gotamassa lābhasakkāro mahā hutvā nibbatto’ti (2.0042).
 Mayaṃ na jānāma, tumhe pana jānāthāti. Āma, jānāma, mahāmogallānaṃ nāma
 ekaṃ nissāya uppanno. So hi devalokaṃ gantvā devatāhi katakammaṃ pucchitvā
 āgantvā manussānaṃ katheti ‘idaṃ nāma katvā evarūpaṃ sampattiṃ labhanti’ti.
 Niraye nibbattānampi kammaṃ pucchitvā āgantvā manussānaṃ katheti ‘idaṃ
 nāma katvā evarūpaṃ dukkhaṃ anubhavanti’ti. Manussā tassa kathaṃ sutvā
 mahantaṃ lābhasakkāraṃ abhiharanti, sace taṃ māretuṃ sakkhissāma, so lābha-
 sakkāro amhākaṃ nibbattissati’ti. Te “attheko upāyo”ti sabbe ekacchandā hutvā
 “yaṃkiñci katvā taṃ mārāpessāmā”ti attano upaṭṭhāke samādapetvā kahāpaṇasa-
 hassaṃ labhitvā purisaghātakammaṃ katvā carante core pakkosāpetvā “mahā-
 moggallānatthero nāma kāḷasilāyaṃ vasati, tatha gantvā taṃ mārethā”ti tesāṃ
 kahāpaṇe adaṃsu. Corā dhanalobhena sampaticchitvā “theraṃ māressāmā”ti
 gantvā tassa vasanaṭṭhānaṃ parivāresuṃ. Thero tehi parikkhittabhāvaṃ ñatvā
 kuñcikasiddhena nikkhamitvā pakkāmi. Te corā taṃ divasaṃ theraṃ adisvā
 punekadivasaṃ gantvā parikkhipiṃsu. Thero ñatvā kaṇṇikāmaṇḍalaṃ bhinditvā
 ākāsaṃ pakkhandi. Evaṃ te paṭhamamāsepi majjhimaṃ māsepi theraṃ gahetuṃ
 nāsakkhiṃsu. Pacchimamāse pana sampatte thero attanā katakammaṃ āka-
 ḍḍhanabhāvaṃ ñatvā na apagacchi. Corā gantvā theraṃ gahetvā taṇḍulakaṇama-
 ttānissa aṭṭhīni karontā bhindiṃsu. Atha naṃ “mato”ti saññāya ekasmiṃ gumba-
 piṭṭhe khipitvā pakkamiṃsu.

Thero “sathāraṃ passitvāva parinibbāyissāmi”ti attabhāvaṃ jhānaveṭhanena
 veṭhetvā thiraṃ katvā ākāseṇa satthu santikaṃ gantvā sathāraṃ vanditvā,
 “bhante, parinibbāyissāmi”ti āha. “Parinibbāyissasi, moggallānā”ti? “Āma, bhante”-
 ti. “Kattha gantvā”ti? “Kāḷasilāpadesaṃ, bhante”ti. Tena hi, moggallāna, mayhaṃ
 dhammaṃ kathetvā yāhi. Tādisassa hi me sāvakassa idāni dassanaṃ natthīti. So
 “evaṃ karissāmi, bhante”ti sathāraṃ vanditvā ākāsaṃ uppatitvā parinibbānadi-
 vase sārīputtatthero viya nānappakārā iddhiyo katvā dhammaṃ kathetvā
 sathāraṃ vanditvā (2.0043) kāḷasilāṭaviṃ gantvā parinibbāyi. “Theraṃ kira corā
 māresun”ti ayampi kathā sakalajambudīpe patthari. Rājā ajātasattu core pariyesa-
 natthāya carapurise payojesi. Tesupi coresu surāpāne suraṃ pivantesu eko
 ekassa piṭṭhiṃ paharivā pātesi. So taṃ santejjetvā “ambho dubbinīta, tvaṃ
 kasmā me piṭṭhiṃ pātesi”ti āha. Kiṃ pana hare duṭṭhacora, tayā mahāmoggallāna-
 tthero paṭhamamā pahaṭoti? Kiṃ pana mayā pahaṭabhāvaṃ tvaṃ na jānāsīti? Iti
 nesaṃ “mayā pahaṭo, mayā pahaṭo”ti vadantānaṃ vacanaṃ sutvā te carapurisā
 te sabbe core gahetvā rañño ārocesuṃ. Rājā core pakkosāpetvā pucchi-
 “tumhehi thero mārito”ti? “Āma, devā”ti. “Kena tumhe uyyojitā”ti? “Naggasamaṇa-
 kehi, devā”ti. Rājā pañcasate naggasamaṇake gāhāpetvā pañcasatehi corehi
 saddhiṃ rājāṅgaṇe nābhīppamāṇesu āvāṇṇesu nikhaṇāpetvā palālehi paṭicchādā-
 petvā aggimā dāpesi. Atha nesaṃ jhāmaṃ bhāvaṃ ñatvā ayanaṅgalehi kasāpetvā
 sabbe khaṇḍākhāṇḍikaṃ kārāpesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “mahāmoggallānatthero

attano ananurūpameva maraṇaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, moggallāno imasseva attabhāvassa ananurūpaṃ maraṇaṃ patto, pubbe pana tena katassa kammassa anurūpameva maraṇaṃ patto”ti vatvā “kiṃ panassa, bhante, pubbakammaṃ”ti puṭṭho vitthāretvā kathesi-

Atīte kira bārāṇasivāsī eko kulaputto sayameva koṭṭanapacānādīni kammāni karonto mātāpitaro paṭijaggi. Athassa mātāpitaro naṃ, “tāta, tvaṃ ekakova gehe ca araṇṇe ca kammaṃ karonto kilamasi, ekaṃ te kumārikaṃ ānessāmā”ti vatvā, “ammatātā, na mayhaṃ evarūpāyattho, ahaṃ yāva tumhe jīvatha, tāva vo sahatthā upaṭṭhahissāmī”ti tena paṭikkhattā punappunaṃ taṃ yācitvā kumārikaṃ ānayiṃsu. Sā katipāhameva te upaṭṭhahitvā pacchā tesam dassanampi aniccanti “na sakkā tava mātāpitūhi saddhiṃ ekaṭṭhāne vasitun”ti ujjhāyitvā tasmim (2.0044) attano kathaṃ aggaṇhante tassa bahigatakāle makacivākakhaṇḍāni ca yāgupheṇaṇca gahetvā tattha tattha ākiritvā tenāgantvā “kiṃ idan”ti puṭṭhā āha- “imesaṃ andhamahallakānaṃ etaṃ kammaṃ, sabbaṃ gehaṃ kiliṭṭhaṃ karontā vicaranti, na sakkā etehi saddhiṃ ekaṭṭhāne vasitun”ti. Evaṃ tāya naṃ punappunaṃ kathayamānāya evarūpopi pūritapāramī satto mātāpitūhi saddhiṃ bhijji. So “hotu, jānissāmi nesaṃ kattabban”ti te bhojetvā, “ammatātā, asukaṭṭhāne nāma tumhākaṃ ṇātakā āgamaṃ paccāsīanti, tattha gamissāmā”ti te yānakaṃ āropetvā ādāya gacchanto aṭavimajjhaṃ pattakāle, “tāta, rasmiyo gaṇhātha, gāvo patodasaṇṇāya gamissanti, imasmim ṭhāne corā vasanti, ahaṃ otarāmi”ti pitu hatthe rasmiyo datvā otarivā gacchanto saddaṃ parivattetvā corānaṃ uṭṭhitasaddamakāsi. Mātāpitaro saddaṃ sutvā “corā uṭṭhitā”ti saṇṇāya, “tāta, mayaṃ mahallakā, tvaṃ attānameva rakkhāhi”ti āhaṃsu. So mātāpitaro tathāviravantepi corasaddaṃ karonto koṭṭetvā māretvā aṭaviyaṃ khipitvā paccāgami.

Satthā idaṃ tassa pubbakammaṃ kathetvā, “bhikkhave, moggallāno ettakaṃ kammaṃ katvā anekavassasatasahassāni niraye paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate evameva koṭṭetvā saṃcuṇṇito maraṇaṃ patto. Evaṃ moggallānena attano kammānurūpameva maraṇaṃ laddhaṃ, pañcahi corasatehi saddhiṃ labhiṃsu. Appaduṭṭhesu hi padussanto dasahi kāraṇehi anayabyasanaṃ pāpuṇā-tiyevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

137. “Yo daṇḍena adaṇḍesu, appaduṭṭhesu dussati;

dasannamaññataraṃ ṭhānaṃ, khippameva nigacchati.

138. “Vedanaṃ pharusam jāniṃ, sarīrassa va bhedanaṃ;

garukaṃ vāpi ābādhaṃ, cittakkhepaṃ va pāpuṇe.

139. “Rājato (2.0045) vā upasaggaṃ, abbhakkhānaṃ va dāruṇaṃ;

parikkhayaṃ va ṇātinaṃ, bhogaṇaṃ va pabhaṅguraṃ.

140. “Atha vāssa agārāni, aggi ḍahati pāvako;

kāyassa bhedaṃ duppaṇṇo, nirayaṃ sopapajjati”ti.

Tattha **adaṇḍesūti** kāyadaṇḍādirahitesu khīṇāsavesu. **Appaduṭṭhesūti** paresu vā attani vā niraparādhesu. **Dasannamaññataraṃ ṭhānanti** dasasu dukkhakāraṇesu aññataraṃ kāraṇaṃ. **Vedananti** sīsarogādibhedam pharusam vedanaṃ. **Jāninti**

kicchādhigatassa dhanassa jāniṃ. **Bhedananti** hatthacchedādikaṃ sarīrabhedanaṃ. **Garukanti** pakkhahata-ekacakkhukapīṭhasappikuṇibhāvakuṭṭharogādi-bhedaṃ garukābādhaṃ vā. **Cittakkhepanti** ummādaṃ. **Upasagganti** yasavilopasenāpatiṭṭhānādi-acchindanādikaṃ **rājato** upasaggaṃ vā. **Abbhakkhānanti** aditṭha-asuta-acintitapubbaṃ “idaṃ sandhicchedādikammaṃ, idaṃ vā rājāparādhitakammaṃ tayā katan”ti evarūpaṃ **dāruṇaṃ** abbhakkhānaṃ vā. **Parikkhayaṃ vaññānanti** attano avassayo bhavituṃ samatthānaṃ **ñātīnaṃ** parikkhayaṃ vā. **Pabhaṅguranti** pabhaṅgubhāvaṃ pūtibhāvaṃ. Yaṃ hissa gehe dhaññaṃ, taṃ pūtibhāvaṃ āpajjati, suvaṇṇaṃ aṅgārabhāvaṃ, muttā kappāsaṭṭhibhāvaṃ, kahāpaṇaṃ kapālakhaṇḍādibhāvaṃ, dvipadacatuppadā kṇakuṇādibhāvanti attho. **Aggi ḍahatīti** ekasaṃvacchare dvattikkhattuṃ aññaṃsmiṃ ḍāhake avijjamānepi asani-aggi vā patitvā ḍahati, attanova dhammatāya uṭṭhito pāvako vā ḍahatiyeva. **Nirayanti** ditṭheva dhamme imesaṃ dasannaṃ ṭhānānaṃ aññataraṃ patvāpi ekaṃsena samparāye pattabbaṃ dassetuṃ “nirayaṃ sopapajjati”ti vuttaṃ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahāmoggallānattheravatthu sattamaṃ.

8. Bahubhaṅḍikabhikkhuvatthu

Na naggacariyāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto bahubhaṅḍikaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Sāvattivāsī (2.0046) kireko kuṭumbiko bhariyāya kālakatāya pabbaji. So pabbajanto attano pariveṇaṅca aggisālaṅca bhaṅḍagabbhaṅca kāretvā sabbampi bhaṅḍagabbhaṃ sappimadhutelādīhi pūretvā pabbaji, pabbajitvā ca pana attano dāse pakkosāpetvā yathārucikaṃ āhāraṃ pacāpetvā bhuñjati. Bahubhaṅḍo ca bahuparikkhāro ca ahosi. Rattiṃ aññaṃ nivāsanapārūpanaṃ hoti, divā aññaṃ nivāsanapārūpanaṃ hoti, divā aññaṃ vihārapaccante vasati. Tassekadivasamaṃ cīvarapaccattharaṇāni sukkhāpentassa senāsanacārikaṃ āhiṅḍantā bhikkhū passitvā “kassimāni, āvuso”ti pucchitvā “mayhan”ti vutte, “āvuso, bhagavatā ticīvarāni anuññātāni, tvaṅca pana evaṃ appicchassa buddhassa sāsane pabbajitvā evaṃ bahuparikkhāro jāto”ti taṃ satthu santikaṃ netvā, “bhante, ayaṃ bhikkhu atibahubhaṅḍo”ti ārocesuṃ. Sathā “saccaṃ kira taṃ bhikkhū”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte āha- “kasmā pana tvaṃ, bhikkhu, mayā appicchatāya dhamme desite evaṃ bahubhaṅḍo jāto”ti. So tāvattakeneva kupito “iminā dāni nīhārena carissāmī”ti pārūpanaṃ chaḍḍetvā parisamajjhe ekacīvaro aṭṭhāsi. Atha naṃ sathā upatthambhayamāno nanu tvaṃ bhikkhu pubbe hirottappagavesako dakarakkhasakālepi hirottappaṃ gavesamāno dvādasa vassāni vihāsi, kasmā idāni evaṃ garuke buddhasāsane pabbajitvā catuparisamajjhe pārūpanaṃ chaḍḍetvā hirottappaṃ pahāya ṭhitoṣīti. So satthu vacanaṃ sutvā hirottappaṃ paccupaṭṭhāpetvā taṃ cīvaraṃ pārūpitvā sathāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Bhikkhū tassa atthassa āvibhāvatthaṃ bhagavantam yāciṃsu. Bhagavā atītaṃ āharitvā kathesi-

Atīte kira bārāṇasirañño aggamaheṣiyā kucchismiṃ bodhisatto paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa nāmaggaḥaḍdivase **mahiṃsakumāro**ti nāmaṃ kariṃsu. Tassa kaniṭṭhabhātā **candakumāro** nāma ahosi. Tesam mātari kālakatāya rājā aññaṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sāpi puttaṃ vijāyi, **sūriyakumāro**ti nāmaṃ kariṃsu. Taṃ disvā rājā tuṭṭho “puttassa te varaṃ dammi”ti āha. Sāpi kho, “deva, icchita-kāle gaṇhissāmi”ti vatvā puttassa vayappattakāle rājānaṃ āha- “devena mayhaṃ puttassa jātakāle varo dinno, idāni me puttassa rajjaṃ dehi”ti (2.0047). Rājā “mama dve puttā aggikkhandhā viya jalantā vicaranti, na sakkā tassa rajjaṃ dātun”-ti paṭikkhipitvāpi taṃ punappunaṃ yācamānameva disvā “ayaṃ me puttānaṃ anattampi kareyyā”ti putte pakkosāpetvā, “tātā, ahaṃ sūriyakumārassa jātakāle varaṃ adāsiṃ, idānissa mātā rajjaṃ yācati, ahaṃ tassa na dātukāmo, tassa mātā tumhākaṃ anattampi kareyya, gacchatha tumhe, araññe vasitvā mamaccayenā-gantvā rajjaṃ gaṇhathā”ti uyyojesi. Te pitaraṃ vanditvā pāsādā otarante rāja-ṅgaṇe kiḷamāno sūriyakumāro disvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā tehi saddhiṃ nikkhami. Tesam himavantaṃ pavitṭhakāle bodhisatto maggā okkamma aññatarasmim rukkhamaṇe nisīditvā sūriyakumāraṃ āha- “tāta, etaṃ saraṃ gantvā nhatvā ca pivitvā ca amhākampi paduminipaṇṇehi udakaṃ āharā”ti. So pana saro vessavaṇṇassa santikā ekena dakarakkhasena laddho hoti. Vessavaṇṇo ca taṃ āha- “ṭhapetvā devadhammajānanake ye ca aññe imaṃ saraṃ otaranti, te khādituṃ labhasi”ti. Tato paṭṭhāya so taṃ saraṃ otiṇṇotiṇṇe devadhamme pucchitvā ajānante khādati, sūriyakumāropi taṃ saraṃ avīmaṃsitvāva otari, tena ca “devadhamme jānāsī”ti pucchito “devadhammā nāma candimasūriyā”ti āha. Atha naṃ “tvaṃ devadhamme na jānāsī”ti udakaṃ pavesetvā attano bhavane ṭhapesi. Bodhisattopi taṃ cirāyantaṃ disvā candakumāraṃ pesesi. Sopi tena “devadhamme jānāsī”ti pucchito “devadhammā nāma catasso disā”ti āha. Dakarakkhaso tampi udakaṃ pavesetvā tattheva ṭhapesi.

Bodhisatto tasmimpi cirāyante “antarāyena bhavitabban”ti sayam gantvā dvinnampi otaraṇapadaṃyeva disvā “ayaṃ saro rakkhasapariggahito”ti ñatvā khaggaṃ sannayhitvā dhanuṃ gahetvā aṭṭhāsi. Rakkhaso taṃ anotarantaṃ disvā vanakammikapurisavesenāgantvā āha- “bho purisa, tvaṃ maggakilanto, kasmā imaṃ saraṃ otarivā nhatvā ca pivivā ca bhisamulālaṃ khāditvā pupphāni pilandhitvā na gacchasi”ti. Bodhisatto taṃ disvāva “esa so yakkho”ti ñatvā “tayā me bhātaro gahitā”ti āha. Āma, mayā gahitāti. Kiṃ kāraṇāti? Ahaṃ imaṃ saraṃ otiṇṇotiṇṇe labhāmīti (2.0048). Kiṃ pana sabbeva labhasīti? Devadhammajānanake ṭhapetvā avasese labhāmīti. Atthi pana te devadhammehi atthoti? Āma, atthīti. Ahaṃ kathessāmīti. Tena hi kathehīti. Na sakkā kiliṭṭhena gattena kathetunti. Yakkho bodhisattaṃ nhāpetvā pāṇiyaṃ pāyevā alaṅkaritvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe pallaṅkaṃ āropetvā sayamassa pādamūle nisīdi. Atha naṃ bodhisatto “sakkaccaṃ suṇāhī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Hiri-ottappasampannā, sukkadhammasamāhitā;

santo sappurisā loke, **devadhammā**ti vuccare”ti. (jā. 1.1.6).

Yakkho imaṃ dhammadesanaṃ sutvā pasanno bodhisattaṃ āha- “paṇḍita, ahaṃ te pasanno, ekaṃ bhātaraṃ dammi, kataraṃ ānemī”ti? “Kaniṭṭhaṃ ānehī”ti. Paṇḍita, tvaṃ kevalaṃ devadhamme jānāsiyeva, na pana tesu vattasīti. Kiṃ kāraṇāti? Yasmā jeṭṭhaṃ ṭhapetvā kaniṭṭhaṃ āharāpento jeṭṭhāpacāyikakammaṃ na karosīti, devadhamme cāhaṃ yakkha jānāmi, tesu ca vattāmi. Mayañhi etaṃ nissāya imaṃ araṇṇaṃ pavitṭhā. Etassa hi atthāya amhākaṃ pitaraṃ etassa mātā rajjaṃ yāci, amhākaṃ pana pitā taṃ varaṃ adatvā amhākaṃ anurakkhaṇatthāya araṇṇe vāsaṃ anujāni, so kumāro anivattitvā amhehi saddhiṃ āgato. “Taṃ araṇṇe eko yakkho khādī”ti vuttepi na koci saddahissati. Tenāhaṃ garahabhaya-bhito tamevāharāpemi. Yakkho bodhisattassa pasīditvā “sādhu paṇḍita, tvameva devadhamme jānāsi, devadhammesu ca vattasī”ti dve bhātaro ānetvā adāsi. Atha naṃ bodhisatto yakkhabhāve ādīnavaṃ kathetvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. So tena susaṃvihitārakkho tasmimā araṇṇe vasitvā pitari kālakate yakkhaṃ ādāya bārāṇasiṃ gantvā rajjaṃ gahetvā candakumārassa uparajjaṃ, sūriyakumārassa senāpatiṭṭhānaṃ datvā yakkhassa ramaṇīye ṭhāne āyatanaṃ kārāpetvā yathā so lābhagappatto hoti, tathā akāsi.

Satthā (2.0049) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rakkhaso bahubhaṇḍikabhikkhu ahoṣi, sūriyakumāro ānando, candakumāro sārīputto, mahimsakumāro pana ahamevā”ti. Evaṃ satthā jātaṃ kathetvā “evaṃ tvaṃ, bhikkhu, pubbe devadhamme gavesamāno hiri-ottappasampanno vicarivā idāni catuparisamajjhe iminā nīhārena ṭhatvā mama purato ‘appicchomhī’ti vadanto ayuttaṃ akāsi. Na hi sātakaṇṭhikāpādimattena samaṇo nāma hoti”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

141. “Na naggacariyā na jaṭā na paṅkā, nānāsakā thaṇḍilasāyikā vā;

rajojallaṃ ukkuṭikappadhānaṃ, sodhenti maccaṃ avitiṇṇakāṅkhan”ti.

Tattha **nānāsakā**ti na anasakā, bhattapaṭikkhepakāti attho. **Thaṇḍilasāyikā**ti bhūmisayanā. **Rajojallanti** kaddamalepanākārena sarīre sannihitarajo. **Ukkuṭikappa-**

dhānanti ukkuṭikabhāvena āradhaviṛiyaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- yo hi macco “evaṃ ahaṃ lokanissaraṇasaṅkhātaṃ suddhiṃ pāpuṇissāmi”ti imesu naggacariyādīsu yaṃ kiñci samādāya vatteyya, so kevalaṃ micchādassanañceva vaḍḍheyya, kilamathassa ca bhāgī assa. Na hi etāni susamādinānīpi aṭṭhavatthukāya kaṅkhāya avitiṇṇabhāvena **avitiṇṇakaṅkhaṃ maccaṃ sodhentīti**.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Bahubhaṇḍikabhikkhuvatthu aṭṭhamaṃ.

9. Santatimahāmattavatthu

Alaṅkato cepīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto santatimahā-mattaṃ ārabha kathesi.

So hi ekasmiṃ kāle rañño pasenadikosalassa paccantaṃ kupitaṃ vūpasa-metvā āgato. Athassa rājā tuṭṭho satta divasāni rajjaṃ datvā ekaṃ (2.0050) nacca-gītakusalaṃ itthiṃ adāsi. So satta divasāni surāmadamatto hutvā sattame divase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthikkhandhavaragato nhānatitthaṃ gacchanto satthāraṃ piṇḍāya pavisaṃtaṃ dvārantare disvā hatthikkhandhavaragatova sīsaṃ cāletvā vanditvā pakkāmi. Satthā sitaṃ katvā “ko nu kho, bhante, sitapātukaraṇe hetū”ti ānandattherena puṭṭho sitakāraṇaṃ ācikkhanto āha- “passānanda, santati-mahāmattaṃ, ajja sabbābharaṇapaṭimaṇḍitova mama santikaṃ āgantvā catuppa-dikagāthāvasāne arahattaṃ patvā sattatālamatte ākāse nisīditvā parinibbāyissati”- ti. Mahājano therena saddhiṃ kathentassa satthu vacanaṃ assosi. Tattha micchā-ditṭhikā cintayiṃsu- “passatha samaṇassa gotamassa kiriyaṃ, mukhappattameva bhāsati, ajja kira esa evaṃ surāmadamatto yathālaṅkatova etassa santike dhammaṃ sutvā parinibbāyissati, ajjeva taṃ musāvādena niggaṇhissāmā”ti. Sammāditṭhikā cintesuṃ- “aho buddhānaṃ mahānubhāvata, ajja buddhalīlañceva santatimahāmattalīlañca daṭṭhuṃ labhissāmā”ti.

Santatimahāmattopi nhānatitthe divasabhāgaṃ udakakīlaṃ kīlitvā uyyānaṃ gantvā āpānabhūmiyaṃ nisīdi. Sāpi itthī raṅgamajjhaṃ otarivā naccagītaṃ dassetuṃ ārabhi. Tassā sarīralīlāya dassanatthaṃ sattāhaṃ appāhāratāya taṃ divasaṃ naccagītaṃ dassayamānāya antokucchiyaṃ satthakavātā samuṭṭhāya hadayamaṃsaṃ kantivā agamaṃsu. Sā taṅkhaṇaṅñeva mukhena ceva akkhīhi ca vivaṭehi kālamakāsi. Santatimahāmatto “upadhāretha nan”ti vatvā “niruddhā, sāmī”ti ca vuttamatteyeva balavasokena abhibhūto taṅkhaṇaṅñevassa sattāhaṃ pītasurā tattakapāle udakabindu viya parikkhayaṃ agamaṃsi. So “na me imaṃ sokaṃ aññe nibbāpetuṃ sakkhissanti aññatra tathāgatenā”ti balakāyaparivuto sāyanhasamaye satthu santikaṃ gantvā vanditvā evamāha- “bhante, ‘evarūpo me soko uppanno, taṃ me tumhe nibbāpetuṃ sakkhissathā’ti āgatomhi, paṭisa-raṇaṃ me hothā”ti. Atha naṃ satthā “sokaṃ nibbāpetuṃ samatthasseva santikaṃ āgatosi. Imissā hi itthiyā imināva ākārena matakāle (2.0051) tava rodantassa

paggharita-assūni catunnaṃ mahāsamuddānaṃ udakato atirekatarānī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ;

majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasī”ti. (su. ni. 955, 1105; cūḷani. jatukaṇṇimāṇavapucchāniddeśa 68);

Gāthāpariyosāne santatimahāmatto arahattaṃ patvā attano āyusañkhāraṃ olokento tassa appavattanabhāvaṃ ñatvā satthāraṃ āha- “bhante, parinibbānaṃ me anujānāthā”ti. Satthā tena katakammaṃ jānantopi “musāvādena niggaṇhanatthaṃ sannipatitā micchādiṭṭhikā okāsaṃ na labhissanti, ‘buddhalīlañceva santatimahā-mattalīlañca passissāmā’ti sannipatitā sammādiṭṭhikā iminā katakammaṃ sutvā puññesu ādaraṃ karissanti”ti sallakkhetvā “tena hi tayā katakammaṃ mayhaṃ kathehi, kathento ca bhūmiyaṃ ṭhito akathetvā sattatālamatte ākāse ṭhito kathehi”-ti āha. So “sādhu, bhante”ti satthāraṃ vanditvā ekatālappamāṇaṃ uggamma orohitvā puna satthāraṃ vanditvā uggacchanto paṭipāṭiyā sattatālappamāṇe ākāse pallaṅkena nisīditvā “suṇātha me, bhante, pubbakammaṃ”ti vatvā āha-

Ito ekanavutikappe vipassīsammasambuddhakāle ahaṃ bandhumatinagare ekasmiṃ kule nibbattitvā cintesiṃ- “kiṃ nu kho paresaṃ chedaṃ vā piḷaṃ vā akaraṇakammaṃ”ti upadhārento dhammaghosakakammaṃ disvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ karonto mahājanaṃ samādapetvā “puññāni karotha, uposathadivasesu uposathaṃ samādiyatha, dānaṃ detha, dhammaṃ suṇātha, buddharatanādīhi sadisaṃ aññaṃ nāma natthi, tiṇṇaṃ ratanānaṃ sakkāraṃ karothā”ti ugghosento vicarāmi. Tassa mayhaṃ saddaṃ sutvā buddhapitā bandhumatimahārājā maṃ pakkosāpetvā, “tāta, kiṃ karonto vicarasī”ti pucchitvā, “deva, tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ pakāsetvā mahājanaṃ puññakammesu samādapento vicarāmi”ti vutte, “kattha nisinno vicarasī”ti maṃ pucchitvā “padasāva, devā”ti mayā vutte, “tāta, na tvaṃ evaṃ vicarituṃ arahasi, imaṃ pupphadāmaṃ pilandhitvā assapiṭṭhe nisinnova vicarā”ti mayhaṃ muttādāmasadisāṃ pupphadāmaṃ datvā dantaṃ assaṃ adāsi. Atha maṃ raññā dinnaparihārena tatheva ugghosetvā (2.0052) vicarantaṃ puna rājā pakkosāpetvā, “tāta, kiṃ karonto vicarasī”ti pucchitvā “tadeva, devā”ti vutte, “tāta, assopi te nānucchaviko, idha nisīditvā vicarā”ti catusindhavayuttarathaṃ adāsi. Tatiyavārepi me rājā saddaṃ sutvā pakkosāpetvā, “tāta, kiṃ karonto vicarasī”ti pucchitvā “tadeva, devā”ti vutte, “tāta, rathopi te nānucchaviko”-ti mayhaṃ mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahāpasādhanañca datvā ekañca hatthiṃ adāsi. Svāhaṃ sabbābharaṇapaṭimaṇḍito hatthikkhandhe nisinno asīti vassasahassāni dhammaghosakakammaṃ akāsiṃ, tassa me ettakaṃ kālaṃ kāyato candanagandho vāyati, mukhato uppalaṅgandho vāyati. Idaṃ mayā katakammanti.

Evaṃ so attano pubbakammaṃ kathetvā ākāse nisinnova tejodhātuṃ samāpajjitvā parinibbāyi. Sarīre aggijālā uṭṭhahitvā maṃsalohitaṃ jhāpesi, sumanapupphāni viya dhātuyo avasissimsu. Satthā suddhavatthaṃ pasāresi, dhātuyo tattha paṭimsu. Tā patte pakkhipitvā caturmahāpathe thūpaṃ kāresi “mahājano vanditvā puññabhāgī bhavissati”ti. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ,

“āvuso, santatimahāmatto gāthāvasāne arahattaṃ patvā alaṅkatapaṭiyattoyeva ākāse nisīditvā parinibbuto, kiṃ nu kho etaṃ ‘samaṇo’ti vattuṃ vaṭṭati udāhu brāhmaṇo”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”-ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, mama puttaṃ ‘samaṇo’tipi vattuṃ vaṭṭati, ‘brāhmaṇo’tipi vattuṃ vaṭṭatiyevā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

142. Alaṅkato cepi samaṃ careyya,
santo danto niyato brahmacārī;
sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ,
so brāhmaṇo so samaṇo sa bhikkhū”ti.

Tattha **alaṅkatoti** vatthābharaṇehi paṭimaṇḍito. Tassattho- vatthālaṅkāradīhi alaṅkato **cepi** puggalo kāyādīhi **samaṃ careyya**, rāgādivūpasamena **santo** indriyadamanena **danto** catumagganiyamena **niyato** seṭṭhacariyāya (2.0053) **brahmacārī** kāyadaṇḍādīnaṃ oropitatāya **sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ**. **So** evarūpo bāhitapāpattā **brāhmaṇotipi** samitapāpattā **samaṇotipi** bhinnakilesattā **bhikkhūtipi** vattabboyevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Santatimahāmattavatthu navamaṃ.

10. Pilotikatissattheravatthu

Hirīnisedhoti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto pilotikattheraṃ ārabha kathesi.

ādāya bhikkhāya carantaṃ dāraṃ disvā “kiṃ te evaṃ vicarivā jīvanato pabbajjā na uttaritarā”ti vatvā, “bhante, ko maṃ pabbājessati”ti vutte “ahaṃ pabbājessāmi”ti taṃ ādāya gantvā sahatthā nhāpetvā kammaṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. Tañca pana nivatthapilotikakhaṇḍaṃ pasāretvā olokento parissāvana-karaṇamattampi gayhūpagaṃ kañci padesaṃ adisvā kapālena saddhiṃ ekissā rukkhāsākhāya ṭhapesi. So pabbajitvā laddhūpasampado buddhānaṃ uppannalābhasakkāraṃ paribhuñjamāno mahagghāni cīvarāni acchādetvā vicaranto thūlasārīro hutvā ukkaṇṭhitvā “kiṃ me janassa saddhādeyyaṃ nivāsetvā vicaraṇena, attano pilotikameva nivāsessāmi”ti taṃ ṭhānaṃ gantvā pilotikaṃ gahetvā “ahirika nillajja evarūpānaṃ vatthānaṃ acchādanaṭṭhānaṃ pahāya imaṃ pilotikakhaṇḍaṃ nivāsetvā kapālahattho bhikkhāya caritaṃ gacchasi”ti taṃ ārammaṇaṃ katvā attanāva attānaṃ ovadi, ovadantasseva panassa cittaṃ sannisīdi. So taṃ pilotikaṃ tattheva paṭisāmetvā nivattitvā vihārameva gato. So katipāhaccayena punapi ukkaṇṭhitvā tattheva vatvā nivatti, punapi tathevāti. Taṃ evaṃ aparāparaṃ vicarantaṃ disvā bhikkhū “kahaṃ (2.0054), āvuso, gacchasi”ti pucchanti. So “ācariyassa santikaṃ gacchāmāvuso”ti vatvā eteneva nīhārena attano pilotikakhaṇḍameva ārammaṇaṃ katvā attānaṃ nisedhetvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi. Bhikkhū āhaṃsu- “kiṃ, āvuso, na dāni ācariyassa santikaṃ gacchasi, nanu ayaṃ te vicaraṇamaggo”ti. Āvuso, ācariyena saddhiṃ saṃsagge sati gatomi, idāni pana me chinno saṃsaggo, tenassa santikaṃ na gacchāmīti. Bhikkhū tathāgataṃ ārocesuṃ- “bhante, pilotikatthero aññaṃ byākaroti”ti. Kimāha, bhikkhave? Idaṃ nāma, bhanteti. Taṃ sutvā satthā “āma, bhikkhave, mama putto saṃsagge sati ācariyassa santikaṃ gato, idāni panassa saṃsaggo chinno, attanāva attānaṃ nisedhetvā arahattaṃ patto”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

143. “Hirīnisedho puriso, koci lokasmiṃ vijjati;
yo niddaṃ apabodheti, asso bhadro kasāmiva.

144. “Asso yathā bhadro kasānivijjho,
ātāpino saṃveginō bhavātha;
saddhāya sīlena ca vīriyena ca,
samādhinā dhammavinicchayena ca;
sampannavijjācaraṇā patissatā,
jahissatha dukkhamidaṃ anappakan”ti.

Tattha anto uppannaṃ akusalavitakkaṃ hiriyā nisedhetīti **hirīnisedho**. Koci lokasmiṃ evarūpo puggalo dullabho, kocideva lokasmiṃ **vijjati**. Yo niddanti appamatto samaṇadhammaṃ karonto attano uppannaṃ niddaṃ apaharanto bujjhatīti **apabodheti**. **Kasāmivā**ti yathā **bhadro asso** attani patamānaṃ kasaṃ apaharati, attani patituṃ na deti. Yo evaṃ niddaṃ apabodheti, so dullabhoti attho.

Dutiyagāthāya ayaṃ saṅkhepattho- “bhikkhave, yathā **bhadro asso** pamādamāgamma kasāya nivijjho, ahampi nāma kasāya pahaṇo”ti aparabhāge ātappaṃ karoti, evaṃ tumhepi **ātāpino saṃveginō bhavatha** (2.0055), evaṃbhūtā lokiyalokuttarāya duvidhāya **saddhāya** ca catupārisuddhisīlena ca kāyikacetāsikavīriyena

ca aṭṭhasamāpattisamādhinā ca kāraṇākāraṇajānanalakkhaṇena **dhammavinicchayena** ca samannāgatā hutvā tissannaṃ vā aṭṭhannaṃ vā vijjānaṃ, pañcadasannañca caraṇānaṃ sampattiyā **sampannavijjācaraṇā**. Upaṭṭhitasatitāya **patissatā** hutvā idaṃ anappakaṃ vaṭṭadukkhaṃ pajahissathāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Pilotikatissattheravatthu dasamaṃ.

11. Sukhasāmaṇeravatthu

Udakañhi nayantīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sukhasāmaṇeraṃ ārabha kathesi.

Atītasmiñhi bārāṇasiseṭṭhino gandhakumāro nāma putto ahosi. Rājā tassa pitari kālakate taṃ pakkosāpetvā samassāsetvā mahantena sakkārena tasseva seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. So tato paṭṭhāya **gandhaseṭṭhī**ti paññāyi. Athassa bhaṇḍāgāriko dhanagabbhadvāraṃ vivarivā, “sāmi, idaṃ te ettakaṃ pitu dhanāṃ, ettakaṃ pitāmahādīnaṃ”ti nīharivā dassesi. So taṃ dhanarāsiṃ oloketvā āha- “kiṃ pana te imaṃ dhanāṃ gahetvā na gamiṃsū”ti. “Sāmi, dhanāṃ gahetvā gatā nāma natthi. Attanā kataṃ kusalākusalameva hi ādāya sattā gacchantī”ti. So cintesi- “te bālatāya dhanāṃ saṅṭhāpetvā pahāya gatā, ahaṃ panetaṃ gahetvāva gamissāmi”ti. Evaṃ pana cintento “dānaṃ vā dassāmi, pūjaṃ vā karissāmi”ti acintetvā “idaṃ sabbaṃ khāditvāva gamissāmi”ti cintesi. So satahassaṃ vissajetvā phalikamayaṃ nhānakoṭṭhakaṃ kāresi, satahassaṃ datvā phalikamayameva nhānaphalakaṃ, satahassaṃ datvā nisīdanapallaṅkaṃ, satahassaṃ datvā bhojanapātiṃ, satahassameva datvā bhojanatṭhāne maṇḍapaṃ kārāpesi, satahassaṃ datvā bhojanapātiyā āsittakūpadhānaṃ kāresi, satahasseneva gehe (2.0056) sīhapañjaraṃ saṅṭhāpesi, attano pātarāsathāya sahassaṃ adāsi, sāyamāsathāyapi sahassameva. Puṇṇamadvase pana bhojanatṭhāya satahassaṃ dāpesi, taṃ bhattaṃ bhuñjanadvase satahassaṃ vissajetvā nagaraṃ alaṅkarivā bheriṃ carāpesi- “gandhaseṭṭhissa kira bhattabhuñjanākāraṃ oloketū”ti.

Mahājano mañcātimañce bandhitvā sannipati. Sopi satahassagghanake nhānakoṭṭhake satahassagghanake phalake nisīditvā soḷasahi gandhodakaghaṭṭhi nhatvā taṃ sīhapañjaraṃ vivarivā tasmīṃ pallaṅke nisīdi. Athassa tasmīṃ āsittakūpadhāne taṃ pātiṃ ṭhapetvā satahassagghanakaṃ bhojanaṃ vaḍḍhesuṃ. So nāṭakaparivuto evarūpāya sampattiyā taṃ bhojanaṃ bhuñjati. Aparena samayena eko gāmikamanusso attano paribbayāharaṇatthaṃ dāru-ādīni yānake pakkhipitvā nagaraṃ gantvā sahāyakassa gehe nivāsaṃ gaṇhi. Tadā pana puṇṇamadvaso hoti. “Gandhaseṭṭhino bhuñjanalīlaṃ oloketū”ti nagare bheriṃ carāpesi. Atha naṃ sahāyako āha- “samma, gandhaseṭṭhino te bhuñjanalīlaṃ diṭṭhapubban”ti. “Na diṭṭhapubbaṃ, sammā”ti. “Tena hi ehi, gacchāma, ayaṃ nagare bherī carati, etassa mahāsampattiṃ passāmā”ti nagaravāsī janapada-

vāsiṃ gahetvā agamāsi. Mahājanopi mañcātimañce abhiruhitvā passati. Gāma-
vāsī bhattagandham ghāyitvāva nagaravāsiṃ āha- “mayham etāya pātiyā bhatta-
piṇḍe pipāsā jātā”ti. Samma, mā etaṃ patthayi, na sakkā laddhanti. Samma, ala-
bhanto na jīvissāmīti. So taṃ paṭibāhituṃ asakkonto parisapariyante ṭhatvā “paṇa-
māmi te, sāmī”ti tikkhattuṃ mahāsaddaṃ nicchāretvā “ko eso”ti vutte ahaṃ,
sāmīti. “Kimetan”ti. “Ayaṃ eko gāma-
vāsī tumhākaṃ pātiyaṃ bhattapiṇḍe pipāsaṃ
upādesi, ekaṃ bhattapiṇḍaṃ dāpethā”ti. “Na sakkā laddhun”ti. “Kiṃ, samma,
sutaṃ te”ti? “Sutaṃ me, apica labhanto jīvissāmi, alabhantassa me maraṇaṃ
bhavissati”ti. So punapi viravi- “ayaṃ kira, sāmī, alabhanto marissati, jīvitamassa
dethā”ti. Ambho bhattapiṇḍo nāma satampi agghati, satadvayampi agghati. Yo yo
yācati, tassa tassa dadamāno ahaṃ kiṃ bhuñjissāmīti? Sāmī, ayaṃ alabhanto
marissati, jīvitamassa dethāti. Na sakkāva mudhā laddhuṃ, yadi pana (2.0057)
alabhanto na jīvati, tīṇi saṃvaccharāni mama gehe bhatim karotu, evamassa
bhappātim dāpessāmīti. Gāma-
vāsī taṃ sutvā “evaṃ hotu, sammā”ti sa-
hāyakaṃ
vatvā puttadāraṃ pahāya “bhappāti-atthāya tīṇi saṃvaccharāni bhatim karissā-
mi”ti seṭṭhissa gehaṃ pāvisi. So bhatim karonto sabbakiccāni sakkaccaṃ akāsi.
Gehe vā araṇṇe vā rattim vā divā vā sabbāni kattabbakammāni katāneva paññā-
yimsu. “Bhattabhatiko”ti ca vutte sakalanagarepi paññāyi. Athassa divase pari-
puṇṇe bhattaveyyāvaṭiko “bhattabhatikassa, sāmī, divaso puṇṇo, dukkaraṃ tena
kataṃ tīṇi saṃvaccharāni bhatim karontena, ekampi kammaṃ na kopitapu-
n”ti āha.

Athassa seṭṭhi attano sāyapātarāsathāya dve sahasāni, tassa pātarāsathāya
sahassanti tīṇi sahasāni dāpetvā āha- “ajja mayham kattabbaṃ parihāraṃ
tasseva karoṭhā”ti. Vatvā ca pana ṭhapetvā ekaṃ cintāmaṇim nāma piyabhariyaṃ
avasesajanampi “ajja tameva parivārethā”ti vatvā sabbasampattim tassa niyyā-
desi. So seṭṭhino nhānodakena tasseva koṭṭhake tasmim phalake nisinno nhatvā
tasseva nivāsanasāṭake nivāsetvā tasseva pallaṅke nisīdi. Seṭṭhipi nagare bherim
carāpesi- “bhattabhatiko gandhaseṭṭhissa gehe tīṇi saṃvaccharāni bhatim katvā
pātim labhi, tassa bhuñjanasampattim oloketū”ti. Mahājano mañcātimañce abhi-
ruhitvā passati, gāma-
vāsīssa olokitolokitaṭṭhānaṃ
kampanākārappattaṃ
ahosi. Nāṭakā parivāretvā aṭṭhasuṃ, tassa purato bhappātim vaḍḍhetvā ṭhapayimsu.
Athassa hatthadhovanavelāya gandhamādane eko paccekabuddho sattame
divase samāpattito vuṭṭhāya “kattha nu kho ajja bhikkhācārathāya gacchāmī”ti
upadhārento bhattabhatikaṃ addasa. Atha so “ayaṃ tīṇi saṃvaccharāni bhatim
katvā bhappātim labhi, atthi nu kho etassa saddhā, natthī”ti upadhārento “atthī”ti
ñatvā “saddhāpi ekacce saṅgahaṃ kātuṃ na sakkonti, sakkhissati nu kho me
saṅgahaṃ kātun”ti cintetvā “sakkhissati ceva mama ca saṅgahakaraṇaṃ nissāya
mahāsampattim labhissati”ti (2.0058) ñatvā cīvaraṃ pārupitvā pattamādāya
vehāsaṃ abbhuggantvā parisantarena gantvā tassa purato ṭhitameva attānaṃ
dassesī.

So paccekabuddhaṃ disvā cintesi- “ahaṃ pubbe adinnabhāvena ekissā bhatta-
pātiyā atthāya tīṇi saṃvaccharāni paragehe bhatim akāsim, idāni me idaṃ

bhattaṃ ekaṃ rattindivaṃ rakkheyya, sace pana naṃ ayyassa dassāmi, anekā-
nīpi kappakoṭīsaḥassāni rakkhissati, ayyasseva naṃ dassāmi”ti. So tīṇi saṃva-
ccharāni bhatīṃ katvā laddhabhattapātito ekapiṇḍampi mukhe aṭṭhapetvā taṇhaṃ
vinodetvā sayameva pātīṃ ukkhipitvā paccekabuddhassa santikaṃ gantvā pātīṃ
aññassa hatthe datvā pañcapatīṭṭhitena vanditvā pātīṃ vāmahatthena gahetvā
dakkhiṇahatthena tassa patte bhattaṃ ākiri. Paccekabuddho bhattassa upaḍḍha-
sesakāle pattaṃ hatthena pidahi. Atha naṃ so āha- “bhante, ekova paṭiviso na
sakkā dvidhā kātuṃ, mā maṃ idhalokena saṅgaṇhatha, paralokena saṅgaha-
meva karotha, sāvasesaṃ akatvā niravasesameva dassāmi”ti. Attano hi
thokampi anavasesetvā dinnaṃ niravasesadānaṃ nāma, taṃ mahapphalaṃ hoti.
So tathā karonto sabbhaṃ datvā puna vanditvā āha- “bhante, ekaṃ bhattapātīṃ
nissāya tīṇi saṃvaccharāni me paragehe bhatīṃ karontena dukkhaṃ anubhūtaṃ,
idāni me nibbattanibbattaṭṭhāne sukhameva hotu, tumhehi diṭṭhadhammasseva
bhāgī assa”ti. Paccekabuddho “evaṃ hotu, cintāmaṇi viya te sabbakāmadado
manosaṅkappā puṇṇacando viya pūrentū”ti anumodanaṃ karonto-

“Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, sabbameva samijjhatu;

sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā.

“Icchitaṃ patthikaṃ tuyhaṃ, khippameva samijjhatu;

sabbe pūrentu saṅkappā, maṇi jotiraso yathā”ti.-

Vatvā “ayaṃ mahājano yāva gandhamādanapabbatagamanā maṃ passanto
tiṭṭhatū”ti adhiṭṭhāya ākāseṇa gandhamādanaṃ agamāsi.

Mahājanopi (2.0059) naṃ passantova aṭṭhāsi. So tatha gantvā taṃ piṇḍapātaṃ
pañcasatānaṃ paccekabuddhānaṃ vibhajitvā adāsi. Sabbe attano pahonakaṃ
gaṇhiṃsu. “Appo piṇḍapāto kathaṃ pahosi”ti na cintetabbaṃ. Cattāri hi acinte-
yyāni (a. ni. 4.77) vuttāni, tatrāyaṃ paccekabuddhavisayoti. Mahājano paccekabu-
ddhānaṃ

piṇḍapātaṃ vibhajitvā diyyamānaṃ disvā sādhu-kārasahassāni pavattesi, asanisa-tanipākasaddo viya ahosi. Taṃ sutvā gandhaseṭṭhi cintesi- “bhattabhatiko mayā dinnasampattiṃ dhāretuṃ nāsakki maññe, tenāyaṃ mahājano parihāsaṃ karonto sannipatito nadatī”ti. So tappavattijānanatthaṃ manusse pesesi. Te āgantvā “sampattidhārakā nāma, sāmi, evaṃ hontū”ti vatvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Seṭṭhi taṃ sutvāva pañcavaṇṇāya pītiyā phuṭṭhasariro hutvā “aho dukkaraṃ tena kataṃ, ahaṃ ettakaṃ kālaṃ evarūpāya sampattiyā ṭhito kiñci dātuṃ nāsakkin”ti taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tayā idaṃ nāma katan”ti pucchitvā “āma, sāmi”ti vutte, “handa, sahasaṃ gahetvā tava dāne mayhampi pattiṃ dehi”ti āha. So tathā akāsi. Seṭṭhipissa sabbaṃ attano santakaṃ majjhe bhinditvā adāsi.

Catasso hi sampadā nāma- vatthusampadā, paccayasampadā, cetanāsa-mpadā, guṇātirekasampadāti. Tattha nirodhasamāpattiraho arahā vā anāgāmi vā dakkhiṇeyyo **vatthusampadā** nāma. Paccayānaṃ dhammena samena uppatti **paccayasampadā** nāma. Dānato pubbe dānakāle pacchā bhāgeti tisu kālesu cetanāya somanassasahagatañāṇasampayuttabhāvo **cetanāsampadā** nāma. Dakkhiṇeyyassa samāpattito vuṭṭhitabhāvo **guṇātirekasampadā** nāmāti. Imassa ca khīṇā-savo paccekabuddho dakkhiṇeyyā, bhatim katvā laddhabhāvena paccayo dhammato uppanno, tisu kālesu parisuddhā cetanā, samāpattito vuṭṭhitamatto paccekabuddho guṇātirekoti catassopi sampadā nipphannā. Etāsaṃ ānubhāvena diṭṭheva dhamme mahāsampattiṃ pāpuṇanti. Tasmā so seṭṭhino santikā sampattiṃ labhi. Aparabhāge (2.0060) ca rājāpi iminā katakammaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā sahasaṃ datvā pattiṃ gahetvā tuṭṭhamānaso mahantaṃ bhoga-kkhandhaṃ datvā seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. **Bhattabhatikaseṭṭhi**tissa nāmaṃ akāsi. So gandhaseṭṭhinā saddhiṃ sahāyo hutvā ekato khādanto pivanto yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṃ buddhantaraṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā imasmim buddhuppāde sāvattiyaṃ sārīputtattherassūpaṭṭhākakule paṭi-sandhiṃ gaṇhi. Athassa mātā laddhagabbhaparihārā katipāhaccayena “aho vatāhaṃ pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṃ sārīputtattherassa satarasabhojanaṃ datvā kāsāyavatthanivatthā suvaṇṇasarakaṃ ādāya āsanapariyante nisinnā tesam bhikkhūnaṃ ucchiṭṭhāvasesakaṃ paribhuñjeyyan”ti dohaḷinī hutvā tatheva katvā dohaḷaṃ paṭivinodesi. Sā sesamaṅgalesupi tathārūpameva dānaṃ datvā puttaṃ vijāyitvā nāmaggaṇaḍivase “puttassa me, bhante, sikkhāpadāni dethā”ti theram āha. Thero “kimassa nāman”ti pucchi. “Bhante, puttassa me paṭi-sandhiggaṇato paṭṭhāya imasmim gehe kassaci dukkhaṃ nāma na bhūta-pubbaṃ, tenevassa **sukhakumāro**ti nāmaṃ bhavissati”ti vutte tadevassa nāmaṃ gahetvā sikkhāpadāni adāsi.

Tadā evañcassa mātu “nāhaṃ mama puttassa ajjhāsayaṃ bhindissāmī”ti cittaṃ uppajji. Sā tassa kaṇṇavijjhanamaṅgalādīsipi tatheva dānaṃ adāsi. Kumāropi sattavassikakāle “icchāmahaṃ, amma, therassa santike pabbajitun”ti āha. Sā “sādhu, tāta, nāhaṃ tava ajjhāsayaṃ bhindissāmī”ti theram nimantetvā bhojetvā, “bhante, putto me pabbajituṃ icchati, imāhaṃ sāyanhasamaye vihāraṃ ānessā-

mi”ti theram uyyojetvā ñātake sannipātetvā “puttassa me gihikāle kattabbaṃ kiccaṃ ajjeva karissāmā”ti vatvā puttaṃ alaṅkaritvā mahantena sirisobhaggena vihāraṃ netvā therassa niyyādesi. Theropi taṃ, “tāta, pabbajjā nāma dukkarā, sakkhissasi abhramitun”ti vatvā “karissāmi vo, bhante, ovādan”ti vutte kamma-ṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. Mātāpitaropissa pabbajjāya sakkāraṃ karontā antovihāreyeva sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa satarasabhojanaṃ datvā sāyaṃ attano gehaṃ agamaṃsu. Aṭṭhame divase sārīputtatthero bhikkhusaṅghe gāmaṃ pavitṭhe vihāre kattabbakiccaṃ katvā sāmaṇeraṃ pattacīvaraṃ gāhāpetvā (2.0061) gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Sāmaṇero antarāmagge mātīkāḍiṇi disvā paṇḍitasāmaṇero viya pucchi. Theropi tassa tatheva byākāsi. Sāmaṇero tāni kāraṇāni sutvā “sace tumhe attano pattacīvaraṃ gaṇheyyātha, ahaṃ nivatteyyan”ti vatvā therena tassa ajjhāsayaṃ abhinditvā, “sāmaṇera, dehi mama pattacīvaran”ti pattacīvare gaḥite theram vanditvā nivattamāno, “bhante, mayhaṃ āhāraṃ āharamāno satarasabhojanaṃ āhareyyāthā”ti āha. Kuto taṃ labhissāmīti? Attano puññaena alabhanto mama puññaena labhissatha, bhanteti. Athassa thero kuñcikaṃ datvā gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Sopi vihāraṃ āgantvā therassa gabbhaṃ vivaritvā pavisitvā dvāraṃ pidhāya attano kāye ñāṇaṃ otāretvā nisīdi.

Tassa guṇatejena sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “kiṃ nu kho etan”ti olokento sāmaṇeraṃ disvā “sukhasāmaṇero attano upajjhāyassa pattacīvaraṃ datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmī’ti nivatto, mayā tattha gantuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā cattāro mahārāje pakkosāpetvā “gacchatha, tātā, vihārassūpavane dussaddake sakuṇe palāpethā”ti uyyojesi. Te tathā katvā sāmanta ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. Candimasūriye “attano vimānāni gaḥetvā tiṭṭhathā”ti āṇāpesi. Tepi tathā kariṃsu. Sayampi āviñchanaṭṭhāne ārakkhaṃ gaṇhi. Vihāro sannisinno niravo ahoṣi. Sāmaṇero ekaggacittena vipassanaṃ vadḍhetvā tīṇi maggaphalāni pāpuṇi. Thero “sāmaṇerena ‘satarasabhojanaṃ āhareyyāthā’ti vuttaṃ, kassa nu kho ghare sakkā laddhun”ti olokento ekaṃ ajjhāsayasampannaṃ upaṭṭhākatulaṃ disvā tattha gantvā, “bhante, sādhu vo kataṃ ajja idhāgacchantehi”ti tehi tuṭṭhamānasehi pattaṃ gaḥetvā nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā yāva bhattakālaṃ dhammakathaṃ yācito tesam sārāṇiyadhammakathaṃ kathetvā kālaṃ sallakkhetvā desanaṃ niṭṭhāpesi. Athassa satarasabhojanaṃ datvā taṃ ādāya gantukāmaṃ theram disvā “bhuñjatha, bhante, aparampi te dassāmā”ti theram bhojetvā puna pattapūraṃ adāṃsu. Thero taṃ ādāya “sāmaṇero me chāto”ti turitaturito (2.0062) vihāraṃ pāyāsi. Taṃ divasaṃ satthā pātova nikkhamitvā gandhakuṭiyaṃ nisiṇṇova āvajjesi- “ajja sukhasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaraṃ datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmī’ti nivatto, nipphannaṃ nu kho tassa kiccaṃ”ti. So tiṇṇaṃyeva maggaphalānaṃ pattabhāvaṃ disvā uttaripi upadhārento “sakkhissatāyaṃ ajja arahattaṃ pāpuṇituṃ, sārīputto pana ‘sāmaṇero me chāto’ti vegena bhattaṃ ādāya nikkhamati, sace imasmim arahattaṃ appatte bhattaṃ āharissati, imassa antarāyo bhavissati, mayā gantvā dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gaṇhituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā gandhakuṭito nikkhamitvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā ārakkhaṃ gaṇhi.

Theropi bhattaṃ āhari. Atha naṃ heṭṭhā vuttanayeneva cattāro pañhe pucchi.

Pañhavissajjanāvasāne sāmaṇero arahattaṃ pāpuṇi. Satthā theram āmantetvā “gaccha, sāriputta, sāmaṇerassa te bhattam dehi”ti āha. Thero gantvā dvāram ākoṭesi. Sāmaṇeropi nikkhamitvā upajjhāyassa vattam katvā “bhattakiccaṃ karohi”ti vutte therassa bhattena anattikabhāvaṃ ñatvā sattavassikakumāro tañkhaṇaṇṇeva arahattaṃ patto nīcāsanaṭṭhānaṃ paccavekkhanto bhattakiccaṃ katvā pattam dhovi. Tasmim kāle cattāro mahārājāno ārakkham vissajjesuṃ. Candimasūriyāpi vimānāni muñcimsu. Sakkopi āviñchanaṭṭhāne ārakkham vissajjesi. Sūriyo nabhamajjham atikkantoyeva paññāyi. Bhikkhū “sāyanho paññāyati, sāmaṇerena ca idāneva bhattakiccaṃ kataṃ, kiṃ nu kho ajja pubbaṇho balavā jāto, sāyanho mando”ti vadiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “bhante, ajja pubbaṇho balavā jāto, sāyanho mando, sāmaṇerena ca idāneva bhattakiccaṃ kataṃ, atha ca pana sūriyo nabhamajjham atikkantoyeva paññāyati”ti vutte, “bhikkhave, evamevaṃ hoti puññavantaṇaṃ samaṇadhammakaraṇakāle. Ajja hi cattāro mahārājāno sāmanta ārakkham gaṇhiṃsu, candimasūriyā vimānāni gahetvā aṭṭhaṃsu, sakko āviñchanaṇe ārakkham gaṇhi, ahampi dvārakoṭṭhake ārakkham gaṇhiṃ, ajja sukhasāmaṇero mātikāya udakaṃ harante, usukāre usuṃ ujum karonte (2.0063), tacchake cakkādīni karonte disvā attānaṃ dametvā arahattaṃ patto”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

145. “Udakañhi nayanti nettikā, usukārā namayanti tejanaṃ;
dāruṃ namayanti tacchakā, attānaṃ damayanti subbatā”ti.

Tattha **subbatā**ti suvadā, sukkena ovaditabbā anusāsitabbāti attho. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sukhasāmaṇeravatthu ekādasamaṃ.

Daṇḍavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dasamo vaggo.

11. Jarāvaggo

1. Visākhāya sahāyikānaṃ vatthu

Ko (2.0064) **nu hāso kimānandoti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto visākhāya sahāyikāyo ārabha kathesi.

Sāvattiyam kira pañcasatā kulaputtā “evaṃ imā appamādavihāriniyo bhavi-

ssanti”ti attano attano bhariyāyo visākhaṃ mahā-upāsikaṃ sampaticchāpesuṃ. Tā uyyānaṃ vā vihāraṃ vā gacchantiyo tāya saddhiṃyeva gacchanti. Tā ekasmiṃ kāle “sattāhaṃ surāchaṇo bhavissati”ti chaṇe saṅghuṭṭhe attano attano sāmīkānaṃ suraṃ paṭiyādesuṃ. Te sattāhaṃ surāchaṇaṃ kilivā aṭṭhame divase kammantabheriyā nikkhantāya kammante agamaṃsu. Tāpi itthiyo “mayaṃ sāmīkānaṃ sammukhā suraṃ pātuṃ na labhimhā, avasesā surā ca atthi, idaṃ yathā te na jānanti, tathā pivissāmā”ti visākhāya santikaṃ gantvā “icchāma, ayye, uyyānaṃ daṭṭhun”ti vatvā “sādhu, ammā, tena hi kattabbakiccāni katvā nikkhamathā”ti vutte tāya saddhiṃ gantvā paṭicchannākārena suraṃ niharāpetvā uyyāne pivivā mattā vicariṃsu. Visākhāpi “ayuttaṃ imāhi kataṃ, idāni maṃ ‘samaṇassa gotamassa sāvīkā visākhā suraṃ pivivā vicarati’ti titthiyāpi garahissanti”ti cintetvā tā itthiyo āha- “ammā ayuttaṃ vo kataṃ, mamapi ayaso uppādito, sāmīkāpi vo kujjhissanti, idāni kiṃ karissathā”ti. Gilānālayaṃ dassayissāma, ayyeti. Tena hi paññāyissatha sakena kammenāti. Tā gehaṃ gantvā gilānālayaṃ kariṃsu. Atha tāsāṃ sāmīkā “itthannāmā ca itthannāmā ca kahan”ti pucchitvā “gilānā”ti sutvā “addhā etāhi avasesasurā pītā bhavissanti”ti sallakkhetvā tā pothetvā anayabyasanaṃ pāpesuṃ. Tā aparasmimpi chaṇavāre tatheva suraṃ pivitukāmā visākhaṃ upasaṅkamtivā, “ayye, uyyānaṃ no nehī”ti vatvā “pubbepi me tumhehi ayaso uppādito, gacchatha, na vo ahaṃ nessāmi”ti tāya paṭikkhattā “idāni evaṃ na karissāmā”ti sammantayitvā puna taṃ upasaṅkamtivā āhaṃsu, “ayye (2.0065), buddhapūjaṃ kātukāmāmhā, vihāraṃ no nehī”ti. Idāni ammā yujjati, gacchatha, parivacchaṃ karoṭhāti. Tā caṅkoṭakehi gandhamālādīni gāhāpetvā surāpuṇṇe muṭṭhivārake hatthehi olambetvā mahāpaṭe pārupitvā visākhaṃ upasaṅkamtivā tāya saddhiṃ vihāraṃ pavisamānā ekamantaṃ gantvā muṭṭhivārakeheva suraṃ pivivā vārake chaḍḍetvā dhammasabhāyaṃ satthu purato nisidīsu.

Visākhā “imāsaṃ, bhante, dhammaṃ kathethā”ti āha. Tāpi madavegena kampamānasarīrā “iccāma, gāyāmā”ti cittaṃ uppādesuṃ. Athekā mārakāyikā devatā “imāsaṃ sarīre adhimuccitvā samaṇassa gotamassa purato vipakāraṃ dassessāmi”ti cintetvā tāsāṃ sarīre adhimucci. Tāsu ekaccā satthu purato paṇiṃ paharivā hasituṃ, ekaccā naccituṃ ārabhiṃsu. Satthā “kiṃ idan”ti āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “na idāni mārakāyikānaṃ otāraṃ labhituṃ dassāmi. Na hi mayā ettakaṃ kālaṃ pāramiyo pūrentena mārakāyikānaṃ otāralābhatthāya pūritā”ti tā saṃvejetuṃ bhamukalomato rasmiyo vissajjesi, tāvadeva andhakāratimisā ahosi. Tā bhītā ahesuṃ maraṇabhayaatajjitā. Tena tāsāṃ kucchiyaṃ surā jīri. Satthā nisi- nnapallaṅke antarahito sinerumuddhani ṭhatvā uṇṇālomato rasmiṃ vissajjesi, taṅkhaṇaṃyeva candasahassuggamaṃ viya ahosi. Atha satthā tā itthiyo āmantetvā “tumhehi mama santikaṃ āgacchamānāhi pamattāhi āgantuṃ na vaṭṭati. Tumhākañhi pamādeneva mārakāyikā devatā otāraṃ labhitvā tumhe hasādīnaṃ akaraṇaṭṭhāne hasādīni kārāpesi, idāni tumhehi rāgādīnaṃ aggīnaṃ nibbāpana- tthāya ussāhaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

146. “Ko nu hāso kimānando, niccaṃ pajjalite sati;
andhakārena onaddhā, padīpaṃ na gavesathā” ti.

Tattha ānandoti tuṭṭhi. Idaṃ vuttaṃ hoti- imasmiṃ lokasannivāse rāgādīhi ekā-
dasahi aggīhi **niccaṃ pajjalite sati ko nu** tumhākaṃ **hāso** vā (2.0066) tuṭṭhi vā?
Nanu esa akattabbarūpoyeva. Aṭṭhavatthukena hi avijjāndhakārena **onaddhā**
tumhe tasseva andhakārassa vidhamanattāya kiṃ kāraṇā ñāṇappadīpaṃ **na**
gavesatha na karoṭhāti.

Desanāvasāne pañcasatāpi tā itthiyo sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu.

Satthā tāsāṃ acalasaddhāya patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā sinerumatthakā otarivā
buddhāsane nisīdi. Atha naṃ visākhā āha- “bhante, surā nāmesā pāpikā. Eva-
rūpā hi nāma imā itthiyo tumhādisassa buddhassa purato nisīditvā iriyāpathama-
ttampi saṅghāpetuṃ asakkontiyo uṭṭhāya pāṇiṃ paharivā hasanagītanaccādīni
ārabhiṃsū” ti. Satthā “āma, visākhe, pāpikā eva esā surā nāma. Etañhi nissāya
aneke sattā anayabyasanaṃ pattā” ti vatvā “kadā panesā, bhante, uppannā” ti
vutte tassā uppattiṃ vitthārena kathetuṃ atītaṃ āharitvā **kumbhajātakaṃ** (jā. 1.16.
33 ādayo) kathesīti.

Visākhāya sahāyikānaṃ vatthu paṭhamaṃ.

2. Sirimāvatthu

Passa cittakatanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto sirimaṃ
ārabbha kathesi.

Sā kira rājagahe abhirūpā gaṇikā. Ekasmiṃ pana antovasse sumanasetṭhipu-
ttassa bhariyāya puṇṇakasetṭhissa dhītāya uttarāya nāma upāsikāya aparajjhitvā
taṃ pasādetukāmā tassā gehe bhikkhusaṅghena saddhiṃ katabhattakiccaṃ
satthāraṃ khamāpetvā taṃ divasaṃ dasabalassa bhattānumodanaṃ sutvā-

“Akkodhena jine kodhaṃ, asādhuṃ sādhunā jine;

jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādinan” ti. (jā. 1.2.2; dha. pa. 223)-

Gāthāpariyosāne (2.0067) sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāra-
kathā pana kodhavagge anumodanagāthāvaṇṇanāyameva āvibhavissati. Evaṃ
sotāpattiphalaṃ pattā pana sirimā dasabalaṃ nimantetvā punadivase mahādānaṃ
datvā saṅghassa aṭṭhakabhattaṃ nibaddhaṃ dāpesi. Ādito paṭṭhāya nibaddhaṃ
aṭṭha bhikkhū gehaṃ gacchanti. “Sappiṃ gaṇhatha, khīraṃ gaṇhathā” ti-ādīni
vatvā tesāṃ patte pūreti. Ekena laddhaṃ tiṇṇampi catunnampi pahoti. Devasikaṃ
soḷasakahāpaṇaparibbayena piṇḍapāto dīyati. Athekadivasaṃ eko bhikkhu tassā
gehe aṭṭhakabhattaṃ bhuñjitvā tiyojanamatthake ekaṃ vihāraṃ agamāsi. Atha
naṃ sāyaṃ therupaṭṭhāne nisinnaṃ pucchīṃsu- “āvuso, kahaṃ bhikkhaṃ
gahetvā āgatosī” ti. Sirimāya aṭṭhakabhattaṃ me bhuttanti. Manāpaṃ katvā deti,
āvusoti. “Na sakkā tassā bhattaṃ vaṇṇetuṃ, ativiya paṇītaṃ katvā deti, ekena
laddhaṃ tiṇṇampi catunnampi pahoti, tassā pana deyyadhammatopi dassana-

meva uttaritaraṃ. Sā hi itthī evarūpā ca evarūpā cā”ti tassā guṇe vaṇṇesi.

Atheko bhikkhu tassā guṇakathaṃ sutvā adassaneneva sinehaṃ uppādetvā “mayā gantvā taṃ daṭṭhuṃ vaṭṭati”ti attano vassaggaṃ kathetvā taṃ bhikkhuṃ ṭhitikaṃ pucchitvā “sve, āvuso, tasmim̐ gehe tvam̐ saṅghatthero hutvā aṭṭhaka-bhattaṃ labhissasī”ti sutvā taṅkhaṇaṅṅeva pattacīvaraṃ ādāya pakkantopi pātova aruṇe uggate salākaggam̐ pavisitvā ṭhito saṅghatthero hutvā tassā gehe aṭṭhakabhattaṃ labhi. Yo pana bhikkhu hiyyo bhuñjitvā pakkāmi, tassa gatavelāya-meva assā sarīre rogo uppajji. Tasmā sā ābharaṇāni omuñcitvā nipajji. Athassā dāsiyo aṭṭhakabhattaṃ labhitvā āgate bhikkhū disvā ārocesuṃ. Sā sahatthā patte gahetvā nisīdāpetuṃ vā parivisituṃ vā asakkonti dāsiyo āṇāpesi- “ammā patte gahetvā, ayye, nisīdāpetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā bhattavelāya patte pūretvā dethā”ti. Tā “sādhu, ayye”ti bhikkhū pavesetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā bhattavelāya bhattassa patte pūretvā tassā ārocayimsu. Sā “maṃ pariggahetvā netha, ayye, vandissāmi”ti vatvā tāhi pariggahetvā bhikkhūnaṃ santikaṃ nītā vedhamānena sarīrena bhikkhū vandi. So bhikkhu taṃ oloketvā (2.0068) cintesi- “gilānāya tāva evarūpā ayaṃ etissā rūpasobhā, arogakāle pana sabbābharaṇapaṭimaṇḍitāya imissā kīdisī rūpasampatti”ti. Athassa anakavassakoṭṭisa-annicito kilesa samudācari, so aññāṇī hutvā bhattaṃ bhuñjituṃ asakkonto pattamā-dāya vihāraṃ gantvā pattaṃ pidhāya ekamante ṭhapetvā cīvaraṃ pattharivā nipajji.

Atha naṃ eko sahāyako bhikkhu yācantopi bhojetuṃ nāsakkhi. So chinna-bhatta ahosi. Taṃ divasameva sāyanhasamaye sirimā kālamakāsi. Rājā satthu sāsanam̐ pesesi- “bhante, jīvakassa kaniṭṭhabhagini, sirimā, kālamakāsi”ti. Satthā taṃ sutvā raṅṅo sāsanam̐ pahiṇi “sirimāya jhāpanakiccaṃ natthi, āmakasusāne taṃ yathā kākasunakhādayo na khādanti, tathā nipajjāpetvā rakkhāpethā”ti. Rājāpi tathā akāsi. Paṭipāṭiyā tayo divasā atikkantā, catutthe divase sarīraṃ uddhumāyi, navahi vaṇamukhehi puḷavā paggharimsu, sakalasarīraṃ bhinnaṃ sālibhattacāṭi viya ahosi. Rājā nagare bherim̐ carāpesi- “ṭhapetvā geharakkhake dārake sirimāya dassanattaṃ anāgacchantānaṃ aṭṭha kahāpaṇāni daṇḍo”ti. Satthu santi kaṅca pesesi- “buddhappamukho kira bhikkhusaṅgho sirimāya dassanattaṃ āgacchatū”ti. Satthā bhikkhūnaṃ ārocesi- “sirimāya dassanattaṃ gamissāmā”ti. Sopi daharabhikkhu cattāro divase kassaci vacanaṃ aggahetvā chinna-bhattova nipajji. Patte bhattaṃ pūtikaṃ jātaṃ, patte malaṃ uṭṭhahi. Atha naṃ so sahāyako bhikkhu upasaṅkamitvā, “āvuso, satthā sirimāya dassanattaṃ gacchati”ti āha. So tathā chātajjhatoṇi “sirimā”ti vuttapadeyeva sahasā uṭṭhahitvā “kiṃ bhaṇasī”ti āha. “Satthā sirimaṃ daṭṭhuṃ gacchati, tvampi gamissasī”ti vutte, “āma, gamissāmi”ti bhattaṃ chaḍḍetvā pattaṃ dhovivā thavikāya pakkhipitvā bhikkhusaṅghena saddhim̐ agamāsi. Satthā bhikkhusaṅghaparivuto ekapasse aṭṭhāsi, bhikkhunisaṅghopi rājaparisāpi upāsakaparisāpi upāsikāparisāpi ekekapasse aṭṭhaṃsu.

Satthā rājānaṃ pucchi- “kā esā, mahārājo”ti. Bhante, jīvakassa bhagini, sirimā, nāmāti. Sirimā, esāti. Āma, bhanteti. Tena (2.0069) hi nagare bherim̐ carāpehi

“sahassam datvā sirimam gaṇhantū”ti. Rājā tathā kāresi. Ekopi ‘han’ti vā ‘hun’ti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā satthu ārocesi- “na gaṇhanti, bhante”ti. Tena hi, mahārāja, aggham ohārehīti. Rājā “pañcasatāni datvā gaṇhantū”ti bherim carāpetvā kañci gaṇhanakam adisvā “aḍḍhateyyāni satāni, dve satāni, satam, paṇṇāsam, pañcavīsati kahāpaṇe, dasa kahāpaṇe, pañca kahāpaṇe, ekam kahāpaṇam aḍḍham, pādam, māsakam, kākaṇikam datvā sirimam gaṇhantū”ti bherim carāpesi. Koci tam na icchi. “Mudhāpi gaṇhantū”ti bherim carāpesi. ‘Han’ti vā ‘hun’ti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā “mudhāpi, bhante, gaṇhanto nāma natthi”ti āha. Satthā “passatha, bhikkhave, mahājanassa piyam mātugāmam, imasmimyeva nagare sahasam datvā pubbe ekadivasam labhimṣu, idāni mudhā gaṇhantopi natthi, evarūpaṃ nāma rūpaṃ khayavayappattam, passatha, bhikkhave, āturaṃ attabhāvan”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

147. “Passa cittakataṃ bimbaṃ, arukāyaṃ samussitaṃ;
āturaṃ bahusaṅkappaṃ, yassa natthi dhuvam ṭhiti”ti.

Tattha **cittakatanti** katacittaṃ, vatthābharaṇamālālattakādīhi vicittanti attho. **Bimbanti** dīghādiyuttaṭṭhānesu dīghādīhi aṅgapaccaṅgehi saṅṭhitam attabhāvam. **Arukāyanti** navannaṃ vaṇamukhānaṃ vasena arubhūtam kāyam. **Samussitanti** tīhi aṭṭhisatehi samussitam. **Āturanti** sabbakālam iriyāpathādīhi pariharitabbatāya niccagilānaṃ. **Bahusaṅkappanti** mahājanena bahudhā saṅkappitam. **Yassa natthi dhuvam ṭhiti**ti yassa dhuvabhāvo vā ṭhitibhāvo vā natthi, ekantena bhedanavikiraṇavidhamṣanadhamamevetam, imaṃ passathāti attho.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi, sopi bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Sirimāvatthu dutiyam.

3. Uttarātherivatthu

Parijñanamidanti (2.0070) imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto uttarātherim nāma bhikkhunim ārabha kathesi.

Therī kira vīsavassasatikā jātiyā piṇḍāya caritvā laddhapiṇḍapātā antaravithiyam ekam bhikkhum disvā piṇḍapātena āpucchitvā tassa apaṭikkhipitvā gaṇhantassa sabbam datvā nirāhārā ahosi. Evaṃ dutiyepi tatiyepi divase tasseva bhikkhuno tasmimyeva ṭhāne bhattam datvā nirāhārā ahosi, catutthe divase pana piṇḍāya caranti ekasim sambādhaṭṭhāne satthāram disvā paṭikkamanti olambantaṃ attano cīvarakaṇṇam akkamitvā saṅṭhātuṃ asakkonti parivattitvā pati. Satthā tassā santikam gantvā, “bhagini, parijñño te attabhāvo na cirasseva bhijjissati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

148. “Parijñnamidaṃ rūpaṃ, roganīlam pabhaṅguraṃ;
bhijjati pūtisandeho, maraṇantañhi jīvitan”ti.

Tassattho- bhagini **idaṃ** tava sarīrasaṅkhātam **rūpaṃ** mahallakabhāvena **pari-**

jiṇṇaṃ, tañca kho sabbarogānaṃ nivāsaṭṭhānaṭṭhena **rogañiḷaṃ**, yathā kho pana taruṇopi siṅgālo “jarasiṅgālo”ti vuccati, taruṇāpi gaḷocilatā “pūtilatā”ti vuccati, evaṃ tadahujātaṃ suvaṇṇavaṇṇampi samānaṃ niccaṃ paggharaṇaṭṭhena pūti-tāya **pabhaṅguraṃ**, so esa pūtika samāno tava deho **bhijjati**, na cirasseva bhijjissatīti veditabbo. Kiṃ kāraṇā? **Maraṇantañhi jīvitam** yasmā sabbasattānaṃ jīvitam maraṇapariyosānamevāti vuttaṃ hoti.

Desanāvasāne sā therī sotāpatti-phalaṃ pattā, mahājanassāpi sātthikā dhamma-desanā ahoṣīti.

Uttarātherīvatthu tatiyaṃ.

4. Sambahula-adhimānikabhikkhuvatthu

Yānimānīti (2.0071) imaṃ dhamma-desanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule adhimānike bhikkhū ārabha kathesi.

Pañcasatā kira bhikkhū satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññaṃ pavisitvā ghaṭentā vāyamantā jhānaṃ nibbattetvā “kilesānaṃ asamudācārena pabbajitakiccaṃ no nipphannaṃ, attanā paṭiladdhaguṇaṃ satthu āroccessāmā”ti āgamiṃsu. Satthā tesam bahidvārakoṭṭhakaṃ pattakāleyeva ānandattheraṃ āha-“ānanda, etesaṃ bhikkhūnaṃ pavisitvā mayā diṭṭhena kammaṃ natthi, āmakasusānaṃ gantvā tato āgantvā maṃ passantū”ti. Thero gantvā tesam tamatthaṃ ārocesi. Te “kiṃ amhākaṃ āmakasusānenā”ti avatvāva “dīghadassinā buddhena kāraṇaṃ diṭṭhaṃ bhavissatī”ti āmakasusānaṃ gantvā tattha kuṇapāni passantā ekāhadvīhapatitesu kuṇapesu āghātaṃ paṭilabhitvā taṃ khaṇaṃ patitesu allasārī-resu rāgaṃ uppādayiṃsu, tasmīṃ khaṇe attano sakilesabhāvaṃ jāniṃsu. Satthā gandhakuṭiyaṃ nisinnova obhāsaṃ pharivā tesam bhikkhūnaṃ sammukhe kathento viya “nappatirūpaṃ nu kho,

bhikkhave, tumhākaṃ evarūpaṃ aṭṭhisaṅghātaṃ disvā rāgaratiṃ uppādetun”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

149. “Yānimāni apatthāni, alābūneva sārade;
kāpotakāni aṭṭhīni, tāni disvāna kā rati”ti.

Tattha **apatthānī** chaḍḍitāni. **Sāradeti** saradakāle vātātapapahatāni tattha tattha vippakiṇṇa-alābūni viya. **Kāpotakānī** kapotakavaṇṇāni. **Tāni disvānā**ti tāni evarūpāni aṭṭhīni disvā tumhākaṃ kā rati, nanu appamattakampi kāmaratiṃ kātuma vaṭṭatiyevāti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū yathāṭṭhitāva arahattaṃ patvā bhagavantaṃ abhitthavamānā āgantvā vandiṃsūti.

Sambahula-adhimānikabhikkhuvatthu catutthaṃ.

5. Janapadakalyāṇī rūpanandātherīvatthu

Aṭṭhīnaṃ (2.0072) **nagaraṃ katanti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto janapadakalyāṇiṃ rūpanandātheriṃ ārabba kathesi.

Sā kira ekadivasam cintesi- “mayhaṃ jeṭṭhabhātiko rajjasiriṃ pahāya pabbajitvā loke aggapuggalo buddho jāto, puttopissa rāhulakumāro pabbajito, bhattāpi me pabbajito, mātāpi me pabbajitā, ahampi ettake ñātijane pabbajite gehe kiṃ karissāmi, pabbajissāmā”ti. Sā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji ñātisinehe- neva, no saddhāya, abhirūpatāya pana **rūpanandā**ti paññāyi. “Satthā kira ‘rūpaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattā, vedanā... saññā... saṅkhārā... viññāṇaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattā’ti vadeti”ti sutvā sā evaṃ dassaniye pāsādike mamapi rūpe dosaṃ katheyyāti satthu sammukhībhāvaṃ na gacchati. Sāvattvivāsino pātova dānaṃ datvā samādinuposathā suddhuttarāsaṅgā gandhamālādihatthā sāyanhasamaye jetavane sannipatitvā dhammaṃ suṇanti. Bhikkhunisaṅghopi satthu dhammadesanāya uppannacchando vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇāti. Dhammaṃ sutvā nagaraṃ pavisanto satthu guṇakathaṃ kathentova pavisati.

Catuppamāṇike hi lokasannivāse appakāva te sattā, yesaṃ tathāgataṃ passantānaṃ pasādo na uppajjati. Rūpappamāṇikāpi hi tathāgatassa lakkhaṇānubyañjana- paṭīmaṇḍitaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ disvā pasīdanti, ghosappamāṇikāpi anekāni jātisatāni nissāya pavattaṃ satthu guṇaghosañceva aṭṭhaṅgasamānāgataṃ dhammadesanāghosañca sutvā pasīdanti, lūkhappamāṇikāpissa cīvarādilūkhataṃ paṭicca pasīdanti, dhammappamāṇikāpi “evarūpaṃ dasabalassa sīlaṃ, evarūpo samādhī, evarūpā paññā, bhagavā sīlādīhi guṇehi asamo appaṭipuggalo”ti pasīdanti. Tesam tathāgatassa guṇaṃ kathentānaṃ mukhaṃ nappahoti. Rūpanandā bhikkhunīnañceva upāsikānañca santikā tathāgatassa guṇakathaṃ sutvā cintesi- “ativiya me bhātikassa vaṇṇaṃ kathentiyeva. Ekadivasampi me rūpe dosaṃ kathento kittakaṃ kathessati. Yaṃnūnāhaṃ bhikkhūnihi saddhiṃ gantvā attānaṃ adassetvāva tathāgataṃ passitvā āgaccheyyan”ti. Sā

“ahampi ajja dhammassavanaṃ gamissāmi”ti bhikkhunīnaṃ ārocesi.

Bhikkhuniyo (2.0073) “cirassaṃ vata rūpanandāya satthu upaṭṭhānaṃ gantukāmatā uppannā, ajja satthā imaṃ nissāya vicitrādhamaḍesaṃ nānānayaṃ desessati”ti tuṭṭhamānasā taṃ ādāya nikkhamiṃsu. Sā nikkhantakālato paṭṭhāya “ahaṃ attānaṃ neva dassessāmi”ti cintesi. Satthā “ajja rūpanandā mayhaṃ upaṭṭhānaṃ āgamissati, kīdisī nu kho tassā dhammaḍesā sappāyā”ti cintetvā “rūpa-garukā esā attabhāve balavasinehā, kaṇṭakena kaṇṭakuddharaṇaṃ viya rūpenevassā rūpamadanimmadanaṃ sappāyaṃ”ti sanniṭṭhānaṃ katvā tassā vihāraṃ pavisanasamaye ekaṃ pana abhirūpaṃ itthiṃ soḷasavassuddesikaṃ rattavatthanivatthaṃ sabbābharaṇapaṭimaṇḍitaṃ bijaniṃ gahetvā attano santike ṭhatvā bijayamaṇaṃ iddhibalena abhinimmini. Taṃ kho pana itthiṃ satthā ceva passati rūpanandā ca. Sā bhikkhunihi saddhiṃ vihāraṃ pavisitvā bhikkhunīnaṃ piṭṭhipasse ṭhatvā pañcapatiṭṭhitena satthāraṃ vanditvā bhikkhunīnaṃ antare nisinnā pādanata paṭṭhāya satthāraṃ oloketi lakkhaṇavicittaṃ anubyañjanasamujjalaṃ byāmapabhāparikkhittaṃ satthu sarīraṃ disvā puṇṇacandasassirikaṃ mukhaṃ oloketi samīpe ṭhitaṃ itthirūpaṃ addasa. Sā taṃ oloketvā attabhāvaṃ oloketi suvaṇṇarājahaṃsiyā purato kākīsadiṣaṃ attānaṃ avamaññi. Iddhimayarūpaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāyeva hi tassā akkhīni bhamiṃsu. Sā “aho imissā kesā sobhanā, aho nalāṭaṃ sobhanan”ti sabbesaṃ sarīrappadesānaṃ rūpasiriyā samākaḍḍhitacittā tasmīṃ rūpe balavasinehā ahosi.

Satthā tassā tattha abhiratiṃ ṇatvā dhammaṃ desentova taṃ rūpaṃ soḷasavassuddesikabhāvaṃ atikkamitvā vīsativassuddesikaṃ katvā dassesi. Rūpanandā oloketvā “na vatiḍaṃ rūpaṃ purimasadiṣaṃ”ti thokaṃ virattacittā ahosi. Satthā anukkameneva tassā itthiyā sakiṃ vijātavaṇṇaṃ majjhimitthivaṇṇaṃ jarājiṇṇamahallikitthivaṇṇaṇca dassesi. Sāpi anupubbeneva “idampi antarahitaṃ, idampi antarahitan”ti jarājiṇṇakāle taṃ virajjamānā khaṇḍadantiṃ palitasiraṃ obhaggaṃ gopānasivaṅkaṃ daṇḍaparāyaṇaṃ pavedhamānaṃ disvā ativiya virajji. Atha satthā taṃ byādhinā abhibhūtaṃ katvā dassesi. Sā taṅkhaṇaṇṇeva daṇḍaṇca tālavaṇṇaṇca chaḍḍetvā mahāviraṃ (2.0074) viravamānā bhūmiyaṃ patitvā sake muttakarīse nimuggā aparāparaṃ parivatti. Rūpanandā tampi disvā ativiya virajji. Satthāpi tassā itthiyā maraṇaṃ dassesi. Sā taṅkhaṇaṃyeva uddhumātakabhāvaṃ āpajji, navahi vaṇamukhehi pubbavattīyo ceva puḷavā ca pagghariṃsu, kākādayo sannipatitvā vilumpiṃsu. Rūpanandāpi taṃ oloketvā “ayaṃ itthi imasmīyeva ṭhāne jaraṃ pattā, byādhīṃ pattā, maraṇaṃ pattā, imassāpi me attabhāvassa evameva jarābyādhimaraṇāni āgamissantī”ti attabhāvaṃ aniccato passi. Aniccato diṭṭhattā eva pana dukkhato anattato diṭṭhoyeva hoti. Athassā tayo bhavā ādittā gehā viya gīvāya baddhakuṇapaṃ viya ca upaṭṭhahiṃsu, kammaṭṭhānābhimukhaṃ cittaṃ pakkhandi. Satthā tāya aniccato diṭṭhabhāvaṃ ṇatvā “sakkhissati nu kho sayameva attano patiṭṭhaṃ kātun”ti oloketo “na sakkhissati, bahiddhā paccayaṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti cintetvā tassā sappāyavasena dhammaṃ desento āha-

“Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa nande samussayaṃ;

uggharantaṃ paggharantaṃ, bālānaṃ abhipatthitaṃ.

“Yathā idam tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idam;
dhātuto suññato passa, mā lokaṃ punarāgami;
bhava chandaṃ virājetvā, upasanto carissati” ti.-

Ittham sudaṃ bhagavā nandaṃ bhikkhuniṃ ārabha imā gāthāyo abhāsithāti.
Nandā desanānusārena ñāṇaṃ pesetvā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Athassā upari
tiṇṇaṃ maggaphalānaṃ vipassanāparivāsathāya suññatākammaṭṭhānaṃ
kathetuṃ, “nande, mā ‘imasmimṃ sarīre sāro atthi’ ti saññaṃ kari. Appamattakopi
hi ettha sāro natthi, tiṇi aṭṭhisatāni ussāpetvā kataṃ aṭṭhinagarametan” ti vatvā
imaṃ gāthamāha-

150. “Aṭṭhīnaṃ nagaraṃ kataṃ, maṃsalohitalepanaṃ;
yattha jarā ca maccu ca, māno makkho ca ohito” ti.

Tassattho- yatheva hi pubbaṇṇāparaṇṇādīnaṃ odahanatthāya kaṭṭhāni ussā-
petvā vallīhi bandhitvā mattikāya vilimpetvā nagarasaṅkhātaṃ bahiddhā gehaṃ (2.0
karonti, evamidaṃ ajjhattikampi tiṇi aṭṭhisatāni ussāpetvā nhāruvinaddhaṃ
maṃsalohitalepanaṃ tacapaṭicchannaṃ jīraṇalakkhaṇāya jarāya maraṇalakkha-
ṇassa maccuno ārohasampadādīni paṭicca maññanalakkhaṇassa mānassa suka-
takāraṇavināsanalakkhaṇassa makkhassa ca odahanatthāya **nagaraṃ kataṃ**.
Evarūpo eva hi ettha kāyikacetāsiko ābādho ohito, ito uddhaṃ kiñci gayhūpagaṃ
natthīti.

Desanāvasāne sā therī arahattaṃ pāpuṇi, mahājanassāpi sātthikā dhammade-
sanā ahosīti.

Janapadakalyāṇi rūpanandātherīvatthu pañcamaṃ.

6. Mallikādevīvatthu

Jīranti veti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto mallikaṃ devimṃ
ārabha kathesi.

Sā kira ekadivasamṃ nhānakoṭṭhakaṃ pavittṭhā mukhaṃ dhovivā onatasarīrā
jaṅghaṃ dhovituṃ ārabhi. Tāya ca saddhiṃyeva pavittṭho eko vallabhasunakho
atthi. So taṃ tathā onataṃ disvā asaddhammasanthavaṃ kātuṃ ārabhi. Sā
phassaṃ sādiyanti aṭṭhāsi. Rājāpi uparipāsāde vātapānena olokento taṃ disvā
tato āgatakāle “nassa, vasali, kasmā evarūpamakāsi” ti āha. Kiṃ mayā kataṃ,
devāti. Sunakhena saddhiṃ santhavoti. Natthetaṃ, devāti. Mayā sāmaṃ diṭṭhaṃ,
nāhaṃ tava saddahissāmi, nassa, vasalīti. “Mahārāja, yo koci imaṃ koṭṭhakaṃ
pavittṭho iminā vātapānena olokentassa ekova dvidhā paññāyati” ti abhūtaṃ
kathesi. Deva, sace me saddhasi, etaṃ koṭṭhakaṃ pavisa, ahaṃ taṃ iminā vāta-
pānena olokessāmi. Rājā mūḷhadhātuko tassā vacanaṃ saddahitvā koṭṭhakaṃ
pāvisi. Sāpi kho devī vātapāne ṭhatvā oloketi “andhabāla, mahārāja, kiṃ
nāmetaṃ, ajikāya saddhiṃ santhavaṃ karosī” ti āha. “Nāhaṃ, bhadda, evarūpaṃ
karomī” ti ca vuttepi “mayā sāmaṃ diṭṭhaṃ, nāhaṃ tava saddahissāmi” ti āha.

Taṃ (2.0076) sutvā rājā “addhā imaṃ koṭṭhakaṃ pavīṭṭho ekova dvidhā paññāyati”ti saddahi. Mallikā cintesi- “ayaṃ rājā andhabālatāya mayā vañcito, pāpaṃ me kataṃ, ayañca me abhūtena abbhācikkhito, idaṃ me kammaṃ satthāpi jānissati, dve aggasāvakaṃpi asīti mahāsāvakaṃpi jānissanti, aho vata me bhāriyaṃ kammaṃ katan”ti. Ayaṃ kira rañño asadisadāne sahāyikā ahosi. Tattha ca ekadivasaṃ katapariccāgo dhanassa cuddasakoṭṭi-agghanako ahosi. Tathāgatassa setacchattaṃ nisīdanapallaṅko ādhārako pādapiṭṭhanti imāni pana cattāri anagghāneva ahesuṃ. Sā maraṇakāle evarūpaṃ mahāpariccāgaṃ nānussarivā tadeva pāpakammaṃ anussaranti kālaṃ katvā avīcimhi nibbatti. Rañño pana sā ativiya piyā ahosi. So balavasokābhībhūto tassā sarīrakiccaṃ kāretvā “nibbattaṭṭhāna-massā pucchissāmī”ti satthu santikaṃ agamāsi. Satthā yathā so āgatakāraṇaṃ na sarati, tathā akāsi. So satthu santike sāraṇiyadhammakathaṃ sutvā geḥaṃ pavīṭṭhakāle sarivā “ahaṃ bhaṇe mallikāya nibbattaṭṭhānaṃ pucchissāmīti satthu santikaṃ gantvā pamuṭṭho, sve puna pucchissāmī”ti punadivasepi agamāsi. Satthāpi paṭipāṭiyā satta divasāni yathā so na sarati, tathā akāsi. Sāpi sattāhameva niraye paccitvā aṭṭhame divase tato cutā tusitabhavane nibbatti. Kasmā panassa satthā asaraṇabhāvaṃ akāsīti? Sā kira tassa ativiya piyā ahosi manāpā, tasmā tassā niraye nibbattabhāvaṃ sutvā “sace evarūpā saddhāsampannā niraye nibbattā, dānaṃ datvā kiṃ karissāmī”ti micchādiṭṭhiṃ gahetvā pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ gehe pavattaṃ niccabhattaṃ harāpetvā niraye nibbatteyya, tenassa satthā sattāhaṃ asaraṇabhāvaṃ katvā aṭṭhame divase piṇḍāya caranto sayameva rājakuladvāraṃ agamāsi.

Rājā “satthā āgato”ti sutvā nikkhamitvā pattaṃ ādāya pāsādaṃ abhiruhituṃ ārabhi. Satthā pana rathasālāya nisīdituṃ ākāraṃ dassesi. Rājā satthāraṃ tattheva nisīdāpetvā yāgukhajjena paṭimānetvā vanditvā nisinnova ahaṃ, bhante, mallikāya deviyā nibbattaṭṭhānaṃ pucchissāmīti gantvā pamuṭṭho, kattha nu kho sā, bhante, nibbattāti. Tusitabhavane, mahārājāti, bhante, tāya tusitabhavane anibbattantiyā ko añño nibbattissati (2.0077), bhante, natthi tāya

sadisā itthī. Tassā hi nisinnaṭṭhānādīsu “sve tathāgatassa idaṃ dassāmi, idaṃ karissāmi”ti dānasaṃvidhānaṃ ṭhapetvā aññaṃ kiccameva natthi, bhante, tassā paralokaṃ gatakālato paṭṭhāya sarīraṃ me na vahatīti. Atha naṃ satthā “mā cintayi, mahārāja, sabbesaṃ dhuvadhammo ayan”ti vatvā “ayaṃ, mahārāja, ratho kassā”ti pucchi. Taṃ sutvā rājā sirasmiṃ añjaliṃ patiṭṭhāpetvā “pitāmahassa me, bhante”ti āha. “Ayaṃ kassā”ti? “Pitu me, bhante”ti. “Ayaṃ pana ratho kassā”ti? “Mama, bhante”ti. Evaṃ vutte satthā, “mahārāja, tava pitāmahassa ratho tenevā-kārena tava pitu rathaṃ na pāpuṇi, tava pitu ratho tava rathaṃ na pāpuṇi, evarūpassa nāma kaṭṭhakaliṅgarassāpi jarā āgacchati, kimaṅgaṃ pana attabhāvassa. Mahārāja, sappurisadhammasseva hi jarā natthi, sattā pana ajīrakā nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

151. “Jīranti ve rājarathā sucittā,
atho sarīrampi jaraṃ upeti;
satañca dhammo na jaraṃ upeti,
santo have sabbhi pavedayanti”ti.

Tattha **veti** nipāto. **Sucittā**ti sattahi ratanehi aparehi ca rathālaṅkārehi suṭṭhu cittitā rājūnaṃ rathāpi **jīranti**. **Sarīrampī**ti na kevalaṃ rathā eva, idaṃ suppaṭṭija-ggitaṃ sarīrampi khaṇḍiccādīni pāpuṇantaṃ **jaraṃ upeti**. **Satañcā**ti buddhādīnaṃ pana santānaṃ navavidho lokuttaradhammo ca kiñci upaghātaṃ na upetīti **na jaraṃ upeti** nāma. **Pavedayanti**ti evaṃ **santo** buddhādayo **sabbhi** paṇḍitehi saddhiṃ kathenti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mallikādevivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Lāḷudāyittheravatthu

Appassutāyanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto lāḷudāyittheraṃ ārabha kathesi.

So (2.0078) kira maṅgalaṃ karontānaṃ gehaṃ gantvā “tirokuṭṭesu tiṭṭhanti”ti-ādinā (khu. pā. 7.1; pe. va. 14) nayena avamaṅgalaṃ katheti, avamaṅgalaṃ karontānaṃ gehaṃ gantvā tirokuṭṭādīsu kathetabbesu “dānañca dhammacariyā cā”ti-ādinā (khu. pā. 5.7; su. ni. 266) nayena maṅgalagāthā vā “yaṃ kiñci vittaṃ idha vā huraṃ vā”ti ratanasuttaṃ (khu. pā. 6.3; su. ni. 226) vā katheti. Evaṃ tesu tesu ṭhānesu “aññaṃ kathessāmi”ti aññaṃ kathentopi “aññaṃ kathemi”ti na jānāti. Bhikkhū tassa kathaṃ sutvā satthu ārocesuṃ- “kiṃ, bhante, lāḷudāyissa maṅgalāmaṅgalaṭṭhānesu gamanena, aññasmiṃ kathetabbe aññaṃ eva katheti”ti. Satthā “na, bhikkhave, idānevesa evaṃ katheti, pubbepi aññasmiṃ kathetabbe aññaṃ eva kathesi”ti vatvā atītaṃ āhari-

Atīte kira bārāṇasiyaṃ aggidattassa nāma brāhmaṇassa putto somadattakumāro nāma rājānaṃ upaṭṭhahi. So raññā piyo ahosi manāpo. Brāhmaṇo pana

kasikammaṃ nissāya jīvati. Tassa dveyeva goṇā ahesuṃ. Tesu eko mato. Brāhmaṇo puttaṃ āha- “tāta, somadatta, rājānaṃ me yācitvā ekaṃ goṇaṃ āharā”-ti. Somadatto “sacāhaṃ rājānaṃ yācissāmi, lahubhāvo me paññāyissati”ti cintetvā “tumheyeva, tāta, rājānaṃ yācathā”ti vatvā “tena hi, tāta, maṃ gahetvā yāhi”ti vutto cintesi- “ayaṃ brāhmaṇo dandhapañño abhikkamādivacanama-
ttampi na jānāti, aññasmimṃ vattabbe aññameva vadati, sikkhāpetvā pana naṃ
nessāmi”ti. So taṃ ādāya biraṇatthambhakaṃ nāma susānaṃ gantvā tiṇakalāpe
bandhitvā “ayaṃ rājā, ayaṃ uparājā, ayaṃ senāpati”ti nāmāni katvā paṭipāṭiyā
pitu dassetvā “tumhehi rājakulaṃ gantvā evaṃ abhikkamitabbaṃ, evaṃ paṭikka-
mitabbaṃ, evaṃ nāma rājā vattabbo, evaṃ nāma uparājā, rājānaṃ pana upasa-
ṅkamtivā ‘jayatu bhavaṃ, mahārājā’ti vatvā evaṃ ṭhatvā imaṃ gāthaṃ vatvā
goṇaṃ yāceyyāthā”ti gāthaṃ uggaṇhāpesi-

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;
tesu eko mato deva, dutiyaṃ dehi khattiyā”ti.

So hi saṃvaccharamattena taṃ gāthaṃ paguṇaṃ katvā paguṇabhāvaṃ
puttassa ārocetvā “tena hi, tāta, kañcideva paṇṇākāraṃ ādāya āgacchatha, ahaṃ
(2.0079) purimataraṃ gantvā rañño santike ṭhassāmi”ti vutte “sādhu, tātā”ti paṇṇā-
kāraṃ gahetvā somadattassa rañño santike ṭhitakāle ussāhappatto rājakulaṃ
gantvā raññā tuṭṭhacittena katapaṭisammodano, “tāta, cirassaṃ vata āgatattha,
idamāsanaṃ nisīditvā vadatha, yenattho”ti vutte imaṃ gāthamāha-

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;
tesu eko mato deva, dutiyaṃ gaṇha khattiyā”ti.

Raññā “kiṃ vadesi, tāta, puna vadehi”ti vuttepi tameva gāthaṃ āha. Rājā tena
virajjhītvā kathitabhāvaṃ ṇatvā sitaṃ katvā, “somadatta, tumhākaṃ gehe bahū
maññe goṇā”ti vatvā “tumhehi dinnā bahū bhavissanti, devā”ti vutte bodhisattassa
tussitvā brāhmaṇassa soḷasa goṇe alaṅkārabhaṇḍakaṃ nivāsagāmañcassa
brahmadeyyaṃ datvā mahantena yasena brāhmaṇaṃ uyyojesīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “tadā rājā ānando ahosi, brāhmaṇo
lāḷudāyī, somadatto pana ahamevā”ti jātaṃ samodhānetvā “na, bhikkhave, idā-
neva, pubbepesa attano appassutatāya aññasmimṃ vattabbe aññameva vadati.
Appassutapuriso hi balibaddasadiṣo nāma hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

152. “Appassutāyaṃ puriso, balibaddova jīrati;

maṃsāni tassa vaḍḍhanti, paññā tassa na vaḍḍhatī”ti.

Tattha **appassutāyanti** ekassa vā dvinnaṃ vā paṇṇāsakānaṃ. Atha vā pana
vaggānaṃ sabbantimena paricchena ekassa vā dvinnaṃ vā suttantānaṃ vāpi
abhāvena appassuto ayaṃ. Kammatṭhānaṃ pana uggahetvā anuyuñjanto bahu-
ssutova. **Balibaddova jīratīti** yathā hi balibaddo jīramāno vaḍḍhamāno neva mātu,
na pitu, na sesāñātakānaṃ atthāya vaḍḍhati, atha kho niratthakameva jīrati, eva-
mevaṃ ayampi na upajjhāyavattaṃ karoti, na ācariyavattaṃ, na āgantukavattā-
dīni, na bhāvanārāmatāṃ anuyuñjati, niratthakameva jīrati, **maṃsāni tassa**
vaḍḍhantīti yathā balibaddassa “yuganaṅgalādīni vahituṃ asamattho eso”ti
araññe vissatṭhassa tattheva vicarantassa (2.0080) khānantassa pivantassa

maṃsāni vaḍḍhanti, evameva imassāpi upajjhāyādīhi vissatṭhassa saṅghaṃ nissāya cattāro paccaye labhitvā uddhavirecanādīni katvā kāyaṃ posentassa maṃsāni vaḍḍhanti, thūlasarīro hutvā vicarati. **Paññā tassāti** lokiyalokuttarā panassa paññā ekaṅgulamattāpi **na vaḍḍhati**, araññe pana gacchalatādīni viya cha dvārāni nissāya taṇhā ceva navavidhamāno ca vaḍḍhatīti attho.

Desanāvasāne mahājano sotāpattiphalādīni pāpuṇīti.

Lāḷudāyittheravatthu sattamaṃ.

8. Udānavatthu

Anekajātiśaṃsāranti imaṃ dhammadesanaṃ satthā bodhirukkhamūle nisinno udānavasena udānetvā aparabhāge ānandattherena puṭṭho kathesi.

So hi bodhirukkhamūle nisinno sūriye anattaṅgateyeva mārabalaṃ viddhaṃ setvā paṭhamayāme pubbenivāsapaṭicchādakaṃ tamaṃ padāletvā majjhima-yāme dibbacakkhuṃ visodhetvā pacchimayāme sattesu kāruññataṃ paṭicca paccayākāre ñāṇaṃ otāretvā taṃ anulomapaṭilomavasena sammāsanto aruṇu-ggamanavelāya sammāsambodhiṃ abhisambujjhivā anekehi buddhasatasahas-sehi avijahitaṃ udānaṃ udānento imā gāthā abhāsi-

153. “Anekajātiśaṃsāraṃ, sandhāvissaṃ anibbisaṃ;
gahakāraṃ gavesanto, dukkhā jāti punappunaṃ.

154. “Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṃ na kāhasi;
sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṃ visaṅkhatāṃ;
visaṅkhāragataṃ cittaṃ, taṇhānaṃ khayamajjhagā” ti.

Tattha **gahakāraṃ gavesantoti** ahaṃ imassa attabhāvasaṅkhātassa gehassa kārakaṃ taṇhāvaḍḍhakaṃ gavesanto yena ñāṇena sakkā taṃ daṭṭhuṃ (2.0081), tassa bodhiñāṇassatthāya dīpaṅkarapādamūle katābhinihāro ettakaṃ kālaṃ **anekajātiśaṃsāraṃ** anekajātiśatasahasasaṅkhātāṃ imaṃ śaṃsāravaṭṭaṃ **anibbisaṃ** taṃ ñāṇaṃ avindanto alabhantoyeva **sandhāvissaṃ** śaṃsarim, aparāparaṃ anu-vicarinti attho. **Dukkhā jāti punappunanti** idaṃ gahakārakagavesanassa kāraṇava-canaṃ. Yasmā jarābyādhimaraṇamissitāya jāti nāmesā punappunaṃ upagantuṃ dukkhā, na ca sā tasmim aditṭhe nivattati. Tasmā taṃ gavesanto sandhāvissanti attho. **Diṭṭhosīti** sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhantena mayā idāni diṭṭhosi. **Puna gehanti** puna imasmim śaṃsāravaṭṭe attabhāvasaṅkhātāṃ mama gehaṃ **na kāhasi**. **Sabbā te phāsukā bhaggāti** tava sabbā avasesā kilesaphāsukā mayā bhaggā. **Gahakūṭaṃ visaṅkhatanti** imassa tayā katassa attabhāvagehassa avijjā-saṅkhātāṃ kaṇṇikamaṇḍalampi mayā viddhaṃsitāṃ. **Visaṅkhāragataṃ cittaṃ** idāni mama cittaṃ visaṅkhāraṃ nibbānaṃ ārammaṇakaraṇavasena gataṃ anupa-viṭṭhaṃ. **Taṇhānaṃ khayamajjhagāti** taṇhānaṃ khayasaṅkhātāṃ arahattaṃ adhi-gatosmīti.

Udānavatthu aṭṭhamaṃ.

9. Mahādhanaṣeṭṭhiputtavatthu

Acaritvāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā isipatane migadāye viharanto mahā-dhanaṣeṭṭhiputtaṃ ārabha kathesi.

So kira bārāṇasiyaṃ asīkoṭivibhave kule nibbatti. Athassa mātāpitaro cintesuṃ-“amhākaṃ kule mahābhogakkhandho, puttassa no hatthe ṭhapetvā yathāsukhaṃ paribhogaṃ karissāma, añña kamma kiccaṃ natthī”ti. Taṃ naccagītavādita-mattameva sikkhāpesuṃ. Tasmimyeva nagare aññasmimṃ asīkoṭivibhave kule ekā dhītāpi nibbatti. Tassāpi mātāpitaro tatheva cintetvā taṃ naccagītavādita-mattameva sikkhāpesuṃ. Tesamṃ vayappattānaṃ āvāhavivāho ahosi. Atha nesaṃ aparabhāge mātāpitaro kālamakaṃsu. Dve-asīkoṭidhanaṃ ekasmimyeva gehe ahosi. Seṭṭhiputto divasassa tikkhattuṃ rañño (2.0082) upaṭṭhānaṃ gacchati. Atha tasmimṃ nagare dhuttā cintesuṃ- “sacāyaṃ seṭṭhiputto surāsoṇḍo bhavissati, amhākaṃ phāsukaṃ bhavissati, uggaṇhāpema naṃ surāsoṇḍabhāvan”ti. Te suraṃ ādāya khajjakamaṃse ceva loṇasakkharā ca dussante bandhitvā mūla-kande gahetvā tassa rājakulato āgacchantassa maggaṃ olokayamānā nisīditvā taṃ āgacchantaṃ disvā suraṃ pivitvā loṇasakkharaṃ mukhe khipitvā mūla-kandaṃ ḍaṃsitvā “vassasataṃ jīva sāmī, seṭṭhiputta, taṃ nissāya mayaṃ khāda-napivanasamatthā bhavyāyāma”ti āhaṃsu. So tesamṃ vacanaṃ sutvā pacchato āgacchantaṃ cūḷupaṭṭhākaṃ pucchi- “kiṃ ete pivantī”ti. Ekaṃ pānakaṃ, sāmīti.

Manāpajātikaṃ etanti. Sāmi, imasmiṃ jīvaloke iminā sadisaṃ pātabbayuttakaṃ nāma natthīti. So “evaṃ sante mayāpi pātum vaṭṭati”ti thokaṃ thokaṃ āharāpetvā pivati. Athassa nacirasseva te dhuttā pivanabhāvaṃ ñatvā taṃ parivārayiṃsu. Gacchante kāle parivāro mahā ahosi. So satenapi satadvayenapi suraṃ āharāpetvā pivanto iminā anukkameneva nisinnaṭṭhānādīsu kahāpaṇarāsīṃ ṭhapetvā suraṃ pivanto “iminā mālā āharatha, iminā gandhe, ayaṃ jano jute cheko, ayaṃ nacce, ayaṃ gīte, ayaṃ vādite. Imassa sahasaṃ detha, imassa dve sahasāni”ti evaṃ vikiranto nacirasseva attano santakaṃ asīti koṭṭidhanaṃ khepetvā “khīṇaṃ te, sāmi, dhanan”ti vutte kiṃ bhariyāya me santakaṃ natthīti. Atthi, sāmiti. Tena hi taṃ āharathāti. Tampi tatheva khepetvā anupubbena khetta-ārāmuyyānayo ggādīkampi antamaso bhājanabhaṇḍakampi attharaṇapāvuraṇanisīdanampi sabbaṃ attano santakaṃ vikkiṇitvā khādi. Atha naṃ mahallakakāle yehissa kulasantakaṃ gehaṃ vikkiṇitvā gahitaṃ, te taṃ gehā nīhariṃsu. So bhariyaṃ ādāya parajanaṃ gehabhittiṃ nissāya vasanto kapālakhaṇḍaṃ ādāya bhikkhāya caritvā janassa ucchiṭṭhakaṃ bhuñjituṃ ārabhi.

Atha naṃ ekadivasā āsanāsālāya dvāre ṭhatvā daharasāmaṇerehi diyyamānaṃ ucchiṭṭhakabhojanaṃ paṭiggaṇhantaṃ disvā satthā sitaṃ pātvākāsi. Atha naṃ ānandatthero sitakāraṇaṃ pucchi. Satthā sitakāraṇaṃ kathento “passānanda, imaṃ mahādhanaseṭṭhiputtaṃ imasmiṃ nagare dve-asīti koṭṭidhanaṃ (2.0083) khepetvā bhariyaṃ ādāya bhikkhāya carantaṃ. Sace hi ayaṃ paṭhamavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, imasmiṃyeva nagare aggaseṭṭhi abhaviṃssa. Sace pana nikkhamitvā pabbajissa, arahattaṃ pāpuṇissa, bhariyāpissa anāgāmiphale patiṭṭhahissa. Sace majjhimavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, dutiyaseṭṭhi abhaviṃssa, nikkhamitvā pabbajanto anāgāmī abhaviṃssa. Bhariyāpissa sakadāgāmiphale patiṭṭhahissa. Sace pacchimavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, tatiyaseṭṭhi abhaviṃssa, nikkhamitvā pabbajantopi sakadāgāmī abhaviṃssa, bhariyāpissa sotāpattiphale patiṭṭhahissa. Idāni panesa gihibhogatopi parihīno sāmāññatopi. Parihāyitvā ca pana sukkhapallale koṅcasakuṇo viya jāto”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

155. “Acaritvā brahmacariyaṃ, aladdhā yobbane dhanam;
jiṇṇakoṅcāva jhāyanti, khīṇamaccheva pallale.

156. “Acaritvā brahmacariyaṃ, aladdhā yobbane dhanam;
senti cāpātikhīṇāva, purāṇāni anutthunan”ti.

Tattha **acaritvā**ti brahmacariyavāsaṃ avasitvā. **Yobbaneti** anuppanne vā bhoge uppādetuṃ uppanne vā bhoge rakkhituṃ samatthakāle dhanampi alabhivā. **Khīṇamaccheti** te evarūpā bālā udakassa abhāvā khīṇamacche **pallale** parikkhīṇapattā **jiṇṇakoṅcā** viya avajhāyanti. Idaṃ vuttaṃ hoti- pallale udakassa abhāvo viya hi imesaṃ vasanaṭṭhānassa abhāvo, macchānaṃ khīṇabhāvo viya imesaṃ bhogānaṃ abhāvo, khīṇapattānaṃ koṅcānaṃ uppattitvā gamanābhāvo viya imesaṃ idāni jalathalapathādīhi bhoge saṅṭhāpetuṃ asamatthabhāvo. Tasmā te khīṇapattā koṅcā viya ettheva bajjhitvā avajhāyantīti. **Cāpātikhīṇāvā**ti cāpato atikhīṇā, cāpā vinimuttāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathā cāpā vinimuttā

sarā yathāvegamaṃ gantvā patitā, taṃ gahetvā ukkhipante asati tattheva upaci-
kānaṃ bhattaṃ honti, evaṃ imepi tayo (2.0084) vaye atikkantā idāni attānaṃ
uddharitum asamatthatāya maraṇaṃ upagamissanti. Tena vuttaṃ- “senti cāpāti-
khīṇāvā”ti. **Purāṇāni anutthunanti** “iti amhehi khāditaṃ iti pītaṃ”ti pubbe katāni
khāditaṃ pītanaccagītavāditādīni anutthunantā socantā anusocantā sentīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahādhanasetṭhiputtavattu navamaṃ.

Jarāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekādasamo vaggo.

12. Attavaggo

1. Bodhirājakumāravattu

Attānañceti (2.0085) imaṃ dhammadesanaṃ satthā bhesakaḷāvane viharanto
bodhirājakumāraṃ ārabha kathesi.

So kira pathavītale aññehi pāsādehi asadisarūpaṃ ākāse uppatamānaṃ viya
kokanudaṃ nāma pāsādaṃ kāretvā vaḍḍhakiṃ pucchi- “kiṃ tayā aññatthāpi evarū-
po pāsādo katapubbo, udāhu paṭhamasippameva te idan”ti. “Paṭhamasippa-
meva, devā”ti ca vutte cintesi- “sace ayaṃ aññassapi evarūpaṃ pāsādaṃ kari-
ssati, ayaṃ pāsādo anacchariyo bhavissati. Imaṃ mayā māretum vā hatthapāde
vāssa chinditum akkhīni vā uppāṭetum vaṭṭati, evaṃ aññassa pāsādaṃ na karissa-
tī”ti. So tamatthaṃ attano piyasaḥāyakassa sañjivakaputtassa nāma māṇava-
kassa kathesi. So cintesi- “nissaṃsayaṃ esa vaḍḍhakiṃ nāsessati, anaggho
sippī, so mayi passante mā nassatu, saññamassa dassāmi”ti. So taṃ upasaṅka-
mitvā “pāsāde te kammaṃ niṭṭhitaṃ, no”ti pucchitvā “niṭṭhitaṃ”ti vutte “rājakumāro
taṃ nāsetukāmo attānaṃ rakkheyysī”ti āha. Vaḍḍhakīpi “bhaddakaṃ te, sāmi,
kataṃ mama ārocentena, ahamettha kattabbaṃ jānissāmi”ti vatvā “kiṃ, samma,
amhākaṃ pāsāde kammaṃ niṭṭhitaṃ”ti rājakumārena puṭṭho “na tāva, deva,
niṭṭhitaṃ, bahu avasiṭṭhan”ti āha. Kiṃ kammaṃ nāma avasiṭṭhanti? Pacchā, deva,
ācikkhissāmi, dārūni tāva āharāpethāti. Kiṃ dārūni nāmāti? Nissārāni sukkhadā-
rūni, devāti. So āharāpetvā adāsi. Atha naṃ āha- “deva, te ito paṭṭhāya mama
santikaṃ nāgantabbaṃ. Kiṃ kāraṇā? Sukhumakammaṃ karontassa hi aññehi
saddhiṃ sallapantassa me kammavikkhepo hoti, āhāraṇāyaṃ pana me bhari-
yāva āhāraṃ āharissatī”ti. Rājakumāropi “sādhū”ti paṭissuṇi. Sopi ekasmiṃ

gabbhe nisīditvā tāni dārūni tacchetvā attano puttadārassa anto nisīdanayoggaṃ garuḷasakuṇaṃ katvā āhāraṇelāya pana bhariyaṃ āha- “gehe vijjamānakaṃ sabbhaṃ vikkiṇitvā hiraññasuvaṇṇaṃ (2.0086) gaṇhāhi”ti. Rājakumāropi vaḍḍhakissa anikkhamaṇatthāya geḥaṃ parikkhipitvā ārakkhaṃ tḥapesi. Vaḍḍhakīpi sakuṇassa niṭṭhitakāle “ajja sabbepi dārake gaḥetvā āgaccheyyāsī”ti bhariyaṃ vatvā bhuttapātarāso puttadāraṃ sakuṇassa kucchiyaṃ nisīdāpetvā vātapānena nikkhamitvā palāyi. So tesam, “deva, vaḍḍhakī palāyati”ti kandantānaṃyeva gantvā himavante otaritvā ekaṃ nagaraṃ māpetvā kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto.

Rājakumāropi “pāsādamahaṃ karissāmi”ti satthāraṃ nimantetvā pāsāde catujjātiyagandhehi paribhaṇḍikaṃ katvā paṭhama-ummārato paṭṭhāya celapaṭikaṃ patthari. So kira aputtako, tasmā “sacāhaṃ puttaṃ vā dhītaraṃ vā lacchāmi, satthā imaṃ akkamissati”ti cintetvā patthari. So satthari āgate satthāraṃ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā pattaṃ gaḥetvā “pavisatha, bhante”ti āha. Satthā na pāvisi, so dutiyampi tatiyampi yāci. Satthā apavisitvāva ānandattheraṃ olokesi. Thero olokitasaññāyeva vatthānaṃ anakkamaṇabhāvaṃ ñatvā taṃ “saṃharatu, rājakumāra, dussāni, na bhagavā celapaṭikaṃ akkamissati, pacchimajanaṃ tathāgato oloketi”ti dussāni saṃharāpesi. So dussāni saṃharitvā satthāraṃ antonivesanaṃ pavesatvā yāgukhajjena sammānetvā ekamantaṃ nisinna vanditvā āha- “bhante, ahaṃ tumhākaṃ upakārako tikkhattuṃ saraṇaṃ gato, kucchigato ca kiramhi ekavāraṃ saraṇaṃ gato, dutiyaṃ taruṇadārakakāle, tatiyaṃ viññubhāvaṃ pattakāle. Tassa me kasmā celapaṭikaṃ na akkamitthā”ti? “Kiṃ pana tvaṃ, kumāra, cintetvā celāni atthari”ti? “Sace puttaṃ vā dhītaraṃ vā lacchāmi, satthā me celapaṭikaṃ akkamissati”ti idaṃ cintetvā, bhanteti. Tenevāhaṃ taṃ na akkaminti. “Kiṃ panāhaṃ, bhante, puttaṃ vā dhītaraṃ vā neva lacchāmi”ti? “Āma, kumārā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Purimaka-attabhāve jāyāya saddhiṃ pamādaṃ āpannattā”ti. “Kasmiṃ kāle, bhante”ti? Athassa satthā atītaṃ āharitvā dassesi-

Atīte kira anekasatā manussā mahatiyā nāvāya samuddaṃ pakkhandiṃsu. Nāvā samuddamajjhe bhijji. Dve jayampatikā ekaṃ phalakaṃ gaḥetvā antarāpakaṃ pavisiṃsu, sesā sabbe tattheva mariṃsu. Tasmīṃ kho pana dīpake (2.0087) mahāsakuṇasaṅgho vasati. Te aññaṃ khāditabbakaṃ adisvā chātajjhataṃ sakuṇa-aṇḍāni aṅgāresu pacitvā khādiṃsu, tesu appahontesu sakuṇacchāpe gaḥetvā khādiṃsu. Evaṃ paṭhamavayepi majjhimavayepi pacchimavayepi khādiṃsuyeva. Ekasmimpi vaye appamādaṃ nāpajjiṃsu, ekopi ca nesaṃ appamādaṃ nāpajji.

Satthā idaṃ tassa pubbakammaṃ dassetvā “sace hi tvaṃ, kumāra, tadā ekasmimpi vaye bhariyāya saddhiṃ appamādaṃ āpajjissa, ekasmimpi vaye putto vā dhītā vā uppajjeyya. Sace pana vo ekopi appamatto abhaviṃsa, taṃ paṭicca putto vā dhītā vā uppajjissa. Kumāra, attānañhi piyaṃ maññaṃānena tīsupi vayesu appamattena attā rakkhitabbo, evaṃ asakkontena ekavayepi rakkhitabbo evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

157. “Attānañce piyaṃ jaññā, rakkheyya naṃ surakkhitaṃ;
tiṇṇaṃ aññataraṃ yāmaṃ, paṭijaggeyya paṇḍito”ti.

Tattha **yāmanti** satthā attano dhammissaratāya desanākusalatāya ca idha

tiṇṇaṃ vayānaṃ aññataraṃ vayaṃ yāmaṃti katvā desesi, tasmā evamettha attho veditabbo. Sace **attānaṃ piyaṃ jāneyya, rakkheyya naṃ surakkhanti** yathā so surakkhito hoti, evaṃ naṃ rakkheyya. Tattha sace gīhī samāno “attānaṃ rakkhi-ssāmī”ti uparipāsādatale susaṃvutaṃ gabbhaṃ pavisitvā sampannārakkho hutvā vasantopi, pabbajito hutvā susaṃvute pihitadvāravātapāne leṇe viharantopi attānaṃ na rakkhatiyeva. Gihī pana samāno yathābalaṃ dānasīlādīni puññāni karonto, pabbajito vā pana vattaṭṭhāpattapariyattimanasikāresu ussukkaṃ āpajjanto attānaṃ rakkhati nāma. Evaṃ tīsu vayasū asakkonto aññatarasmimpi vaye paṇḍitapuriso attānaṃ ṭṭhāpattiyeva. Sace hi gihibhūto ṭṭhāpattavayā khiddhāpattatāya kusalaṃ kātumaṃ na sakkoti, majjhimaṃvayā appamattena hutvā kusalaṃ kātabbamaṃ. Sace majjhimaṃvayā puttadāraṃ posento kusalaṃ kātumaṃ na sakkoti, pacchimaṃvayā kātabbameva. Evampi karontena attā ṭṭhāpattitova hoti. Evaṃ akarontassa pana attā piyo nāma na hoti, apāyaparāyaṇameva naṃ karoti. Sace pana (2.0088) pabbajito ṭṭhāpattavayā sajjhāyaṃ karonto dhārento vācento vattaṭṭhāpattamaṃ karonto pamādaṃ āpajjati, majjhimaṃvayā appamattena samaṇadhammo kātabbo. Sace ṭṭhāpattavayā uggahitapariyattiyā aṭṭhakathaṃ vini-ccayaṃ kāraṇākāraṇaṃca pucchanto majjhimaṃvayā pamādaṃ āpajjati, pacchima-ṃvayā appamattena samaṇadhammo kātabbameva. Evampi karontena attā ṭṭhāpattitova hoti. Evaṃ akarontassa pana attā piyo nāma na hoti, pacchānutāpeneva naṃ tāpetīti.

Desanāvasāne bodhirājakumāro sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, sampattaparisaṃyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bodhirājakumāravattu ṭṭhāpattamaṃ.

2. Upanandasakyaputtattheravattu

Attānameva ṭṭhāpattanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto upanandaṃ sakyaputtaṃ ārabba katesi.

So kira therō dhammakathaṃ kathetumaṃ cheko. Tassa appicchatādipaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ sutvā bahū bhikkhu taṃ ticivarehi pūjetvā dhutaṅgāni samādiyimsu. Tehi vissaṭṭhaparikkhāre soyeva gaṇhi. So ekasmiṃ antovasse upakaṭṭhe janapadaṃ agamāsi. Atha naṃ ekasmiṃ vihāre daharasāmaṇerā dhammakathikapemena, “bhante, idha vassaṃ upethā”ti vadimsu. “Idha kittakamaṃ vassāvāsikaṃ labbhati”ti

pucchitvā tehi “ekeko sāṭako”ti vutte tattha upāhanā ṭhapetvā aññaṃ vihāraṃ agamāsi. Dutiyāṃ vihāraṃ gantvā “idha kiṃ labbhati”ti pucchitvā “dve sāṭakā”ti vutte kattarayaṭṭhiṃ ṭhapesi. Tatiyāṃ vihāraṃ gantvā “idha kiṃ labbhati”ti pucchitvā “tayo sāṭakā”ti vutte tattha udakatumbaṃ ṭhapesi. Catutthaṃ vihāraṃ gantvā “idha kiṃ labbhati”ti pucchitvā “cattāro sāṭakā”ti vutte “sādhu idha vasissāmi”ti tattha vassaṃ upagantvā gahaṭṭhānañceva bhikkhūnañca dhammakathaṃ kathesi. Te naṃ bahūhi vatthehi ceva cīvarehi ca pūjesuṃ. So vuṭṭhavasso itaresupi vihāresu sāsanaṃ pesetvā “mayā parikkhārassa ṭhapitattā vassāvāsikaṃ laddhabbaṃ, taṃ me paḥiṇantū”ti sabbaṃ āharāpetvā yānakaṃ pūretvā pāyāsi.

Athekasmiṃ (2.0089) vihāre dve daharabhikkhū dve sāṭake ekañca kambalaṃ labhitvā “tuyhaṃ sāṭakā hontu, mayhaṃ kambalo”ti bhājetuṃ asakkontā maggasaṃmipe nisīditvā vivadanti. Te taṃ therāṃ āgacchantaṃ disvā, “bhante, tumhe no bhājetvā dethā”ti vadiṃsu. Tumheyeva bhājethāti. Na sakkoma, bhante, tumheyeva no bhājetvā dethāti. Tena hi mama vacane ṭhassathāti. Āma, ṭhassāmāti. “Tena hi sādhu”ti tesāṃ dve sāṭake datvā “ayaṃ dhammakathaṃ kathentānaṃ amhākaṃ pārūpanāraho”ti mahaggaṃ kambalaṃ ādāya pakkāmi. Daharabhikkhū vipphaṇṣārino hutvā satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva tumhākaṃ santakaṃ gahetvā tumhe vipphaṇṣārino karoti, pubbepi akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari-

Atītasmiṃ anutīracārī ca gambhīracārī cāti dve uddā mahantaṃ rohitamacchaṃ labhitvā “mayhaṃ sīsaṃ hotu, tava naṅguṭṭhan”ti vivādāpannā bhājetuṃ asakkontā ekaṃ siṅgālaṃ disvā āhaṃsu- “mātula, imaṃ no bhājetvā dehi”ti. Ahaṃ raññaṃ vinicchayaṭṭhāne ṭhapito, tattha ciraṃ nisīditvā jaṅghavīhāratthāya āgatomhi, idāni me okāso natthīti. Mātula, mā evaṃ karotha, bhājetvā eva no dethāti. Mama vacane ṭhassathāti. Ṭhassāma, mātulāti. “Tena hi sādhu”ti so sīsaṃ chinditvā ekamante akāsi, naṅguṭṭhaṃ ekamante. Katvā ca pana, “tātā, yena vo anutīre caritaṃ, so naṅguṭṭhaṃ gaṇhātu. Yena gambhīre caritaṃ, tassa sīsaṃ hotu. Ayaṃ pana majjhimo khaṇḍo mama vinicchayadhamme ṭhitassa bhavissati”-ti te saññāpentō-

“Anutīracārī naṅguṭṭhaṃ, sīsaṃ gambhīracārino;

accāyaṃ majjhimo khaṇḍo, dhammaṭṭhassa bhavissati”ti. (jā. 1.7.33)-

Imaṃ gāthaṃ vatvā majjhimakhaṇḍaṃ ādāya pakkāmi. Tepi vipphaṇṣārino taṃ oloketvā aṭṭhaṃsu.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā “evamesa atītepi tumhe vipphaṇṣārino akāsiyevā”ti te bhikkhū saññāpetvā upanandaṃ garahanto, “bhikkhave (2.0090), paraṃ ovadantena nāma paṭhamameva attā patirūpe patiṭṭhāpetabbo”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

158. “Attānameva paṭhamāṃ, patirūpe nivesaye;

athaññaṃ manusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”ti.

Tattha **patirūpe nivesayeti** anucchavike guṇe patiṭṭhāpeyya. Idaṃ vuttaṃ hotiyo appicchatādiguṇehi vā ariyavaṃsapaṭipadādīhi vā paraṃ anusāsitukāmo, so **attānameva paṭhamāṃ** tasmīṃ guṇe patiṭṭhāpeyya. Evaṃ patiṭṭhāpetvā **athaññaṃ**

tehi guṇehi **anusāseyya**. Attānañhi tattha anivesetvā kevalaṃ parameva anusāsa-
māno parato nindaṃ labhitvā kilissati nāma, tattha attānaṃ nivesetvā anusāsa-
māno parato pasaṃsaṃ labhati, tasmā na kilissati nāma. Evaṃ karonto **paṇḍito na
kilisseyyāti**.

Desanāvasāne te bhikkhū sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu, mahājanassāpi sātthikā
dhammadesanā ahoṣīti.

Upanandasakyaputtattheravatthu dutiyaṃ.

3. Padhānikatissattheravatthu

Attānañceti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto padhānikatissa-
ttheraṃ ārabha kathesi.

So kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā pañcasate bhikkhū ādāya
araññe vassaṃ upagantvā, “āvuso, dharamānakassa buddhassa santike vo
kammaṭṭhānaṃ gahitaṃ, appamattāva samaṇadhammaṃ karoṭhā”ti ovaditvā
sayam gantvā nipajjitvā supati. Te bhikkhū paṭhamayāme caṅkamtivā majjhima-
yāme vihāraṃ pavisanti. So niddāyitvā pabuddhakāle tesam santikaṃ gantvā “kiṃ
tumhe ‘nipajjitvā niddāyissāmā’ti āgatā, sīghaṃ nikkhamitvā samaṇadhammaṃ
karoṭhā”ti vatvā sayam gantvā tatheva supati. Itare majjhimayāme bahi caṅka-
mitvā pacchimayāme vihāraṃ pavisanti. So punapi pabujjhitvā tesam santikaṃ
gantvā te vihārā nīharitvā sayam puna gantvā tatheva supati. Tasmim niccakālaṃ
evaṃ karonte te bhikkhū sajjhāyaṃ vā kammaṭṭhānaṃ (2.0091) vā manasikātuṃ
nāsakkhiṃsu, cittaṃ aññathattaṃ agamāsi. Te “amhākaṃ ācariyo ativiya āradha-
vīriyo, pariggaṇhissāma nan”ti pariggaṇhantā tassa kiriyam disvā “naṭṭhamhā,
āvuso, ācariyo no tuccharavaṃ ravati”ti vadiṃsu. Tesam ativiya niddāya kilama-
ntānaṃ ekabhikkhupi visesaṃ nibbattetuṃ nāsakkhi. Te vuṭṭhavassā satthu
santikaṃ gantvā satthārā katapaṭisanthārā “kiṃ, bhikkhave, appamattā hutvā
samaṇadhammaṃ karitthā”ti pucchitā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na,
bhikkhave, idāneva, pubbepesa tumhākaṃ antarāyamakāsiyevā”ti vatvā tehi
yācito-

“Amātāpitarasaṃvaḍḍho, anācerakule vasaṃ;

nāyaṃ kālaṃ akālaṃ vā, abhijānāti kukkuṭo”ti. (jā. 1.1.119)-

Imaṃ **akālarāvīkukkuṭajātakaṃ** vitthāretvā kathesi. “Tadā hi so kukkuṭo ayaṃ
padhānikatissatthero ahosi, ime pañca satā bhikkhū te māṇavā ahesuṃ, disāpā-
mokkho ācariyo ahamevā”ti satthā imaṃ jātakaṃ vitthāretvā, “bhikkhave, paraṃ
ovadantena nāma attā sudanto kātabbo. Evaṃ ovadanto hi sudanto hutvā dameti
nāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

159. “Attānañce tathā kayirā, yathāññamanusāsati;

sudanto vata dametha, attā hi kira duddamo”ti.

Tassattho- yo hi bhikkhu “paṭhamayāmādīsu caṅkamtibban”ti vatvā paraṃ

ovadati, sayam caṅkamanādīni adhiṭṭhahanto **attānañce tathā kayirā, yathāññama-nusāsati**, evaṃ sante **sudanto vata damethāti** yena guṇena paraṃ anusāsati, tena attanā sudanto hutvā dameyya. **Attā hi kira duddamoti** ayañhi attā nāma duddamo. Tasmā yathā so sudanto hoti, tathā dametabboti.

Desanāvasāne pañca satāpi te bhikkhū arahattaṃ pāpuṇiṃsūti.

Padhānikatissattheravatthu tatiyaṃ.

4. Kumārakassapamāttherivatthu

Attā (2.0092) **hi attano nāthoti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kumārakassapattherassa mātaraṃ ārabha kathesi.

Sā kira rājagahanagare seṭṭhidhītā viññutaṃ pattakālato paṭṭhāya pabbajjaṃ yāci. Atha sā punappunaṃ yācamānāpi mātāpitūnaṃ santikā pabbajjaṃ alabhitvā vayappattā patikulaṃ gantvā patidevatā hutvā agāraṃ ajjhāvasi. Athassā na cira-sseva kucchismiṃ gabbho patiṭṭhahi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ajānitvāva sāmikaṃ ārādhetvā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ so mahantena sakkārena bhikkhununupassayaṃ netvā ajānanto devadattapakkhikānaṃ bhikkhunīnaṃ santike pabbājesi. Aparena samayena bhikkhuniyo tassā gabbhinibhāvaṃ ñatvā tāhi “kiṃ idan”-ti vuttā nāhaṃ, ayye, jānāmi “kimetaṃ”, sīlaṃ vata me arogamevāti. Bhikkhuniyo taṃ devadattassa santikaṃ netvā “ayaṃ bhikkhunī saddhāpabbajitā, imissā mayam gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ jānāma, kālaṃ na jānāma, kiṃ dāni karomā”-ti pucchiṃsu. Devadatto “mā mayhaṃ ovādakārikānaṃ bhikkhunīnaṃ ayaso uppajjatū”-ti ettakameva cintetvā “uppabbājetha nan”-ti āha. Taṃ sutvā sā daharā mā maṃ, ayye, nāsetha, nāhaṃ devadattaṃ uddissa pabbajitā, etha, maṃ satthu santikaṃ jetavanaṃ nethāti. Tā taṃ ādāya jetavanaṃ gantvā satthu ārocesuṃ. Satthā “tassā gihikāle gabbho patiṭṭhito”-ti jānantopi paravādamocanattaṃ rājānaṃ pasenadikosalaṃ mahā-anāthapiṇḍikaṃ cūḷa-anāthapiṇḍikaṃ visākhā-upāsikaṃ aññāni ca mahākulāni pakkosāpetvā upālittheraṃ āṇāpesi- “gaccha, imissā daharāya bhikkhuniyā catuparisamajjhe kammaṃ parisodhehi”-ti. Thero rañño purato visākhaṃ pakkosāpetvā taṃ adhikaraṇaṃ paṭicchāpesi. Sā sāṇipākāraṃ parikkhipāpetvā antosāṇiyaṃ tassā hatthapādanābhi-udarapariyosānāni oloketvā māsadivase samānetvā “gihibhāve imāya gabbho laddho”-ti ñatvā therassa tamattaṃ ārocesi. Athassā thero parisamajjhe parisuddhabhāvaṃ patiṭṭhāpesi. Sā aparena samayena padumuttarabuddhassa pādamūle patthitapa-tthanaṃ mahānubhāvaṃ puttaṃ vijāyi.

Athekadivasaṃ (2.0093) rājā bhikkhunupassayasamīpena gacchanto dāraka-saddaṃ sutvā “kiṃ idan”-ti pucchitvā, “deva, ekissā bhikkhuniyā putto jāto, tassesa saddo”-ti vutte taṃ kumāraṃ attano gharaṃ netvā dhātīnaṃ adāsi. Nāmaggaḥaḍḍivase cassa **kassapoti** nāmaṃ katvā kumāraparihārena vaḍḍhitattā **kumārakassa-poti** sañjāniṃsu. So kilāmaṇḍale dārake paharivā “nimmātipitikenamhā paha-

ṭā”ti vutte rājānaṃ upasaṅkamtivā, “deva, maṃ ‘nimmātāpitiko’ti vadanti, mātaraṃ me ācikkhathā”ti pucchitvā raññā dhātiyo dassetvā “imā te mātaro”ti vutte “na ettikā me mātaro, ekāya me mātara bhavitabbaṃ, taṃ me ācikkhathā”ti āha. Rājā “na sakkā imaṃ vañcetun”ti cintetvā, tāta, tava mātā bhikkhunī, tvaṃ mayā bhikkhunupassayā ānītoti. So tāvatakeneva samuppannaṃvego hutvā, “tāta, pabbājetha maṃ”ti āha. Rājā “sādhu, tātā”ti taṃ mahantena sakkārena satthu santike pabbājesi. So laddhūpasampado **kumārakassapattheroti** paññāyi. So satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññaṃ pavisitvā vāyamtivā visesaṃ nibbattetuṃ asakkonto “puna kammaṭṭhānaṃ visesetvā gahessāmi”ti satthu santikaṃ gantvā andhavane vihāsi.

Atha naṃ kassapabuddhakāle ekato samaṇadhammaṃ katvā anāgāmiphalaṃ patvā brahmaloke nibbattabhikkhu brahmalokato āgantvā pannarasa pañhe pucchitvā “ime pañhe ṭhapetvā satthāraṃ aṅño byākātuṃ samattho nāma natthi, gaccha, satthu santike imesaṃ atthaṃ uggaṇhā”ti uyyojesi. So tathā katvā pañhavissajjanāvasāne arahattaṃ pāpuṇi. Tassa pana nikkhantadivasato paṭṭhāya dvādasa vassāni mātubhikkhuniyā akkhihi assūni pavattiṃsu. Sā puttaviyogadukkhitā assutinteneva mukhena bhikkhāya caramānā antaravīthiyaṃ therāṃ disvāva, “putta, puttā”ti viravantī taṃ gaṇhituṃ upadhāvamānā parivattitvā pati. Sā thanehi khīraṃ muñcantehi uṭṭahitvā allacīvarā gantvā therāṃ gaṇhi. So cintesi- “sacāyaṃ mama santikā madhuravacanaṃ labhissati, vinassissati. Thaddhameva katvā imāya saddhiṃ sallapissāmi”ti. Atha naṃ āha- “kiṃ karontī vicarasi, sinehamattampi chindituṃ na sakkosī”ti. Sā “aho kakkhaḷā therassa (2.009) kathā”ti cintetvā “kiṃ vadesi, tātā”ti vatvā punapi tena tatheva vuttā cintesi- “ahaṃ imassa kāraṇā dvādasa vassāni assūni sandhāretuṃ na sakkomi, ayaṃ panevaṃ thaddhahadayo, kiṃ me iminā”ti puttasinghaṃ chinditvā taṃdivasameva arahattaṃ pāpuṇi.

Aparena samayena dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, deva- dattena evaṃ upanissayasampanno kumārakassapo ca therī ca nāsitā,

satthā pana tesam patitthā jāto, aho buddhā nāma lokānukampakā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva aham imesam paccayo patitthā jāto, pubbepi nesam aham patitthā ahosiṃyevā”ti vatvā-

“Nigrodhameva seveyya, na sākhamupasamvase;

nigrodhasmiṃ matam seyyo, yañce sākhasmi jīvitam”ti. (jā. 1.1.12; 1.10.81)-

Imam **nigrodhajātakaṃ** vitthārena kathetvā “tadā sākhamigo devadatto ahosi, parisāpissa devadattaparisa, vārappattā migadhenu therī ahosi, putto kumāraka-ssapo, gabbhinimigiyā jīvitam pariccajivā gato nigrodhamigarājā pana ahamevā”-ti jātakaṃ samodhānetvā puttasineham chinditvā theriyā attanāva attano patitthā-nakatabhāvaṃ pakāsento, “bhikkhave, yasmā parassa attani tthitena saggaparāyaṇena vā maggaparāyaṇena vā bhavitum na sakkā, tasmā attāva attano nātho, paro kiṃ karissati”ti vatvā imam gāthamāha-

160. “Attā hi attano nātho, ko hi nātho paro siyā;

attanā hi sudantena, nātham labhati dullabham”ti.

Tattha **nātho**ti patitthā. Idam vuttam hoti- yasmā attani tthitena attasampannena kusalam katvā saggam vā pāpuṇitum, maggam vā bhāvetum, phalam vā sacchikātum sakkā. Tasmā hi attāva **attano** patitthā hoti, **paro ko** nāma kassa patitthā **siyā**. **Attanā** eva **hi sudantena** nibbisevanena (2.0095) arahattaphalasaṅkhātam **dullabham nātham labhati**. Arahattañhi sandhāya idha “nātham labhati dullabham”-ti vuttam.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Kumārakassapamātuttherivatthu catuttham.

5. Mahākāla-upāsakavatthu

Attanā hi kataṃ pāpanti imam dhammadesanam satthā jetavane viharanto ekaṃ mahākālam nāma sotāpanna-upāsakaṃ ārabha kathesi.

So kira māsassa aṭṭhadivasesu uposathiko hutvā vihāre sabbarattim dhammakatham suṇāti. Atha rattim corā ekasmiṃ gehe sandhim chinditvā bhaṇḍakaṃ gahetvā lohahājanasaddena pabuddhehi sāmikehi anubaddhā gahitabhaṇḍam chaḍḍetvā palāyimsu. Sāmikāpi te anubandhiṃsuyeva, te disā pakkhandimsu. Eko pana vihāramaggaṃ gahetvā mahākālassa rattim dhammakatham sutvā pātova pokkharāṇitire mukham dhovantassa purato bhaṇḍikaṃ chaḍḍetvā palāyi. Core anubandhitvā āgatamanussā bhaṇḍikaṃ disvā “tvam no gehasandhim chinditvā bhaṇḍikaṃ haritvā dhammam suṇanto viya vicarasī”ti tam gahetvā pothetvā māretvā chaḍḍetvā agamimsu. Atha nam pātova pāniyaghaṭam ādāya gatā daharasāmaṇerā disvā “vihāre dhammakatham sutvā sayita-upāsako ayuttam maraṇam labhati”ti vatvā satthu ārocesum. Satthā “āma, bhikkhave, imasmiṃ attabhāve kālena appatirūpaṃ maraṇam laddham, pubbe kataka-

mmassa pana tena yuttameva laddhan”ti vatvā tehi yācito tassa pubbakammaṃ kathesi-

Atīte kira bārāṇasirañño vijite ekassa paccantagāmassa aṭavimukhe corā paharanti. Rājā aṭavimukhe ekaṃ rājabhaṭaṃ ṭhapesi, so bhatim gahetvā manusse orato pāraṃ neti, pārato oraṃ āneti. Atheko manusso abhirūpaṃ attano bhariyaṃ cūlayānakaṃ āropetvā (2.0096) taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Rājabhaṭo taṃ itthim disvāva sañjātasineho tena “aṭaviṃ no, sāmi, atikkāmehi”ti vuttepi “idāni vikālo, pātova atikkāmessāmi”ti āha. So sakālo, sāmi, idāneva no nehīti. Nivatta, bho, amhākaṃyeva gehe āhāro ca nivāso ca bhavissatīti. So neva nivattitum icchi. Itaro purisānaṃ saññaṃ datvā yānakaṃ nivattāpetvā anicchantasseva dvārakoṭṭhake nivāsaṃ datvā āhāraṃ paṭiyādāpesi. Tassa pana gehe ekaṃ maṇiratanam atthi. So taṃ tassa yānakantare pakkhipāpetvā paccūsakāle corānaṃ pavitṭhasaddaṃ kāresi. Athassa purisā “maṇiratanam, sāmi, corehi haṭan”ti ārocesum. So gāmadvāresu ārakkhaṃ ṭhapetvā “antogāmato nikkhamante vicinathā”ti āha. Itaropi pātova yānakaṃ yojetvā pāyāsi. Athassa yānakaṃ sodhentā attanā ṭhapitaṃ maṇiratanam disvā santajjetvā “tvaṃ maṇim gahetvā palāyasi”ti pothetvā “gahito no, sāmi, coro”ti gāmaḥojakassa dassesum. So “bhatakassa vata me gehe nivāsaṃ datvā bhattaṃ dinnaṃ, maṇim gahetvā gato, gaṇhatha naṃ pāpapurisan”-ti pothāpetvā māretvā chaḍḍāpesi. Idaṃ tassa pubbakammaṃ. So tato cuto avīcimhi nibbattitvā tattha dīgharattaṃ paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate tatheva pothito maraṇam pāpuṇi.

Evaṃ sathā mahākālassa pubbakammaṃ dassetvā, “bhikkhave, evaṃ ime satte attanā katapāpakammameva catūsu apāyesu abhimatthati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

161. “Attanā hi kataṃ pāpaṃ, attajaṃ attasambhavaṃ;
abhimatthati dummedhaṃ, vajiraṃvasmamayaṃ maṇin”ti.

Tattha **vajiraṃvasmamayaṃ maṇinti** vajiraṃva asmamayaṃ maṇim. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathā pāsāṇamayaṃ pāsāṇasambhavaṃ vajiraṃ tameva asma-mayaṃ maṇim attano uṭṭhānaṭṭhānasaṅkhātaṃ pāsāṇamaṇim khāditvā chiddaṃ chiddaṃ khaṇḍaṃ khaṇḍaṃ katvā aparibhogaṃ karoti, evameva **attanā kataṃ** attani jātaṃ **attasambhavaṃ** (2.0097) pāpaṃ **dummedhaṃ** nippaṇṇam puggalaṃ catūsu apāyesu **abhimatthati** kantati viddhamsetīti.

Desanāvasāne sampattabhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahākāla-upāsakavatthu pañcamaṃ.

6. Devadattavatthu

Yassa accantadussilyanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃhi divase bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum- “āvuso,

devadatto dussīlo pāpadhammo dussīlyakāraṇena vaḍḍhitāya taṇhāya ajāta-sattum saṅgaṇhitvā mahantaṃ lābhasakkāraṃ nibbattetvā ajātasattum pituvadhe samādapetvā tena saddhiṃ ekato hutvā nānappakārena tathāgatassa vadhāya parisakkati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”-ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto nānappakārena mayhaṃ vadhāya parisakkati”ti vatvā **kurūṅgamigajātakādīni** (jā. 1.2.111-2) kathetvā, “bhikkhave, accantadussīlapuggalaṃ nāma dussīlyakāraṇā uppannā taṇhā māluvā viya sālaṃ pariyonandhitvā sambhañjamānā nirayādīsu pakkhipatī”ti vatvā imaṃ gāthāmāha-

162. “Yassa accantadussīyaṃ, māluvā sālamivotthataṃ;
karoti so tathattānaṃ, yathā naṃ icchatī diso”ti.

Tattha **accantadussīyanti** ekantadussīlabhāvo. Gihī vā jātito paṭṭhāya dasa akusalakammapathe karonto, pabbajito vā upasampannadivasato paṭṭhāya garukā-pattiṃ āpajjamāno accantadussīlo nāma. Idha pana yo dvīsu tīsu attabhāvesu dussīlo, etassa gatiyā āgataṃ dussīlabhāvaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Dussīlabhāvoti** cettha dussīlassa cha (2.0098) dvārāni nissāya uppannā taṇhā veditabbā. **Māluvā sālamivotthatanti** yassa puggalassa taṃ taṇhāsaṅkhātaṃ dussīyaṃ yathā nāma māluvā sālaṃ ottharantī deve vassante pattehi udakaṃ sampaṭi-cchitvā sambhañjanavasena sabbatthakameva pariyonandhati, evaṃ attabhāvaṃ otthataṃ pariyonandhitvā ṭhitaṃ. So māluvāya sambhañjitvā bhūmiyaṃ pātiya-māno rukkho viya tāya dussīlyasaṅkhātāya taṇhāya sambhañjitvā apāyesu pātiya-māno, yathā naṃ anattakāmo diso icchatī, tathā attānaṃ karoti nāmāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Devadattavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Saṅghabhedaparisakkanavatthu

Sukarānīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto saṅghabhedaparisakkanāṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi devadatto saṅghabhedāya parisakkanto āyasmantaṃ ānandaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā attano adhippāyaṃ ārocesi. Taṃ sutvā thero satthu santikaṃ gantvā bhagavantaṃ etadavoca- “idhāhaṃ, bhante, pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya rājagahaṃ piṇḍāya pāvisiṃ. Addasā kho maṃ, bhante, devadatto rājagahe piṇḍāya carantaṃ. Disvā yenāhaṃ tenupasaṅkami, upasaṅkamtivā maṃ etadavoca- ‘ajjatagge dānāhaṃ, āvuso ānanda, aññatreva bhagavatā aññatra bhikkhusaṅghena uposathaṃ karissāmi saṅghakammañcā”ti. Ajja bhagavā devadatto saṅghaṃ bhindissati, uposathañca karissati saṅghakammāni cā”ti. Evaṃ vutte satthā-

“Sukaraṃ sādhunā sādhu, sādhu pāpena dukkaraṃ;
pāpaṃ pāpena sukaraṃ, pāpamariyehi dukkaraṃ”ti. (udā. 48)-

Imaṃ (2.0099) udānaṃ udānetvā, “ānanda, attano ahitakammaṃ nāma sukaraṃ, hitakammameva dukkaraṃ”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

163. “Sukarāni asādhūni, attano ahitāni ca;

yaṃ ve hitaṅca sādhuṅca, taṃ ve paramadukkaraṃ”ti.

Tassattho- yāni kammāni **asādhūni** sāvajjāni apāyasaṃvattanikattāyeva **attano ahitāni ca** honti, tāni **sukarāni**. **Yaṃ** pana sugatisaṃvattanikattā attano **hitaṅca** anavajjatthena **sādhuṅca** sugatisaṃvattanikaṅceva nibbānasaṃvattanikaṅca kammaṃ, **taṃ** pācīnaninnāya gaṅgāya ubbattetvā pacchāmukhakaṛaṇaṃ viya atidukkaranti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Saṅghabhedaparisakkanavatthu sattamaṃ.

8. Kālattheravatthu

Yo sāsānanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kālattheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kirekā itthī mātuṭṭhāne ṭhatvā taṃ therāṃ upaṭṭhahi. Tassā paṭivissakagehe manussā satthu santike dhammaṃ sutvā āgāntvā “aho buddhā nāma acchariyā, aho dhammadesanā madhurā”ti pasaṃsanti. Sā itthī tesāṃ kathaṃ sutvā, “bhante, ahampi satthu dhammadesanaṃ sotukāmā”ti tassa ārocesi. So “tattha mā gamī”ti taṃ nivāresi. Sā punadivase punadivasepīti yāvatatiyaṃ tena nivāriyamānāpi sotukāmāva ahosi. Kasmā so panetaṃ nivāresīti? Evaṃ kirassa ahosi- “satthu santike dhammaṃ sutvā mayi bhijjissati”ti. Sā ekadivasaṃ pātova bhuttapātarāsā uposathaṃ samādiyitvā, “amma, sādhukaṃ ayyaṃ pariviseyyāsī”ti dhītaraṃ āṇāpetvā vihāraṃ agamāsī. Dhītāpissā taṃ bhikkhuṃ āgatakāle parivisitvā “kuhiṃ mahā-upāsikā”ti vuttā

“dhammassavanāya (2.0100) vihāraṃ gatā”ti āha. So taṃ sutvāva kucchiyaṃ uṭṭhitena ḍāhena santappamāno “idāni sā mayi bhinnā”ti vegena gantvā satthu santike dhammaṃ suṇamānaṃ disvā sathhāraṃ āha, “bhante, ayaṃ itthi dandhā sukhumaṃ dhammakathaṃ na jānāti, imissā khandhādipaṭisaṃyuttaṃ sukhumaṃ dhammakathaṃ akathetvā dānakathaṃ vā silakathaṃ vā kathetuṃ vaṭṭati”ti. Sathhā tassajjhāsayāṃ viditvā “tvaṃ duppañño pāpikaṃ diṭṭhiṃ nissāya buddhānaṃ sāsanaṃ paṭikkosasi. Attaghātāyeva vāyamasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

164. “Yo sāsanaṃ arahataṃ, ariyānaṃ dhammajīvaṃ;
paṭikkosati dummedho, diṭṭhiṃ nissāya pāpikaṃ;
phalāni kaṭṭhakasseva, attaghātāya phallati”ti.

Tassattho- **yo dummedho** puggalo attano sakkārahānibhayena **pāpikaṃ diṭṭhiṃ nissāya** “dhammaṃ vā sossāma, dānaṃ vā dassāmā”ti vadante paṭikkosanto **arahataṃ ariyānaṃ dhammajīvaṃ** buddhānaṃ **sāsanaṃ paṭikkosati**, tassa taṃ paṭikkosanaṃ sā ca pāpikā diṭṭhi veḷusaṅkhātassa **kaṭṭhakassa phalāni** viya hoti. Tasmā yathā kaṭṭhako phalāni gaṇhanto **attaghātāya phallati**, attano ghātatthameva phalati, evaṃ sopi attaghātāya phallatīti. Vuttampi cetam-

“Phalaṃ ve kadaliṃ hanti, phalaṃ veḷuṃ phalaṃ naḷaṃ;
sakkāro kāpurisaṃ hanti, gabbho assatariṃ yathā”ti. (cūḷava. 335; a. ni. 4.68).

Desanāvasāne upāsikā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisaṃyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kālattheravatthu aṭṭhamaṃ.

9. Cūḷakāla-upāsakavatthu

Attanā (2.0101) **hi katanti** imaṃ dhammadesanaṃ sathhā jetavane viharanto cūḷakālaṃ upāsakaṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi mahākālavatthusmiṃ vuttanayeneva umaṅgacorā sāmikehi anubaddhā rattiṃ vihāre dhammakathaṃ sutvā pātova vihārā nikkhamitvā sāvattiṃ āgacchantassa tassa upāsakassa purato bhaṇḍikaṃ chaḍḍetvā palāyiṃsu. Manussā taṃ disvā “ayaṃ rattiṃ corakammaṃ katvā dhammaṃ suṇanto viya carati, gaṇhatha nan”ti taṃ pothayiṃsu. Kumbhadāsiyo udakatitthaṃ gacchamānā taṃ disvā “apetha, sāmi, nāyaṃ evarūpaṃ karoti”ti taṃ mocesuṃ. So vihāraṃ gantvā, “bhante, ahamhi manussehi nāsito, kumbhadāsiyo me nissāya jīvitam laddhan”ti bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū tathāgatassa tamatthaṃ ārocesuṃ. Sathhā tesam kathaṃ sutvā, “bhikkhave, cūḷakāla-upāsako kumbhadāsiyo ceva nissāya, attano ca akaraṇabhāvena jīvitam labhi. Ime hi nāma sattā attanā pāpakammaṃ katvā nirayādīsu attanāva kilissanti, kusalaṃ katvā pana sugatiñceva nibbānañca gacchantā attanāva visujjhanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

165. “Attanā hi kataṃ pāpaṃ, attanā saṃkilissati;

attanā akataṃ pāpaṃ, attanāva visujjhati;
suddhī asuddhi paccattaṃ, nāñño aññaṃ visodhaye”ti.

Tassattho- yena **attanā** akusalakammaṃ **kataṃ** hoti, so catūsu apāyesu dukkhaṃ anubhavanto **attanāva saṃkilissati**. Yena pana **attanā akataṃ pāpaṃ**, so sugatiñceva nibbānañca gacchanto **attanāva visujjhati**. Kusalakammasaṅkhātā **suddhi** akusalakammasaṅkhātā ca **asuddhi paccattaṃ** kārakasattānaṃ attaniyeva vipaccati. **Añño** puggalo **aññaṃ** puggalaṃ **na visodhaye** neva visodheti, na kilesetīti vuttaṃ hoti.

Desanāvasāne (2.0102) cūḷakālo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Cūḷakāla-upāsakavatthu navamaṃ.

10. Attadatthatheravatthu

Attadatthanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto attadatthatheraṃ ārabha kathesi.

Satthārā hi parinibbānakāle, “bhikkhave, ahaṃ ito catumāsaccayena parinibbāyissāmi”ti vutte uppannaṃvegaṃ sattaṣaṭṭha puthujjanā bhikkhū satthu santikaṃ avijahitvā “kiṃ nu kho, āvuso, karissāma”ti sammantayamānā vicaranti. Attadatthathero pana cintesi- “satthā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, satthari dharamāneyeva arahattatthāya vāyamissāmi”ti. So bhikkhūnaṃ santikaṃ na gacchati. Atha naṃ bhikkhū “kasmā, āvuso, tvaṃ neva amhākaṃ santikaṃ āgacchasi, na kiñci mantesi”ti vatvā satthu santikaṃ netvā “ayaṃ, bhante, evaṃ nāma karoti”ti ārocayiṃsu. So satthārāpi “kasmā evaṃ karosi”ti vutte “tumhe kira, bhante, catumāsaccayena parinibbāyissatha, ahaṃ tumhesu dharantesuyeva arahattappattiyā vāyamissāmi”ti. Satthā tassa sādhu-kāraṃ datvā, “bhikkhave, yassa mayi sineho atthi, tena attadatthena viya bhavituṃ vaṭṭati. Na hi gandhādīhi pūjenti maṃ pūjenti, dhammānudhammapaṭipattiyā pana maṃ pūjenti. Tasmā aññenapi attadatthasadiseneva bhavitabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

166. “Attadatthaṃ paratthena, bahunāpi na hāpaye;
attadatthamabhiññāya, sadatthapasuto siyā”ti.

Tassattho- gihbhūtā tāva kākaṇikamattampi attano atthaṃ sahasamattenāpi parassa atthena na hāpaye. Kākaṇikamattenāpi hissa attadatthova khādaniyaṃ vā bhojanīyaṃ vā nipphādeyya, na parattho. Idaṃ (2.0103) pana evaṃ akathetvā kammaṭṭhānasīsenā kathitaṃ, tasmā “attadatthaṃ na hāpemi”ti bhikkhunā nāma saṅghassa uppannaṃ cetiyapaṭisaṅkharaṇādikiccaṃ vā upajjhāyādivattaṃ vā na hāpetabbaṃ. Ābhisamācārikavattañhi pūrentoyeva ariyaphalādīni sacchikaroti, tasmā ayampi attadatthova. Yo pana accāraddhavipassako “ajja vā suve vā”ti paṭivedhaṃ patthayamāno vicarati, tena upajjhāyavattādīnipi hāpetvā attano kicca-

meva kātammaṃ. Evarūpañhi **attadatthamabhiññāya** “ayaṃ me attano attho”ti sallakkhetvā, **sadatthapasuto siyā**ti tasmim̐ sake atthe uyyuttapayutto bhavēyyāti. Desanāvasāne so thero arahatte paṭiṭṭhahi, sampattabhikkhūnampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Attadatthatheravatthu dasamaṃ.

Attavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvādasamo vaggo.

13. Lokavaggo

1. Daharabhikkhuvatthu

Hīnaṃ (2.0104) **dhammanti** imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto aññataraṃ daharabhikkhuṃ ārabha kathesi.

Aññataro kira thero daharabhikkhūnā saddhiṃ pātova visākhāya gehaṃ agamāsi. Visākhāya gehe pañcasatānaṃ bhikkhūnaṃ dhuvayāgu niccapaññattā hoti. Thero tattha yāguṃ pivtvā daharabhikkhuṃ nisīdāpetvā sayaṃ aññaṃ gehaṃ agamāsi. Tena ca samayena visākhāya puttassa dhītā ayyikāya ṭhāne ṭhatvā bhikkhūnaṃ veyyāvaccamaṃ karoti. Sā tassa daharassa udakaṃ parissāventi cāṭiyaṃ attano mukhanimittamaṃ disvā hasi, daharopi taṃ oloketvā hasi. Sā taṃ hasamānaṃ disvā “chinnasīso hasati”ti āha. Atha naṃ daharo “tvaṃ chinnasīsā, mātāpitaropi te chinnasīsā”ti akkosi. Sā rodamānā mahānase ayyikāya santikaṃ gantvā “kiṃ idaṃ, amma”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Sā daharassa santikaṃ āgantvā, “bhante, mā kujjhi, na etaṃ chinnakesanakhassa chinnanivāsanapārūpanassa majjhe chinnakapālaṃ ādāya bhikkhāya carantassa ayyassa agarukan”ti āha. Daharo āma, upāsike, tvaṃ mama chinnakesādibhāvaṃ jānāsi, imissā maṃ “chinnasīso”ti katvā akkosituṃ vaṭṭissatīti. Visākhā neva daharaṃ saññāpetuṃ asakkhi, napi dārikaṃ. Tasmim̐ khaṇe thero āgantvā “kimidaṃ upāsike”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā daharaṃ ovaḍanto āha- “apehi, āvuso, nāyaṃ chinnakesanakhavatthassa majjhe chinnakapālaṃ ādāya bhikkhāya carantassa akkoso, tuṅhī hohī”ti. Āma, bhante, kiṃ tumhe attano upaṭṭhāyikaṃ atajjetvā maṃ tajjetha, maṃ “chinnasīso”ti akkosituṃ vaṭṭissatīti. Tasmim̐ khaṇe sathā āgantvā “kiṃ idan”ti pucchi. Visākhā ādito paṭṭhāya taṃ pavattiṃ ārocesi. Sathā tassa daharassa sotāpattiphalūpanissayaṃ disvā “mayā imaṃ daharaṃ anuvattituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā visākhā āha- “kiṃ pana visākhe tava dārikāya chinnakesādimmattake-

neva mama sāvake (2.0105) chinnaśise katvā akkosituṃ vaṭṭati”ti? Daharo tāva-
deva uṭṭhāya añjaliṃ paggahevā, “bhante, etaṃ pañhaṃ tumheva suṭṭhu jānātha,
amhākaṃ upajjhāyo ca upāsikā ca suṭṭhu na jānanti”ti āha. Sathā daharassa
attano anukulabhāvaṃ ñatvā “kāmaguṇaṃ ārabba hasanabhāvo nāma hīno
dhammo, hīnañca nāma dhammaṃ sevituṃ pamādena saddhiṃ saṃvasituṃ na
vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

167. “Hīnaṃ dhammaṃ na seveyya, pamādena na saṃvase;
micchādiṭṭhiṃ na seveyya, na siyā lokavaḍḍhano”ti.

Tattha **hīnaṃ dhammanti** pañcakāmaguṇaṃ dhammaṃ. So hi hīno dhammo na
antamaso oṭṭhagoṇādīhipi paṭisevitabbo. Hīnesu ca nirayādīsu ṭhānesu nibbattāpe-
tīti hīno nāma, taṃ **na seveyya. Pamādenā**ti sativossaggalakkhaṇena pamāde-
nāpi **na saṃvase. Na seveyyā**ti micchādiṭṭhimpī na gaṇheyya. **Lokavaḍḍhanoti** yo
hi evaṃ karoti, so lokavaḍḍhano nāma hoti. Tasmā evaṃ akaraṇena na siyā loka-
vaḍḍhanoti.

Desanāvasāne so daharo sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā
dhammadesanā ahoṣīti.

Daharabhikkhuvatthu paṭhamaṃ.

2. Suddhodanavatthu

Uttiṭṭheti imaṃ dhammadesanaṃ sathā nigrodhārāme viharanto pitaraṃ
ārabba kathesi.

Ekasmiñhi samaye sathā paṭhamagamanena kapilapuraṃ gantvā ñātīhi katapa-
ccuggamano nigrodhārāmaṃ patvā ñātīnaṃ mānabhindanathāya ākāse ratanaca-
ñkamaṃ māpetvā tattha cañkamanto dhammaṃ desesi. Ñātī pasannacittā
suddhodanamahārājānaṃ ādiṃ katvā vandiṃsu. Tasmīṃ ñātīsamāgame pokkha-
ravassaṃ vassi. Taṃ ārabba mahājanena kathāya (2.0106) samuṭṭhāpitāya “na,
bhikkhave, idāneva, pubbepi mayhaṃ ñātīsamāgame pokkharavassaṃ vassiyevā”-
ti vatvā **vessantarajātakaṃ** (jā. 2.22.1655 ādayo) kathesi. Dhammadesanaṃ sutvā
pakkamantesu ñātīsu ekopi sathāraṃ na nimantesi. Rājāpi “mayhaṃ putto mama
gehaṃ anāgantvā kahaṃ gamissati”ti animantetvāva agamāsi. Gantvā ca pana
gehe vīsatiyā bhikkhusahassānaṃ yāgu-ādīni paṭiyādāpetvā āsanāni paññāpesi.
Punadvise sathā piṇḍāya pavisanto “kiṃ nu kho atītabuddhā pitu

nagaram patvā ujukameva ñātikulam pavisiṃsu, udāhu paṭipāṭiyā piṇḍāya carimṃsū”ti āvajjento “paṭipāṭiyā carimṃsū”ti disvā paṭhamagehato paṭṭhāya piṇḍāya caranto pāyāsi. Rāhulamātā pāsādātales nisinnāva disvā taṃ pavattiṃ rañño ārocesi. Rājā sāṭakam saṅṭhāpento vegena nikkhamitvā sathhāram vanditvā- “putta, kasmā maṃ nāsesi, ativiya te piṇḍāya carantena lajjā uppāditā, yuttaṃ nāma vo imasmimyeva nagare suvaṇṇasivikādīhi vicarivā piṇḍāya caritum, kiṃ maṃ lajjāpesi”ti? “Nāhaṃ taṃ, mahārāja, lajjāpemi, attano pana kulavaṃsam anuvattāmi”ti. “Kiṃ pana, tāta, piṇḍāya caritvā jīvanavaṃso mama vaṃso”ti? “Neso, mahārāja, tava vaṃso, mama paneso vaṃso. Anekāni hi buddhasahassāni piṇḍāya caritvāva jīviṃsū”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

168. “Uttiṭṭhe nappamajjeyya, dhammaṃ sucaritaṃ care;
dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi ca.

169. “Dhammaṃ care sucaritaṃ, na naṃ duccharitaṃ care;
dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi cā”ti.

Tattha **uttiṭṭheti** uṭṭhahitvā paresaṃ gharadvāre ṭhatvā gahetabbapiṇḍe. **Nappamajjeyyā**ti piṇḍacārikavattañhi hāpetvā paṇṭabhojanāni pariyesanto uttiṭṭhe pamajjati nāma, sapadānaṃ piṇḍāya caranto pana na pamajjati nāma. Evaṃ karonto uttiṭṭhe nappamajjeyya. **Dhammanti** anesanaṃ pahāya (2.0107) sapadānaṃ caranto tameva bhikkhācariyadhammaṃ **sucaritaṃ care**. **Sukhaṃ seti**ti desanā-mattametam, evaṃ panetaṃ bhikkhācariyadhammaṃ caranto **dhammacārī** idha loke catūhi iriyāpathehi **sukhaṃ** viharatīti attho. **Na naṃ duccharitanti** vesiyādi-bhede agocare caranto bhikkhācariyadhammaṃ duccharitaṃ carati nāma. Evaṃ acaritvā **dhammaṃ care sucaritaṃ, na naṃ duccharitaṃ care**. Sesam vuttatthameva.

Desanāvasāne rājā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhamma-desanā ahoṣīti.

Suddhodanavatthu dutiyaṃ.

3. Pañcasatavipassakabhikkhuvatthu

Yathā pubbuḷakanti imaṃ dhamma-desanaṃ sathā jetavane viharanto pañcasate vipassake bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññaṃ pavisitvā ghaṭentā vāyamantā appavisesā “viseṣetvā kammaṭṭhānaṃ gahessāmā”ti satthu santikaṃ āgacchantā antarāmagge marīcikammaṭṭhānaṃ bhāventāva āgamiṃsu. Tesam viharāṃ pavitṭhakkhaṇeyeva devo vassi. Te tattha tattha pamukhesu ṭhatvā dhārā-vegena uṭṭhahitvā bhijjante pubbaḷake disvā “ayampi attabhāvo uppajjitvā bhijjana-tthena pubbuḷakasadisoyevā”ti ārammaṇaṃ gaṇhiṃsu. Sathā gandhakuṭiyaṃ nisinnova te bhikkhū oloketvā tehi saddhiṃ kathento viya obhāsaṃ pharivā imaṃ gāthamāha-

170. “Yathā pubbūlakam passe, yathā passe marīcikaṃ;
evaṃ lokam avekkhantaṃ, maccurājā na passatī” ti.

Tattha **marīcikaṃ** mayūkhaṃ. Te hi dūratova gehasaṅṭhānādivasena upaṭṭhi-
tāpi upagacchantānaṃ agayhūpagā rittakā tucchakāva. Tasmā yathā uppajjitvā (2.0
bhijjanatthena **pubbūlakam** rittatucchādibhāveneva passeyya, evaṃ khandhādi-
lokam **avekkhantaṃ maccurājā na passatī**ti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū ṭhitatṭhāneyeva arahattaṃ pāpuṇiṃsūti.

Pañcasatavipassakabhikkhuvatthu tatiyaṃ.

4. Abhayarājakumāravatthu

Etha passathimaṃ lokanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvane viharanto
abhayarājakumāraṃ ārabba kathesi.

Tassa kira paccantaṃ vūpasametvā āgatassa pitā bimbisāro tussitvā ekaṃ
naccagītakusalaṃ nāṭakitthiṃ datvā sattāhaṃ rajjamadāsi. So sattāhaṃ gehā
bahi anikkhantova rajasiriṃ anubhavitvā aṭṭhame divase nadititthaṃ gantvā
nhatvā uyyānaṃ pavisitvā santatimahāmatto viya tassā itthiyā naccagītaṃ
passanto nisīdi. Sāpi taṅkhaṇaṅṅeva santatimahāmattassa nāṭakitthi viya sattha-
kavātānaṃ vasena kālamakāsi. Kumāro tassā kālakiriyāya uppannasoko “na me
imaṃ sokaṃ ṭhapetvā satthāraṃ aṅṅo nibbāpetuṃ sakkhissatī”ti satthāraṃ upasa-
ṅkamtivā, “bhante, sokaṃ me nibbāpethā”ti āha. Satthā taṃ samassāsetvā “tayā
hi, kumāra, imissā itthiyā evameva matakāle rodantena pavattitānaṃ assūnaṃ
anamatagge saṃsāre pamāṇaṃ natthī”ti vatvā tāya desanāya sokassa tanu-
bhāvaṃ ṅatvā, “kumāra, mā soci, bālayanānaṃ saṃsīdanaṭṭhānametan”ti vatvā
imaṃ gāthamāha-

171. “Etha passathimaṃ lokam, cittaṃ rājarathūpamaṃ;
yattha bālā visīdanti, natthi saṅgo vijānatan” ti.

Tattha **te passathā**ti rājakumārameva sandhāyāha. **Imaṃ lokanti** imaṃ khandha-
lokādisaṅkhātaṃ attabhāvaṃ. **Cittanti** sattaratanādivicittaṃ rājarathaṃ viya vatthā-
laṅkāradicittitaṃ. **Yattha bālā**ti yasmim attabhāve bālā evaṃ (2.0109) visīdanti. **Vijā-
natanti** vijānantānaṃ paṇḍitānaṃ ettha rāgasāṅgādīsu ekopi **saṅgo natthī**ti attho.

Desanāvasāne rājakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā
dhammadesanā ahoṣīti.

Abhayarājakumāravatthu catutthaṃ.

5. Sammajjanattheravatthu

Yo ca pubbeti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sammajjana-

ttheraṃ ārabba kathesi.

So kira pāto vā sāyaṃ vāti velaṃ pamāṇaṃ akatvā abhikkhaṇaṃ sammajjan-
ntova vicarati. So ekadivasaṃ sammajjanaṃ gahetvā divāṭṭhāne nisinnassa revata-
ttherassa santikaṃ gantvā “ayaṃ mahākusīto janassa saddhādeyyaṃ bhuñjitvā
āgantvā nisīdati, kiṃ nāmetassa sammajjanaṃ gahetvā ekaṃ ṭhānaṃ sammajjituṃ
na vaṭṭati”ti āha. Thero “ovādamassa dassāmī”ti cintetvā ehāvusoti. Kiṃ, bhanteti?
Gaccha nhatvā ehīti. So tathā akāsi. Atha naṃ thero ekamantaṃ nisīdāpetvā ova-
danto āha- “āvuso, bhikkhunā nāma na sabbakālaṃ sammajjantena vicarituṃ
vaṭṭati, pāto eva pana sammajjitvā piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭikkantena āgantvā
rattiṭṭhāne vā divāṭṭhāne vā nisinnena dvattiṃsākāraṃ sajjhāyitvā attabhāve
khayavayaṃ paṭṭhapetvā sāyanhe uṭṭhāya sammajjituṃ vaṭṭati, niccakālaṃ asa-
mmajjitvā attanopi nāma okāso kātabbo”ti. So therassa ovāde ṭhatvā na cirasseva
arahattaṃ pāpuṇi. Taṃ taṃ ṭhānaṃ uklāpaṃ ahosi. Atha naṃ bhikkhū āhaṃsu-
“āvuso sammajjanatthera, taṃ taṃ ṭhānaṃ uklāpaṃ kasmā na sammajjasī”ti?
“Bhante, mayā pamādakāle evaṃ kataṃ, idānāmi appamatto”ti. Bhikkhū “ayaṃ
thero aññaṃ byākaroti”ti satthu ārocesuṃ. Satthā “āma, bhikkhave, mama putto
pubbe pamādakāle sammajjanto vicari, idāni pana maggaphalasukhena vītinā-
mento na sammajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

172. “Yo (2.0110) ca pubbe pamajjitvā, pacchā so nappamajjati;
somaṃ lokaṃ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tassattho- **yo** puggalo **pubbe** vattapaṭivattakaraṇena vā sajjhāyādīhi vā **pama-
jjitvā pacchā** maggaphalasukhena vītināmento **nappamajjati**, **so** abbhādīhi **mutto**
candova okāsalokaṃ maggaññaṇena **imaṃ** khandhādilokaṃ obhāseti, ekālokaṃ
karotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sammajjanattheravatthu pañcamaṃ.

6. Aṅgulimālattheravatthu

Yassa pāpanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aṅgulimāla-
ttheraṃ ārabba kathesi. Vatthu **aṅgulimālasuttanta**vaseneva (ma. ni. 2.347
ādayo) veditabbaṃ.

Thero pana satthu santike pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Atha kho āyasmā aṅgu-
limālo rahogato paṭisallīno vimuttisukhapaṭisaṃvedī. Tāyaṃ velāyaṃ imaṃ
udānaṃ udānesi-

“Yo ca pubbe pamajjitvā, pacchā so nappamajjati;
somaṃ lokaṃ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.-

Ādinā nayena udānaṃ udānetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto.
Bhikkhū “kahaṃ nu kho, āvuso, thero uppanno”ti dhammasabhāyaṃ kathaṃ
samuṭṭhāpesuṃ? Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sanni-

sinnā”ti pucchitvā, “bhante, aṅgulimālattherassa nibbattaṭṭhānakathāyā”ti vutte “parinibbuto ca, bhikkhave, mama putto”ti. “Bhante, ettake manusse māretvā parinibbuto”ti? “Āma, bhikkhave, so pubbe ekaṃ kalyāṇamittaṃ alabhitvā ettakaṃ pāpamakāsi, pacchā pana kalyāṇamittapaccayaṃ labhitvā appamatto ahosi. Tenassa taṃ pāpakammaṃ kusalena pihitaṃ”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

173. “Yassa (2.0111) pāpaṃ kataṃ kammaṃ, kusalena pidhīyati;
somaṃ lokaṃ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tattha **kusalenā**ti arahattamaggaṃ sandhāya vuttaṃ. Sesam uttānatthamevāti. Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aṅgulimālattheravatthu chaṭṭhaṃ.

7. Pesakāradhītāvattu

Andhabhūtoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā aggāḷave cetiye viharanto ekaṃ pesakāradhītaraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi āḷavivāsino satthari āḷaviṃ sampatte nimantetvā dānaṃ adaṃsu. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ karonto “addhuvaṃ me jīvitaṃ, dhuvaṃ me maraṇaṃ, avassaṃ mayā maritabbameva, maraṇapariyosānaṃ me jīvitaṃ, jīvitameva aniyataṃ, maraṇaṃ niyatanti evaṃ maraṇassatiṃ bhāvettha. Yesañhi maraṇassati abhāvitā, te pacchime kāle āsīvisaṃ disvā bhīta-adaṇḍapuriso viya santāsappattā bheravaravaṃ ravantā kālaṃ karonti. Yesam pana maraṇassati bhāvitā, te dūratova āsīvisaṃ disvā daṇḍakena gahetvā chaḍḍetvā ṭhitapuriso viya pacchime kāle na santasanti, tasmā maraṇassati bhāvetabbā”ti āha. Taṃ dhammadesanaṃ sutvā avasesajanā sakiccappasutāva ahesuṃ. Ekā pana soḷa-savassuddesikā pesakāradhītā

“aho buddhānaṃ kathā nāma acchariyā, mayā pana maraṇassatiṃ bhāvetuṃ vaṭṭati”ti rattindivaṃ maraṇassatimeva bhāvesi. Satthāpi tato nikkhamitvā jeta-
vanaṃ agamāsi. Sāpi kumārikā tiṇi vassāni maraṇassatiṃ bhāvesiyeva.

Athekadivasam satthā paccūsasamaye lokaṃ olokeno taṃ kumārikaṃ attano
ñāṇajālassa antopaviṭṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissati”ti upadhārento “imāya
kumārikāya mama dhammadesanāya sutadivasato paṭṭhāya tiṇi vassāni maraṇa-
ssati bhāvitā, idānāhaṃ tattha gantvā imaṃ kumārikaṃ cattāro pañhe pucchitvā
tāya vissajjentiya (2.0112) catūsu ṭhānesu sādhu-kāraṃ datvā imaṃ gāthaṃ
bhāsissāmi. Sā gāthāvasāne sotāpatti-phale patiṭṭhahissati, taṃ nissāya mahājana-
ssāpi sātthikā dhammadesanā bhavissati”ti ñatvā pañcasatabhikkhuparivāro jeta-
vanā nikkhamitvā anupubbena aggālavavihāraṃ agamāsi. Ālavivāsino “satthā
āgato”ti sutvā taṃ vihāraṃ gantvā nimantayimṃsu. Tadā sāpi kumārikā satthu āga-
manaṃ sutvā “āgato kira mayhaṃ pitā, sāmi, ācariyo puṇṇacanda mukho mahāgo-
tamabuddho”ti tuṭṭhamānasā “ito me tiṇṇaṃ saṃvaccharānaṃ matthake suvaṇṇa-
vaṇṇo satthā diṭṭhapubbo, idānissa suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ daṭṭhuṃ madhuro-
jañca varadhammaṃ sotuṃ labhissāmi”ti cintesi. Pitā panassā sālaṃ gacchanto
āha- “amma, parasantako me sātako āropito, tassa vidatthimattaṃ aniṭṭhitaṃ, taṃ
ajja niṭṭhāpessāmi, siḅhaṃ me tasaraṃ vaṭṭetvā āhareyyāsi”ti. Sā cintesi- “ahaṃ
satthu dhammaṃ sotukāmā, pitā ca maṃ evaṃ āha. Kiṃ nu kho satthu dhammaṃ
suṇāmi, udāhu pitu tasaraṃ vaṭṭetvā harāmi”ti? Athassā etadahosi “pitā maṃ
tasare anāhariyamāne potheyyapi pahareyyapi, tasmā tasaraṃ vaṭṭetvā tassa
datvā pacchā dhammaṃ sossāmi”ti piṭhake nisīditvā tasaraṃ vaṭṭesi.

Ālavivāsino pi satthāraṃ parivisitvā pattaṃ gahetvā anumodanattāya aṭṭhaṃsu.
Satthā “yamahaṃ kuladhītaṃ nissāya tiṃsayojanamaggaṃ āgato, sā ajjāpi
okāsaṃ na labhati. Tāya okāse laddhe anumodanaṃ karissāmi”ti tuṇhībhūto
ahosi. Evaṃ tuṇhībhūtampi satthāraṃ sadevake loke koci kiñci vattuṃ na visa-
hati. Sāpi kho kumārikā tasaraṃ vaṭṭetvā pacchiyaṃ ṭhapetvā pitu santikaṃ
gacchamānā parisapariyante ṭhatvā satthāraṃ olokayamānāva aṭṭhāsi. Satthāpi
gīvaṃ ukkhipitvā taṃ olokesi. Sā olokitākāreneva aññāsi- “satthā evarūpāya pari-
sāya majjhe nisīditvāva maṃ olokeno mamāgamaṃ paccāsīsatī, attano
santikaṃ āgamaṃeva paccāsīsatī”ti. Sā tasarapacchiṃ ṭhapetvā satthu
santikaṃ agamāsi. Kasmā pana naṃ satthā olokesīti? Evaṃ kirassa ahosi “esā
ettova gacchamānā puthujjanakālakiriyaṃ (2.0113) katvā aniyatagatikā bhavi-
ssati, mama santikaṃ āgantvā gacchamānā sotāpatti-phalaṃ patvā niyatagatikā
hutvā tusitavimāne nibbattissati”ti. Tassā kira taṃ divasaṃ maraṇato mutti nāma
natthi. Sā olokitasaññāneva satthāraṃ upasaṅkamtivā chabbaṇṇaraṃsīnaṃ
antaraṃ pavisitvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Tathārūpāya parisāya majjhe nisī-
ditvā tuṇhībhūtaṃ satthāraṃ vanditvā ṭhitakkaṇeyeva taṃ āha- “kumārike, kuto
āgacchasi”ti? “Na jānāmi, bhante”ti. “Kattha gamissasi”ti? “Na jānāmi, bhante”ti.
“Na jānāsi”ti? “Jānāmi, bhante”ti. “Jānāsi”ti? “Na jānāmi, bhante”ti. Iti naṃ satthā
cattāro pañhe pucchi. Mahājano ujjhāyi- “ambho, passatha, ayaṃ pesakāradhītā
sammāsambuddhena saddhiṃ icchitcchitaṃ kathesi, nanu nāma imāya ‘kuto āga-

cchasi'ti vutte 'pesakāragehato'ti vattabbaṃ. 'Kahaṃ gacchasi'ti vutte 'pesakārasālan'ti vattabbaṃ siyā'ti.

Satthā mahājanaṃ nissaddaṃ katvā, “kumārike, tvaṃ kuto āgacchasi'ti vutte “kasmā na jānāmi'ti vadesi'ti pucchi. Bhante, tumhe mama pesakāragehato āgatabhāvaṃ jānātha, “kuto āgatāsi'ti pucchantā pana “kuto āgantvā idha nibbattāsi'ti pucchatha. Ahaṃ pana na jānāmi “kuto ca āgantvā idha nibbattāmhī'ti. Athassā satthā “sādhu sādhu, kumārike, mayā pucchitapañhova tayā vissajjito'ti paṭhamaṃ sādhu-kāraṃ datvā uttarimpi pucchi- “kattha gamissasīti puna puṭṭhā kasmā 'na jānāmi'ti vadesi'ti? Bhante, tumhe maṃ tasarapacchiṃ gahetvā pesakārasālaṃ gacchantiṃ jānātha, “ito gantvā kattha nibbattissasi'ti pucchatha. Ahañca ito cutā na jānāmi “kattha gantvā nibbattissāmi'ti. Athassā satthā “mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito'ti dutiyaṃ sādhu-kāraṃ datvā uttarimpi pucchi- “atha kasmā 'na jānāsi'ti puṭṭhā 'jānāmi'ti vadesi'ti? “Maraṇabhāvaṃ jānāmi, bhante, tasmā evaṃ vademī'ti. Athassā satthā “mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito'ti tatiyaṃ sādhu-kāraṃ datvā uttarimpi pucchi- “atha kasmā 'jānāsi'ti puṭṭhā 'na jānāmi'ti vadesi'ti. Mama maraṇabhāvameva ahaṃ jānāmi, bhante, “rattindivapubbaṇhādīsu pana asukakāle nāma marissāmi'ti na (2.0114) jānāmi, tasmā evaṃ vademīti. Athassā satthā “mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito'ti catutthaṃ sādhu-kāraṃ datvā parisāṃ āmantetvā “ettakaṃ nāma tumhe imāya kathitaṃ na jānātha, kevalaṃ ujjhāyatheva. Yesañhi paññācakkhu natthi, te andhā eva. Yesaṃ paññācakkhu atthi, te eva cakkhumanto'ti vatvā imaṃ gāthamāha-

174. “Andhabhūto ayaṃ loko, tanukettha vipassati;

sakuṇo jālamuttova, appo saggāya gacchati'ti.

Tattha **andhabhūto ayaṃ lokoti** ayaṃ lokiyamahājano paññācakkhuno abhāvena andhabhūto. **Tanuketthāti** tanuko ettha, na bahu jano aniccādivasena **vipassati**. **Jālamuttovāti** yathā chekena sākuṇikena jālena ottharivā gayhamānesu vaṭṭakesu kocideva jālato muccati. Sesā antojālameva pavisanti. Tathā maraṇajālana otthaṅgesu sattesu bahū apāyagāmino honti, **appo** kocideva satto **saggāya gacchati**, sugatiṃ vā nibbānaṃ vā pāpuṇātīti attho.

Desanāvasāne kumārikā sotāpattiphale patiṭṭhahi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sāpi tasarapacchiṃ gahetvā pitu santikaṃ agamāsi, sopi nisinnakova niddāyi. Tassā asallakkhetvāva tasarapacchiṃ upanāmentiyā tasarapacchi vemakoṭiyaṃ paṭihaññitvā saddaṃ kurumānā pati. So pabujjhivā gahitanimitteneva vemakoṭiṃ ākaḍḍhi. Vemakoṭi gantvā taṃ kumārikaṃ ure pahari, sā tattheva kālaṃ katvā tusitabhavane nibbatti. Athassā pitā taṃ olokento sakalasarīrena lohita-makkhita-patitvā mataṃ addasa. Athassa mahāsoko uppajji. So “na mama sokaṃ añño nibbāpetuṃ sakkhissati'ti rodanto satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocetvā, “bhante, sokaṃ me nibbāpethā'ti āha. Satthā taṃ samassāsetvā “mā soci, upāsaka. Anamataggasmiñhi saṃsāre tava evameva dhītu maraṇakāle paggharita-assu catunnaṃ mahāsamuddānaṃ udakato atirekataran'ti vatvā anamataggakathaṃ kathesi (2.0115). So tanubhūtasoko satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā laddhū-

pasampado na cirasseva arahattaṃ pāpuṇīti.

Pesakāradhītāvattu sattamaṃ.

8. Tiṃsabhikkhuvattu

Haṃsādiccapatheti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto tiṃsa bhikkhū ārabha kathesi.

Ekasmiñhi divase tiṃsamattā disāvāsikā bhikkhū satthāraṃ upasaṅkamiṃsu. Ānandatthero satthu vattakaraṇavelāya āgantvā te bhikkhū disvā “satthārā imehi saddhiṃ paṭisanthāre kate vattaṃ karissāmi”ti dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Satthāpi tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā tesā sāraṇiyadhammaṃ kathesi. Taṃ sutvā te sabbepi arahattaṃ patvā uppativā ākāsenā agamiṃsu. Ānandatthero tesu cirāyantesu satthāraṃ upasaṅkamitvā, “bhante, idāneva tiṃsamattā bhikkhū āgatā, te kuhin”ti pucchi. “Gatā, ānandā”ti. “Katarena maggena, bhante”ti? “Ākāsenānandā”ti. “Kiṃ pana te, bhante, khīṇāsavā”ti? “Āmānanda, mama santike dhammaṃ sutvā arahattaṃ pattā”ti. Tasmīṃ pana khaṇe ākāsenā haṃsā āgamiṃsu. Satthā “yassa kho panānanda, cattāro iddhipādā subhāvitā, so haṃsā viya ākāsenā gacchatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

175. “Haṃsādiccapathe yanti, ākāse yanti iddhiyā;
nīyanti dhīrā lokamhā, jetvā māraṃ savāhinin”ti.

Tassattho- ime **haṃsā ādiccapathe ākāse** gacchanti. Yesā iddhipādā subhāvitā, tepi ākāse **yanti iddhiyā. Dhīrā** paṇḍitā **savāhinin māraṃ jetvā** imamhā vaṭṭa-lokā **nīyanti**, nibbānaṃ pāpuṇantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Tiṃsabhikkhuvattu aṭṭhamaṃ.

9. Ciñcamāṇavikāvattu

Ekam (2.0116) **dhammanti** dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ciñcamāṇavikaṃ ārabha kathesi.

Paṭhamabodhiyañhi dasabalassa puthubhūtesu sāvakesu appamāṇesu devamanussesu ariyabhūmiṃ okkantesu patthaṭe guṇasamudaye mahālābhasakkāro udapādi. Titthiyā sūriyuggamane khajjopanakasadisā ahesuṃ hatalābhasakkārā. Te antaravīthiyaṃ ṭhatvā “kiṃ samaṇo gotamova buddho, mayampi buddhā, kiṃ tasseva dinnaṃ mahapphalaṃ, amhākampi dinnaṃ mahapphalameva, amhākampi detha sakkaroṭhā”ti evaṃ manusse viññāpentāpi lābhasakkāraṃ alabhitvā raho sannipatitvā “kena nu kho upāyena samaṇassa gotamassa manussānaṃ antare avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāseyyāmā”ti cintayiṃsu.

Tadā sāvattthiyaṃ ciñcamāṇavikā nāmekā paribbājikā uttamarūpadharā sobhagappattā devaccharā viya. Assā sarīrato rasmiyo niccharanti. Atheko kharamantī evamāha- “ciñcamāṇavikaṃ paṭicca samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāsessāmā”ti. Te “attheko upāyo”ti sampaṭicchimsu. Atha sā titthiyārāmaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsi, titthiyā tāya saddhiṃ na kathesuṃ. Sā “ko nu kho me doso”ti yāvattthiyaṃ “vandāmi, ayyā”ti vatvā, “ayyā, ko nu kho me doso, kiṃ mayā saddhiṃ na kathethā”ti āha. “Bhagini, samaṇaṃ gotamaṃ amhe viheṭṭhayantaṃ hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na jānāsi”ti? “Na jānāmi, ayyā, kiṃ panettha mayā kattabban”ti. “Sace tvamaṃ, bhagini, amhākaṃ sukhamicchasi, attānaṃ paṭicca samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāraṃ nāsehi”ti.

Sā “sādhu, ayyā, mayhaṃveso bhāro, mā cintayitthā”ti vatvā pakkamitvā itthimāyāsu kusalatāya tato paṭṭhāya sāvattthivāsīnaṃ dhammakathaṃ sutvā jetavanā nikkhamanasamaye indagopakavaṇṇaṃ paṭaṃ pārupitvā gandhamālādihatthā jetavanābhimukhī gacchati. “Imāya velāya kuhiṃ gacchasi”ti vutte, “kiṃ tumhākaṃ mama gamanaṭṭhānenā”ti vatvā jetavanasamīpe titthiyārāme vasitvā pātova “aggavandanaṃ vandissāmā”ti nagarā nikkhamante upāsakajane (2.0117) jetavanna antovuṭṭhā viya hutvā nagaraṃ pavisati. “Kuhiṃ vuṭṭhāsi”ti vutte, “kiṃ tumhākaṃ mama vuṭṭhatṭhānenā”ti vatvā māsaddhamāsaccayena pucchiyamānā jetavane samaṇena gotamena saddhiṃ ekagandhakuṭiyā vuṭṭhāmhīti. Puthujjanānaṃ “saccaṃ nu kho etaṃ, no”ti kaṅkhaṃ uppādetvā temāsacatumāsaccayena pilotikāhi udaraṃ veṭṭhetvā gabbhinivaṇṇaṃ dassetvā upari rattapaṭaṃ pārupitvā “samaṇaṃ gotamaṃ paṭicca gabbho uppanno”ti andhabāle saddahāpetvā aṭṭhanavamāsaccayena udare dārumaṇḍalikaṃ bandhitvā upari paṭaṃ pārupitvā hatthapādapiṭṭhiyo gohanukena koṭṭāpetvā ussade dassetvā kilantindriyā hutvā sāyanhasamaye tathāgate alaṅkatadhammāsane nisīditvā dhammaṃ desente dhammasabhaṃ gantvā tathāgatassa purato ṭhatvā, “mahāsamaṇa, mahājanassa tāva dhammaṃ desesi, madhuro te saddo, samphusitaṃ dantāvaraṇaṃ. Ahaṃ pana taṃ paṭicca

gabbhaṃ labhitvā paripuṇṇagabbhā jātā, neva me sūtigharaṃ jānāsi, sappitelā-dīni sayamaṃ akaronto upaṭṭhākānampi aññataraṃ kosalarājānaṃ vā anāthapi-ṇḍikaṃ vā visākhaṃ upāsikaṃ vā ‘imissā ciñcamāṇavikāya kattabbayuttakaṃ karohī’ti na vadesi, abhiramituṃyeva jānāsi, gabbhaparihāraṃ na jānāsi”ti gūtha-piṇḍaṃ gahetvā candamaṇḍalaṃ dūsetuṃ vāyamantī viya parisamajjhe tathā-gataṃ akkosi. Tathāgato dhammakathaṃ ṭhapetvā sīho viya abhinadanto, “bhagini, tayā kathitassa tathabhāvaṃ vā vitathabhāvaṃ vā ahameva ca tvañca jānāmā”ti āha. “Āma, mahāsamaṇa, tayā ca mayā ca ñātabhāvenetaṃ jātan”ti.

Tasmiṃ khaṇe sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno “ciñca-māṇavikā tathāgataṃ abhūtena akkosati”ti ñatvā “idaṃ vatthuṃ sodhessāmī”ti catūhi devaputtehi saddhiṃ āgami. Devaputtā mūsikapotakā hutvā dārumaṇḍali-kassa bandhanarajjūke ekappahāreneva chindiṃsu, pārutapaṭaṃ vāto ukkhipi, dārumaṇḍalikaṃ patamānaṃ tassā pādapiṭṭhiyaṃ pati, ubho aggapādā chijjiṃsu. Manussā “dhī kālakaṇṇi, sammāsambuddhaṃ akkosī”ti sīse kheḷaṃ pātetvā leḍḍu-daṇḍādihattā jetavanā nīhariṃsu. Athassā tathāgatassa cakkhupathaṃ atikkanta-kāle mahāpathavī bhijjivā (2.0118) vivaramadāsi, avīcīto aggijālā uṭṭhahi. Sā kula-dattiyaṃ kambalaṃ pārupamānā viya gantvā avīcimhi nibbatti. Aññatitthiyānaṃ lābhasakkāro parihāyi, dasabalassa bhiiyosomattāya vaḍḍhi. Punadivase dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, ciñcamāṇavikā evaṃ uḷāra-guṇaṃ aggadakkhiṇeyyaṃ sammāsambuddhaṃ abhūtena akkositvā mahāvi-nāsaṃ pattā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisi-nnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi esā maṃ abhūtena akkositvā vināsaṃ pattāyevā”ti vatvā-

“Nādaṭṭhā parato dosaṃ, aṇuṃ thūlāni sabbaso;

issaro paṇaye daṇḍaṃ, sāmamaṃ appaṭivekkhiyā”ti.-

Imaṃ dvādasanipāte **mahāpadumajātakaṃ** (jā. 1.12.106) vitthāretvā kathesi-

Tadā kiresā mahāpadumakumārassa bodhisattassa mātu sapattī rañño agga-mahesī hutvā mahāsattaṃ asaddhammena nimantetvā tassa manaṃ alabhitvā attanāva attani vippekāraṃ katvā gilānālayaṃ dassetvā “tava putto maṃ ani-cchantiṃ imaṃ vippekāraṃ pāpesi”ti rañño ārocesi. Rājā kuddho mahāsattaṃ corapapāte khipi. Atha naṃ pabbatakucchiyaṃ adhivatthā devatā paṭiggahetvā nāgarājassa phaṇagabbhe patiṭṭhapesi. Nāgarājā taṃ nāgabavanaṃ netvā upa-ḍḍharajjena sammānesi. So tattha samvaccharaṃ vasitvā pabbajitukāmo himava-ntappadesaṃ patvā pabbajitvā jhānābhīññāyo nibbattesi. Atha naṃ eko vanaca-rako disvā rañño ārocesi. Rājā tassa santikaṃ gantvā katapaṭisanthāro sabbamaṃ taṃ pavattiṃ ñatvā mahāsattaṃ rajjena nimantetvā tena “mayhaṃ rajjena kiccaṃ natthi, tvaṃ pana dasa rājadhamme akopetvā agatigamaṃ pahāya dhammena rajjaṃ kārehi”ti ovadito uṭṭhāyāsanaṃ roditvā nagaraṃ gacchanto antarāmagge amacce pucchi- “ahaṃ kaṃ nissāya evaṃ ācārasampannaṃ puttana viyogaṃ patto”ti? “Aggamahesiṃ nissāya, devā”ti. Rājā taṃ uddhampādaṃ gahetvā cora-papāte khipāpetvā nagaraṃ pavisitvā dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā mahāpadu-makumāro satthā ahosi, mātu sapattī ciñcamāṇavikāti.

Satthā (2.0119) imamatthaṃ pakāsetvā, “bhikkhave, ekaṃ dhammañhi saccava-
canaṃ pahāya musāvāde patiṭṭhitānaṃ vissaṭṭhaparalokānaṃ akattabbapāpa-
kammaṃ nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

176. “Ekaṃ dhammaṃ atītassa, musāvādissa jantuno;
vitiṇṇaparalokassa, natthi pāpaṃ akāriyaṃ”ti.

Tattha **ekaṃ dhammanti** saccaṃ. **Musāvādissāti** yassa dasasu vacanesu
ekampi saccaṃ natthi, evarūpassa musāvādino. **Vitiṇṇaparalokassāti** vissaṭṭhapa-
ralokassa. Evarūpo hi manussasampattiṃ devasampattiṃ avasāne nibbānasa-
mpattinti imā tissopi sampattiyo na passati. **Natthi pāpanti** tassa evarūpassa idaṃ
nāma pāpaṃ akattabbanti natthi.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ciñcamāṇavikāvattu navamaṃ.

10. Asadisadānavatthu

Na ve kadariyāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto asadisa-
dānaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye satthā cārikaṃ caritvā pañcasatabhikkhuparivāro jetavanaṃ
pāvisi. Rājā vihāraṃ gantvā satthāraṃ nimantetvā punadivase āgantukadānaṃ
sajjetvā “dānaṃ me passantū”ti nāgare pakkosi. Nāgarā āgantvā rañño dānaṃ
disvā punadivase satthāraṃ nimantetvā dānaṃ sajjetvā “amhākampi dānaṃ,
devo, passatū”ti rañño pahiṇiṃsu. Rājā tesam dānaṃ disvā “imehi mama dānato
uttaritaraṃ kataṃ, puna dānaṃ karissāmi”ti punadivasepi dānaṃ sajjesi. Nāga-
rāpi taṃ disvā punadivase sajjayiṃsu. Evaṃ neva rājā nāgare parājetuṃ sakkoti,
na nāgarā rājānaṃ. Atha chaṭṭhe vāre nāgarā sataguṇaṃ sahasaguṇaṃ
vaḍḍhetvā yathā na sakkā hoti “idaṃ nāma imesaṃ dāne natthī”ti vattuṃ, evaṃ
dānaṃ sajjayiṃsu. Rājā taṃ disvā “sacāhaṃ imesaṃ dānato uttaritaraṃ kātuṃ
na sakkhissāmi, kiṃ me jīvitena”ti upāyaṃ cinto nipaṇṇi. Atha naṃ mallikā (2.0120)
devī upasaṅkamitvā, “kasmā, mahārāja, evaṃ nipannosi, kena te indriyāni kila-
ntāni viyā”ti pucchi. Rājā āha- “na dāni tvam, devi, jānāsi”ti. “Na jānāmi, devā”ti.
So tassā tamatthaṃ ārocesi.

Atha naṃ mallikā āha- “deva, mā cintayi, kahaṃ tayā pathavissaro rājā nāga-
rehi parājiyamāno diṭṭhapubbo vā sutapubbo vā, ahaṃ te dānaṃ saṃvidahissāmi”-
ti. Itissa asadisadānaṃ saṃvidahitukāmatāya evaṃ vatvā, mahārāja, sālakalyāṇi-
padarehi pañcanaṃ bhikkhusatānaṃ anto āvaṭṭe nisīdanamaṇḍapaṃ kārehi,
sesā bahi-āvaṭṭe nisīdissanti. Pañca setacchattasatāni kārehi, tāni gahetvā pañca-
satā hatthī pañcanaṃ bhikkhusatānaṃ matthake dhārayamānā ṭhassanti. Aṭṭha
vā dasa vā rattasuvaṇṇanāvāyo kārehi, tā maṇḍapamajjhe bhavissanti. Dvinnaṃ
dvinnaṃ bhikkhūnaṃ antare ekekā khattiyadhītā nisīditvā gandhe pisissati, ekekā
khattiyadhītā bījanaṃ ādāya dve dve bhikkhū bījamānā ṭhassati, sesā khattiyadhī-

taro pise pise gandhe haritvā suvaṇṇanāvāsu pakkhipissanti, tāsū ekaccā khattiyadhitaro niluppalakalāpe gahetvā suvaṇṇanāvāsu pakkhittagandhe āloḷetvā vāsaṃ gāhāpessanti. Nāgarānañhineva khattiyadhitaro atthi, na setacchattāni, na hatthino ca. Imehi kāraṇehi nāgarā parājissanti, evaṃ karohi, mahārājāti. Rājā “sādhu, devi, kalyāṇaṃ te kathitan”ti tāya kathitaniyāmena sabbaṃ kāresi. Ekassa pana bhikkhuno eko hatthi nappahosi. Atha rājā mallikaṃ āha- “bhaddo, ekassa bhikkhuno eko hatthi nappahoti, kiṃ karissāmā”ti. “Kiṃ, deva, pañca hatthisatāni natthī”ti? “Atthi, devi, avasesā duṭṭhahatthino, te bhikkhū disvāva verambhavātā viya caṇḍā hontī”ti. “Deva, ahaṃ ekassa duṭṭhahatthipotakassa chattaṃ gahetvā tiṭṭhanaṭṭhānaṃ jānāmī”ti. “Kattha naṃ ṭhapessāmā”ti? “Ayyassa aṅgulimālassa santike”ti. Rājā tathā kāresi. Hatthipotako vāladhiṃ antarasatthimhi pakkhipitvā ubho kaṇṇe pātetvā akkhīni nimiletvā aṭṭhāsi. Mahājano “evarūpassa nāma caṇḍahatthino ayamākāro”ti hatthimeva olokesi.

Rājā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā sathhāraṃ vanditvā, “bhante, yaṃ imasmiṃ dānagge kappiyabhaṇḍaṃ vā akappiyabhaṇḍaṃ vā, sabbaṃ taṃ tumhākameva dammī”ti āha (2.0121). Tasmīṃ pana dāne ekadivase-neva pariccattaṃ cuddasakoṭidhanaṃ hoti. Satthu pana setacchattaṃ nisīdanapallaṅko ādhārako pādapiṭhikāti cattāri anagghāneva. Puna evarūpaṃ katvā buddhānaṃ dānaṃ nāma dātuṃ samattho nāhosi, teneva taṃ “asadisadānaṃ”ti paññāyi. Taṃ kira sabbabuddhānaṃ ekavāraṃ hotiyeva, sabbesaṃ pana itthīyeva saṃvidahati. Rañño pana kāḷo ca juṇho cāti dve amaccā ahesuṃ. Tesu kāḷo cintesi- “aho rājakulassa parihāni, ekadivase-neva cuddasakoṭidhanaṃ khayāṃ gacchati, ime imaṃ dānaṃ bhuñjitvā gantvā nipannā niddāyissanti, aho naṭṭhaṃ rājakulan”ti. Juṇho cintesi- “aho rañño dānaṃ sudinnaṃ. Na hi sakkā rājabhāve aṭṭhitena evarūpaṃ dānaṃ dātuṃ, sabbasattānaṃ pattim adento nāma natthi, ahaṃ panidaṃ dānaṃ anumodāmī”ti.

Satthu bhattakiccāvasāne rājā anumodanattāya pattaṃ gaṇhi. Satthā cintesi- “raññā mahoghaṃ pavattentena viya mahādānaṃ dinnaṃ, asakkhi nu kho mahājano cittaṃ pasādetuṃ, udāhu no”ti. So tesāṃ amaccānaṃ cittācāraṃ ñatvā “sace rañño dānānucchavikaṃ anumodanaṃ karissāmi, kāḷassa muddhā sattadhā phalissati, juṇho sotāpattiphale patiṭṭhahissati”ti ñatvā kāḷe anukampaṃ paṭicca evarūpaṃ dānaṃ datvā ṭhitassa rañño catuppadikaṃ gāthameva vatvā uṭṭhāyāsānā vihāraṃ gato. Bhikkhū aṅgulimālaṃ pucchimāsu- “na kiṃ nu kho, āvuso, duṭṭhahatthim chattaṃ dhāretvā ṭhitaṃ disvā bhāyī”ti? “Na bhāyim, āvuso”ti. Te sathhāraṃ upasaṅkamitvā āhaṃsu- “aṅgulimālo, bhante, aññaṃ byākaro-sī”ti. Satthā “na, bhikkhave, aṅgulimālo bhāyati. Khīṇāsava-usabhānañhi antare jeṭṭhaka-usabhā mama puttasadisā bhikkhū na bhāyanti”ti vatvā brāhmaṇavagge imaṃ gāthamāha-

“Usabhaṃ pavaraṃ vīraṃ, mahesiṃ vijitāvinam;

anejaṃ nhātakaṃ buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti. (dha. pa. 422; su. ni. 651);

Rājāpi domanassappatto “evarūpāya nāma parisāya dānaṃ datvā ṭhitassa

mayhaṃ anucchavikaṃ anumodanaṃ akatvā gāthameva vatvā satthā uṭṭhāyāsanā gato. Mayā satthu anucchavikaṃ dānaṃ akatvā ananucchavikaṃ kataṃ bhavissati (2.0122), kappiyabhaṇḍaṃ adatvā akappiyabhaṇḍaṃ vā dinnaṃ bhavissati, satthārā me kupitena bhavitabbaṃ. Evañhi asadisadānaṃ nāma, dānānurūpaṃ anumodanaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā etada-
voca- “kiṃ nu kho me, bhante, dātabbayuttakaṃ dānaṃ na dinnaṃ, udāhu dānānurūpaṃ kappiyabhaṇḍaṃ adatvā akappiyabhaṇḍameva dinnan”ti. “Kimetaṃ, mahārājā”ti? “Na me tumhehi dānānucchavikā anumodanā katā”ti? “Mahārāja, anucchavikameva te dānaṃ dinnaṃ. Etañhi asadisadānaṃ nāma, ekassa buddhassa ekavārameva sakkā dātuṃ, puna evarūpaṃ nāma dānaṃ duddan”ti. “Atha kasmā, bhante, me dānānurūpaṃ anumodanaṃ na karitthā”ti? “Parisāya asuddhattā, mahārājā”ti. “Ko nu kho, bhante, parisāya doso”ti? Athassa satthā dvinnampi amaccānaṃ cittācāraṃ ārocetvā kāḷe anukampaṃ paṭicca anumodanāya akatabhāvaṃ ācikkhi. Rājā “saccaṃ kira te, kāḷa, evaṃ cintitan”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “tava santakaṃ aggahetvā mama puttadārehi saddhiṃ mayi attano santakaṃ dente tuyhaṃ kā pīḷā. Gaccha, bho, yaṃ te mayā dinnaṃ, taṃ dinnameva hotu, raṭṭhato pana me nikkhamā”ti taṃ raṭṭhā nīharitvā juṇhaṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira te evaṃ cintitan”ti pucchitvā “saccan”ti vutte, “sādhu, mātula, pasannosmi, tvaṃ mama parijanaṃ gahetvā mayā dinnaniyāmeneva satta divasāni dānaṃ dehi”ti sattāhaṃ rajjaṃ niyyādetvā satthāraṃ āha-
“passatha, bhante, bālassa karaṇaṃ, mayā evaṃ dinnadāne pahāramadāsī”ti. Satthā “āma, mahārāja, bālā nāma parassa dānaṃ anabhinanditvā duggatiparāyaṇā honti, dhīrā pana paresampi dānaṃ anumoditvā saggaparāyaṇā eva honti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

177. “Na ve kadariyā devalokaṃ vajanti, bālā have nappasaṃsanti dānaṃ;
dhīro ca dānaṃ anumodamāno, teneva so hoti sukhī

paratthā”ti.

Tattha **kadariyā**ti thaddhamaccharino. **Bālā**ti idhalokaparalokaṃ ajānanakā. **Dhīro**ti paṇḍito. **Sukhī paratthā**ti **teneva so** dānānumodanapuññaena paraloke dibbasampattiṃ anubhavamāno sukhī **hotī**ti.

Desanāvasāne (2.0123) juṇho sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosi, juṇhopi sotāpanno hutvā sattāhaṃ raññā dinnaniyāmeneva dānaṃ adāsīti.

Asadisadānavatthu dasamaṃ.

11. Anāthapiṇḍakaputtakālavatthu

Pathabyā ekarajjenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kālaṃ nāma anāthapiṇḍikassa puttaṃ ārabha kathesi.

So kira tathāvidhassa saddhāsampannassa seṭṭhino putto hutvā neva satthu santikaṃ gantuṃ, na gehaṃ āgatakāle daṭṭhuṃ, na dhammaṃ sotuṃ, na saṅghassa veyyāvaccamaṃ kātuṃ icchati. Pitarā “mā evaṃ, tāta, karī”ti vuttopi tassa vacanaṃ na suṇāti. Athassa pitā cintesi- “ayaṃ evarūpaṃ diṭṭhiṃ gahetvā vicaranto avīciparāyaṇo bhavissati, na kho panetaṃ patirūpaṃ, yaṃ mayi passante mama putto nirayaṃ gaccheyya. Imasmiṃ kho pana loka dhanadānena abhijjanakasatto nāma natthi, dhanena naṃ bhindissāmī”ti. Atha naṃ āha- “tāta, uposathiko hutvā vihāraṃ gantvā dhammaṃ sutvā ehi, kahāpaṇasataṃ te dassāmī”ti. Dassatha, tātāti. Dassāmi, puttāti. So yāvatatiyaṃ paṭiññaṃ gahetvā uposathiko hutvā vihāraṃ agamāsi. Dhammassavanena panassa kiccaṃ natthi, yathāphāsukaṭṭhāne sayitvā pātova gehaṃ agamāsi. Athassa pitā “putto me uposathiko ahosi, siṅghamassa yāgu-ādīni āharathā”ti vatvā dāpesi. So “kahāpaṇe aggahetvā na bhuñjissāmī”ti āhaṭāhaṭaṃ paṭikkhipi. Athassa pitā pīlaṃ asahanto kahāpaṇabhaṇḍaṃ dāpesi. So taṃ hatthena gahetvāva āhāraṃ paribhuñji.

Atha naṃ punadivase seṭṭhi, “tāta, kahāpaṇasahassaṃ te dassāmi, satthu purato ṭhatvā ekaṃ dhammapadaṃ uggaṇhitvā āgaccheyyāsī”ti pesesi. Sopi vihāraṃ gantvā satthu purato ṭhatvāva ekameva padaṃ uggaṇhitvā palāyitukāmo ahosi. Athassa satthā asallakkaṇākāraṃ akāsi. So taṃ padaṃ asallakkhetvā uparipadaṃ uggaṇhissāmīti ṭhatvā assosiyeva (2.0124). Uggaṇhissāmīti suṇantova kira sakkaccaṃ suṇāti nāma. Evañca kira suṇantānaṃ dhammo sotāpattimaggādayo deti. Sopi uggaṇhissāmīti suṇāti, satthāpissa asallakkaṇākāraṃ karoti. So “uparipadaṃ uggaṇhissāmī”ti ṭhatvā suṇantova sotāpattiphale patiṭṭhāsī.

So punadivase buddhappamukhena bhikkhusaṅghena saddhiṃyeva sāvattiṃ pāvīsi. Mahāseṭṭhi taṃ disvā “ajja mama puttassa ākāro rucati”ti cintesi. Tassapi etadahosi- “aho vata me pitā ajja satthu santike kahāpaṇe na dadeyya, kahāpaṇakāraṇā mayhaṃ uposathikabhāvaṃ paṭicchādeyyā”ti. Satthā panassa hiyyova

kahāpaṇassa kāraṇā uposathikabhāvaṃ aññāsi. Mahāseṭṭhi, buddhappamu-
khassa bhikkhusaṅghassa yāguṃ dāpetvā puttassapi dāpesi. So nisīditvā tuṅhī-
bhūtova yāguṃ pivi, khādaniyaṃ khādi, bhattaṃ bhunji. Mahāseṭṭhi satthu bhatta-
kiccāvasāne puttassa purato sahasabhaṇḍikaṃ ṭhapāpetvā, “tāta, mayā te
'sahassaṃ dassāmi'ti vatvā uposathaṃ samādāpetvā vihāraṃ pahito. Idaṃ te
sahassaṃ”ti āha. So satthu purato kahāpaṇe diyyamāne disvā lajjanto “alaṃ me
kahāpaṇehi”ti vatvā, “gaṇha, tātā”ti vuccamānopi na gaṇhi. Athassa pitā satthāraṃ
vanditvā, “bhante, ajja me puttassa ākāro rucati”ti vatvā “kiṃ, mahāseṭṭhi”ti vutte
“mayā esa purimadivase 'kahāpaṇasataṃ te dassāmi'ti vatvā vihāraṃ pesito.
Punadivase kahāpaṇe aggahetvā bhunjituṃ na icchi, ajja pana diyyamānepi kahā-
paṇe na icchatī”ti āha. Satthā “āma, mahāseṭṭhi, ajja tava puttassa cakkavattisa-
mpattitopi devalokabrahmalokasampattīhipi sotāpattiphalaṃ meva varan”ti vatvā
imaṃ gāthamāha-

178. “Pathabyā ekarajjena, saggassa gamanena vā;
sabbalokādhīpacceṇa, sotāpattiphalaṃ varan”ti.

Tattha **pathabyā ekarajjenā**ti cakkavattirajjena. **Saggassa gamanena vā**ti
chabbīsatividhassa saggassa adhiḡamanena. **Sabbalokādhīpacceṇā**ti na ekasmiṃ
ettake (2.0125) loke nāgasupaṇṇavemānikapeteḡ saddhiṃ, sabbasmiṃ loke
ādhīpacceṇa. **Sotāpattiphalaṃ varanti** yasmā ettake ṭhāne rajjaṃ kāretvāpi nirayā-
dīhi amuttova hoti, sotāpanno pana pihitāpāyadvāro hutvā sabbadubbalopi
aṭṭhame bhava na nibbattati, tasmā sotāpattiphalaṃ meva varaṃ uttamanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Anāthapiṇḍakaputtakālavatthu ekādasamaṃ.

Lokavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Terasamo vaggo.

14. Buddhavaggo

1. Māradhītaravatthu

Yassa (2.0126) **jitanti** imaṃ dhammadešanaṃ satthā bodhimaṇḍe viharanto
māradhītarō ārabba kathesi. Desanaṃ pana sāvatthiyaṃ samuṭṭhāpetvā puna
kururaṭṭhe māgaṇḍiyabrāhmaṇassa kathesi.

Kururaṭṭhe kira māgaṇḍiyabrāhmaṇassa dhītā māgaṇḍiyāyeva nāma ahosi utta-
marūpadharā. Taṃ patthayamānā anekabrāhmaṇamahāsālā ceva khattiyamahā-

sālā ca “dhītaṃ no detū”ti māgaṇḍiyassa paṇiṃsu. Sopi “na tumhe mayhaṃ dhītu anucchavikā”ti sabbe paṭikkhipateva. Athekadivasam sathā paccūsasamaye lokaṃ volokento attano ñāṇajālassa anto pavittāmaṃ māgaṇḍiyabrāhmaṇaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissati”ti upadhārento brāhmaṇassa ca brāhmaṇiyā ca tiṇṇaṃ maggaphalānaṃ upanissayaṃ addasa. Brāhmaṇopi bahigāme nibaddhaṃ aggaṃ paricarati. Sathā pātova pattacīvaramādāya taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Brāhmaṇo sathu rūpasirīṃ olokento “imasmīṃ loke iminā sadiso puriso nāma natthi, ayaṃ mayhaṃ dhītu anucchaviko, imassa me dhītaṃ dassāmā”ti cintetvā sathāraṃ āha- “samaṇa, mama ekā dhītā atthi, ahaṃ tassā anucchavikaṃ purisaṃ apassanto taṃ na kassaci adāsiṃ, tvaṃ panassā anucchaviko, ahaṃ te dhītaṃ pādapariṇāyikaṃ katvā dātukāmo, yāva naṃ ānemi, tāva idheva tiṭṭhāhi”-ti. Sathā tassa kathaṃ sutvā neva abhinandi, na paṭikkosi.

Brāhmaṇopi gehaṃ gantvā brāhmaṇiṃ āha- “bhoti, ajja me dhītu anucchaviko puriso diṭṭho, tassa naṃ dassāmā”ti dhītaṃ alaṅkārapetvā ādāya brāhmaṇiyā saddhiṃ taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Mahājanopi kutūhalajāto nikkhami. Sathā brāhmaṇena vuttatṭhāne atṭhatvā tattha padacetiyam dassetvā aññasmīṃ ṭhāne atṭhāsi. Buddhānaṃ kira padacetiyam “idaṃ asuko nāma passatū”ti adhiṭṭhahitvā akkantaṭṭhāneyeva paññāyati, sesatṭhāne taṃ passanto nāma natthi. Brāhmaṇo attanā saddhiṃ (2.0127) gacchamānāya brāhmaṇiyā “kahaṃ so”ti puṭṭho “imasmīṃ ṭhāne tiṭṭhāhi taṃ avacaṃ”ti olokento padavalaṅgaṃ disvā “idamassa padan”ti dassesi. Sā lakkhaṇamantakusalatāya “na idaṃ, brāhmaṇa, kāmabhogino padan”-ti vatvā brāhmaṇena, “bhoti, tvaṃ udakapātīmhi susumāraṃ passasi, mayā so samaṇo diṭṭho ‘dhītaṃ te dassāmi’ti vutto, tenāpi adhivāsitaṃ”ti vutte, “brāhmaṇa, kiñcāpi tvaṃ evaṃ vadesi, idaṃ pana nikkilesasseva padan”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ bhava,
duṭṭhassa hoti sahasānupīlitaṃ;
mūḷhassa hoti avakaḍḍhitaṃ padaṃ,
vivaṭṭacchadassa idamīdisaṃ padan”ti. (visuddhi. 1.45; a. ni. atṭha. 1.1.-261; dha. pa. atṭha. 1.sāmāvatīvattu);

Atha naṃ brāhmaṇo, “bhoti, mā viravi, tuṇhībūtāva ehī”ti gacchanto sathāraṃ disvā “ayaṃ so puriso”ti tassā dassetvā sathāraṃ upasaṅkamtivā, “samaṇa, dhītaṃ te dassāmi”ti āha. Sathā “na me tava dhītāya attho”ti avatvā, “brāhmaṇa, ekaṃ te kāraṇaṃ kathessāmi, suṇissasi”ti vatvā “kathehi, bho samaṇa, suṇissāmi”ti vutte abhinikkhamanato paṭṭhāya atītaṃ āharitvā dassesi.

Tatrāyaṃ saṅkhepakathā- mahāsatto rajjasirīṃ pahāya kaṇṭakaṃ āruya channasahāyo abhinikkhamanto nagaradvāre ṭhitena mārena “siddhattha, nivatta, ito te sattame divase cakkarataṃ pātubhavissati”ti vutte, “ahametaṃ, māra, jānāmi, na me tenattho”ti āha. Atha kimatthāya nikkhamasīti? Sabbaññutaññāṇatthāyāti. “Tena hi sace ajjato paṭṭhāya kāmavitakkādīnaṃ ekampi vitakkaṃ vitakkessasi, jānissāmi te kattabban”ti āha. So tato paṭṭhāya otārāpekkho satta vassāni mahāsattaṃ anubandhi.

Satthāpi chabbassāni dukkarakārikaṃ caritvā paccattapurisakāraṃ nissāya bodhimūle sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhitvā vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedayamāno pañcamasattāhe ajapālanigrodhamūle nisīdi. Tasmiṃ samaye māro “ahaṃ (2.0128) ettakaṃ kālaṃ anubandhitvā otārāpekkhopi imassa kiñci khalitaṃ nāddasaṃ, atikkanto idāni esa mama visayan”ti domanassappatto mahāmagge nisīdi. Athassa taṇhā aratī ragāti imā tisso dhītarō “pitā no na paññāyati, kahaṃ nu kho etarahī”ti olokayamānā taṃ tathā nisinnaṃ disvā upasaṅkamtivā “kasmā, tāta, dukkhī dummanosī”ti pucchimsu. So tāsāṃ tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ tā āhaṃsu- “tāta, mā cintayi, mayaṃ taṃ attano vase katvā ānessāmā”ti. “Na sakkā ammā, esa kenaci vase kātunti. “Tāta, mayaṃ itthiyo nāma idāneva naṃ rāgapāsādīhi bandhitvā ānessāma, tumhe mā cintayitthā”ti satthāraṃ upasaṅkamtivā “pāde te, samaṇa, paricāremā”ti āhaṃsu. Satthā neva tāsāṃ vacanaṃ manasākāsi, na akkhīni ummīletvā olokesi.

Puna mārādhītarō “uccāvacaṃ kho purisānaṃ adhippāyā, kesañci kumārikāsu pemaṃ hoti, kesañci paṭhamavaye ṭhitāsu, kesañci majjhimavaye ṭhitāsu, kesañci pacchimavaye ṭhitāsu, nānappakārehi taṃ palobhessāmā”ti ekekā kumārikavaṇṇādivasena sataṃ sataṃ atabhāve abhinimminivā kumāriyo, avijātā, sakim vijātā, duvijātā, majjhimitthiyo, mahallakitthiyo ca hutvā chakkhattuṃ bhagavantaṃ upasaṅkamtivā “pāde te, samaṇa, paricāremā”ti āhaṃsu. Tampi bhagavā na manasākāsi yathā taṃ anuttare upadhisaṅkhaye vimuttoti. Atha satthā ettakenapi tā anugacchantiyo “apetha, kiṃ disvā evaṃ vāyamatha, evarūpaṃ nāma vītarāgānaṃ purato kātuṃ na vaṭṭati. Tathāgatassa pana rāgādayo pahīnā. Kena taṃ kāraṇena attano vasaṃ nessathā”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

179. “Yassa jitaṃ nāvajīyati,
jitaṃ yassa noyāti koci loke;
Taṃ buddhamanantagocaraṃ,
apadaṃ kena padena nessatha.

180. “Yassa (2.0129) jālinī visattikā,

taṇhā natthi kuhiñci netave;
Taṃ buddhamanantagocaraṃ,
apadaṃ kena padena nessathā” ti.

Tattha **yassa jitaṃ nāvajiyatīti** yassa sammāsambuddhassa tena tena maggena jitaṃ rāgādikilesajātaṃ puna asamudācaraṇato nāvajiyati, dujjitaṃ nāma na hoti. **Noyātīti** na uyyāti, yassa jitaṃ kilesajātaṃ rāgādīsu koci eko kilesopi loke pacchato vattī nāma na hoti, nānubandhatīti attho. **Anantagocaranti** anantārammaṇassa sabbaññutaññāṇassa vasena apariyanta gocaraṃ. **Kena padenāti** yassa hi rāgapadādīsu ekapadampi atthi, taṃ tumhe tena padena nessatha. Buddhassa pana ekapadampi natthi, taṃ apadaṃ buddhaṃ tumhe kena padena nessatha.

Dutiyagāthāya taṇhā nāmesā saṃsibbitapariyonandhanatṭhena jālamassā atthītipi jālakārikātipi jālūpamātipi **jālinī**. Rūpādīsu ārammaṇesu visattatāya visattamanatāya visāharatāya visapupphatāya visaphalatāya visaparibhogatāya **visattikā**. **Sā evarūpā taṇhā yassa kuhiñci** bhava **netuṃ** natthi, taṃ tumhe apadaṃ buddhaṃ kena padena nessathāti attho.

Desanāvasāne bahūnaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Māradhītaropi tattheva antaradhāyimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “māgaṇḍiya, ahaṃ pubbe imā tisso māradhītaro addasaṃ semhādīhi apalibuddhena suvaṇṇakkhandhasadisena attabhāvena samannāgatā, tadāpi methunasmimṃ chando nāhosiyeva. Tava dhītu sarīraṃ dvattiṃsākārakuṇapaparipūraṃ bahivicitto viya asucighaṭo. Sace hi mama pādo asucimakkhito bhavyeya, ayañca ummāraṭṭhāne tiṭṭheyya, tathāpissā sarīre ahaṃ pāde na phuseyyan” ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Disvāna (2.0130) taṇhaṃ aratiṃ ragañca,
nāhosi chando api methunasmimṃ;

kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ,

pādāpi naṃ samphusituṃ na icche” ti. (su. ni. 841; mahāni. 70);

Desanāvasāne ubhopi jayampatikā anāgāmiphale patiṭṭhahimsūti.

Māradhītaravatthu paṭhamaṃ.

2. Devorohaṇavatthu

Ye jhānapasutā dhīrāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā saṅkassanagaradvāre bahū devamanusse ārabha kathesi. Desanā pana rājagahe samuṭṭhitā.

Ekasmiñhi samaye rājagahasetṭhi parissayamocanatthañceva pamādena galitānaṃ ābharaṇādīnaṃ rakkhaṇatthañca jālakaraṇḍakaṃ parikkhipāpetvā gaṅgāya udakakīlaṃ kīli. Atheke rattacandanarukkho gaṅgāya uparitīre jāto gaṅgodakena dhotamūlo patitvā tattha tattha pāsāṇesu saṃbhajjamāno vippakiri. Tato ekā ghaṭappamāṇā ghaṭikā pāsāṇehi ghaṃsiyamānā udaka-ūmīhi pothiyamānā maṭṭhā hutvā anupubbena vuyhamānā sevālapariyonaddhā āgantvā tassa

jāle laggi. Seṭṭhi “kimetan”ti vatvā “rukkhaghaṭikā”ti sutvā taṃ āharāpetvā “kiṃ nāmetan”ti upadhāraṇatthaṃ vāsikaṇṇena tacchāpesi. Tāvadeva alattakavaṇṇaṃ rattacandanaṃ paññāyi. Seṭṭhi pana neva sammādiṭṭhi na micchādiṭṭhi, majjhata-dhātuko. So cintesi- “mayhaṃ gehe rattacandanaṃ bahu, kiṃ nu kho iminā kari-ssāmī”ti. Athassa etadahosi- “imasmim loke ‘mayhaṃ arahanto mayhaṃ arahanto’ti vattāro bahū, ahaṃ ekaṃ arahantampi na passāmi. Gehe bhamaṃ yojetvā pattaṃ likhāpetvā sikkāya ṭhapetvā veḷuparamparāya saṭṭhihatthamatte ākāse olambā-petvā ‘sace arahā atthi, imaṃ ākāsenāgantvā gaṇhātū’ti vakkhāmi. Yo taṃ gahe-ssati, taṃ saputtadāro saraṇaṃ gamissāmī”ti. So cintitaniyāmeneva pattaṃ likhā-petvā veḷuparamparāya ussāpetvā “yo imasmim loke arahā, so ākāsenāgantvā imaṃ pattaṃ gaṇhātū”ti āha.

Cha (2.0131) satthāro “amhākaṃ esa anucchaviko, amhākameva naṃ dehi”ti vadimsu. So “ākāsenāgantvā gaṇhathā”ti āha. Atha chaṭṭhe divase nigaṇṭho nāṭa-putto antevāsike pesesi- “gacchatha, seṭṭhim evaṃ vadetha- ‘amhākaṃ ācariya-sseva anucchavikoyaṃ, mā appamattakassa kāraṇā ākāsenāgamaṇaṃ kari, dehi kira me taṃ pattaṃ”ti. Te gantvā seṭṭhim tathā vadimsu. Seṭṭhi “ākāsenā-gantvā gaṇhituṃ samatthova gaṇhātū”ti āha. Nāṭaputto sayhaṃ gantukāmo antevā-sikānaṃ saññaṃ adāsi- “ahaṃ ekaṃ hatthañca pādañca ukkhipitvā uppatitukāmo viya bhavissāmi, tumhe maṃ, ‘ācariya, kiṃ karotha, dārumayapattassa kāraṇā paṭicchannaṃ arahattagunaṃ mahājanassa mā dassayitthā’ti vatvā maṃ hatthesu ca pādesu ca gahetvā ākaḍḍhantā bhūmiyaṃ pāteyyāthā”ti. So tattha gantvā seṭṭhim āha, “mahāseṭṭhi, mayhaṃ ayaṃ patto anucchaviko, aññesaṃ nānucchaviko, mā te appamattakassa kāraṇā mama ākāse uppatanaṃ rucci, dehi me pattaṃ”ti. Bhante, ākāse uppatitvāva gaṇhathāti. Tato nāṭaputto “tena hi apetha apethā”ti antevāsike apanetvā “ākāse uppatissāmī”ti ekaṃ hatthañca pādañca ukkhipi. Atha naṃ antevāsikā, “ācariya, kiṃ nāmetaṃ karotha, chavassa lāmakassa dārumayapattassa kāraṇā paṭicchannagunaṇa mahājanassa dassi-tena ko attho”ti taṃ hatthapādesu gahetvā ākaḍḍhitvā bhūmiyaṃ pātesuṃ. So seṭṭhim āha- “ime, mahāseṭṭhi, uppatituṃ na denti, dehi me pattaṃ”ti. Uppatitvā gaṇhatha, bhanteti. Evaṃ titthiyā cha divasāni vāyamitvāpi taṃ pattaṃ na labhim-suyeve.

Sattame divase āyasmato mahāmoggallānassa ca āyasmato piṇḍolabhāradvā-jassa ca “rājagahe piṇḍāya carissāmā”ti gantvā ekasmim piṭṭhipāsāṇe ṭhatvā cīvaraṃ pārupanakāle dhuttakā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “ambho pubbe cha satthāro loke ‘mayhaṃ arahantamhā’ti vicarimsu., Rājagahaseṭṭhino pana ajja sattamo divaso pattaṃ ussāpetvā ‘sace arahā atthi, ākāsenāgantvā gaṇhātū’ti vadantassa, ekopi ‘ahaṃ arahā’ti ākāse uppatanto natthi. Ajja no loke araha-ntānaṃ natthibhāvo ñāto”ti. Taṃ kathaṃ sutvā āyasmā (2.0132) mahāmogga-llāno āyasmantaṃ piṇḍolabhāradvājaṃ āha- “sutaṃ te, āvuso bhāradvāja, imesaṃ vacanaṃ, ime buddhassa sāsanaṃ pariggaṇhantā viya vadanti. Tvañca mahiddhiko mahānubhāvo, gaccha taṃ pattaṃ ākāsenā gantvā gaṇhāhi”ti. Āvuso mahāmoggallāna, tvaṃ iddhimantānaṃ aggo, tvaṃ etaṃ gaṇhāhi, tayi pana agga-

ṇhante ahaṃ gaṇhissāmīti. “Gaṇhāvuso”ti vutte āyasmā piṇḍolabhāradvājo abhi-
 ṇṇāpādakaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā utṭhāya tigāvutaṃ piṭṭhipāsāṇaṃ pāda-
 ntena paṭicchādentō tulapicu viya ākāse utṭhāpetvā rājagahanagarassa upari
 sattakkhattuṃ anupariyāyi. So tigāvutapamaṇassa nagarassa pidhānaṃ viya
 paññāyi. Nagaravāsino “pāsāṇo no avattharivā gaṇhāti”ti bhītā suppadāni
 matthake katvā tattha tattha niliyiṃsu. Sattame vāre thero piṭṭhipāsāṇaṃ bhinditvā
 attānaṃ dassesi. Mahājano therāṃ disvā, “bhante piṇḍolabhāradvāja, tava
 pāsāṇaṃ daḷhaṃ katvā gaṇha, mā no sabbe nāsayi”ti. Thero pāsāṇaṃ pādantena
 khipitvā vissajjesi. So gantvā yathāṭhāneyeva patiṭṭhāsi. Thero seṭṭhissa gehama-
 tthake aṭṭhāsi. Taṃ disvā seṭṭhi urena nipajjitvā “otaratha sāmī”ti vatvā ākāso
 otiṇṇaṃ therāṃ nisidāpetvā pattāṃ otārāpetvā catumadhurapuṇṇaṃ katvā
 therassa adāsi. Thero pattāṃ gahetvā vihārābhimukho pāyāsi. Athassa ye araṇṇa-
 gatā vā suññāgaragatā vā taṃ pāṭihāriyaṃ nāddasaṃsu. Te sannipatitvā, “bhante,
 amhākampi pāṭihāriyaṃ dassēhi”ti therāṃ anubandhiṃsu. So tesāṃ tesāṃ pāṭihā-
 riyaṃ dassetvā vihāraṃ agamāsi.

Satthā taṃ anubandhitvā unnādentassa mahājanassa saddaṃ sutvā, “ānanda,
 kasseso saddo”ti pucchitvā, “bhante, piṇḍolabhāradvājena ākāse uppatitvā canda-
 napatto gahito, tassa santike eso saddo”ti sutvā bhāradvājaṃ pakkosāpetvā
 “saccaṃ kira tayā evaṃ katan”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte, “kasmā te,
 bhāradvāja, evaṃ katan”ti therāṃ garahitvā taṃ pattāṃ khaṇḍākhāṇḍaṃ bheda-
 petvā bhikkhūnaṃ añjanapisanattāya dāpetvā pāṭihāriyassa akaraṇattāya sāvā-
 kānaṃ sikkhāpadaṃ (cūḷava. 252) paññāpesi.

Titthiyā (2.0133) “samaṇo kira gotamo taṃ pattāṃ bhedaṃ petvā pāṭihāriyassa
 akaraṇattāya sāvākānaṃ sikkhāpadaṃ paññāpesi”ti sutvā “samaṇassa gota-
 massa sāvākā paññattaṃ sikkhāpadaṃ jīvitahetupi nātikkamanti, samaṇopi
 gotamo taṃ rakkhissateva. Idāni amhehi okāso laddho”ti nagaravīthīsu ārocentā
 vicariṃsu “mayāṃ attano guṇaṃ rakkhantā pubbe dārumayapattassa kāraṇā
 attano guṇaṃ mahājanassa na dassayimhā, samaṇassa gotamassa sāvākā patta-
 kamattassa kāraṇā attano guṇaṃ mahājanassa dassesuṃ. Samaṇo gotamo
 attano paṇḍitatāya pattāṃ bhedaṃ petvā sikkhāpadaṃ paññāpesi, idāni mayāṃ
 teneva saddhiṃ pāṭihāriyaṃ karissāmā”ti.

Rājā bimbisāro taṃ kathaṃ sutvā satthu santikaṃ gantvā “tumhehi kira, bhante,
 pāṭihāriyassa akaraṇattāya sāvākānaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ”ti? “Āma, mahā-
 rājā”ti. Idāni titthiyā “tumhehi saddhiṃ pāṭihāriyaṃ karissāmā”ti vadanti, kiṃ idāni
 karissathāti? “Tesu karontesu karissāmi, mahārājā”ti. Nanu tumhehi sikkhāpadaṃ
 paññattanti. Nāhaṃ, mahārāja, attano sikkhāpadaṃ paññāpesiṃ, taṃ mameva
 sāvākānaṃ paññattanti. Tumhe ṭhapetvā aññattha sikkhāpadaṃ paññattaṃ nāma
 hoti, bhanteti. Tena hi, mahārāja, tamevettha paṭipucchāmi, “atthi pana te, mahā-
 rāja, vijite uyyānan”ti. “Atthi, bhante”ti. “Sace te, mahārāja, uyyāne mahājano
 ambādāni khādeyya, kimassa kattabban”ti? “Daṇḍo, bhante”ti. “Tvāṃ pana
 khādituṃ labhasi”ti? “Āma, bhante, mayhaṃ daṇḍo natthi, ahaṃ attano santakaṃ
 khādituṃ labhāmī”ti. “Mahārāja, yathā tava tiyojanasatike rajje āṇā pavattati,

attano uyyāne ambādīni khādantassa daṇḍo natthi, aññesaṃ atthi, evaṃ mamapi cakkavāḷakoṭisatasahassee āṇā pavattati, attano sikkhāpadapaññattiyā atikkamo nāma natthi, aññesaṃ pana atthi, karissāmaḥ paṭihāriyaṃ”ti. Titthiyā taṃ kathaṃ sutvā “idānamhā natthā, samaṇena kira gotamena sāvakaṇaṃyeva sikkhāpadaṃ paññattaṃ, na attano. Sayameva kira paṭihāriyaṃ kattukāmo, kiṃ nu kho karomā”ti mantayimṃsu.

Rājā satthāraṃ pucchi- “bhante, kadā paṭihāriyaṃ karissathā”ti. “Ito catumāsaccayena āsāḥhipuṇṇamāyaṃ, mahārājā”ti. “Kattha karissatha, bhante”ti (2.0134)? “Sāvattiṃ nissāya, mahārājā”ti. “Kasmā pana satthā evaṃ dūraṭṭhānaṃ apadisi”ti? “Yasmā taṃ sabbabuddhānaṃ mahāpaṭihāriyakaraṇaṭṭhānaṃ, apica mahājānassa sannipātanatthāyapi dūraṭṭhānameva apadisi”ti. Titthiyā taṃ kathaṃ sutvā “ito kira catunnaṃ māsānaṃ accayena samaṇo gotamo sāvattiyaṃ paṭihāriyaṃ karissati, idāni taṃ amuñcivāva anubandhissāma, mahājano amhe disvā ‘kiṃ idān’ti pucchissati. Athassa vakkhāma ‘mayaṃ samaṇena gotamena saddhiṃ paṭihāriyaṃ karissāmā’ti vadimhā. So palāyati, mayamassa palāyituṃ adatvā anubandhāmā”ti. Satthā rājagahe piṇḍāya caritvā nikkhami. Titthiyāpissa pacchatova nikkhamitvā bhattakiccaṭṭhāne vasanti. Vasitaṭṭhāne punadivase pātarāsaṃ karonti. Te manussehi “kimidan”ti pucchitā heṭṭhā cintitaniyāmeneva ārocesuṃ. Mahājānopi “paṭihāriyaṃ passissāmā”ti anubandhi.

Satthā anupubbena sāvattiṃ pāpuṇi. Titthiyāpi tena saddhiṃyeva gantvā upaṭṭhāke samādapetvā satasahasasaṃ labhitvā khadirathambhehi maṇḍapaṃ kāretvā nīluppalehi chādāpetvā “idha paṭihāriyaṃ karissāmā”ti nisīdimṃsu. Rājā pasenadi kosalo satthāraṃ upasaṅkamitvā, “bhante, titthiyehi maṇḍapo kārito, ahampi tumhākaṃ maṇḍapaṃ karissāmi”ti. “Alaṃ, mahārāja, atthi mayhaṃ maṇḍapakāraṃ”ti. “Bhante, maṃ ṭhapetvā ko añño kātuṃ sakkhissati”ti? “Sakko, devarājā”ti. “Kahaṃ pana, bhante,

pāṭihāriyaṃ karissathā”ti? “Kaṇḍambarukkhamaṃle, mahārājā”ti. Titthiyā “ambarukkhamaṃle kira pāṭihāriyaṃ karissatī”ti sutvā attano upaṭṭhākānaṃ ārocetvā yojana-bbhantare ṭhāne antamaso tadahujātampi ambapotakaṃ uppāṭetvā araṅṅe khipāpesuṃ.

Satthā āsāḥhipuṇṇamadivase antonagaraṃ pāvīsi. Raṅṅopi uyyānapālo kaṇḍo nāma ekaṃ piṅgalakipillikehi katapattapuṭassa antare mahantaṃ ambapakkaṃ disvā tassa gandharasalobhena sampatante vāyase palāpetvā raṅṅo khādantaṭṭhāya ādāya gacchanto antarāmagge satthāraṃ disvā cintesi- “rājā imaṃ ambaṃ khāditvā mayhaṃ aṭṭha vā soḷasa vā kahāpaṇe dadeyya, taṃ me ekattabhāvepi jīvitavuttiyā nālaṃ. Sace panāhaṃ satthu imaṃ dassāmi, avassaṃ taṃ me dīghakālaṃ hitāvahaṃ bhavissatī”ti. So taṃ ambapakkaṃ satthu upanāmesi. Satthā ānandattheraṃ olokesi (2.0135). Athassa thero catumahārājadattiyaṃ pattaṃ nīharitvā hatthe ṭhapesi. Satthā pattaṃ upanāmetvā ambapakkaṃ paṭiggahetvā tattheva nisīdanākāraṃ dassesi. Thero cīvaraṃ paṅṅāpetvā adāsi. Athassa tasmim̐ nisinne thero pāṇiyaṃ parissāvetvā ambapakkaṃ madditvā pānakaṃ katvā adāsi. Satthā ambapānakaṃ pivitvā kaṇḍaṃ āha- “imaṃ ambaṭṭhiṃ idheva paṃsuṃ viyūhitvā ropehī”ti. So tathā akāsi. Satthā tassa upari hatthaṃ dhovi. Hatthe dhovitamatteyeva naṅgalasīsamattakkhandho hutvā ubbedhena paṇṅāsahattho ambarukkho uṭṭhahi. Catūsu disāsu ekekā, uddhaṃ ekāti pañca mahāsākhā paṇṅāsahatthā ahesuṃ. So tāvadeva pupphaphalasaṅchanno hutvā ekekasmim̐ ṭhāne paripakka-ambapiṇḍidharo ahosi. Pacchato āgacchantā bhikkhū ambapakkāni khādantā eva āgamiṃsu. Rājā “evarūpo kira ambarukkho uṭṭhito”ti sutvā “mā naṃ koci chindī”ti ārakkhaṃ ṭhapesi. So pana kaṇḍena ropitattā **kaṇḍambarukkhote**veva paṅṅāyi. Dhuttakāpi ambapakkāni khāditvā “hare duṭṭhatitthiyā ‘samaṇo kira gotamo kaṇḍambarukkhamaṃle pāṭihāriyaṃ karissatī’ti tumhehi yojana-bbhantare tadahujātāpi ambapotakā uppāṭāpitā, kaṇḍambo nāma ayan”ti vatvā te ucchiṭṭha-ambaṭṭhihi pahariṃsu.

Sakko vātavalāhakaṃ devaputtaṃ āṇāpesi “titthiyānaṃ maṇḍapaṃ vātehi uppāṭetvā ukkārabhūmiyaṃ khipāpehī”ti. So tathā akāsi. Sūriyampi devaputtaṃ āṇāpesi “sūriyamaṇḍalaṃ nikaḍḍhanto tāpehī”ti. So tathā akāsi. Puna vātavalāhakaṃ āṇāpesi “vātamaṇḍalaṃ uṭṭhāpento yāhī”ti. So tathā karonto titthiyānaṃ paggharitasedasarīre rajoṭṭhiyā okiri. Te tambamattikasadisā ahesuṃ. Vassavalāhakaṃ āṇāpesi “mahantāni bindūni pātehī”ti. So tathā akāsi. Atha nesaṃ kāyo kabaragāvisadiso ahosi. Te nigaṅṭhā lajjamānā hutvā sammukhasammukhaṭṭhāneneva palāyiṃsu. Evaṃ palāyantesu purāṇakassapassa upaṭṭhāko eko kassako “idāni me ayyānaṃ pāṭihāriyakaraṇavelā, gantvā pāṭihāriyaṃ passissāmi”ti goṇe vissajjetvā pātova ābhataṃ yāgukuṭaṅceva yottakaṅca gahetvā āgacchanto purāṇaṃ tathā palāyantaṃ disvā, bhante (2.0136), ajja ‘ayyānaṃ pāṭihāriyaṃ passissāmi’ti āgacchāmi, tumhe kahaṃ gacchathā”ti. Kiṃ te pāṭihāriyena, imaṃ kuṭaṅca yottaṅca dehīti. So tena dinnaṃ kuṭaṅca yottaṅca ādāya nadītīraṃ gantvā kuṭaṃ yottena attano gīvāya bandhitvā lajjanto kiṅci akathetvā rahade patitvā udakapubbuḷe uṭṭhāpento kālaṃ katvā avīcimhi nibbatti.

Sakko ākāse ratanacaṅkamaṃ māpesi. Tassa ekā koṭi pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ahosi, ekā pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ. Satthā sannipatitāya chatṭimsayojanikāya parisāya vaḍḍhamānakacchāyāya “idāni pāṭihāriyakaraṇave-lā”ti gandhakuṭito nikkhamitvā pamukhe aṭṭhāsi. Atha naṃ **gharaṇī** nāma iddhi-mantī ekā anāgāmi-upāsikā upasaṅkamtivā, “bhante, mādisāya dhītari vijjamā-nāya tumhākaṃ kilamanakiccaṃ natthi, ahaṃ pāṭihāriyaṃ karissāmī”ti āha. “Kathaṃ tvaṃ karissasi, gharaṇī”ti? “Bhante, ekasmiṃ cakkavāḷagabbhe mahāpa-thaviṃ udakaṃ katvā udakasakuṇikā viya nimujjitvā pācīnacakkavāḷamukhava-ṭṭiyaṃ attānaṃ dassessāmi, tathā pacchima-uttaradakkhiṇacakkavāḷamukhava-ṭṭiyaṃ, tathā majjhe”. Mahājano maṃ disvā “kā esā”ti vutte vakkhati “gharaṇī nāmesā, ayaṃ tāva ekissā itthiyā ānubhāvo, buddhānubhāvo pana kīdiso bhavi-ssati”ti. Evaṃ titthiyā tumhe adisvāva palāyissantīti. Atha naṃ satthā “jānāmi te gharaṇī evarūpaṃ pāṭihāriyaṃ kātuṃ samatthabhāvaṃ, na panāyaṃ tavatthāya baddho mālāpuṭo”ti vatvā paṭikkhipi. Sā “na me satthā anujānāti, addhā mayā utta-ritaraṃ pāṭihāriyaṃ kātuṃ samattho añño atthi”ti ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthāpi “evameva tesāṃ guṇo pākaṭo bhavissatīti evaṃ chatṭimsayojanikāya parisāya majjhe sīhanādaṃ nadissati”ti maññamāno aparepi pucchi- “tumhe kathaṃ pāṭihā-riyaṃ karissathā”ti. Te “evañca evañca karissāma, bhante”ti satthu purato ṭhitāva sīhanādaṃ nadimsu. Tesu kira **cūḷa-anāthapiṇḍiko** “mādise anāgāmi-upāsake putte vijjamāne satthu kilamanakiccaṃ natthi”ti cintetvā “ahaṃ, bhante, pāṭihā-riyaṃ karissāmī”ti vatvā “kathaṃ karissasi”ti puṭṭho “ahaṃ, bhante, dvādasayoja-nikaṃ brahmattabhāvaṃ nimminivā imissā parisāya majjhe mahāmeghagajjitasa-disena saddena brahma-apphoṭanaṃ nāma apphoṭessāmī”ti. Mahājano “kiṃ nāmeso saddo”ti pucchitvā “cūḷa-anāthapiṇḍikassa kira (2.0137) brahma-apphoṭa-nasaddo nāmā”ti vakkhati. Titthiyā “gahapatikassa kira tāva eso ānubhāvo, buddhānubhāvo kīdiso bhavissati”ti tumhe adisvāva palāyissantīti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassapi tatheva vatvā pāṭihāriyakaraṇaṃ nānujāni.

Athekā paṭisambhidappattā sattavassikā cīrasāmaṇerī kira nāma satthāraṃ vanditvā “ahaṃ, bhante, pāṭihāriyaṃ karissāmī”ti āha. “Kathaṃ karissasi cīre”ti? “Bhante, sineruñca cakkavāḷapabbatañca himavantañca āharitvā imasmiṃ ṭhāne paṭipāṭiyā ṭhapetvā ahaṃ haṃsasakuṇi viya tato tato nikkhamitvā asajjamānā gamissāmi, mahājano maṃ disvā ‘kā esā’ti pucchitvā ‘cīrasāmaṇerī’ti vakkhati. Titthiyā ‘sattavassikāya tāva sāmaṇeriyā ayamānubhāvo, buddhānubhāvo kīdiso bhavissati’ti tumhe adisvāva palāyissantī”ti. Ito paraṃ evarūpāni vacanāni vuttānu-sāreneva veditabbāni. Tassāpi bhagavā “jānāmi te ānubhāvan”ti vatvā pāṭihāriya-karaṇaṃ nānujāni. Atheko paṭisambhidappatto khīṇāsavo **cundasāmaṇero** nāma jātiyā sattavassiko satthāraṃ vanditvā “ahaṃ bhagavā pāṭihāriyaṃ karissāmī”ti vatvā “kathaṃ karissasi”ti puṭṭho āha- “ahaṃ, bhante, jambudīpassa dhajabhūtaṃ mahājamburukkhaṃ khandhe gahetvā cāletvā mahājambupesiyō āharitvā imaṃ parisāṃ khādāpessāmi, pāricchattakakusumāni ca āharitvā tumhe vandissāmī”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassa pāṭihāriyakaraṇaṃ paṭikkhipi.

Atha uppalavaṇṇā therī satthāraṃ vanditvā “ahaṃ, bhante, pāṭihāriyaṃ karissā-

mī”ti vatvā “kathaṃ karissasī”ti puṭṭhā āha- “ahaṃ, bhante, samantā dvādasayojanikaṃ parisāya dassetvā āvaṭṭato chattiṃsayojanāya parisāya parivuto cakkavattirājā hutvā āgantvā tumhe vandissāmī”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassāpi pāṭihāriyakaraṇaṃ paṭikkhipi. Atha mahāmoggallānatthero bhagavantaṃ vanditvā “ahaṃ, bhante, pāṭihāriyaṃ karissāmī”ti vatvā “kathaṃ karissasī”ti puṭṭho āha- “ahaṃ, bhante, sinerupabbatarājānaṃ dantantare ṭhapetvā māsasāsapabijaṃ viya khādissāmī”ti. “Aññaṃ kiṃ karissasī”ti? “Imaṃ mahāpathaviṃ kaṭasārakaṃ viya saṃvelltivā aṅgulantare nikkhipissāmī”ti. “Aññaṃ kiṃ karissasī”ti? “Mahāpathaviṃ kulālacakkaṃ viya parivattetvā mahājanaṃ pathavojaṃ (2.0138) khādāpe-ssāmī”ti. “Aññaṃ kiṃ karissasī”ti? “Vāmahatthe pathaviṃ katvā ime satte dakkhiṇahatthena aññasmiṃ dīpe ṭhapessāmī”ti. “Aññaṃ kiṃ karissasī”ti? “Sineruṃ chattadaṇḍaṃ viya katvā mahāpathaviṃ ukkhipitvā tassupari ṭhapetvā chatta-
hattho bhikkhu viya ekahatthenādāya ākāse caṅkamissāmī”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāvan”ti tassāpi pāṭihāriyakaraṇaṃ nānujāni. So “jānāti maññe satthā mayā uttaritaraṃ pāṭihāriyaṃ kātuṃ samatthan”ti ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Atha naṃ satthā “nāyaṃ moggallānaṃ tavatthāya baddho bālāpuṭo. Ahañhi asamadhuro, mama dhuraṃ añño vahituṃ samattho nāma natthi. Anacchariyametaṃ, yaṃ idāni mama dhuraṃ vahituṃ samattho nāma bhavēyya. Ahetukatiracchānayaṇiyaṃ nibbatakālepi mama dhuraṃ añño vahituṃ samattho nāma nāhosiyevā”-
ti vatvā “kadā pana, bhante”ti therena puṭṭho atītaṃ āharitvā-

“Yato yato garu dhuraṃ, yato gambhīravattanī;

tadāssu kaṇhaṃ yuñjanti, svāssu taṃ vahate dhuran”ti.-

Idaṃ **kaṇha-usabhajātakaṃ** (jā. 1.1.29) vitthāretvā puna tameva vatthum vise-
setvā dassento-

“Manuññameva bhāseyya, nāmanuññaṃ kudācanaṃ;

manuññaṃ bhāsamānassa, garuṃ bhāraṃ udaddhari;

dhanañca naṃ alābhesi, tena cattamana ahū”ti.-

Idaṃ **nandivīsālajātakaṃ** vitthāretvā kathesi. Kathetvā ca pana satthā ratanacā-
ṅkamaṃ abhiruhi, purato dvādasayojanikā parisāya ahosi tathā pacchato ca uttarato
ca dakkhiṇato ca. Ujukaṃ pana catuvīsatiyojanikāya parisāya majjhe bhagavā
yamakapāṭihāriyaṃ akāsi.

Taṃ pāḷito tāva evaṃ veditabbaṃ (paṭi. ma. 1.116)- katamaṃ tathāgatassa
yamakapāṭihāriye ñāṇaṃ? Idaṃ tathāgato yamakapāṭihāriyaṃ karoti asādhā-
raṇaṃ sāvakehi, uparimakāyato aggikkhandho pavattati, heṭṭhimakāyato (2.0139)
udakadhārā pavattati. Heṭṭhimakāyato aggikkhandho pavattati, uparimakāyato
udakadhārā pavattati. Puratthimakāyato, pacchimakāyato; pacchimakāyato, pura-
tthimakāyato; dakkhiṇa-akkhito, vāma-akkhito; vāma-akkhito, dakkhiṇa-akkhito;
dakkhiṇakaṇṇasotato, vāmakaṇṇasotato; vāmakaṇṇasotato, dakkhiṇakaṇṇaso-
tato; dakkhiṇanāsikāsotato, vāmanāsikāsotato; vāmanāsikāsotato, dakkhiṇanāsi-
kāso-
tato; dakkhiṇa-aṃsakūṭato, vāma-aṃsakūṭato; vāma-aṃsakūṭato, dakkhi-
ṇa-aṃsakūṭato; dakkhiṇahatthato, vāmahatthato; vāmahatthato, dakkhiṇahatthato;
dakkhiṇapassato, vāmapassato; vāmapassato, dakkhiṇapassato; dakkhiṇapādato,

vāmapādato; vāmapādato, dakkhiṇapādato; aṅgulaṅgulehi, aṅgulantarikāhi; aṅgulantarikāhi, aṅgulaṅgulehi; ekekalomakūpato aggikkhandho pavattati, ekekalomato udakadhārā pavattati. Ekekalomato aggikkhandho pavattati, ekekalomakūpato udakadhārā pavattati channaṃ vaṇṇānaṃ nilānaṃ pītakānaṃ lohitaṅgānaṃ odātānaṃ mañjetṭhānaṃ pabhassarānaṃ. Bhagavā caṅkamati, buddhanimmito tiṭṭhati vā nisīdati vā seyyaṃ vā kappeti ...pe... nimmito seyyaṃ kappeti, bhagavā caṅkamati vā tiṭṭhati vā nisīdati vā. Idaṃ tathāgatassa yamakapāṭihāriye ñāṇanti.

Idaṃ pana pāṭihāriyaṃ bhagavā tasmim caṅkame caṅkamitvā akāsi. Tassa tejo-kasiṇasamāpattivāsena uparimakāyato aggikkhandho pavattati, āpokasiṇasamāpattivāsena heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattati. Na pana udakadhārāya pavattanaṭṭhānato aggikkhandho pavattati, aggikkhandhassa pavattanaṭṭhānato udakadhārā pavattatīti dassetuṃ “heṭṭhimakāyato uparimakāyato”ti vuttaṃ. Eseva nayo sabbapadesu. Aggikkhandho panettha udakadhārāya asammisso ahosi, tathā udakadhārā aggikkhandhena. Ubhayampi kira cetaṃ yāva brahmalokā uggantvā cakkavāḷamukhavatṭiyaṃ patati. “Channaṃ vaṇṇānaṃ”ti vuttā panassa chabbaṇṇaraṃsiyo ghaṭehi āsiṅcamānaṃ vilīnasuvaṇṇaṃ viya yantanālikato nikkhanta-suvaṇṇarasadhārā viya ca ekacakkavāḷagabbhato uggantvā brahmalokaṃ āhacca paṭinivattitvā (2.0140) cakkavāḷamukhavatṭimeva gaṇhiṃsu. Ekacakkavāḷagabbhaṃ vaṅkagopānasikaṃ viya bodhigharaṃ ahosi ekālokaṃ.

Taṃdivasaṃ satthā caṅkamitvā pāṭihāriyaṃ karonto antarantarā mahājanassa dhammaṃ kathesi. Kathento ca janaṃ nirassāsaṃ akatvā tassa assāsavāraṃ deti. Tasmim khaṇe mahājano sādhuṅkāraṃ pavattesi. Tassa sādhuṅkārāpavattana-kāle satthā tāvamahatiyā parisāya cittaṃ olokento ekekassa soḷasannaṃ ākāraṇaṃ vasena cittācāraṃ aññāsi.

Evam lahukaparivattam buddhanam cittam. Yo yo yasmiñca dhamme yasmiñca pāṭihīre pasanno, tassa tassa ajjhāsayavaseneva dhammañca kathesi, pāṭihīrañca akāsi. Evam dhamme desiyamāne pāṭihīre ca kariyamāne mahājanassa dhammābhisamayo ahosi. Sathā pana tasmim samāgame attano manam gahetvā aññam pañham pucchitum samattham adisvā nimmitabuddham māpesi. Tena pucchitam pañham sathā vissajjesi, sathārā pucchitam so vissajjesi. Bhagavato cañkamanakāle nimmito ṭhānādīsu aññataram kappesi, nimmitassa cañkamanakāle bhagavā ṭhānādīsu aññataram kappesi. Tamattham dassetum “nimmito cañkamati vā”ti-ādi vuttam. Evam karontassa sathu pāṭihāriyam disvā dhammakatham sutvā tasmim samāgame vīsatīyā paṇakoṭīnam dhammābhisamayo ahosi.

Sathā pāṭihīram karontova “kattha nu kho atītabuddhā idam pāṭihīram katvā vassam upenti”ti āvajjetvā “tāvatiṃsabhavane vassam upagantvā mātu abhidhammapiṭakam desenti”ti disvā dakkhiṇapādam ukkhipitvā yugandharamatthake ṭhapetvā itaram pādam ukkhipitvā sinerumatthake ṭhapesi. Evam aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassaṭṭhāne tayo padavārā ahesum, dve pādachiddāni. Sathā pādam pasāretvā akkamiti na sallakkhetabbam. Tassa hi pādukkhipanakāleyeva pabbatā pādamūlam āgantvā sampaṭicchimsu, sathārā akkamanakāle te pabbatā uṭṭhāya sakaṭṭhāneyeva aṭṭham su. Sakko sathāram disvā cintesi- “paṇḍukambalasilāya maññe sathā imam vassāvāsam upessati, bahūnañca devatānam upakāro bhavissati, sathari panettha vassāvāsam upagate aññā devatā hatthampi ṭhapetum na sakkhissanti. Ayam kho (2.0141) pana paṇḍukambalasilā dīghato saṭṭhiyojanā, vitthārato paṇṇāsayojanā, puthulato pannarasayojanā, sathari nisinnepi tuccham bhavissati”ti. Sathā tassa ajjhāsayam viditvā attano saṅghāṭim silāsanam paṭicchādayamānam khipi. Sakko cintesi- “cīvaram tāva paṭicchādayamānam khipi, sayam pana parittake ṭhāne nisīdissati”ti. Sathā tassa ajjhāsayam viditvā nīcapīṭhakam mahāpaṃsukūliko viya paṇḍukambalasilam antocīvarabhogeyeva katvā nisīdi. Mahājanopi taṃkhaṇaṅñeva sathāram olokento nāddasa, candassa atthaṅgamitakālo viya sūriyassa ca atthaṅgamitakālo viya ahosi. Mahājano-

“Gato nu cittakūṭam vā, kelāsam vā yugandharam;

na no dakkhemu sambuddham, lokajetṭham narāsabhan”ti.-

Imam gātham vadanto paridevi. Apare “sathā nāma pavivekarato, so ‘evarūpāya me parisāya evarūpam pāṭihīram katan’ti lajjāya aññam raṭṭham vā janapadam vā gato bhavissati, na dāni tam dakkhissāmā”ti paridevantā imam gāthamāham su-

“Pavivekarato dhīro, nīmam lokam punehiti;

na no dakkhemu sambuddham, lokajetṭham narāsabhan”ti.

Te mahāmoggallānam pucchimsu- “kham, bhante, sathā”ti? So sayam jānantopi “paresampi guṇā pākaṭā hontū”ti ajjhāsayena “anuruddham pucchathā”ti āha. Te theram tathā pucchimsu- “kham, bhante, sathā”ti? Tāvatiṃsabhavane paṇḍukambalasilāyam vassam upagantvā mātu abhidhammapiṭakam desetum gatoti. “Kadā āgamissati, bhante”ti? “Tayo māse abhidhammapiṭakam desetvā mahāpavāraṇadivase”ti. Te “sathāram adisvā na gamissāmā”ti tattheva khandhāvāram bandhimsu. Ākāsameva kira nesam chadanam ahosi. Tāya ca mahatiyā

parisāya sarīranighaṃso nāma na paññāyi, pathavī vivaraṃ adāsi, sabbattha parisuddhameva bhūmitalaṃ ahoṣi.

Satthā paṭhamameva moggallānattheraṃ avoca- “moggallāna, tvaṃ etissāya parisāya dhammaṃ deseyyāsi, cūḷa-anāthapiṇḍiko āhāraṃ dassati” ti. Tasmā (2.014 taṃ temāsaṃ cūḷa-anāthapiṇḍikova tassā parisāya yāpanaṃ yāgubhattaṃ khādānīyaṃ tambulatelagandhamālāpilandhanāni ca adāsi. Mahāmogallāno dhammaṃ desesi, pāṭihāriyadassanattaṃ āgatāgatehi puṭṭhapañhe ca vissajjesi. Satthā-rampi mātu abhidhammadesanattaṃ paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃ upagataṃ dasasahassacakkavāḷadevatā parivārayiṃsu. Tena vuttaṃ-

“Tāvatiṃse yadā buddho, silāyaṃ paṇḍukambale;
pāricchattakamūlamhi, vihāsi purisuttamo.

“Dasasu lokadhātūsu, sannipatitvāna devatā;
payirupāsanti sambuddhaṃ, vasantaṃ nāgamuddhani.

“Na koci devo vaṇṇena, sambuddhassa virocati;
sabbe deve atikkamma, sambuddhova virocati” ti. (pe. va. 317-319);

Evam sabbā devatā attano sarīrappabhāya abhibhavitvā nisinnassa panassa mātā tusitavimānato āgantvā dakkhiṇapasse nisīdi. Indakopi devaputto āgantvā dakkhiṇapasseyeva nisīdi, aṅkuro vāmapasse nisīdi. So mahesakkhāsu devatāsu sannipatantīsu apagantvā dvādasayojanike ṭhāne okāsaṃ labhi, indako tattheva nisīdi. Satthā te ubhopi oloketvā attano sāsane dakkhiṇeyyapuggalānaṃ dinnadānassa mahapphalabhāvaṃ ñāpetukāmo evamāha- “aṅkura, tayā dīghamantare dasavassasahassaparimāṇakāle dvādasayojanikaṃ uddhanapantiṃ katvā mahādānaṃ dinnaṃ, idāni mama samāgamaṃ āgantvā dvādasayojanike ṭhāne okāsaṃ labhi, kiṃ nu kho ettha kāraṇaṃ” ti? Vuttampi cetam-

“Oloketvāna sambuddho, aṅkurañcāpi indakaṃ;
dakkhiṇeyyaṃ sambhāvento, idaṃ vacanamabravi.

“Mahādānaṃ (2.0143) tayā dinnaṃ, aṅkura dīghamantare;
atidūre nisinnosi, āgaccha mama santike” ti. (pe. va. 321-322);

So saddho pathavītalaṃ pāpuṇi. Sabbāpi naṃ sā parisā assosi. Evam vutte-

“Codito bhāvitattena, aṅkuro etamabravi;
kiṃ mayhaṃ tena dānena, dakkhiṇeyyena suññataṃ.

“Ayaṃ so indako yakkho, dajjā dānaṃ parittakaṃ;
atirocati amhehi, cando tārāgaṇe yathā” ti. (pe. va. 323-324);

Tattha **dajjā**ti datvā. Evam vutte satthā indakaṃ āha- “indaka, tvaṃ mama dakkhiṇapasse nisinno, kasmā anapagantvāva nisīdasi” ti? So “ahaṃ, bhante, sukhetta appakabījaṃ vapanakassako viya dakkhiṇeyyasampadaṃ alatthan” ti dakkhiṇeyyaṃ pabhāvento āha-

“Ujjaṅgale yathā khetto, bījaṃ bahumpi ropitaṃ;
na phalaṃ vipulaṃ hoti, napi toseti kassakaṃ.

“Tattheva dānaṃ bahukaṃ, dussīlesu patiṭṭhitaṃ;
na phalaṃ vipulaṃ hoti, napi toseti dāyakaṃ.

“Yathāpi bhaddake khetto, bījaṃ appampi ropitaṃ;

sammā dhāraṃ pavecchante, phalaṃ toseti kassakaṃ.

“Tattheva sīlavantesu, guṇavantesu tādisu;

appakampi kataṃ kāraṃ, puññaṃ hoti mahapphalan”ti. (pe. va. 325-328);

Kiṃ panetassa pubbakammanti? So kira anuruddhattherassa antogāmaṃ piṇḍāya pavitṭhassa attano ābhataṃ kaṭacchubhikkhaṃ dāpesi. Tadā tassa puññaṃ aṅkurena dasavassasahassāni dvādasayojanikaṃ uddhanapantiṃ katvā dinnadānato mahapphalataraṃ jātaṃ. Tasmā evamāha.

Evaṃ vutte satthā, “aṅkura, dānaṃ nāma viceyya dātuṃ vaṭṭati, evaṃ taṃ sukhettesu vuttabījaṃ viya mahapphalaṃ hoti. Tvaṃ pana na tathā akāsi, tena te dānaṃ mahapphalaṃ na jātan”ti imamatthaṃ vibhāvento-

“viceyya (2.0144) dānaṃ dātabbaṃ, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ ...pe....

“Viceyya dānaṃ sugatappasatthaṃ,

ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke;

etesu dinnāni mahapphalāni,

bijāni vuttāni yathā sukhette”ti. (pe. va. 329-330)-

Vatvā uttarimpi dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

“Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayaṃ pajā;

tasmā hi vītarāgesu, dinnaṃ hoti mahapphalaṃ.

“Tiṇadosāni khettāni, dosadosā ayaṃ pajā;

tasmā hi vītadosesu, dinnaṃ hoti mahapphalaṃ.

“Tiṇadosāni khettāni, mohadosā ayaṃ pajā;

tasmā hi vītamohesu, dinnaṃ hoti mahapphalaṃ.

“Tiṇadosāni khettāni, icchādosā ayaṃ pajā;

tasmā hi vigaticchesu, dinnaṃ hoti mahapphalan”ti.

Desanāvasāne aṅkuro ca indako ca sotāpattiṃphale patiṭṭhahiṃsu, mahājana-ssāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Atha satthā devaparisāya majjhe nisinno mātaraṃ ārabba “kusalā dhammā, akusalā dhammā, abyākatā dhammā”ti abhidhammapiṭakaṃ paṭṭhapesi. Evaṃ tayo māse nirantaraṃ abhidhammapiṭakaṃ kathesi. Kathento pana bhikkhācāra-velāya “yāva mamāgamanā ettakaṃ nāma dhammaṃ desetū”ti nimmitabuddhaṃ māpetvā himavantaṃ gantvā nāgalatādantakaṭṭhaṃ khāditvā anotattadahe mukhaṃ dhovivā uttarakuruto piṇḍapātaṃ āharitvā mahāsālamāḷake nisinno bhattakiccaṃ akāsi. Sāriputtatthero tattha gantvā satthu vattaṃ karoti. Satthā bhattakiccapariyosāne, “sāriputta, ajja mayā ettako nāma dhammo bhāsito, tvaṃ attano antevāsikānaṃ bhikkhūnaṃ vācehi”ti therassa kathesi. Yamakapāṭihīre kira pasīditvā pañcasatā kulaputtā therassa santike pabbajiṃsu. Te sandhāya therāṃ (2.0145) evamāha. Vatvā ca pana devalokaṃ gantvā nimmitabuddhena desitaṭṭhānato paṭṭhāya sayaṃ dhammaṃ desesi. Theropi gantvā tesāṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ desesi. Te satthari devaloke viharanteyeva sattapakara-ṇikā ahesuṃ.

mbantā dvinnam therānam caṅkamtivā abhidhammam sajjhāyantānam saddam sutvā sare nimittam aggahesum. Te “ime khandhā nāma, imā dhātuyo nāmā”ti ajānitvā sare nimittagahaṇamatteneva tato cutā devaloke nibbattā, ekaṃ buddhantaram dibbasampattiṃ anubhavitvā tato cavitvā sāvattiyam kulagharesu nibbattā. Yamakapāṭihire uppannapasādā therassa santike pabbajitvā sabbapaṭhamam sattapakaraṇikā ahesum. Satthāpi teneva nīhārena tam temāsam abhidhammam desesi. Desanāvasāne asītkoṭisahassānam devatānam dhammābhisa-mayo ahosi, mahāmāyāpi sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Sāpi kho chatṭimsayojanaparimaṇḍalā parisā “idāni sattame divase mahāpavāraṇā bhavissati”ti mahāmoggallānattheram upasaṅkamtivā āha- “bhante satthu, orohaṇadivasam saññātuṃ vaṭṭati, na hi mayaṃ satthāram adisvā gamissāmā”ti. Āyasmā mahāmoggallāno tam katham sutvā “sādhāvuso”ti vatvā tattheva pathaviyam nimuggo sinerupādam gantvā “maṃ abhiruhantaṃ parisā passatū”ti adhiṭṭhāya maṇiratanena āvutaṃ paṇḍukambalasuttaṃ viya paññāyamānarūpova sinerumajjhena abhiruhi. Manussāpi nam “ekayojanam abhiruḷho, dviyojanam abhiruḷho”ti olokayimsu. Theropi satthu pāde sīsena ukkipanto viya abhiruhitvā vanditvā evamāha- “bhante, parisā tumhe disvāva gantukāmā, kadā orohissathā”ti. “Kham pana te, moggallāna, jeṭṭhabhātiko sārīputto”ti. “Bhante, saṅkassanagare vassam upagato”ti. Moggallāna, aham ito sattame divase mahāpavāraṇāya saṅkassanagaradvāre otarissāmi, maṃ daṭṭhukāmā tattha āgacchantu, sāvattitho saṅkassanagaradvāram tiṃsayojanāni, ettake magge kassaci pātheyyakiccaṃ natthi, uposathikā hutvā dhuravihāram dhammassavanatthāya (2.0146) gacchantā viya āgaccheyyāthāti tesam āroceyyāsīti. Thero “sādhū, bhante”ti gantvā tathā ārocesi.

Satthā vuṭṭhavasso pavāretvā sakkassa ārocesi- “mahārāja, manussapatham gamissāmi”ti. Sakko suvaṇṇamayaṃ maṇimayaṃ rajatamayanti tīṇi sopānāni māpesi. Tesam pādā saṅkassanagaradvāre patiṭṭhahimsu, sīsāni sinerumuddhani. Tesu dakkhiṇapasse suvaṇṇamayaṃ sopānam devatānam ahosi, vāmapasse rajatamayam sopānam mahābrahmānam ahosi, majjhe maṇimayaṃ sopānam tathāgatassa ahosi. Satthāpi sinerumuddhani ṭhatvā devorohaṇasamaye yamakapāṭihāriyam katvā uddham olokesi, yāva brahmalokā ekaṅgaṇā ahesum. Adho olokesi, yāva avīcīto ekaṅgaṇam ahosi. Disāvidisā olokesi, anekāni cakkavālasatasahassāni ekaṅgaṇāni ahesum. Devā manusse passimsu, manussāpi deve passimsu, sabbe sammukhāva passimsu.

Bhagavā chabbaṇṇaramsiyo vissajjesi. Tam divasam buddhasiriṃ oloketvā chatṭimsayojana parimaṇḍalāya parisāya ekopi buddhabhāvam apatthento nāma natthi. Suvaṇṇasopānena devā otarimsu, rajatasopānena mahābrahmāno otarimsu, maṇisopānena sammāsambuddho otari. Pañcasikho gandhabbadevaputto beluvapaṇḍuvīṇam ādāya dakkhiṇapasse ṭhatvā satthu gandhabbamadhuradibbaviṇāya saddena pūjam karonto otari, mātali, saṅgāhako vāmapasse ṭhatvā dibbagandhamālāpupphaṃ gahetvā namassamāno pūjam katvā otari, mahābrahmā

chattam dhāresi, suyāmo vālabījanim dhāresi. Satthā iminā parivārena saddhim otarivā saṅkassanagaradvāre patiṭṭhahi. Sāriputtattheropi āgantvā satthāraṃ vandivā yasmā sāriputtattherena tathārūpāya buddhasiriyā otaranto satthā ito pubbe na diṭṭhapubbo, tasmā-

“Na me diṭṭho ito pubbe, na suto uda kassaci;

evaṃ vagguvado satthā, tusitā gaṇimāgato”ti. (su. ni. 961; mahāni. 190)-

Ādīhi (2.0147) attano tuṭṭhim pakāsetvā, “bhante, ajja sabbepi devamanussā tumhākaṃ pihayanti, patthenti”ti āha. Atha naṃ satthā, “sāriputta, evarūpehi guṇehi samannāgatā buddhā devamanussānaṃ piyā hontiyevā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

181. “Ye jhānapasutā dhīrā, nekkhammūpasame ratā;

devāpi tesam pihayanti, sambuddhānaṃ satīmatan”ti.

Tattha **ye jhānapasutā**ti lakkhaṇūpaniijhānaṃ ārammaṇūpaniijhānanti imesu dvīsu jhānesu āvajjanasamāpajjana-adhiṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇehi yuttappayuttā. **Nekkhammūpasame ratā**ti ettha pabbajjā nekkhammanti na gahetabbā, kilesavūpasamanibbānaratiṃ pana sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Devāpī**ti devāpi manuskāpi tesam pihayanti patthenti. **Satīmatanti** evarūpaguṇānaṃ tesam satiyā samannāgatānaṃ sambuddhānaṃ. “Aho vata mayaṃ buddhā bhavyeyyāmā”ti buddhabhāvaṃ icchamānā pihayanti attho.

Desanāvasāne tiṃsamattānaṃ pāṇakoṭīnaṃ dhammābhisamayo ahosi, therassa saddhivihārikā pañcasatabhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsu.

Sabbabuddhānaṃ kira avijahitameva yamakapāṭihīraṃ katvā devaloke vassaṃ vasitvā saṅkassanagaradvāre otaraṇaṃ. Tattha pana dakkhiṇapādassa patiṭṭhitaṭṭhānaṃ acalacetiyatṭhānaṃ nāma hoti. Satthā tattha ṭhatvā puthujjanādīnaṃ visaye pañhaṃ pucchi, puthujjanā attano visaye pañhe vissajjetvā sotāpannavisaye pañhaṃ vissajjetuṃ nāsakkhiṃsu. Tathā sakadāgāmi-ādīnaṃ visaye sotāpannādayo, mahāmoggallānavisaye sesamahāsāvakā, sāriputtattherassa visaye mahāmoggallāno, buddhavisaye ca sāriputtopi vissajjetuṃ nāsakkhiyeva. So pācīnadisaṃ ādiṃ katvā sabbadisā olokesi, sabbattha ekaṅgaṇameva ahosi. Aṭṭhasu disāsu devamanussā uddhaṃ yāva brahmalokā heṭṭhā bhūmatṭhā ca yakkhanāgasupaṇṇā añjaliṃ paggahetvā, “bhante, idha tassa pañhassa vissajjetā natthi, ettheva upadhārethā”ti āhaṃsu. Satthā sāriputto kilamati. Kiñcāpi hesa-

“Ye (2.0148) ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha;

tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisā”ti. (su. ni. 1044; cūḷani. ajitamāṇavapucchāniddeśa 7)-

Imaṃ buddhavisaye puṭṭhapañhaṃ sutvā ‘satthā maṃ sekhāsekhānaṃ āgamana-ṇaṭṭipadaṃ pucchatī’ti pañhe nikkāṅkho, khandhādīsu pana katarena nu kho mukhena imaṃ ṇaṭṭipadaṃ kathento ‘ahaṃ satthu ajjhāsayaṃ gaṇhituṃ na sakkhissāmi’ti mama ajjhāsaye kaṅkhati, so mayā naye adinne kathetuṃ na sakkhissati, nayamassa dassāmīti nayaṃ dassento “bhūtamidaṃ, sāriputta, samanupassasi”ti āha. Evaṃ kirassa ahosi “sāriputto mama ajjhāsayaṃ gahetvā kathento khandhavasena kathessati”ti. Therassa saha nayadānena so pañho

nayasatena nayasahassena nayasatasahassena upaṭṭhāsi. So satthārā dinnanaye ṭhatvā taṃ pañhaṃ kathesi. Ṭhapetvā kira sammāsambuddhaṃ añño sārīputtattherassa paññaṃ pāpuṇituṃ samattho nāma natthi. Teneva kira thero satthu purato ṭhatvā sīhanādaṃ nadi- “ahaṃ, bhante, sakalakappampi deve vuṭṭhe ‘ettakāni bindūni mahāsamudde patitāni, ettakāni bhūmiyaṃ, ettakāni pabbate’ ti gaṇetvā lekhaṃ āropetuṃ samattho” ti. Satthāpi naṃ “jānāmi, sārīputta, gaṇetuṃ samatthabhāvan” ti āha. Tassa āyasmato paññāya upamā nāma natthi. Tenevāha-
“Gaṅgāya vālukā khīye, udakaṃ khīye mahaṇṇave;
mahiyā mattikā khīye, na khīye mama buddhiyā” ti.

Idaṃ vuttaṃ hoti- sace hi, bhante, buddhisampannalokanātha, mayā ekasmiṃ pañhe vissajjite ekaṃ vā vālukaṃ ekaṃ vā udakabinduṃ ekaṃ vā paṃsukhaṇḍaṃ akhipitvā pañhānaṃ satena vā sahassenavā satasahassena vā vissajjite gaṅgāya vālukādīsu ekekaṃ ekamante khipeyya, khippataraṃ gaṅgādīsu vālukādayo parikkhayaṃ gaccheyyūṃ, na tveva mama pañhānaṃ vissajjananti. Evaṃ mahāpaññopi hi bhikkhu buddhavisaye pañhassa antaṃ vā koṭiṃ vā adisvā satthārā dinnanaye ṭhatvā pañhaṃ vissajjesi. Taṃ sutvā bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “yaṃ pañhaṃ puṭṭho sabbopi jano kathetuṃ na sakkhi, taṃ dhammasenāpati sārīputto ekakova kathesi” ti. Satthā taṃ kathaṃ sutvā “na idāneva sārīputto yaṃ pañhaṃ mahājano vissajjetuṃ nāsakkhi (2.0149), taṃ vissajjesi, pubbepi anena vissajjitoyevā” ti vatvā atītaṃ āharituṃ-

“Parosahassampi samāgatānaṃ,
kandeyyūṃ te vassasataṃ apaññā;
ekova seyyo puriso sapañño,
yo bhāsitassa vijānāti atthan” ti. (jā. 1.1.99)-

Imaṃ jātakam vitthārena kathesi.

Devorohaṇavatthu dutiyaṃ.

3. Erakapattanāgarājavatthu

Kiccho manussapaṭilābhoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā bārāṇasiyaṃ upani-ssāya sattasirīsakarukkhamūle viharanto erakapattaṃ nāma nāgarājaṃ ārabha kathesi.

So kira pubbe kassapabuddhasāsane daharabhikkhu hutvā gaṅgāya nāvaṃ abhiruyha gacchanto ekasmiṃ erakagumbe erakapattaṃ gahetvā nāvāya vegasā gacchamānāyapi na muñci, erakapattaṃ chijjivā gataṃ. So “appamattakaṃ etan”-ti āpattiṃ adesetvā vīsati vassasahassāni araññe samaṇadhammaṃ katvāpi maraṇakāle erakapattena gīvāya gahito viya āpattiṃ desetukāmopi aññaṃ bhikkhuṃ apassamāno “aparissuddhaṃ me sīlan” ti uppannavippaṭisāro tato cavitvā ekaru-
kkhadoṇikanāvappamāṇo nāgarājā hutvā nibbatti, **erakapattot**vevassa nāmaṃ ahosi. So nibbattakkhaṇeyeva attabhāvaṃ oloketvā “ettakaṃ nāma kālaṃ sama-

ṇadhammaṃ katvā ahetukayoniyam maṇḍūkabhakkhaṭṭhāne nibbattomhī”ti vip-
ṭisārī ahosi. So aparabhāge ekaṃ dhītaraṃ labhitvā majjhe gaṅgāya udakapiṭṭhe
mahantaṃ phalaṃ ukkhipitvā dhītaraṃ tasmim̃ ṭhapetvā naccāpetvā gāyāpesi.
Evaṃ kirassa ahosi- “addhā ahaṃ idha iminā upāyena buddhe uppanne tassa
uppanabhāvaṃ suṇissāmi”ti. Yo me gītassa paṭigītaṃ āharati (2.0150), tassa
mahantena nāgabhavanena saddhim̃ dhītaraṃ dassāmīti anvaḍḍhamāsaṃ uposa-
thadivase taṃ dhītaraṃ phaṇe ṭhapesi. Sā tattha ṭhitā naccanti-

“Kiṃsu adhippatī rājā, kiṃsu rājā rajjissaro;

kathaṃsu virajo hoti, kathaṃ bāloti vuccati”ti.-

Imaṃ gītaṃ gāyati.

Sakalajambudīpavāsino “nāgamāṇavikaṃ gaṇhissāmā”ti gantvā attano attano
paññābalena paṭigītaṃ katvā gāyanti. Sā taṃ paṭikkhipati. Tassā anvaḍḍhamāsaṃ
phaṇe ṭhatvā evaṃ gāyantiyāva ekaṃ buddhantaraṃ vītivattaṃ. Atha amhākaṃ
satthā loke uppajjitvā ekadivasaṃ paccūsakāle lokaṃ volokento erakapattaṃ ādiṃ
katvā uttaramāṇavaṃ nāma attano ñāṇajālassa anto pavitṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho
bhavissati”ti āvajjento “ajja erakapattassa dhītaraṃ phaṇe ṭhapetvā naccāpanadi-
vaso, ayaṃ uttaramāṇavo mayā dinnaṃ paṭigītaṃ gaṇhantova sotāpanno hutvā
taṃ ādāya nāgarājassa santikaṃ gamissati. So taṃ sutvā ‘buddho uppanno’ti
ñatvā mama santikaṃ āgamissati, ahaṃ tasmim̃ āgate mahāsamāgame gāthaṃ
kathessāmi, gāthāpariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo
bhavissati”ti addasa. So tattha gantvā bārāṇasito avidūre satta sirīsakarukkhā
atthi, tesu ekassa mūle nisīdi. Jambudīpavāsino gītaṃ paṭigītaṃ ādāya sannipatiṃsu.
Satthā avidūre

ṭhāne gacchantam uttaramāṇavam disvā “ehi, uttarā”ti āha. “Kiṃ, bhante”ti? “Ito tāva ehi”ti. Atha nam āgantvā vanditvā nisinnam āha “kham gacchasi”ti? “Erakapattassa dhītu gāyanaṭṭhānan”ti. “Jānāsi pana gītaṭṭhānan”ti? “Jānāmi, bhante”ti. “Vadehi tāva nan”ti? Atha nam attano jānananiyāmeneva vadantam “na uttaram etam ṭṭhānam, aham te ṭṭhānam dassāmi, ādāya nam gamissasi”ti. “Sādhu, bhante”ti. Atha nam satthā, uttara, tvam nāgamāṇavikāya gītakāle-

“Chadvārādhippatī rājā, rajjamāno rajjissaro;
arajjam virajo hoti, rajjam bāloti vuccati”ti.-

Imam ṭṭhānam gāyeyyāsīti āha.

Māṇavikāya (2.0151) gītassa attho- **kiṃsu adhippatī rājāti** kiṃ adhippatī rājā nāma hoti? **Kiṃsu rājā rajjissaroti** katham pana rājā rajjissaro nāma hoti? **Katham virajo hotīti** katham nu kho so rājā virajo nāma hotīti?

Ṭṭhānassa pana attho- **chadvārādhippatī rājāti** yo channam dvārānam adhippati, ekadvārepi rūpādīhi anabhibhūto, ayam rājā nāma. **Rajjamāno rajjissaroti** yo pana tesu ārammaṇesu rajjati, so rajjamāno rajjissaro nāma. **Arajanti** arajjamāno pana virajo nāma hoti. **Rajjanti** rajjamāno bāloti vuccatīti.

Evamassa satthā ṭṭhānam datvā, uttara, tayā imasmiṃ gīte gāyite imassa gītassa imam ṭṭhānam gāyissati-

“Kenassu vuyhati bālo, katham nudati paṇḍito;
yogakkhemī katham hoti, tam me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa tvam idam ṭṭhānam gāyeyyāsi-

“Oghena vuyhati bālo, yogā nudati paṇḍito;
sabbayogavisamyutto, yogakkhemīti vuccati”ti.

Tassattho- “kāmoghādīna catubbidhena oghena bālo vuyhati, tam ogham paṇḍito sammappadhānasaṅkhātena yogena nudati. So sabbehi kāmayogādīhi visamyutto yogakkhemī nāma vuccati”ti.

Uttaro imam ṭṭhānam gaṇhantova sotāpattiphale patiṭṭhahi. So sotāpanno hutvā tam gātham ādāya gantvā, “ambho, mayā gītaṭṭhānam āhaṭam, okāsam me dethā”ti vatvā nirantaram ṭṭhānassa mahājanassa jaṇṇunā akkamanto agamāsi. Nāgamāṇavikā pitu phaṇe ṭṭhānassa naccamānā “kiṃsu adhippatī rājā”ti gītam gāyati? Uttaro “chadvārādhippatī rājā”ti ṭṭhānam gāyati. Puna nāgamāṇavikā “kenassu vuyhati”ti tassa gītam gāyati? Athassā ṭṭhānam gāyanto uttaro “ogghena vuyhati”ti imam gāthamāha. Nāgarājā tam sutvāva buddhassa uppannabhāvam ṇatvā “mayā ekam buddhantaram evarūpaṃ padaṃ nāma na sutapubbam, uppanno vata, bho, loke (2.0152) buddho”ti tuṭṭhamānaso naṅguṭṭhena udakam pahari, mahāvīciyo uṭṭhahimsu, ubho tīrāni bhijjimsu. Ito cito ca usabhamatte ṭṭhāne manussā uduke nimujjimsu. So ettakam mahājanam phaṇe ṭṭhānassa ukkhipitvā thale patiṭṭhapesi. So uttaram upasaṅkamitvā “kham, sāmi, satthā”ti pucchi. “Ekasmiṃ rukkhāmūle nisinnam, mahārājā”ti. So “ehi, sāmi, gacchāmā”ti uttarena saddhiṃ agamāsi. Mahājanopi tena saddhiṃyeva gato. Nāgarājā gantvā chabbaṇṇaramsīnam antaram pavisitvā satthāram vanditvā rodamāno aṭṭhāsi. Atha nam satthā āha- “kiṃ idam, mahārājā”ti? “Aham, bhante, tumhādisassa buddhassa

sāvako hutvā vīsati vassasahassāni samaṇadhammaṃ akāsiṃ, sopi maṃ samaṇadhammo niddhāretuṃ nāsakkhi. Appamattakaṃ erakapattachindanamattaṃ nissāya ahetuapaṭisandhiṃ gahetvā urena parisakkaṇaṭṭhāne nibbattosmi, ekaṃ buddhantaraṃ neva manussattaṃ labhāmi, na saddhammassavanaṃ, na tumhādisassa buddhassa dassanaṃ”ti sathā tassa kathaṃ sutvā, “mahārāja, manussattaṃ nāma dullabhameva, tathā saddhammassavanaṃ, tathā buddhuppādo, idaṃ kicchena kasirena labbhati”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

182. “Kiccho manussapaṭilābho, kicchaṃ maccāna jīvitaṃ;

kicchaṃ saddhammassavanaṃ, kiccho buddhānamuppādo”ti.

Tassattho- mahantena hi vāyāmena mahantena kusalena laddhattā manussatapaṭilābho nāma kiccho dullabho. Nirantaraṃ kasikammādīni katvā jīvitavuttiṃ ghaṭanato pi parittaṭṭhāyitāyapi maccānaṃ jīvitaṃ kicchaṃ. Anekesupi kappesu dhammadesakassa puggalassa dullabhatāya saddhammassavanampi kicchaṃ. Mahantena vāyāmena abhinīhārassa samijjhanato samiddhābhinihārassa ca anekhepi kappakoṭisahasseehi dullabhuppādato buddhānaṃ uppādopi kicchoyeva, ativiya dullabhoti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisaṃmayo ahosi. Nāgarājāpi taṃdivasaṃ sotāpattiphalaṃ labheyya, tiracchānagatatā pana nālattha. So yesu paṭisandhigahaṇatacajahanavissaṭṭhaniddokkamanasajātiyāmethunasevanacutisaṅkhātesu pañcasu ṭhānesu nāgasarīrameva (2.0153) gahetvā kilamanti, tesu akilamanabhāvaṃ patvā māṇavarūpeneva vicarituṃ labhatīti.

Erakapattanāgarājavatthu tatiyaṃ.

4. Ānandattherapañhavatthu

Sabbapāpassa akaraṇanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto ānandattherassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Thero kira divāṭṭhāne nisinno cintesi- “sathārā sattannaṃ buddhānaṃ mātāpitāro āyuparicchedo bodhi sāvakasannipāto aggasāvakasannipāto aggasāvaka-upaṭṭhākotī idaṃ sabbam kathitaṃ, uposatho pana akathito, kiṃ nu kho tesampi ayameva uposatho, añño”ti? So sathāraṃ upasaṅkamtivā tamatthaṃ pucchi. Yasmā pana tesam buddhānaṃ kālabhedova ahosi, na kathābhedo. Vipassī sammāsambuddho hi sattame sattame saṃvacchare uposathaṃ akāsi. Ekadivasaṃ dinnovādoyeva hissa sattannaṃ saṃvaccharānaṃ alaṃ hoti. Sikhī ceva vessabhū ca chaṭṭhe chaṭṭhe saṃvacchare uposathaṃ kariṃsu, kakusandho koṇāgamano ca saṃvacchare saṃvacchare. Kassapadasabalo chaṭṭhe chaṭṭhe māse uposathaṃ akāsi. Ekadivasaṃ dinnovādo eva hissa channaṃ māsānaṃ alaṃ ahosi. Tasmā sathā tesam imaṃ kālabhedaṃ ārocetvā “ovādagāthā pana nesam imāyevā”ti vatvā sabbesaṃ ekameva uposathaṃ āvi karonto imā gāthā abhāsi-

183. “Sabbapāpassa akaraṇaṃ, kusalassa upasampadā;

sacittapariyodapanam, etaṃ buddhāna sāsanaṃ.

184. “Khantī paramaṃ tapo titikkhā,
nibbānaṃ paramaṃ vadanti buddhā;
na hi pabbajito parūpaghātī,
na samaṇo hoti paraṃ viheṭṭhayanto.

185. “Anūpavādo (2.0154) anūpaghāto, pātimokkhe ca saṃvaro;
mattaññutā ca bhattasmiṃ, pantañca sayanāsanam;
adhicitte ca āyogo, etaṃ buddhāna sāsanaṃ” ti.

Tattha **sabbapāpassāti** sabbassa akusalakammassa. **Upasampadāti** abhini-
kkhamanato paṭṭhāya yāva arahattamaggā kusalassa uppādanañceva uppādi-
tassa ca bhāvanā. **Sacittapariyodapananti** pañcahi nīvaraṇehi attano cittassa
vodāpanam. **Etaṃ buddhāna sāsanaṃ** sabbabuddhānaṃ ayamanusiṭṭhi.

Khantīti yā esā titikkhāsaṅkhātā khantī nāma, idaṃ imasmiṃ sāsane paramaṃ
uttamaṃ tapo. **Nibbānaṃ paramaṃ vadanti buddhāti** buddhā ca paccekabuddhā
ca anubuddhā cāti ime tayo buddhā nibbānaṃ uttamantī vadanti. **Na hi pabbaji-**
toti pāṇi-ādīhi paraṃ apahananto viheṭṭhento parūpaghātī pabbajito nāma na hoti.
Na samaṇoti vuttanayeneva paraṃ viheṭṭhayanto samaṇopi na hotiyeva.

Anūpavādoti anūpavādanañceva anūpavādāpanaṅca. **Anūpaghātoti** anūpaghā-
tanañceva anūpaghātāpanaṅca. **Pātimokkheti** jeṭṭhakasīle. **Samvaroti** pidhanaṃ.
Mattaññutāti mattaññubhāvo pamāṇajānaṃ. **Pantanti** vivittaṃ. **Adhicitteti** aṭṭha-
samāpattisaṅkhāte adhicitte. **Āyogoti** payogakaraṇam. **Etanti** etaṃ sabbesaṃ
buddhānaṃ sāsanaṃ. Ettha hi anūpavādena vācasikaṃ sīlaṃ kathitaṃ, anūpa-
ghātena kāyikasīlaṃ, “pātimokkhe ca saṃvaro” ti sīlaṃ kathitaṃ, anūpaghātena
kāyikasīlaṃ, “pātimokkhe ca saṃvaro” ti iminā pātimokkhasīlañceva indriyasamva-
raṅca, mattaññutāya ājīvapārisuddhi ceva paccayasannisitasīlaṅca, pantasenāsa-
nena sappāyaseṇāsanam, adhicittena aṭṭha samāpattiyo. Evaṃ imāya gāthāya
tissopi sikkhā kathitā eva hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ānandattherapañhavatthu catuttham.

5. Anabhiratabhikkhuvatthu

Na (2.0155) **kahāpaṇavassenāti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viha-
ranto ekaṃ anabhiratabhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira sāsane pabbajitvā laddhūpasampado “asukaṭṭhānaṃ nāma gantvā
uddesaṃ uggaṇhāhi” ti upajjhāyena pesito tattha agamāsi. Athassa pituno rogo
uppajji. So puttaṃ daṭṭhukāmo hutvā taṃ pakkosituṃ samatthaṃ kañci alabhitvā
puttasokena vippalapantoyeva āsannamaraṇo hutvā “idaṃ me puttassa pattacīva-
ramūlaṃ kareyyāsi” ti kahāpaṇasataṃ kaniṭṭhassa hatthe datvā kālamakāsi. So
dahaṛassa āgatakāle pādamūle nipatitvā pavaṭṭento roditvā, “bhante, pitā te vipa-

lapantova kālakato, mayhaṃ pana tena kahāpaṇasataṃ hatthe ṭhapitaṃ, tena kiṃ karomī”ti āha. Daharo “na me kahāpaṇehi attho”ti paṭikkhipitvā aparabhāge cintesi- “kiṃ me parakulesu piṇḍāya caritvā jīvitena, sakkā taṃ kahāpaṇasataṃ nissāya jīvitum, vibbhamissāmi”ti. So anabhiratiyā piḷito vissatṭhasajjhāyanakammaṭṭhāno paṇḍurogī viya ahosi. Atha naṃ daharasāmaṇerā “kiṃ idan”ti pucchitvā “ukkaṇṭhitomhi”ti vutte ācariyupajjhāyānaṃ ācikkhiṃsu. Atha naṃ te satthu santikaṃ netvā satthu dassesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ ukkaṇṭhito”ti pucchitvā, “āma, bhante”ti vutte “kasmā evamakāsi, atthi pana te koci jīvitapaccayo”ti āha. “Āma, bhante”ti. “Kiṃ te atthi”ti? “Kahāpaṇasataṃ, bhante”ti. Tena hi katthaci tāva sakkharā āhara, gaṇetvā jānissāma “sakkā vā tāvattakena jīvitum, no vā”ti. So sakkharā āhari. Atha naṃ satthā āha- “paribhogatthāya tāva paṇṇāsaṃ ṭhapehi, dvinnaṃ goṇānaṃ atthāya catuvīsati, ettakaṃ nāma bījattāya, yuganaṅgalatthāya, kuddālavāsipharasu-atthāyā”ti evaṃ gaṇiyamāne taṃ kahāpaṇasataṃ nappahoti. Atha naṃ satthā “bhikkhu tava kahāpaṇā appakā, kathaṃ ete nissāya taṇhaṃ pūressasi, atīte kira cakkavattirajjaṃ kāretvā apphoṭitamattena dvādasayojanaṭṭhāne kaṭippamāṇena ratanavassaṃ vassāpetum samattho yāva chattiṃsa sakkā cavanti, ettakaṃ kālaṃ devarajjaṃ kāretvāpi maraṇakāle (2.0156) taṇhaṃ apūretvāva kālamakāsi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āharitvā **mandhātujātakaṃ** (jā.

1.3.22) vitthāretvā-

“Yāvatā candimasūriyā pariharanti, disā bhanti virocanā;
sabbeva dāsā mandhātu, ye paṇā pathavissitā”ti.-

Imissā gāthāya anantarā imā dve gāthā abhāsi-

186. “Na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati;
appassādā dukhā kāmā, iti viññāya paṇḍito.

187. “Api dibbesu kāmesu, ratiṃ so nādhigacchati;
taṇhakkhayarato hoti, sammāsambuddhasāvako”ti.

Tattha **kahāpaṇavassenā**ti yaṃ so apphoṭetvā sattaratanavassaṃ vassāpesi, taṃ idha kahāpaṇavassanti vuttaṃ. Tenapi hi vatthukāmakilesakāmesu titti nāma natthi. Evaṃ duppūrā esā taṇhā. **Appassādā**ti supinasadisatāya parittasukhā. **Dukhā**ti dukkhakkhandhādīsu āgatadukkhavasena pana bahudukkhāva. **Iti viññāyā**ti evamete kāme jānitvā. **Api dibbesū**ti sace hi devānaṃ upakappanakakāmehi nimanteyyāpi āyasmā samiddhi viya evampi tesu kāmesu ratiṃ na vindatiyeva. **Taṇhakkhayaratoti** arahatte ceva nibbāne ca abhirato hoti, taṃ patthayamāno viharati. **Sammāsambuddhasāvakoti** sammāsambuddhena desitassa dhammassa savanena jāto yogāvacarabhikkhūti.

Desanāvasāne so bhikkhu sotāpatti-phale paṭiṭṭhahi, sampattaparīsāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Anabhiratabhikkhuvatthu pañcamaṃ.

6. Aggidattabrāhmaṇavatthu

Bahuṃ ve saraṇaṃ yantīti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto vālikarāsīmhi nisinnaṃ aggidattaṃ nāma kosalarañño purohitaṃ ārabba kathesi.

So (2.0157) kira mahākosalassa purohito ahoṣi. Atha naṃ pitari kālakate rājā pasenadi kosalo “pitu me purohito”ti gāravena tasmimyeva ṭhāne ṭhapetvā tassa attano upaṭṭhānaṃ āgatakāle paccuggamaṃ karoti, “ācariya, idha nisīdathā”ti samānāsanaṃ dāpesi. So cintesi- “ayaṃ rājā mayi ativiya gāravaṃ karoti, na kho pana rājūnaṃ niccakālameva sakkā cittaṃ gahetuṃ. Samānavayeneva hi saddhiṃ rajjasukhaṃ nāma sukhaṃ hoti, ahañcamhi mahallako, pabbajituṃ me yuttan”ti. So rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā nagare bheriṃ carāpetvā sattāhena sabbaṃ attano dhanam dānamukhe vissajjetvā bāhirakapabbajjaṃ pabbaji. Taṃ nissāya dasa purisasahassāni anupabbajiṃsu. So tehi saddhiṃ aṅgamagadhānañca kururaṭṭhassa ca antare vāsaṃ kappetvā imaṃ ovādaṃ deti, “tātā, yassa kāmavitakkādayo uppajjanti, so nadito ekekaṃ vālukapuṭaṃ uddharitvā imasmim okiratū”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā kāmavitakkādīnaṃ uppannakāle tathā kariṃsu. Aparena samayena mahāvālukarāsi ahoṣi, taṃ ahichatto nāma nāgarājā paṭiggahesi. Aṅgamagadhavāsino ceva kururaṭṭhavāsino ca māse māse tesam mahantaṃ sakkāraṃ abhiharitvā dānaṃ denti. Atha nesaṃ aggidatto imaṃ

ovādaṃ adāsi- “pabbataṃ saraṇaṃ yātha, vanaṃ saraṇaṃ yātha, ārāmaṃ saraṇaṃ yātha, rukkhaṃ saraṇaṃ yātha, evaṃ sabbadukkhato muccissathā”ti. Attano antevāsikepi iminā ovādena ovadi.

Bodhisattopi katābhinikkhamano sammāsambodhiṃ patvā tasmim̐ samaye sāvattiṃ nissāya jetavane viharanto paccūsakāle lokaṃ volokento aggidattabrāhmaṇaṃ saddhiṃ antevāsikehi attano ñāṇajālassa anto pavittṭhaṃ disvā “sabbepi ime arahattassa upanissayasampannā”ti ñatvā sāyanhasamaye mahā-moggallānattheraṃ āha- “moggallāna, kiṃ passasi aggidattabrāhmaṇaṃ mahā-janaṃ atitthe pakkhandāpentaṃ, gaccha tesam̐ ovādaṃ dehi”ti. Bhante, bahū ete, ekakassa mayhaṃ avisayhā. Sace tumhepi āgamissatha, visayhā bhavissantīti. Moggallāna, ahampi āgamissāmi, tvaṃ purato yāhīti. Thero purato gacchantova cintesi- “ete balavanto ceva bahū ca. Sace sabbesaṃ samāgamaṭṭhāne kiñci (2.015) kathessāmi, sabbepi vaggavaggena uṭṭhaheyyun”ti attano ānubhāvena thūlaphusitakaṃ devaṃ vuṭṭhāpesi. Te thūlaphusitakesu patantesu uṭṭhāyuttṭhāya attano attano paṇṇasālaṃ pavisim̐su. Thero aggidattassa brāhmaṇassa paṇṇasāladvāre ṭhatvā “aggidattā”ti āha. So therassa saddaṃ sutvā “maṃ imasmim̐ loke nāmena ālapituṃ samattho nāma natthi, ko nu kho maṃ nāmena ālapatī”ti mānathaddhatāya “ko eso”ti āha. “Ahaṃ, brāhmaṇā”ti. “Kiṃ vadesi”ti? “Ajja me ekarattiṃ idha vasanaṭṭhānaṃ tvaṃ ācikkhāhī”ti. “Idha vasanaṭṭhānaṃ natthi, ekassa ekāva paṇṇasālā”ti. “Aggidatta, manussā nāma manussānaṃ, gāvo gunnaṃ, pabbajitā pabbajitānaṃ santikaṃ gacchanti, mā evaṃ kari, dehi me vasanaṭṭhānaṃ”ti. “Kiṃ pana tvaṃ pabbajito”ti? “Āma, pabbajitomhī”ti. “Sace pabbajito, kahaṃ te khāribhaṇḍaṃ, ko pabbajitaparikkhāro”ti. “Atthi me parikkhāro, visuṃ pana naṃ gahetvā vicarituṃ dukkhanti abbhantareneva naṃ gahetvā vicarāmi, brāhmaṇā”ti. So “taṃ gahetvā vicarissasī”ti therassa kujjhi. Atha naṃ so āha- “amhe, aggidatta, mā kujjhi, vasanaṭṭhānaṃ me ācikkhāhī”ti. Natthi ettha vasanaṭṭhānanti. Etasmim̐ pana vālukarāsīmhi ko vasatīti. Eko, nāgarājāti. Etaṃ me dehīti. Na sakkā dātuṃ, bhāriyaṃ etassa kammanti. Hotu, dehi meti. Tena hi tvaṃ eva jānāhīti.

Thero vālukarāsi-abhimukho pāyāsi. Nāgarājā taṃ āgacchantaṃ disvā “ayaṃ samaṇo ito āgacchati, na jānāti maññe mama atthibhāvaṃ, dhūmāyitvā naṃ māressāmi”ti dhūmāyi. Thero “ayaṃ nāgarājā ‘ahameva dhūmāyituṃ sakkomi, aññe na sakkontī”ti maññe sallakkhetī”ti sayampi dhūmāyi. Dvinnampi sarīrato uggatā dhūmā yāva brahmalokā uṭṭhahiṃsu. Ubhopi dhūmā theram̐ abādhetvā nāgarājā-nameva bādheti. Nāgarājā dhūmavegaṃ sahituṃ asakkonto pajjali. Theropi tejo-dhātuṃ samāpajjitvā tena saddhiṃyeva pajjali. Aggijālā yāva brahmalokā uṭṭhahiṃsu. Ubhopi theram̐ abādhetvā nāgarājānameva bādhayiṃsu. Athassa sakala-sarīraṃ ukkāhi padittaṃ viya ahosi. Isigaṇo oloketvā cintesi- “nāgarājā, samaṇaṃ jhāpeti, bhaddako vata samaṇo amhākaṃ vacanaṃ asutvā naṭṭho”ti. Thero nāgarājānaṃ (2.0159) dametvā nibbisevanaṃ katvā vālukarāsīmhi nisīdi. Nāgarājā vālukarāsiṃ bhogehi parikkhipitvā kūṭāgārakucchipamaṇaṃ phaṇaṃ māpetvā therassa upari dhāresi.

Isigaṇā pātova “samaṇassa matabhāvaṃ vā amatabhāvaṃ vā jānissāmā”ti

therassa santikaṃ gantvā taṃ vālukarāsimaṭṭhake nisinnaṃ disvā añjaliṃ paggayha abhitthavantā āhaṃsu- “samaṇa, kacci nāgarājena na bādhitō”ti. “Kiṃ na passatha mama upariphaṇaṃ dhāretvā ʒhitan”ti? Te “acchariyaṃ vata bho, samaṇassa evarūpo nāma nāgarājā damito”ti therāṃ parivāretvā aṭṭhaṃsu. Tasmaṃ khaṇe satthā āgato. Thero satthāraṃ disvā uṭṭhāya vandi. Atha naṃ isayo āhaṃsu- “ayampi tayā mahantataro”ti. Eso bhagavā satthā, ahaṃ imassa sāvakoṭi. Satthā vālukarāsimaṭṭhake nisīdi, isigaṇo “ayaṃ tāva sāvakassa ānubhāvo, imassa pana ānubhāvo kīdiso bhavissati”ti añjaliṃ paggayha satthāraṃ abhitthavi. Satthā aggidattaṃ āmantetvā āha- “aggidatta, tvaṃ tava sāvakānaṃca upaṭṭhākānaṃca ovādaṃ dadamāno kinti vatvā desī”ti. “Etaṃ pabbataṃ saraṇaṃ gacchatha, vanaṃ ārāmaṃ rukkhāṃ saraṇaṃ gacchatha. Etāni hi saraṇaṃ gato sabbadukkhā pamuccati”ti evaṃ tesāṃ ovādaṃ dammīti. Satthā “na kho, aggidatta, etāni saraṇaṃ gato sabbadukkhā pamuccati, buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ pana saraṇaṃ gantvā sakalavaṭṭadukkhā pamuccati”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

188. “Bahuṃ ve saraṇaṃ yanti, pabbatāni vanāni ca;

ārāmarukkhacetyāni, manussā bhayatajjitā.

189. “Netāṃ kho saraṇaṃ khemaṃ, netāṃ saraṇamuttamaṃ;

netāṃ saraṇamāgama, sabbadukkhā pamuccati.

190. “Yo ca buddhaṃca dhammaṃca, saṅghaṃca saraṇaṃ gato;

cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passati.

191. “Dukkhāṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ;

ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.

192. “Etaṃ (2.0160) kho saraṇaṃ khemaṃ, etaṃ saraṇamuttamaṃ;

etaṃ saraṇamāgama, sabbadukkhā pamuccati”ti.

Tattha **bahunti** bahu. **Pabbatānī**ti tattha tattha isigilivepullavebhārādike pabbate ca mahāvanagosīṅgasālavanādīni vanāni ca veḷuvanañivakambavanādayo ārāme ca udenacetiyaḡotamacetiyaḡādīni rukkhacetyāni ca te te manussā tena tena bhayena tajjitā bhayato muccitukāmā puttalābhādīni vā patthayamānā saraṇaṃ yantīti attho. **Netāṃ saraṇanti** etaṃ sabbampi saraṇaṃ neva khemaṃ na uttamaṃ, na ca etaṃ paṭicca jāti-ādidhammesu sattesu ekopi jāti-ādito sabbadukkhā pamuccatīti attho.

Yo cāti idaṃ akhemaṃ anuttamaṃ saraṇaṃ dassetvā khemaṃ uttamaṃ saraṇaṃ dassanattaṃ āradḡhaṃ. Tassattho- yo ca gahaṭṭho vā pabbajito vā “itipi so bhagavā arahaṃ sammāsambuddho”ti-ādikaṃ buddhadhammasaṅghānussatikammaṭṭhānaṃ nissāya seṭṭhavasena buddhaṃca dhammaṃca saṅghaṃca saraṇaṃ gato, tassapi taṃ saraṇagamaṃ aññatitthiyavandanādīhi kuppati calati. Tassa pana acalabhāvaṃ dassetuṃ maggena āgatasaraṇameva pakā-santo **cattāri ariyasaccāni sammappaññāya passatīti** āha. Yo hi etesaṃ saccānaṃ dassanavasena etāni saraṇaṃ gato, etassa etaṃ saraṇaṃ khemaṃca uttamaṃca, so ca puggalo etaṃ saraṇaṃ paṭicca sakalasmāpi vaṭṭadukkhā pamuccati, tasmā **etaṃ kho saraṇaṃ khemanti-ādi** vuttaṃ.

Desanāvasāne sabbepi te isayo saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā

satthāraṃ vanditvā pabbajjaṃ yāciṃsu. Satthāpi cīvaragabbhato hatthaṃ pasāretvā “etha bhikkhavo, caratha brahmacariyaṃ”ti āha. Te taṅkhaṇeyeva aṭṭhapari-kkhāradharā vassasaṭṭhikatherā viya ahesuṃ. So ca sabbesampi aṅgamagadhakururaṭṭhavāsīnaṃ sakkāraṃ ādāya āgamanadivaso ahosi. Te sakkāraṃ ādāya āgatā sabbepi te isayo pabbajite disvā “kiṃ nu kho amhākaṃ aggidattabrāhmaṇo mahā, udāhu samaṇo gotamo”ti cintetvā samaṇassa gotamassa āgatattā “aggidattova mahā”ti maññiṃsu. Satthā tesu ajjhāsayaṃ oloketvā, “aggidatta, parisāya kaṅkhaṃ chindā”ti āha. So “ahampi ettakameva (2.0161) paccāsīsāmi”ti iddhibalena sattakkhattuṃ vehāsaṃ abbhuggantvā punappunaṃ oruyha satthāraṃ vanditvā “satthā me, bhante, bhagavā, sāvako hamasmi”ti vatvā sāvakattaṃ pakāsesīti.

Aggidattabrāhmaṇavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Ānandattherapañhavatthu

Dullabhoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ānandattherassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Thero hi ekadivasaṃ divāṭṭhāne nisinno cintesi-

“hatthājānīyo chaddantakule vā uposathakule vā uppajjati, assājānīyo sindhava-
kule vā valāhakassarājakule vā, usabho go-ājanīyo dakkhiṇapatheti-ādīni vada-
ntena satthārā hatthi-ājānīyādīnaṃ uppattiṭṭhānādīni kathitāni, purisājānīyo pana
kahaṃ nu kho uppajjati”ti. So satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisī-
ditvā etamatthaṃ pucchi. Satthā, “ānanda, purisājānīyo nāma sabbattha nuppa-
jjati, ujukato pana tiyojanasatāyāme vitthārato aḍḍhateyyasate āvaṭṭato navayoja-
nasatappamāṇe majjhimapadesaṭṭhāne uppajjati. Uppajjanto ca pana na yasmim
vā tasmim vā kule uppajjati, khattiyamahāsālabrāhmaṇamaḥāsālakulānaṃ pana
aññatarasmimyeva uppajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

193. “Dullabho purisājañño, na so sabbattha jāyati;
yattha so jāyatī dhīro, taṃ kulaṃ sukhamedhati”ti.

Tattha **dullabhoti** purisājañño hi dullabho, na hatthi-ājānīyādayo viya sulabho,
so sabbattha paccantadese vā nīcakule vā na jāyati, majjhimadesepi mahājā-
nassa abhivādanādisakkārakaraṇaṭṭhāne khattiyabrāhmaṇakulānaṃ aññata-
rasmim kule jāyati. Evaṃ jāyamāno **yattha so jāyati dhīro** uttamapañño sammāsa-
mbuddho, **taṃ kulaṃ sukhamedhatīti** sukhappattameva hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ānandattherapañhavatthu sattamaṃ.

8. Sambahulabhikkhuvatthu

Sukho (2.0162) **buddhānanti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto
sambahulānaṃ bhikkhūnaṃ kathaṃ ārabba kathesi.

Ekadivasañhi pañcasatabhikkhū upaṭṭhānasālāyaṃ nisinnā, “āvuso, kiṃ nu kho
imasmim loke sukhan”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ? Tattha keci “rajjasukhasadisamaṃ
sukhaṃ nāma natthī”ti āhaṃsu. Keci kāmasukhasadisamaṃ, keci “sālimamaṃsabhoja-
nādisadisamaṃ sukhaṃ nāma natthī”ti āhaṃsu. Satthā tesamaṃ nisinnaṭṭhānaṃ
gantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya
nāmā”ti vutte, “bhikkhave, kiṃ kathetha? Idañhi sabbampi sukhaṃ vaṭṭadukkha-
pariyāpannameva, imasmim loke buddhuppādo dhammassavanaṃ, saṅghasā-
maggī, sammodamānabhāvoti idameva sukhan”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

194. “Sukho buddhānamuppādo, sukhā saddhammadesanā;
sukhā saṅghassa sāmaggī, samaggānaṃ tapo sukho”ti.

Tattha **buddhānamuppādoti** yasmā buddhā uppajjamānā mahājanaṃ rāgakantā-
rādīhi tārenti, tasmā buddhānaṃ uppādo sukho uttamo. Yasmā saddhammade-
sanaṃ āgamma jāti-ādiddhammā sattā jāti-ādīhi muccanti, tasmā **saddhammade-
sanā sukhā. Sāmaggīti** samacittatā, sāpi sukhā eva. Samaggānaṃ pana ekaci-
ttānaṃ yasmā buddhavacanaṃ vā uggaṇhituṃ dhutaṅgāni vā pariharituṃ sama-
ṇadhammaṃ vā kātuṃ sakkā, tasmā **samaggānaṃ tapo sukhoti** vuttaṃ. Tene-
vāha- “yāvakivañca, bhikkhave, bhikkhū samaggā sannipatissanti, sammaggā

vuṭṭhahissanti, samaggā saṅghakaraṇīyāni karissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṃ pāṭikaṅkhā, no parihānī”ti (dī. ni. 2.136).

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sambahulabhikkhuvatthu aṭṭhamaṃ.

9. Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyavatthu

Pūjāraheti (2.0163) imaṃ dhammadesanaṃ satthā cārikaṃ caramāno kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyaṃ ārabha kathesi.

Tathāgato sāvattito nikkhamitvā anupubbena bārāṇasiṃ gacchanto antarāmagge todeyyagāmassa samīpe mahābhikkhusaṅghaparivāro aññataraṃ devaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Tatra nisinno sugato dhammabhaṇḍāgārikaṃ pesetvā avīdūre kasikammaṃ karontaṃ brāhmaṇaṃ pakkosāpesi. So brāhmaṇo āgantvā tathāgataṃ anabhivanditvā tameva devaṭṭhānaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Sugatopi “imaṃ padesaṃ kinti maññasi brāhmaṇā”ti āha. Amhākaṃ paveṇiyā āgatacetiyaṭṭhānanti vandāmi, bho gotamāti. “Imaṃ ṭhānaṃ vandantena tayā sādhu kataṃ brāhmaṇā”ti sugato taṃ sampahaṃsesi. Taṃ sutvā bhikkhū “kena nu kho kāraṇena bhagavā evaṃ sampahaṃsesī”ti saṃsayaṃ sañjanesuṃ. Tato tathāgato tesam saṃsayaṃapanetuṃ majjhimanikāye **ghaṭikārasuttantaṃ** (ma. ni. 2.282 ādayo) vatvā iddhānubhāvena kassapadasabalassa yojanubbedhaṃ kanakacetiyaṃ aparañca kanakacetiyaṃ ākāse nimminitvā mahājanaṃ dassetvā, “brāhmaṇa, evaṃvidhānaṃ pūjārahānaṃ pūjā yuttatarāvā”ti vatvā **mahāparinibbānasutte** (dī. ni. 2.206) dassitanayeneva buddhādike cattāro thūpārahe pakāsetvā sarīracetiyaṃ uddissacetiyaṃ paribhogacetiyaṃ tīṇi cetiyāni visesato paridīpetvā imā gāthā abhāsi-

195. “Pūjārahe pūjayato, buddhe yadi ca sāvake;
papañcasamatikkante, tiṇṇasokapariddave.

196. “Te tādise pūjayato, nibbutte akutobhaye;

na sakkā puññaṃ saṅkhātumaṃ, imettamapi kenacī”ti. (apa. thera 1.10.1-2);

Tattha pūjituṃ arahā **pūjārahā**, pūjituṃ yuttāti attho. **Pūjārahe pūjayatoti** abhivādanādīhi ca catūhi ca paccayehi pūjentassa. Pūjārahe dasseti **buddheti**-ādinā. **Buddheti** sammāsambuddhe. **Yadīti** yadi vā, atha vāti attho. Tattha paccekabuddheti kathitaṃ hoti, sāvake ca. **Papañcasamatikkanteti** samatikkantataṇhādiṭṭhimānapapañce. **Tiṇṇasokapariddaveti** atikkantasokapariddave (2.0164), ime dve atikkanteti attho. Etehi pūjārahattaṃ dassitaṃ.

Teti buddhādayo. **Tādiseti** vuttagahaṇavasena. **Nibbuteti** rāgādinibbutiyā. Natthi kutoci bhavato vā ārammaṇato vā etesaṃ bhayanti akutobhayā, te **akutobhaye**. **Na sakkā puññaṃ saṅkhātunti** puññaṃ gaṇetuṃ na sakkā. Kathanti ce? **Imettamapi kenacīti** imaṃ ettakaṃ, imaṃ ettakanti kenacīti apisaddo idha samba-

ndhitabbo, kenaci puggalena mānena vā. Tattha **puggalenāti** tena brahmādinā. **Mānenāti** tividhena mānena tīraṇena dhāraṇena pūraṇena vā. **Tīraṇaṃ** nāma idaṃ ettakanti nayato tīraṇaṃ. **Dhāraṇanti** tulāya dhāraṇaṃ. **Pūraṇaṃ** nāma aḍḍhapa-satapatthanālikādivasena pūraṇaṃ. Kenaci puggalena imehi tīhi mānehi buddhā-dike pūjayato puññaṃ vipākavasena gaṇetuṃ na sakkā pariyantarahitatoti dvīsu ṭhānesu pūjayato kiṃ dānaṃ paṭhamaṃ dharamāne buddhādī pūjayato na sakkā puññaṃ saṅkhātuṃ, puna te tādise kilesaparinibbānanimittena khandhaparibbā-nena nibbutepi pūjayato na sakkā saṅkhātunti bheda yujjanti. Tena hi vimānavatthumhi-

“Tiṭṭhante nibbute cāpi, same citte samaṃ phalaṃ;

cetopaṇidhihetu hi, sattā gacchanti suggatin”ti. (vi. va. 806);

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpanno ahoṣīti. Yojanikaṃ kanakacetiyaṃ sattāhamākāseva aṭṭhāsi, mahantena samāgame cāhoṣīti, sattāhaṃ cetiyaṃ nānapakārena pūjesuṃ. Tato bhinnaladdhikānaṃ laddhibhedo jāto, buddhānubhā-vena taṃ cetiyaṃ sakaṭṭhānameva gataṃ, tattheva taṃkhaṇe mahantaṃ pāsāṇa-cetiyaṃ ahoṣīti. Tasmīṃ samāgame caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisa-mayo ahoṣīti.

Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyaṃ navamaṃ.

Buddhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cuddasamo vaggo.

Paṭhamabhāṇavāraṃ niṭṭhitaṃ.

15. Sukhavaggo

1. Nā-ātikalahavūpasamanavatthu

Susukhaṃ (2.0165) **vatāti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā sakkesu viharanto kalahavūpasamanatthaṃ ñātaka ārabha kathesi.

Sākiyakoliyā kira kapilavatthunagarassa ca koliyanagarassa ca antare rohiṇiṃ nāma nadiṃ ekeneva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni karonti. Atha jeṭṭhamūla-māse sassesu milāyantesu ubhayanagaravāsikānampi kammakārā sannipatiṃsu. Tattha koliyanagaravāsino āhaṃsu- “idaṃ udakaṃ ubhayato hariyamānaṃ neva tumhākaṃ, na amhākaṃ pahossati, amhākaṃ pana sassaṃ eka-udakeneva

nippahjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Itarepi āhaṃsu- “tumhesu koṭṭhake pūretvā ṭhitesu mayaṃ rattasuvaṇṇanilamaṇikāḷakahāpaṇe ca gahetvā pacchipasibbakādihatthā na sakkhissāma tumhākaṃ gharadvāre vicarituṃ, amhā-kampi sassama eka-udakeneva nippahjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Na mayaṃ dassāmāti. Mayampi na dassāmāti evaṃ kathaṃ vaḍḍhetvā eko uṭṭhāya ekassa pahāraṃ adāsi, sopi aññassāti evaṃ aññamaññaṃ paharivā rājakulānaṃ jātiṃ ghaṭṭetvā kalahaṃ vaḍḍhayiṃsu.

Koliyakammakārā vadanti- “tumhe kapilavatthuvāsike gahetvā gajjatha, ye soṇasiṅgālādayo viya attano bhaginihi saddhiṃ saṃvasiṃsu, etesaṃ hatthino ceva assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissanti”ti. Sākiyakammakārāpi vadanti “tumhe idāni kuṭṭhino dārake gahetvā gajjatha, ye anāthā niggatikā tiracchānā viya kolarukkhe vasiṃsu, etesaṃ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissanti”ti. Te gantvā tasmimṃ kamme niyuttānaṃ amaccānaṃ kathayiṃsu, amaccā rājakulānaṃ kathesuṃ. Tato sākiyā “bhaginihi saddhiṃ saṃvasitakānaṃ thāmañca balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu. Koliyāpi “kolarukkavāsīnaṃ thāmañca balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu.

Satthāpi (2.0166) paccūsasamaye lokaṃ volokento ñātake disvā “mayi agacchante ime nassissanti, mayā gantuṃ vaṭṭati”ti cintetvā ekakova ākāsena gantvā rohiṇinadiyā majjhe ākāse pallaṅkena nisīdi. Ñātakā satthāraṃ disvā āvudhāni chaḍḍetvā vandīsi. Atha ne satthā āha- “kiṃ kalaho nāmesa, mahārājā”ti? “Na jānāma, bhante”ti. “Ko dāni jānissati”ti? Te “uparājā jānissati, senāpati jānissati”ti iminā upāyena yāva dāsakammakare pucchitvā, “bhante, udakakalaho”ti āhaṃsu. “Udakaṃ kiṃ agghati, mahārājā”ti? “Appagghaṃ, bhante”ti. “Khattiyā kiṃ agghanti mahārājā”ti? “Khattiyā nāma anagghā, bhante”ti. “Ayuttaṃ tumhākaṃ appamattataṃ udakaṃ nissāya anagghaṃ khattiyā nāsetun”ti. Te tuṅhī ahesuṃ. Atha te satthā āmantetvā “kasmā mahārājā evarūpaṃ karotha, mayi asante ajja lohitanadī pavattissati, ayuttaṃ vo kataṃ, tumhe pañcahi verehi saverā viharatha, ahaṃ avero viharāmi. Tumhe kilesāturā hutvā viharatha, ahaṃ anāturo. Tumhe kāmaguṇapariyesanussukkā hutvā viharatha, ahaṃ anussukko viharāmi”ti

vatvā imā gāthā abhāsi-

197. “Susukhaṃ vata jīvāma, verinesu averino,
verinesu manussesu, viharāma averino.

198. “Susukhaṃ vata jīvāma, āturesu anāturā;
āturesu manussesu, viharāma anāturā.

199. “Susukhaṃ vata jīvāma, ussukesu anussukā;
ussukesu manussesu, viharāma anussukā”ti.

Tattha **susukhanti** suṭṭhu sukhaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- ye gihino sandhicchedādivasena, pabbajitā vā pana vejjakammādivasena jīvitavuttiṃ uppādetvā “sukhena jīvāmā”ti vadanti, tehi mayameva susukhaṃ vata jīvāma, ye mayaṃ pañcahi verīhi verinesu manussesu averino, kilesāturesu manussesu nikkilesatāya anāturā, pañcakāmaguṇapariyesane ussukesu tāya pariyesanāya abhāvena anussukāti. Sesāṃ uttānatthameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ñātikalahavūpasamanavatthu paṭhamāṃ.

2. Māravatthu

Susukhaṃ (2.0167) **vata jīvāmāti** imaṃ dhammadesanaṃ sathā pañcasālāya brāhmaṇagāme viharanto māraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi sathā pañcasatānaṃ kumārikānaṃ sotāpattimaggassūpanissayaṃ disvā taṃ gāmaṃ upanissāya vihāsi. Tāpi kumārikāyo ekasmiṃ nakkhattadivase nadiṃ gantvā nhatvā alaṅkatapaṭiyattā gāmābhimukhiyo pāyiṃsu. Satthāpi taṃ gāmaṃ pavisitvā piṇḍāya carati. Atha māro sakalagāmavāsīnaṃ sarīre adhimuccitvā yathā sathā kaṭacchubhattamattampi na labhati, evaṃ katvā yathādhotena pattena nikkhamantaṃ satthāraṃ gāmadvāre ṭhatvā āha- “api, samaṇa, piṇḍapātaṃ labhitthā”ti. “Kiṃ pana tvaṃ, pāpima, tathā akāsi, yathāhaṃ piṇḍaṃ na labheyyan”ti? “Tena hi, bhante, puna pavisathā”ti. Evaṃ kirassa ahosi- “sace puna pavisati, sabbesaṃ sarīre adhimuccitvā imassa purato pāṇiṃ paharivā hassakeḷiṃ karissāmī”ti. Tasmīṃ khaṇe tā kumārikāyo gāmadvāraṃ patvā satthāraṃ disvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. Māropi satthāraṃ āha- “api, bhante, piṇḍaṃ alabhamānā jighacchādukkheṇa piḷitathā”ti. Satthā “ajja mayaṃ, pāpima, kiñci alabhitvāpi ābhassaraloke mahābrahmāno viya pītisukheneva vītinā-messāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

200. “Susukhaṃ vata jīvāma, yesaṃ no natthi kiñcanaṃ;
pītibhakkhā bhavissāma, devā ābhassarā yathā”ti.

Tattha **yesaṃ** noti yesaṃ amhākaṃ palibujjanatthena rāgādīsu kiñcanesu ekampi kiñcanaṃ natthi. **Pītibhakkhāti** yathā ābhassarā devā pītibhakkhā hutvā pītisukheneva vītināmenti, evaṃ mayampi, pāpima, kiñci alabhitvā pītibhakkhā bhavissāmāti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi kumārikāyo sotāpattiphale patiṭṭha hiṃsūti.

Māravatthu dutiyaṃ.

3. Kosalarañño parājayavatthu

Jayaṃ (2.0168) **veranti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño parājayaṃ ārabha kathesi.

So kira kāsikagāmaṃ nissāya bhāgineyyena ajātasattunā saddhiṃ yujjhanto tena tayo vāre parājito tatiyavāre cintesi- “ahaṃ khīramukhampi dārakaṃ parājetuṃ nāsakkhiṃ, kiṃ me jīvitena”ti. So āhārūpacchedaṃ katvā mañcake nipajji. Athassa sā pavatti sakalanagaraṃ patthari. Bhikkhū tathāgatassa ārocesuṃ- “bhante, rājā kira kāsikagāmaṃ nissāya tayo vāre parājito, so idāni parājitvā āgato ‘khīramukhampi dārakaṃ parājetuṃ nāsakkhiṃ, kiṃ me jīvitena’ti āhārūpacchedaṃ katvā mañcake nipanno”ti. Satthā tesuṃ kathaṃ sutvā, “bhikkhave, jinantopi veraṃ pasavati, parājito pana dukkhaṃ setiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

201. “Jayaṃ veraṃ pasavati, dukkhaṃ seti parājito;
upasanto sukhaṃ seti, hitvā jayaparājayaṃ”ti.

Tattha **jayanti** paraṃ jinanto veraṃ paṭilabhati. **Parājitoti** parena parājito “kadā nu kho paccāmittassa piṭṭhiṃ daṭṭhuṃ sakkhissāmī”ti dukkhaṃ seti sabbiriyāpathesu dukkhameva viharatīti attho. **Upasantoti** abhantare upasantarāgādikilesa khīṇāsavo jayañca parājayañca hitvā sukhaṃ seti, sabbiriyāpathesu dukkhameva viharatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇiṃsūti.

Kosalarañño parājayavatthu tatiyaṃ.

4. Aññatarakuladārikāvattu

Natthi rāgasamoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kuladārikaṃ ārabha kathesi.

Tassā (2.0169) kira mātāpitaro āvāhaṃ katvā maṅgaladivase satthāraṃ nimaṇṭayīṃsu. Satthā bhikkhusaṅghaparivuto tattha gantvā nisīdi. Sāpi kho vadhukā bhikkhusaṅghassa udakaparissāvanādīni karontī aparāparaṃ sañcarati. Sāmiko-pissā taṃ olokento aṭṭhāsī. Tassa rāgavasena oloketassa anto kilesa samudācari. So aññāṇābhībhūto neva buddhaṃ upaṭṭhahi, na asīti mahāthere. Hatthaṃ pasāretvā “taṃ vadhukaṃ gaṇhissāmī”ti pana cittaṃ akāsi. Satthā tassajjhāsayā oloketvā yathā taṃ itthiṃ na passati, evamakāsi. So adisvā satthāraṃ olokento aṭṭhāsī. Satthā tassa oloketvā ṭhitakāle “kumāraka, na hi rāgagginā sadiso aggi nāma, dosakalinā sadiso kali nāma, khandhapariharaṇadukkhena sadisaṃ

dukkhaṃ nāma atthi, nibbānasukhasadisamaṃ sukhampi natthiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

202. “Natthi rāgasamo aggi, natthi dosasamo kali;
natthi khandhasamā dukkhā, natthi santiparaṃ sukhan”ti.

Tattha **natthi rāgasamoti** dhūmaṃ vā jālaṃ vā aṅgāraṃ vā adassetvā antoyeva jhāpetvā bhasmamuṭṭhiṃ kātuṃ samattho rāgena samo añño aggi nāma natthi. **Kalīti** dosena samo aparādhopi natthi. **Khandhasamāti** khandhehi samā. Yathā parihariyamānā khandhā dukkhā, evaṃ aññaṃ dukkhaṃ nāma natthi. **Santiparanti** nibbānato uttarimā aññaṃ sukhampi natthi. Aññañhi sukhaṃ sukhomeva, nibbānaṃ paramasukhanti attho.

Desanāvasāne kumārikā ca kumārako ca sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu. Tasmimā samaye bhagavā tesamaññaṃ dassanākāraṃ akāsīti.

Aññatarakuladārikāvattu catutthaṃ.

5. Eka-upāsakavatthu

Jighacchāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā āḷaviyaṃ viharanto ekaṃ upāsakaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi (2.0170) divase satthā jetavane gandhakuṭiyaṃ nisinnova paccūsa-kāle lokaṃ volokento āḷaviyaṃ ekaṃ duggatamanussaṃ disvā tassūpanissayasaṃpattimā ñatvā pañcasatabhikkhuparivāro āḷaviṃ agamāsi. Āḷavivāsino satthāraṃ nimantayiṃsu. Sopi duggatamanusso “satthā kira āgato”ti sutvā “satthu santike dhammaṃ sossāmī”ti manaṃ akāsi. Taṃdivasameva cassa eko goṇo palāyi. So “kiṃ nu kho goṇaṃ pariyessāmi, udāhu dhammaṃ suṇāmi”ti cintetvā “goṇaṃ pariyessitvā pacchā dhammaṃ sossāmī”ti pātova gehā nikkhami. Āḷavivāsinoṃ buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā parivissitvā anumodanattāya pattamaṃ gaṇhiṃsu. Satthā “yaṃ nissāya ahaṃ tiṃsayojanamaggaṃ āgato, so goṇaṃ pariyessituṃ araññaṃ pavitṭho, tasmimā āgateyeva dhammaṃ desessāmī”ti tuṅhī ahoṣi.

Sopi manusso divā goṇaṃ disvā gogaṇe pakkhipitvā “sacepi aññaṃ natthi, satthu vandanaṃ attampi karissāmī”ti jighacchāpīḷitopi gehaṃ gamanāya manaṃ akatvā vegena satthu santikaṃ āgantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā tassa ṭhitakāle dānaveyyāvaṭṭikaṃ āha- “atthi kiñci bhikkhusaṅghassa atirittabhattaṃ”ti? “Bhante, sabbaṃ atthī”ti. Tena hi “imaṃ parivissāhi”ti. So satthārā vuttatṭhāneyeva taṃ nisīdāpetvā yāgukhādaniyabhojanīyehi sakkaccaṃ parivissi. So bhuttabhatto mukhaṃ vikkhālesi. Ṭhapetvā kira imaṃ ṭhānaṃ tisu piṭakesu aññattha gatāgatassa bhattavicāraṇaṃ nāma natthi. Tassa passaddhadarathassa cittaṃ ekaggaṃ ahoṣi. Athassa satthā anupubbimā kathaṃ kathetvā saccāni pakāsesi. So desanāvasāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthāpi anumodanaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Mahājano satthāraṃ anugantvā nivatti.

Bhikkhū sathārā saddhiṃ gacchantāyeva ujjhāyimsu- “passathāvuso, satthu kammaṃ, aññesu divasesu evarūpaṃ natthi, ajja panaṃkaṃ manussaṃ disvāva yāgu-ādīni vicāretvā dāpesī”ti. Sathā nivattivā ʘhitakova “kiṃ kathetha, bhikkhave”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “āma, bhikkhave, ahaṃ tiṃsayojanaṃ kantāraṃ āgacchanto tassa upāsakassūpanissayaṃ disvā āgato, so ativiya jighacchito, pātova paṭṭhāya goṇaṃ pariyesanto (2.0171) araññe vicari. ‘Jighacchadukkhena dhamme desiyamānepi paṭivijjhituṃ na sakkhissatī’ti cintevā evaṃ akāsiṃ, jighacchārogasadiso rogo nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

203. “Jighacchāparamā rogā, saṅkhāraparamā dukhā;
etaṃ ṅatvā yathābhūtaṃ, nibbānaṃ paramaṃ sukhaṃ”ti.

Tattha **jighacchāparamā rogā**ti yasmā añño rogo sakiṃ tikicchito vinassati vā tadaṅgavasena vā pahiyati, jighacchā pana niccakālaṃ tikicchitabbāyevāti sesarogānaṃ ayaṃ paramā nāma. **Saṅkhārā**ti pañca khandhā. **Etaṃ ṅatvā**ti jighacchā-samo rogo natthi, khandhapariharaṇasamaṃ dukkhaṃ nāma natthīti etamatthaṃ yathābhūtaṃ ṅatvā paṇḍito nibbānaṃ sacchi karoti. **Nibbānaṃ paramaṃ sukhanti** tañhi sabbasukhānaṃ paramaṃ uttamaṃ sukhanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Eka-upāsakavatthu pañcamaṃ.

6. Pasenadikosavattu

Ārogyaparamā lābhāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto rājānaṃ pasenadikosalaṃ ārabba kathesi.

Ekasmiñhi samaye rājā taṇḍuladoṇassa odanaṃ tadupiyena

sūpabyañjanena bhuñjati. Ekadivasaṃ bhuttapātarāso bhattasammadaṃ avino-
detvā satthu santikaṃ gantvā kilantarūpo ito cito ca samparivattati, niddāya abhi-
bhūyamānopi ujukaṃ nipajjitum asakkonto ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā
āha- “kiṃ, mahārāja, avissamitvāva āgatosi”ti? “Āma, bhante, bhuttakālato
paṭṭhāya me mahādukkhaṃ hoti”ti. Atha naṃ satthā, “mahārāja, atibahubhojanaṃ
evaṃ dukkhaṃ hoti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Middhī (2.0172) yadā hoti mahagghaso ca,
niddāyitā samparivattasāyī;
mahāvarāhova nivāpapuṭṭho,
punappunaṃ gabbhamupeti mando”ti. (dha. pa. 325);-

Imāya gāthāya ovaditvā, “mahārāja, bhojanaṃ nāma mattāya bhuñjitum vaṭṭati.
Mattabhojino hi sukhaṃ hoti”ti uttari ovadanto imaṃ gāthamāha-

“Manujassa sadā satīmato,
mattaṃ jānato laddhabhojane;
tanukassa bhavanti vedanā,
saṅkamaṃ jīrati āyupālayan”ti. (saṃ. ni. 1.124);

Rājā gātham uggaṇhitum nāsakki, samīpe ṭhitam pana bhāgineyyaṃ, suda-
ssanaṃ nāma māṇavaṃ “imaṃ gātham uggaṇha, tātā”ti āha. So taṃ gātham
uggaṇhitvā “kiṃ karomi, bhante”ti satthāraṃ pucchi. Atha naṃ satthā āha- “rañño
bhuñjantassa osānapiṇḍakāle imaṃ gātham vadeyyāsi, rājā atthaṃ sallakkhetvā
yaṃ piṇḍaṃ chaḍḍessati, tasmim piṇḍe sitthaganaṇāya rañño bhattapacanakāle
tattake taṇḍule hareyyāsi”ti. So “sādhu, bhante”ti sāyampi pātopi rañño bhuñja-
ntassa osānapiṇḍakāle taṃ gātham udāharitvā tena chaḍḍitapiṇḍe sitthagana-
nāya taṇḍule hāpesi. Rājāpi tassa gātham sutvā sahasaṃ sahasaṃ dāpesi. So
aparena samayena nālikodanaparamatāya saṅghahitvā sukhappatto tanusarīro
ahosi.

Athekadivasaṃ satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā āha- “bhante, idāni
me sukhaṃ jātaṃ, migampi assampi anubandhitvā gaṇhanasamattho jātomhi.
Pubbe me bhāgineyyena saddhiṃ yuddhameva hoti, idāni vajīrakumāriṃ nāma
dhītaraṃ bhāgineyyassa datvā so gāmo tassāyeva nhānacūṇṇamūlaṃ katvā
dinno, tena saddhiṃ viggaho vūpasanto, imināpi me kāraṇena sukhameva jātaṃ.
Kulasantakaṃ rājamaṇiratanaṃ no gehe purimadivase (2.0173) naṭṭhaṃ, tampi
idāni hatthapattaṃ āgataṃ, imināpi me kāraṇena sukhameva jātaṃ. Tumhākaṃ
sāvakehi saddhiṃ vissāsaṃ icchantena ñātidhītāpi no gehe katā, imināpi me kāra-
ṇena sukhameva jātan”ti. Satthā “ārogyaṃ nāma, mahārāja, paramo lābho, yathā-
laddhena santuṭṭhabhāvasadisampi dhanaṃ, vissāsasadiṣo ca paramā ñāti, nibbā-
nasadisāñca sukhaṃ nāma natthi”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

204. “Ārogyaparamā lābhā, santuṭṭhiparamaṃ dhanaṃ;
vissāsaparamā ñāti, nibbānaparamaṃ sukhan”ti.

Tattha **ārogyaparamā lābhāti** arogabhāvaparamā lābhā. Rogino hi vijjamānāpi
lābhā alābhāyeva, tasmā arogassa sabbalābhā āgatāva honti. Tenetaṃ vuttaṃ-
“ārogyaparamā lābhā”ti. **Santuṭṭhiparamaṃ dhananti** gihino vā pabbajitassa vā

yaṃ attanā laddhaṃ attano santakaṃ, teneva tussanabhāvo santuṭṭhī nāma sesadhanehi paramaṃ dhanam. **Vissāsaparamā ñātī**ti mātā vā hotu pitā vā, yena saddhiṃ vissāso natthi, so aññātakova. Yena aññātakena pana saddhiṃ vissāso atthi, so asambandhopi paramo uttamo ñāti. Tena vuttaṃ- “vissāsaparamā ñātī”ti. Nibbānasadisamṃ pana sukham nāma natthi, tenevāha- **nibbānaparamamṃ sukhanti**.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Pasenadikosalavatthu chaṭṭham.

7. Tissattheravatthu

Pavivekarasanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā vesāliyaṃ viharanto aññataramṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi.

Satthārā hi, “bhikkhave, ahaṃ ito catūhi māsehi parinibbāyissāmi”ti vutte satthu santike satta bhikkhusatāni santāsam āpajjimsu, khīṇāsavānaṃ (2.0174) dhammasamvego uppajji, puthujjanā assūni sandhāretuṃ nāsakkhimsu. Bhikkhū vaggā vaggā hutvā “kiṃ nu kho karissāmā”ti mantentā vicaranti. Atheko tissatthero nāma bhikkhū “satthā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, satthari dharamāneyeva mayā arahattaṃ gaṇhituṃ vaṭṭatī”ti catūsu iriyāpatesu ekakova vihāsi. Bhikkhūnaṃ santike gamanaṃ vā kenaci saddhiṃ kathāsallāpo vā natthi. Atha naṃ bhikkhū āhaṃsu- “āvuso, tissa tasmā evaṃ karosī”ti. So tesam katham na suṇāti. Te tassa pavattiṃ satthu ārocetvā, “bhante, tumhesu tissattherassa sineho natthī”ti āhaṃsu. Satthā taṃ pakkosāpetvā “kasmā tissa evaṃ akāsī”ti pucchitvā tena attano adhippāye ārocite “sādhu, tissā”ti sādhu-kāram datvā, “bhikkhave, mayi sineho tissasadisova hotu. Gandhamālādīhi pūjaṃ karontāpi neva maṃ pūjenti, dhammānudhammaṃ paṭipajjamānāyeva pana maṃ pūjenti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

205. “Pavivekarasamṃ pitvā, rasamṃ upasamassa ca;
niddaro hoti nippāpo, dhammapīrasamṃ pivan”ti.

Tattha **pavivekarasanti** pavivekato uppannaṃ rasamṃ, ekībhāvasukhanti attho. **Pitvā**ti dukkhapariññādīni karonto ārammaṇato sacchikiriyāvasena pivitvā. **Upasamassa cāti** kilesūpasamanibbānassa ca rasamṃ pitvā. **Niddaro hotī**ti tena ubhayarasapānena khīṇāsavo bhikkhu abbhantare rāgadarathādīnaṃ abhāvena niddaro ceva nippāpo ca hoti. **Rasamṃ pivanti** navavidhalokuttaradhammasena uppannaṃ pīrasamṃ pivantopi niddaro nippāpo ca hoti.

Desanāvasāne tissatthero arahattaṃ pāpuṇi, mahājanassāpi sātthikā dhamma-desanā ahosīti.

Tissattheravatthu sattamaṃ.

8. Sakkavatthu

Sāhu (2.0175) **dassananti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvagāmake viharanto sakkaṃ ārabha kathesi.

Tathāgatassa hi āyusaṅkhāre viassaṭṭhe lohitapakkhādikābādhassa uppanna-bhāvaṃ ñatvā sakko devarājā “mayā satthu santikaṃ gantvā gilānupaṭṭhānaṃ kātum vaṭṭati”ti cintetvā tigāvutappamāṇaṃ attabhāvaṃ vijahitvā satthāraṃ upasaṅkamtvā hatthehi pāde parimajji. Atha naṃ satthā āha “ko eso”ti? “Ahaṃ, bhante, sakko”ti. “Kasmā āgatosi”ti? “Tumhe gilāne upaṭṭhahitum, bhante”ti. “Sakka, devānaṃ manussagandho yojanasatato paṭṭhāya gale baddhakuṇapaṃ viya hoti, gaccha tvaṃ, atthi me gilānupaṭṭhakā bhikkhū”ti. “Bhante, caturāsītiyojanasahasamatthake ṭhito tumhākaṃ silagandhaṃ ghāyitvā āgato, ahameva upaṭṭhahissāmi”ti so satthu sarīraṃvañjanabhājanaṃ aññassa hatthenāpi phusitum adatvā sīseyeva ṭhapetvā nīharanto mukhasaṅkocanamattampi na akāsi, gandhabhājanaṃ pariharanto viya ahosi. Evaṃ satthāraṃ paṭijaggitvā satthu phāsukakāleyeva agamāsi.

Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesum “aho satthari sakkassa sineho, evarūpaṃ nāma dibbasampattiṃ pahāya mukhasaṅkocanamattampi akatvā gandhabhājanaṃ nīharanto viya satthu sarīraṃvañjanabhājanaṃ sīsenā nīharanto upaṭṭhānamakāsi”ti. Satthā tesam kathaṃ sutvā kiṃ vadetha, bhikkhave, anacchariyaṃ etaṃ, yaṃ sakko devarājā mayi sinehaṃ karoti. Ayaṃ sakko hi devarājā maṃ nissāya jarasakkabhāvaṃ vijahitvā sotāpanno hutvā taruṇasakkassa bhāvaṃ patto, ahaṃ hissa maraṇabhayatajjitassa pañcasikhagandhabbadevaputtaṃ purato katvā āgatakāle indasālaguhāyaṃ devaparisāya majjhe nisinnassa-

“Puccha vāsava maṃ pañhaṃ, yaṃ kiñci manasicchasi;

tassa tasseva pañhassa, ahaṃ antaṃ karomi te”ti. (dī. ni. 2.356)-

Vatvā (2.0176) tassa kaṅkhaṃ vinodento dhammaṃ desesiṃ. Desanāvasāne cuddasannaṃ pāṇakoṭīnaṃ dhammābhisamayo ahosi, sakkopi yathānisinnova sotāpattiphalam patvā taruṇasakko jāto. Evamassāhaṃ bahūpakāro. Tassa mayi sineho nāma anacchariyo. Bhikkhave, ariyānañhi dassanampi sukhaṃ, tehi saddhiṃ ekaṭṭhāne sannivāsopi sukho. Bālehi saddhiṃ pana sabbametaṃ dukkhanti vatvā imā gāthā abhāsi-

206. “Sāhu dassanamariyānaṃ, sannivāso sadā sukho;
adassanena bālānaṃ, niccameva sukhī siyā.

207. “Bālasaṅgatacārī hi, dīghamaddhāna socati;
dukkho bālehi saṃvāso, amitteneva sabbadā;
dhīro ca sukhasaṃvāso, ñātīnaṃva samāgamo”.

Tasmā hi-

208. “Dhīrañca paññañca bahussutañca, dhorayhasīlam vatavantamariyaṃ;
taṃ tādisaṃ sappurisaṃ sumedhaṃ, bhajetha nakkhattapathaṃ va candimā”-

ti.

Tattha **sāhūti** sundaraṃ bhaddakaṃ. **Sannivāsoti** na kevalañca tesam dassana-meva, tehi saddhiṃ ekaṭṭhāne nisīdanādibhāvopi tesam vattapaṭivattaṃ kātuṃ labhanabhāvopi sādhuveva. **Bālasaṅgatacārī hīti** yo bālena saha cārī. **Dīghamaddhānanti** so bālasahāyena “ehi sandhicchedādīni karomā”ti vuccamāno tena saddhiṃ ekacchando hutvā tāni karonto hatthacchedādīni patvā dīghamaddhānaṃ socati. **Sabbadāti** yathā asihatthena vā amittena āsīvisādīhi vā saddhiṃ ekato vāso nāma niccaṃ dukkho, tatheva bālehi saddhinti attho. **Dhīro ca sukhasaṃvā-soti** ettha sukho saṃvāso etenāti sukhasaṃvāso, paṇḍitena saddhiṃ ekaṭṭhāne saṃvāso sukhoti attho. Kathaṃ? **Ñātīnaṃva samāgamoti** yathāpi ñātīnaṃ samā-gamo sukho, evaṃ sukho.

Tasmā hīti yasmā bālehi saddhiṃ saṃvāso dukkho, paṇḍitena saddhiṃ sukho, tasmā hi dhitisampannaṃ dhīrañca, lokiyalokuttarapaññāsampannaṃ paññañca (2.0 āgamādhigamasampannaṃ bahussutañca, arahattapāpanakasaṅkhātāya dhura-vahanasīlatāya dhorayhasīlaṃ, sīlavatena ceva dhutaṅgavatena ca vatavantaṃ, kilesehi ārakatāya ariyaṃ, tathārūpaṃ sappurisaṃ sobhanapañhaṃ yathā nimmalaṃ nakkhattapathasaṅkhātāṃ ākāsaṃ candimā bhajati, evaṃ bhajetha payirupāsethāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sakkavatthu aṭṭhamaṃ.

Sukhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pannarasamo vaggo.

16. Piyavaggo

1. Tayojanapabbajitavatthu

Ayogeti (2.0178) imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto tayo pabbajite ārabha kathesi.

Sāvattiyamaṃ kira ekasmiṃ kule mātāpitūnaṃ ekaputtako ahosi piyo manāpo. So ekadivasaṃ gehe nimantitānaṃ bhikkhūnaṃ anumodanaṃ karontānaṃ dhammakathaṃ sutvā pabbajitukāmo hutvā mātāpitāro pabbajamaṃ yāci. Te nānujāniṃsu. Tassa etadahosi- “ahamaṃ mātāpitūnaṃ apassantānaṃyeva bahi gantvā pabbajissāmi”ti. Athassa pitā bahi nikkhamanto “imaṃ rakkheyyāsi”ti mātaraṃ paṭicchāpesi, mātā bahi nikkhamantī pitaraṃ paṭicchāpesi. Athassa ekadivasaṃ pitari bahi gate mātā “puttaṃ rakkhissāmi”ti ekaṃ dvārabāhaṃ nissāya ekaṃ pādehi uppiḷetvā chamāya nisinnā suttaṃ kantati. So “imaṃ vañcetvā gamissāmi”ti cintetvā, “amma, thokaṃ tāva apehi, sarīravalañjaṃ karissāmi”ti vatvā tāya pāde samiñjite nikkhamitvā vegena vihāraṃ gantvā bhikkhū upasaṅkamtivā “pabbājetha maṃ, bhante”ti yācitvā tesamaṃ santike pabbaji.

Athassa pitā āgantvā mātaraṃ pucchi- “kamaṃ me putto”ti? “Sāmi, imasmiṃ padese ahosi”ti. So “kamaṃ nu kho me putto”ti olokento taṃ adisvā “vihāraṃ gato bhavissati”ti vihāraṃ gantvā puttaṃ pabbajitaṃ disvā kanditvā roditvā, “tāta, kiṃ maṃ nāsesi”ti vatvā “mama putte pabbajite aham idāni gehe kiṃ karissāmi”ti sayampi bhikkhū yācitvā pabbaji. Athassa mātāpi “kiṃ nu kho me putto ca pati ca cirāyanti, kacci vihāraṃ gantvā pabbajitā”ti te olokontī vihāraṃ gantvā ubhopi pabbajite disvā “imesamaṃ pabbajitakāle mama gehena ko attho”ti sayampi bhikkhuni-upassayaṃ gantvā pabbaji. Te pabbajitvāpi vinā bhavituṃ na sakkonti, vihārepi bhikkhuni-upassayepi ekatova nisīditvā sallapantā divasaṃ vītināmenti. Tena bhikkhūpi bhikkhūniyopi ubbāḷhā honti.

Athekadivasaṃ (2.0179) bhikkhū nesaṃ kiriyaṃ satthuṃ ārocesuṃ. Sathā te pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe evamaṃ karoṭhā”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “kasmā evamaṃ karoṭha? Na hi esa pabbajitānaṃ yogo”ti. “Bhante, vinā bhavituṃ

na sakkomā”ti. “Pabbajitakālato paṭṭhāya evaṃ karaṇaṃ ayuttaṃ. Piyānañhi adassanaṃ, appiyānañca dassanaṃ dukkhameva. Tasmā sattesu ca saṅkhāresu ca kañci piyaṃ vā appiyaṃ vā kātuṃ na vaṭṭati”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

209. “Ayoge yuñjamattānaṃ, yogasmiñca ayojayaṃ;
atthaṃ hitvā piyaggāhī, pihetattānuyoginaṃ.

210. “Mā piyehi samāgañchi, appiyehi kudācanaṃ;
piyānaṃ adassanaṃ dukkhaṃ, appiyānañca dassanaṃ.

211. “Tasmā piyaṃ na kayirātha, piyāpāyo hi pāpako;
ganthā tesam na vijjanti, yesam natthi piyāppiyaṃ”ti.

Tattha **ayogeti** ayuñjitabbe ayonisomanasikāre. Vesiyāgocarādibhedassa hi chabbidhassa agocarassa sevanaṃ idha ayonisomanasikāro nāma, tasmim ayonisomanasikāre attānaṃ yuñjantoti attho. **Yogasminti** tabbiparīte ca yonisomanasikāre ayuñjantoti attho. **Atthaṃ hitvāti** pabbajitakālato paṭṭhāya adhisīlādisikkhattayaṃ attho nāma, taṃ atthaṃ hitvā. **Piyaggāhīti** pañcakāmaguṇasaṅkhātāṃ piyameva gaṇhanto. **Pihetattānuyoginanti** tāya paṭipattiyā sāsanaṃ cuto gihibhāvaṃ patvā pacchā ye attānuyogaṃ anuyuttā sīlādīni sampādetvā devamanussānaṃ santikā sakkāraṃ labhanti, tesam piheti, “aho vatāhampi evarūpo assan”ti icchatīti attho.

Mā piyehīti piyehi sattehi vā saṅkhārehi vā kudācanaṃ ekakkhaṇepi na samāgaccheyya, tathā appiyehi. Kim kāraṇā? Piyā nañhi viyogavasena adassanaṃ appiyānañca upasaṅkamanavasena dassanaṃ nāma dukkhaṃ. **Tasmāti** yasmā idaṃ ubhayampi dukkhaṃ, tasmā kañci sattaṃ vā saṅkhāraṃ vā piyaṃ nāma na kareyya. **Piyāpāyo hīti** piyehi apāyo viyogo (2.0180). **Pāpakoti** lāmako. **Ganthā tesam na vijjantīti** yesam piyaṃ natthi, tesam abhijjhākāyagantho pahiyati. Yesam appiyaṃ natthi, tesam byāpādo kāyagantho. Tesu pana dvīsu pahīnesu sesaganthā pahīnā honti. Tasmā piyaṃ vā appiyaṃ vā na kattabbanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti. Tena pana tayo janā “mayaṃ vinā bhavituṃ na sakkomā”ti vibbhamitvā gehameva agamiṃsūti.

Tayojanapabbajitavatthu paṭhamaṃ.

2. Aññatarakuṭumbikavatthu

Piyato jāyatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi.

So hi attano putte kālakate puttasokābhibhūto ālāhanaṃ gantvā rodati, puttasokaṃ sandhāretuṃ na sakkoti. Satthā paccūsakāle lokaṃ volokento tassa sotāpattimaggassūpanissayaṃ disvā piṇḍapātaṭikkanto ekaṃ pacchāsamaṇaṃ gahetvā tassa gehadvāraṃ agamāsi. So satthu āgatabhāvaṃ sutvā “mayā saddhiṃ paṭisanthāraṃ kātukāmo bhavissati”ti satthāraṃ pavesetvā gehamajjhe āsanaṃ paññāpetvā satthari nisinne āgantvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā

“kiṃ nu kho, upāsaka, dukkhitosī”ti pucchitvā tena puttaviyogadukkhe ārocite,
“upāsaka, mā cintayi, idaṃ maraṇaṃ nāma na ekasmiṃyeva ṭhāne, na ca eka-
sseva hoti, yāvatā pana bhavuppatti nāma atthi, sabbasattānaṃ hotiyeva. Ekasa-
ṅkhāropi nicco nāma natthi. Tasmā ‘maraṇadhammaṃ mataṃ, bhijjanadhammaṃ
bhinnan’ti yoniso paccavekkhitabbaṃ, na socitabbaṃ. Porāṇapaṇḍitāpi hi
puttassa matakāle ‘maraṇadhammaṃ mataṃ, bhijjanadhammaṃ bhinnan’ti sokaṃ
akatvā maraṇassatimeva bhāvayimṣū”ti vatvā, “bhante, ke evamakamsu, kadā ca
akamsu, ācikkhatha me”ti yācito tassatthassa pakāsanatthaṃ atītaṃ āharitvā-

“Uragova (2.0181) tacamaṃ jīṇṇaṃ, hitvā gacchati samaṃ tanuṃ;
evaṃ sarīre nibbhoge, pete kālakate sati.

“Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ;

tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gatī”ti. (jā. 1.5.19-20)-

Imaṃ pañcakanipāte **uragajātakaṃ** vitthāretvā “evaṃ pubbe paṇḍitā piyaputte
kālakate yathā etarahi tvaṃ kammante vissajjetvā nirāhāro rodanto vicarasi, tathā
avicarivā maraṇassatibhāvanābalena sokaṃ akatvā āhāraṃ paribhuñjimsu,
kammantañca adhiṭṭhahimsu. Tasmā ‘piyaputto me kālakato’ti mā cintayi. Uppajja-
māno hi soko vā bhayaṃ vā piyameva nissāya uppajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

212. “Piyato jāyatī soko, piyato jāyatī bhayaṃ;

piyato vippamuttassa, natthi soko kuto bhayaṃ”ti.

Tattha **piyatoti** vaṭṭamūlako hi soko vā bhayaṃ vā uppajjamānaṃ piyameva
sattaṃ vā saṅkhāraṃ vā nissāya uppajjati, tato pana vippamuttassa ubhaya-
mpetaṃ natthīti attho.

Desanāvasāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā
dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarakuṭumbikavatthu dutiyaṃ.

3. Visākhāvatthu

Pemato jāyatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto visākhaṃ
upāsikaṃ ārabha kathesi.

Sā kira puttassa dhītaraṃ sudattaṃ nāma kumārikaṃ attano ṭhāne ṭhapetvā
gehe bhikkhusaṅghassa veyyāvaccaṃ kāresi. Sā aparena samayena kālamakāsī.
Sā tassā sarīranikkhepaṃ kāretvā sokaṃ sandhāretuṃ asakkontī dukkhinī
dummanā satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ (2.0182) nisīdi. Atha naṃ
satthā “kiṃ nu kho tvaṃ, visākhe, dukkhinī dummanā assumukhā rodamānā nisi-
nnā”ti āha. Sā tamatthaṃ ārocetvā “piyā me, bhante, sā kumārikā vattasampannā,
idāni tathārūpaṃ na passāmī”ti āha. “Kittakā pana, visākhe, sāvatthiyaṃ manussā”-
ti? “Bhante, tumhehiyeva me kathitaṃ satta janakoṭṭiya”ti. “Sace panāyaṃ ettako
jano tava nattāya sadiso bhavye, iccheyyāsi nan”ti? “Āma, bhante”ti. “Kati pana
janā sāvatthiyaṃ devasikaṃ kālaṃ karontī”ti? “Bahū, bhante”ti. “Nanu evaṃ,

bhante, tava asocanakālo na bhaveyya, rattindivaṃ rodantiyeva vicareyyāsi”ti. “Hotu, bhante, ñātaṃ mayā”ti. Atha naṃ satthā “tena hi mā soci, soko vā bhayaṃ vā pematova jāyati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

213. “Pemato jāyati soko, pemato jāyati bhayaṃ;
pemato vippamuttassa, natthi soko kuto bhayan”ti.

Tattha **pematoti** puttadhītādisu kataṃ pemameva nissāya soko jāyatīti attho. Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Visākhāvatthu tatiyaṃ.

4. Licchavīvatthu

Ratiyā jāyatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā vesāliṃ nissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharanto licchavī ārabha kathesi.

Te kira ekasmiṃ chaṇḍadivase aññamaññaṃ asadisehi alaṅkārehi alaṅkaritvā uyyānagamanatthāya nagarā nikkhamiṃsu. Satthā piṇḍāya pavisanto te disvā bhikkhū āmantesi- “passatha, bhikkhave, licchavayo, yehi devā tāvatimsā na diṭṭhapubbā, te ime oloKentū”ti vatvā nagaraṃ pāvisi. Tepi uyyānaṃ gacchantā ekaṃ nagarasobhiniṃ itthiṃ ādāya gantvā taṃ nissāya issābhibhūtā aññamaññaṃ paharitvā lohitaṃ (2.0183) nadiṃ viya pavattayiṃsu. Atha ne mañcenā-dāya ukkipitvā āgamaṃsu. Satthāpi katabhattakicco nagarā nikkhami. Bhikkhūpi licchavayo tathā

nīyamāne disvā satthāraṃ āhaṃsu- “bhante, licchavirājāno pātova alaṅkatapaṭi-
yattā devā viya nagarā nikkhamitvā idāni ekaṃ itthiṃ nissāya imaṃ byasanaṃ
pattā”ti. Satthā, “bhikkhave, soko vā bhayaṃ vā uppajjamānaṃ ratiṃ nissāya
uppajjatiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

214. “Ratiyā jāyatī soko, ratiyā jāyatī bhayaṃ;

ratiyā vippamuttassa, natthi soko kuto bhayan”ti.

Tattha **ratiyā**ti pañcakāmaguṇaratito, taṃ nissāyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Licchavivatthu catutthaṃ.

5. Anitthigandhakumāravatthu

Kāmatoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto anitthigandhaku-
māraṃ nāma ārabha kathesi.

So kira brahmalokā cutasatto sāvattiyāṃ mahābhogakule nibbatto jātadiva-
sato paṭṭhāya itthisamīpaṃ upagantuṃ na icchati, itthiyā gayhamāno rodati.
Vatthacumbaṭakena naṃ gahetvā thaññaṃ pāyenti. So vayappatto mātāpitūhi,
“tāta, āvāhaṃ te karissāmā”ti vutte “na me itthiyā attho”ti paṭikkhipitvā puna-
ppunaṃ yāciyamāno pañcasate suvaṇṇakāre pakkosāpetvā rattasuvaṇṇanikkha-
sahassaṃ dāpetvā ativiya pāsādikaṃ ghanakoṭṭimaṃ itthirūpaṃ kāretvā puna
mātāpitūhi, “tāta, tayi āvāhaṃ akaronte kulavaṃso na patiṭṭhahissati, kumārikaṃ
te ānessāmā”ti vutte “tena hi sace me evarūpaṃ kumārikaṃ ānessatha, kari-
ssāmi vo vacanan”ti taṃ suvaṇṇarūpakaṃ dasseti. Athassa mātāpitaro abhiññāte
brāhmaṇe pakkosāpetvā “amhākaṃ putto mahāpuñño, avassaṃ iminā saddhiṃ
katapuñña (2.0184) kumārikā bhavissati, gacchatha imaṃ suvaṇṇarūpakaṃ
gahetvā evarūpaṃ kumārikaṃ āharathā”ti pahiṇiṃsu. Te “sādhū”ti cārikaṃ
carantā maddaraṭṭhe sāgalanagaraṃ gatā. Tasmīṃca nagare ekā soḷasavassudde-
sikā abhirūpā kumārikā ahosi, taṃ mātāpitaro sattabhūmikassa pāsādassūparima-
tale parivāsesuṃ. Tepi kho brāhmaṇā “sace idha evarūpā kumārikā bhavissati,
imaṃ disvā ‘ayaṃ asukassa kulassa dhītā viya abhirūpā’ti vakkhanti”ti taṃ suva-
ṇṇarūpakaṃ titthamagge ṭhapetvā ekamantaṃ nisīdiṃsu.

Athassa kumārikāya dhātī taṃ kumārikaṃ nhāpetvā sayampi nhāyitukāmā
huvā titthaṃ āgatā taṃ rūpakaṃ disvā “dhītā me”ti saññāya “dubbinītāsi, idāne-
vāhaṃ nhāpetvā nikkhantā, tvaṃ mayā puretaraṃ idhāgatāsi”ti hatthena paha-
ritvā thaddhabhāvañceva nibbikāratañca ñatvā “ahaṃ me, dhītāti saññamakāsiṃ,
kiṃ nāmetan”ti āha. Atha naṃ te brāhmaṇā “evarūpā te, amma, dhītā”ti
pucchiṃsu. Ayaṃ mama dhītu santike kiṃ agghatīti? Tena hi te dhītaraṃ
amhākaṃ dassēhīti. Sā tehi saddhiṃ gehaṃ gantvā sāmikānaṃ ārocesi. Te
brāhmaṇehi saddhiṃ katapaṭṭisammodanā dhītaraṃ otāretvā heṭṭhāpāsāde suva-
ṇṇarūpakassa santike ṭhapesuṃ. Suvaṇṇarūpakaṃ nippabhaṃ ahosi, kumārikā

sappabhā ahosi. Brāhmaṇā taṃ tesam datvā kumārikaṃ paṭicchāpetvā gantvā anitthigandhakumārassa mātāpitūnaṃ ārocayiṃsu. Te tuṭṭhamānasā “gacchatha, naṃ siḅhaṃ ānethā”ti mahantena sakkārena paḥiṇiṃsu.

Kumāropi taṃ pavattiṃ sutvā “kañcanarūpatopi kira abhirūpatarā dārikā atthī”ti savanavaseneva sinehaṃ uppādetvā “siḅhaṃ ānentū”ti āha. Sāpi kho yānaṃ āropetvā ānīyamānā atisukhumālatāya yānuggāhātena samuppāditavātarogā antarāmaggeya kālamakāsi. Kumāropi “āgatā”ti nirantaraṃ pucchati, tassa atisinehena pucchantassa sahasāva anārocetvā katipāhaṃ vikkhepaṃ katvā tamatthaṃ ārocayiṃsu. So “tathārūpāya nāma itthiyā saddhiṃ samāgamaṃ nālatthan”ti uppannadomanasso pabbatena viya sokadukkheṇa ajjhotthaṭo (2.0185) ahosi. Satthā tassūpanissayaṃ disvā piṇḍāya caranto taṃ gehadvāraṃ agamāsi. Athassa mātāpitaro satthāraṃ antogehaṃ pavesetvā sakkaccaṃ parivisiṃsu. Satthā bhattakiccāvasāne “kahaṃ anitthigandhakumāro”ti pucchi. “Eso, bhante, āhārūpacchedaṃ katvā antogabbhe nisinno”ti. “Pakkosatha nan”ti. So āgantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “kiṃ nu kho, kumāra, balavasoko uppanno”ti vutte, “āma, bhante, ‘evarūpā nāma itthī antarāmagge kālakatā’ti sutvā balavasoko uppanno, bhattampi me nacchādeti”ti. Atha naṃ satthā “jānāsi pana tvaṃ, kumāra, kiṃ te nissāya soko uppanno”ti? “Na jānāmi, bhante”ti. “Kāmaṃ nissāya, kumāra, balavasoko uppanno, soko vā bhayaṃ vā kāmaṃ nissāya uppa-jjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

215. “Kāmato jāyatī soko, kāmato jāyatī bhayaṃ;

kāmato vippamuttassa, natthi soko kuto bhayaṃ”ti.

Tattha **kāmatoti** vatthukāmakilesakāmato, duvidhampetaṃ kāmaṃ nissāyāti attho.

Desanāvasāne anitthigandhakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Anitthigandhakumāravatthu pañcamaṃ.

6. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Taṇhāya jāyatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira micchādiṭṭhiko ekadivasam nadītiraṃ gantvā khettaṃ sodheti. Satthā tassa upanissayasampattiṃ disvā tassa santikaṃ agamāsi. So satthāraṃ disvāpi sāmīcikkammaṃ akatvā tuṇhī ahosi. Atha naṃ satthā puretaraṃ ālapitvā, “brāhmaṇa, kiṃ karosi”ti āha. “Khettaṃ, bho gotama, sodhemi”ti. Satthā ettakameva vatvā gato. Punadivasepi tassa khettaṃ kasituṃ āgatassa santikaṃ gantvā, “brāhmaṇa, kiṃ karosi”ti pucchitvā “khettaṃ kasāmi, bho gotamā”ti sutvā pakkāmi. Punadivasādīsupi tatheva gantvā pucchitvā, “bho gotama, khettaṃ vapāmi niddemi rakkhāmi”ti (2.0186) sutvā pakkāmi. Atha naṃ ekadivasam brāhmaṇo āha- “bho gotama, tvaṃ mama kettasodhanadivasato paṭṭhāya āgato.

Sace me sassam sampajjissati, tuyhampi samvibhāgam karissāmi, tuyham adatvā sayam na khādissāmi, ito dāni paṭṭhāya tvaṃ mama sahāyo”ti.

Athassa aparena samayena sassam sampajji, tassa “sammaṇam me sassam, sve dāni lāyāpessāmī”ti lāyanattham kattabbakiccassa rattim mahāmegho vassivā sabbam sassam hari, khettaṃ tacchetvā ṭhapitasadisam ahosi. Sathā pana paṭhamadivasamyeva “taṃ sassam na sampajjissati”ti aññāsi. Brāhmaṇo pātova “khettaṃ olokessāmī”ti gato tuccham khettaṃ disvā uppanabalavasoko cintesi- “samaṇo gotamo mama khettasodhanakālato paṭṭhāya āgato, ahampi naṃ ‘imasmim sasse nipphanne tuyhampi samvibhāgam karissāmi, tuyham adatvā sayam na khādissāmi, ito paṭṭhāya dāni tvaṃ mama sahāyo’ti avacaṃ. Sopi me manoratho matthakaṃ na pāpuṇī”ti āhārūpacchedaṃ katvā mañcake nipajji. Athassa sathā gehadvāram agamāsi. So satthu āgamaṇam sutvā “sahāyam me ānetvā idha nisīdāpethā”ti āha. Parijano tathā akāsi. Sathā nisīditvā “kahaṃ brāhmaṇo”ti pucchitvā “gabbhe nipanno”ti vutte “pakkosatha nan”ti pakkosāpetvā āgantvā ekamantaṃ nisinnaṃ āha “kiṃ, brāhmaṇā”ti? Bho gotama, tumhe mama khettasodhanadivasato paṭṭhāya āgatā, ahampi “sasse nipphanne tumhākaṃ samvibhāgam karissāmī”ti avacaṃ. So me manoratho anipphanno, tena me soko uppanno, bhattampi me nacchādetiti. Atha naṃ sathā “jānāsi pana, brāhmaṇa, kiṃ te nissāya soko uppanno”ti pucchitvā “na jānāmi, bho gotama, tvaṃ pana jānāsi”ti vutte, “āma, brāhmaṇa, uppajjamāno soko vā bhayaṃ vā taṇhaṃ nissāya uppajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

216. “Taṇhāya jāyatī soko, taṇhāya jāyatī bhayaṃ;

taṇhāya vippamuttassa, natthi soko kuto bhayaṃ”ti.

Tattha **taṇhāyā**ti chadvārikāya taṇhāya, etaṃ taṇhaṃ nissāya uppajjatīti attho.

Desanāvasāne brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Pañcasatadārakavatthu

Sīladassanasammaṇanti (2.0187) imaṃ dhammadeśanaṃ sathā veḷuvane viharanto antarāmagge pañcasatadārake ārabha kathesi.

Ekadivasañhi sathā asītimahātherehi saddhim pañcasatabhikkhuparivāro rājagahaṃ piṇḍāya pavisanto ekasmim chaṇḍadivase pañcasate dārake pūvapacchiyo ukkipāpetvā nagarā nikkhamma uyyānaṃ gacchante addasa. Tepi sathāraṃ vanditvā pakkamimsu, te ekaṃ bhikkhumpi “pūvaṃ gaṇhathā”ti na vadimsu. Sathā tesam gatakāle bhikkhū āha- “khādissatha, bhikkhave, pūve”ti. “Kahaṃ bhante, pūvā”ti? “Kiṃ na passatha te dārake pūvapacchiyo ukkipāpetvā atikkante”ti? “Bhante, evarūpā nāma dārakā kassaci pūvaṃ na denti”ti. “Bhikkhave, kiñcāpi ete maṃ vā tumhe vā pūvehi na nimantayimsu, pūvasāmiko pana bhikkhu pacchato āgacchati, pūve khāditvāva gantuṃ vaṭṭatī”ti. Buddhānañhi ekapugga-

lepi issā vā doso vā natthi, tasmā imaṃ vatvā bhikkhusaṅghaṃ ādāya ekasmiṃ rukkhamūle chāyāya nisīdi. Dārakā mahākassapattheraṃ pacchato āgacchantaṃ disvā uppannasinehā pīvegena paripuṇṇasarīrā hutvā pacchiyo otāretvā therāṃ pañcapatiṭṭhitena vanditvā pūve pacchīhi saddhiṃyeva ukkhipitvā “gaṇhatha, bhante”ti therāṃ vadiṃsu. Atha ne thero āha- “esa satthā bhikkhusaṅghaṃ gahetvā rukkhamūle nisinno, tumhākaṃ deyyadhammaṃ ādāya gantvā bhikkhusaṅghassa saṃvibhāgaṃ karothā”ti. Te “sādhu, bhante”ti nivattitvā therena saddhiṃyeva gantvā pūve datvā olokayamānā ekamante ṭhatvā paribhogāvasāne udakaṃ adaṃsu. Bhikkhū ujjhāyiṃsu “dārakehi mukholokanena bhikkhā dinnā, sammāsambuddhaṃ vā mahāthere vā pūvehi anāpucchitvā mahākassapattheraṃ disvā pacchīhi saddhiṃyeva ādāya āgamiṃsū”ti. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā, “bhikkhave, mama puttana mahākassapena sadiso bhikkhu devamanussānaṃ piyo hoti, te ca tassa catupaccayena pūjaṃ karontiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

217. “Sīladassanasampannaṃ, dhammaṭṭhaṃ saccavedinaṃ;
attano kamma kubbānaṃ, taṃ jano kurute piyaṃ”ti.

Tattha (2.0188) **sīladassanasampannanti** catupārisuddhisīlena ceva maggaphalāsampayuttana ca sammādassanena sampannaṃ. **Dhammaṭṭhanti** navavidhalokuttaradhamme ṭhitaṃ, sacchikatalokuttaradhammanti attho. **Saccavedinanti** catunnaṃ saccānaṃ soḷasahākārehi sacchikatattā saccañāṇena saccavedinaṃ. **Attano kamma kubbānanti** attano kammaṃ nāma tisso sikkhā, tā pūrayamānanti attho. **Taṃ janoti** taṃ puggalaṃ lokiyamahājano piyaṃ karoti, daṭṭhukāmo vanditukāmo paccayena pūjetukāmo hotiyevāti attho.

Desanāvasāne sabbepi te dārakā sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsūti.

Pañcasatadārakavatthu sattamaṃ.

8. Eka-anāgāmittheravatthu

mittheraṃ ārabba kathesi.

Chandajātoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ anāgāmittheraṃ ārabba kathesi.

Ekadivasañhi taṃ therāṃ saddhivihārikā pucchimsu- “atthi pana vo, bhante, visesādhigamo”ti. Thero “anāgāmiphalaṃ nāma gahaṭṭhāpi pāpuṇanti, arahattaṃ pattakāleyeva tehi saddhiṃ kathessāmi”ti harāyamāno kiñci akathetvāva kālakato suddhāvāsadevaloke nibbatti. Athassa saddhivihārikā roditvā paridevitvā satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā rodantāva ekamantaṃ nisīdimsu. Atha ne satthā “kiṃ, bhikkhave, rodathā”ti āha. “Upajjhāyo no, bhante, kālakato”ti. “Hotu, bhikkhave, mā cintayittha, dhuvadhammo nāmeso”ti? “Āma, bhante, mayampi jānāma, apica mayaṃ upajjhāyaṃ visesādhigamaṃ pucchimhā, so kiñci akathetvāva kālakato, tenamha dukkhitā”ti. Satthā, “bhikkhave, mā cintayittha, upajjhāyena vo anāgāmiphalaṃ pattaṃ, so ‘gihīpetāṃ pāpuṇanti, arahattaṃ patvāva nesaṃ kathessāmi’ti harāyanto tumhākaṃ kiñci akathetvā kālaṃ katvā suddhāvāse nibbatto, assāsatha, bhikkhave, upajjhāyo vo kāmesu appaṭibaddhacittataṃ patto”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

218. “Chandajāto (2.0189) anakkhāte, manasā ca phuṭo siyā;
kāmesu ca appaṭibaddhacitto, uddhaṃsototi vuccati”ti.

Tattha **chandajātoti** kattukāmatāvasena jātachando ussāhapatto. **Anakkhātet**i nibbāne. Tañhi “asukena kataṃ vā nīlādīsu evarūpaṃ vā”ti avattabbatāya anakkhātaṃ nāma. **Manasā ca phuṭo siyā**ti heṭṭhimehi tīhi maggaphalacittehi phuṭo pūrito bhavēyya. **Appaṭibaddhacittoti** anāgāmimaggavasena kāmesu appaṭibaddhacitto. **Uddhaṃsototi** evarūpo bhikkhu aviheṣu nibbattitvā tato paṭṭhāya paṭisandhivasena akaniṭṭhaṃ gacchanto uddhaṃsototi vuccati, tādiso vo upajjhāyoti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahattaphale patiṭṭhahiṃsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Eka-anāgāmittheravatthu aṭṭhamaṃ.

9. Nandiyavatthu

Cirappavāsinti imaṃ dhammadesanaṃ satthā isipatane viharanto nandiyaṃ ārabba kathesi.

Bārāṇasiyaṃ kira saddhāsampannassa kulassa nandiyo nāma putto ahoṣi, so mātāpitūnaṃ anurūpo saddhāsampanno saṅghupaṭṭhāko ahoṣi. Athassa mātāpitāro vayappattakāle sammukhagehato mātuladhītaṃ revatiṃ nāma ānetukāmā aheṣuṃ. Sā pana assaddhā adānasīlā, nandiyo taṃ na icchi. Athassa mātā revatiṃ āha- “amma, tvaṃ imasmiṃ gehe bhikkhusaṅghassa nisajjanaṭṭhānaṃ upalimpitvā āsanāni paññāpehi, ādhārake ṭhapehi, bhikkhūnaṃ āgatakāle pattaṃ

gahetvā nisīdāpetvā dhammakaraṇena pāṇiyaṃ parissāvetvā bhuttakāle patte dhova, evaṃ me puttassa ārādhitā bhavissasī”ti. Sā tathā akāsi. Atha naṃ “ovāda-kkhamā jātā”ti puttassa ārocetvā tena sādhuṭi sampaṭicchite divasaṃ ṭhapetvā āvāhaṃ karīṃsu.

Atha (2.0190) naṃ nandiyo āha- “sace bhikkhusaṅghaṅca mātāpitaro ca me upaṭṭhahissasi, evaṃ imasmiṃ gehe vasituṃ labhissasi, appamattā hohī”ti. Sā “sādhu”ti paṭissuṇitvā katipāhaṃ saddhā viya hutvā bhattāraṃ upaṭṭhahantī dve putte vijāyi. Nandiyassāpi mātāpitaro kālamakaṃsu, gehe sabbissariyaṃ tassāyeva ahosi. Nandiyopi mātāpitūnaṃ kālakiriyato paṭṭhāya mahādānapati hutvā bhikkhusaṅghassa dānaṃ paṭṭhapesi. Kapaṇaddhikādīnampi gehadvāre pāka-vattaṃ paṭṭhapesi. So aparabhāge satthu dhammadesanaṃ sutvā āvāsādāne āni-saṃsaṃsaṃ sallakkhetvā isipatane mahāvihāre catūhi gabbhehi paṭimaṇḍitaṃ catu-sālaṃ kāretvā mañcapīṭhādīni attharāpetvā taṃ āvāsaṃ niyyādento buddhappa-mukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā tathāgatassa dakkhiṇodakaṃ adāsī. Satthu hatthe dakkhiṇodakapatiṭṭhānena saddhimyeva tāvatimsadevaloke sabba-disāsu dvādasayojaniko uddhaṃ yojanasatubbedho sattaratanamayo nārīgaṇasa-mpanno dibbapāsādo uggacchi.

Athekadivase mahāmoggallānatthero devacārikaṃ gantvā tassa pāsādassa avidūre ṭhito attano santike āgate devaputte pucchi- “kasseso accharāgaṇapari-vuto dibbapāsādo nibbatta”ti. Athassa devaputtā vimānasāmikaṃ ācikkhantā āhaṃsu- “bhante, yena nandiyena nāma gahapatiputtana isipatane satthu vihāraṃ kāretvā dinno, tassatthāya etaṃ vimānaṃ nibbattan”ti. Accharāsaṅghopi naṃ divā pāsādato orohitvā āha- “bhante, mayaṃ ‘nandiyassa paricārikā bhavissāmā’-ti idha nibbattā, taṃ pana apassantī ativiya ukkaṇṭhitamhā, mattikapātiṃ bhinditvā suvaṇṇapātigahaṇaṃ viya manussasampattiṃ jahitvā dibbasampattigahaṇaṃ, idhāgamanatthāya naṃ vadeyyāthā”ti. Thero tato āgantvā satthāraṃ upasaṅka-mitvā pucchi- “nibbattati nu kho, bhante, manussaloke ṭhitānaṃyeva katakalyā-ṇānaṃ dibbasampatti”ti. “Moggallāna, nanu te devaloke nandiyassa nibbattā dibbasampatti sāmaṃ diṭṭhā, kasmā maṃ pucchasi”ti. “Evaṃ, bhante, nibbatta-tī”ti.

Atha naṃ satthā “moggallānaṃ kiṃ nāmetaṃ kathesi. Yathā hi cirappavutṭhaṃ puttaṃ vā bhātaraṃ vā vipavāsato āgacchantāṃ gāmadvāre ṭhito kocideva (2.0191) divā vegena gehaṃ āgantvā ‘asuko nāma āgato’ti āroceyya, athassa ñātakā haṭṭhapahaṭṭhā vegena nikkhamitvā ‘āgatosi, tāta, arogosi, tātā’ti taṃ abhina-ndeyyūṃ, evameva idha katakalyāṇaṃ itthiṃ vā purisaṃ vā imaṃ lokaṃ jahitvā paralokaṃ gataṃ dasavidhaṃ dibbapaṇṇākāraṃ ādāya ‘ahaṃ purato, ahaṃ pura-to’ti paccuggantvā devatā abhinandanti”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

219. “Cirappavāsīṃ purisaṃ, dūrato sotthimāgataṃ;
ñātimitā suhajā ca, abhinandanti āgataṃ.

220. “Tatheva katapuñṇampi, asmā lokā paraṃ gataṃ;
puñṇāni paṭigaṇhanti, piyaṃ ñātīva āgatan”ti.

Tattha **cirappavāsinti** cirappavutṭhaṃ. **Dūrato sotthimāgataṃ** vaṇijjaṃ vā rāja-

porisaṃ vā katvā laddhalābhaṃ nipphannasampattiṃ anupaddavena dūraṭṭhā-
nato āgataṃ. **Ñātimittā suhajjā cāti** kulasambandhavasena ñāti ca sandiṭṭhādibhā-
vena mittā ca suhadayabhāvena suhajjā ca. **Abhinandanti āgataṃ** naṃ disvā āga-
tanti vacanamattena vā añjalikaraṇamattena vā gehasampattaṃ pana nānappakā-
rapaṇṇākārābhīharaṇavasena abhinandanti. **Tathevāti** tenevākārena katapu-
ññampi puggalaṃ imasmā lokā paralokaṃ gataṃ dibbaṃ āyuvaṇṇasukhayasa-ā-
dhipateyyaṃ, dibbaṃ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbanti imaṃ dasavidhaṃ
paṇṇākāraṃ ādāya mātāpituṭṭhāne ṭhitāni puññāni abhinandantāni paṭiggaṇhanti.
Piyaṃ ñātivāti idhaloke piyañātaṃ āgataṃ sesañātakā viyāti attho.
Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Nandiyavatthu navamaṃ.

Piyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Soḷasamo vaggo.

17. Kodhavaggo

1. Rohinīkhattiyakaññāvattu

Kodhaṃ (2.0192) **jahe**ti imaṃ dhammadesanaṃ sathā nigrodhārāme viharanto
rohinīṃ nāma khattiyakaññaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ kira samaye āyasmā anuruddho pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṃ kapi-
lavatthuṃ agamāsi. Athassa ñātakā “thero āgato”ti sutvā therassa santikaṃ aga-
maṃsu ṭhapetvā rohinīṃ nāma therassa bhaginiṃ. Thero ñātake pucchi “kahaṃ,
rohinī”ti? “Gehe, bhante”ti. “Kasmā idha nāgatā”ti? “Sarīre tassā chavirogo uppa-
nnoti lajjāya nāgatā, bhante”ti. Thero “pakkosatha nan”ti pakkosāpetvā paṭaka-
ñcukaṃ paṭimuñcitvā āgataṃ evamāha- “rohini, kasmā nāgatāsi”ti? “Sarīre me,
bhante, chavirogo uppanno, tasmā lajjāya nāgatāmi”ti. “Kiṃ pana te puññaṃ
kātuṃ na vaṭṭati”ti? “Kiṃ karomi, bhante”ti? “Āsanasālaṃ kārehi”ti. “Kiṃ gahetvā”-
ti? “Kiṃ te pasādhanabhaṇḍakaṃ natthi”ti? “Atthi, bhante”ti. “Kiṃ mūlan”ti?
“Dasasahassamūlaṃ bhavissati”ti. “Tena hi taṃ vissajjetvā āsanasālaṃ kārehi”ti.
“Ko me, bhante, kāressati”ti? Thero samīpe ṭhitañātake oloketvā “tumhākaṃ
bhāro hotū”ti āha. “Tumhe pana, bhante, kiṃ karissathā”ti? “Ahampi idheva
bhavissāmi”ti. “Tena hi etissā dabbasambhāre āharathā”ti. Te “sādhu, bhante”ti
āharīṃsu.

Thero āsanasālaṃ saṃvidahanto rohinīṃ āha- “dvibhūmikaṃ āsanasālaṃ

kāretvā upari padarānaṃ dinnakālato paṭṭhāya heṭṭhāsālaṃ nibaddhaṃ sammajjitvā āsanāni paññāpehi, nibaddhaṃ pāṇiyaghaṭe upaṭṭhāpehi”ti. Sā “sādhu, bhante”ti pasādhanabhaṇḍakaṃ vissajjetvā dvibhūmika-āsanasālaṃ kāretvā upari padarānaṃ dinnakālato paṭṭhāya heṭṭhāsālaṃ sammajjanādīni akāsi. Nibaddhaṃ bhikkhū nisīdanti. Athassā āsanasālaṃ sammajjantiyāva chavirogo milāyi. Sā āsanasālāya niṭṭhitāya buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimaṇṭevā āsanasālaṃ pūretvā nisinnassa buddhappamukhassa (2.0193) bhikkhusaṅghassa paṇitaṃ khādaniyaṃ bhojanīyaṃ adāsi. Satthā katabhattakicco “kassetam dānaṃ”ti pucchi. “Bhaginiyā me, bhante, rohiniyā”ti. “Sā pana kahan”ti? “Gehe, bhante”ti. “Pakkosatha nan”ti? Sā āgantum na icchi. Atha naṃ satthā anicchamānampi pakkosāpesiyeva. Āgantvā ca pana vanditvā nisinnaṃ āha- “rohini, kasmā nāgamitthā”ti? “Sarīre me, bhante, chavirogo atthi, tena lajjamānā nāgatāmhī”ti. “Jānāsi pana kiṃ te nissāya esa uppanno”ti? “Na jānāmi, bhante”ti. “Tava kodhaṃ nissāya uppanno eso”ti. “Kiṃ pana me, bhante, katan”ti? “Tena hi suṇāhi”ti. Athassā satthā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasirañño aggamaheṣī ekissā rañño nāṭakitthiyā āghātaṃ bandhitvā “dukkhamassā uppādessāmi”ti cintevā mahākacchuphalāni āharāpetvā taṃ nāṭakitthiṃ attano santikaṃ pakkosāpetvā yathā sā na jānāti, evamassā sayane ceva pāvārakojavādīnaṃca antaresu kacchucuṇṇāni ṭhapāpesi, keḷiṃ kurumānā viya tassā sarīrepi okiri. Taṃ khaṇaṃyeva tassā sarīraṃ uppakkuppakkaṃ gaṇḍāgaṇḍajātaṃ ahosi. Sā kaṇḍuvantī gantvā sayane nipajji, tatrāpissā kacchucuṇṇehi khādiyamānāya kharatarā vedanā uppajji. Tadā aggamaheṣī rohinī ahosīti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā, “rohini, tadā tayāvetam kammaṃ kataṃ. Appamattakopi hi kodho vā issā vā kātum na yuttarūpo evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

221. “Kodhaṃ jahe vippajaheyya mānaṃ,
saṃyojanaṃ sabbamatikkameyya;
taṃ nāmarūpasmimasajjamānaṃ,
akiñcanaṃ nānupatanti dukkhā”ti.

Tattha **kodhanti** sabbākārampi kodhaṃ navavidhampi mānaṃ jaheyya. **Samyojananti** kāmarāgasamyojanādikaṃ dasavidhampi sabbasamyojanaṃ atikkameyya. **Asajjamānanti** alaggamānaṃ. Yo hi “mama rūpaṃ mama vedanā”ti-ādinā nayena

nāmarūpaṃ paṭiggaṇhāti, tasmiñca bhijjamāne socati vihaññati (2.0194), ayaṃ nāmarūpasmiṃ sajjati nāma. Evaṃ aggaṇhanto avihaññanto na sajjati nāma. Taṃ puggalaṃ evaṃ asajjamānaṃ rāgādīnaṃ abhāvena akiñcanaṃ dukkhā nāma nānupatantīti attho. Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍini pāpuṇiṃsūti. Rohinīpi sotāpattiphale paṭiṭṭhitā, taṅkhaṇaṇṇevassā sarīraṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ ahosi.

Sā tato cutā tāvatimsabhavane catunnaṃ devaputtānaṃ sīmantare nibbattivā pāsādikā rūpasobhaggappattā ahosi. Cattāropi devaputtā taṃ disvā uppannasi-nehā hutvā “mama sīmāya anto nibbattā, mama sīmāya anto nibbattā”ti vivadantā sakkassa devaraṇṇo santikaṃ gantvā, “deva, imaṃ no nissāya aḍḍo uppanno, taṃ vinicchināthā”ti āhaṃsu. Sakkopi taṃ oloketvāva uppannasineho hutvā eva-māha- “imāya vo diṭṭhakālato paṭṭhāya kathaṃ cittāni uppannāni”ti. Atheko āha- “mama tāva uppannacittaṃ saṅgāmaḥheri viya sannisīdituṃ nāsakkhī”ti. Dutiyo “mama cittaṃ pabbatanadī viya sīghaṃ pavattatiyevā”ti. Tatiyo “mama imissā diṭṭhakālato paṭṭhāya kakkaṭṭassa viya akkhīni nikkhamiṃsū”ti. Catuttho “mama cittaṃ cetiye ussāpitadhajo viya niccalaṃ ṭhātuṃ nāsakkhī”ti. Atha ne sakko āha- “tātā, tumhākaṃ tāva cittāni pasayharūpāni, ahaṃ pana imaṃ labhanto jīvissāmi, alabhantassa me maraṇaṃ bhavissati”ti. Devaputtā, “mahārāja, tumhākaṃ mara-ṇena attho natthī”ti taṃ sakkassa vissajjetvā pakkamiṃsu. Sā sakkassa piyā ahosi manāpā. “Asukakīlaṃ nāma gacchāmā”ti vutte sakko tassā vacanaṃ paṭi-kkhipituṃ nāsakkhīti.

Rohinīkhattiyakaññāvattu paṭhamaṃ.

2. Aññatarabhikkhuvatthu

Yo ve uppatitanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā aggāḷave cetiye viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Satthārā (2.0195) hi bhikkhusaṅghassa senāsane anuññāte rājagahaseṭṭhi-ā-dīhi senāsanesu kariyamānesu eko āḷaviko bhikkhu attano senāsanaṃ karonto ekaṃ manāparukkhaṃ disvā chindituṃ ārabhi. Tattha pana nibbattā ekā taruṇa-puttā devatā puttā aṅkenādāya ṭhitā yāci “mā me, sāmi, vimānaṃ chindi, na sakkhissāmi puttā ādāya anāvāsā vicarituṃ”ti. So “ahaṃ aññatra īdisaṃ rukkhaṃ na labhissāmi”ti tassā vacanaṃ nādiyi. Sā “imampi tāva dāraḥkaṃ oloketvā oramissati”ti puttā rukkhasākhāya ṭhapesi. Sopi bhikkhu ukkhipitaṃ pharasuṃ sandhāretuṃ asakko dāraḥkassa bāhuṃ chindi, devatā uppannabala-vakodhā “paharivā naṃ māressāmi”ti ubho hatthe ukkhipitvā evaṃ tāva cintesi-“ayaṃ bhikkhu sīlavā. Sacāhaṃ imaṃ māressāmi, nirayagāminī bhavissāmi. Sesadevatāpi attano rukkhaṃ chindante bhikkhū disvā ‘asukadevatāya evaṃ nāma mārito bhikkhū’ti maṃ pamāṇaṃ katvā bhikkhū māressanti. Ayañca sasā-miko bhikkhu, sāmikasassa naṃ kathessāmi”ti ukkhattahatthe apanetvā rodamānā satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā “kiṃ devate”-

ti āha. Sā, “bhante, tumhākaṃ me sāvakena idaṃ nāma kataṃ, ahampi naṃ māretukāmā hutvā idaṃ nāma cintetvā amāretvāva idhāgatā”ti sabbaṃ taṃ pavattiṃ vitthārato ārocesi.

Satthā taṃ sutvā “sādhu, sādhu devate, sādhu te kataṃ evaṃ uggataṃ kopam bhantaṃ rathaṃ viya niggaṇhamānāyā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

222. “Yo ve uppatitaṃ kodhaṃ, rathaṃ bhantaṃva vāraye;
tamahaṃ sārathiṃ brūmi, rasmiggāho itaro jano”ti.

Tattha **uppatitanti** uppannaṃ. **Rathaṃ bhantaṃ vāti** yathā nāma cheko sārathi ativegena dhāvantaṃ rathaṃ niggaṇhitvā yathicchakaṃ ṭhapeti, evaṃ yo puggalo uppannaṃ kodhaṃ vāraye niggaṇhituṃ sakkoti. **Tamahanti** taṃ ahaṃ sārathiṃ brūmi. **Itaro janoti** itaro pana rāja-uparājādīnaṃ rathasārathijano rasmiggāho nāma hoti, na uttamasārathīti.

Desanāvasāne (2.0196) devatā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Devatā pana sotāpannā hutvāpi rodamānā aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā “kiṃ devate”ti pucchitvā, “bhante, vimānaṃ me naṭṭhaṃ, idāni kiṃ karissāmi”ti vutte, “alaṃ devate, mā cintayi, ahaṃ te vimānaṃ dassāmi”ti jetavane gandhakuṭṭisamīpe purimadivase cutadevataṃ ekaṃ rukkaṃ apadisanto “amukasmīṃ okāse rukkho vivitto, tattha upagacchā”ti āha. Sā tattha upagañchi. Tato paṭṭhāya “buddhaddattiyam imissā vimānaṃ”ti mahesakkhadevatāpi āgantvā taṃ cāletuṃ nāsakkhiṃsu. Satthā taṃ atthuppattiṃ katvā bhikkhūnaṃ bhūtagāmasikkhāpadaṃ paññāpesīti.

Aññatarabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Uttarā-upāsikāvatthu

Akkodhena jine kodhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto uttarāya gehe katabhattakicco uttaraṃ upāsikaṃ ārabba kathesi.

Tatrāyamanupubbī kathā- rājagahe kira sumanasetṭhiṃ nissāya puṇṇo nāma daliddo bhatiṃ katvā jīvati. Tassa bhariyā ca uttarā nāma dhītā cāti dveyeva gehamānusakā. Atekadivasaṃ “sattāhaṃ nakkhattaṃ kīḷitabban”ti rājagahe ghosanaṃ kariṃsu. Taṃ sutvā sumanasetṭhi pātova āgataṃ puṇṇaṃ āmantetvā, “tāta, amhākaṃ parijano nakkhattaṃ kīḷitukāmo, tvaṃ kiṃ nakkhattaṃ kīḷissasi, udāhu bhatiṃ karissasi”ti āha. “Sāmi, nakkhattaṃ nāma sadhanānaṃ hoti, mama pana gehe svātanāya yāgutaṇḍulampi natthi, kiṃ me nakkhattena, goṇe labhanto kasituṃ gamissāmi”ti. “Tena hi goṇe gaṇhāhi”ti. So balavagoṇe ca naṅgalañca gahetvā, “bhadde, nāgarā nakkhattaṃ kīḷanti, ahaṃ daliddatāya bhatiṃ kātuṃ gamissāmi, mayhampi tāva ajja dviguṇaṃ nivāpaṃ pacitvā bhattaṃ āhareyyāsī”ti bhariyaṃ vatvā khettaṃ agamāsi.

Sāriputtattheropi (2.0197) sattāhaṃ nirodhasamāpanno taṃ divasaṃ vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja mayā saṅgahaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti olokento puṇṇaṃ attano ñāṇa-

jālassa anto pavitṭhaṃ disvā “saddho nu kho esa, sakkhissati vā me saṅgahaṃ kātun”ti olokeno tassa saddhabhāvañca saṅgahaṃ kātuṃ samatthabhāvañca tappaccayā cassa mahāsampattiṭṭhānaṃ gantvā āvāṭatīre ekaṃ gumbaṃ olokeno aṭṭhāsi.

Puṇṇo therāṃ disvāva kasim̐ ṭhapetvā pañcapattiṭṭhitena therāṃ vanditvā “dantakaṭṭhena attho bhavissati”ti dantakaṭṭhaṃ kappiyaṃ katvā adāsi. Athassa therō pattañca parissāvanañca nīharitvā adāsi. So “pānīyena attho bhavissati”ti taṃ ādāya pānīyaṃ parissāvetvā adāsi. Thero cintesi- “ayaṃ paresaṃ pacchima-gehe vasati. Sacassa gehadvāraṃ gamissāmi, imassa bhariyā maṃ daṭṭhuṃ na labhissati. Yāvassā bhattaṃ ādāya maggaṃ paṭipajjati, tāva idheva bhavissāmi”ti. So tattheva thokaṃ vitināmetvā tassa maggāruḥhabhāvaṃ ṇatvā antonagarābhī-
mukho pāyāsi.

Sā antarāmagge therāṃ disvā cintesi- “appekadāhaṃ deyyadhamme sati ayyaṃ na passāmi, appekadā me ayyaṃ passantiyā deyyadhammo na hoti. Ajja pana me ayyo ca diṭṭho, deyyadhammo cāyaṃ atthi, karissati nu kho me saṅgaha-
n”ti. Sā bhattabhājanaṃ oropetvā therāṃ pañcapattiṭṭhitena vanditvā, “bhante, idaṃ lūkhaṃ vā paṇitaṃ vāti acintetvā dāsassa vo saṅgahaṃ karothā”ti āha. Thero pattaṃ upanāmetvā tāya ekena hatthena bhājanaṃ dhāretvā ekena hatthena tato bhattaṃ dadamānāya upaḍḍhabhatte dinne “alan”ti hatthena pattaṃ pidahi. Sā, “bhante, ekova paṭiviso, na sakkā dvidhā kātuṃ. Tumhākaṃ dāsassa idhalokasaṅgahaṃ akatvā paralokasaṅgahaṃ karotha, niravasesameva dātukā-
mamhi”ti vatvā sabbameva therassa patte patiṭṭhapetvā “tumhehi diṭṭhadhamma-
sseva bhāgī assan”ti patthanaṃ akāsi. Thero “evaṃ hotū”ti vatvā ṭhitakova anu-
modanaṃ karitvā ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattakiccamakāsi. Sāpi nivattitvā taṇḍule pariyesitvā bhattaṃ paci. Puṇṇopi aḍḍhakarīsamatta-
ṭṭhānaṃ kasitvā jighacchaṃ sahituṃ asakkonto goṇe vissajjetvā ekarukkha-
cchāyaṃ pavisitvā maggaṃ olokeno nisīdi.

Athassa (2.0198) bhariyā bhattaṃ ādāya gacchamānā taṃ disvāva “esa jigha-
cchāya piḷito maṃ olokeno nisinno. Sace maṃ ‘atīviya je cirāyī’ti tajjetvā patodala-
ṭṭhiyā maṃ paharissati, mayā katakammaṃ niraṭṭhakaṃ bhavissati. Paṭikacce-
vassa ārocessāmi”ti cintetvā evamāha- “sāmi, ajjekadivasāṃ cittaṃ pasādehi, mā
mayā katakammaṃ niraṭṭhakaṃ kari. Ahañhi pātova te bhattaṃ āharantī antarā-
magge dhammasenāpatiṃ disvā tava bhattaṃ tassa datvā puna gantvā bhattaṃ
pacitvā āgatā, pasādehi, sāmi, cittaṃ”ti. So “kiṃ vadesi, bhaddhe”ti pucchitvā puna
tamattaṃ sutvā, “bhaddhe, sādhu vata te kataṃ mama bhattaṃ ayyassa dadamā-
nāya, mayāpissa ajja pātova dantakaṭṭhañca mukhodakañca dinnan”ti pasanna-
mānaso taṃ vacanaṃ abhinanditvā ussure laddhabhattatāya kilantakāyo tassā
aṅke sīsaṃ katvā niddaṃ okkami.

Athassa pātova kasitaṭṭhānaṃ paṃsucunṇaṃ upādāya sabbāṃ rattasuvaṇṇaṃ
kaṇikārapuppharāsi viya sobhamānaṃ aṭṭhāsi. So pabuddho oloketvā bhariyaṃ
āha- “bhaddhe, etaṃ kasitaṭṭhānaṃ sabbāṃ mama suvaṇṇaṃ hutvā paññāyati, kiṃ
nu kho me ati-ussure laddhabhattatāya akkhīni bhamaṅgī”ti. “Sāmi, mayhampi eva-

meva paññāyati”ti. So uṭṭhāya tattha gantvā ekapiṇḍaṃ gahetvā naṅgalasīse paharivā suvaṇṇabhāvaṃ ṇatvā “aho ayyassa dhammasenāpatissa me dinnadānena ajjeva vipāko dassito, na kho pana sakkā ettakaṃ dhanam paṭicchādetvā paribhuñjitun”ti bhariyāya ābhatam bhattapātim suvaṇṇassa pūretvā rājakulam gantvā raññā katokāso pavisitvā rājānam abhivādetvā “kiṃ, tātā”ti vutte, “deva, ajja mayā kasitaṭṭhānam sabbam suvaṇṇabharitameva hutvā ṭhitam, idaṃ suvaṇṇam āharāpetum vaṭṭati”ti. “Kosi tvan”ti? “Puṇṇo nāma ahan”ti. “Kiṃ pana te ajja katan”ti? “Dhammasenāpatissa me ajja pātova dantakaṭṭhañca mukhoda-kañca dinnam, bhariyāyapi me mayham āharaṇabhattam tasseva dinnan”ti.

Tam sutvā rājā “ajjeva kira, bho, dhammasenāpatissa dinnadānena vipāko dassito”ti vatvā, “tāta, kiṃ karomi”ti pucchi. “Bahūni sakaṭasahassāni pahiṇitvā suvaṇṇam āharāpethā”ti. Rājā sakaṭāni pahiṇi. Rājapurisesu “rañño santakan”ti gaṇhantesu gahitagahitam mattikāva hoti. Te gantvā rañño ārocetvā “tumhehi kinti (2.0199) vatvā gahitan”ti. Puṭṭhā “tumhākaṃ santakan”ti āhaṃsu. Na mayham, tātā, santakam, gacchatha “puṇṇassa santakan”ti vatvā gaṇhathāti. Te tathā kariṃsu, gahitagahitam suvaṇṇameva ahosi. Sabbampi āharitvā rājaṅgaṇe rāsimakam, asītihatthubbedho rāsi ahosi. Rājā nāgare sannipātetvā “imasmim nagare atthi kassaci ettakaṃ suvaṇṇan”ti? “Natthi, devā”ti. “Kiṃ panassa dātum vaṭṭati”ti? “Seṭṭhichattam, devā”ti. Rājā “bāhudhanaseṭṭhi nāma hotū”ti mahantena bhogena saddhim tassa seṭṭhichattamadāsi. Atha nam so āha- “mayam, deva, ettakaṃ kālam parakule vasimhā, vasanaṭṭhānam no dethā”ti. “Tena hi passa, esa gumbo paññāyati, etaṃ harāpetvā geham kārehī”ti purāṇaseṭṭhissa gehaṭṭhānam ācikkhi. So tasmim ṭhāne katipāheneva geham kārapetvā gehappavesanamaṅgalañca chattamaṅgalañca ekatova karonto sattāham buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānam adāsi. Athassa satthā anumodanam karonto anupubbim katham kathesi. Dhammakathāvasāne puṇṇaseṭṭhi ca bhariyā cassa dhītā ca uttarāti tayo janā sotāpannā ahesum.

Aparabhāge rājagahaseṭṭhi puṇṇaseṭṭhino dhītaram attano puttassa vāresi. So “nāham dassāmi”ti vatvā “mā evam karotu, ettakaṃ kālam amhe nissāya vasante-neva te sampatti laddhā, detu me puttassa dhītan”ti vutte “so micchādiṭṭhiko, mama dhītā

tīhi ratanehi vinā vattitum na sakkoti, nevassa dhītaram dassāmī”ti āha. Atha nam bahū setṭhigaṇādayo kulaputtā “mā tena saddhiṃ vissāsam bhindi, dehissa dhītaran”ti yāciṃsu. So tesam vacanam sampaṭicchitvā āsāhipuṇṇamāyam dhītaram adāsi. Sā patikulam gatakālato paṭṭhāya bhikkhum vā bhikkhunim vā upasaṅkamitum dānam vā dātum dhammam vā sotum nālattha. Evaṃ aḍḍhatiyesu māsesu vītivattesu santike ṭhitam paricārikam pucchi- “idāni kittakam antovassassa avasiṭṭhan”ti? “Aḍḍhamāso, ayye”ti. Sā pitu sāsanaṃ paḥiṇi “kasmā maṃ evarūpe bandhanāgāre pakkhipiṃsu, varam me lakkhaṇāhatam katvā (2.0200) paresam dāsim sāvetum. Evarūpassa micchādiṭṭhikulassa dātum na vaṭṭati. Āgatakālato paṭṭhāya bhikkhudassanādīsū ekampi puñṇam kātum na labhāmī”ti.

Athassā pitā “dukkhitā vata me dhītā”ti anattamanataṃ pavedetvā pañcadasa kahāpaṇasahassāni pesesi “imasmim nagare sirimā nāma gaṇikā atthi, devasikam sahasam gaṇhāti. Imehi kahāpaṇehi taṃ ānetvā sāmikassa pādaparcārikam katvā sayam puñṇāni karotū”ti. Sā sirimaṃ pakkosāpetvā “sahāyike ime kahāpaṇe gahetvā imaṃ aḍḍhamāsam tava sahāyakam paricarāhī”ti āha. Sā “sādhū”ti paṭissuṇi. Sā taṃ ādāya sāmikassa santikam gantvā tena sirimaṃ disvā “kiṃ idan”ti vutte, “sāmi, imaṃ aḍḍhamāsam mama sahāyikā tumhe paricaratu, ahaṃ pana imaṃ aḍḍhamāsam dānañceva dātukāmā dhammañca sotukāmā”ti āha. So taṃ abhirūpaṃ itthim disvā uppannasineho “sādhū”ti sampaṭicchi.

Uttarāpi kho buddhappamukham bhikkhusaṅgham nimantetvā, “bhante, imaṃ aḍḍhamāsam aññattha agantvā idheva bhikkhā gahetabbā”ti satthu paṭiñṇam gahetvā “ito dāni paṭṭhāya yāva mahāpavāraṇā, tāva sathāram upaṭṭhātum dhammañca sotum labhissāmī”ti tuṭṭhamānasā “evaṃ yāguṃ pacatha, evaṃ pūve pacathā”ti mahānase sabbakiccāni saṃvidahantī vicarati. Athassā sāmiko “sve pavāraṇā bhavissatī”ti mahānasābhimukho vātapāne ṭhatvā “kiṃ nu kho karontī sā andhabālā vicarati”ti olokeno taṃ setṭhīdhītaram sedakilinnaṃ chārīkāya okiṇṇam aṅgāramasimakkhitam tathā saṃvidahitvā vicaramānam disvā “aho andhabālā evarūpe ṭhāne imaṃ sirisampattiṃ nānubhavati, ‘muṇḍakasa- maṇe upaṭṭhahissāmī’ti tuṭṭhacittā vicarati”ti hasitvā apagañchi.

Tasmim apagate tassa santike ṭhitā sirimā “kiṃ nu kho oloketvā esa hasī”ti teneva vātapānena oloketī uttaram disvā “imaṃ oloketvā iminā hasitam, addhā imassa etāya saddhiṃ santhavo atthī”ti cintesi. Sā kira aḍḍhamāsam tasmim gehe bāhiraka-itthī hutvā vasamānāpi taṃ sampattiṃ anubhavamānā attano bāhiraka-itthibhāvam ajānitvā “ahaṃ gharasāmini”ti saññamakāsi. Sā (2.0201) uttarāya āghātam bandhitvā “dukkhamassā uppādessāmī”ti pāsādā oruyha mahānasam pavisitvā pūvapacanaṭṭhāne pakkuthitam sappim kaṭacchunā ādāya uttarābhimukham pāyāsi. Uttarā taṃ āgacchantim disvā “mama sahāyikāya mayham upakāro kato, cakkavālam atisambādham, brahmaloko atinīcako, mama sahāyīkāya guṇova mahanto. Ahañhi etaṃ nissāya dānañca dātum dhammañca sotum labhim. Sace mama etissā upari kopo atthi, idaṃ sappi maṃ dahatu. Sace natthi, mā dahatū”ti taṃ mettāya phari. Tāya tassā matthake āsittam pakkuthitasappi sītudakam viya ahosi.

Atha naṃ “idaṃ sītaṃ bhaviṣṣati”ti kaṭacchum pūretvā ādāya āgacchantiṃ uttarāya dāsiyo disvā “apehi dubbinīte, na tvaṃ amhākaṃ ayyāya pakkuthitaṃ sappiṃ āsiñcituṃ anucchavikā”ti santajjentiyo ito cito ca uṭṭhāya hatthehi ca pādehi ca pothetvā bhūmiyaṃ pātesuṃ. Uttarā vārentīpi vāretuṃ nāsakkhi. Athassā upari ṭhitā sabbā dāsiyo paṭibāhitvā “kissa te evarūpaṃ bhāriyaṃ katan”-ti sirimaṃ ovaditvā uṇhodakena nhāpetvā satapākatelena abbhañji. Tasmīṃ khaṇe sā attano bāhirakitthibhāvaṃ ṇatvā cintesi- “mayā bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ sāmikassa hasanamattakāraṇā imissā upari pakkuthitaṃ sappiṃ āsiñcantiyā, ayaṃ ‘gaṇhatha nan’ti dāsiyo na āṇāpesi. Maṃ viheṭhanakālepi sabbadāsiyo paṭibāhitvā mayhaṃ kattabbameva akāsi. Sacāhaṃ imaṃ na khamāpessāmi, muddhā me sattadhā phaleyyā”ti tassā pādamūle nipajjitvā, “ayye, khamāhi me”ti āha. Ahaṃ sapitikā dhītā, pitari khamante khamāmīti. Hotu, ayye, pitaraṃ te puṇṇasetṭhiṃ khamāpessāmīti. Puṇṇo mama vaṭṭajanakapitā, vivaṭṭajanake pitari khamante panāhaṃ khamissāmīti. Ko pana te vivaṭṭajanakapitāti? Sammāsambuddhoti. Mayhaṃ tena saddhiṃ vissāso natthīti. Ahaṃ karissāmi, satthā sve bhikkhusaṅghaṃ ādāya idhāgamissati, tvaṃ yathāladdhaṃ sakkāraṃ gahetvā idheva āgantvā taṃ khamāpehīti. Sā “sādhu, ayye”ti uṭṭhāya attano gehaṃ gantvā pañcasatā parivāritthiyo āṇāpetvā nānāvidhāni khādanīyāni ceva sūpeyyāni ca sampādetvā punadivase taṃ sakkāraṃ ādāya (2.0202) uttarāya gehaṃ āgantvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa patte patiṭṭhāpetuṃ avisahantī aṭṭhāsi. Taṃ sabbaṃ gahetvā uttarāva saṃvidahi. Sirimāpi bhattakiccāvasāne saddhiṃ parivārena satthu pādamūle nipajji.

Atha naṃ satthā pucchi- “ko te aparādho”ti? Bhante, mayā hiyyo idaṃ nāma kataṃ, atha me sahāyikā maṃ viheṭhayamānā dāsiyo nivāretvā mayhaṃ upakārameva akāsi. Sāhaṃ imissā guṇaṃ jānitvā imaṃ khamāpesiṃ, atha maṃ esā “tumhesu khamantesu khamissāmī”ti āha. “Evaṃ kira uttare”ti? “Āma, bhante, sīse me sahāyikāya pakkuthitasappi āsittan”ti. Atha “tayā kiṃ cintitan”ti? “Cakkavālaṃ atisambādhaṃ, brahmaloko atinīcako, mama sahāyikāya guṇova mahanto. Ahañhi etaṃ nissāya dānañca dātuṃ dhammañca sotuṃ alatthaṃ, sace me imissā upari kopo atthi, idaṃ maṃ dahatu. No ce, mā dahatū”ti evaṃ cintetvā imaṃ mettāya phariṃ, bhanteti. Satthā “sādhu sādhu, uttare, evaṃ kodhaṃ jinituṃ vaṭṭati. Kodho hi nāma akkodhena, akkosakaparibhāsako anakkosantena aparibhāsantena, thaddhamaccharī attano santakassa dānena, musāvādī saccavacanena jinitabbo”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

223. “Akkodhena jine kodhaṃ, asādhum sādhunā jine;
jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādinan”ti.

Tattha **akkodhenā**ti kodhano hi puggalo akkodhena hutvā jinitabbo. **Asādhunti** abhaddako bhaddakena hutvā jinitabbo. **Kadariyanti** thaddhamaccharī attano santakassa cāgacittena jinitabbo. Alikavādī saccavacanena jinitabbo. Tasmā evamāha- “akkodhena jine kodhaṃ ...pe... saccenālikavādinan”ti.

Desanāvasāne sirimā saddhiṃ pañcasatāhi itthīhi sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Uttarā-upāsikāvattu tatiyaṃ.

4. Mahāmogallānattherapañhavattu

Saccaṃ (2.0203) **bhaṇeti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahāmogallānattherassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye thero devacārikaṃ gantvā mahesakkhāya devatāya vimānavāre ṭhatvā taṃ attano santikaṃ āgantvā vanditvā ṭhitaṃ evamāha- “devate mahatī te sampatti, kiṃ kammaṃ katvā imaṃ alatthā”ti? “Mā maṃ, bhante, pucchathā”ti. Devatā kira attano parittakammena lajjamānā evaṃ vadati. Sā pana therena “kathehiyevā”ti vuccamānā āha- “bhante, mayā neva dānaṃ dinnaṃ, na pūjā katā, na dhammo suto, kevalaṃ saccamattaṃ rakkhitaṃ”ti. Thero aññāni vimānavārāni gantvā āgatāgatā aparāpi devadhītarō pucchi. Tāsupi tatheva niguhitvā theram paṭibāhituṃ asakkontisu ekā tāva āha- “bhante, mayā neva dānādīsu kataṃ nāma atthi, ahaṃ pana kassapabuddhakāle parassa dāsī ahoṣiṃ, tassā me sāmiko ativiya caṇḍo pharuso, gahitaggahiteneva kaṭṭhena vā kaliṅgarena vā sīsaṃ bhindati. Sāhaṃ uppanne kope ‘esa tava sāmiko lakkhaṇāhataṃ vā kātuṃ nāsādīni vā chindituṃ issaro, mā kujjhī’ti attānameva paribhāsetvā kopaṃ nāma na akāsiṃ, tena me ayaṃ sampatti laddhā”ti. Aparā āha- “ahaṃ, bhante, ucchukhettaṃ rakkhamānā ekassa bhikkhuno ucchuyatthiṃ adāsiṃ”. Aparā ekaṃ timbarusakaṃ adāsiṃ. Aparā ekaṃ eḷālukaṃ adāsiṃ. Aparā ekaṃ phārusakaṃ adāsiṃ. Aparā ekaṃ mūlamuṭṭhiṃ. Aparā “nimbamuṭṭhin”ti-ādinā nayena attanā attanā kataṃ parittadānaṃ ārocetvā “iminā iminā kāraṇena amhehi ayaṃ sampatti laddhā”ti āhaṃsu.

Thero tāhi katakammaṃ sutvā satthāraṃ upasaṅkamitvā pucchi- “sakkā nu kho, bhante, saccakathanamattena, kopanibbāpanamattena, atiparittakena timbarusakādidānamattena dibbasampattiṃ laddhun”ti. “Kasmā maṃ, moggallāna, pucchasi, nanu te devatāhi ayaṃ attho kathito”ti? “Āma, bhante, labbhati maññe ettakena dibbasampatti”ti. Atha naṃ satthā “moggallāna, saccamattaṃ kathe- tvāpi kopamattaṃ jahitvāpi parittakaṃ dānaṃ datvāpi devalokaṃ gacchatiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

224. “Saccaṃ (2.0204) bhaṇe na kujjheyya, dajjā appampi yācito; etehi tīhi ṭhānehi, gacche devāna santike”ti.

Tattha **saccaṃ bhaṇeti** saccaṃ dīpeyya vohareyya, sacce patiṭṭhaheyyāti attho. **Na kujjheyyāti** parassa na kujjheyya. **Yācitoti** yācakā nāma sīlavanto pabbajitā. Te hi kiñcāpi “dethā”ti ayācitvāva gharadvāre tiṭṭhanti, atthato pana yācantiyeva nāma. Evaṃ sīlavantehi yācito appasmiṃ deyyadhamme vijjamāne appamattakampi dadeyya. **Etehi tīhīti** etesu tīsu ekenāpi kāraṇena devalokaṃ gaccheyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahāmogallānattherapañhavatthu catutthaṃ.

5. Buddhapitubrāhmaṇavatthu

Ahiṃsakā yeti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāketam nissāya añjanavane viharanto bhikkhūhi paṭṭhapañhaṃ ārabba kathesi.

Bhagavato kira bhikkhusaṅghaparivutassa sāketam piṇḍāya pavisanakāle eko sāketavāsī mahallakabrāhmaṇo nagarato nikkhamanto antaragharadvāre dasa-balaṃ disvā pādesu nipativā gopphakesu daḷhaṃ gahetvā, “tāta, nanu nāma puttehi jiṇṇakāle mātāpitaro paṭijaggitabbā, kasmā ettakaṃ kālaṃ amhākaṃ attānaṃ na dassesi. Mayā tāva diṭṭhosi, mātarampi passituṃ ehī”ti satthāraṃ gahetvā attano gehaṃ agamāsi. Satthā tattha gantvā paññatte āsane nisīdi saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Brāhmaṇīpi āgantvā satthu pādesu nipativā, “tāta, ettakaṃ kālaṃ kuhiṃ gatosi, nanu nāma mātāpitaro mahallakakāle upaṭṭhātabbā”-ti vatvā puttadhītaro “etha bhātaraṃ vandathā”ti vandāpesi. Te ubhopi tuṭṭhamānasā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā, “bhante, idheva nibaddhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti vatvā “buddhā nāma ekaṭṭhāneyeva nibaddhaṃ bhikkhaṃ na gaṇhanti”ti vutte, “tena hi, bhante, ye vo nimantetuṃ āgacchanti, te amhākaṃ santikaṃ paḥiṇeyyāthā”ti āhaṃsu. Satthā tato (2.0205) paṭṭhāya nimantetuṃ āgate “gantvā brāhmaṇassa āroceyyāthā”ti pesesi. Te gantvā “mayaṃ svātanāya satthāraṃ nimantemā”ti brāhmaṇaṃ vadanti. Brāhmaṇo punadivase attano gehato bhattachājanasūpeyyabhājanāni ādāya satthu nisīdanaṭṭhānaṃ gacchati. Aññatra pana nimantane asati satthā brāhmaṇasseva gehe bhattachiccaṃ karoti. Te ubhopi attano deyyadhammaṃ niccakālaṃ tathāgatassa dentā dhamma-kathaṃ suṇantā anāgāmi-phalaṃ pāpuṇiṃsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, brāhmaṇo ‘tathā-gatassa suddhodano pitā, mahāmāyā mātā’ti jānāti,

jānantova saddhiṃ brāhmaṇiyā tathāgataṃ ‘amhākaṃ putto’ti vadati, satthāpi tatheva adhivāseti. Kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti? Satthā tesam kathaṃ sutvā, “bhikkhave, ubhopi te attano puttameva puttoti vadanti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte, bhikkhave, ayaṃ brāhmaṇo nirantaraṃ pañca jātisatāni mayhaṃ pitā ahoṣi, pañca jātisatāni cūlapitā, pañca jātisatāni mahāpitā. Sāpi me brāhmaṇi nira-
ntarameva pañca jātisatāni mātā ahoṣi, pañca jātisatāni cūlamātā, pañca jātisa-
tāni mahāmātā. Evāhaṃ diyaḍḍhajātisahassaṃ brāhmaṇassa hatthe saṃvaḍḍho,
diyaḍḍhajātisahassaṃ brāhmaṇiyā hattheti tiṇi jātisahassāni tesam puttabhāvaṃ
dassetvā imā gāthā abhāsi-

“Yasmiṃ mano nivisati, cittañcāpi pasīdati;

adiṭṭhapubbake pose, kāmaṃ tasmimpi vissase. (jā. 1.1.68);

“Pubbeva sannivāseṇa, paccuppannahitena vā;

evaṃ taṃ jāyate pemaṃ, uppalaṃva yathodake”ti. (jā. 1.2.174);

Satthā temāsameva taṃ kulaṃ nissāya vihāsi. Te ubhopi arahattaṃ sacchi-
katvā parinibbāyiṃsu. Atha nesam mahāsakkāraṃ katvā ubhopi ekakūṭāgāra-
meva āropetvā nīhariṃsu. Satthāpi pañcasatabhikkhuparivāro tehi saddhiṃyeva
āḷāhanaṃ agamāsi. “Buddhānaṃ kira mātāpitaro”ti mahājano nikkhami. Satthāpi
āḷāhanasamīpe ekaṃ sālaṃ (2.0206) pavisitvā aṭṭhāsi. Manussā satthāraṃ
vanditvā ekamante ṭhatvā, “bhante, ‘mātāpitaro vo kālakatā’ti mā cintayitthā”ti
satthārā saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonti. Satthā te “mā evaṃ avacutthā”ti appaṭi-
kkipitvā parisāya āsayaṃ oloketvā taṅkhaṇānurūpaṃ dhammaṃ desento-

“Appaṃ vata jīvitam idaṃ,

oraṃ vassasatāpi miyyati;

yo cepi aticca jīvati,

atha so jarasāpi miyyati”ti. (su. ni. 810; mahāni. 39)-

Idaṃ **jarāsuttaṃ** kathesi. Desanāvasāne caturāsītiyā pañasahasānaṃ dhammā-
bhisamayo ahoṣi. Bhikkhū brāhmaṇassa ca brāhmaṇiyā ca parinibbutabhāvaṃ
ajānantā, “bhante, tesam ko abhisamparāyo”ti pucchīṃsu. Satthā, “bhikkhave,
evarūpānaṃ asekkhamunīnaṃ abhisamparāyo nāma natthi. Evarūpā hi accutaṃ
amataṃ mahānibbānameva pāpuṇanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

225. “Ahiṃsakā ye munayo, niccaṃ kāyena saṃvutā;

te yanti accutaṃ ṭhānaṃ, yattha gantvā na socare”ti.

Tattha **munayoti** moneyyapaṭipadāya maggaphalapattā asekkhamunayo. **Kāye-**
nāti desanāmatamevetam, tīhipi dvārehi susaṃvutāti attho. **Accutanti** sassataṃ.
Ṭhānanti akuppaṭṭhānaṃ dhuvattṭhānaṃ. **Yatthāti** yasmiṃ nibbāne gantvā na
socare na socanti na vihaññanti, taṃ ṭhānaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇīṃsūti.

Buddhapitubrāhmaṇavatthu pañcamaṃ.

6. Puṇṇadāsivatthu

Sadā jāgaramānānanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā gijjhakūṭe viharanto puṇṇaṃ nāma rājagahaseṭṭhino dāsiṃ ārabha kathesi.

Tassā (2.0207) kira ekadivasam koṭṭanattāya bahuvīhiṃ adamsu. Sā rattimpi dīpaṃ jāletvā vīhiṃ koṭṭenti vissamanattāya sedatintena gattena bahivāte aṭṭhāsi. Tasmim samaye dabbo mallaputto bhikkhūnaṃ senāsanapaññāpako ahoṣi. So dhammassavanaṃ sutvā attano attano senāsanam gacchantānaṃ bhikkhūnaṃ aṅguḷim jāletvā purato purato maggadesanattāya gacchanto bhikkhūnaṃ ālokaṃ nimmini. Puṇṇā tenālokena pabbate vicarante bhikkhū disvā “ahaṃ tāva attano dukkhena upaddutā imāyapi velāya niddaṃ na upemi, bhaddantā kiṃ kāraṇā na niddāyanti”ti cintetvā “addhā kassaci bhikkhuno aphāsukaṃ vā bhavissati, dīghajātikena vā upaddavo bhavissati”ti saññaṃ katvā pātova kuṇḍakaṃ ādāya udakena temetvā hatthatale pūvaṃ katvā aṅgāresu pacitvā ucchaṅge katvā titthamagge khādissāmīti ghaṭaṃ ādāya titthābhimukhī pāyāsi. Satthāpi gāmaṃ piṇḍāya pavisitum tameva maggaṃ paṭipajji.

Sā satthāraṃ disvā cintesi- “aññesu divasesu satthari diṭṭhepi mama deyya-dhammo na hoti, deyyadhamme sati satthāraṃ na passāmi, idāni me deyya-dhammo ca atthi, satthā ca sammukhībhūto. Sace lūkhaṃ vā paṇitaṃ vāti acintetvā gaṇheyya, dadeyyāhaṃ imaṃ pūvaṃ”ti ghaṭaṃ ekamante nikkhipitvā satthāraṃ vanditvā, “bhante, imaṃ lūkhaṃ dānaṃ paṭiggaṇhantā mama saṅgahaṃ karothā”ti āha. Satthā ānandattheraṃ oloketvā tena nīharitvā dinnam mahārājadattiyam pattaṃ upanāmetvā pūvaṃ gaṇhi. Puṇṇāpi taṃ satthu patte patitṭhapetvāva pañcapatitṭhitena vanditvā, “bhante, tumhehi diṭṭhadhammoyeva me samijjhatū”ti āha. Satthā “evaṃ hotū”ti ṭhitakova anumodanaṃ akāsi.

Puṇṇāpi cintesi- “kiñcāpi me satthā saṅgahaṃ karonto pūvaṃ gaṇhi, na panidaṃ khādissati. Addhā purato kākassa vā sunakhassa vā datvā rañño vā rājaputtassa vā gehaṃ gantvā paṇitabhojanaṃ bhuñjissati”ti. Satthāpi “kiṃ nu kho esā cintesi”ti tassā cittācāraṃ ṇatvā ānandattheraṃ oloketvā nisīdanākāraṃ dassesi. Thero cīvaraṃ paññāpetvā adāsi. Satthā bahinagareyeva nisīditvā bhattakiccaṃ akāsi. Devatā sakalacakkavāḷagabbhe devamanussānaṃ upakappanakaṃ ojaṃ madhupaṭalaṃ viya piḷetvā (2.0208) tattha pakkhipiṃsu. Puṇṇā ca oloketi aṭṭhāsi. Bhattakiccāvasāne thero udakaṃ adāsi. Satthā katabhattakicco puṇṇaṃ āmantetvā “kasmā tvaṃ puṇṇe mama sāvake paribhavasī”ti āha. Na paribhavāmi, bhanteti. Atha tayā mama sāvake oloketvā kiṃ kathitanti? “Ahaṃ tāva iminā dukkhupaddavena niddaṃ na upemi, bhaddantā kimatthaṃ niddaṃ na upenti, addhā kassaci aphāsukaṃ vā bhavissati, dīghajātikena vā upaddavo bhavissati”ti ettakaṃ mayā, bhante, cintitanti. Satthā tassā vacanaṃ sutvā “puṇṇe tvaṃ na tāva dukkhupaddavena niddāyasi, mama sāvakā sadā jāgariyamanuyuttatāya na niddāyanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

226. “Sadā jāgaramānānaṃ, ahorattānusikkhinaṃ;

nibbānaṃ adhimuttānaṃ, atthaṃ gacchanti āsavā”ti.

Tattha **ahorattānusikkhinaṃ** divā ca rattiṅca tisso sikkhā sikkhamānānaṃ.

Nibbānaṃ adhimuttānanti nibbānajjhāsayānaṃ. **Atthaṃ gacchantīti** evarūpānaṃ sabbepe āsavā atthaṃ vināsaṃ natthibhāvaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne yathāṭṭhitā puṇṇā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisaṃyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Satthā kuṇḍaka-aṅgārapūvena bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ agamāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “dukkaraṃ, āvuso, sammāsambuddhena kataṃ puṇṇāya dinnena kuṇḍaka-aṅgārapūvena bhattakiccaṃ karontenā”-ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”-ti pucchitvā “imāya nāmā”-ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepe mayā imāya dinnakuṇḍakaṃ paribhuttamevā”-ti vatvā atītaṃ āharitvā-

“Bhuvā tiṇaparighāsaṃ, bhuvā ācāmakūṇḍakaṃ;

etaṃ te bhojanaṃ āsi, kasmā dāni na bhuñjasi.

“Yattha posaṃ na jānanti, jātiyā vinayena vā;

bahuṃ tattha mahābrahme, api ācāmakūṇḍakaṃ.

“Tvañca (2.0209) kho maṃ pajānāsi, yādisāyaṃ hayuttamo;

jānanto jānamāgamma, na te bhakkhāmi kuṇḍakan”-ti. (jā. 1.3.10-12)-

Imaṃ **kuṇḍakasindhavapotakajātakaṃ** vitthāretvā kathesi.

Puṇṇadāsivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Atula-upāsakavatthu

Porāṇametanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto atulaṃ nāma upāsakaṃ ārabha kathesi.

So hi sāvattvivāsī upāsako pañcasata-upāsakaparivāro ekadivasaṃ te upāsake ādāya dhammassavanatthāya vihāraṃ gantvā revatattherassa santike dhammaṃ sotukāmo hutvā revatattheraṃ vanditvā nisīdi. So panāyasmā paṭisallānārāmo siho viya ekacāro, tasmā tena saddhiṃ na kiñci kathesi. So “ayaṃ thero na kiñci kathesi”-ti kuddho utṭhāya sārīputtattherassa santikaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhito therena “kenatthena āgatatthā”-ti vutte “ahaṃ, bhante, ime upāsake ādāya dhammassavanatthāya revatattheraṃ upasaṅkamim, tassa me thero na kiñci kathesi, svāhaṃ tassa kujjhitvā idhāgato, dhammaṃ me kathethā”-ti āha. Atha thero “tena hi upāsakā nisīdathā”-ti vatvā bahukaṃ katvā abhidhammakathaṃ kathesi. Upāsakopi “abhidhammakathā nāma atisaṅhā, thero bahuṃ abhidhamma meva kathesi, amhākaṃ iminā ko attho”-ti kujjhitvā parisāṃ ādāya ānandattherassa santikaṃ agamāsi.

Therenāpi “kiṃ upāsakā”-ti vutte, “bhante, mayaṃ dhammassavanatthāya revatattheraṃ upasaṅkamimhā, tassa santike ālāpasallāpamattampi alabhitvā kuddhā sārīputtattherassa santikaṃ agamimhā, sopi no atisaṅhaṃ bahuṃ abhidhamma meva kathesi, iminā amhākaṃ ko attho”-ti etassāpi kujjhitvā idhāgamimhā, kathehi no, bhante, dhammakathan”-ti. Tena hi nisīditvā suṇāthāti thero tesaṃ

suviññeyyaṃ katvā appakameva (2.0210) dhammaṃ kathesi. Te therassapi kujjhitvā satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu, atha ne satthā āha- “kasmā upāsakā āgatathā”ti? “Dhammassavanāya, bhante”ti. “Suto pana vo dhammo”ti? “Bhante, mayaṃ ādito revatatheraṃ upasaṅkamimhā, so amhehi saddhiṃ na kiñci kathesi, tassa kujjhitvā sāriputtatheraṃ upasaṅkamimhā, tena no bahu abhidhammo kathito, taṃ asallakkhetvā kujjhitvā ānandattheraṃ upasaṅkamimhā, tena no appamattakova dhammo kathito, tassapi kujjhitvā idhāgata-mhā”ti.

Satthā tassa kathaṃ sutvā, “atula, porāṇato paṭṭhāya āciṇṇamevetamaṃ, tuṅhībhū-tampi bahukathampi mandakathampi garahantiyeva. Ekantaṃ garahitabboyeva vā hi pasamsitabboyeva vā natthi. Rājānopi ekacce nindanti, ekacce pasamsanti. Mahāpathavimpi candimasūriyepi ākāsādayopi catuparisamajjhe nisīditvā dhammaṃ kathentampi sammāsambuddhaṃ ekacce garahanti, ekacce pasamsanti. Andhabālānañhi nindā vā pasamsā vā appamāṇā, paṇḍitena pana medhā-vinā nindito nindito nāma, pasamsito ca pasamsito nāma hoti”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

- 227.** “Porāṇametamaṃ atula, netamaṃ ajjatanāmiva;
nindanti tuṇhimāsīnaṃ, nindanti bahubhāṇīnaṃ;
mitabhāṇīmpī nindanti, natthi loke anindito.
- 228.** “Na cāhu na ca bhavissati, na cetarahi vijjati;
ekantaṃ nindito poso, ekantaṃ vā pasaṃsito.
- 229.** “Yamaṃ ce viññū pasaṃsanti, anuvicca suve suve;
acchiddavuttiṃ medhāviṃ, paññāsīlasamāhitaṃ.
- 230.** “Nikkhamaṃ jambonadasseva, ko taṃ ninditumarahati;
devāpi namaṃ pasaṃsanti, brahmunāpi pasaṃsito”ti.

Tattha **porāṇametanti** purāṇakaṃ etaṃ. **Atulā**ti taṃ upāsakaṃ nāmena ālapati. **Netamaṃ ajjatanāmivā**ti idaṃ nindanaṃ vā pasaṃsanaṃ vā ajjatanamaṃ (2.0211) adhunā uppannaṃ viya na hoti. **Tuṇhimāsīnanti** kiṃ eso mūgo viya badhiro viya kiñci ajānanto viya tuṇhī hutvā nisinnoti nindanti. **Bahubhāṇīnanti** kiṃ esa vātāhatatālapaṇṇamaṃ viya taṭataṭāyati, imassa kathāpariyantoyeva natthīti nindanti. **Mitabhāṇīmpī**ti kiṃ esa suvaṇṇahiraññaṃ viya attano vacanaṃ maññaṃ māno ekaṃ vā dve vā vatvā tuṇhī ahoṣīti nindanti. Evaṃ sabbathāpi imasmiṃ loke anindito nāma natthīti attho. **Na cāhū**ti atītepi nāhosi, anāgatepi na bhavissati.

Yamaṃ ce viññūti bālānaṃ nindā vā pasaṃsā vā appamaṇā, yamaṃ pana paṇḍitā divase divase anuvicca nindakāraṇamaṃ vā pasaṃsakāraṇamaṃ vā jānitvā pasaṃsanti, acchiddāya vā sikkhāya acchiddāya vā jīvitavuttiyā samannāgatattā acchiddavuttiṃ dhammojapaññāya samannāgatattā medhāviṃ lokiyalokuttarapaññāya ceva catupārisuddhisīlena ca samannāgatattā paññāsīlasamāhitaṃ pasaṃsanti, taṃ suvaṇṇadosavirahitaṃ ghaṭṭanamajjanakkhamaṃ jambonadanikkhamaṃ viya ko ninditumarahatīti attho. **Devāpī**ti devatāpi paṇḍitamanussāpi taṃ bhikkhumaṃ upaṭṭhāya thomenti pasaṃsanti. **Brahmunāpī**ti na kevalamaṃ devamanussehi, dasasahasacakkavāḷe mahābrahmunāpi esa pasaṃsitoyevāti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi upāsakā sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsūti.

Atula-upāsakavatthu sattamaṃ.

8. Chabbaggiyavatthu

Kāyappakopanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha kathesi.

Ekadivasañhi satthā veḷuvane viharanto tesamaṃ chabbaggiyānaṃ ubho hi hatthehi yaṭṭhiyo gahetvā kaṭṭhapādukā āruya piṭṭhipāsāṇe caṅkamantānaṃ khaṭakhaṭātisaddamaṃ sutvā, “ānanda, kiṃ saddo nāmeso”ti pucchitvā (2.0212) “chabbaggiyānaṃ pādukā āruya caṅkamantānaṃ khaṭakhaṭasaddo”ti sutvā sikkhāpadaṃ paññāpetvā “bhikkhunā nāma kāyādīni rakkhitumaṃ vaṭṭati”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

- 231.** “Kāyappakopaṃ rakkheyya, kāyena saṃvuto siyā;

kāyaduccaritaṃ hitvā, kāyena sucaritaṃ care.

232. “Vacīpakopaṃ rakkheyya, vācāya saṃvuto siyā;
vacīduccaritaṃ hitvā, vācāya sucaritaṃ care.

233. “Manopakopaṃ rakkheyya, manasā saṃvuto siyā;
manoduccaritaṃ hitvā, manasā sucaritaṃ care.

234. “Kāyena saṃvutā dhīrā, atho vācāya saṃvutā;
manasā saṃvutā dhīrā, te ve supariṣaṃvutā”ti.

Tattha **kāyappakopanti** tividhaṃ kāyaduccaritaṃ rakkheyya. **Kāyena saṃvutoti** kāyadvāre duccharitapavesanaṃ nivāretvā saṃvuto pihitadvāro siyā. Yasmā pana kāyaduccaritaṃ hitvā kāyasucaritaṃ caranto ubhayampetaṃ karoti, tasmā **kāyaduccharitaṃ hitvā, kāyena sucaritaṃ careti** vuttaṃ. Anantaragāthāsupi eseva nayo. **Kāyena saṃvutā dhīrāti** ye paṇḍitā pāṇātipātādīni akarontā kāyena, musāvādādīni akarontā vācāya, abhijjhādīni asamuṭṭhapentā manasā saṃvutā, te idha lokasmiṃ susaṃvutā surakkhitā sugopitā supihitadvārāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Chabbaggiyavatthu aṭṭhamaṃ.

Kodhavaggaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattarasamo vaggo.

18. Malavaggo

1. Goghātakaputtavatthu

Paṇḍupalāsova (2.0213) **dānisīti** imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto ekaṃ goghātakaputtaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko goghātako gāvo vadhitvā varamaṃsāni gahetvā pacāpetvā puttadārehi saddhiṃ nisīditvā maṃsañca khādati, mūlena ca vikkiṇitvā jīvikaṃ kappesi. So evaṃ pañcapaṇṇāsa vassāni goghātakakammaṃ karonto dhuravihāre viharantassa satthu ekadivasampi kaṭacchumattampi yāguṃ vā bhattaṃ vā na adāsi. So ca vinā maṃsena bhattaṃ na bhuñjati. So ekadivasaṃ divasabhāge maṃsaṃ vikkiṇitvā attano atthāya pacituṃ ekaṃ maṃsakhaṇḍaṃ bhariyāya datvā nhāyituṃ agamāsi. Athassa sahāyako geḥaṃ gantvā bhariyaṃ āha-
“thokaṃ me vikkiṇiyamaṃsaṃ dehi, geḥaṃ me pāhunako āgato”ti. Natthi vikkiṇiyamaṃsaṃ, sahāyako te maṃsaṃ vikkiṇitvā idāni nhāyituṃ gatoti. Mā evaṃ kari, sace maṃsakhaṇḍaṃ atthi, dehīti. Sahāyakassa te nikkhittamaṃsaṃ ṭhapetvā

aññaṃ natthīti. So “sahāyakassa me atthāya ṭhapitamamsato aññaṃ maṃsaṃ natthi, so ca vinā maṃsena na bhuñjati, nāyaṃ dassatī”ti sāmāmyeva taṃ maṃsaṃ gahetvā pakkāmi.

Goghātakopi nhatvā āgato tāya attano pakkapaṇṇena saddhiṃ vaḍḍhetvā bhatte upanīte āha “kahaṃ maṃsan”ti? “Natthi, sāmī”ti. Nanu ahaṃ paccana-tthāya maṃsaṃ datvā gatoti. Tava sahāyako āgantvā “pāhunako me āgato, vikki-ṇiyamaṃsaṃ dehi”ti vatvā mayā “sahāyakassa te ṭhapitamamsato aññaṃ maṃsaṃ natthi, so ca vinā maṃsena na bhuñjati”ti vuttepi balakkārena taṃ maṃsaṃ sāmāmyeva gahetvā gatoti. Ahaṃ vinā maṃsena bhattaṃ na bhuñjāmi, harāhi nanti. Kiṃ sakkā kātuṃ, bhuñja, sāmīti. So “nāhaṃ bhuñjāmi”ti taṃ bhattaṃ harāpetvā satthaṃ ādāya pacchāgehe ṭhito goṇo atthi, tassa santikaṃ gantvā mukhe hatthaṃ pakkhipitvā jivhaṃ nīharitvā satthena mūle (2.0214) chinditvā ādāya gantvā aṅgāresu pacāpetvā bhattamatthake ṭhapetvā nisinno ekaṃ bhatta-piṇḍaṃ bhuñjitvā ekaṃ maṃsakhaṇḍaṃ mukhe ṭhapesi. Taṅkhaṇaṅṅevassa jivhā chijjitvā bhattapātiyaṃ pati. Taṅkhaṇaṅṅeva kamma-sarikkhakaṃ vipākaṃ labhi. Sopi kho goṇo viya lohitadhārāya mukhato paggharantiyā antogehaṃ pavisitvā jaṇṇukehi vicaranto viravi.

Tasmiṃ samaye goghātakassa putto pitaraṃ olokeno samīpe ṭhito hoti. Atha naṃ mātā āha- “passa, putta, imaṃ goghātaṃ goṇaṃ viya gehamajjhe jaṇṇu-kehi vicaritvā viravantaṃ, idaṃ dukkhaṃ tava matthake patissati, mamampi anolo-ketvā attano sotthiṃ karonto palāyassū”ti. So maraṇabhayatajjito mātaraṃ vanditvā palāyi, palāyitvā ca pana takkasiṃ agamāsi. Goghātakopi goṇo viya gehamajjhe viravanto vicaritvā kālakato avīcimhi nibbatti. Goṇopi kālamakāsi. Goghātakaputtopi takkasiṃ gantvā suvaṇṇakāra-kammaṃ uggaṇhi. Athassāca-riyo gāmaṃ gacchanto “evarūpaṃ nāma alaṅkāraṃ kareyyāsi”ti vatvā pakkāmi. Sopi tathārūpaṃ alaṅkāraṃ akāsi. Athassācariyo āgantvā alaṅkāraṃ disvā “ayaṃ yattha katthaci gantvā jīvitum samattho”ti vayappattaṃ attano dhītaraṃ adāsi. So puttadhītāhi vaḍḍhi.

Athassa puttā vayappattā sippaṃ uggaṇhitvā aparabhāge sāvattiyaṃ gantvā tattha gharāvāsaṃ saṅṭhapetvā vasantā saddhā pasannā ahesuṃ. Pitāpi nesaṃ takkasilāyaṃ kiñci kusalaṃ akatvāva jaraṃ pāpuṇi. Athassa puttā “pitā no maha-llako”ti attano santikaṃ pakkosāpetvā “pitu atthāya dānaṃ dassāmā”ti buddha-ppamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantayimṃsu. Te punadivase antogehaṃ buddha-ppamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā sakkaccaṃ parivisitvā bhattakiccāva-sāne satthāraṃ āhaṃsu- “bhante, amhehi idaṃ pitu jīvabhattaṃ dinnaṃ, pitu no anumodanaṃ karoṭhā”ti. Satthā taṃ āmantetvā, “upāsaka, tvaṃ mahallako paripa-kkasa-riro paṇḍupalāsasadiṃ, tava paralokagamanāya kusalapātheyyaṃ natthi, attano patiṭṭhaṃ karoṭhi, paṇḍito bhava, mā bālo”ti anumodanaṃ karonto imā dve gāthā abhāsi-

235. “Paṇḍupalāsova (2.0215) dānisi,
yamapurisāpi ca te upaṭṭhitā;
uyyogamukhe ca tiṭṭhasi,

pātheyyampi ca te na vijjati.

236. “So karohi dīpamattano,
khippaṃ vāyama paṇḍito bhava;
niddhantamalo anaṅgaṇo,
dibbaṃ ariyabhūmiṃ upehisī” ti.

Tattha **paṇḍupalāsova dānisīti**, upāsaka, tvaṃ idāni chijjitvā bhūmiyaṃ patitapa-
ṇḍupalāso viya ahosi. **Yamapurisāti** yamadūtā vuccanti, idaṃ pana maraṇameva
sandhāya vuttaṃ, maraṇaṃ te paccupaṭṭhitanti attho. **Uyyogamukheti** parihāni-
mukhe, avuḍḍhimukhe ca ṭhitosīti attho. **Pātheyyanti** gamikassa taṇḍulādipā-
theyyaṃ viya paralokaṃ gacchantassa tava kusalapātheyyampi natthīti attho. **So**
karohīti so tvaṃ samudde nāvāya bhinnāya dīpasaṅkhātaṃ patiṭṭhaṃ viya attano
kusalapatiṭṭhaṃ karohi. Karonto ca khippaṃ vāyama, sīghaṃ sīghaṃ vīriyaṃ
ārabha, attano kusalakammapatiṭṭhakaraṇena paṇḍito bhava. Yo hi maraṇa-
mukhaṃ appatvā kātuṃ samatthakāleva kusalaṃ karoti, esa paṇḍito nāma, tādiso
bhava, mā andhabāloti attho. **Dibbaṃ ariyabhūminti** evaṃ vīriyaṃ karonto rāgā-
dīnaṃ malānaṃ nihaṭatāya niddhantamalo aṅgaṇābhāvena anaṅgaṇo nikkilesa
hutvā pañcavidhaṃ suddhāvāsabhūmiṃ pāpuṇissasīti attho.

Desanāvasāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā
dhammadesanā ahosīti.

Te punadivasatthāyapi sathhāraṃ nimantetvā dānaṃ datvā

katabhattakiccaṃ satthāraṃ anumodanakāle āhaṃsu- “bhante, idampi amhākaṃ pitu jīvabhattameva, imasseva anumodanaṃ karothā”ti. Satthā tassa anumodanaṃ karonto imā dve gāthā abhāsi-

237. “Upanītavayo (2.0216) ca dānisi,
sampayātosī yamassa santikaṃ;
vāso te natthi antarā,
pātheyyampi ca te na vijjati.

238. “So karohi dīpamattano,
khippaṃ vāyama paṇḍito bhava;
niddhantamalo anaṅgaṇo,
na puna jātijaraṃ upehisī”ti.

Tattha **upanītavayoti upāti** nipātamattaṃ, **nītavayoti** vigatavayo atikkantavayo, tvañcasi dāni tayo vaye atikkamitvā maraṇamukhe ṭhitoti attho. **Sampayātosī yamassa santikanti** maraṇamukhaṃ gantaṃ sajjo hutvā ṭhitoṣīti attho. **Vāso te natthi antarāti** yathā maggaṃ gacchantā tāni tāni kiccāni karontā antarāmagge vasanti, na evaṃ paralokaṃ gacchantā. Na hi sakkā paralokaṃ gacchantena “adhivāsetha katipāhaṃ, dānaṃ tāva demi, dhammaṃ tāva suṇāmi”ti-ādīni vattaṃ. Ito pana cavitvā paraloke nibbattova hoti. Imamatthaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Pātheyyanti** idaṃ kiñcāpi heṭṭhā vuttameva, upāsakassa pana punappunaṃ daḥhikaraṇatthaṃ idhāpi satthārā kathitaṃ. **Jātijaranti** ettha byādhimaraṇānipi gahitāneva honti. Heṭṭhimagāthāhi ca anāgāmiṃ maggo kathito, idha arahattamaggo kathito. Evaṃ santepi yathā nāma raññā attano mukhapamāṇena kabaḷaṃ vaḍḍhetvā puttassa upanīte so kumāro attano mukhapamāṇeneva gaṇhāti, evameva satthārā uparimaggavasena dhamme desitepi upāsako attano upanissayavasena heṭṭhā sotāpattiphalaṃ patvā imissā anumodanāya avasāne anāgāmiṃ phalaṃ patto. Sesaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Goghātakaputtavattu paṭhamaṃ.

2. Aññatarabrāhmaṇavattu

Anupubbenāti (2.0217) imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññatarabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivasaṃ pātova nikkhamitvā bhikkhūnaṃ cīvarapārūpanaṭṭhāne bhikkhū cīvaraṃ pārūpante olokento aṭṭhāsi. Taṃ pana ṭhānaṃ virūḷhatīṇaṃ hoti. Athekassa bhikkhuno cīvaraṃ pārūpantassa cīvarakaṇṇo tiṇesu pavaṭṭento ussāvabindūhi temi. Brāhmaṇo “imaṃ ṭhānaṃ appaharitaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti punadivase kuddālaṃ ādāya gantvā taṃ ṭhānaṃ tacchettvā khalaṃ maṇḍalasadisaṃ akāsi. Punadivasepi taṃ ṭhānaṃ āgantvā bhikkhūsu cīvaraṃ pārūpantesu ekassa cīvarakaṇṇaṃ bhūmiyaṃ patitvā paṃsumhi pavaṭṭamaṇaṃ disvā “idha vālukaṃ okirituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā vālukaṃ āharitvā okiri.

Athekadivasam purebhattam caṇḍo ātapo ahosi, tadāpi bhikkhūnaṃ cīvaraṃ pārupantānaṃ gattato sede muccante disvā “idha mayā maṇḍapaṃ kāretuṃ vaṭṭati”ti cintetvā maṇḍapaṃ kāresi. Punadivase pātova vassaṃ vassi, vaddalikaṃ ahosi. Tadāpi brāhmaṇo bhikkhū oloketova ṭhito tintacīvarake bhikkhū disvā “ettha mayā sālaṃ kāretuṃ vaṭṭati”ti sālaṃ kāretvā “idāni sālamahaṃ karissāmi”ti cintetvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā anto ca bahi ca bhikkhū nisīdāpetvā bhattakiccāvasāne anumodanathāya satthu pattaṃ gahetvā, “bhante, ahaṃ bhikkhūnaṃ cīvarapārupanakaḷe imasmiṃ ṭhāne oloketo ṭhito idaṅcīdaṅca disvā idaṅcīdaṅca kāresin”ti ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Sathā tassa vacanaṃ sutvā, “brāhmaṇa, paṇḍitā nāma khaṇe khaṇe thokaṃ kusalaṃ karontā anupubbena attano akusalamaḷaṃ nīharantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamaḷa-

239. “Anupubbena medhāvī, thokaṃ thokaṃ khaṇe khaṇe;
kammāro rajatasseva, niddhame malamattano”ti.

Tattha **anupubbenāti** anupaṭipāṭiyā. **Medhāvīti** dhammojapaññāya samannāgato. **Khaṇe khaṇeti** okāse okāse kusalaṃ karonto. **Kammāro rajatassevāti** yathā suvaṇṇakāro ekavārameva suvaṇṇaṃ tāpetvā koṭṭetvā malaṃ nīharitvā pilandhanavikatim kātuṃ na sakkoti (2.0218), punappunaṃ tāpento koṭṭento pana malaṃ nīharati, tato anekavidhaṃ pilandhanavikatim karoti, evameva punappunaṃ kusalaṃ karonto paṇḍito attano rāgādimalaṃ niddhameyya, evaṃ niddhantamalo nikkilesova hotīti attho.

Desanāvasāne brāhmaṇo sotāpattiphale paṭiṭṭhati, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu dutiyaṃ.

3. Tissattheravatthu

Ayasāva malanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto tissattheraṃ nāma bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Eko kira sāvattvivāsī kulaputto pabbajitvā laddhūpasampado tissattheroti paññāyi. So aparabhāge janapadavīhāre vassūpagato aṭṭhahatthakaṃ thūlasāṭakaṃ labhitvā vutthavasso pavāretvā taṃ ādāya gantvā bhaginiyā hatthe ṭhapesi. Sā “na me eso sāṭako bhātu anucchaviko”ti taṃ tikhiṇāya vāsiyā chinditvā hīrahīraṃ katvā udukkhale koṭṭetvā pavisetvā pothetvā vaṭṭetvā sukhumasuttaṃ kantitvā sāṭakaṃ vāyāpesi. Theropi suttañceva sūciyo ca saṃvidahitvā cīvarakāraḷe daharasāmaṇere sannipātetvā bhaginiyā santikaṃ gantvā “taṃ me sāṭakaṃ detha, cīvaraṃ kāressāmi”ti āha. Sā navahatthaṃ sāṭakaṃ nīharitvā kaniṭṭhabhātikassa hatthe ṭhapesi. So taṃ gahetvā vitthāretvā oloketvā “mama sāṭako thūlo aṭṭhahattho, ayaṃ sukhumo navahattho. Nāyaṃ mama sāṭako, tumhākaṃ esa, na me iminā attho, tameva me dethā”ti āha. “Bhante, tumhāka-

meva eso, gaṇhatha nan”ti? So neva icchi. Athassa attanā katakiccaṃ sabbaṃ ārocetvā, “bhante, tumhākamevesa, gaṇhatha nan”ti adāsi. So taṃ ādāya vihāraṃ gantvā cīvarakammaṃ paṭṭhapesi.

Athassa (2.0219) bhaginī cīvarakārānaṃ atthāya yāgubhattādīni sampādesi. Cīvarassa niṭṭhitadivase pana atirekasakkāraṃ kāresi. So cīvaraṃ oloketvā tasmim̄ uppannasineho “sve dāni naṃ pārupissāmī”ti saṃharitvā cīvaravaṃse ṭhapetvā taṃ rattim̄ bhuttāhāraṃ jirāpetuṃ asakkonto kālaṃ katvā tasmim̄yeva cīvare ūkā hutvā nibbatti. Bhaginīpissa kālakiriyaṃ sutvā bhikkhūnaṃ pādesu pavattamānā rodi. Bhikkhū tassa sarīrakiccaṃ katvā gilānupaṭṭhākassa abhāvena saṅghasseva taṃ pāpuṇāti. “Bhājessāma nan”ti taṃ cīvaraṃ nīharāpesuṃ. Sā ūkā “ime mama santakaṃ vilumpanti”ti viravantī ito cito ca sandhāvi. Satthā gandhakuṭiyaṃ nisinnova dibbāya sotadhātuyā taṃ saddaṃ sutvā, “ānanda, tissassa cīvaraṃ abhājetvā sattāhaṃ nikkhipituṃ vadehī”ti āha. Thero tathā kāresi. Sāpi sattame divase kālaṃ katvā tusitavimāne nibbatti. Satthā “aṭṭhame divase tissassa cīvaraṃ bhājetvā gaṇhathā”ti āṇāpesi. Bhikkhū tathā kariṃsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “kasmā nu kho satthā tissassa cīvaraṃ satta divase ṭhapāpetvā aṭṭhame divase gaṇhituṃ anujānī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, tisso attano cīvare ūkā hutvā nibbatto, tumhehi tasmim̄ bhājiyamāne ‘ime mama santakaṃ vilumpanti’ti viravantī ito cito ca dhāvi. Sā tumhehi cīvare gayhamāne tumhesu manaṃ padussitvā niraye nibbatteyya, tena cāhaṃ cīvaraṃ nikkhipāpesim̄. Idāni pana sā tusitavimāne nibbattā, tena vo mayā cīvaragahaṇaṃ anuññātan”ti vatvā puna tehi “bhāriyā vata ayaṃ, bhante, taṇhā nāmā”ti vutte “āma, bhikkhave, imesaṃ sattānaṃ taṇhā nāma bhāriyā. Yathā ayato malaṃ uṭṭhahitvā ayameva khādati vināseti aparibhogaṃ karoti, evamevāyaṃ taṇhā imesaṃ sattānaṃ abhantare uppajjitvā te satte nirayādīsu nibbattepeti, vināsaṃ pāpeti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

240. “Ayasāva malaṃ samuṭṭhitaṃ,
tatuṭṭhāya tameva khādati;
evaṃ atidhonacārinaṃ,
sāni kammāni nayanti duggatin”ti.

Tattha (2.0220) **ayasāvā**ti ayato samuṭṭhitaṃ. **Tatuṭṭhāyā**ti tato uṭṭhāya. **Atidhona-**
cārinanti dhonā vuccati cattāro paccaye “idamatthaṃ ete”ti paccavekkhitvā pari-
bhuñjanapaññā, taṃ atikkamitvā caranto atidhonacārī nāma. Idaṃ vuttaṃ hoti-
yathā ayato malaṃ samuṭṭhāya tato samuṭṭhitaṃ tameva khādati, evamevaṃ catu-
paccaye apaccavekkhitvā paribhuñjantaṃ atidhonacārinaṃ sāni kammāni attani
ṭhitattā attano santakāneva tāni kammāni duggatiṃ nayantīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Tissattheravatthu tatiyaṃ.

4. Lāludāyittheravatthu

Asajjhāyamalāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto lāludāyittheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kira pañcakoṭimattā ariyasāvakaṃ vasanti, dve koṭimattā puthujjanā vasanti. Tesu ariyasāvakaṃ purebhattaṃ dānaṃ datvā pacchābhattaṃ sappitelama-dhuphāṇitavatthādīni gahetvā vihāraṃ gantvā dhammakathaṃ suṇanti. Dhammaṃ sutvā gamanakāle ca sārīputtamoggallānānaṃ guṇakathaṃ kathenti. Udāyitthero tesāṃ kathaṃ sutvā “etesāṃ tāva dhammaṃ sutvā tumhe evaṃ kathetha, mama dhammakathaṃ sutvā kiṃ nu kho na kathessathā”ti vadati. Manussā tassa kathaṃ sutvā “ayaṃ eko dhammakathiko bhavissati, imassapi amhehi dhammakathaṃ sotuṃ vaṭṭati”ti te ekadivasaṃ therāṃ yācitvā, “bhante, ajja amhākaṃ dhammassavanadivaso”ti saṅghassa dānaṃ datvā, “bhante, tumhe amhākaṃ divā dhammakathaṃ katheyyāthā”ti āhaṃsu. Sopi tesāṃ adhivāsesi.

Tehi dhammassavanavelāya āgantvā, “bhante, no dhammaṃ kathethā”ti vutte lāludāyitthero āsane nisīditvā cittabijaniṃ gahetvā (2.0221) cālento ekampi dhammapadaṃ adisvā “ahaṃ sarabhaññaṃ bhaṇissāmi, añño dhammakathaṃ kathetū”ti vatvā otari. Te aññaena dhammakathaṃ kathāpetvā sarabhāṇatthāya puna taṃ āsanaṃ āropayiṃsu. So punapi kiñci adisvā “ahaṃ rattiṃ kathessāmi, añño sarabhaññaṃ bhaṇatū”ti vatvā āsanā otari. Te aññaena sarabhaññaṃ bhaṇāpetvā puna rattiṃ therāṃ ānayiṃsu. So rattimpi kiñci adisvā “ahaṃ paccūsakāle kathessāmi, rattiṃ añño kathetū”ti vatvā otari. Te aññaena rattiṃ kathāpetvā puna paccūse taṃ ānayiṃsu. So punapi kiñci nāddasa. Mahājano leḍḍudaṇḍādīni gahetvā, “andhabāla, tvaṃ sārīputtamoggallānānaṃ vaṇṇe kathiyamāne evaṅcevañca vadesi, idāni kasmā na kathesi”ti santajjetvā palāyantaṃ anubandhi. So palāyanto ekissā vaccakuṭiyā pati.

Mahājano kathaṃ samuṭṭhāpesi- “ajja lāludāyī sārīputtamoggallānānaṃ guṇakathāya pavattamānāya ussūyanto attano

dhammakathikabhāvaṃ pakāsetvā manussehi sakkāraṃ katvā ‘dhammaṃ suṇoma’ti vutte catukkhattum āsane nisīditvā kathetabbayuttakaṃ kiñci apassanto ‘tvam amhākaṃ ayyehi sārīputtamoggallānattherehi saddhiṃ yugaggāhaṃ gaṇhāsī’ti leḍḍudaṇḍādīni gahetvā santajjetvā palāpiyamāno vaccakuṭiyā patito”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi eso gūthakūpe nimuggoyevā”ti vatvā atītaṃ āharitvā-

“Catuppado ahaṃ samma, tvampi samma catuppado;
ehi samma nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasi.

“Asucipūtilomosi, duggandho vāsi sūkara;

sace yujjhītukāmosi, jayaṃ samma dadāmi te”ti. (jā. 1.2.5-6)-

Imaṃ **jātakam** vitthāretvā kathesi. Tadā sīho sārīputto ahosi, sūkaro lāludāyīti. Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “bhikkhave, lāludāyīnā appamattakova dhammo uggahito, sajjhāyaṃ pana neva (2.0222) akāsi, kiñci pariyattim ugga-hetvā tassā asajjhāyakaraṇaṃ malamevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

241. “Asajjhāyamalā mantā, anuṭṭhānamalā gharā;

malaṃ vaṇṇassa kosajjaṃ, pamādo rakkhato malan”ti.

Tattha **asajjhāyamalā**ti yākāci pariyatti vā sippaṃ vā yasmā asajjhāyantassa ananuyuñjantassa vinassati vā nirantaraṃ vā na upaṭṭhāti, tasmā “asajjhāyamalā mantā”ti vuttaṃ. Yasmā pana gharāvāsaṃ vasantassa uṭṭhāyūṭṭhāya jiṇṇapaṭisa-ṅkharāṇādīni akarontassa gharaṃ nāma vinassati, tasmā “**anuṭṭhānamalā gharā**”ti vuttaṃ. Yasmā gihissa vā pabbajitassa vā kosajjivasena sarīrapaṭija-gganam vā parikkhārapaṭijagganaṃ vā akarontassa kāyo dubbaṇṇo hoti, tasmā “**malaṃ vaṇṇassa kosajjan**”ti vuttaṃ. Yasmā gāvo rakkhantassa pamādavasena niddāyantassa vā kiḷantassa vā tā gāvo atitthapakkhandanādīnā vā vālamigacorā-di-upaddavena vā paresaṃ sālikhettādīni otarivā khādanavasena vināsaṃ āpa-jjanti, sayampi daṇḍaṃ vā paribhāsaṃ vā pāpuṇāti, pabbajitaṃ vā pana cha dvārāni arakkhantaṃ pamādavasena kilesā otarivā sāsana cāventi, tasmā “**pamādo rakkhato malan**”ti vuttaṃ. So hissa vināsāvahanena malaṭṭhāniyattā malanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Lāludāyittheravatthu catutthaṃ.

5. Aññatarakulaputtavatthu

Malitthiyā duccharitanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto aññata-ramaṃ kulaputtaṃ ārabba kathesi.

Tassa kira samānajātikaṃ kulakumārikaṃ ānesuṃ. Sā ānīta-divasato paṭṭhāya aticārinī ahosi. So kulaputto tassā aticārena lajjito kassaci sammukhībhāvaṃ upa-gantaṃ asakkonto buddhupaṭṭhānādīni (2.0223) pacchinditvā katipāhaccayena

satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “kiṃ, upāsaka, na dissasī”-
ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ satthā, “upāsaka, pubbepi mayā ‘itthiyo
nāma nadī-ādisadisā, tāsu paṇḍitena kodho na kātabbo’ti vuttaṃ, tvaṃ pana
bhavapaṭicchannattā na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito-

“Yathā nadī ca pantho ca, pānāgāraṃ sabhā papā;

evaṃ lokitthiyo nāma, velā tāsamaṃ na vijjati”ti. (jā. 1.1.65; 1.12.9)-

Jātakamaṃ vitthāretvā, “upāsaka, itthiyā hi aticārinibhāvo malaṃ, dānaṃ dentassa
maccheraṃ malaṃ, idhalokaparalokesu sattānaṃ akusalakammaṃ vināsanat-
tthena malaṃ, avijjā pana sabbamalānaṃ uttamamalan”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

242. “Malitthiyā duccharitaṃ, maccheraṃ dadato malaṃ;

malā ve pāpakā dhammā, asmiṃ loke paramhi ca.

243. “Tato malā malataraṃ, avijjā paramaṃ malaṃ;

etaṃ malaṃ pahantvāna, nimmalā hotha bhikkhavo”ti.

Tattha **duccaritanti** aticāro. Aticāriṇiṃhi itthiṃ sāmikopi gehā nīharati, mātāpi-
tūnaṃ santikaṃ gatampi “tvaṃ kulassa agāravabhūtā, akkhīhipi na daṭṭhabbā”ti
taṃ nīharanti. Sā anāthā vicaranti mahādukkhaṃ pāpuṇāti. Tenassā duccharitaṃ
“malan”ti vuttaṃ. **Dadatoti** dāyakassa. Yassa hi khettakasanakāle “imasmīṃ
khetto sampanne salākabhaddāni dassāmī”ti cintetvā nipphanne sassepī
maccheraṃ uppajjitvā cāgacittaṃ nivāreti, so maccheravasena cāgacitte avirū-
hante manussasampattiṃ dibbasampattiṃ nibbānasampattinti tisso sampattiyo
na labhati. Tena vuttaṃ- “**maccheraṃ dadato malan**”ti. Sesesupi eseva nayo.
Pāpakā dhammāti akusaladhammā pana idhaloke ca paraloke ca malameva.

Tatoti heṭṭhā vuttamalato. **Malataranti** atirekamalaṃ vo kathemīti attho. **Avijjāti**
aṭṭhavatthukaṃ aññāṇameva paramaṃ malaṃ. **Pahantvānāti** (2.0224) etaṃ
malaṃ jahitvā, bhikkhave, tumhe nimmalā hothāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aññatarakulaputtavatthu pañcamaṃ.

6. Cūlasārivatthu

Sujivanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto cūlasāriṃ nāma
sāriputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivase vejjakammaṃ katvā paṇṭabhojanaṃ labhitvā ādāya nikkha-
manto antarāmagge theramaṃ disvā, “bhante, idaṃ mayā vejjakammaṃ katvā
laddhaṃ, tumhe aññattha evarūpaṃ bhojanaṃ na labhissatha, imaṃ bhuñjatha,
ahaṃ te vejjakammaṃ katvā niccakālaṃ evarūpaṃ āhāraṃ āharissāmī”ti āha.
Thero tassa vacanaṃ sutvā tuṅhībhūtova pakkāmi. Bhikkhū vihāraṃ gantvā
satthu tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā, “bhikkhave, ahiriko nāma pagabbho kākasa-
diso hutvā ekavīsatividhāya anesanāya ṭhatvā sukhaṃ jīvati, hiri-ottappasa-
mpanno pana dukkhaṃ jīvati”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

244. “Sujīvaṃ ahirikena, kākasūrena dhaṃsinā;
pakkhandinā pagabbhena, saṃkiliṭṭhena jīvitam.

245. “Hirīmatā ca dujjīvaṃ, niccaṃ sucigavesinā;
alīnenāppagabbhena, suddhājīvena passatā” ti.

Tattha **ahirikenā**ti chinnahirottappakena. Evarūpena hi amātarameva “mātā me”-
ti apitādayo eva ca “pitā me”-ti-ādīnā nayena vatvā ekavīsatividhāya anesanāya
paṭiṭṭhāya sukkena jīvatum sakkā. **Kākasūrenā**ti sūrakākasadisena. Yathā hi sūra-
kāko kulagharesu yāgu-ādīni gaṇhitukāmo bhitti-ādīsu nisīditvā attano olokana-
bhāvaṃ ñatvā anolokento viya aññavihitako viya (2.0225) niddāyanto viya ca
hutvā manussānaṃ pamādaṃ sallakkhetvā anupatitvā “sūsū”ti vadantesuyeva
bhājanato mukhapūraṃ gahetvā palāyati, evamevaṃ ahirikapuggalopi bhikkhūhi
saddhiṃ gāmaṃ pavisitvā yāgubhattaṭṭhānādīni vavatthapeti. Tattha bhikkhū
piṇḍāya caritvā yāpanamattaṃ ādāya āsanasālaṃ gantvā paccavekkhantā yāgum
pivitvā kammaṭṭhānaṃ manasi karonti sajjhāyanti āsanasālaṃ sammajjanti. Ayaṃ
pana akatvā gāmābhimukhova hoti.

So hi bhikkhūhi “passathiman”ti olokiyamānopi anolokento viya aññavihito viya
niddāyanto viya gaṇṭhikaṃ paṭimuñcanto viya cīvaraṃ saṃvidahanto viya hutvā
“asukam nāma me kammaṃ atthi”ti vadanto utṭhāyāsanaṃ gāmaṃ pavisitvā
pātova vavatthapitagehesu aññataraṃ gehaṃ upasaṅkamtivā gharamānusakesu
thokaṃ kavāṭaṃ pidhāya dvāre nisīditvā kandantesupi ekena hatthena kavāṭaṃ
paṇāmetvā anto pavisati. Atha naṃ disvā akāmakāpi āsane nisīdāpetvā yāgu-ā-
dīsu yaṃ atthi, taṃ denti. So yāvadatthaṃ bhuñjitvā avasesaṃ pattenādāya pakka-
mati. Ayaṃ kākasūro nāma. Evarūpena ahirikena sujīvanti attho.

Dhaṃsināti “asukatthero nāma appiccho”ti-ādīni vadantesu- “kiṃ pana mayaṃ
na appicchā”ti-ādivacanena paresaṃ guṇadhaṃsanatāya dhaṃsinā. Tathārū-
passa vacanaṃ sutvā “ayampi appicchatādiguṇe yutto”ti maññamānā manussā
dātappaṃ maññanti. So pana tato paṭṭhāya viññūpurisānaṃ cittaṃ ārādhetaṃ
asakko tamhāpi lābhā parihāyati. Evaṃ dhaṃsipuggalo attanopi parassapi
lābhaṃ nāsetiyeva.

Pakkhandināti pakkhandacārinā. Paresaṃ kiccānipi attano kiccāni viya
dassento pātova bhikkhūsu cetiyaṅgaṇādīsu vattaṃ katvā kammaṭṭhānamanasikā-
rena thokaṃ nisīditvā utṭhāya gāmaṃ pavisantesu mukhaṃ dhovitvā paṇḍukāsā-
vapārupana-akkhi-añjanasīsamakhanādīhi attabhāvaṃ maṇḍetvā sammajjanto
viya dve tayo sammajjanipahāre datvā dvārakoṭṭhakābhimukho hoti. Manussā
pātova “cetiyaṃ vandissāma, mālāpūjaṃ karissāma”ti (2.0226) āgatā taṃ disvā
“ayaṃ vihāro imaṃ daharaṃ nissāya paṭijagganaṃ labhati, imaṃ mā pamajjitthā”-
ti vatvā tassa dātappaṃ maññanti. Evarūpena pakkhandināpi sujīvaṃ. **Pagabbhe-**
nāti kāyapāgabbhiyādīhi samannāgatena. **Samkiliṭṭhena jīvanti** evaṃ jīvikaṃ
kappetvā jīvantena hi puggalena saṃkiliṭṭhena hutvā jīvitam nāma hoti, taṃ dujjī-
vitam pāpamevāti attho.

Hirīmatā cāti hirottappasampanna puggalena dujjīvaṃ. So hi amātādayova
“mātā me”-ti-ādīni avatvā adhammike paccaye gūthaṃ viya jigucchanto

dhammena samena pariyesanto sapadānaṃ piṇḍāya caritvā jīvikam kappento lūkham jīvikam jivatīti attho. **Sucigavesinā**ti sucīni kāyakammādīni gavesantena. **Alīnenā**ti jīvitavuttimanallīnena. **Suddhājīvena passatā**ti evarūpo hi puggalo suddhājīvo nāma hoti. Tena evaṃ suddhājīvena tameva suddhājīvam sārato passatā lūkhajīvitavasena dujjīvam hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Cūḷasārivatthu chaṭṭham.

7. Pañca-upāsakavatthu

Yo pāṇanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañca upāsake ārabha kathesi.

Tesu hi eko pāṇātipātāveramaṇisikkhāpadameva rakkhati, itare itarāni. Te eka-divasaṃ “ahaṃ dukkaraṃ karomi, dukkaraṃ rakkhāmi”ti vivādāpannā satthu santikaṃ gantvā vanditvā tamattham

ārocesuṃ. Sathhā tesam katham sutvā ekasilampi kaniṭṭhakaṃ akatvā “sabbā-
neva durakkhāni” ti vatvā imā gāthā abhāsi-

246. “Yo pāṇamatipātetī, musāvādañca bhāsati;
loke adinnamādiyati, paradārañca gacchati.

247. “Surāmerayapānañca (2.0227), yo naro anuyuñjati;
idheva meso lokasmiṃ, mūlaṃ khaṇati attano.

248. “Evaṃ bho purisa jānāhi, pāpadhammā asaññatā;
mā taṃ lobho adhammo ca, ciraṃ dukkhāya randhayun” ti.

Tattha **yo pāṇamatipātetī** ti yo sāhatthikādīsu chasu payogesu ekapayogenāpi
parassa jīvitindriyaṃ upacchindati. **Musāvādanti** paresaṃ atthabhañjanakaṃ
musāvādañca bhāsati. **Loke adinnamādiyati** ti imasmiṃ sattaloke theyyāvahārā-
dīsu ekenapi avahārena parapariggahitaṃ ādiyati. **Paradārañca gacchatī** ti
parassa rakkhitagopitesu bhaṇḍesu aparajjhanto uppathacāraṃ carati. **Surāmera-
yapānanti** yassa kassaci surāya ceva merayassa ca pānaṃ. **Anuyuñjatī** ti sevati
bahulīkaroti. **Mūlaṃ khaṇati** ti tiṭṭhatu paraloko, so pana puggalo idha lokasmiṃ-
yeva yena khattavattu-ādinā mūlena patiṭṭhapeyya, tampi aṭṭhapetvā vā vissa-
jjetvā vā suraṃ pivanto attano mūlaṃ khaṇati, anātho kapaṇo hutvā vicarati. **Evaṃ,
bhoti** pañcadussīlyakammakārakaṃ puggalaṃ ālapati. **Pāpadhammā** ti lāmaka-
dhammā. **Asaññatā** ti kāyasaññatādirahitā. Acetasātipi pātho, acittakāti attho.
Lobho adhammo cāti lobho ceva doso ca. Ubhayampi hetam akusalameva. **Ciraṃ
dukkhāya randhayunti** cirakālam nirayadukkhādīnaṃ atthāya taṃ ete dhammā mā
randhentu mā matthentūti attho.

Desanāvasāne te pañca upāsakā sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu, sampattānampi
sāthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañca-upāsakavatthu sattamaṃ.

8. Tissadaharavatthu

Dadāti veti imaṃ dhammadesanaṃ sathhā jetavane viharanto tissadaharaṃ
nāma ārabha kathesi.

So (2.0228) kira anāthapiṇḍikassa gahapatino visākhāya upāsikāyāti
pañcannaṃ ariyasāvakaḥkoṭīnaṃ dānaṃ nindanto vicari, asadisadānampi nindi-
yeva. Tesam tesam dānagge sītaṃ labhitvā “sītan” ti nindi, uṇhaṃ labhitvā
“uṇhan” ti nindi. Appaṃ dentepi “kiṃ ime appamattaṃ denti” ti nindi, bahuṃ
dentepi “imesaṃ gehe ṭhapanatṭhānaṃ maññe natthi, nanu nāma bhikkhūnaṃ
yāpanamattaṃ dātabbaṃ, ettakaṃ yāgubhattaṃ niratthakameva vissajjati” ti nindi.
Attano pana ñātaka ārabha “aho amhākaṃ ñātakānaṃ gehaṃ catūhi disāhi āga-
tāgatānaṃ bhikkhūnaṃ opānabhūtan” ti-ādīni vatvā pasamsaṃ pavattesi. So pane-
kassa dovārikassa putto janapadaṃ vicarantehi vaḍḍhakīhi saddhiṃ vicaranto
sāvattiṃ patvā pabbajito. Atha naṃ bhikkhū evaṃ manussānaṃ dānādīni

nindantaṃ disvā “pariggaṇhissāma nan”ti cintetvā, “āvuso, tava ñātakā kahaṃ vasanti”ti pucchitvā “asukagāme nāmā”ti sutvāva katipaye dahare pesesuṃ. Te tatha gantvā gāmaṃvāsikehi āsanasālāya nisīdāpetvā katasakkārā pucchimsu- “imamhā gāmā nikkhamitvā pabbajito tisso nāma daharo atthi. Tassa katame ñātakā”ti? Manussā “idha kulagehato nikkhamitvā pabbajitadārako natthi, kiṃ nu kho ime vadanti”ti cintetvā, “bhante, eko dovārikaputto vaḍḍhakīhi saddhiṃ vicarivā pabbajitoti suṇoma, taṃ sandhāya vadetha maññe”ti āhaṃsu. Daharabhikkhū tissassa tatha issarañātakānaṃ abhāvaṃ ñatvā sāvattiṃ gantvā “akāraṇameva, bhante, tisso vilapanto vicarati”ti taṃ pavattiṃ bhikkhūnaṃ ārocesuṃ. Bhikkhūpi taṃ tathāgatassa ārocesuṃ.

Satthā “na, bhikkhave, idāneva vikatthento vicarati, pubbepi vikatthakova ahoṣi”- ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āharitvā-

“Bahumpi so vikattheyya, aññaṃ janapadaṃ gato;

anvāgantvāna dūseyya, bhujja bhoge kaṭāhakā”ti. (jā. 1.1.125)-

Imaṃ **kaṭāhajātakaṃ** vitthāretvā, “bhikkhave, yo hi puggalo parehi appake vā bahuke vā lūkhe vā paṇīte vā dinne aññesaṃ vā datvā attano (2.0229) adinne maṅku hoti, tassa jhānaṃ vā vipassanaṃ vā maggaphalādīni vā na uppajanti”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

249. “Dadāti ve yathāsaddhaṃ, yathāpasādanaṃ jano;

tattha yo ca maṅku hoti, paresaṃ pānabhojane;

na so divā vā rattiṃ vā, samādhimadhigacchati.

250. “Yassa cetamaṃ samucchinnaṃ, mūlaghaccaṃ samūhataṃ;

sa ve divā vā rattiṃ vā, samādhimadhigacchati”ti.

Tattha **dadāti ve yathāsaddhanti** lūkhapaṇītādīsu yaṃkiñci dento jano yathā- saddhaṃ attano saddhānurūpameva deti. **Yathāpasādananti** theranavādīsu cassa yasmim yasmim pasādo uppajjati, tassa dento yathāpasādanaṃ attano pasādānu- rūpameva deti. **Tatthāti** tasmim parassa dāne “mayā appaṃ vā laddhaṃ, lūkhaṃ vā laddhan”ti maṅkubhāvaṃ āpajjati. **Samādhinti** so puggalo divā vā rattiṃ vā upa- cārappanāvasena vā maggaphalavasena vā samādhim nādhigacchati. **Yassa cetanti** yassa puggalassa etaṃ ekesu ṭhānesu maṅkubhāvasaṅkhātaṃ akusalaṃ samucchinnaṃ mūlaghaccaṃ katvā arahattamaggañāṇena samūhataṃ, so vutta- ppakāraṃ samādhim adhigacchatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Tissadaharavatthu aṭṭhamaṃ.

9. Pañca-upāsakavatthu

Natthi rāgasamo aggīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañca upāsake ārabha katesi.

Te kira dhammaṃ sotukāmā vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ

nisīdiṃsu. Buddhānañca “ayaṃ khattiyo, ayaṃ brāhmaṇo, ayaṃ aḍḍho, ayaṃ duggato, imassa uḷāraṃ katvā dhammaṃ desessāmi, imassa no”ti cittaṃ na uppa-
jjati. Yaṃkiñci ārabha dhammaṃ desento dhammagāraṃ purakkhatvā ākāsa-
gaṅgaṃ (2.0230) otārento viya deseti. Evaṃ desentassa pana tathāgatassa
santike nisinnānaṃ tesaṃ eko nisinnakova niddāyi, eko aṅguliyaṃ bhūmiṃ likhanto
nisīdi, eko ekaṃ rukkaṃ cārento nisīdi, eko ākāsaṃ ullovento nisīdi, eko pana
sakkaccaṃ dhammaṃ assosi.

Ānandatthero satthāraṃ bijayamāno tesaṃ ākāraṃ olovento satthāraṃ āha-
“bhante, tumhe imesaṃ mahāmeghagajitaṃ gajantā viya dhammaṃ desetha, ete
pana tumhesupi dhammaṃ kathentesu idañcidañca karontā nisinnā”ti. “Ānanda,
tvaṃ ete na jānāsī”ti? “Āma, na jānāmi, bhante”ti. Etesu hi yo esa niddāyanto
nisinno, esa pañca jātisatāni sappayoniyaṃ nibbattivā bhogesu sīsaṃ ṭhapetvā
niddāyi, idānipissa niddāya titti natthi, nāssa kaṇṇaṃ mama saddo pavisatīti. Kiṃ
pana, bhante, paṭipāṭiyā kathetha, udāhu antarantarāti. Ānanda, etassa hi kālena
manussattaṃ, kālena devattaṃ, kālena nāgattanti evaṃ antarantarā uppajja-
ntassa upapattiyo sabbaññutaññāṇenāpi na sakkā paricchindituṃ. Paṭipāṭiyā
panesa pañca jātisatāni nāgayoniyaṃ nibbattivā niddāyantopi niddāya atittoyeva.
Aṅguliyaṃ bhūmiṃ likhanto nisinnapurisopi pañca jātisatāni gaṇḍuppadayoniyaṃ
nibbattivā bhūmiṃ khaṇi, idānipi bhūmiṃ khaṇantova mama saddaṃ na suṇāti.
Esa rukkaṃ cārento nisinnapurisopi paṭipāṭiyā pañca jātisatāni makkaṭayoniyaṃ
nibbatti, idānipi pubbāciṇṇavasena rukkaṃ cāletiyeva, nāssa kaṇṇaṃ mama
saddo pavisati. Esa ākāsaṃ ulloketvā nisinnapurisopi pañca jātisatāni nakkhatta-
pāṭhako hutvā nibbatti, idāni pubbāciṇṇavasena ajjāpi ākāsameva ulloketi, nāssa
kaṇṇaṃ mama saddo pavisati. Esa sakkaccaṃ dhammaṃ suṇanto nisinnapuriso
pana paṭipāṭiyā pañca jātisatāni tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū mantajjhāyakabrāhmaṇo
hutvā nibbatti, idānipi mantāṃ saṃsandanto viya sakkaccaṃ suṇātīti.

“Bhante, tumhākaṃ dhammadesanā chavi-ādāni chinditvā aṭṭhimiñjaṃ āhacca
tiṭṭhati, kasmā ime tumhesupi dhammaṃ desentesu sakkaccaṃ na suṇantī”ti?
“Ānanda, mama dhammo sussavanīyoti saññaṃ karosi maññe”ti. “Kiṃ pana,
bhante, dussavanīyo”ti? “Āma, ānandā”ti. “Kasmā, bhante”ti? “Ānanda, buddhoti
(2.0231) vā dhammoti vā saṅghoti vā padaṃ imehi sattehi anekesupi kappakoṭisa-
tasahassesu asutapubbaṃ. Yasmā imaṃ dhammaṃ sotuṃ na sakkontā anama-
tagge saṃsāre ime sattā anekavihitaṃ tiracchānakathaṃyeva suṇantā āgatā,
tasmā surāpānakeḷimaṇḍalādīsū gāyantā naccantā vicaranti, dhammaṃ sotuṃ na
sakkontī”ti. “Kiṃ nissāya panete na sakkonti, bhante”ti?

Athassa satthā, “ānanda, rāgaṃ nissāya dosaṃ nissāya mohaṃ nissāya
taṇhaṃ nissāya na sakkonti. Rāgaggisadiso aggi nāma natthi, so chārikampi ase-
setvā satte dahati. Kiñcāpi sattaṃsūriyapātubhāvaṃ nissāya uppanno kappavinā-
sako aggipi kiñci anavasesetvāva lokaṃ dahati, so pana aggi kadāciyeva dahati.
Rāgaggino adahanakālo nāma natthi, tasmā rāgasamo vā aggi dosasamo vā
gaho mohasamaṃ vā jālaṃ taṇhāsamaṃ vā nadī nāma natthi”ti vatvā imaṃ gātha-
māha-

251. “Natthi rāgasamo aggi, natthi dosasamo gaho;
natthi mohasamaṃ jālaṃ, natthi taṇhāsamā nadī”ti.

Tattha **rāgasamoti** dhūmādīsu kiñci adassetvā antoyeva uṭṭhāya jhāpanavasena rāgena samo aggi nāma natthi. **Dosasamoti** yakkhagaha-ajagaragahakumbhilagahādayo ekasmiṃyeva attabhāve gaṇhituṃ sakkonti, dosagaho pana sabbattha ekantameva gaṇhātīti dosena samo gaho nāma natthi. **Mohasamanti** onandhanapariyonandhanaṭṭhena pana mohasamaṃ jālaṃ nāma natthi. **Taṇhāsamāti** gaṅgādīnaṃ nadīnaṃ puṇṇakālopi ūnakālopi sukkhakālopi paññāyati, taṇhāya pana puṇṇakālo vā sukkhakālo vā natthi, niccaṃ ūnāva paññāyatīti duppūraṇaṭṭhena taṇhāya samā nadī nāma natthīti attho.

Desanāvasāne sakkaccaṃ dhammaṃ suṇanto upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañca-upāsakavatthu navamaṃ.

10. Meṇḍakaseṭṭhivatthu

Sudassaṃ (2.0232) **vajjanti** imaṃ dhammadesanaṃ sathā bhaddiyanagaraṃ nissāya jātiyāvane viharanto meṇḍakaseṭṭhiṃ ārabba kathesi.

Sathā kira aṅguttarāpesu cārikaṃ caranto meṇḍakaseṭṭhino ca,

bharyāya cassa candapadumāya, puttassa ca dhanañcayasetthino, suṇisāya ca sumanadeviyā, nattāya cassa visākhāya, dāsassa ca puṇṇassāti imesaṃ sotāpa-ttiphalūpanissayaṃ disvā bhaddiyanagaraṃ gantvā jātiyāvane vihāsi. Meṇḍakasetthi satthu āgamaṃ assosi. Kasmā panesa meṇḍakasetthi nāma jātoti? Tassa kira pacchimagehe aṭṭhakarīsamatte ṭhāne hatthi-assa-usabhapamāṇā suvaṇṇameṇḍakā pathaviṃ bhinditvā piṭṭhiyā piṭṭhiṃ paharamānā utṭhahimsu. Tesāṃ mukhesu pañcavaṇṇānaṃ suttānaṃ geṇḍukā pakkhittā honti. Sappitelamadhuphāṇitādīhi vā vatthacchādanahiraññasuvaṇṇādīhi vā atthe sati tesāṃ mukhato geṇḍuke apanenti, ekassāpi meṇḍakassa mukhato jambudīpavāsīnaṃ pahonakaṃ sappitelamadhuphāṇitavatthacchādanahiraññasuvaṇṇaṃ nikkhamati. Tato paṭṭhāya meṇḍakasetthi paññāyi.

Kim panassa pubbakammanti? Vipassībuddhakāle kira esa avarojava nāma kuṭumbikassa bhāgineyyo mātulena samānanāmo avarojo nāma ahosi. Athassa mātulo satthu gandhakuṭiṃ kātuṃ ārabhi. So tassa santikaṃ gantvā, “mātula, ubhopi saheva karomā”ti vatvā “ahaṃ aññehi saddhiṃ asādhāraṇaṃ katvā ekakova karissāmi”ti tena pana paṭikkhittakāle “imasmīṃ ṭhāne gandhakuṭiyā katāya imasmīṃ nāma ṭhāne kuñjarasālaṃ nāma laddhuṃ vaṭṭati”ti cintevā araññato dabbasambhāre āharāpetvā ekaṃ thambhaṃ suvaṇṇakhacitaṃ, ekaṃ rajatakha-citaṃ, ekaṃ maṇikhacitaṃ, ekaṃ sattaratanakhacitanti evaṃ tulāsaṅghātadvāra-kavāṭavātapaṇagopānasīchadaniṭṭhakā sabbāpi suvaṇṇādikhacitāva kāretvā gandhakuṭiyā sammukhatṭhāne tathāgatassa sattaratanamayaṃ kuñjarasālaṃ kāresi. Tassā upari ghanarattasuvaṇṇamayā kambalā pavāḷamayā sikhathūpi-kāyo ahesuṃ. Kuñjarasālāya majjhe ṭhāne (2.0233) ratanamaṇḍapaṃ kāretvā dhammāsanaṃ paṭiṭṭhāpesi. Tassa ghanarattasuvaṇṇamayā pādā ahesuṃ, tathā catasso aṭaniyo. Cattāro pana suvaṇṇameṇḍake kārāpetvā āsanassa catunnaṃ pādānaṃ heṭṭhā ṭhapesi, dve meṇḍake kārāpetvā pādapiṭṭhakāya heṭṭhā ṭhapesi, cha suvaṇṇameṇḍake kārāpetvā maṇḍapaṃ parikkhipento ṭhapesi. Dhammā-sanaṃ paṭhamayaṃ suttamayehi rajjukehi vāyāpetvā majjhe suvaṇṇasuttamayehi upari muttamayehi suttehi vāyāpesi. Tassa candanamayo apassayo ahosi. Evaṃ kuñjarasālaṃ niṭṭhāpetvā sālāmahaṃ karonto aṭṭhasaṭṭhihi bhikkhusatasahas-sehi saddhiṃ satthāraṃ nimantetvā cattāro māse dānaṃ datvā osānadivase ticī-varaṃ adāsi. Tattha saṅghanavakassa satahassagghanikaṃ pāpuṇi.

Evaṃ vipassībuddhakāle puññakammaṃ katvā tato cuto devesu ca manussesu ca saṃsaranto imasmīṃ bhaddakappe bārāṇasiyaṃ mahābhogakule nibbattitvā bārāṇasisetthi nāma ahosi. So ekadivasaṃ rājūpaṭṭhānaṃ gacchanto purohitaṃ disvā “kiṃ, ācariya, nakkhattamuhuttaṃ, upadhārethā”ti āha. Āma, upadhāremi, kiṃ aññaṃ amhākaṃ kammanti. Tena hi kīdisaṃ janapadacārittanti? Ekaṃ bhayaṃ bhavissatīti. Kim bhayaṃ nāmāti? Chātakabhayaṃ setthīti. Kadā bhavissatīti? Ito tiṇṇaṃ saṃvaccharānaṃ accayenāti. Taṃ sutvā setthi bahuṃ kasi-kammaṃ kāretvā gehe vijjamānadhānenāpi dhaññameva gahetvā aḍḍhaterasāni koṭṭhasatāni kāretvā sabbakoṭṭhake vīhihi paripūresi. Koṭṭhesu appahontesu cāṭi-ā-dīni pūretvā avasesaṃ bhūmiyaṃ āvāṭe katvā nikhaṇi. Nidhānāvasesaṃ matti-

kāya saddhiṃ madditvā bhittiyo limpāpesi.

So aparena samayena chātakabhaye sampatte yathānikkhittaṃ dhaññaṃ pari-
bhuñjanto koṭṭhesu ca cāṭi-ādīsu ca nikkhattadhaññe parikkhīṇe parijane pakkosā-
petvā āha- “gacchatha, tātā, pabbatapādaṃ pavisitvā jīvantā subhikkhakāle
mama santikaṃ āgantukāmā āgacchatha, anāgantukāmā tattha tattheva jīva-
thā”ti. Te rodamānā assumukhā hutvā seṭṭhiṃ vanditvā khamāpetvā sattāhaṃ
nisīditvā tathā akāṃsu. Tassa pana santike (2.0234) veyyāvaccakaro ekova
puṇṇo nāma dāso ohīyi, tena saddhiṃ seṭṭhiyāyā seṭṭhiputto seṭṭhisuṇisāti pañceva
janā ahesuṃ. Te bhūmiyaṃ āvāṇṇesu nihitadhaññepi parikkhīṇe bhittimattikaṃ
pātetvā temetvā tato laddhadhaññena yāpayiṃsu. Athassa jāyā chātake avattha-
rante mattikāya khīyamānāya bhittipādesu avasiṭṭhamattikaṃ pātetvā temetvā
aḍḍhāḷhakamattaṃ vīhiṃ labhitvā koṭṭetvā ekaṃ taṇḍulanāḷiṃ gahetvā “chātaka-
kāle corā bahū hontī”ti corabhayena ekasmiṃ kuṭe pakkhipitvā pidahitvā
bhūmiyaṃ nikhaṇitvā ṭhapesi. Atha naṃ seṭṭhi rājūpaṭṭhānato āgantvā āha-
“bhadde, chātomhi, atthi kiñcī”ti. Sā vijjamānaṃ “natthī”ti avatvā “ekā taṇḍulanāḷi
atthī”ti āha. “Kahaṃ sā”ti? “Corabhayena me nikhaṇitvā ṭhapitā”ti. “Tena hi naṃ
uddharitvā kiñci pacāhī”ti. “Sace yāguṃ pacissāmi, dve vāre labhissati. Sace
bhattaṃ pacissāmi, ekavārameva labhissati, kiṃ pacāmi, sāmī”ti āha. “Amhākaṃ
añño paccayo natthi, bhattaṃ bhuñjitvā marissāma, bhattameva pacāhī”ti. Sā
bhattaṃ pacitvā pañca koṭṭhāse katvā seṭṭhino koṭṭhāsaṃ vaḍḍhetvā purato
ṭhapesi.

Tasmīṃ khaṇe gandhamādanapabbate paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāti.
Antosamāpattiyaṃ kira samāpattibalena jighacchā na bādhati. Samāpattito vuṭṭhi-
tānaṃ pana balavatī hutvā udarapaṭalaṃ ḍayhantī viya uppajjati. Tasmā te labha-
naṭṭhānaṃ oloketvā gacchanti. Taṃ divasañca tesāṃ dānaṃ datvā senāpatiṭṭhā-
nādīsu aññatarasampattiṃ labhanti. Tasmā sopi dibbena cakkhunā olokeno
“sakalajambudīpe chātakabhayaṃ uppannaṃ, seṭṭhigehe ca pañcannaṃ janānaṃ
nāḷikodanova pakko, saddhā nu kho ete, sakkhissanti vā mama saṅgahaṃ kātun”-
ti tesāṃ saddhabhāvañca saṅgahaṃ kātuṃ samatthabhāvañca disvā pattacīvara-
mādāya mahāseṭṭhissa purato dvāre ṭhitameva attānaṃ dassesi. So taṃ disvā
pasannacitto “pubbepi mayā dānassa adinnattā evarūpaṃ chātakāṃ diṭṭhaṃ,
idaṃ kho pana bhattaṃ maṃ ekadivasameva rakkheyya. Ayyassa pana dinnaṃ
anekāsu kappakoṭīsu mama hitasukhāvahaṃ bhavissati”ti taṃ bhattapātiṃ apa-
netvā paccekabuddhaṃ upasaṅkamitvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā geḥaṃ pave-
setvā āsane nisinnassa (2.0235) pāde dhovitvā suvaṇṇapādapiṭṭhe ṭhapetvā
bhattapātimādāya paccekabuddhassa patte okiri. Upaḍḍhāvasese bhatte pacce-
kabuddho hatthena pattaṃ pidahi. Atha naṃ, “bhante, ekāya taṇḍulanāḷiyā
pañcannaṃ janānaṃ pakka-odanassa ayaṃ eko koṭṭhāso, imaṃ dvidhā kātuṃ na
sakkā. Mā mayhaṃ idhaloke saṅgahaṃ karoṭha, ahaṃ niravasesaṃ dātukāmo-
mhī”ti vatvā sabbaṃ bhattamadāsi. Datvā ca pana patthanaṃ paṭṭhapesi, “mā,
bhante, puna nibbattanibbattaṭṭhāne evarūpaṃ chātakabhayaṃ addasaṃ, ito
paṭṭhāya sakalajambudīpavāsīnaṃ bijabhattaṃ dātuṃ samattho bhaveyyaṃ, saha-

tthena kammaṃ katvā jīvikam na kappeyyam, aḍḍhaterasa koṭṭhasatāni sodhā-
petvā sīsam nhāyitvā tesam dvāre nisīditvā uddham olokitakkhaṇeyeva me ratta-
sālidhārā patitvā sabbakoṭṭhe pūreyyum. Nibbattanibbattaṭṭhāne ca ayameva
bhariyā, ayameva putto, ayameva suṇisā, ayameva dāso hotū”ti.

Bharyāpissa “mama sāmike jighacchāya pīḷiyamāne na sakkā mayā bhuñjitun”-
ti cintetvā attano koṭṭhāsam paccekabuddhassa datvā patthanam paṭṭhapesi,
“bhante, idāni nibbattanibbattaṭṭhāne evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyam,
bhattathālikam purato katvā sakalajambudīpavāsīnam bhattam dentiyāpi ca me
yāva na utṭhahissāmi, tāva gahitagahitaṭṭhānam pūritameva hotu. Ayameva
sāmiko, ayameva putto, ayameva suṇisā, ayameva dāso hotū”ti. Puttopissa
attano koṭṭhāsam paccekabuddhassa datvā patthanam paṭṭhapesi, “bhante, ito
paṭṭhāya evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyam, ekañca me sahasathavikam
gahetvā sakalajambudīpavāsīnam kahāpaṇam dentassāpi ayam sahasathavikā
paripuṇṇāva hotu, imeyeva mātāpitaro hontu, ayam bhariyā, ayam dāso hotū”ti.

Suṇisāpissa attano koṭṭhāsam paccekabuddhassa datvā patthanam paṭṭhapesi,
“ito paṭṭhāya evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyam, ekañca me dhaññapi-
ṭakam purato ṭhapetvā sakalajambudīpavāsīnam bījabhattam dentiyāpi khīṇa-
bhāvo mā paññāyittha, nibbattanibbattaṭṭhāne imeyeva sasurā hontu, ayameva
sāmiko, ayameva dāso hotū”ti. Dāsopi attano koṭṭhāsam paccekabuddhassa
datvā patthanam paṭṭhapesi (2.0236), “ito paṭṭhāya evarūpaṃ chātakabhayaṃ na
passeyyam, sabbe ime sāmikā hontu, kasantassa ca me ito tisso, etto tisso,
majjhe ekāti dāru-ambaṇamattā satta satta sītāyo gacchantū”ti. So taṃ divasaṃ
senāpatitṭhānam patthetvā laddhum samatthopi sāmikesu sinehena “imeyeva me
sāmikā hontū”ti patthanam paṭṭhapesi. Paccekabuddho sabbesampi vacanāva-
sāne “evam hotū”ti vatvā-

“Icchitam patthitam tuyham, khippameva samijjhatu;
sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā.

“Icchitam patthitam tuyham, khippameva samijjhatu;
sabbe pūrentu saṅkappā, maṇi jotiraso yathā”ti.-

Paccekabuddhagāthāhi anumodanam katvā “mayā imesam cittaṃ pasādetum
vaṭṭati”ti cintetvā “yāva gandhamādanapabbatā ime maṃ passantū”ti adhiṭṭha-
hitvā pakkāmi. Tepi oloketvāva aṭṭhaṃsu. So gantvā taṃ bhattam pañcahi pacce-
kabuddhasatehi saddhim saṃvibhaji. Taṃ tassānubhāvena sabbesampi pahoti.
Te oloketāyeva aṭṭhaṃsu.

Atikkante pana majjhanhike seṭṭhibharyā ukkhalim dhovitvā pidahitvā ṭhapesi.
Seṭṭhipi jighacchāya pīḷito nipajjitvā niddam okkami. So sāyanhe pabujjhitvā
bhariyam āha- “bhadde, ativiya chātomhi, atthi nu kho ukkhaliyā tale jhāmakasi-
tthāni”ti. Sā dhovitvā ukkhaliyā ṭhapitabhāvaṃ jānantipi “natthi”ti avatvā “ukkhalim
vivaritvā ācikkhissāmi”ti utṭhāya ukkhalimūlam gantvā ukkhalim vivari, tāvadeva
sumanamakulasadisavaṇṇassa bhattassa purā ukkhali pidhānam ukkhipitvā
aṭṭhāsi. Sā taṃ disvāva pītiyā phuṭṭhasarīrā seṭṭhim āha- “utṭhehi, sāmi, aham
ukkhalim dhovitvā pidahim, sā pana sumanamakulasadisavaṇṇassa bhattassa

pūrā, puññāni nāma kattabbarūpāni, dānaṃ nāma kattabbayuttakaṃ. Uṭṭhehi, sāmi, bhuñjassū”ti. Sā dvinnaṃ pitāputtānaṃ bhattaṃ adāsi. Tesu sutvā uṭṭhitesu suṇisāya saddhiṃ nisīditvā bhuñjitvā puṇṇassa bhattaṃ adāsi. Gahitagahita-
ṭṭhānaṃ na khīyati, kaṭacchunā sakhiṃ gahitaṭṭhānameva paññāyati. Taṃdivasa-
meva koṭṭhādayo pubbe pūritaniyāmeneva puna pūrayiṃsu. “Seṭṭhissa gehe
bhattaṃ uppannaṃ, bījabhattehi atthikā āgantvā gaṇhantū”ti nagare (2.0237)
ghosanaṃ kāresi. Manussā tassa gehato bījabhattaṃ gaṇhiṃsu. Sakalajambudī-
pavāsino taṃ nissāya jīvitaṃ labhiṃsuyeva.

So tato cuto devaloke nibbattivā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ
buddhuppāde bhaddiyanagare seṭṭhikule nibbatti. Bhariyāpissa mahābhogakule
nibbattivā vayappattā tasseva gehaṃ agamāsi. Tassa taṃ pubbakammaṃ
nissāya pacchāgehe pubbe vuttappakārā meṇḍakā uṭṭhahiṃsu. Puttopi nesaṃ
puttova, suṇisā suṇisāva, dāso dāsova ahosi. Athekadivasamaṃ seṭṭhi attano
puññaṃ vīmaṃsitukāmo aḍḍhaterasāni koṭṭhasatāni sodhāpetvā sīsaṃ nhāto
dvāre nisīditvā uddhaṃ olokesi. Sabbānipi vuttappakārānaṃ rattasālīnaṃ pūra-
yiṃsu. So sesānampi puññāni vīmaṃsitukāmo bhariyañca puttādayo ca “tumhā-
kampi puññāni vīmaṃsissathā”ti āha.

Athassa bhariyā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā mahājanassa passantasseva
taṇḍule mināpetvā tehi bhattaṃ pacāpetvā dvārakoṭṭhake paññattāsane nisīditvā
suvaṇṇakaṭacchuṃ ādāya “bhattena atthikā āgacchantū”ti ghosāpetvā āgatāga-
tānaṃ upanītabhājanāni pūretvā adāsi. Sakaladivasampi dentiā kaṭacchunā
gahitaṭṭhānameva paññāyati. Tassā pana purimabuddhānampi bhikkhusa-
ṅghassa vāmahatthena ukkhalim dakkhiṇahatthena kaṭacchuṃ gahetvā evameva
patte pūretvā bhattassa dinnattā vāmahatthatalaṃ pūretvā padumalakkhaṇaṃ
nibbatti, dakkhiṇahatthatalaṃ pūretvā candalakkhaṇaṃ nibbatti. Yasmā pana
vāmahatthato dhammakaraṇaṃ ādāya bhikkhusaṅghassa udakaṃ parissāvetvā
dadamānā aparāparaṃ vicari, tenassā dakkhiṇapādatalaṃ pūretvā candala-
kkhaṇaṃ nibbatti, vāmapādatalaṃ pūretvā padumalakkhaṇaṃ nibbatti. Tassā
iminā kāraṇena candapadumāti nāmaṃ kariṃsu.

Puttopissa sīsaṃ nhāto saḥassathavikaṃ ādāya “kahāpaṇehi atthikā āgaccha-
ntū”ti vatvā āgatāgatānaṃ gahitabhājanāni pūretvā adāsi. Thavikāya kahāpaṇasa-
hassaṃ ahosiyeva. Suṇisāpissa sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā vihipīṭakaṃ ādāya
ākāsaṅgaṇe nisinnā “bījabhattehi atthikā āgacchantū”ti

vatvā āgatāgatānaṃ gahitabhājanāni pūretvā adāsi. Piṭakaṃ yathāpūritameva ahosi. Dāsopissa (2.0238) sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā suvaṇṇayugesu suvaṇṇayo-
tthehi goṇe yojetvā suvaṇṇapatodayaṭṭhiṃ ādāya dvinnaṃ goṇānaṃ gandhapañca-
ṅgulikāni datvā visāṇesu suvaṇṇakosake paṭimuñcitvā khettaṃ gantvā pājesi. Ito
tisso, etto tisso, majjhe ekāti satta sītā bhijitvā agamaṃsu. Jambudīpavāsino
bhattabijahiraññasuvaṇṇādīsu yathārucitaṃ seṭṭhigehatoyeva gaṇhiṃsu. Ime
pañca mahāpuñṇā.

Evaṃ mahānubhāvo seṭṭhi “satthā kira āgato”ti sutvā “satthu paccuggamaṃ
karissāmī”ti nikkhamanto antarāmagge titthiye disvā tehi “kasmā taṃ, gahapati,
kiriyaṃ do samāno akiriyaṃ do samaṇassa gotamassa santikaṃ gacchasi”ti
nivāriyamānopi tesam vaṇṇaṃ anādiyitvā gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ
nisīdi. Athassa satthā anupubbim kathaṃ kathesi. So desanāvasāne sotāpatti-
phalaṃ patvā satthu titthiyehi avaṇṇaṃ vatvā attano nivāritabhāvaṃ ārocesi. Atha
naṃ satthā, “gahapati, ime sattā nāma mahantampi attano dosaṃ na passanti,
avijjamānampi paresaṃ dosaṃ vijjamānaṃ katvā tattha tattha bhusaṃ viya opuna-
nti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

252. “Sudassaṃ vajjamaññesaṃ, attano pana duddasaṃ;

Paresaṃ hi so vajjāni, opunāti yathā bhusaṃ;

attano pana chādeti, kalimva kitavā saṭho”ti.

Tattha **sudassaṃ vajjanti** parassa aṇumattampi vajjaṃ khalitaṃ sudassaṃ
sukheneva passituṃ sakkā, attano pana atimahantampi duddasaṃ. **Paresaṃ hīti**
teneva kāraṇena so puggalo saṅghamaññādīsu paresaṃ vajjāni uccaṭṭhāne
ṭhapetvā bhusaṃ opunanto viya opunāti. **Kalimva kitavā saṭhoti** ettha sakuṇesu
aparajjanabhāvena attabhāvo kali nāma, sākhahaṅgādikaṃ paṭicchādanaṃ
kitavā nāma, sākuṇiko saṭho nāma. Yathā sakuṇaluddako sakuṇe gahetvā māretu-
kāmo kitavā viya attabhāvaṃ paṭicchādeti, evaṃ attano vajjaṃ chādetīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Meṇḍakaseṭṭhivatthu dasamaṃ.

11. Ujjhānasaññittheravatthu

Paravajjānupassissāti (2.0239) imaṃ dhammaḍḍaṇaṃ satthā jetavane viha-
ranto ujjhānasaññim nāma ekaṃ theram ārabha kathesi.

So kira “ayaṃ evaṃ nivāseti, evaṃ pārupati”ti bhikkhūnaṃ antarameva gave-
santo vicarati. Bhikkhū “asuko nāma, bhante, thero evaṃ karotī”ti satthu ārocesuṃ.
Satthā, “bhikkhave, vattasīse ṭhatvā evaṃ ovaḍanto ananupavādo. Yo pana
niccaṃ ujjhānasaññitāya paresaṃ antaraṃ pariyesamāno evaṃ vatvā vicarati,
tassa jhānādīsu ekopi viseso nuppajjati, kevalaṃ āsavāyeva vaḍḍhanti”ti vatvā
imaṃ gāthamāha-

253. “Paravajjānupassissa, niccaṃ ujjhānasaññino;

āsavā tassa vaḍḍhanti, ārā so āsavakkhayā”ti.

Tattha **ujjhānasaññinoti** evaṃ nivāsetabbaṃ evaṃ pārupitabbanti paresaṃ anta-ragavesitāya ujjhānabahulassa puggalassa jhānādīsu ekadhammopi na vaḍḍhati, atha kho āsavāva tassa vaḍḍhanti. Teneva kāraṇena so arahattamaggasañkhātā āsavakkhayā ārā dūraṃ gatova hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ujjhānasaññittheravatthu ekādasamaṃ.

12. Subhaddaparibbājakavatthu

Ākāseti idaṃ dhammadesanaṃ satthā kusinārāyaṃ upavattane mallānaṃ sālā-vane parinibbānamañcake nipanno subhaddaṃ paribbājakaṃ ārabba kathesi.

So kira atīte kaniṭṭhabhātari ekasmiṃ sasse navakkhattuṃ aggadānaṃ dente dānaṃ dātuṃ anicchanto osakkivā avasāne adāsi. Tasmā paṭhamabodhiyampi majjhimabodhiyampi satthāraṃ daṭṭhuṃ nālattha. Pacchimabodhiyaṃ pana satthu parinibbānakāle “ahaṃ tīsu pañhesu attano kañkhaṃ mahallake paribbā-jake (2.0240) pucchitvā samaṇaṃ gotamaṃ ‘daharo’ti saññāya na pucchiṃ, tassa ca dāni parinibbānakālo, pacchā me samaṇassa gotamassa apucchitakāraṇā vippaṭisāro uppajjeyyā”ti satthāraṃ upasañkamitvā ānandattherena nivāriyamā-nopi satthārā okāsaṃ katvā, “ānanda, mā subhaddaṃ nivārayi, pucchatu maṃ pañhan”ti vutte antosāṇiṃ pavisitvā heṭṭhāmañcake nisinno, “bho samaṇa, kiṃ nu kho ākāse padaṃ nāma atthi, ito bahiddhā samaṇo nāma atthi, sañkhārā sassatā nāma atthī”ti ime pañhe pucchi. Athassa satthā tesāṃ abhāvaṃ ācikkhanto imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi-

254. “Ākāseva padaṃ natthi, samaṇo natthi bāhire;
papañcābhiratā pajā, nippapañcā tathāgatā.

255. “Ākāseva padaṃ natthi, samaṇo natthi bāhire;
sañkhārā sassatā natthi, natthi buddhānamiñjitan”ti.

Tattha **padanti** imasmiṃ ākāse vaṇṇasaṅghānavasena evarūpanti paññāpe-tabbaṃ kassaci padaṃ nāma natthi. **Bāhireti** mama sāsanaṭo bahiddhā magga-phalaṭṭho samaṇo nāma natthi. **Pajāti** ayaṃ sattalokasañkhātā pajā taṇhādīsu papañcesuyevābhiratā. **Nippapañcāti** bodhimūleyeva sabbapapañcānaṃ samu-cchinnatā nippapañcā tathāgatā. **Sañkhārāti** pañcakkhandhā. Tesu hi ekopi sassato nāma natthi. **Iñjitan**ti buddhānaṃ pana taṇhāmānādīsu iñjitesu yena sañkhārā sassatāti gaṇheyya, taṃ ekaṃ iñjitampi nāma natthīti attho.

Desanāvasāne subhaddo anāgāmiṃphale patiṭṭhahi, sampattaparisiyāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Subhaddaparibbājakavatthu dvādasamaṃ.

Malavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhārasamo vaggo.

19. Dhammaṭṭhavaggo

1. Vinicchayamahāmattevattu

Na (2.0241) **tena hotīti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto vini-
cchayamahāmatte ārabha kathesi.

Ekadivasañhi bhikkhū sāvathiyaṃ uttaradvāragāme piṇḍāya caritvā piṇḍapāta-
paṭikkantā nagaramajjhena vihāraṃ āgacchanti. Tasmim̐ khaṇe megho uṭṭhāya
pāvassi. Te sammukhāgataṃ vinicchayasālaṃ pavisitvā vinicchayamahāmatte
lañjaṃ gahetvā sāmike asāmike karonte disvā “aho ime adhammikā, mayaṃ
pana ‘ime dhammena vinicchayaṃ karontī’ti saññino ahumhā”ti cintetvā vasse
vigate vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisinnā tamatthaṃ āro-
cesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, chandādivasikā hutvā sāhasena atthaṃ vinicchi-
nantā dhammaṭṭhā nāma honti, aparādhaṃ pana anuvijitvā aparādhānurūpaṃ
asāhasena vinicchayaṃ karontā eva dhammaṭṭhā nāma hontī”ti vatvā imā gāthā
abhāsi-

256. “Na tena hoti dhammaṭṭho, yenatthaṃ sāhasā naye;
yo ca atthaṃ anatthañca, ubho niccheyya paṇḍito.

257. “Asāhasena dhammena, samena nayatī pare;
dhammassa gutto medhāvī, dhammaṭṭhoti pavuccatī”ti.

Tattha **tenāti** ettakeneva kāraṇena. **Dhammaṭṭhoti** rājā hi attano kātabbe vini-
cchayadhamme ṭhitopi dhammaṭṭho nāma na hoti. **Yenāti** yena kāraṇena.
Atthanti otiṇṇaṃ vinicchitabbaṃ atthaṃ. **Sāhasā nayeti** chandādīsu patiṭṭhito sāha-
sena musāvādena viniccheyya. Yo hi chande patiṭṭhāya ñātīti vā mittoti vā musā
vatvā asāmikameva sāmikaṃ karoti, dose patiṭṭhāya attano verīnaṃ musā vatvā
sāmikameva asāmikaṃ karoti, mohe patiṭṭhāya lañjaṃ gahetvā vinicchayakāle (2.02
aññavīhito viya ito cito ca olokento musā vatvā “iminā jitaṃ, ayaṃ parājito”ti paraṃ
nīharati, bhaye patiṭṭhāya kassacideva issarajātikassa parājayaṃ pāpuṇanta-
ssāpi jayaṃ āropeti, ayaṃ sāhasena atthaṃ neti nāma. Eso dhammaṭṭho nāma
na hotīti attho. **Atthaṃ anatthañcāti** bhūtañca abhūtañca kāraṇaṃ. **Ubho nicche-
yyāti** yo pana paṇḍito ubho atthānatthe vinicchinitvā vadati. **Asāhasenāti** amusāvā-
dena. **Dhammenāti** vinicchayadhammena, na chandādivasena. **Samenāti** aparā-
dhānurūpeneva pare nayati, jayaṃ vā parājayaṃ vā pāpeti. **Dhammassa guttoti**
so dhammagutto dhammarakkhito dhammojapaññāya samannāgato medhāvī

vinicchayadhamme ðhitattā dhammaññhoti pavuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuñimsūti.

Vinicchayamahāmatavattu paṭhamam.

2. Chabbaggiyavatthu

Na tena paṇḍito hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto chabbaggiye ārabha kathesi.

Te kira vihārepi gāmepe bhattaggaṃ ākulaṃ karontā vicaranti. Athekadivase bhikkhū gāme bhattakiccaṃ katvā āgate dahare sāmaṇere ca pucchiṃsu-
“kīdisaṃ, āvuso, bhattaggaṃ”ti? Bhante, mā pucchatha, chabbaggiyā “mayameva viyattā, mayameva paṇḍitā, ime paharivā sīse kacavaraṃ ākiritvā nīharissāmā”ti vatvā amhe piṭṭhiyaṃ gahetvā kacavaraṃ okirantā bhattaggaṃ ākulaṃ akaṃsūti. Bhikkhū satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “nāhaṃ, bhikkhave, bahuṃ bhāsivā pare viheṭṭhayamānaṃ ‘paṇḍito’ti vadāmi, kheminaṃ pana averīnaṃ abhayameva paṇḍitoti vadāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

258. “Na tena paṇḍito hoti, yāvatā bahu bhāsati;

khemī averī abhayo, paṇḍitoti pavuccatī”ti.

Tattha (2.0243) **yāvatā**ti yattakena kāraṇena saṅghamajjhādīsu bahuṃ katheti, tena paṇḍito nāma na hoti. Yo pana sayaṃ khemī pañcannaṃ verānaṃ abhāvena averī nibbhayo, yaṃ vā āgamma mahājanassa bhayaṃ na hoti, so paṇḍito nāma hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuñimsūti.

Chabbaggiyavatthu dutiyaṃ.

3. Ekudānakhīṇāsavatttheravatthu

nāma khīṇāsavaṃ ārabha kathesi.

Na tāvatāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekudānatheraṃ nāma khīṇāsavaṃ ārabha kathesi.

So kira ekakova ekasmiṃ vanasaṇḍe viharati, ekamevassa udānaṃ paguṇaṃ-

“Adhicesaso appamajjato,
munino monapathesu sikkhato;
sokā na bhavanti tādino,
upasantassa sadā satīmato”ti. (pāci. 153; udā. 37);

So kira uposathadivasesu sayameva dhammassavanaṃ ghoṣetvā imaṃ gāthaṃ vadati. Pathavi-undriyanasaddo viya devatānaṃ sādhu-kārasaddo hoti. Athekasmiṃ uposathadivase pañcapañcasataparivārā dve tipīṭakadharā bhikkhū tassa vasanaṭṭhānaṃ agamaṃsu. So te disvāva tuṭṭhamānaso “sādhu vo kataṃ idha āgacchantehi, ajja mayaṃ tumhākaṃ dhammaṃ suṇissāmā”ti āha. Atthi pana, āvuso, idha dhammaṃ sotukāmāti. Atthi, bhante, ayaṃ vanasaṇḍo dhammassavanadivase devatānaṃ sādhu-kārasaddena ekaninnādo hotīti. Tesu eko tipīṭakadharo dhammaṃ osāresi, eko kathesi. Ekadevatāpi sādhu-kāraṃ nādāsi. Te āhaṃsu- “tvaṃ, āvuso, dhammassavanadivase imasmiṃ vanasaṇḍe devatā mahantena saddena sādhu-kāraṃ dentīti vadesi, kiṃ nāmetan”ti. Bhante, aññesu divasesu sādhu-kārasaddena ekaninnādo eva hoti, na ajja pana (2.0244) jānāmi “kimetan”ti. “Tena hi, āvuso, tvaṃ tāva dhammaṃ kathehī”ti. So bījanaṃ gahetvā āsane nisinno tameva gāthaṃ vadesi. Devatā mahantena saddena sādhu-kāramadāṃsu. Atha nesaṃ parivārā bhikkhū ujjhāyimsu “imasmiṃ vanasaṇḍe devatā mukholokanena sādhu-kāraṃ dadanti, tipīṭakadharabhikkhūsu ettakaṃ bhaṇante-supi kiñci pasamsanamattampi avatvā ekena mahallakattherena ekagāthāya kathitāya mahāsaddena sādhu-kāraṃ dadantī”ti. Tepi vihāraṃ gantvā satthu tamatthaṃ ārocesuṃ.

Satthā “nāhaṃ, bhikkhave, yo bahumpi uggaṇḥati vā bhāsati vā, taṃ dhammadharoti vadāmi. Yo pana ekampi gāthaṃ uggaṇhitvā saccāni paṭivijjhati, ayaṃ dhammadharo nāmā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

259. “Na tāvatā dhammadharo, yāvatā bahu bhāsati;

Yo ca appampi sutvāna, dhammaṃ kāyena passati;
sa ve dhammadharo hoti, yo dhammaṃ nappamajjati”ti.

Tattha **yāvatāti** yattakena uggahaṇadhāraṇavācanādīnā kāraṇena bahuṃ bhāsati, tāvattakena dhammadharo na hoti, vaṃsānurakkhako pana pavenīpālako nāma hoti. **Yo ca appampīti** yo pana appamattakampi sutvā dhammamanvāya atthamanvāya dhammānudhammappaṭipanno hutvā nāmakāyena dukkhādīni parijānanto catusaccadhammaṃ passati, sa ve dhammadharo hoti. **Yo dhammaṃ nappamajjati**ti yopi āraddhavīriyo hutvā ajja ajjevāti paṭivedhaṃ ākaṅkhanto dhammaṃ nappamajjati, ayampi dhammadharoyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ekudānakhīṇāsavattheravatthu tatiyaṃ.

4. Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu

Na tena thero so hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto lakuṇḍakabhaddiyattheraṃ ārabba kathesi.

Ekadivasañhi (2.0245) tasmim̐ there satthu upaṭṭhānaṃ gantvā pakkantamatte tiṃsamattā āraññikā bhikkhū taṃ passantā eva āgantvā satthāraṃ vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tesam̐ arahattūpanissayaṃ disvā imaṃ pañhaṃ pucchi- “ito gataṃ ekaṃ theraṃ passathā”ti? “Na passāma, bhante”ti. “Kiṃ nu diṭṭho vo”ti? “Ekaṃ, bhante, sāmaṇeraṃ passimhā”ti. “Na so, bhikkhave, sāmaṇero, thero eva so”ti? “Ativiya khuddako, bhante”ti. “Nāhaṃ, bhikkhave, mahallakabhāvena therāsane nisinnamattakena theroti vadāmi. Yo pana saccāni paṭivijjhivā mahājanassa ahiṃsakabhāve ṭhito, ayaṃ thero nāmā”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

260. “Na tena thero so hoti, yenassa palitaṃ siro;
paripakko vayo tassa, moghajiṇṇoti vuccati.

261. “Yamhi saccañca dhammo ca, ahiṃsā saṃyamo damo;
sa ve vantamalo dhīro, thero iti pavuccati”ti.

Tattha **paripakkoti** pariṇato, vuḍḍhabhāvaṃ pattoti attho. **Moghajiṇṇoti** anto therakarānaṃ dhammānaṃ abhāvena tucchajiṇṇo nāma. **Yamhi saccañca dhammo cāti** yamhi pana puggale soḷasahākārehi paṭividdhattā catubbidhaṃ saccaṃ, ñāṇena sacchikatattā navavidho lokuttaradhammo ca atthi. **Ahiṃsāti** ahiṃsanabhāvo. Desanāmettaṃ, yamhi pana catubbidhāpi appamaññābhāvanā atthīti attho. **Saṃyamo damoti** silāñceva indriyasaṃvaro ca. **Vantamaloti** maggañāṇena nīhaṭamalo. **Dhīroti** dhitisampanno. **Theroti** so imehi thirabhāvakārakehi samannāgatattā theroti vuccatīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsūti.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu catutthaṃ.

5. Sambahulabhikkhuvatthu

Na (2.0246) **vākkaraṇamattenāti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabba kathesi.

Ekasmiñhi samaye dahare ceva sāmaṇere ca attano dhammācariyānameva cīvararajanādīni veyyāvaccāni karonte disvā ekacce therā cintayiṃsu- “mayampi byañjanasamaye kusalā, amhākameva kiñci natthi. Yaṃnūna mayaṃ satthāraṃ upasaṅkamtivā evaṃ vadeyyāma, ‘bhante, mayaṃ byañjanasamaye kusalā, aññesaṃ santike dhammaṃ uggaṇhitvāpi imesaṃ santike asodhetvā mā sajjhāyitthāti daharasāmaṇere āṇāpethā”ti. Evañhi amhākaṃ lābhasakkāro vaḍḍhissatī”ti.

Te satthāraṃ upasaṅkamtivā tathā vadiṃsu.

Satthā tesam vacanam sutvā “imasmim sāsane paveṇivaseneva evaṃ vattum labhati, ime pana lābhasakkāre nissitāti ṅatvā ahaṃ tumhe vākkaraṇamattena sādthurūpāti na vadāmi. Yassa panete issādayo dhammā arahattamaggena samucchinnā, eso eva sādthurūpo”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

262. “Na vākkaraṇamattena, vaṇṇapokkharatāya vā;
sādthurūpo naro hoti, issukī maccharī saṭho.

263. “Yassa cetam samucchinnaṃ, mūlaghaccaṃ samūhataṃ;
savantadoso medhāvī, sādthurūpoti vuccatī”ti.

Tattha **na vākkaraṇamattenāti** vacīkaraṇamattena saddalakkhaṇasampannavacanamattena. **Vaṇṇapokkharatāya vāti** sarīravaṇṇassa manāpabhāvena vā. **Naroti** ettakeneva kāraṇena paralābhādīsu issāmanako pañcavidhena maccherena samannāgato kerāṭīkabhāvena saṭho naro sādthurūpo na hoti. **Yassa cetanti** yassa ca puggalassetam issādidosajātam arahattamaggañāṇena samūlakaṃ chinnaṃ, mūlaghātam katvā samūhataṃ (2.0247), so vantadoso dhammojapaññāya samannāgato sādthurūpoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu pañcamaṃ.

6. Hatthakavatthu

Na muṇḍakena samaṇoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvattiyaṃ viharanto hatthakaṃ ārabha kathesi.

So kira vādakkhitto “tumhe asukavelāya asukaṭṭhānaṃ nāma āgaccheyyātha, vādaṃ karissāmā”ti vatvā puretameva tattha gantvā “passatha, titthiyā mama bhayena nāgatā, esova pana nesam parājayo”ti-ādīni vatvā vādakkhitto aññe-naññaṃ paṭicaranto vicarati. Satthā “hatthako kira evaṃ karoti”ti sutvā taṃ pakko-sāpetvā “saccaṃ kira tvam, hatthaka, evaṃ karosī”ti pucchitvā “saccan”ti vutte, “kasmā evaṃ karosi? Evarūpañhi musāvādaṃ karonto sīsamuṇḍanādimatteneva samaṇo nāma na hoti. Yo pana aṇūni vā thūlāni vā pāpāni sametvā ṭhito, aya-meva samaṇo”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

264. “Na muṇḍakena samaṇo, abbato alikaṃ bhaṇaṃ;
icchālobhasamāpanno, samaṇo kiṃ bhavissati.

265. “Yo ca sameti pāpāni, aṇuṃ thūlāni sabbaso;
samitattā hi pāpānaṃ, samaṇoti pavuccatī”ti.

Tattha **muṇḍakenāti** sīsamuṇḍanamattena. **Abbatoti** sīlavatena ca dhutaṅgavatenā ca virahito. **Alikaṃ bhaṇanti** musāvādaṃ bhaṇanto asampattesu ārammaṇesu icchāya pattesu ca lobhena samannāgato samaṇo nāma kiṃ bhavissati? **Sametīti** yo ca parittāni vā (2.0248) mahantāni vā pāpāni vūpasameti, so tesam samitattā samaṇoti pavuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Hatthakavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Na tena bhikkhu so hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira bāhirasamaye pabbajitvā bhikkhaṃ caranto cintesi- “samaṇo gotamo attano sāvake bhikkhāya caraṇena ‘bhikkhū’ti vadati, mampi ‘bhikkhū’ti vattuṃ vaṭṭatī”ti. So satthāraṃ upasaṅkamitvā, “bho gotama, ahampi bhikkhaṃ caritvā jīvāmi, mampi ‘bhikkhū’ti vadehī”ti āha. Atha naṃ satthā “nāhaṃ, brāhmaṇa, bhikkhanamattena bhikkhūti vadāmi. Na hi vissaṃ dhammaṃ samādāya vattanto bhikkhu nāma hoti. Yo pana sabbasaṅkhāresu saṅkhāya carati, so bhikkhu nāmā”-ti vatvā imā gāthā abhāsi-

266. “Na tena bhikkhu so hoti, yāvatā bhikkhate pare;
vissaṃ dhammaṃ samādāya, bhikkhu hoti na tāvatā.

267. “Yodha puññañca pāpañca, bāhetvā

brahmacariyavā;

saṅkhāya loke carati, sa ve bhikkhūti vuccatī”ti.

Tattha **yāvatā**ti yattakena pare bhikkhate, tena bhikkhanamattena bhikkhu nāma na hoti. **Vissanti** visamaṃ dhammaṃ, vissagandhaṃ vā kāyakammādikaṃ dhammaṃ samādāya caranto bhikkhu nāma na hoti. **Yodhāti** yo idha sāsane ubhayampetaṃ puññaṃca pāpaṃca maggabrahmacariyena bāhetvā panuditvā brahmacariyavā hoti. **Saṅkhāyāti** ñāṇena. **Loketi** khandhādiloke “ime ajjhātikā khandhā, ime bāhirā”ti evaṃ sabbepi dhamme jānitvā (2.0249) carati, so tena ñāṇena kilesānaṃ bhinnatā “bhikkhū”ti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu sattamaṃ.

8. Titthiyavatthu

Na monenāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto titthiye ārabha kathesi.

Te kira bhuttaṭṭhānesu manussānaṃ “khemaṃ hotu, sukhaṃ hotu, āyu vaḍḍhatu, asukaṭṭhāne nāma kalalaṃ atthi, asukaṭṭhāne nāma kaṇṭako atthi, eva-rūpaṃ ṭhānaṃ gantuṃ na vaṭṭati”ti-ādinā nayena maṅgalaṃ vatvā pakkamanti. Bhikkhū pana paṭhamabodhiyaṃ anumodanādīnaṃ ananuññātakāle bhattachagge manussānaṃ anumodanaṃ akatvā pakkamanti. Manussā “titthiyānaṃ santikā maṅgalaṃ suṇāma, bhaddantā pana tuṇhībhūtā pakkamanti”ti ujjhāyiṃsu. Bhikkhū tamatthaṃ satthu ārocesuṃ. Satthā, “bhikkhave, ito paṭṭhāya bhattachaggā-dīsu yathāsukhaṃ anumodanaṃ karotha, upanisinnakathaṃ karotha, dhammaṃ kathethā”ti anujāni. Te tathā kariṃsu. Manussā anumodanādīni suṇantā ussāha-ppattā bhikkhū nimantetvā sakkāraṃ karontā vicaranti. Titthiyā pana “mayaṃ munino monaṃ karoma, samaṇassa gotamassa sāvakā bhattachaggādīsu mahā-kathaṃ kathentā vicaranti”ti ujjhāyiṃsu.

Satthā tamatthaṃ sutvā “nāhaṃ, bhikkhave, tuṇhībhāvamattena ‘munī’ti vadāmi. Ekacce hi ajānantā na kathenti, ekacce avisāradatāya, ekacce ‘mā no imaṃ atisayatthaṃ aññe jāniṃsū’ti maccherena. Tasmā monamattena muni na hoti, pāpavūpasamena pana muni nāma hoti”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

268. “Na monena munī hoti, mūḷharūpo aviddasu;

yo ca tulaṃva paggayha, varamādāya paṇḍito.

269. “Pāpāni (2.0250) parivajjeti, sa munī tena so muni;

yo munāti ubho loke, muni tena pavuccatī”ti.

Tattha **na monenāti** kāmañhi moneyyapaṭipadāsaṅkhātena maggañāṇamonena muni nāma hoti, idha pana tuṇhībhāvaṃ sandhāya “monenā”ti vuttaṃ. **Mūḷharū-poti** tuccharūpo. **Aviddasūti** aviññū. Evarūpo hi tuṇhībhūtopi muni nāma na hoti. Atha vā monena muni nāma na hoti, tucchasabhāvo pana aviññū ca hotīti attho. **Yo**

ca tulaṃva pagayhāti yathā hi tulaṃ gaheṭvā ṭhito atirekaṃ ce hoti, harati. Ūnaṃ ce hoti, pakkipati. Evameva yo atirekaṃ haranto viya pāpaṃ harati parivajjeti, ūnake pakkipanto viya kusalaṃ paripūreti. Evañca pana karonto sīlasamādhīpaññāvimmuttivimuttiññāḍassanasaṅkhātaṃ varaṃ uttamameva ādāya pāpāni akusalakammāni parivajjeti. **Sa munīti** so muni nāmāti attho. **Tena so munīti** kasmā pana so munīti ce? Yaṃ heṭṭhā vuttakāraṇaṃ, tena so munīti attho. **So munāti ubho loketi** yo puggalo imasmiṃ khandhādiloke tulaṃ āropetvā minanto viya “ime ajjhantikā khandhā, ime bāhirā”ti-ādinā nayena ime ubho atthe munāti. **Muni tena pavuccatīti** tena kāraṇena munīti vuccatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Titthiyavatthu aṭṭhamaṃ.

9. Bālisikavatthu

Na tena ariyo hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ariyaṃ nāma bālisikaṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi satthā tassa sotāpattimaggassūpanissayaṃ disvā sāvattiyā uttaradvāragāme piṇḍāya caritvā bhikkhusaṅghaparivuto tato āgacchati. Tasmīṃ khaṇe so bālisiko balisena macche gaṇhanto buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ disvā balisayaṭṭhiṃ chaḍḍetvā aṭṭhāsi. Satthā tassa avidūre (2.0251) ṭhāne nivattitvā ṭhito “tvaṃ kiṃ nāmosī”ti sārīputtattherādīnaṃ nāmāni pucchi. Tepi “ahaṃ sārīputto ahaṃ moggallāno”ti attano attano nāmāni kathayiṃsu. Bālisiko cintesi- “satthā sabbesaṃ nāmāni pucchati, mamampi nāmaṃ pucchissati maññe”ti. Satthā tassa icchaṃ ṇatvā, “upāsaka, tvaṃ ko nāmosī”ti pucchitvā “ahaṃ, bhante, ariyo nāmā”ti vutte “na, upāsaka, tādīsā pāṇātipātino ariyā nāma honti, ariyā pana mahājanassa ahiṃsanabhāve ṭhitā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

270. “Na tena ariyo hoti, yena pāṇāni hiṃsati;
ahiṃsā sabbapāṇānaṃ, ariyoti pavuccatī”ti.

Tattha **ahiṃsāti** ahiṃsanena. Idaṃ vuttaṃ hoti- yena hi pāṇāni hiṃsati, na tena kāraṇena ariyo hoti. Yo pana sabbapāṇānaṃ pāṇi-ādīhi ahiṃsanena mettādibhāvanāya patiṭṭhitattā hiṃsato ārāva ṭhito, ayaṃ ariyoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bālisiko sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bālisikavatthu navamaṃ.

10. Sambahulasīlādisampannabhikkhuvatthu

Na sīlabbatamattenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto

sambahule sīlādisampanne bhikkhū ārabba kathesi.

Tesu kira ekaccānaṃ evaṃ ahosi- “mayaṃ sampannasīlā, mayaṃ dhutaṅga-dharā, mayaṃ bahussutā, mayaṃ pantasenāsanavāsino, mayaṃ jhānalābhino, na amhākaṃ arahattaṃ dullabhaṃ, icchitadivaseyeva arahattaṃ pāpuṇissāmā”ti. Yepi tattha anāgāmino, tesampi etadahosi- “na amhākaṃ idāni arahattaṃ dullabhan”ti. Te sabbepi ekadivasaṃ satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisinnā “api nu kho vo, bhikkhave, pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattan”ti satthārā puṭṭhā evamāhaṃsu- “bhante, mayaṃ evarūpā evarūpā ca, tasmā ‘icchiticchitakkhaṇeyeva arahattaṃ pattuṃ samatthamhā’ti cintetvā viharāmā”ti.

Satthā (2.0252) tesam vacanaṃ sutvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma parisuddhasīlādimattakena vā anāgāmisukhappattamattakena vā ‘appakaṃ no bhavadukkan’ti vattuṃ na vaṭṭati, āsavakkhayaṃ pana appatvā ‘sukhitomhī’ti cittaṃ na uppādetabban”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

271. “Na sīlabbatamattena, bāhusaccena vā pana;
atha vā samādhilābhena, vivittasayanena vā.

272. “Phusāmi nekkhammasukhaṃ, aputhujjanasevitaṃ;
bhikkhu vissāsamāpādi, appatto āsavakkhayan”ti.

Tattha **sīlabbatamattenā**ti catupārisuddhisīlamattena vā terasadhutaṅgamattena vā. **Bāhusaccena vā**ti tiṇṇaṃ piṭakānaṃ uggahitamattena vā. **Samādhilābhena**ti aṭṭhasamāpattiyā lābhena. **Nekhammasukhanti** anāgāmisukhaṃ. Taṃ anāgāmisukhaṃ phusāmiti ettakamattena vā. **Aputhujjanasevanti** puthujjanehi asevitaṃ ariyasevitameva. **Bhikkhū**ti tesam aññataraṃ ālapanto āha. **Vissāsamāpādī**ti vissāsaṃ na āpajjeyya. Idaṃ vuttaṃ hoti- bhikkhu iminā sampannasīlādibhāvamattakeneva “mayhaṃ bhavo appako parittako”ti āsavakkhayaasaṅkhātaṃ arahattaṃ appatto hutvā bhikkhu nāma vissāsaṃ nāpajjeyya. Yathā hi appamattakopi gūtho duggandho hoti, evaṃ appamattakopi bhavo dukkhoti.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahaṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Sambahulasīlādisampannabhikkhuvatthu dasamaṃ.

Dhammaṭṭhavaggaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekūnavīsatimo vaggo.

20. Maggavaggo

1. Pañcasatabhikkhuvatthu

Maggānaṭṭhaṅgikoti (2.0253) imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira satthari janapadacārikaṃ caritvā puna sāvattiṃ āgate upaṭṭhānasālāya nisīditvā “asukagāmato asukagāmassa maggo samo, asukagāmassa maggo visamo, sasakkharo, asakkharo”ti-ādinā nayena attano vicaritamaggaṃ ārabha maggakathaṃ kathesuṃ. Satthā tesu arahattassūpanissayaṃ disvā taṃ ṭhānaṃ āgantvā paññattāsane nisinno “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, ayaṃ bāhirakamaggo, bhikkhunā nāma ariyamagge kammaṃ kātuṃ vaṭṭati, evañhi karonto bhikkhu sabbadukkhā pamuccati”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

273. “Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho, saccānaṃ caturo padā;
virāgo seṭṭho dhammānaṃ, dvipadānañca cakkhumā.

274. “Eseva maggo natthañño, dassanassa visuddhiyā;
etañhi tumhe paṭipajjatha, mārassetamaṃ pamohanaṃ.

275. “Etañhi tumhe paṭipannā, dukkhassantaṃ karissatha;
akkhāto vo mayā maggo, aññāya sallakantaṃ.

276. “Tumhehi kiccamātappaṃ, akkhātāro tathāgatā;
paṭipannā pamokkhanti, jhāyino mārabandhanā”ti.

Tattha **maggānaṭṭhaṅgikoti** jaṅghamaggādayo vā hontu dvāsaṭṭhi diṭṭhigata-maggā vā, tesam sabbesampi maggānaṃ sammādiṭṭhi-ādīhi aṭṭhahi aṅgehi micchādiṭṭhi-ādīnaṃ aṭṭhannaṃ pahānaṃ karonto nirodhaṃ ārammaṇaṃ katvā catūsupi saccesu dukkhaparijānanādikiccaṃ sādhayamāno aṭṭhaṅgiko maggo seṭṭho (2.0254) uttamo. **Saccānaṃ caturo padāti** “saccaṃ bhaṇe na kujjheyyā”ti (dha. pa. 224) āgataṃ vacīsaccaṃ vā hotu, “sacco brāhmaṇo sacco khattiyo”ti-ādibhedam sammutisaccaṃ vā “idameva saccaṃ moghamaññaṃ”ti (dha. sa. 1144; ma. ni. 2.187-188) diṭṭhisaccaṃ vā “dukkhaṃ ariyasaccan”ti-ādibhedam paramatthasaccaṃ vā hotu, sabbesampi imesaṃ saccānaṃ parijānitabbaṭṭhena sacchikā-tabbaṭṭhena pahātabbaṭṭhena bhāvetabbaṭṭhena ekapaṭivedhaṭṭhena ca tathapaṭivedhaṭṭhena ca dukkhaṃ ariyasaccanti-ādayo caturo padā seṭṭhā nāma. **Virāgo seṭṭho dhammānanti** “yāvata, bhikkhave, dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesam aggamakkhāyati”ti (itivu. 90; a. ni. 4.34) vacanato sabbadhammānaṃ nibbānasaṅkhāto virāgo seṭṭho. **Dvipadānaṅca cakkhumāti** sabbesaṃ devamanussādibhedānaṃ dvipadānaṃ pañcahi cakkhūhi cakkhumā tathāgatova seṭṭho. Ca-saddo sampiṇḍanatto, arūpadhamme sampiṇḍeti. Tasmā arūpadhammānampi tathāgato seṭṭho uttamo.

Dassanassa visuddhiyāti maggaphaladassanassa visuddhatthaṃ yo mayā “seṭṭho”ti vutto, esova maggo, natthañño. **Etañhi tumheti** tasmā tumhe etameva paṭipajjatha. **Mārassetam pamohananti** etaṃ māramohanaṃ māramanthananti vuccati. **Dukkhassantanti** sakalassapi vaṭṭadukkhassa antaṃ paricchedaṃ kari-ssathāti attho. **Aññāya sallakantananti** rāgasallādīnaṃ kantaṃ nimmathanaṃ abbūhaṇaṃ etaṃ maggaṃ, mayā vinā anussavādīhi attapaccakkhato ñatvāva ayaṃ maggo akkhāto, idāni tumhehi kilesānaṃ ātāpanena “ātappan”ti saṅkhaṃ gataṃ tassa adhigamatthāya sammappadhānavīriyaṃ kiccaṃ karaṇīyaṃ. Keva-lañhi akkhātārova tathāgatā. Tasmā tehi akkhātavasena ye paṭipannā dvīhi jhānehi jhāyino, te tebhūmakavaṭṭasaṅkhātā mārabandhanā pamokkhan-ṭi attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahiṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcasatabhikkhuvatthu paṭhamaṃ.

2. Aniccalakkhaṇavatthu

Sabbe (2.0255) **saṅkhārā aniccāti** imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā gantvā araññe vāyamantāpi arahattaṃ appatvā “visesetvā kammaṭṭhānaṃ uggaṇhissāmā”ti satthu santikaṃ āgamiṃsu. Sathā “kiṃ nu kho imesaṃ sappāyan”ti vīmaṃsanto “ime kassapabuddhakāle vīsati vassasahassāni aniccalakkhaṇe anuyuñjiṃsu, tasmā aniccalakkhaṇeneva tesam ekaṃ gāthaṃ desetum vaṭṭati”ti cintetvā, “bhikkhave, kāma-

bhavādīsu sabbepi saṅkhārā hutvā abhāvaṭṭhena aniccā evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

277. “Sabbe saṅkhārā aniccāti, yadā paññāya passati;
atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **sabbe saṅkhārā**ti kāmabhavādīsu uppannā khandhā tattha tattheva nirujjhanato **aniccāti** yadā vipassanāpaññāya passati, atha imasmiṃ khandhapariharaṇadukkhe nibbindati, nibbindanto dukkhaparijānanādivasena saccāni paṭivijjhati. **Esa maggo visuddhiyāti** visuddhatthāya vodānatthāya esa maggoti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahiṃsu, sampattaparisānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aniccalakkhaṇavatthu dutiyaṃ.

3. Dukkhalakkhaṇavatthu

Dutiyagāthāyapi evarūpameva vatthu. Tadā hi bhagavā tesam bhikkhūnaṃ dukkhalakkhaṇe katābhiyogabhāvaṃ ṇatvā, “bhikkhave, sabbepi khandhā paṭipīḷanaṭṭhena dukkhā evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

278. “Sabbe (2.0256) saṅkhārā dukkhāti, yadā paññāya passati;
atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **dukkhāti** paṭipīḷanaṭṭhena dukkhā. Sesam purimasadisameva.

Dukkhalakkhaṇavatthu tatiyaṃ.

4. Anattalakkhaṇavatthu

Tatiyagāthāyapi eseva nayo. Kevalaṅhi ettha bhagavā tesam bhikkhūnaṃ pubbe anattalakkhaṇe anuyuttabhāvaṃ ṇatvā, “bhikkhave, sabbepi khandhā avasavattanaṭṭhena anattā evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

279. “Sabbe dhammā anattāti, yadā paññāya passati;
atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **sabbe dhammāti** pañcakkhandhā eva adhippetā. **Anattāti** “mā jīyantu mā mīyantū”ti vase vattetuṃ na sakkāti avasavattanaṭṭhena anattā attasuññā assāmikā anissarāti attho. Sesam purimasadisamevāti.

Anattalakkhaṇavatthu catutthaṃ.

5. Padhānakammikatissattheravatthu

Uṭṭhānakālamhīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto padhānaka-mmikatissattheraṃ ārabba kathesi.

Sāvattivāsino kira pañcasatā kulaputtā satthu santike pabbajitvā kamma-ṭṭhānaṃ gahetvā araññaṃ agamaṃsu. Tesu eko tattheva ohīyi. Avasesā araññe samaṇadhammaṃ karontā arahattaṃ patvā “paṭiladdhaguṇaṃ satthu ārocessā-mā”ti puna sāvattiṃ agamaṃsu. Te sāvattito yojanamatte ekasmiṃ gāmake piṇḍāya carante disvā eko upāsako yāgubhattādīhi patimānetvā anumodanaṃ sutvā punadivasatthāyapi nimantesi. Te tadaheva sāvattiṃ gantvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā sāyanhasamaye (2.0257) satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ ativiya tuṭṭhiṃ pavedayamāno paṭisa-nthāraṃ akāsi.

Atha nesaṃ tattha ohīno sahāyakabhikkhu cintesi- “satthu imehi saddhiṃ paṭi-santhāraṃ karontassa mukhaṃ nappahoti, mayhaṃ pana maggaphalābhāvena mayā saddhiṃ na katheti, ajjeva arahattaṃ patvā satthāraṃ upasaṅkamtivā mayā saddhiṃ kathāpessāmi”ti. Tepi bhikkhū, “bhante, mayaṃ āgamanamagge ekena upāsakena svātanāya nimantitā, tattha pātova gamissāmā”ti satthāraṃ apalo-kesuṃ. Atha nesaṃ sahāyako bhikkhu sabbarattiṃ caṅkamanto niddāvasena caṅkamakoṭiyaṃ ekasmiṃ pāsāṇaphalake pati, ūruṭṭhi bhijji. So mahāsaddena viravi. Tassa te sahāyakā bhikkhū saddaṃ sañjānitvā ito cito ca upadhāviṃsu. Tesāṃ dīpaṃ jāletvā tassa kattabbakiccaṃ karontānaṃyeva aruṇo uṭṭhahi, te taṃ gāmaṃ gantuṃ okāsaṃ na labhiṃsu. Atha ne satthā āha- “kiṃ, bhikkhave, bhikkhācāragāmaṃ na gamitthā”ti. Te “āma, bhante”ti taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, esa idāneva tumhākaṃ lābhantarāyaṃ karoti, pubbepi akā-siyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āharitvā-

“Yo pubbe karaṇīyāni, pacchā so kātumicchati;

varuṇakaṭṭhabhañjova, sa pacchā manutappatī”ti. (jā. 1.1.71)-

Jātakaṃ vitthāresi. Tadā kira te bhikkhū pañcasatā māṇavakā ahesuṃ, kusītamā-ṇavako ayaṃ bhikkhu ahosi, ācariyo pana tathāgatova ahosīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “bhikkhave, yo hi uṭṭhānakāle uṭṭhānaṃ na karoti, saṃsannasaṅkappo hoti, kusīto so jhānādibhedāṃ visesaṃ nādhigacchati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

280. “Uṭṭhānakālamhi anuṭṭhahāno,

yuvā balī ālasiyaṃ upeto;

saṃsannasaṅkappamano kusīto,

paññāya maggaṃ alaso na vindatī”ti.

Tattha (2.0258) **anuṭṭhahānoti** anuṭṭhahanto avāyamanto. **Yuvā balī**ti paṭhama-yobbane ṭhito balasampannopi hutvā alasabhāvena upeto hoti, bhutvā sayati. **Saṃsannasaṅkappamanoti** tīhi micchāvitakkehi suṭṭhu avasannasammāsaṅka-ppacitto. **Kusītoti** nibbīriyo. **Alasoti** mahā-alaso paññāya daṭṭhabbaṃ ariyamaggaṃ apassanto na vindati, na paṭilabhatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

6. Sūkarapetavatthu

Vācānurakkhīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvane viharanto sūkarapetaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi divase mahāmogallānatthero lakkhaṇattherena saddhiṃ gijjhakūṭā orohanto ekasmiṃ padese sitaṃ pātvākāsi. “Ko nu kho, āvuso, hetu sitassa pātu-kammāyā”ti lakkhaṇattherena puṭṭho “akālo, āvuso, imassa pañhassa, satthu santike maṃ puccheyyāthā”ti vatvā lakkhaṇattherena saddhiṃyeva rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭikkanto veļuvanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā nisīdi. Atha naṃ lakkhaṇatthero tamatthaṃ pucchi. So āha- “āvuso, ahaṃ ekaṃ petamaṃ addasaṃ, tassa tigāvutappamaṇaṃ sarīraṃ, taṃ manussasarīrasadisamaṃ. Sīsaṃ pana sūkarassa viya, tassa mukhe naṅguṭṭhaṃ jātaṃ, tato puļavā paggharanti. Svāhaṃ ‘na me evarūpo satto diṭṭhapubbo’ti taṃ disvā sitaṃ pātvākāsin”ti. Satthā “cakkhubhūtā vata, bhikkhave, mama sāvakā viharanti”ti vatvā “ahampetaṃ sattaṃ bodhimaṇḍeyeva addasaṃ. ‘Ye pana me na saddaheyyuṃ, tesamaṃ ahitāya assā’ti paresamaṃ anukampāya na kathesiṃ. Idāni mogallānaṃ sakkhiṃ katvā kathemi. Saccamaṃ, bhikkhave, mogallāno āhā”ti kathesi. Taṃ sutvā bhikkhū satthāraṃ pucchimsu- “kiṃ (2.0259) pana, bhante, tassa pubbakammaṃ”ti. Satthā “tena hi, bhikkhave, suṇāthā”ti atītaṃ āharitvā tassa pubbakammaṃ kathesi.

Kassapabuddhakāle kira ekasmiṃ gāmakāvāse dve therā samaggavāsaṃ vasiṃsu. Tesu eko saṭṭhivasso, eko ekūnasaṭṭhivasso. Ekūnasaṭṭhivasso itarassa pattacīvaraṃ ādāya vicari, sāmaṇero viya sabbaṃ vattapaṭivattaṃ akāsi. Tesamaṃ ekamātukucchiyaṃ vutthabhātūnaṃ viya samaggavāsaṃ vasantānaṃ vasana-ṭṭhānaṃ eko dhammakathiko āgami. Tadā ca dhammassavanadivaso hoti. Therā naṃ saṅgaṇhitvā “dhammakathaṃ no kathehi sappurisā”ti āhaṃsu. So dhamma-kathaṃ

kathesi. Therā “dhammakathiko no laddho”ti tuṭṭhacittā punadivase taṃ ādāya piṇḍāya pavisitvā tattha katabhattakiccā, “āvuso, hiyyo kathitaṭṭhānato va thokaṃ dhammaṃ kathehi”ti manussānaṃ dhammaṃ kathāpesuṃ. Manussā dhammakathaṃ sutvā punadivasatthāyapi nimantayimṃsu. Evaṃ samantā bhikkhācāragāmesu dve dve divase taṃ ādāya piṇḍāya carimṃsu.

Dhammakathiko cintesi- “ime dvepi atimudukā, mayā ubhopete palāpetvā imasmiṃ vihāre vasitūṃ vaṭṭati”ti. So sāyaṃ therūpaṭṭhānaṃ gantvā bhikkhūnaṃ uṭṭhāya gatakāle nivattitvā mahātheraṃ upasaṅkamtivā, “bhante, kiñci vattabbaṃ atthi”ti vatvā “kathehi, āvuso”ti vutte thokaṃ cintetvā, “bhante, kathā nāmesā mahāsāvajjā”ti vatvā akathetvāva pakkāmi. Anotherassāpi santikaṃ gantvā tatheva akāsi. So dutiyadivase tatheva katvā tatiyadivase tesāṃ ativiya kotuhale uppanne mahātheraṃ upasaṅkamtivā, “bhante, kiñci vattabbaṃ atthi, tumhākaṃ pana santike vattūṃ na visahāmi”ti vatvā therena “hotu, āvuso, kathehi”ti nippīlito āha- “kiṃ pana, bhante, anuthero tumhehi saddhiṃ saṃbhogo”ti. Sappurisa, kiṃ nāmetaṃ kathesi, mayaṃ ekamātukucchiyaṃ vutthaputtā viya, amhesu ekena yaṃ laddhaṃ, itarenāpi laddhameva hoti. Mayā etassa ettakaṃ kālaṃ aguṇo nāma na diṭṭhapubboti? Evaṃ, bhanteti. Āmāvusoti. Bhante maṃ anuthero evamāha- “sappurisa, tvaṃ kulaputto, ayaṃ mahāthero lajjī pesaloti etena saddhiṃ saṃbhogaṃ karonto (2.0260) upaparikkhitvā kareyyāsi”ti evamesa maṃ āgatadivasato paṭṭhāya vadatīti.

Mahāthero taṃ sutvāva kuddhamānaso daṇḍābhihataṃ kulālabhājanaṃ viya bhijji. Itaropi uṭṭhāya anutherassa santikaṃ gantvā tatheva avoca, sopi tatheva bhijji. Tesu kiñcāpi ettakaṃ kālaṃ ekopi visuṃ piṇḍāya pavitṭhapubbo nāma natthi, punadivase pana visuṃ piṇḍāya pavisitvā anuthero puretaraṃ āgantvā upaṭṭhānasālāya aṭṭhāsi, mahāthero pacchā agamāsi. Taṃ disvā anuthero cintesi- “kiṃ nu kho imassa pattacīvaraṃ paṭiggahetabbaṃ, udāhu no”ti. So “na idāni paṭiggahessāmi”ti cintetvāpi “hotu, na mayā evaṃ katapubbaṃ, mayā attano vattaṃ hāpetūṃ na vaṭṭati”ti cittaṃ mudukaṃ katvā therāṃ upasaṅkamtivā, “bhante, pattacīvaraṃ dethā”ti āha. Itaro “gaccha, dubbinīta, na tvaṃ mama pattacīvaraṃ paṭiggahetūṃ yuttarūpo”ti accharaṃ paharivā tenapi “āma, bhante, ahampi tumhākaṃ pattacīvaraṃ na paṭiggaṇhāmi”ti vutte, “āvuso navaka, kiṃ tvaṃ cintesi, mama imasmiṃ vihāre koci saṅgo atthi”ti āha. Itaropi “tumhe pana, bhante, kiṃ evaṃ maññatha ‘mama imasmiṃ vihāre koci saṅgo atthi’ti, eso te vihāro”ti vatvā pattacīvaraṃ ādāya nikkhami. Itaropi nikkhami. Te ubhopi ekamaggenāpi agantvā eko pacchimadvārena maggaṃ gaṇhi, eko purattimadvārena. Dhammakathiko, “bhante, mā evaṃ karotha, mā evaṃ karothā”ti vatvā “tiṭṭhāvuso”ti vutte nivatti. So punadivase dhuragāmaṃ pavitṭho manussehi, “bhante, bhaddantā kuhin”ti vutte, “āvuso, mā pucchatha, tumhākaṃ kulupakā hiyyo kalahaṃ katvā nikkhamimṃsu, ahaṃ yācantopi nivattetūṃ nāsakkhin”ti āha. Tesu bālā tuṅhī ahesuṃ. Paṇḍitā pana “amhehi ettakaṃ kālaṃ bhaddantānaṃ kiñci khalitaṃ nāma na diṭṭhapubbaṃ, tesāṃ bhayaṃ imaṃ nissāya uppannaṃ bhavissati”ti domanassappattā ahesuṃ.

Tepi therā gataṭṭhāne cittasukhaṃ nāma na labhiṃsu. Mahāthero cintesi- “aho navakassa bhikkhuno bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, muhuttaṃ diṭṭhaṃ nāma āgantu-kabhikkhuṃ āha- ‘mahātherena saddhiṃ saṃbhogaṃ mā akāsī”ti. Itaropi cintesi- “aho mahātherassa bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, muhuttaṃ diṭṭhaṃ nāma āgantuka-bhikkhuṃ āha- ‘iminā saddhiṃ saṃbhogaṃ mā akāsī”ti. Tesaṃ (2.0261) neva sajjhāyo na manasikāro ahosi. Te vassasataccayena pacchimadisāya ekaṃ vihāraṃ agamaṃsu. Tesaṃ ekameva senāsanāṃ pāpuṇi. Mahāthere pavisitvā mañcake nisinne itaropi pāvīsi. Mahāthero taṃ disvāva sañjānitvā assūni sandhāretuṃ nāsakkhi. Itaropi mahātheraṃ sañjānitvā assupuṇṇehi nettehi “kathemi nu kho mā kathemi”ti cintetvā “na taṃ saddheyyarūpan”ti therāṃ vanditvā “ahaṃ, bhante, ettakaṃ kālaṃ tumhākaṃ pattacīvaraṃ gahetvā vicariṃ, api nu kho me kāyadvārādīsu tumhehi kiñci asārappaṃ diṭṭhapubban”ti. “Na diṭṭhapubbaṃ, āvuso”ti. Atha kasmā dhammakathikaṃ avacuttha “mā etena saddhiṃ saṃbhogama-kāsī”ti? “Nāhaṃ, āvuso, evaṃ kathemi, tayā kira mama antare evaṃ vuttan”ti. “Ahampi, bhante, na vadāmi”ti. Te tasmīṃ khaṇe “tena amhe bhinditukāmena evaṃ vuttaṃ bhavissati”ti ñatvā aññamaññaṃ accayaṃ desayiṃsu. Te vassasataṃ cittassādaṃ alabhantā taṃ divasaṃ samaggā hutvā “āyāma, naṃ tato vihārā nikkadḍhissāmā”ti pakkamitvā anupubbena taṃ vihāraṃ agamaṃsu.

Dhammakathikopi there disvā pattacīvaraṃ paṭiggahetuṃ upagacchi. Therā “na tvaṃ imasmiṃ vihāre vasituṃ yuttarūpo”ti accharaṃ pahariṃsu. So saṅghātuṃ asakkonto tāvadeva nikkhamitvā palāyi. Atha naṃ vīsati vassasaha-ssāni kato samaṇadhammo sandhāretuṃ nāsakkhi, tato cavitvā avīcimhi nibbatto ekaṃ buddhantaṃ paccitvā idāni gijjhakūṭe vuttappakārena attabhāvena dukkhaṃ anubhotīti.

Satthā idaṃ tassa pubbakammaṃ āharitvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma kāyādīhi upasantarūpena bhavitabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

281. “Vācānurakkhī manasā susaṃvuto,
kāyena ca nākusalaṃ kayirā;
ete tayo kammapathe visodhaye,
ārādhaye maggamisippaveditan”ti.

Tassattho- catunnaṃ vacīduccaritānaṃ vajjanena vācānurakkhī abhijjhādīnaṃ anuppādanena manasā ca suṭṭhu saṃvuto pāṇātipātādayo pajahanto kāyena (2.026 ca akusalaṃ na kayirā. Evaṃ ete tayo kammapathe visodhaye. Evaṃ visodhento hi sīlakkhandhādīnaṃ esakehi buddhādīhi isīhi paveditaṃ aṭṭhaṅgikamaggaṃ ārā-dheyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sūkarapetavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Poṭṭhilattheravatthu

Yogā veti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto poṭṭhilaṃ nāma theramaṃ ārabha kathesi.

So kira sattannampi buddhānaṃ sāsane tepiṭako pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ dhammaṃ vācesi. Satthā cintesi- “imassa bhikkhuno ‘attano dukkhanissaraṇaṃ karissāmī’ti cittampi natthi saṃvejessāmi nan”ti. Tato paṭṭhāya taṃ theramaṃ attano upaṭṭhānaṃ āgatakāle “ehi, tucchapoṭṭhila, vanda, tucchapoṭṭhila, nisīda, tucchapoṭṭhila, yāhi, tucchapoṭṭhilā”ti vadati. Uṭṭhāya gatakālepi “tucchapoṭṭhilo gato”ti vadati. So cintesi- “ahaṃ sātṭhakathāni tiṇi piṭakāni dhāremi, pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ aṭṭhārasa mahāgaṇe dhammaṃ vācemi, atha pana maṃ satthā abhikkhaṇaṃ, ‘tucchapoṭṭhilā’ti vadeti, addhā maṃ satthā jhānādīnaṃ abhāvena evaṃ vadeti”ti. So uppannasamaṃvego “dāni araṇṇaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ karissāmī”ti sayameva pattacīvaraṃ saṃvidahitvā paccūsakāle sabbapacchā dhammaṃ uggaṇhitvā nikkhamantena bhikkhunā saddhiṃ nikkhami. Pariveṇe nisīditvā sajjhāyantā naṃ “ācariyo”ti na sallakkhesuṃ. So vīsayojanasatamaggaṃ gantvā ekasmiṃ araṇṇāvāse tiṃsa bhikkhū vasanti, te upasaṅkamitvā saṅghattheramaṃ vanditvā, “bhante, avassayo me hothā”ti āha. Āvuso, tvaṃ dhammakathiko, amhehi nāma taṃ nissāya kiñci jānitabbaṃ bhaveyya, kasmā evaṃ vadesīti? Mā, bhante, evaṃ karoṭha, avassayo me hothāti. Te pana sabbe khīṇāsavāva. Atha naṃ mahāthero “imassa uggahaṃ nissāya māno atthiyevā”ti anutherassa santikaṃ paṇiṇi. Sopi naṃ tathevāha. Iminā (2.0263) nīhārena sabbepi taṃ pesentā divāṭṭhāne nisīditvā sūcikkammaṃ karontassa sabbanavakassa sattavaśśikasāmaṇerassa santikaṃ paṇiṇiṃsu. Evamassa mānaṃ nīharīṃsu.

So nihata māno sāmaṇerassa santike añjaliṃ paggahetvā “avassayo me hohi sappurisā”ti āha. Aho, ācariya, kiṃ nāmetaṃ kathetha, tumhe mahallakā bahussutā, tumhākaṃ santike mayā kiñci kāraṇaṃ jānitabbaṃ bhaveyyāti. Mā evaṃ kari, sappurisa, hohiyeva me avassayoti. Bhante, sacepi ovādakkhamā bhavissatha, bhavissāmi vo avassayoti. Homi, sappurisa, ahaṃ “aggiṃ pavisā”ti vutte aggiṃ pavisāmiyevāti. Atha naṃ so avidūre ekaṃ saraṃ dassetvā, “bhante, yathānivatthapārutova imaṃ saraṃ pavisathā”ti āha. So hissa mahagghānaṃ dupaṭṭacīvarānaṃ nivatthapārutabhāvaṃ ṇatvāpi “ovādakkhamo nu kho”ti vīmaṃsanto evamāha. Theropi ekavacaneneva udakaṃ otari. Atha naṃ cīvarakaṇṇānaṃ temitakāle “etha, bhante”ti vatvā ekavacaneneva āgantvā ṭhitamaṃ āha- “bhante, ekasmiṃ vammike cha chiddāni, tattha ekena chiddena godhā anto pavitṭhā, taṃ gaṇhitukāmo itarāni pañca chiddāni thaketvā chaṭṭhaṃ bhinditvā pavitṭhachidde neva gaṇhāti, evaṃ tumhepi chadvārikesu ārammaṇesu sesāni pañcadvārāni pidhāya manodvāre kammaṃ paṭṭhapethā”ti. Bahussutassa bhikkhuno ettakeneva padīpujjalanaṃ viya ahosi. So “ettakameva hotu sappurisā”ti karajakāye ṇāṇaṃ otāretvā samaṇadhammaṃ ārabhi.

Satthā vīsayojanasatamatthake nisinnova taṃ bhikkhuṃ oloketvā “yathevāyaṃ bhikkhu bhūripaṇṇo, evamevaṃ anena attānaṃ patiṭṭhāpetuṃ vaṭṭati”ti cintetvā tena saddhiṃ kathento viya obhāsaṃ pharitvā imaṃ gāthamāha-

282. “Yogā ve jāyatī bhūri, ayogā bhūrisaṅkhayo;

etaṃ dvedhāpathaṃ ñatvā, bhavāya vibhavāya ca;
tathāttānaṃ niveseyya, yathā bhūri pavaḍḍhati” ti.

Tattha (2.0264) **yogā**ti aṭṭhatimsāya ārammaṇesu yoniso manasikārā. **Bhūrī**ti pathavīsamāya vitthatāya paññāyetaṃ nāmaṃ. **Saṅkhayoti** vināso. **Etaṃ dvedhā-pathanti** etaṃ yogañca ayogañca. **Bhavāya vibhavāya cā**ti vuddhiyā ca avuddhiyā ca. **Tathā**ti yathā ayaṃ bhūrisaṅkhātā paññā pavaḍḍhati, evaṃ attānaṃ niveseyyāti attho.

Desanāvasāne poṭṭhilatthero arahatte patiṭṭhahīti.

Poṭṭhilattheravatthu sattamaṃ.

8. Pañcamahallakattheravatthu

Vanaṃ chindathāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule mahallake bhikkhū ārabba kathesi.

Te kira gihikāle sāvattiyāṃ kuṭumbikā mahaddhanā aññamaññasahāyakā ekato puññāni karontā satthu dhammadesanaṃ sutvā “mayaṃ mahallakā, kiṃ no gharāvāsenā”ti satthāraṃ pabbajjaṃ yācivā pabbajiṃsu, mahallakabhāvena pana dhammaṃ pariyāpuṇituṃ asakkontā vihārapariyante paṇṇasālaṃ kāretvā ekatova vasiṃsu. Piṇḍāya carantāpi yebhuyyena puttadārasseva geḥaṃ gantvā bhuñjiṃsu. Tesu ekassa purāṇadutiyikā madhurapācikā nāma, sā tesaṃ sabbesampi upakārikā ahosi. Kasmā sabbepi attanā laddhāhāraṃ gahetvā tassā eva gehe nisīditvā bhuñjanti? Sāpi nesaṃ yathāsannihitaṃ sūpabyañjanaṃ deti. Sā aññatarābādheṇa phuṭṭhā kālamakāsi. Atha te mahallakattherā sahāyakassa therassa paṇṇasālāya sannipatitvā aññamaññaṃ givāsu gahetvā “madhurapācikā upāsikā kālakatā”ti vilapantā rodīsu. Bhikkhūhi ca samantato upadhāvitvā “kiṃ idaṃ, āvuso”ti puṭṭhā, “bhante, sahāyakassa no purāṇadutiyikā kālakatā, sā amhākaṃ ativiya upakārikā. Idāni kuto tathārūpiṃ labhissāmāti iminā kāraṇena rodāmā”ti āhaṃsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte (2.0266) “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi te kākayoniyāṃ nibbattitvā samuddatīre caramānā samudda-ūmiyā samuddaṃ pavesetvā māritāya kākiyā roditvā paridevitvā taṃ nīharissāmāti mukhatuṇḍakehi mahāsamuddaṃ ussiñcantā kilamiṃsū”ti atītaṃ āharitvā-

“Api nu hanukā santā, mukhañca parisussati;

oramāma na pārema, pūrateva mahodadhī”ti. (jā. 1.1.146);

Imaṃ **kākaḷāṅkamaṃ** vitthāretvā te bhikkhū āmantetvā, “bhikkhave, rāgadosamohavānaṃ nissāya tumhehi idaṃ dukkhaṃ pattaṃ, taṃ vanaṃ chindituṃ vaṭṭati, evaṃ niddukkā bhavissathā”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

283. “Vanaṃ chindatha mā rukkhāṃ, vanato jāyate bhayaṃ;
chetvā vanañca vanathañca, nibbanā hotha bhikkhavo.

284. “Yāva hi vanatho na chijjati,
aṇumattopi narassa nārisu;
paṭibaddhamanova tāva so,
vaccho khīrapakova mātari”ti.

Tattha **mā rukkhanti** satthārā hi “vanaṃ chindathā”ti vutte tesāṃ acirapabbajitānaṃ “satthā amhe vāsi-ādīni gahetvā vanaṃ chindāpeti”ti rukkhāṃ chinditukāmatā uppajji. Atha ne “mayā rāgādikilesavanaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ, na rukkhe”ti paṭisedhento “mā rukkhan”ti āha. **Vanatoti** yathā pākatikavanato sīhādibhayaṃ jāyati, evaṃ jāti-ādibhayampi kilesavanato jāyatīti attho. **Vanañca vanathañcāti** ettha mahantā rukkhā vanaṃ nāma, khuddakā tasmīṃ vane ṭhitattā vanathā nāma. Pubbuppattikarukkhā vā vanaṃ nāma, aparāparuppattikā vanathā nāma. Evameva mahantamahantā bhavākaḍḍhanakā kilesā vanaṃ nāma, pavattiyāṃ vipākadāyakā vanathā nāma. Pubbappattikā vanaṃ nāma, aparāparuppattikā vanathā nāma. Taṃ ubhayaṃ catutthamaggañāṇena chinditabbaṃ. Tenāha-“chetvā vanañca vanathañca, nibbanā hotha bhikkhavo”ti. **Nibbanā hothāti** nikkilēsā hotha. **Yāva hi vanathoti** yāva esa aṇumattopi kilesavanatho narassa nārisu na chijjati (2.0266), tāva so khīrapako vaccho mātari viya paṭibaddhamano lagga-cittova hotīti attho.

Desanāvasāne pañcapi te mahallakattherā sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcamahallakattheravatthu aṭṭhamaṃ.

9. Suvaṇṇakārattheravatthu

Ucchindāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sārīputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabha kathesi.

Eko kira suvaṇṇakāraputto abhirūpo sārīputtattherassa santike pabbaji. Thero

“taruṇānaṃ rāgo ussanno hoti”ti cintetvā tassa rāgapaṭighātāya asubhakamma-
tṭhānaṃ adāsi. Tassa pana taṃ asappāyaṃ. Tasmā araṇṇaṃ pavisitvā temāsaṃ
vāyamanto cittekaggamattampi alabhitvā puna therassa santikaṃ āgantvā
therena “upaṭṭhitaṃ te, āvuso, kammaṭṭhānaṃ”ti vutte taṃ pavattiṃ ārocesi.
Athassa thero “kammaṭṭhānaṃ na sampajjatīti vosānaṃ āpajjituṃ na vaṭṭatī”ti
vatvā puna tadeva kammaṭṭhānaṃ sādhuṃ kathetvā adāsi. So dutiyavārepi
kiñci visesaṃ nibbattetuṃ asakkonto āgantvā therassa ārocesi. Athassa theropi
sakāraṇaṃ sa-upamaṃ katvā tadeva kammaṭṭhānaṃ ācikkhi. So punapi āgantvā
kammaṭṭhānassa asampajjanabhāvaṃ kathesi. Thero cintesi- “kāraṃ bhikkhu
attani vijjamaṇe kāmacchandādayo vijjamānāti avijjamāne avijjamānāti pajānāti.
Ayaṃ bhikkhu kāraṃ, no akāraṃ, paṭipanno, no appaṭipanno, ahaṃ panetassa
ajjhāsayaṃ na jānāmi, buddhavyāyāso eso bhavissati”ti taṃ ādāya sāyanhasa-
maye satthāraṃ upasaṅkamitvā “ayaṃ, bhante, mama saddhivihāriko, imassa
mayā iminā kāraṇena idaṃ nāma kammaṭṭhānaṃ dinnan”ti sabbaṃ taṃ pavattiṃ
ārocesi.

Atha naṃ satthā “āsāyānusayañāṇaṃ nāmetāṃ pāramiyo pūretvā dasasaha-
ssilokadhātūṃ unnādetvā sabbaññutaṃ pattānaṃ buddhānaṃ ye va visayo”ti (2.0267
vatvā “katarakulā nu kho esa pabbajito”ti āvajjento “suvaṇṇakāraṃ kulā”ti ṇatvā
atīte attabhāve olokento tassa suvaṇṇakāraṃ kuleyeva paṭipāṭiyā nibbattāni pañca
attabhāvasatāni disvā “iminā daharena dīgharattaṃ suvaṇṇakāraṃ kammaṃ karo-
ntena kaṇikārapupphapadumapupphādīni karissāmiti rattasuvaṇṇameva sampari-
vattitaṃ, tasmā imassa asubhapaṭikūlakammaṭṭhānaṃ na vaṭṭati, manāpame-
vassa kammaṭṭhānaṃ sappāyaṃ”ti cintetvā, “sāriputta, tayā kammaṭṭhānaṃ datvā
cattāro māse kilamitaṃ bhikkhuṃ ajja pacchābhatteyeva arahattaṃ pattaṃ passi-
ssasi, gaccha tvan”ti therāṃ uyyojetvā iddhiyā cakkamattaṃ suvaṇṇapadumaṃ
māpetvā pattehi ceva nālehi ca udakabindūni muñcantāṃ viya katvā “bhikkhu
imaṃ padumaṃ ādāya vihārapaccante vālukarāsīmhi ṭhapetvā sammukhaṭṭhāne
pallaṅkena nisīditvā ‘lohitakaṃ lohitakan’ti parikammaṃ karohī”ti adāsi. Tassa
satthuhatthato padumaṃ gaṇhantasseva cittaṃ pasīdi. So vihārapaccantaṃ
gantvā vāluṃ ussāpetvā tattha padumanālaṃ pavesetvā sammukhe pallaṅkena
nisinno “lohitakaṃ lohitakan”ti parikammaṃ ārabhi. Athassa taṅkhaṇaṇṇeva nīva-
raṇāni vikkhambhiṃsu, upacārajjhānaṃ uppajji. Tadanantaraṃ paṭhamajjhānaṃ
nibbattetvā pañcahākārehi vasībhāvaṃ pāpetvā yathānisinnova dutiyajjhānādī-
nipi patvā vasībhūto catutthajjhānena jhānakīlaṃ kīlanto nisīdi.

Satthā tassa jhānānaṃ uppannabhāvaṃ ṇatvā “sakkhissati nu kho esa attano
dhammatāya uttari visesaṃ nibbattetun”ti olokento “na sakkhissati”ti ṇatvā “taṃ
padumaṃ milāyatū”ti adhiṭṭhahi. Taṃ hatthehi madditapadumaṃ milāyantaṃ viya
kāḷavaṇṇaṃ ahosi. So jhānā vuṭṭhāya taṃ oloketvā “kiṃ nu kho imaṃ padumaṃ
jarāya pahaṭaṃ paññāyati, anupādiṇṇakepi evaṃ jarāya abhibhuyyamaṇe upādi-
ṇṇake kathāva natthi. Idampi hi jarā abhibhavissati”ti aniccalakkhaṇaṃ passi.
Tasmimṃ pana diṭṭhe dukkhalakkhaṇaṃ anattalakkhaṇaṃ diṭṭhameva hoti.
Tassa tayo bhavā ādittā viya kaṇḍe baddhakuṇapā viya ca khāyīṃsu. Tasmimṃ

khaṇe tassa avidūre kumārakā ekaṃ saraṃ otarivā kumudāni bhañjitvā thale rāsiṃ karonti. So jale ca thale ca kumudāni olokesi. Athassa jale kumudāni abhirūpāni udakapaggharantāni viya upaṭṭhahimṃsu, itarāni aggaggesu parimilātāni (2.0268) So “anupādiṇṇakaṃ jarā evaṃ paharati, upādiṇṇakaṃ kiṃ pana na paharissatī”ti suṭṭhutaṃ aniccalakkhaṇādīni addasa. Satthā “pākaṭibhūtaṃ idāni imassa bhikkhuno kammaṭṭhānan”ti ṇatvā gandhakuṭiyāṃ nisinnakova obhāsaṃ muñci, so tassa mukhaṃ pahari. Athassa “kiṃ nu kho etan”ti oloketassa satthā āgantvā sammukhe ṭhito viya ahosi. So uṭṭhāya añjaliṃ paggaṇhi. Athassa satthā sappāyaṃ sallakkhetvā imaṃ gāthamāha-

285. “Ucchinda sinehamattano, kumudaṃ sārādikaṃva pāṇinā;
santimaggameva brūhaya, nibbānaṃ sugatena desitan”ti.

Tattha **ucchindāti** arahattamaggena ucchinda. **Sārādikanti** saradakāle nibbattaṃ. **Santimagganti** nibbānagāmiṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ. **Brūhayāti** vaḍḍhaya. Nibbānañhi sugatena desitaṃ, tasmā tassa maggaṃ bhāvehīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhahi.

Suvaṇṇakārattheravatthu navamaṃ.

10. Mahādhanavāṇijavatthu

Idha vassanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahādhanavā-
ṇijaṃ nāma ārabha kathesi.

So kira bārāṇasito kusumbharattānaṃ vatthānaṃ pañca sakaṭasatāni pūretvā vaṇijjāya sāvattimā āgato naditīraṃ patvā “sve nadiṃ uttarissāmī”ti tattheva sakaṭāni mocetvā vasi. Rattimā mahāmegho uṭṭhahitvā vassi. Nadī sattāhaṃ udakassa pūrā aṭṭhāsi. Nāgarāpi sattāhaṃ nakkhattaṃ kilimṃsu. Kusumbharattehi vatthehi kiccaṃ na niṭṭhitaṃ. Vāṇijo cintesi- “ahaṃ dūraṃ āgato. Sace puna gamissāmī, papañco bhavissati. Idheva vassañca hemantañca gimhañca mama kammaṃ karonto vasitvā imāni vikkiṇissāmī”ti. Satthā nagare piṇḍāya caranto tassa cittaṃ ṇatvā sitaṃ pātukarivā ānandattherena sitakāraṇaṃ puṭṭho āha- “diṭṭho (2.0269) te, ānanda, mahādhanavāṇijo”ti? “Āma, bhante”ti. So attano jīvitantarāyaṃ ajānitvā imaṃ saṃvacchamaṃ idheva vasitvā bhaṇḍaṃ vikkiṇitumaṃ cittamakāsīti. “Kiṃ pana tassa, bhante, antarāyo bhavissatī”ti? Satthā “āmānanda, sattāhameva jīvitvā so maccumukhe patissatī”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

“Ajjeva kiccamātappaṃ, ko jaññā maraṇaṃ suve;
na hi no saṅgamaṃ tena, mahāsenena maccunā.

“Evaṃ vihāriṃ ātāpiṃ, ahorattamatanditaṃ;

taṃ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate munī”ti. (ma. ni. 3.272);

Gacchāmissa, bhante, ārocessāmīti. Vissattho gacchānandāti. Thero sakaṭa-
ṭṭhānaṃ gantvā bhikkhāya cari. Vāṇijo therāṃ āhārena patimānesi. Atha naṃ
thero āha- “kittakaṃ kālaṃ idha vasissasī”ti? “Bhante, ahaṃ dūrato āgato”. Sace

puna gamissāmi, papañco bhavissati, imaṃ saṃvaccharaṃ idha vasitvā bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā gamissāmīti. Upāsaka, dujjāno jīvitantarāyo, appamādaṃ kātuṃ vaṭṭatīti. “Kiṃ pana, bhante, antarāyo bhavissati”ti. “Āma, upāsaka, sattāhameva te jīvitaṃ pavattissatīti”. So saṃviggamānaso hutvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā anumodanattāya pattaṃ gaṇhi. Athassa sathā anumodanaṃ karonto, “upāsaka, paṇḍitena nāma ‘idheva vassādīni vasissāmi, idañcidañca kammaṃ payojessāmī’ti cintetuṃ na vaṭṭati, attano pana jīvitantarāyameva cintetuṃ vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

286. “Idha vassaṃ vasissāmi, idha hemantagimhisu;
iti bālo vicinteti, antarāyaṃ na bujjhatī”ti.

Tattha **idha vassanti** imasmiṃ ṭhāne idañcidañca karonto catumāsaṃ vassaṃ vasissāmi. **Hemantagimhisūti** hemantagimhesupi “cattāro māse idañcidañca karonto idheva vasissāmī”ti evaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikaṃ atthaṃ ajānanto bālo vicinteti. **Antarāyanti** “asukasmiṃ nāma kāle vā dese vā vaye vā marissāmī”ti attano jīvitantarāyaṃ na bujjhatīti.

Desanāvasāne (2.0270) so vāṇijo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosi. Vāṇijopi sathāraṃ anugantvā nivattitvā “sīsarogo viya me uppanno”ti sayane

nipajji, tathānipannova kālaṃ katvā tusitavimāne nibbatti.

Mahādhanavāṇijavatthu dasamaṃ.

11. Kisāgotamīvatthu

Taṃ puttapasusammattanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kisāgotamiṃ ārabha kathesi. Vatthu saḥassavagge-

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ;

ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padan”ti. (dha. pa. 114)-

Gāthavaṇṇanāya vitthāretvā kathitaṃ. Tadā hi satthā “kisāgotami laddhā te eka-
ccharamattā siddhatthakā”ti āha. “Na laddhā, bhante, sakalagāme jīvantehi kira
matakā eva bahutarā”ti. Atha naṃ satthā “tvaṃ ‘mameva putto mato’ti salla-
kkhesi, dhuvadhammo esa sabbasattānaṃ. Maccurājā hi sabbasatte aparipuṇṇa-
jjhāsaye eva mahogho viya parikaḍḍhamāno apāyasamudde pakkhipatī”ti vatvā
dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

287. “Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ;

suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti.

Tattha **taṃ puttapasusammattanti** taṃ rūpabalādisampanne putte ca pasū ca
labhitvā “mama puttā abhirūpā balasampannā paṇḍitā sabbakiccasamatthā,
mama goṇā abhirūpā arogā mahābhāravahā, mama gāvī bahukhīrā”ti evaṃ
puttehi ca pasūhi ca sammattaṃ naraṃ. **Byāsattamanasanti** hiraññasuvaṇṇādīsu
vā pattacīvarādīsu vā kiñcideva labhitvā tato uttaritaraṃ patthanatāya āsattamā-
nasaṃ vā, cakkhuviññeyyādīsu ārammaṇesu vuttappakāresu vā parikkhāresu yaṃ
yaṃ laddhaṃ hoti, tattha tattheva lagganatāya byāsattamānasaṃ (2.0271) vā.
Suttaṃ gāmanti niddaṃ upagataṃ sattanikāyaṃ. **Mahoghovāti** yathā evarūpaṃ
gāmaṃ gambhīravitthato mahanto mahānadīnaṃ oggho antamaso sunakhampi
asesetvā sabbaṃ ādāya gacchatī, evaṃ vuttappakāraṃ naraṃ maccu ādāya
gacchatīti attho.

Desanāvasāne kisāgotamī sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā
dhammadesanā ahoṣīti.

Kisāgotamīvatthu ekādasamaṃ.

12. Paṭācārāvatthu

Na santi puttāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto paṭācāraṃ
ārabha kathesi. Vatthu saḥassavagge-

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ udayabbayaṃ;

ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato udayabbayan”ti. (dha. pa. 113)-

Gāthavaṇṇanāya vitthāretvā kathitaṃ. Tadā pana satthā paṭācāraṃ tanubhūta-sokaṃ ñatvā “paṭācāre puttādayo nāma paralokaṃ gacchantassa tāṇaṃ vā leṇaṃ vā saraṇaṃ vā bhavituṃ na sakkonti, tasmā vijjamānāpi te na santiyeva. Paṇḍitena pana silaṃ visodhetvā attano nibbānagāmiṃ maggameva sodhetuṃ vaṭṭati” ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

288. “Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā;
antakenādhīpanna, natthi ñātisu tāṇatā.

289. “Etamatthavasamaṃ ñatvā, paṇḍito silasaṃvuto;
nibbānagamaṃ maggaṃ, khippameva visodhaye” ti.

Tattha **tāṇāyāti** tāṇabhāvāya patiṭṭhānatthāya. **Bandhavāti** putte ca mātāpitaro ca ṭhapetvā avasesā ñātisuhajjā. **Antakenādhīpanna** maraṇena abhibhūta. Pavattiyañhi puttādayo annapānādīdānena (2.0272) ceva uppannakiccanittharaṇena ca tāṇā hutvāpi maraṇakāle kenaci upāyena maraṇaṃ paṭibāhituṃ asamatthatāya tāṇatthāya leṇatthāya na santi nāma. Teneva vuttaṃ- “**natthi ñātisu tāṇatā**” ti. **Etamatthavasanti** evaṃ tesamaññamaññassa tāṇaṃ bhavituṃ asamatthabhāvasaṅkhātaṃ kāraṇaṃ jānitvā paṇḍito catupārisuddhisīlena saṃvuto rakkhitagopito hutvā nibbānagamaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ sīghaṃ sīghaṃ visodheyyāti attho.

Desanāvasāne paṭācārā sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññe ca bahū sotāpattiphālādīni pāpuṇiṃsūti.

Paṭācārāvattu dvādasamaṃ.

Maggavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vīsatiṃ vaggo.

21. Pakiṇṇakavaggo

1. Attanopubbakammavatthu

Mattāsukhapariccāgāti (2.0273) imaṃ dhammadeśanaṃ satthā veḷuvane viharanto attano pubbakammaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye vesālī iddhā ahosi phitā bahujanā ākiṇṇamanussā. Tattha hi vārena vārena rajjaṃ kārentānaṃ khattiyānaṃyeva sattasatādhikāni sattasahasāni satta ca khattiyā ahesuṃ. Tesamaṃ vasaṇatthāya tattakāyeva pāsādā tattakāneva kūṭāgārāni uyyāne vihāratthāya tattakāyeva āramā ca pokkharāṇiyo ca ahesuṃ. Sā aparena samayena dubbhikkhā ahosi dussassā. Tattha chātakabha-

yena paṭhamam duggatamanussā kālamakaṃsu. Tesam tesam tattha tattha chaḍḍitānaṃ kuṇapānaṃ gandhena amanussā nagaraṃ pavasiṃsu. Amanussūpa-
ddavena bahutarā kālamakaṃsu. Tesam kuṇapagandhapaṭikkūlatāya sattānaṃ
ahivātarogo uppajji. Evaṃ dubbhikkhabhayaṃ amanussabhayaṃ rogabhayanti
tīṇi bhayāni uppajjiṃsu.

Nagaravāsino sannipatitvā rājānaṃ āhaṃsu- “mahārāja, imasmiṃ nagare tīṇi
bhayāni uppannāni, ito pubbe yāva sattamā rājaparivaṭṭā evarūpaṃ bhayaṃ
nāma na uppannapubbaṃ. Adhammikarājūnañhi kāle evarūpaṃ bhayaṃ uppajja-
tī”ti. Rājā santhāgāre sabbesaṃ sannipātaṃ kāretvā “sace me adhammikabhāvo
atthi, taṃ vicinathā”ti āha. Vesālivāsino sabbaṃ paveṇi vicinantā rañño kañci
dosaṃ adisvā, “mahārāja, natthi te doso”ti vatvā “kathaṃ nu kho idaṃ amhākaṃ
bhayaṃ vūpasamaṃ gaccheyyā”ti mantayiṃsu. Tattha ekaccehi “balikamma
āyācanāya maṅgalakiriyāyā”ti vutte sabbampi taṃ vidhiṃ katvā paṭibāhituṃ nāsa-
kkhiṃsu. Athaññe evamāhaṃsu- “cha satthāro mahānubhāvā, tesu idhāgatama-
ttesu bhayaṃ vūpasameyyā”ti. Apare “sammāsambuddho loke uppanno. So hi
bhagavā sabbasattahitāya dhammaṃ deseti, mahiddhiko mahānubhāvo. Tasmīṃ
idha āgate imāni (2.0274) bhayāni vūpasameyyun”ti āhaṃsu. Tesam vacanaṃ
sabbepi abhinanditvā “kahaṃ nu kho so bhagavā etarahi viharatī”ti āhaṃsu. Tadā
pana satthā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya rañño bimbisārassa paṭiññaṃ datvā
veḷuvane viharati. Tena ca samayena bimbisārasamāgame bimbisārena saddhiṃ
sotāpattiphalaṃ patto mahāli nāma licchavī tassaṃ parisāyaṃ nisinno hoti.

Vesālivāsino mahantaṃ paṇṇākāraṃ sajjitvā rājānaṃ bimbisāraṃ saññāpetvā
“satthāraṃ idhānethā”ti mahāliñceva licchaviṃ purohitaputtañca paṇiṃsu. Te
gantvā rañño paṇṇākāraṃ datvā taṃ pavattiṃ nivedetvā, “mahārāja, satthāraṃ
amhākaṃ nagaraṃ pesethā”ti yāciṃsu. Rājā “tumheva jānāthā”ti na sampaṭicchi.
Te bhagavantaṃ upasaṅkamtivā vanditvā yāciṃsu- “bhante, vesāliyaṃ tīṇi
bhayāni uppannāni, tāni tumhesu āgatesu vūpasamissanti, etha, bhante, gacchā-
mā”ti. Satthā tesam vacanaṃ sutvā āvajjento “vesāliyaṃ **ratanasutte** (khu. pā. 6.1
ādayo; su. ni. 224 ādayo) vutte sā rakkhā cakkavāḷānaṃ koṭisatasahassaṃ phari-
ssati, suttapariyosāne caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhissamayo bhavi-
ssati, tāni ca bhayāni vūpasamissanti”ti ṅatvā tesam vacanaṃ sampaṭicchi.

Rājā bimbisāro “satthārā kira vesāligamanaṃ sampaṭicchitan”ti sutvā nagare
ghosanaṃ kāretvā satthāraṃ upasaṅkamtivā “kiṃ, bhante, vesāligamanaṃ
sampaṭicchitan”ti pucchitvā “āma, mahārājā”ti vutte “tena hi, bhante, āgametha,
tāva maggaṃ paṭiyādessāmī”ti vatvā rājagahassa ca gaṅgāya ca antare pañcayo-
janabhūmiṃ samaṃ kāretvā yojane yojane vihāraṃ paṭiṭṭhāpetvā satthu gamana-
kālaṃ ārocesi. Satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ maggaṃ paṭipajji. Rājā
yojanantare jaṇṇumattena odhinā pañcavaṇṇāni pupphāni okirāpetvā dhajapaṭā-
kakadalī-ādīni ussāpetvā bhagavato chattāticchattaṃ katvā dve setacchattāni eka-
mekassa bhikkhuno ekamekaṃ setacchattaṃ upari dhāretvā saparivāro puppha-
gandhādīhi pūjaṃ karonto satthāraṃ ekekasmīṃ vihāre vasāpetvā mahādānādīni
datvā pañcahi divasehi gaṅgātīraṃ pāpetvā tattha (2.0275) nāvaṃ alaṅkaronto

vesālikānaṃ sāsanaṃ pesesi- “maggam paṭiyādetvā satthu paccuggamaṃ karontū”ti. Te “diguṇaṃ pūjaṃ karissāma”ti vesāliyā ca gaṅgāya ca antare tiyojanabhūmiṃ samaṃ kāretvā bhagavato catūhi setacchattehi ekamekassa bhikkhuno dvīhi dvīhi setacchattehi chattāticattāni sajjetvā pūjaṃ kurumānā āgantvā gaṅgātīre aṭṭhaṃsu. Bimbisāro dve nāvā saṅghāṭetvā maṇḍapaṃ kāretvā pupphadāmādīhi alaṅkārapetvā sabbaratanamayaṃ buddhāsanaṃ paññāpesi. Bhagavā tasmīṃ nisīdi. Bhikkhūpi nāvaṃ abhiruhitvā bhagavantaṃ parivāretvā nisīdiṃsu. Rājā anugacchanta galappamaṇaṃ udakaṃ otarivā “yāva, bhante, bhagavā āgacchati, tāvāhaṃ idheva gaṅgātīre vasissāmi”ti vatvā nāvaṃ uyyojetvā nivatti. Satthā yojanamattaṃ addhānaṃ gaṅgāya gantvā vesālikānaṃ sīmaṃ pāpuṇi.

Licchavīrājāno satthāraṃ paccuggantvā galappamaṇaṃ udakaṃ otarivā nāvaṃ tīraṃ upanetvā satthāraṃ nāvāto otārayiṃsu. Satthārā otarivā tīre akkanta matteveva mahāmegho uṭṭhahitvā pokkharavassaṃ vassi. Sabbattha jaṇṇupparamāṇa-ūrappamaṇakataṭippamaṇādīni udakāni sandantāni sabbakuṇapāni gaṅgaṃ pavesayiṃsu, parisuddho bhūmibhāgo ahosi. Licchavīrājāno satthāraṃ yojane yojane vasāpetvā mahādānaṃ datvā diguṇaṃ pūjaṃ karontā tīhi divasehi vesāliṃ nayiṃsu. Sakko devarājā devagaṇaparivuto āgamāsi, mahesakkhānaṃ devānaṃ sannipātena amanussā yebhuyyena palāyiṃsu. Satthā sāyaṃ nagaradvāre ṭhatvā ānandattheraṃ āmantesi- “imaṃ, ānanda, ratanasuttaṃ uggaṇhitvā licchavīkumārehi saddhiṃ vicaranta vesāliyā tiṇṇaṃ pākārānaṃ antare parittaṃ karohi”ti.

Thero satthārā dinnam ratanasuttaṃ uggaṇhitvā satthu selamayapattena udakaṃ ādāya nagaradvāre ṭhito paṇidhānato paṭṭhāya tathāgatassa dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyoti samatiṃsa pāramiyo pañca mahāpariccāge lokatthacariyā ñātatthacariyā buddhatthacariyāti tisso cariyāyo pacchimabhava gabbhavokkantiṃ jātiṃ abhinikkhamaṃ padhānacariyaṃ bodhipallaṅke māravijayaṃ sabbaññutaññāṇapaṭivedhaṃ dhammacakkapavattanaṃ (2.0276) navalokuttaradhammeti sabbepime buddhaguṇe āvajjetvā nagaraṃ pavisitvā tiyāmarattiṃ tīsu pākārantaesu parittaṃ karonto vicari. Tena “yaṃkiñcī”ti vuttamatteyeva uddhaṃ khitta-udakaṃ amanussānaṃ upari pati. “Yānīdha bhūtāni”ti gāthākathanato paṭṭhāya rajatavaṭaṃsakā viya udakabindūni ākāseṇa

gantvā gilānamanussānaṃ upari patiṃsu. Tāvadeva vūpasantarogā manussā uṭṭhāyūṭṭhāya therāṃ parivāresuṃ. “Yaṃkiñci”ti vuttapadato paṭṭhāya pana udaka-phusitehi phuṭṭhaphuṭṭhā sabbe apalāyantā saṅkārakūṭabhittipadesādinissitā amanussā tena tena dvārena palāyiṃsu. Dvārāni anokāsāni ahesuṃ. Te okāsaṃ alabhantā pākāraṃ bhinditvāpi palāyiṃsu.

Mahājano nagaramajjhe santhāgāraṃ sabbagandhehi upalimpetvā upari suvaṇṇatārakādivicittaṃ vitānaṃ bandhitvā buddhāsaṇaṃ paññāpetvā satthāraṃ ānesi. Satthā paññatte āsane nisīdi. Bhikkhusaṅghopi licchavīgaṇopi satthāraṃ parivāretvā nisīdi. Sakko devarājā devagaṇaparivuto patirūpe okāse aṭṭhāsi. Theropi sakalanagaraṃ anuvaritvā vūpasantarogena mahājanena saddhiṃ āgantvā satthāraṃ vanditvā nisīdi. Satthā pariṣaṃ oloketvā tadeva ratanasuttaṃ abhāsi. Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Evaṃ punadivasepīti sattāhaṃ tadeva ratanasuttaṃ desetvā sabbabhayānaṃ vūpasantabhāvaṃ ṇatvā licchavīgaṇaṃ āmantetvā vesālito nikkhami. Licchavīrājāno diguṇaṃ sakkāraṃ karontā puna tīhi divasehi satthāraṃ gaṅgātīraṃ nayiṃsu.

Gaṅgāya nibbattanāgarājāno cintesuṃ- “manussā tathāgatassa sakkāraṃ karonti, mayaṃ kiṃ na karomā”ti. Te suvaṇṇarajatamaṇimayā nāvāyo māpetvā suvaṇṇarajatamaṇimaye pallaṅke paññāpetvā pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ udakaṃ karitvā, “bhante, amhākampi anuggahaṃ karoṭhā”ti attano attano nāvaṃ abhiruhaṇatthāya satthāraṃ yāciṃsu. “Manussā ca nāgā ca tathāgatassa pūjaṃ karonti, mayaṃ pana kiṃ na karomā”ti bhūmaṭṭhakadevepi ādiṃ katvā yāva akanitṭhabrahmalokā sabbe devā sakkāraṃ kariṃsu. Tattha nāgā yojanikāni chattāti-chattāni ukkhipiṃsu. Evaṃ heṭṭhā nāgā (2.0277) bhūmitale rukkhagacchapabbatādīsū bhūmaṭṭhakā devatā, antalikkhe ākāsaṭṭhadevatī nāgabhavanaṃ ādiṃ katvā cakkavāḷapariyāntena yāva brahmalokā chattātichattāni ussāpitāni ahesuṃ. Chattantaresu dhajā, dhajantaresu paṭākā, tesāṃ antarantarā pupphadāmaṃvāsacuṇṇadhumaḍḍhi sakkāro ahosi. Sabbalaṅkārapaṭimaṇḍitā devaputtā chaṇavesaṃ gahetvā ugghosayamānā ākāse vicariṃsu. Tayo eva kira samāgamā mahantā ahesuṃ- yamakapāṭihāriyasamāgamō devorohaṇasamāgamō ayaṃ gaṅgorohaṇasamāgamoti.

Paratīre bimbisāropi licchavīhi katasakkārato diguṇaṃ sakkāraṃ sajjetvā bhagavato āgamaṇaṃ udikkhamāno aṭṭhāsi. Satthā gaṅgāya ubhosu passesu rājūnaṃ mahantaṃ pariccāgaṃ oloketvā nāgādīnañca ajjhāsayaṃ veditvā ekekāya nāvāya pañcapanābhikkhusataparivāraṃ ekekaṃ nimmitabuddhaṃ māpesi. So ekekassa setacchattassa ceva kapparukkhassa ca pupphadāmassa ca heṭṭhā nāgaṇaparivuto nisīno hoti. Bhūmaṭṭhakadevatādīsūpi ekekasmīṃ okāse saparivāraṃ ekekaṃ nimmitabuddhaṃ māpesi. Evaṃ sakalacakkavāḷagabbhe ekālaṅkāre ekussave ekachaṇeyeva ca jāte satthā nāgānaṃ anuggahaṃ karonto ekaṃ ratanaṇaṃ abhiruhi. Bhikkhūsūpi ekeko ekekameva abhiruhi. Nāgarājāno buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nāgabhavanaṃ pavesetvā sabbarattīṃ satthu santike dhammakathaṃ sutvā dutiyadivase dibbena khādanīyena bhojanīyena buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisiṃsu. Satthā anumodanaṃ

katvā nāgabhanā nikkhamitvā sakalacakkavāḷadevatāhi pūjyamāno pañcahi nāvāsatehi gaṅgānadiṃ atikkami.

Rājā paccuggantvā satthāraṃ nāvāto otāretvā āgamanakāle licchavīti katasa-
kkārato diguṇaṃ sakkāraṃ katvā purimanayeneva pañcahi divasehi rājagahaṃ
abhinesi. Dutiyadivase bhikkhū piṇḍapātaṭṭhikāntā sāyanhasamaye dhammasa-
bhāyaṃ sannisinnā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “aho buddhānaṃ mahānubhāvo,
aho satthari devamanussaṇaṃ pasādo, gaṅgāya nāma orato (2.0278) ca pārato
ca aṭṭhajojane magge buddhagatena pasādena rājūhi samatalaṃ bhūmiṃ katvā
vālukā okiṇṇā, jaṇṇumattena odhinā nānāvaṇṇāni pupphāni santhatāni, gaṅgāya
udakaṃ nāgānubhāvena pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṃ, yāva akaniṭṭha-
bhavanā chattāticchattāni ussāpitāni, sakalacakkavāḷagabbhaṃ ekālaṅkāraṃ eku-
ssavaṃ viya jātan”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, esa pūjāsakkāro
mayhaṃ buddhānubhāvena nibbatto, na nāgadevabrahmānubhāvena. Atīte pana
appamattakapariccāgānubhāvena nibbatto”ti vatvā bhikkhūhi yācito atitaṃ āhari.

Atīte takkasilāyaṃ saṅkho nāma brāhmaṇo ahoṣi. Tassa putto susīmo nāma
māṇavo soḷasavassuddesiko ekadivasāṃ pitaraṃ upasaṅkamtivā āha- “icchā-
mahaṃ, tāta, bārāṇasiṃ gantvā mante ajjhāyitun”ti. Atha naṃ pitā āha- “tena hi,
tāta, asuko nāma brāhmaṇo mama sahāyako, tassa santikaṃ gantvā adhiya-
ssū”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā anupubbena bārāṇasiṃ gantvā taṃ brāhmaṇaṃ
upasaṅkamtivā pitarā pahitabhāvamācikkhi. Atha naṃ so “sahāyakassa me putto”-
ti sampaṭicchitvā paṭipassaddhadarathaṃ bhaddakena divasena mante vācetumā-
rabhi. So lahuṅca gaṇhanto bahuṅca gaṇhanto attano uggahituggahitaṃ suvaṇṇa-
bhājane pakkhittasīhatelamiva avinassamānaṃ dhārento na cirasseva ācariyassa
sammukhato uggaṇhitabbaṃ sabbaṃ uggaṇhitvā sajjhāyaṃ karonto attano ugga-
hitasippassa ādimajjameva passati, no pariyosānaṃ.

So ācariyaṃ upasaṅkamtivā “ahaṃ imassa sippassa ādimajjameva passāmi,
no pariyosānaṃ”ti vatvā ācariyena “ahampi, tāta, na passāmi”ti vutte “atha ko, āca-
riya, pariyosānaṃ jānāti”ti pucchitvā “ime, tāta, isayo isipatane viharanti, te
jāneyyūṃ, tesāṃ santikaṃ upasaṅkamtivā pucchassū”ti ācariyena vutte pacceka-
buddhe upasaṅkamtivā pucchi- “tumhe kira pariyosānaṃ jānāthā”ti? “Āma, jānā-
mā”ti. “Tena hi me ācikkhathā”ti? “Na mayaṃ apabbajitassa ācikkhāma. Sace te
pariyosānenattho, pabbajassū”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā (2.0279) tesāṃ
santike pabbaji. Athassa te “idaṃ tāva sikkhassū”ti vatvā “evaṃ te nivāsetabbaṃ,
evaṃ pārupitabban”ti-ādinā nayena ābhisamācārikaṃ ācikkhiṃsu. So tattha
sikkhanto upanissayasampannattā nacirasseva paccekasambodhiṃ abhisambu-
jjhitvā sakalabārāṇasinagare gaganatale puṇṇacando viya pākaṭo lābhaggayasa-
ggappatto ahoṣi, so appāyukasaṃvattanikassa kammaṃ katattā na cirasseva
parinibbāyi. Athassa paccekabuddhā ca mahājano ca sarīrakiccaṃ katvā dhātuyo
ca gahetvā nagaradvāre thūpaṃ kāresuṃ.

Saṅkhopi brāhmaṇo “putto me ciraṃ gato, pavattimassa jānissāmī”ti taṃ daṭṭhu-
kāmo takkasilāto nikkhamitvā anupubbena bārāṇasiṃ patvā mahājanakāyaṃ

sannipatitaṃ disvā “addhā imesu ekopi me puttassa pavattiṃ jānissati”ti upasa-
ṅkamtivā pucchi- “susīmo nāma māṇavo idhāgami, api nu kho tassa pavattiṃ jānā-
thā”ti? “Āma, brāhmaṇa, jānāma, asukassa brāhmaṇassa santike tayo vede
sajjhāyitvā pabbajitvā paccekasambodhiṃ sacchikatvā parinibbuto, ayamassa
thūpo patiṭṭhāpito”ti. So bhūmiṃ hatthena paharivā roditvā kanditvā taṃ cetiya-
ṅgaṇaṃ gantvā tiṇāni uddharitvā uttarasāṭakena vālukaṃ āharitvā cetiyaṅgaṇe
ākiritvā kamaṇḍaluto udakena paripphositvā vanapupphehi pūjaṃ katvā sāṭakena
paṭākāṃ āropetvā thūpassa upari attano chattakaṃ bandhitvā pakkāmi.

Satthā idaṃ atitaṃ āharitvā “tadā, bhikkhave, ahaṃ saṅkho brāhmaṇo ahoṣiṃ.
Mayā susīmassa paccekabuddhassa cetiyaṅgaṇe tiṇāni uddhaṭāni, tassa me
kammaṃ nissandena aṭṭhajojanamaggaṃ vihatakhāṇukakaṇṭakaṃ katvā
suddhaṃ samatalaṃ kariṃsu. Mayā tattha vālukā okiṇṇā, tassa me nissandena
aṭṭhajojanamagge vālukaṃ okiriṃsu. Mayā tattha vanakusumehi pūjā katā, tassa
me nissandena aṭṭhajojanamagge nānāvaṇṇāni pupphāni okiṇṇāni, ekayojana-
ṭṭhāne gaṅgāya udakaṃ pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṃ. Mayā tattha
kamaṇḍalu-udakena bhūmi paripphositā, tassa me nissandena vesāliyaṃ pokkha-
ravassaṃ vassi. Mayā tattha paṭākā, āropitā, chattakañca baddhaṃ, tassa me
nissandena yāva akaniṭṭhabhavanā dhajapaṭākachattātichattādīhi sakalacakkavā-
ḷagabbhaṃ ekussavaṃ viya (2.0280) jātaṃ. Iti kho, bhikkhave, esa pūjāsakkāro
mayhaṃ neva buddhānubhāvena nibbatto, na nāgadevabrahmānubhāvena, atīte
pana appamattakapariccāgānubhāvenā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gātha-
māha-

290. “Mattāsukhapariccāgā, passe ce vipulaṃ sukhaṃ;
caje mattāsukhaṃ dhīro, sampassaṃ vipulaṃ sukhaṃ”ti.

Tattha **mattāsukhapariccāgāti mattāsukhanti** pamāṇayuttakaṃ parittasukhaṃ
vuccati, tassa pariccāgena. **Vipulaṃ sukhaṃ** uḷāraṃ sukhaṃ nibbānasukhaṃ
vuccati, taṃ ce passeyyāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti- ekañhi bhojanapātiṃ sajjā-
petvā bhuñjantassa mattāsukhaṃ nāma uppajjati, taṃ pana pariccajitvā upo-
sathaṃ vā karontassa dānaṃ vā dadantassa vipulaṃ uḷāraṃ nibbānasukhaṃ
nāma nibbattati. Tasmā sace evaṃ tassa mattāsukhassa pariccāgā vipulaṃ
sukhaṃ passati, athetaṃ vipulaṃ sukhaṃ sammā passanto paṇḍito taṃ mattā-
sukhaṃ cajeyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Attanopubbakammavatthu paṭhamaṃ.

2. Kukkuṭa-aṇḍakhādikāvatthu

Paradukkhūpadhānenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto
ekaṃ kukkuṭa-aṇḍakhādikaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyā kira avidūre paṇḍuraṃ nāma eko gāmo, tattheke kevaṭṭo vasati. So

sāvattṭhiṃ gacchanto aciravatiyaṃ kacchapa-aṇḍāni disvā tāni ādāya sāvattṭhiṃ gantvā ekasmiṃ gehe pacāpetvā khādanto tasmīṃ gehe kumārikāyapi ekaṃ aṇḍaṃ adāsi. Sā taṃ khāditvā tato paṭṭhāya aññaṃ khādanīyaṃ nāma na icchi. Athassā mātā kukkuṭiyā vijātaṭṭhānato ekaṃ aṇḍaṃ gahetvā adāsi. Sā taṃ khāditvā rasataṇhāya baddhā tato paṭṭhāya sayameva kukkuṭiyā aṇḍāni gahetvā khādanti. Kukkuṭi vijātavijātakāle taṃ attano aṇḍāni gahetvā (2.0281) khādantiṃ disvā tāya upaddutā āghātaṃ bandhitvā “ito dāni cutā yakkhinī hutvā tava jātaḍā-rake khādituṃ samatthā hutvā nibbatteyyan”ti patthanaṃ paṭṭhapetvā kālaṃ katvā tasmīṃyeva gehe majjārī hutvā nibbatti. Itarāpi kālaṃ katvā tattheva kukkuṭi hutvā nibbatti. Kukkuṭi aṇḍāni vijāyi, majjārī āgantvā tāni khāditvā dutiyampi tatiyampi khādiyeva. Kukkuṭi “tayo vāre mama aṇḍāni khāditvā idāni mampi khāditukāmāsi, ito cutā saputtakaṃ taṃ khādituṃ labheyyan”ti patthanaṃ katvā tato cutā dīpinī hutvā nibbatti. Itarāpi kālaṃ katvā migī hutvā nibbatti. Tassā vijātakāle dīpinī āgantvā taṃ saddhiṃ puttehi khādi. Evaṃ khādantā pañcasu atabhāvasatesu aññaṃaññaṃsa dukkhaṃ uppādetvā avasāne ekā yakkhinī hutvā nibbatti, ekā sāvattṭhiyaṃ kuladhītā hutvā nibbatti. Ito paraṃ “na hi verena verāni”ti (dha. pa. 5) gāthāya vuttanayeneva veditabbaṃ. Idha pana satthā “veraṇhi averena upasammāti, no verena”ti vatvā ubhinnaṃpi dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

291. “Paradukkhūpadhānena, attano sukhamicchatī;
verasaṃsaggasaṃsaṭṭho, verā so na parimuccatī”ti.

Tattha **paradukkhūpadhānenā**ti parasmīṃ dukkhūpadhānena, parassa dukkhu-ppādanenāti attho. **Verasaṃsaggasaṃsaṭṭho**ti yo puggalo akkosanapaccakkosa-napaharaṇapaṭiharaṇādīnaṃ vasena aññaṃaññaṃ katena verasaṃsaggena saṃsaṭṭho. **Verā so na parimuccatī**ti niccakālaṃ veravasena dukkhameva pāpuṇā-tīti attho.

Desanāvasāne yakkhinī saraṇesu paṭiṭṭhāya pañca sīlāni samādiyitvā verato mucci, itarāpi sotāpattiphale paṭiṭṭhahi,

sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kukkuṭa-aṇḍakhādikāvattu dutiyaṃ.

3. Bhaddiyabhikkhuvattu

Yañhi (2.0282) **kiccanti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā bhaddiyaṃ nissāya jātiyāvane viharanto bhaddiye bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira pādukamaṇḍane uyyuttā ahesuṃ. Yathāha- “tena kho pana samayena bhaddiyā bhikkhū anekavihitaṃ pādukamaṇḍanānuyogamanuyuttā viharanti, tiṇa-pādukaṃ karontipi kārāpentipi, muñjapādukaṃ karontipi kārāpentipi, pabbajapādukaṃ hintālapādukaṃ kamalapādukaṃ kambalapādukaṃ karontipi kārāpentipi, riñcanti uddesaṃ paripucchaṃ adhisīlaṃ adhicittaṃ adhipaññaṃ” ti (mahāva. 251). Bhikkhū tesam tathākaraṇabhāvaṃ jānitvā ujjhāyitvā satthu ārocesuṃ. Satthā te bhikkhū garahitvā, “bhikkhave, tumhe aññaena kiccena āgatā aññasmiṃyeva kicce uyyuttā” ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

292. “Yañhi kiccaṃ apaviddhaṃ, akiccaṃ pana karīyati;
unnaḷānaṃ pamattānaṃ, tesam vaḍḍhanti āsavā.

293. “Yesañca susamāradhā, niccaṃ kāyagatā sati;
akiccaṃ te na sevanti, kicce sātaccakārino;
satānaṃ sampajānānaṃ, atthaṃ gacchanti āsavā” ti.

Tattha **yañhi kiccanti** bhikkhuno hi pabbajitakālato paṭṭhāya aparimāṇasilakkhandhagopanaṃ araññāvāso dhutaṅgapariharaṇaṃ bhāvanārāmatāti evamāḍiṇi kiccaṃ nāma. Imehi pana yaṃ attano kiccaṃ, taṃ apaviddhaṃ chaḍḍitaṃ. **Akiccanti** bhikkhuno chattamaṇḍanaṃ upāhanamaṇḍanaṃ pādukapattathālakadhammakaraṇakāyabandhana-aṃsabaddhakamaṇḍanaṃ akiccaṃ nāma. Yehi taṃ kayirati, tesam mānanaḷaṃ ukkhipitvā caraṇena unnaḷānaṃ sativossaggena pamattānaṃ cattāro āsavā vaḍḍhantīti attho. **Susamāradhāti** supaggahitā. **Kāyagatā satīti** kāyānupassanābhāvanā. **Akiccanti** te etaṃ chattamaṇḍanādikaṃ akiccaṃ na sevanti na karontīti attho. **Kicceti** pabbajitakālato paṭṭhāya kattabbe aparimāṇasilakkhandhagopanādike karaṇīye. **Sātaccakārino**ti satatakārino aṭṭhita-kārino. Tesam satiyā avippavāsenā satānaṃ sātthakasampajāññaṃ (2.0283) sappāyasampajāññaṃ gocarasampajāññaṃ asammohasampajāññanti catūhi sampajāññehi sampajānānaṃ cattāropi āsavā atthaṃ gacchanti, parikkhayaṃ abhāvaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahiṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bhaddiyavattu tatiyaṃ.

4. Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu

Mātaranti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto lakuṇḍakabhaddiyattheraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi sambahulā āgantukā bhikkhū satthāraṃ divāṭṭhāne nisinnaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdimṣu. Tasmim̄ khaṇe lakuṇḍakabhaddiyatthero bhagavato avidūre atikkamati. Satthā tesam̄ bhikkhūnaṃ cittācāraṃ ñatvā oloketvā “passatha, bhikkhave, ayaṃ bhikkhu mātāpitaro hantvā niddukkho hutvā yāti”ti vatvā tehi bhikkhūhi “kiṃ nu kho satthā vadati”ti aññamaññaṃ mukhāni oloketvā saṃsayapakkhandehi, “bhante, kiṃ nāmetaṃ vadethā”ti vutte tesam̄ dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

294. “Mātaraṃ pitaraṃ hantvā, rājāno dve ca khattiye;
raṭṭhaṃ sānucaraṃ hantvā, anīgho yāti brāhmaṇo”ti.

Tattha **sānucaranti** āyasādhakena āyuttakena sahitaṃ. Ettha hi “taṇhā janeti purisaṃ”ti (saṃ. ni. 1.55-57) vacanato tisu bhavesu sattānaṃ jananaṃ taṇhā mātā nāma. “Ahaṃ asukassa nāma rañño vā rājamahāmattassa vā putto”ti pitaraṃ nissāya asmimānassa uppajjanato asmimāno pitā nāma. Loko viya rājānaṃ yasmā sabbadiṭṭhigatāni dve sassatucchedadiṭṭhiyo bhajanti, tasmā dve sassatucchedadiṭṭhiyo dve khattiyarājāno nāma. Dvādasāyatanāni vitthataṭṭhena raṭṭhadisattā raṭṭhaṃ nāma. Āyasādhako (2.0284) āyuttakapuriso viya tannissito nandirāgo anucaro nāma. **Anīghoti** niddukkho. **Brāhmaṇoti** khīṇāsavo. Etesaṃ taṇhādīnaṃ arahattamaggañāṇāsinaṃ hatattā khīṇāsavo niddukkho hutvā yāti ayame-tthattho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsu.

Dutiyagāthāyapi vatthu purimasadisameva. Tadā hi satthā lakuṇḍakabhaddiyattherameva ārabha kathesi. Tesam̄ dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

295. “Mātaraṃ pitaraṃ hantvā, rājāno dve ca sotthiye;
veyagghapañcamaṃ hantvā, anīgho yāti brāhmaṇo”ti.

Tattha **dve ca sotthiyeti** dve ca brāhmaṇe. Imissā gāthāya satthā attano dhammissaratāya ca desanāvidhikusalatāya ca sassatucchedadiṭṭhiyo dve brāhmaṇarājāno ca katvā kathesi. **Veyagghapañcamanti** ettha byagghānucarito sappātibhayo duppaṭipanno maggo veyaggho nāma, vicikicchānīvaraṇampi tena sadisatāya veyagghaṃ nāma, taṃ pañcamaṃ assāti nīvaraṇapañcakaṃ veyagghapañcamaṃ nāma. Idañca veyagghapañcamaṃ arahattamaggañāṇāsinaṃ nissesam̄ hantvā anīghova yāti brāhmaṇoti ayametthattho. Sesam̄ purimasadisamevāti.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu catutthaṃ.

5. Dārusākaṭikaputtavatthu

Suppabuddhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvane viharanto dārusākaṭi-kassa puttaṃ ārabba kathesi.

Rājagahaṃmiñhi sammādiṭṭhikaputto micchādiṭṭhikaputtoti dve dārakā abhikkhaṇaṃ guḷakīḷaṃ kīḷanti. Tesu sammādiṭṭhikaputto guḷaṃ khipamaṇo buddhānussatiṃ āvajjetvā “namo buddhassa”ti vatvā vatvā guḷaṃ khipati. Itaro titthiyaguṇe uddisitvā “namo arahantānaṃ”ti vatvā vatvā khipati. Tesu sammādiṭṭhikassa (2.0285) putto jināti, itaro pana parājayati. So tassa kiriyāṃ disvā “ayaṃ evaṃ anussarivā evaṃ vatvā guḷaṃ khipanto mamaṃ jināti, ahampi evarūpaṃ karissāmi”ti buddhānussatiyaṃ paricayamakāsi. Athekadivasāṃ tassa pitā sakaṭaṃ yojetvā dārūnaṃ atthāya gacchanto tampi dāraṃ ādāya gantvā aṭaviyaṃ dārūnaṃ sakaṭaṃ pūretvā āgacchanto bahinagare susānasāmaṇe udakaphāsukaṭṭhāne goṇe mocetvā bhātavissaggamakāsi. Athassa te goṇā sāyanhasamaye nagaraṃ pavisaṇena gogaṇena saddhiṃ nagaraṃ pavisimṃsu. Sākaṭikopi goṇe anubandhanto nagaraṃ pavisitvā sāyaṃ goṇe disvā ādāya nikkhamanto dvāraṃ na sampāpuṇi. Tasmiñhi asampatteyeva dvāraṃ pihitaṃ.

Athassa putto ekakova rattibhāge sakaṭassa heṭṭhā nipajjitvā niddaṃ okkama. Rājagahaṃ pana pakatiyāpi amanussabahaḷaṃ. Ayañca susānasantike nipanna. Tattha naṃ dve amanussā passimṃsu. Eko sāsanassa paṭikaṇḍako micchādiṭṭhiko, eko sammādiṭṭhiko. Tesu micchādiṭṭhiko āha- “ayaṃ no bhakkho, imaṃ khādissāma”ti. Itaro “alaṃ mā te rucā”ti nivāreti. So tena nivāriyamānopi tassa vacanaṃ anādiyivā dāraṃ pādesu gahetvā ākaḍḍhi. So buddhānussatiyā paricitattā tasmimṃ khaṇe “namo buddhassa”ti āha. Amanusso mahābhayaḷito paṭikkamivā aṭṭhāsi. Atha naṃ itaro “amhehi akiccaṃ kataṃ, daṇḍakammaṃ tassa karomā”ti vatvā taṃ rakkhamāno aṭṭhāsi. Micchādiṭṭhiko nagaraṃ pavisitvā rañño bhojanapātiṃ pūretvā bhojanaṃ āhari. Atha naṃ ubhopi tassa mātāpitaro viya hutvā upaṭṭhāpetvā bhojetvā “imāni akkharāni rājāva passatu, mā añño”ti taṃ pavattiṃ pakāsentā yakkhānubhāvena bhojanapātiyaṃ akkharāni chinditvā pātiṃ dārusakaṭe pakkhipitvā sabbarattiṃ ārakkhaṃ katvā pakkamimṃsu.

Punadivase “rājakulato corehi bhojanabhaṇḍaṃ avahaṭaṇ”ti kolāhalaṃ karontā dvārāni pidahitvā olokentā tattha apassantā nagarā nikkhamitvā ito cito ca olokentā dārusakaṭe suvaṇṇapātiṃ disvā “ayaṃ coro”ti taṃ dāraṃ gahetvā rañño dassesumṃ. Rājā akkharāni disvā “kiṃ etaṃ, tātā”ti pucchitvā “nāhaṃ (2.0286), deva, jānāmi, mātāpitaro me āgantvā rattiṃ bhojetvā rakkhamānā aṭṭhaṃsu, ahampi mātāpitaro maṃ rakkhantīti nibbhayova niddaṃ upagato. Ettakaṃ ahaṃ jānāmi”ti. Athassa mātāpitaropi taṃ ṭhānaṃ āgamaṃsu. Rājā taṃ pavattiṃ ṇatvā te tayopi jane ādāya satthu santikaṃ gantvā sabbaṃ ārocetvā “kiṃ nu kho, bhante, buddhānussati eva rakkhā hoti, udāhu dhammānussati-ādayopi”ti pucchi. Athassa satthā, “mahārāja, na kevalaṃ buddhānussatiyeva rakkhā, yesaṃ pana chabbidhena cittaṃ subhāvitāṃ, tesāṃ aññaṇa rakkhāvaraṇena vā mantosa-dhehi vā kiccaṃ natthi”ti vatvā cha ṭhānāni dassento imā gāthā abhāsi.

296. “Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka;
yesaṃ divā ca ratta ca, niccaṃ buddhagatā sati.

297. “Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka; yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ dhammagatā sati.

298. “Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka; yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ saṅghagatā sati.

299. “Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka; yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ kāyagatā sati.

300. “Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka; yesaṃ divā ca ratto ca, ahiṃsāya rato mano.

301. “Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka; yesaṃ divā ca ratto ca, bhāvanāya rato mano”ti.

Tattha **suppabuddhaṃ pabujjhantīti** buddhagataṃ satiṃ gahetvā supantā, gahe-
tvāyeva ca pabujjhantā suppabuddhaṃ pabujjhanti nāma. **Sadā gotamasāvakāti**
gotamagottassa buddhassa savanante jātattā tasseva anusāsanīyā savanatāya
gotamasāvaka. **Buddhagatā satīti** yesaṃ “itipi so bhagavā”ti-ādippabhede buddha-
guṇe ārabha uppajjamānā sati niccakālaṃ atthi, te sadāpi suppabuddhaṃ pabu-
jjhantīti attho. Tathā asakkontā pana ekadivasam (2.0287) tīsu kālesu dvīsu
kālesu ekasmimpi kāle buddhānussatiṃ manasi karontā suppabuddhaṃ pabujjha-
ntiyeva nāma. **Dhammagatā satīti** “svākhāto bhagavatā dhammo”ti-ādippabhede
dhammaguṇe ārabha uppajjamānā sati. **Saṅghagatā satīti** “suppaṭipanno bhaga-
vato sāvakaṃgho”ti-ādippabhede saṅghaguṇe ārabha uppajjamānā sati.

Kāyagatā satīti dvattiṃsākāravasena vā navasivathikāvasena vā catudhātuva-
tthānavasena vā ajjhattanīlakasiṇādirūpajjhānavasena vā uppajjamānā sati. **Ahiṃ-
sāya ratoti** “so karuṇāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharatī” ti (vibha.
642) evaṃ vuttāya karuṇābhāvanāya rato. **Bhāvanāyāti** mettābhāvanāya.
Kiñcāpi heṭṭhā karuṇābhāvanāya vuttattā idha sabbāpi avasesā bhāvanā nāma,
idha pana mettābhāvanāva adhippetā. Sesam paṭhamagāthāya vuttanayeneva
veditabbaṃ.

Desanāvasāne dārako saddhiṃ mātāpitūhi sotāpattiphale patiṭṭhahi. Pacchā
pana pabbajitvā sabbepi arahattaṃ pāpuṇiṃsu, sampattānampi sātthikā dhamma-
desanā ahosīti.

Dārusākaṭikaputtavatthu pañcamaṃ.

6. Vajjiputtakabhikkhuvatthu

Duppabbajanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā vesāliṃ nissāya mahāvane viha-
ranto aññataramaṃ vajjiputtakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Taṃ sandhāya vuttaṃ-
aññataro vajjiputtako bhikkhu vesāliyaṃ viharati aññatarasmiṃ vanasaṇḍe, tena
kho pana samayena vesāliyaṃ sabbarattichaṇo hoti. Atha kho so bhikkhu vesā-
liyā tūriyatālitavāditanigghosāsaddaṃ sutvā paridevamāno tāyaṃ velāyaṃ imaṃ
gāthaṃ abhāsi-

“Ekakā mayaṃ araṇṇe viharāma,
apaviddhaṃva vanasmiṃ dārukaṃ;
etādisikāya rattiyā,
kosu nāmamhehi pāpiyo” ti. (saṃ. ni. 1.229);

So (2.0288) kira vajjiraṭṭhe rājaputto vārena sampattaṃ rajjaṃ pahāya pabbajito
vesāliyaṃ cātumahārājikehi saddhiṃ ekābaddhaṃ katvā sakalanagare dhajapaṭā-
kādihi paṭimaṇḍite komudiyā puṇṇamāya sabbarattiṃ chaṇavāre vattamāne
bheriyādīnaṃ tūriyānaṃ tālitānaṃ nigghosaṃ viṇādīnañca vādītānaṃ saddaṃ
suvā yāni vesāliyaṃ satta rājasahassāni satta rājasatāni satta rājāno, tattakā eva
ca nesam uparājasenāpati-ādayo, tesu alaṅkatapaṭiyattesu nakkhattakīḷanathāya
vīthiṃ otiṇṇesu saṭṭhihatthe mahācaṅkame caṅkamamāno gaganamajjhe ṭhitaṃ
puṇṇacandaṃ disvā caṅkamakoṭiyaṃ phalakaṃ nissāya ṭhito veṭhanālaṅkāravira-
hitattā vane chaḍḍitadārukaṃ viya attabhāvaṃ oloketvā “atthi nu kho añño
amhehi lāmakataro” ti cintento pakatiyā āraṇṇakādiguṇayuttopi tasmim khaṇe ana-
bhiratiyā pīlito evamāha. So tasmim vanasaṇḍe adhivatthāya devatāya “imaṃ
bhikkhuṃ saṃvejessāmī” ti adhippāyena-

“Ekakova tvaṃ araṇṇe viharasi, apaviddhaṃva vanasmiṃ dārukaṃ;
tassa te bahukā pihayanti, nerayikā viya saggagāminan” ti. (saṃ. ni. 1.229)-

Vuttaṃ imaṃ gāthaṃ sutvā punadivase satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisīdi.
Satthā taṃ pavattiṃ ṇatvā gharāvāsassa dukkhataṃ pakāsetukāmo pañca

dukkhāni samodhānetvā imaṃ gāthamāha-

302. “Duppabbajjaṃ durabhiramaṃ, durāvāsā gharā dukkhā;
dukkhosamānasaṃvāso, dukkhānupatitaddhagū;
tasmā na caddhagū siyā, na ca dukkhānupatito siyā” ti.

Tattha **duppabbajjanti** appaṃ vā mahantaṃ vā bhogakkhandhañceva ñātipariva-
ṭṭaṅca pahāya imasmim̐ sāsane uraṃ datvā pabbajjaṃ nāma dukkhaṃ. **Durabhira-**
manti evaṃ pabbajitenāpi bhikkhācariyāya jīvitavuttiṃ ghaṭentena aparimāṇasīla-
kkhandhagopanadhammānudhammappaṭtipattipūraṇavasena abhiramituṃ
dukkhaṃ. **Durāvāsāti** yasmā pana gharaṃ āvasantena rājūnaṃ rājakiccaṃ, issa-
rānaṃ issarakiccaṃ vahitabbaṃ, parijanā ceva dhammikā samaṇabrāhmaṇā ca
saṅgahitabbā. Evaṃ santepi gharāvāso chiddaghaṭo viya mahāsamuddo viya ca
duppūro. Tasmā gharāvāsā (2.0289) nāmete durāvāsā dukkhā āvasituṃ, teneva
kāraṇena dukkhāti attho. **Dukkho samānasaṃvāsoti** gihino vā hi ye jātigottakula-
bhogehi pabbajitā vā sīlācārabāhusaccādīhi samānāpi hutvā “kosi tvaṃ, kosmi
ahan” ti-ādīni vatvā adhikaraṇapasutā honti, te asamānā nāma, tehi saddhiṃ
saṃvāso dukkhoti attho. **Dukkhānupatitaddhagūti** ye vaṭṭasaṅkhātaṃ addhānaṃ
paṭipannattā addhagū, te dukkhe anupatitāva. **Tasmā na caddhagūti** yasmā
dukkhānupatitabhāvopi dukkho addhagūbhāvopi, tasmā vaṭṭasaṅkhātaṃ
addhānaṃ gamanatāya addhagū na bhavēyya, vuttappakārena dukkhena anupa-
titopi na bhavēyyāti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu pañcasu ṭhānesu dassite dukkhe nibbindanto pañco-
rambhāgiyāni pañca uddhambhāgiyāni saṃyojanāni padāletvā arahatte patiṭṭha-
hīti.

Vajjiputtakabhikkhuvatthu chaṭṭhaṃ.

7. Cittagahapativatthu

Saddhoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto cittagahapatiṃ
ārabbha kathesi. Vatthu bālavagge “asantaṃ bhāvanamiccheyyā” ti gāthāvaṇṇa-
nāya vitthāritaṃ. Gāthāpi tattheva vuttā. Vuttañhetuṃ tattha (dha. pa. aṭṭha. 1.74)-

“Kiṃ pana, bhante, etassa tumhākaṃ santikaṃ āgacchantassevāyaṃ lābhasa-
kkāro uppajjati, udāhu aññattha gacchantassāpi uppajjati” ti. “Ānanda, mama
santikaṃ āgacchantassāpi aññattha gacchantassāpi tassa uppajjateva. Ayañhi
upāsako saddho pasanno sampannasīlo, evarūpo puggalo yaṃ yaṃ padesaṃ
bhajati, tattha tatthevassa lābhasakkāro nibbattati” ti vatvā imaṃ gāthamāha-

303. “Saddho sīlena sampanno, yasobhogasamappito;

yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito” ti. (dha. pa. aṭṭha. 1.74);

Tattha (2.0290) **saddhoti** lokiyalokuttarasaddhāya samannāgato. **Sīlenāti** āgāri-
yasīlaṃ, anāgāriyasīlanti duvidhaṃ sīlaṃ. Tesu idha āgāriyasīlaṃ adhippetāṃ,
tena samannāgatoti attho. **Yasobhogasamappitoti** yādiso anāthapiṇḍikādīnaṃ

pañca-upāsakasataparivārasaṅkhāto āgāriyayaso, tādiseveva yasena dhanadha-
ññādiko ceva sattavidha-ariyadhanasaṅkhāto cāti duvidho bhogo, tena samannā-
gatoti attho. **Yaṃ yaṃ padesanti** puratthimādīsu disāsu evarūpo kulaputto yaṃ
yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattha evarūpena lābhasakkārena pūjitova hotīti attho.
Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Cittagahapativatthu sattamaṃ.

8. Cūḷasubhaddāvatthu

Dūre santoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍi-
kassa dhītaraṃ cūḷasubhaddaṃ nāma ārabha kathesi.

Anāthapiṇḍikassa kira daharakā lato paṭṭhāya ugganagaravāsī uggo nāma
seṭṭhiputto sahāyako ahosi. Te ekācariyakule sippaṃ uggaṇhantā aññamaññaṃ
katikaṃ kariṃsu “amhākaṃ vayappattakāle puttadhītasu jātāsu yo puttassa
dhītaraṃ vāreti, tena tassa dhītā dātābbā”ti. Te ubhopi vayappattā attano attano
nagare seṭṭhiṭṭhāne patiṭṭhahiṃsu. Athekasmiṃ samaye uggaseṭṭhi vaṇijjaṃ payo-
jento pañcahi sakaṭasatehi sāvattiṃ agamāsī. Anāthapiṇḍiko attano dhītaraṃ
cūḷasubhaddaṃ āmantetvā, “amma, pitā te uggaseṭṭhi nāma āgato, tassa kattabba-
kiccaṃ sabbaṃ tava bhāro”ti āṇāpesi. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā tassa āgatadiva-
sato paṭṭhāya sahattheneva sūpabyañjanādīni sampādeti, mālāgandhavilepanā-
dīni abhisāṅkharoti, bhojanakāle tassa nhānodakaṃ paṭiyādāpetvā nhānakā lato
paṭṭhāya sabbakiccāni sādhukaṃ karoti.

Uggaseṭṭhi (2.0291) tassā ācārasampattiṃ disvā pasannacitto ekadivasamaṃ anā-
thapiṇḍikena saddhiṃ sukhakathāya sannisinno “mayamaṃ daharakāle evamaṃ nāma
katikaṃ karimhā”ti sāretvā cūḷasubhaddaṃ attano puttassatthāya vāresi. So pana
pakatiyāva micchādiṭṭhiko. Tasmā dasabalassa tamatthamaṃ ārocetvā satthārā
uggaseṭṭhissūpanissayaṃ disvā anuññāto bhariyāya saddhiṃ mantetvā tassa
vacanaṃ sampaṭicchitvā divasaṃ vavattapetvā dhītaraṃ visākhamaṃ datvā uyyo-
jento dhanañcayaseṭṭhi viya mahantaṃ sakkāraṃ katvā subhaddaṃ āmantetvā,
“amma, sasurakule vasantiyā nāma anto-aggi bahi na nīharitabbo”ti (a. ni. aṭṭha. 1.
1.259; dha. pa. aṭṭha. 1.52 visākhāvatthu) dhanañcayaseṭṭhinā visākhāya dinnana-
yeneva dasa ovāde datvā “sace me gataṭṭhāne dhītu doso uppajjati, tumhehi
sodhetabbo”ti aṭṭha kuṭumbike pāṭibhoge gahetvā tassā uyyojanadivase buddha-
ppamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā purimabhava dhītārā
katānaṃ sucaritānaṃ phalavibhūtiṃ lokassa pākaṭamaṃ katvā dassento viya maha-
ntena sakkārena dhītaraṃ uyyojesi. Tassā anupubbena ugganagaraṃ pattakāle
sasurakulena saddhiṃ mahājano paccuggamanamakāsī.

Sāpi attano sirivibhavaṃ pākaṭamaṃ kātuṃ visākhā viya sakalanagaraṃ attānaṃ
dassenti rathe ṭhatvā nagaraṃ pavisitvā nāgarehi pesite paṇṇākāre gahetvā anu-
rūpavasena tesamaṃ tesamaṃ pesenti sakalanagaraṃ attano guṇehi ekābaddhama-

kāsi. Maṅgaladivasādīsu panassā sasuro acelakānaṃ sakkāraṃ karonto
“āgantvā amhākaṃ samaṇe vandatū”ti pesesi. Sā lajjāya nagge passituṃ asa-
kkontī gantuṃ na icchatī. So punappunaṃ pesetvāpi tāya paṭikkhitto kujjhivā
“nīharatha nan”ti āha. Sā “na sakkā mama akāraṇena dosaṃ āropetun”ti kuṭu-
mbike pakkosāpetvā tamatthaṃ ārocesi. Te tassā niddosabhāvaṃ ñatvā seṭṭhiṃ
saññāpesuṃ. So “ayaṃ mama samaṇe ahirikāti na vandī”ti bhariyāya ārocesi. Sā
“kīdisā nu kho imissā samaṇā, ativiya tesaṃ pasaṃsati”ti taṃ pakkosāpetvā āha-

“Kīdisā samaṇā tuyhaṃ, bāḷhaṃ kho ne pasaṃsasi;

kiṃsīlā kiṃsamācārā, taṃ me akkhāhi pucchitā”ti. (a. ni. aṭṭha. 2.4.24);

Athassā (2.0292) subhaddā buddhānañceva buddhasāvakānañca guṇe pakā-
sentī-

“Santindriyā santamānasā, santaṃ tesaṃ gataṃ ṭhitaṃ;

okkhittacakkhū mitabhāṇī, tādisā samaṇā mama. (a. ni. aṭṭha. 2.4.24);

“Kāyakammaṃ suci nesaṃ, vācākammaṃ anāvilaṃ;

manokammaṃ suvisuddhaṃ, tādisā samaṇā mama.

“Vimalā saṅkhamuttābhā, suddhā antarabāhirā;

puṇṇā suddhehi dhammehi, tādisā samaṇā mama.

“Lābhena unnato loko, alābhena ca onato;

lābhālābhena ekaṭṭhā, tādisā samaṇā mama.

“Yasena unnato loko, ayasena ca onato;

yasāyasena ekaṭṭhā, tādisā samaṇā mama.

“Pasamsāyunnato loko, nindāyāpi ca onato;

samā nindāpasamsāsu, tādisā samaṇā mama.

“Sukhena unnato loko, dukkhenāpi ca onato;

akampā sukhadukkhesu, tādisā samaṇā mamā”ti.-

Evamādihi vacanehi sassuṃ tosesi.

Atha naṃ “sakkā tava samaṇe amhākampi dassetun”ti vatvā “sakkā”ti vutte “tena hi yathā mayaṃ te passāma, tathā karohī”ti vutte sā “sādhū”ti buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ sajjetvā uparipāsādātaḥ thatvā jetavanābhimukhī sakkaccaṃ pañcapatiṭṭhitena vanditvā buddhaguṇe āvajjetvā gandhavāsapupphadhumeḥi pūjaṃ katvā, “bhante, svātanāya buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantemi, iminā me saññāṇena satthā nimantitabhāvaṃ jānātū”-ti sumanapupphānaṃ aṭṭha muṭṭhiyo ākāse khipi. Pupphāni gantvā catuparisa-majjhe dhammaṃ desentassa satthuno upari mālāvitānaṃ hutvā aṭṭhaṃsu. Tasmim̐ khaṇe anāthapiṇḍikopi dhammakathaṃ sutvā svātanāya satthāraṃ nimantesi. Satthā “adhivutthaṃ mayā, gahapati, svātanāya bhattaṃ”ti vatvā, “bhante, mayā puretaraṃ āgato natthi, kassa nu kho vo adhvutthan”ti vutte “cūḷasubhaddāya, gahapati, nimantito”ti (2.0293) vatvā “nanu, bhante, cūḷasubhaddā dūre vasati ito vīsatiyojanasatamatthake”ti vutte, “āma gahapati, dūre vasantāpi hi sappurisā abhimukhe ṭhitā viya pakāseti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

304. “Dūre santo pakāseti, himavantova pabbato;

asantettha na dissanti, rattim̐ khittā yathā sarā”ti.

Tattha **santoti** rāgādīnaṃ santatāya buddhādayo santā nāma. Idha pana pubba-buddhesu katādhikārā ussannakusalamūlā bhāvitabhāvanā sattā santoti adhippetā. **Pakāseti**ti dūre ṭhitāpi buddhānaṃ ṇāṇapathaṃ āgacchantā pākaṭā honti. **Himavanto vā**ti yathā hi tiyojanasahassavittatho pañcayojanasatubbedho caturāsītiyā kūṭasahasseeḥi paṭimaṇḍito himavantapabbato dūre ṭhitānampi abhimukhe ṭhito viya pakāseti, evaṃ pakāseti attho. **Asantetthā**ti diṭṭhadhammagarukā vitiṇṇaparalokā āmisacakkhukā jīvikatthāya pabbajitā bālapuggalā asanto nāma, te ettha buddhānaṃ dakkhiṇassa jāṇumaṇḍalassa santike nisinnāpi na dissanti na paññāyanti. **Rattim̐ khittā**ti rattim̐ caturaṅgasamannāgate andhakāre khittasarā viya tathārūpassa upanissayabhūtassa pubbahetuno abhāvena na paññāyanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sakko devarājā “satthārā subhaddāya nimantanaṃ adhvāsitan”ti ṇatvā vissakammadevaputtaṃ āṇāpesi- “pañca kūṭāgārasatāni nimminivā sve buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ ugganagaraṃ nehi”ti. So punadvise pañcasatāni kūṭāgārāni nimminivā jetavanadvāre aṭṭhāsi. Satthā uccinitvā visuddhakhīṇāsavānaṃ yeva pañcasatāni ādāya saporivāro kūṭāgāresu nisīditvā ugganagaraṃ agamāsi. Uggasetṭhipi saporivāro subhaddāya dinnanayeneva tathāgatassa āgatamaggaṃ

olokento satthāraṃ mahantena sirivibhavana āgacchantam disvā pasannamā-
naso mālādīhi mahantam sakkāraṃ karonto saporivāro sampaticchitvā vanditvā
mahādānaṃ datvā punappunaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ adāsi. Satthā-
pissa sappāyaṃ sallakkhetvā dhammaṃ (2.0294) desesi. Tam ādiṃ katvā caturā-
sītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Satthā “cūḷasubhaddāya anu-
ggahaṇattham tvam idheva hohi”ti anuruddhattheraṃ nivattāpetvā sāvattlimeva
agamāsi. Tato paṭṭhāya tam nagaraṃ saddhāsampannaṃ ahosīti.

Cūḷasubhaddāvattu aṭṭhamaṃ.

9. Ekavīhārittheravattu

Ekāsananti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekavīhārittheraṃ
nāma ārabha kathesi.

So kira thero ekakova seyyaṃ kappeti, ekakova nisīdati, ekakova caṅkamati,
ekakova tiṭṭhatīti catuparisantare pākaṭo ahosi. Atha naṃ bhikkhū, “bhante, eva-
rūpo nāmāyaṃ thero”ti tathāgatassārocesuṃ. Satthā “sādhu sādhu”ti tassa
sādhukāraṃ datvā “bhikkhunā nāma pavivittena bhavitabban”ti viveke ānisaṃsaṃ
kathetvā imaṃ gāthamāha-

305. “Ekāsaṃ ekaseyyaṃ, eko caramatandito;
eko damayamattānaṃ, vanante ramito siyā”ti.

Tattha **ekāsaṃ ekaseyyanti** bhikkhusahassamajjhepi mūlakammaṭṭhānaṃ
avijahitvā teneva manasikārena nisinnassa āsanaṃ ekāsaṃ nāma. Lohapāsā-
dasadisepi ca pāsāde bhikkhusahassamajjhepi paññatte vicitrapaccattharaṇūpa-
dhāne mahārahe sayane satiṃ upaṭṭhapetvā dakkhiṇena passena mūlakamma-
ṭṭhānamanasikārena nipannassa bhikkhuno seyyā ekaseyyā nāma. Evarūpaṃ
ekāsanañca ekaseyyañca bhajethāti attho. **Atanditoti** jaṅghabalaṃ nissāya jīvita-
kappanena akusīto hutvā sabbīriyāpathesu ekakova carantoti attho. **Eko dama-
yanti** rattitiṭṭhānādīsu (2.0295) kammaṭṭhānaṃ anuyuñjitvā maggaphalādhigamava-
sena ekova hutvā attānaṃ damentoti attho. **Vanante ramito siyā**ti evaṃ attānaṃ
damento itthipurisasaddādīhi pavivitte vananteyeva abhiramito bhavēyya. Na hi
sakkā ākiṇṇavīhārinā evaṃ attānaṃ dametunti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu. Tato paṭṭhāya mahājano
ekavīhārikameva patthesīti.

Ekavīhārittheravattu navamaṃ.

Pakiṇṇakavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekavīsatimo vaggo.

22. Nirayavaggo

1. Sundarīparibbājikāvattu

Abhūtavādīti (2.0296) imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sundariṃ paribbājikaṃ ārabha kathesi.

“Tena kho pana samayena bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito”ti vatthu vitthārato udāne (udā. 38) āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo- bhagavato kira bhikkhusaṅghassa ca pañcannaṃ mahānadīnaṃ mahoghasadise lābhasakkāre uppanne hatalābhasakkārā aññatitthiyā sūriyuggamanakāle khajjopanakā viya nippabhā hutvā ekato sannipativā mantayiṃsu- “mayaṃ samaṇassa gotamassa uppannakālato paṭṭhāya hatalābhasakkārā, na no koci atthibhāvampi jānāti, kena nu kho saddhiṃ ekato hutvā samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāramassa antaradhāpeyyāmā”ti. Atha nesamaṃ etadahosi- “sundariyā saddhiṃ ekato hutvā sakkuṇissāmā”ti. Te ekadivasaṃ sundariṃ titthiyārāmaṃ pavisitvā vanditvā ṭhitaṃ nālapiyaṃsu. Sā punappunaṃ sallapantīpi paṭivacanaṃ alabhitvā “api panayyā, kenaci viheṭhitatthā”ti pucchi. “Kiṃ, bhagini, samaṇaṃ gotamaṃ amhe viheṭhetvā hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na passasī”ti? “Mayā ettha kiṃ kātuṃ vaṭṭati”ti? “Tvamaṃ khosi, bhagini, abhirūpā sobhaggappattā, samaṇassa gotamassa ayasaṃ āropetvā mahājanaṃ tava kathaṃ gāhāpetvā hatalābhasakkāraṃ karohi”ti. Sā taṃ sutvā “sādhū”ti sampaṭicchitvā pakkantā tato paṭṭhāya mālāgandhavilepanakappūrakaṭukaphalādīni gahetvā sāyaṃ mahājanassa satthu dhammadesanaṃ sutvā nagaraṃ pavisanakāle jetavanābhimukhī gacchati, “kahaṃ gacchasī”ti ca puṭṭhā “samaṇassa gotamassa santikaṃ gamissāmi, ahañhi tena saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasāmi”ti vatvā aññatarasmiṃ titthiyārāme vasitvā pātova jetavanamaggaṃ otarivā nagarābhimukhī āgacchantī “kiṃ, sundari, kahaṃ gatāsī”ti puṭṭhā “samaṇena gotamena saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā taṃ kilesaratiyā ramāpetvā āgatāmhī”ti vadati.

Atha (2.0297) te katipāhaccayena dhuttānaṃ kahāpaṇe datvā “gacchatha sundariṃ māretvā samaṇassa gotamassa gandhakuṭiyā samīpe mālākacavarantare nikkhipitvā ethā”ti vadiṃsu. Te tathā akaṃsu. Tato titthiyā “sundariṃ na passāmā”ti kolāhalaṃ katvā rañño ārocetvā “kahaṃ vo āsaṅkā”ti vuttā “imesu divasesu jetavane vasati, tatthassā pavattiṃ na jānāmā”ti vatvā “tena hi gacchatha, naṃ vicinathā”ti raññā anuññātā attano upaṭṭhāke gahetvā jetavanaṃ gantvā vicinantā mālākacavarantare taṃ disvā mañcakaṃ āropetvā nagaraṃ pavesetvā “samaṇassa gotamassa sāvakā ‘satthārā kataṃ pāpakammaṃ paṭicchādessāmā’ti sundariṃ māretvā mālākacavarantare nikkhipiyaṃsu”ti rañño āroca-

yimṣu. Rājā “tena hi gacchatha, nagaraṃ āhiṇḍathā”ti āha. Te nagaravithisu “passatha samaṇānaṃ sakyaputtiyānaṃ kamman”ti-ādīni vatvā puna rañño nive-
sanadvāraṃ āgamimṣu. Rājā sundariyā sarīraṃ āmakasusāne aṭṭakaṃ āropetvā
rakkhāpesi. Sāvattvivāsino ṭhapetvā ariyasāvake sesā yebhuyyena “passatha
samaṇānaṃ sakyaputtiyānaṃ kamman”ti-ādīni vatvā antonagarepi bahinagarepi
bhikkhū akkosantā vicaranti. Bhikkhū taṃ pavattiṃ tathāgatassa ārocesuṃ.
Satthā “tena hi tumhepi te manusse evaṃ paṭicodethā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

306. “Abhūtavādī nirayaṃ upeti,
yo vāpi katvā na karomicāha;
ubhopi te pecca samā bhavanti,
nihīnakammā manujā paratthā”ti.

Tattha **abhūtavādī**ti parassa dosaṃ adisvāva musāvādaṃ katvā tucchena
paraṃ abbhācikkhanto. **Katvā**ti yo vā pana pāpakammaṃ katvā “nāhaṃ etaṃ
karomī”ti āha. **Pecca samā bhavanti**ti te ubhopi janā paralokaṃ gantvā nirayaṃ
upagamanena gatiyā samā bhavanti. Gatiyeva nesaṃ paricchinnā, āyu pana
nesaṃ na paricchinnaṃ. Bahukañhi pāpakammaṃ katvā ciraṃ niraye paccanti,
parittaṃ katvā appamattakameva kālaṃ. Yasmā pana nesaṃ ubhinnaṃpi (2.0298)
lāmakameva kammaṃ, tena vuttaṃ- **“nihīnakammā manujā paratthā”**ti. Para-
tthāti imassa pana padassa purato peccapadena sambandho. Pecca parattha ito
gantvā te nihīnakammā paraloke samā bhavanti attho. Desanāvasāne bahū sotā-
pattiphalādīni pāpuṇimṣūti.

Rājā “sundariyā aññehi māritabhāvaṃ jānāthā”ti purise uyyojesi. Atha te dhuttā
tehi kahāpaṇehi suraṃ pivantā aññamaññaṃ kalahaṃ kariṃsu. Eko ekaṃ āha-
“tvaṃ sundariṃ ekappahāreneva māretvā mālākacavarantare nikkhipitvā tato
laddhakahāpaṇehi suraṃ pivasi, hotu hotū”ti. Rājapurisā te dhutte gahetvā rañño
dassesuṃ. Atha ne rājā “tumhehi sā māritā”ti pucchi. “Āma, devā”ti. “Kehi mārā-
pitā”ti? “Aññatitthiyehi, devā”ti. Rājā titthiye pakkosāpetvā pucchi. Te tatheva
vadiṃsu. Tena hi gacchatha tumhe evaṃ vadantā nagaraṃ āhiṇḍatha- “ayaṃ
sundarī samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ āropetukāmehi amhehi mārāpitā, neva
samaṇassa gotamassa, na sāvakānaṃ doso atthi, amhākameva doso”ti. Te tathā
kariṃsu. Bālamahājano tadā saddahi,

titthiyāpi dhuttāpi purisavadhandaṇḍaṃ pāpuṇiṃsu. Tato paṭṭhāya buddhānaṃ sakkāro mahā ahoṣīti.

Sundarīparibbājikāvatthu paṭhamaṃ.

2. Duccaritaphalapīlitavatthu

Kāsāvakaṇṭhāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto duccarita-phalānubhāvena piḷite satte ārabba kathesi.

Āyasmā hi moggallāno lakkhaṇattherena saddhiṃ gijjhakūṭā orohanto aṭṭhisa-ṅkhalikapetādīnaṃ attabhāve disvā sitaṃ karonto lakkhaṇattherena sitakāraṇaṃ puṭṭho “akālo, āvuso, imassa pañhassa, tathāgatassa santike maṃ puccheyyā-sī”ti vatvā tathāgatassa santike therena puṭṭho aṭṭhisaṅkhalikapetādīnaṃ diṭṭha-bhāvaṃ ācikkhitvā “idhāhaṃ, āvuso, gijjhakūṭā pabbatā orohanto addasaṃ bhikkhuṃ vehāsaṃ (2.0299) gacchantaṃ, tassa saṅghāṭipi ādittā sampajjalitā sajotibhūtā ...pe... kāyopi āditto”ti-ādinā (pārā. 230; saṃ. ni. 2.218) nayena saddhiṃ pattacīvarakāyabandhanādīhi ḍayhamāne pañca sahadhammike āro-cesi. Satthā tesāṃ kassapadasabalassa sāsane pabbajitvā pabbajjāya anurūpaṃ kātuṃ asakkontānaṃ pāpabhāvaṃ ācikkhitvā tasmīṃ khaṇe tattha nisinnānaṃ bahūnaṃ pāpabhikkhūnaṃ duccaritakammaṃ vipākaṃ dassento imaṃ gāthamāha-

307. “Kāsāvakaṇṭhā bahavo, pāpadhammā asaṅṅatā;
pāpā pāpehi kammehi, nirayaṃ te upapajjare”ti.

Tattha **kāsāvakaṇṭhā**ti kāsāvena paliveṭṭhitakaṇṭhā. **Pāpadhammā**ti lāmaka-dhammā. **Asaṅṅatā**ti kāyādisaṃyamaraḥitā, tathārūpā pāpapuggalā attanā katehi akusalakammehi nirayaṃ upapajjanti, te tattha paccitvā tato cutā vipākāva-sesena petesupi evaṃ paccantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Duccaritaphalapīlitavatthu dutiyaṃ.

3. Vaggumudātīriyabhikkhuvatthu

Seyyo ayoguḷoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā vesāliṃ upanissāya mahāvane viharanto vaggumudātīriye bhikkhū ārabba kathesi. Vatthu uttarimanussadhammapārājike (pārā. 193 ādayo) āgatameva.

Tadā hi satthā te bhikkhū “kiṃ pana tumhe, bhikkhave, udarassatthāya gihīnaṃ aṅṅamaṅṅassa uttarimanussadhammassa vaṇṇaṃ bhāsithā”ti vatvā tehi “āma, bhante”ti vutte te bhikkhū anekapariyāyena garahitvā imaṃ gāthamāha-

308. “Seyyo ayoguḷo bhutto, tatto aggisikhūpamo;

yañce bhuñjeyya dussīlo, raṭṭhapiṇḍamasaññato” ti.

Tattha (2.0300) **yañce bhuñjeyyā**ti yaṃ dussīlo nissīlapuggalo kāyādīhi asa-
ññato raṭṭhavāsīhi saddhāya dinnam raṭṭhapiṇḍam “samaṇomhī”ti paṭijānanto
gahetvā bhuñjeyya, tatto āditto aggivaṇṇo ayoguḷova bhutto seyyo sundarataro.
Kiṃ kāraṇā? Tappaccayā hi ekova attabhāvo jhāyeyya, dussīlo pana saddhā-
deyyam bhuñjitvā anekānipi jāṭisatāni niraye pacceyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇṇasūti.

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthu tatiyaṃ.

4. Khemakaseṭṭhiputtavatthu

Cattāri ṭhānāniti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍi-
kassa bhāgineyyaṃ khemakaṃ nāma seṭṭhiputtaṃ ārabha kathesi.

So kira abhirūpo ahosi, yebhuyyena itthiyo taṃ disvā rāgābhīhūtā sakabhā-
vena saṅghātuṃ nāsakkhiṃsu. Sopi paradārakammābhiratova ahosi. Atha naṃ
rattim rājapurisā gahetvā rañño dassesuṃ. Rājā mahāseṭṭhissa lajjāmīti taṃ kiñci
avatvā vissajjāpesi. So pana neva virami. Atha naṃ dutiyampi tatiyampi rājapurisā
gahetvā rañño dassesuṃ. Rājā vissajjāpesiyeva. Mahāseṭṭhi, taṃ pavattim sutvā
taṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā taṃ pavattim ārocetvā, “bhante, imassa
dhammaṃ desethā”ti āha. Satthā tassa saṃvegakathaṃ vatvā paradāraseva-
nāya dosaṃ dassento imā gāthā abhāsi-

309. “Cattāri ṭhānāni naro pamatto,
āpajjati paradārūpasevī;
apuññalābhaṃ na nikāmaseyyaṃ,
nindaṃ tatiyaṃ nirayaṃ catutthaṃ.

310. “Apuññalābho (2.0301) ca gatī ca pāpikā,
bhīṭassa bhīṭāya ratī ca thokikā;
rājā ca daṇḍaṃ garukaṃ paṇeti,
tasmā naro paradāraṃ na seve”ti.

Tattha **ṭhānāni**ti dukkhakāraṇāni. **Pamattoti** sativossaggena samannāgato. **Āpa-
jjatīti** pāpuṇṇāti. **Paradārūpasevīti** paradāraṃ upasevanto uppathacārī. **Apuññalā-
bhanti** akusalalābhaṃ. **Na nikāmaseyyanti** yathā icchati, evaṃ seyyaṃ alabhitvā
anicchitaṃ parittakameva kālaṃ seyyaṃ labhati. **Apuññalābho cāti** evaṃ tassa
ayañca apuññalābho, tena ca apuññena nirayasankhātā pāpikā gati hoti. **Ratī ca
thokikāti** yā tassa bhīṭassa bhīṭāya itthiyā saddhiṃ rati, sāpi thokikā parittā hoti.
Garukanti rājā ca hatthacchedādivasena garukaṃ daṇḍaṃ paṇeti. **Tasmāti** yasmā
paradāraṃ sevanto etāni apuññāḍḍhāni pāpuṇṇāti, tasmā paradāraṃ na seveyyāti
attho.

Desanāvasāne khemako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tato paṭṭhāya mahājano
sukhaṃ vitināmesi. Kiṃ panassa pubbakammanti? So kira kassapabuddhakāle

uttamamallo hutvā dve suvaṇṇapaṭākā dasabalassa kañcanathūpe āropetvā patthanaṃ paṭṭhapesi “ṭhapetvā ñātisālohititthiyo avasesā maṃ disvā rajjantū”ti. Idamassa pubbakammanti. Tena taṃ nibbattanibbattaṭṭhāne disvā paresaṃ itthiyo sakabhāvena saṅṭhātuṃ nāsakkhiṃsūti.

Khemakaseṭṭhiputtavatthu catutthaṃ.

5. Dubbacabhikkhuvatthu

Kuso yathāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabha kathesi.

Eko kira bhikkhu asañcicca ekaṃ tiṇaṃ chinditvā kukkucce uppanne ekaṃ bhikkhuṃ upasaṅkamtivā, “āvuso, yo tiṇaṃ chindati, tassa kiṃ hoti”ti taṃ attanā katabhāvaṃ ārocetvā pucchi. Atha naṃ itaro “tvaṃ (2.0302) tiṇassa chinnakāraṇā kiñci hotīti saññaṃ karosi, na ettha kiñci hoti, desetvā pana muccati”ti vatvā sayampi ubhohi hatthehi tiṇaṃ luñcitvā aggahesi. Bhikkhū taṃ pavattiṃ satthu ārocesuṃ. Satthā taṃ bhikkhuṃ anekapariyāyena vigarahitvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

311. “Kuso yathā duggahito, hatthamevānukantati;

sāmaññaṃ dupparāmaṭṭhaṃ, nirayāyupakaḍḍhati.

312. “Yaṃ kiñci sithilaṃ kammaṃ, saṃkiliṭṭhañca yaṃ vataṃ;

saṅkassaraṃ brahmacariyaṃ, na taṃ hoti mahapphalaṃ.

313. “Kayirā ce kayirāthenaṃ, daḷhamenaṃ parakkame;

sithilo hi paribbājo, bhiyyo ākirate rajan”ti.

Tattha **kusoti** yaṃ kiñci tikhiṇadhāraṃ tiṇaṃ antamaso tālapaṇṇampi, yathā so kuso yena duggahito, tassa hatthaṃ anukantati phāleti, evameva samaṇadhammasaṅkhātaṃ sāmaññaṃ khaṇḍasīlādītāya dupparāmaṭṭhaṃ **nirayāyupakaḍḍhati**, niraye nibbattāpetīti attho. **Sithilanti** olīyitvā karaṇena sithilagāhaṃ katvā kataṃ yaṃkiñci kammaṃ. **Saṃkiliṭṭhanti** vesiyādikesu agocaresu caraṇena saṃkiliṭṭhaṃ. **Saṅkassaranti** saṅkāhi saritabbaṃ, uposathakiccādīsu aññatarakiccena sannipatitampi saṅghaṃ disvā “addhā ime mama cariyaṃ ñatvā maṃ ukkhipitukāmāva sannipatitā”ti evaṃ attano āsaṅkāhi saritaṃ ussaṅkitaṃ parisaṅkitaṃ. **Na taṃ hotīti** taṃ evarūpaṃ samaṇadhammasaṅkhātaṃ brahmacariyaṃ tassa puggalassa mahapphalaṃ na hoti, tassa mahapphalābhāveneva bhikkhadāyakānampissa na mahapphalaṃ hotīti attho. **Kayirā ceti** tasmā yaṃ kammaṃ kareyya, taṃ kareyyātheva. **Daḷhamenaṃ parakkameti** thirakatameva katvā avattasamādāno hutvā enaṃ kayirā. **Paribbājoti** sithilabhāvena kato khaṇḍādibhāvappatto samaṇadhammo. **Bhiyyo ākirate rajanti** abbhantare vijjamānaṃ rāgarajādiṃ evarūpo samaṇadhammo apanetuṃ na sakkoti, atha kho tassa upari aparāmpī rāgarajādiṃ ākiratīti attho.

Desanāvasāne (2.0303) bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu, sopi bhikkhu

saṃvare ṭhatvā pacchā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇīti.

Dubbacabhikkhuvatthu pañcamaṃ.

6. Issāpakatitthivatthu

Akatanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ issāpakataṃ itthiṃ ārabha kathesi.

Tassā kira sāmiko ekāya gehadāsiyā saddhiṃ santhavaṃ akāsi. Sā issāpakatā taṃ dāsiṃ hatthapādesu bandhitvā tassā kaṇṇanāsaṃ chinditvā ekasmiṃ guḷhagabbhe pakkipitvā dvāraṃ pidahitvā tassa kammaṃ attanā katabhāvaṃ paṭicchādetuṃ “ehi, ayya, vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇissāmā”ti sāmikaṃ ādāya vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇantī nisīdi. Athassā āgantukaññatakā gehaṃ āgantvā dvāraṃ vivaritvā taṃ vipakāraṃ disvā dāsiṃ mocayiṃsu. Sā vihāraṃ gantvā catuparisamajjhe ṭhitā tamatthaṃ dasabalassa ārocesi. Satthā tassā vacanaṃ sutvā “duccaritaṃ nāma ‘idaṃ me aññe na jānantī’ti appamattakampi na kātabbaṃ, aññasmiṃ ajānantepi sucaritameva kātabbaṃ. Paṭicchādetvā katampi hi duccaritaṃ nāma pacchānutāpaṃ karoti, sucaritaṃ pāmojjameva janetī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

314. “Akataṃ dukkaṭaṃ seyyo, pacchā tappati dukkaṭaṃ;
katañca sukataṃ seyyo, yaṃ katvā nānutappati”ti.

Tattha **dukkatanti** sāvajjaṃ apāyasaṃvattanikaṃ kammaṃ akatameva seyyo varaṃ uttamaṃ. **Pacchā tappatīti**

tañhi anussaritānussarita-kāle tappatiyeva. **Sukatanti** anavajjam pana sukhadā-yakam sugatisamvattanikameva kammaṃ kataṃ seyyo. **Yaṃ katvā** yaṃ kammaṃ katvā pacchā anussaraṇakāle na tappati nānutappati, somanassajātova hoti, taṃ kammaṃ varanti attho.

Desanāvasāne upāsako ca sā ca itthī sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu. Tañca pana dāsiṃ tattheva bhujissam katvā dhammacārinim karimṃsūti.

Issāpakatitthivatthu chaṭṭham.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Nagaram (2.0304) **yathā**ti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule āgantuke bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira ekasmiṃ paccante vassaṃ upagantvā paṭhamamāse sukhaṃ vihariṃsu. Majjhimamāse corā āgantvā tesam gocaragāmaṃ paharivā karamare gahetvā agamaṃsu. Tato paṭṭhāya manussā corānaṃ paṭibāhanatthāya taṃ paccantanagaraṃ abhisankharontā te bhikkhū sakkaccaṃ upaṭṭhātuṃ okāsaṃ na labhiṃsu. Te aphāsukaṃ vassaṃ vasitvā vutthavassā satthu dassanāya sāvattiṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisidiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ katapaṭisanthāro “kiṃ, bhikkhave, sukhaṃ vasitthā”ti pucchitvā, “bhante, mayaṃ paṭhamamāsa-meva sukhaṃ vasimhā, majjhimamāse corā gāmaṃ pahariṃsu, tato paṭṭhāya manussā nagaram abhisankharontā sakkaccaṃ upaṭṭhātuṃ okāsaṃ na labhiṃsu. Tasmā aphāsukaṃ vassaṃ vasimhā”ti vutte “alaṃ, bhikkhave, mā cintayittha, phāsuvihāro nāma niccakālaṃ dullabho, bhikkhunā nāma yathā te manussā nagaram gopayiṃsu, evaṃ attabhāvameva gopayituṃ vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

315. “Nagaram yathā paccantaṃ, guttaṃ santarabāhiraṃ;
evaṃ gopetha attānaṃ, khaṇo vo mā upaccagā;
khaṇātītā hi socanti, nirayamhi samappitā”ti.

Tattha **santarabāhiranti**, bhikkhave, yathā tehi manussehi taṃ paccantanagaraṃ dvārapākārādīni thirāni karontehe sa-antaraṃ, aṭṭālakaparikhādīni thirāni karontehe sabāhiranti santarabāhiraṃ suguttaṃ kataṃ, evaṃ tumhepi satim upaṭṭhapetvā ajjhattikāni cha dvārāni pidahitvā dvārarakkhikaṃ satim avissajjetvā yathā gayhamānāni bāhirāni cha āyatanāni ajjhattikānaṃ upaghātāya samvattanti, tathā aggahaṇena tānipi thirāni katvā tesam appavesāya dvārarakkhikaṃ satim appahāya vicarantā attānaṃ gopethāti attho. **Khaṇo vo mā upaccagāti** yo hi evaṃ attānaṃ na gopeti, taṃ puggalaṃ ayaṃ buddhuppādakhaṇo majjhimadesse uppattikhaṇo sammādiṭṭhiyā paṭiladdhakhaṇo channaṃ āyatanānaṃ avekallakhaṇoti sabbopi ayaṃ khaṇo (2.0305) atikkamati, so khaṇo tumhe mā atikkamatu. **Khaṇātītāti** ye hi taṃ khaṇaṃ atītā, te ca puggale so ca khaṇo atīto, te nirayamhi samappitā hutvā tattha nibbattitvā socantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū uppannasamvegā arahatte patiṭṭhahiṃsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṃ.

8. Nigaṇṭhavatthu

Alajjitāyeti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto nigaṇṭhe ārabba kathesi.

Ekasmiñhi divase bhikkhū nigaṇṭhe disvā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, sabbaso appaṭicchannehi acelakehi ime nigaṇṭhā varatarā, ye ekaṃ purimapa-ssampi tāva paṭicchādenti, sahirikā maññe ete”ti. Taṃ sutvā nigaṇṭhā “na mayaṃ etena kāraṇena paṭicchādemā, paṃsurajādayo pana puggalā eva, jīvitindriyapaṭi-baddhā eva, te no bhikkhābhājanesu mā patiṃsūti iminā kāraṇena paṭicchādemā”-ti vatvā tehi saddhiṃ vādapaṭivādavasena bahuṃ kathaṃ kathesuṃ. Bhikkhū satthāraṃ upasaṅkamtivā nisinnakāle taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Satthā, “bhikkhave, alajjitabbena lajjitvā lajjitabbena alajjamānā nāma duggatiparāyaṇāva honti”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

316. “Alajjitāye lajjanti, lajjitāye na lajcare;
micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatiṃ.

317. “Abhaye bhayadassino, bhaye cābhayadassino;
micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatin”ti.

Tattha **alajjitāyeti** alajjitabbena. Bhikkhābhājanañhi alajjitabbaṃ nāma, te pana taṃ paṭicchādetvā vicarantā tena lajjanti nāma. **Lajjitāyeti** apaṭicchannena hiriko-pīnaṅgena lajjitabbena. Te pana taṃ apaṭicchādetvā vicarantā (2.0306) lajjitāye na lajjanti nāma. Tena tesam alajjitabbena lajjitaṃ lajjitabbena alajjitaṃ tucchaga-ḥaṇabhāvena ca aññathāgahaṇabhāvena ca micchādiṭṭhi hoti. Taṃ samādiyitvā vicarantā pana te micchādiṭṭhisamādānā sattā nirayādibhedamaṃ duggatiṃ gacchan-tīti attho. **Abhayeti** bhikkhābhājanaṃ nissāya rāgadosamohamānadiṭṭhikilesadu-ccaritabhayānaṃ anuppajjanato bhikkhābhājanaṃ abhayaṃ nāma, bhayena taṃ paṭicchādentā pana abhaye **bhayadassino** nāma. Hirikopīnaṅgaṃ pana nissāya rāgādīnaṃ uppajjanato taṃ bhayaṃ nāma, tassa apaṭicchādanena **bhaye cābha-yadassino**. Tassa taṃ ayathāgahaṇassa samādinnattā micchādiṭṭhisamādānā sattā duggahiṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne bahū nigaṇṭhā samviggamānasā pabbajīṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Nigaṇṭhavatthu aṭṭhamaṃ.

9. Titthiyasāvakaṃvatthu

Avajjeti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto titthiyasāvake ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye aññatitthiyasāvakā attano putte sammādiṭṭhikānaṃ upāsakānaṃ puttehi saddhiṃ saporivāre kiḷamāne disvā gehaṃ āgatakāle “na vo samaṇā sakyaputtiyā vanditabbā, nāpi tesam vihāraṃ pavisitabban”ti sapaṭhaṃ kārayiṃsu. Te ekadivasaṃ jetavanavihārassa bahidvārakoṭṭhakasāmante kiḷantā pipāsītā ahesuṃ. Athekaṃ upāsakadārakaṃ “tvaṃ ettha gantvā pāṇiyaṃ pivitvā amhākampi āharāhi”ti pahiṇiṃsu. So vihāraṃ pavisitvā satthāraṃ vanditvā pāṇiyaṃ pivitvā tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ satthā “tvameva pāṇiyaṃ pivitvā gantvā itarepi pāṇiyapivanatthāya idheva pesehi”ti āha. So tathā akāsi. Te āgantvā pāṇiyaṃ piviṃsu. Satthā te pakkosāpetvā tesam sappāyaṃ dhammakathaṃ kathetvā te acalasaddhe katvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāpesi. Te sakāni gehāni gantvā tamatthaṃ mātāpitūnaṃ ārocesuṃ (2.0307). Atha nesam mātāpitāro “puttakā no vipannadiṭṭhikā jātā”ti domanassappattā parideviṃsu. Atha tesam chekā sambahulā paṭivissakā manussā āgantvā domanassavūpasamanatthāya dhammaṃ kathayiṃsu. Te tesam kathaṃ sutvā “ime dārake samaṇassa gotamasseva niyyādessāmā”ti mahantena ñātigaṇena saddhiṃ vihāraṃ nayiṃsu. Satthā tesam ajjhāsayam oloketvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

318. “Avajje vajjamatino, vajje cāvajjadassino;
micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatiṃ.

319. “Vajjañca vajjato ñatvā, avajjañca avajjato;
sammādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti suggatin”ti.

Tattha **avajjeti** dasavatthukāya sammādiṭṭhiyā, tassā upanissayabhūte dhamme ca. **Vajjamatinoti** vajjam idanti uppannamatino. Dasavatthukāya micchādiṭṭhiyā pana tassā upanissayabhūte dhamme ca avajjadassino, etissā avajjam vajjato vajjañca avajjato ñatvā gahaṇasaṅkhātāya micchādiṭṭhiyā samādinntā micchādiṭṭhisamādānā sattā duggatiṃ gacchantīti attho. Dutiyagāthāya vuttavipariyāyena attho veditabbo.

Desanāvasāne sabbepi te tisu saraṇesu paṭiṭṭhāya aparāparaṃ dhammaṃ suṇantā sotāpattiphale paṭiṭṭhahiṃsūti.

Titthiyasāvakaṃ navamaṃ.

Nirayavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvāvīsatiṃ vaggo.

23. Nāgavaggo

1. Attadantavatthu

Ahaṃ (2.0308) **nāgo vāti** imaṃ dhammadesanaṃ sathā kosambiyaṃ viharanto attānaṃ ārabba kathesi. Vatthu appamādavaggassa ādigāthāvaṇṇanāya vitthāritameva. Vuttañhetam tatha (dha. pa. aṭṭha. 1.sāmāvativattu)-

Māgaṇḍiyā tāsam kiñci kātuṃ asakkuṇṭivā “samaṇassa gotamasseva kattabbaṃ karissāmi”ti nāgarānaṃ lañjaṃ datvā “samaṇam gotamaṃ antonagaram pavisitvā carantaṃ dāsakammakaraporisehi saddhiṃ akkosetvā paribhāsetvā palāpethā”ti āṇāpesi. Micchādiṭṭhikā tisu ratanesu appasannā antonagaram pavitṭhaṃ sathāraṃ anubandhitvā “corosi bālosi mūḷhosi thenosi oṭṭhosi goṇosi gadrabhosi nerayikosi tiracchānagatosi, natthi tuyhaṃ sugati, duggatiyeva tuyhaṃ pāṭikaṅkhā”ti dasahi akkosavatthūhi akkosanti paribhāsanti. Tam sutvā āyasmā ānando sathāraṃ etadavoca- “bhante, ime nāgarā amhe akkosanti paribhāsanti, ito aññattha gacchāmā”ti. “Kuhiṃ, ānandā”ti? “Aññaṃ nagaram, bhante”ti. “Tattha manussesu akkosantesu paribhāsantesu puna kattha gamissāmānandā”ti. “Tatopi aññaṃ nagaram, bhante”ti. “Tattha manussesu akkosantesu paribhāsantesu kuhiṃ gamissāmānandā”ti. “Tatopi aññaṃ nagaram, bhante”ti. “Ānanda, na evaṃ kātuṃ vaṭṭati, yattha adhikaraṇam uppannam, tattheva tasmiṃ vūpasante aññattha gantuṃ vaṭṭati, ke pana te, ānanda, akkosanti”ti. “Bhante, dāsakammakare upādāya sabbe akkosanti”ti. “Ahaṃ, ānanda, saṅgāmaṃ otiṇṇahatthisadiso. Saṅgāmaṃ otiṇṇahatthino hi catūhi disāhi āgate sare sahituṃ bhāro, tattheva bahūhi dussīlehi kathitakathānaṃ sahanaṃ nāma mayhaṃ bhāro”ti vatvā attānaṃ ārabba dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

320. “Ahaṃ nāgo va saṅgāme, cāpato patitaṃ saram;
ativākyam titikkhissam, dussilo hi bahujano.

321. “Dantaṃ (2.0309) nayanti samitiṃ, dantaṃ rājābhirūhati;
danto seṭṭho manussesu, yotivākyam titikkhati.

322. “Varamassatarā dantā, ājāniyā ca sindhavā;
kuñjarā ca mahānāgā, attadanto tato varan”ti.

Tattha **nāgovāti** hatthi viya. **Cāpato patitanti** dhanuto muttam. **Ativākyanti** aṭṭha-anariyavohāravasena pavattaṃ vitikkamavacanaṃ. **Titikkhissanti** yathā saṅgāmāvacaro sudanto mahānāgo khamo sattipahārādini cāpato mucchitvā attani patite sare

avihaññamāno titikkhati, evameva evarūpaṃ ativākyaṃ titikkhissaṃ, sahissāmīti attho. **Dussīlo** hīti ayañhi lokiyamahājano bahudussīlo attano attano rucivasena vācaṃ nicchāretvā ghaṭṭento carati, tattha adhivāsanaṃ ajjupekkhameva mama bhāro. **Samitinti** uyyānakīlamaṇḍalādīsu mahājanamajjhaṃ gacchantā dantameva goṇajātiṃ vā assajātiṃ vā yāne yojetvā nayanti. **Rājāti** tathārūpeheva vāhanehi gacchanto rājāpi dantameva abhirūhati. **Manussesūti** manussesupi catūhi ariyamaggehi danto nibbisevano seṭṭho. **Yotivākyanti** yo evarūpaṃ atikkamavacanaṃ punappunaṃ vuccamānampi titikkhati na paṭippharati na vihaññati, evarūpo danto seṭṭhoti attho.

Assatarāti vaḷavāya gadrabhena jātā. **Ājāniyāti** yaṃ assadamasārathi kāraṇaṃ kāreti, tassa khippaṃ jānanaśamatthā. **Sindhavāti** sindhavaratṭhe jātā assā. **Mahānāgāti** kuñjarasaṅkhātā mahāhatthino. **Attadantoti** ete assatarā ca sindhavā ca kuñjarā ca dantāva varaṃ, na adantā. Yo pana catūhi ariyamaggehi attano danta-tāya attadanto nibbisevano, ayaṃ tatopi varaṃ, sabbehipi etehi uttaritaroti attho.

Desanāvasāne lañjaṃ gahetvā vīthisiṅghāṭakādīsu ṭhatvā akkosanto paribhāsanto sabbopi so mahājano sotāpattiphalādīni pāpuṇīti.

Attadantavatthu paṭhamaṃ.

2. Hatthācariyapubbakabhikkhuvatthu

Na (2.0310) **hi etehīti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ hatthācariyapubbakaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivasam aciravatīnadīre hatthidamaṃ “ekaṃ hatthiṃ damessāmi”ti attanā icchitaṃ kāraṇaṃ sikkhāpetuṃ asakkantaṃ disvā samīpe ṭhite bhikkhū āmantetvā āha- “āvuso, sace ayaṃ hatthācariyo imaṃ hatthiṃ asuka-ṭṭhāne nāma vijjheyya, khippameva imaṃ kāraṇaṃ sikkhāpeyyā”ti. So tassa kathaṃ sutvā tathā katvā taṃ hatthiṃ sudantaṃ damesi. Te bhikkhū taṃ pavattiṃ satthu ārocesuṃ. Satthā taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tayā evaṃ vuttan”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte vigarahitvā “kiṃ te, moghapurisa, hatthiyānena vā aññena vā dantena. Na hi etehi yānehi agatapubbaṃ ṭhānaṃ gantuṃ samatthā nāma atthi, attanā pana sudantena sakkā agatapubbaṃ ṭhānaṃ gantuṃ, tasmā attānameva damehi, kiṃ te etesaṃ damanenā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

323. “Na hi etehi yānehi, gaccheyya agataṃ disaṃ;
yathāttanā sudantena, danto dantena gacchatī”ti.

Tassattho- yāni tāni hatthiyānādīni yānāni, na hi etehi yānehi koci puggalo supinantenapi agatapubbattā “agatan”ti saṅkhātamaṃ nibbānadisaṃ tathā gaccheyya, yathā pubbabhāge indriyadameṇa aparabhāge ariyamaggabhāvanāya sudantena danto nibbisevano sappañño puggalo taṃ agatapubbaṃ disaṃ gacchati, danta-bhūmiṃ pāpuṇāti. Tasmā attadamaṃ nameva tato varanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Hatthācariyapubbakabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Parijññabrāhmaṇaputtavatthu

Dhanapāloti (2.0311) imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvattiyaṃ viharanto aññatarassa parijññabrāhmaṇassa putte ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko brāhmaṇo aṭṭhasatasahassavibhavo vayappattānaṃ catunnaṃ puttānaṃ āvāhaṃ katvā cattāri satasahassāni adāsi. Athassa brāhmaṇiyā kālakatāya puttā sammantayimsu- “sace ayaṃ aññaṃ brāhmaṇiṃ ānessati, tassā kucchiyaṃ nibbattānaṃ vasena kulasantakaṃ bhijjissati, handa naṃ mayaṃ saṅgaṇhissāmā”ti te taṃ paṇitehi ghāsacchādānādīhi upaṭṭhahantā hatthapādasaṃbāhanādīni karontā upaṭṭhahitvā ekadivasamassa divā niddāyitvā vuṭṭhitassa hatthapāde sambāhantā pāṭiyekkaṃ gharāvāse ādīnaṃ vatvā “mayaṃ tumhe iminā nīhārena yāvajīvaṃ upaṭṭhahissāma, sesadhanampi no dethā”ti yāciṃsu. Brāhmaṇo puna ekekassa satasahassaṃ datvā attano nivatthapārūpanamattaṃ ṭhapetvā sabbaṃ upabhogaparibhogaṃ cattāro koṭṭhāse katvā niyyādesi. Taṃ jeṭṭhaputto katipāhaṃ upaṭṭhahi. Atha naṃ ekadivasaṃ nhatvā āgacchantā dvārakoṭṭhake ṭhatvā suṇhā evamāha- “kiṃ tayā jeṭṭhaputtassa sataṃ vā sahasaṃ vā atirekaṃ dinnāṃ atthi, nanu sabbesaṃ dve dve satasahassāni dinnāni, kiṃ sesaputtānaṃ gharassa maggaṃ na jānāsi”ti. Sopi “nassa vasalī”ti kujjhivā aññassa gharaṃ agamāsi. Tatopi katipāhaccayena imināva upāyena palāpito aññassāti evaṃ ekagharaṃ pavesanaṃ alabhamāno paṇḍaraṅgapabbajjaṃ pabbajitvā bhikkhāya caranto kālānamaccayena jarājiṇṇo dubbhojanadu-kkhaseyyāhi milātasarīro bhikkhāya caranto āgamma piṭhikāya nipanno niddaṃ okkamitvā uṭṭhāya nisinno attānaṃ oloketvā puttesu attano patiṭṭhaṃ apassanto cintesi- “samaṇo kira gotamo abbhākuṭiko uttānamukho sukhasambhāso paṭisānthārakusalo, sakkā samaṇaṃ gotamaṃ upasaṅkamitvā paṭisānthāraṃ labhitun”ti. So nivāsanapārūpanaṃ saṅghāpetvā bhikkhabhājanaṃ gahetvā daṇḍamādāya bhagavato santikaṃ agamāsi. Vuttampi cetāṃ (saṃ. ni. 1.200)-

Atha (2.0312) kho aññataro brāhmaṇamahāsālo lūkho lūkhapāvuraṇo yena bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā ekamantaṃ nisinnena tena saddhiṃ paṭisānthāraṃ katvā etadavoca- “kinnu tvāṃ, brāhmaṇa, lūkho lūkhapāvuraṇo”ti. Idha me, bho gotama, cattāro puttā, te maṃ dārehi saṃpuccha gharā nikkhāmentiti. Tena hi tvāṃ, brāhmaṇa, imā gāthāyo pariyāpuṇitvā sabhāyaṃ mahājanakāye sannipatite puttesu ca sannisinnesu bhāsassu-

“Yehi jātehi nandissaṃ, yesaṅca bhavamicchisaṃ;

te maṃ dārehi saṃpuccha, sāva vārenti sūkaraṃ.

“Asantā kira maṃ jammā, tāta tātāti bhāsare;

rakkhasā puttarūpena, te jahanti vayogataṃ.

“Assova jiṅṅo nibbhogo, khādanā apanīyati;

bālakānaṃ pitā thero, parāgāresu bhikkhati.

“Daṇḍova kira me seyyo, yañce puttā anassavā;

caṇḍampi goṇaṃ vāreti, atho caṇḍampi kukkuraṃ.

“Andhakāre pure hoti, gambhīre gādhamedhati;

daṇḍassa ānubhāvena, khalitvā patitiṭṭhati”ti. (saṃ. ni. 1.200);

So bhagavato santike tā gāthāyo uggaṇhitvā tathārūpe brāhmaṇānaṃ samāgamadivase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitesu puttesu taṃ sabhaṃ ogāhitvā brāhmaṇānaṃ majjhe mahārahesu āsanesu nisennesu “ayaṃ me kālo”ti sabhāya majjhe pavisitvā hatthaṃ ukkhipitvā “ahaṃ, bho, tumhākaṃ gāthāyo bhāsitukāmo, suṇissathā”ti vatvā “bhāsassu, brāhmaṇa, suṇomā”ti vutte ṭhitakova abhāsi. Tena ca samayena manussānaṃ vattaṃ hoti “yo mātāpitūnaṃ santakaṃ khādanto mātāpitāro na poseti, so māretabbo”ti. Tasmā te brāhmaṇaputtā pitu pādesu patitvā “jīvitaṃ no, tāta, dethā”ti yāciṃsu. So pitu hadayamudutāya “mā me, bho, puttake vināsayittha, possessanti man”ti āha. Athassa putte manussā āhaṃsu- “sace, bho (ajja paṭṭhāya pitaraṃ na sammā paṭijaggissatha, ghātesāma vo”ti. Te bhītā pitaraṃ pīthe nisīdāpetvā sayāṃ ukkhipitvā gehaṃ netvā sarīraṃ telena abbhāñjitvā ubbaṭṭetvā gandhacuṇṇādīhi nhāpetvā brāhmaṇiyo pakkosāpetvā “ajja paṭṭhāya amhākaṃ pitaraṃ sammā paṭijaggatha, sace tumhe pamādaṃ āpajjissatha, niggaṇhissāma vo”ti vatvā paṇītabhojanaṃ bhojesuṃ.

Brāhmaṇo subhojanañca sukhaseyyañca āgamma katipāhaccayena sañjātabalo pīṇindriyo attabhāvaṃ oloketvā “ayaṃ me sampatti samaṇaṃ gotamaṃ nissāya laddhā”ti paṇṇākāratthāya ekaṃ dussayugaṃ ādāya bhagavato santikaṃ gantvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisinno taṃ dussayugaṃ bhagavato pādāmūle ṭhapetvā “mayaṃ, bho gotama, brāhmaṇā nāma ācariyassa ācariyadhanaṃ pariyesāma, paṭiggaṇhātu me bhavaṃ gotamo ācariyo ācariyadhanan”ti āha. Bhagavā tassa anukampāya taṃ paṭiggahetvā dhammaṃ desesi. Desanāvasāne brāhmaṇo saraṇesu patiṭṭhāya evamāha- “bho gotama, mayhaṃ puttehi cattāri dhuvabhattāni dinnāni, tato ahaṃ dve tumhākaṃ dammi”ti. Atha naṃ satthā “kalyāṇaṃ, brāhmaṇa, mayaṃ pana ruccanaṭṭhānameva gamissāmā”ti vatvā uyyojesi. Brāhmaṇo gharaṃ gantvā putte āha- “tātā, samaṇo gotamo mayhaṃ sahāyo, tassa me dve dhuvabhattāni dinnāni, tumhe tasmim sampatte mā pamajjitthā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchiṃsu.

Satthā punadivase piṇḍāya caranto jeṭṭhaputtassa gharadvāraṃ agamāsi. So satthāraṃ disvā pattamādāya gharaṃ pavesetvā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā paṇītabhojanamadāsi. Satthā punadivase itarassa itarassāti paṭipāṭiyā sabbesaṃ gharāni agamāsi. Sabbe te tatheva sakkāraṃ akaṃsu. Ekadivasaṃ jeṭṭhaputto maṅgale paccupaṭṭhite pitaraṃ āha- “tāta, kassa maṅgalaṃ demā”ti? “Nāhaṃ aññe jānāmi, samaṇo gotamo mayhaṃ sahāyo”ti. “Tena hi taṃ svātanāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ nimantethā”ti. Brāhmaṇo tathā akāsi. Satthā punadivase saporivāro tassa gehaṃ agamāsi. So haritupalitte sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite gehe buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā appodakamadhu-

pāyasena (2.0314) ceva paṇītena khādanīyena ca parivisi. Antarābhattasmimyeva brāhmaṇassa cattāro puttā satthu santike nisīditvā āhaṃsu- “bho gotama, mayaṃ amhākaṃ pitaraṃ paṭijaggāma na pamajjāma, passathimassa attabhāvan”ti.

Satthā “kalyāṇaṃ vo kataṃ, mātāpituposanaṃ nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ āci-
ṇṇamevā”ti vatvā “tassa nāgassa vippavāsena, virūḷhā sallakī ca kuṭajā cā”ti imaṃ
ekādasanipāte **mātuposakanāgarājajātakaṃ** (cariyā. 2.1 ādayo; jā. 1.11.1 ādayo)
vitthārena kathetvā imaṃ gāthaṃ abhāsi-

324. “Dhanapālo nāma kuñjaro,
kaṭukabhedano dunnivārayo;
baddho kabaḷaṃ na bhuñjati,
sumarati nāgavanassa kuñjaro”ti.

Tattha **dhanapālo nāmāti** tadā kāsikaraññā hatthācariyaṃ pesetvā ramaṇīye
nāgavane gāhāpitassa hatthino etaṃ nāmaṃ. **Kaṭukabhedanoti** tikhiṇamado.
Hatthīnañhi madakāle kaṇṇacūḷikā pabhijjanti, pakatīyāpi hatthino tasmim kāle
aṅkuse vā kuntatomare vā na gaṇenti, caṇḍā bhavanti. So pana aticaṇḍoyeva.
Tena vuttaṃ- **kaṭukabhedano dunnivārayoti**. **Baddho kabaḷaṃ na bhuñjati**ti so
baddho hatthisālaṃ pana netvā vicitrasāṇiyā parikkhipāpetvā katagandhaparibha-
ṇḍāya upari baddhavittravitānāya bhūmiyā ṭhapito raññā rājārahena nānaggara-
sena bhojanena upaṭṭhāpitopi kiñci bhuñjituṃ na icchi, tamatthaṃ sandhāya
“baddho kabaḷaṃ na bhuñjati”ti vuttaṃ. **Sumarati nāgavanassāti** so ramaṇīyaṃ
me vasanaṭṭhānanti nāgavanaṃ

sarati. “Mātā pana me araññe puttaviyogena dukkhappattā ahosi, mātāpitu-upa-
ṭṭhānadhammo na me pūrati, kiṃ me iminā bhojanenā”ti dhammikaṃ mātāpitu-u-
paṭṭhānadhammameva sari. Taṃ pana yasmā tasmिṃ nāgavaneyeva ṭhito sakkā
pūretuṃ, tena vuttaṃ- **sumarati nāgavanassa kuñjaroti**. Satthari imaṃ attano
pubbacariyaṃ (2.0315) ānetvā kathente kathenteyeva sabbepi te assudhārā pava-
ttetvā muduhadayā ohitasotā bhaviṃsu. Atha nesam bhagavā sappāyaṃ viditvā
saccāni pakāsetvā dhammaṃ desesi.

Desanāvasāne saddhiṃ puttehi ceva suṇisāhi ca brāhmaṇo sotāpattiphale pati-
ṭṭhahīti.

Parijñābrāhmaṇaputtavatthu tatiyaṃ.

4. Pasenadikosalavatthu

Middhī yadā hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto rājānaṃ
pasenadikosalaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye rājā taṇḍuladoṇassa odanaṃ tadupiyena sūpabyañjana-
na bhuñjati. So ekadivasaṃ bhuttapātarāso bhattasammadaṃ avinodetvāva satthu
santikaṃ gantvā kilantarūpo ito cito ca samparivattati, niddāya abhibhuyyama-
nopi ujukaṃ nipajjituṃ asakkonto ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā āha- “kiṃ,
mahārāja, avissamitvāva āgatosī”ti? “Āma, bhante, bhuttakālato paṭṭhāya me
mahādukkhaṃ hotī”ti. Atha naṃ satthā, “mahārāja, atibahubhojanaṃ evaṃ
dukkhaṃ hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

325. “Middhī yadā hoti mahagghaso ca,
niddāyitā samparivattasāyī;
mahāvarāhova nivāpapuṭṭho,
punappunaṃ gabbhamupeti mando”ti.

Tattha **middhīti** thinamiddhābhibhūto. **Mahagghaso cāti** mahābhojano āharaha-
tthaka-alaṃsāṭakatatravaṭṭakakākamāsakabhuttavamitakānaṃ aññataro viya. **Nivā-
papuṭṭhoti** kuṇḍakādīnā sūkarabhattena puṭṭho. Gharasūkarō hi daharakālato
paṭṭhāya posiyamāno thūlasarīrakāle gehā bahi nikkhamituṃ alabhanto heṭṭhāma-
ñcādīsu samparivattitvā (2.0316) assasanto passasanto sayateva. Idaṃ vuttaṃ
hoti- yadā puriso middhī ca hoti mahagghaso ca, nivāpapuṭṭho mahāvarāho viya
ca aññena iriyāpathena yāpetuṃ asakkonto niddāyanasilo samparivattasāyī, tadā
so “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti tīṇi lakkhaṇāni manasikātuṃ na sakkoti. Tesaṃ
amanasikārā mandapañño punappunaṃ gabbhamupeti, gabbhavāsato na parimu-
ccatīti. Desanāvasāne satthā rañño upakāravasena-

“Manujassa sadā satīmato, mattaṃ jānato laddhabhojane;
tanukassa bhavanti vedanā, saṇikaṃ jīrati āyu pālayan”ti. (saṃ. ni. 1.124);

Imaṃ gāthaṃ vatvā uttaramāṇavaṃ uggaṇhāpetvā “imaṃ gāthaṃ rañño bhoja-
navelāya pavedeyyāsī, iminā upāyena bhojanaṃ parihāpeyyāsī”ti upāyaṃ

ācikkhi, so tathā akāsi. Rājā aparena samayena nāḷikodanaparamatāya saṅghito susallahukasarīro sukhattatto satthari uppannavissāso sattāhaṃ asadisadānaṃ pavattesi. Dānānumodanāya mahājano mahantaṃ viśesaṃ pāpuṇīti.

Pasenadikosalavatthu catutthaṃ.

5. Sānusāmaṇeravatthu

Idaṃ pureti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sānuṃ nāma sāmaṇeraṃ ārabha kathesi.

So kira ekissā upāsikāya ekaputtako ahosi. Atha naṃ sā daharakāleyeva pabbājesi. So pabbajitakālato paṭṭhāya sīlavā ahosi vattasampanno, ācariyupajjhāya-āgantukānaṃ vattaṃ katameva hoti. Māsassa aṭṭhame divase pātova uṭṭhāya udakamāḷake udakaṃ upaṭṭhāpetvā dhammassavanaggaṃ sammajjitvā āsanaṃ paññāpetvā dīpaṃ jāletvā madhurassarena dhammassavanaṃ ghoṣeti. Bhikkhū tassa thāmaṃ ñatvā (2.0317) “sarabhaññaṃ bhaṇa sāmaṇerā”ti ajjhesanti. So “mayhaṃ hadayavāto rujati, kāyo vā bādhati”ti kiñci paccāhāraṃ akatvā dhammasanaṃ abhirūhitvā ākāsagaṅgaṃ otārento viya sarabhaññaṃ vatvā otaranto “mayhaṃ mātāpitūnaṃ imasmiṃ sarabhaññaṃ pattim dammi”ti vadati. Tassa manussā mātāpitāro pattiyā dinnabhāvaṃ na jānanti. Anantarattabhāve panassa mātā yakkhinī hutvā nibbattā, sā devatāhi saddhiṃ āgantvā dhammaṃ sutvā “sāmaṇerena dinnapattim anumodāmi, tātā”ti vadati. “Sīlasampanno ca nāma bhikkhu sadevakassa lokassa piyo hoti”ti tasmim sāmaṇere devatā salajjā sagāravā mahābrahmānaṃ viya aggikkhandhaṃ viya ca naṃ maññanti. Sāmaṇere gāravena tañca yakkhiniṃ garukaṃ katvā passanti. Tā dhammassavanayakkhasamāgamādīsu “sānumātā sānumātā”ti yakkhiniyā aggāsanaṃ aggodakaṃ aggaṇḍaṃ denti. Mahesakkhāpi yakkhā taṃ disvā maggā okkamanti, āsanā vuṭṭhahanti.

Atha kho sāmaṇero vuḍḍhimanvāya paripakkindriyo anabhiratiyā piḷito anabhiratiṃ vinodetuṃ asakkonto paruḷhakesanakho kiliṭṭhanivāsanapārurupano kassaci anārocetvā pattacīvaramādāya ekakova mātugharaṃ agamāsi. Upāsikā puttaṃ disvā vanditvā āha- “kiṃ, tātā, tvaṃ pubbe ācariyupajjhāyehi vā daharasāmaṇerehi vā saddhiṃ idhāgacchasi, kasmā ekakova ajja āgatosi”ti? So ukkaṅghita-bhāvaṃ ārocesi. Sā upāsikā nānappakārena gharāvāse ādīnavaṃ dassetvā puttaṃ ovadamānāpi saññāpetuṃ asakkonti “appeva nāma attano dhammatāyapi sallakkheyyā”ti anuyyojetvā “tiṭṭha, tātā, yāva te yāgubhattaṃ sampādemī, yāguṃ pivitvā katabhattakiccassa te manāpāni vatthāni nīharitvā dassāmī”ti vatvā āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi sāmaṇero. Upāsikā muhutteneva yāgukhajjakaṃ sampādetvā adāsi. Atha “bhattaṃ sampādessāmī”ti avidūre nisinnā taṇḍule dhovati. Tasmim samaye sā yakkhinī “kahaṃ nu kho sāmaṇero, kacci bhikkhāhāraṃ labhati, no”ti āvajjamānā tassa vibbhamitukāmatāya nisinna-

bhāvaṃ ñatvā “sāmaṇero me mahesakkhānaṃ devatānaṃ antare lajjaṃ uppādeyya, gacchāmissa vibbhamane antarāyaṃ karissāmi”ti āgantvā tassa sarīre adhimuccitvā (2.0318) gīvaṃ parivattetvā kheḷena paggharantena bhūmiyaṃ nipati. Upāsikā puttassa taṃ vippakāraṃ disvā vegena gantvā puttaṃ āliṅgetvā ūrūsu nipajjāpesi. Sakalagāmaṃvāsino āgantvā balikammādīni karimṃsu. Upāsikā pana paridevamānā imā gāthā abhāsi-

“Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

“Uposathaṃ upavasanti, brahmacariyaṃ caranti ye;
na tehi yakkhā kiḷanti, iti me arahataṃ suttaṃ;
sā dāni ajja passāmi, yakkhā kiḷanti sānuna”ti. (saṃ. ni. 1.239);

Upāsikāya vacanaṃ sutvā-

“Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

“Uposathaṃ upavasanti, brahmacariyaṃ caranti ye;
na tehi yakkhā kiḷanti, sāhu te arahataṃ suttaṃ”ti. (saṃ. ni. 1.239)-

Vatvā āha-

“Sānuṃ pabuddhaṃ vajjāsi, yakkhānaṃ vacanaṃ idaṃ;
mākāsi pāpakaṃ kammaṃ, āvi vā yadi vā raho.

“Sace ca pāpakaṃ kammaṃ, karissasi karosi vā;
na te dukkhā pamutyatthi, uppaccāpi palāyato”ti. (saṃ. ni. 1.239);

Evaṃ pāpakaṃ kammaṃ katvā sakuṇassa viya uppatitvā palāyatopi te mokkho natthīti vatvā sā yakkhinī sāmaṇeraṃ muñci. So akkhīni ummīletvā mātaraṃ kese vikiriya assasantiṃ passasantiṃ rodamaṇaṃ sakalagāmaṃvāsino ca sannipatite disvā attano yakkhena gahitabhāvaṃ ajānanto “ahaṃ pubbe piṭhe nisinno, mātā me avidūre nisīditvā taṇḍule dhovi, idāni panamhi bhūmiyaṃ nipanno, kiṃ nu kho etan”ti nipannakova mātaraṃ āha-

“Mataṃ (2.0319) vā amma rodanti, yo vā jīvaṃ na dissati;

jīvantaṃ amma passanti, kasmā maṃ amma rodasi”ti. (theragā. 44; saṃ. ni. 1.239);

Athassa mātā vatthukāmakilesakāme pahāya pabbajitassa puna vibbhama-natthaṃ āgamane ādīnavaṃ dassenti āha-

“Mataṃ vā putta rodanti, yo vā jīvaṃ na dissati;

yo ca kāme cajitvāna, punarāgacchate idha;

taṃ vāpi putta rodanti, puna jīvaṃ mato hi so”ti. (saṃ. ni. 1.239);

Evañca pana vatvā gharāvāsaṃ kukkuḷasadiṣaṅceva narakasadiṣaṅca katvā gharāvāse ādīnavaṃ dassenti puna āha-

“Kukkuḷa ubbhato tāta, kukkuḷaṃ patitumicchasi;

narakā ubbhato tāta, narakāṃ patitumicchasi”ti. (saṃ. ni. 1.239);

Atha naṃ, “putta, bhaddaṃ tava hotu, mayā pana ‘ayaṃ no puttako ḍayhamāno’-ti gehā bhaṇḍaṃ viya nīharitvā buddhasāsane pabbājito, gharāvāse puna ḍayhituṃ icchasi. Abhidhāvatha parittāyatha noti imamatthaṃ kassa ujjhāpayāma

kaṃ nijjhāpayāmā”ti dīpetuṃ imaṃ gāthamāha-

“Abhidhāvatha bhaddante, kassa ujjhāpayāmase;

ādittā nīhataṃ bhaṇḍaṃ, puna ḍayhitumicchasi”ti. (saṃ. ni. 1.239);

So mātari kathentiyā kathentiyā sallakkhetvā “natthi mayhaṃ gihibhāvena attho”-
ti āha. Athassa mātā “sādhu, tātā”ti tuṭṭhā paṇītabhojanaṃ bhojetvā “kativassosi,
tātā”ti pucchitvā paripuṇṇavassabhāvaṃ ñatvā ticīvaraṃ paṭiyādesi. So paripuṇṇa-
pattacīvaro upasampadaṃ labhi. Athassa acirūpasampannassa sathā cittani-
ggahe ussāhaṃ janento “cittaṃ nāmetaṃ nānārammaṇesu dīgharattaṃ cārikaṃ
carantaṃ aniggaṇhantassa sotthibhāvo nāma natthi, tasmā aṅkusena mattaha-
tthino viya cittaṃ

niggaṇhane yogo karaṇīyo”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

326. “Idaṃ (2.0320) pure cittamacāri cārikaṃ,
yenicchakaṃ yatthakāmaṃ yathāsukhaṃ;
tadajjahaṃ niggaḥessāmi yoniso,
hatthippabhinnaṃ viya aṅkusaggaho”ti.

Tassattho- idaṃ cittaṃ nāma ito pubbe rūpādīsu ca ārammaṇesu rāgādīnaṃ yena kāraṇena icchatī, yatthevassa kāmo uppajjati, tassa vasena yattha kāmaṃ yathārucci carantassa sukhaṃ hoti, tatheva vicaraṇato yathāsukhaṃ dīgharattaṃ cārikaṃ cari, taṃ ajja ahaṃ pabhinnaṃ mattahatthiṃ hatthācariyaṃ aṅkhāto cheko aṅkusaggaho aṅkusena viya yonisomanasikārena niggaḥessāmi, nāssa vītikkamitum dassāmīti.

Desanāvasāne sānunaṃ saddhiṃ dhammassavanāya upasaṅkamantānaṃ bahūnaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Sopāyasmā tepiṭakaṃ buddhava-canaṃ uggaṇhitvā mahādhammakathiko hutvā vīsavassasataṃ ṭhatvā sakalajambudīpaṃ saṅkhobhetvā parinibbāyīti.

Sānusāmaṇḍeravatthu pañcamaṃ.

6. Pāveyyakahatthivatthu

Appamādaratāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño pāveyyakaṃ nāma hatthiṃ ārabha kathesi.

So kira hatthī taruṇakāle mahābalo hutvā aparena samayena jarāvātavegabbhā-hato hutvā ekaṃ mahantaṃ saraṃ oruyha kalale laggitvā uttaritum nāsakkhi. Mahājano taṃ disvā “evarūpopi nāma hatthī imaṃ dubbalabhāvaṃ patto”ti kathaṃ samuṭṭhāpesi. Rājā taṃ pavattiṃ sutvā hatthācariyaṃ āṇāpesi- “gaccha, ācariya, taṃ hatthiṃ kalalato uddharāhi”ti. So gantvā tasmim ṭhāne saṅgāmasīsaṃ dassetvā saṅgāmaḥheriṃ ākoṭāpesi. Mānajātiko hatthī vegenuṭṭhāya thale patiṭṭhahi. Bhikkhū taṃ kāraṇaṃ disvā satthu ārocesum. Satthā “tena, bhikkhave (2.032) hatthinā pakatipaṅkaduggato attā uddhaṭo, tumhe pana kilesadugge pakkhandā. Tasmā yoniso padahitvā tumhepi tato attānaṃ uddharathā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

327. “Appamādaratā hotha, sacittamanurakkhatha;
duggā uddharathattānaṃ, paṅke sannova kuṅjaro”ti.

Tattha **appamādaratā**ti satiyā avippavāse abhiratā hotha. **Sacittanti** rūpādīsu ārammaṇesu attano cittaṃ yathā vītikkamaṃ na karoti, evaṃ rakkhatha. **Duggāti** yathā so paṅke sanno kuṅjaro hatthehi ca pādehi ca vāyāmaṃ katvā paṅkaduggato attānaṃ uddharitvā thale patiṭṭhito, evaṃ tumhepi kilesaduggato attānaṃ uddharatha, nibbānathale patiṭṭhāpethāti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsūti.

Pāveyyakahatthivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Sace labhethāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā pālileyyakaṃ nissāya rakkhita-vanasaṅḍe viharanto sambahule bhikkhū ārabha kathesi. Vatthu yamakavagge “pare ca na vijānanti”ti gāthāvaṇṇanāya āgatameva. Vuttañhetam (dha. pa. aṭṭha. 1.5 kosambakavatthu)-

Tathāgatassa tattha hatthināgena upaṭṭhiyamānassa vasanabhāvo sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. Sāvattinagarato “anāthapiṇḍiko visākhā mahā-upāsikā”ti evamādīni mahākulāni ānandattherassa sāsanaṃ paṇiṃsu “satthāraṃ no, bhante, dassethā”ti. Disāvāsīnopi pañcasatā bhikkhū vuṭṭhavassā ānandattheraṃ upasaṅkamtivā “cirassutā no, āvuso ānanda, bhagavato sammukhā dhammī kathā, sādhu mayaṃ, āvuso ānanda, labheyyāma bhagavato sammukhā dhammiṃ kathaṃ savanāyā”ti yāciṃsu. Thero te bhikkhū ādāya tattha gantvā “temāsaṃ (2.0322) ekavihārino tathāgatassa santikaṃ ettakehi bhikkhūhi saddhiṃ upasaṅkamaṃ ayuttan”ti cintetvā te bhikkhū bahi ṭhapetvā ekakova satthāraṃ upasaṅkami. Pālileyyako taṃ disvā daṇḍamādāya pakkhandi. Taṃ satthā oloketvā “apehi, apehi, pālileyyaka, mā vārayi, buddhupaṭṭhāko eso”ti āha. So tattheva daṇḍaṃ chaḍḍetvā pattacīvarapaṭiggahaṇaṃ āpucchi. Thero nādāsi. Nāgo “sace uggahitavatto bhavissati, satthu nisīdanapāsāṇaphalake attano parikkhāraṃ na ṭhapessati”ti cintesi. Thero pattacīvaraṃ bhūmiyaṃ ṭhapesi. Vattasampannā hi garūnaṃ āsane vā sayane vā attano parikkhāraṃ na ṭhapenti.

Thero satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “ekakova āgatosi”ti pucchitvā pañcahi bhikkhusatehi āgatabhāvaṃ sutvā “kahaṃ pana te”ti pucchitvā “tumhākaṃ cittaṃ ajānanto bahi ṭhapetvā āgatomhi”ti vutte “pakkosāhi ne”ti āha. Thero tathā akāsi. Satthā tehi bhikkhūhi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā tehi bhikkhūhi, “bhante, bhagavā buddhasukhumālo ceva khattiyasukhumālo ca, tumhehi temāsaṃ ekakehi tiṭṭhantehi nisīdantehi ca dukkaraṃ kataṃ, vattapaṭiva-ttakārakopi mukhodakādīdāyakopi nāhosi maññe”ti vutte, “bhikkhave, pālileyyakahatthinā mama sabbakiccāni katāni. Evarūpañhi sahāyaṃ labhantena ekakova vasitum yuttaṃ, alabhantassa ekacārikabhāvova seyyo”ti vatvā nāgavagge imā gāthā abhāsi-

328. “Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
saddhiṃcaram sādhuvihāri dhīraṃ;
abhibhuyya sabbāni parissayāni,
careyya tenattamano satīmā.

329. “No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
saddhiṃcaram sādhuvihāri dhīraṃ;
rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya,
eko care mātaṅgaraññeva nāgo.

330. “Ekassa (2.0323) caritaṃ seyyo,
natthi bāle sahāyatā;
eko care na ca pāpāni kayirā,
apposukko mātaṅgaraññaeva nāgo”ti.

Tattha **nipakanti** nepakkapaññāya samannāgataṃ. **Sādhuvihāri dhīranti** bhadda-kavīhāriṃ paṇḍitaṃ. **Parissayānīti** tādisaṃ mettāvīhāriṃ sahāyaṃ labhanto sīha-byagghādayo pākaṭaparissaye ca rāgabhayadosabhayamohabhayādayo paṭicchanaparissaye cāti sabbeva parissaye abhibhavitvā tena saddhiṃ attamano upaṭṭhitasatī hutvā careyya, vihareyyāti attho.

Rājāva raṭṭhanti raṭṭhaṃ hitvā gato mahājanakarājā viya. Idaṃ vuttaṃ hoti-yathā vijitabhūmipadeso rājā “idaṃ rajjaṃ nāma mahantaṃ pamādaṭṭhānaṃ, kiṃ me rajjena kāritenā”ti vijitaṃ raṭṭhaṃ pahāya ekakova mahāraññaṃ pavisitvā tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā catūsu iriyāpathesu ekakova carati, evaṃ ekakova careyyāti. **Mātaṅgaraññaeva nāgoti** yathā ca “ahaṃ kho ākiṇṇo viharāmi hatthīhi hatthinīhi hatthikaḷabhehi hatthicchāpehi, chinnaggāni ceva tiṇāni khādāmi, obhaggo bhaggañca me sākhabhaṅgaṃ khādanti, āvilāni ca pānīyāni pivāmi, ogāhā ca me uttiṇṇassa hatthiniyo kāyaṃ upanighaṃsantiyo gacchanti, yaṃnūnāhaṃ ekakova gaṇamhā vūpakaṭṭho vihareyyan”ti (mahāva. 467; udā. 35) evaṃ paṭisañcikkhitvā gamanato mātaṅgoti laddhanāmo imasmiṃ araññe ayaṃ hatthināgo yūthaṃ pahāya sabbiriyāpathesu ekakova sukhaṃ carati, evampi ekova careyyāti attho.

Ekassāti pabbajitassa hi pabbajitakālato paṭṭhāya ekībhāvābhīratassa ekaka-sseva caritaṃ seyyo. **Natthi bāle sahāyatāti** cūlasīlaṃ majjhimasīlaṃ mahāsīlaṃ dasa kathāvatthūni terasa dhutaṅgaguṇāni vipassanāññaṃ cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā amatamahānibbānanti ayañhi sahāyatā nāma. Sā bāle nissāya adhigantaṃ (2.0324) na sakkāti natthi bāle sahāyatā. **Ekoti** iminā kāraṇena sabbiriyāpathesu ekakova careyya, appamattakānipi na ca pāpāni kayirā. Yathā so apposukko nirālayo imasmiṃ araññe mātaṅganāgo icchiticchitaṭṭhāne sukhaṃ carati, evaṃ ekakova hutvā careyya, appamattakānipi na ca pāpāni kareyyāti attho. Tasmā tumhehi patirūpaṃ sahāyaṃ alabhantehi eka-cārīheva bhavitabbanti imamatthaṃ dassento satthā tesam bhikkhūnaṃ imaṃ dhammadesanaṃ desesi.

Desanāvasāne pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṃ.

8. Māravatthu

Atthamhīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā himavantapadesa araññakuṭīkāyaṃ viharanto māraṃ ārabha kathesi.

Tasmiṃ kira kāle rājāno manusse piḷetvā rajjaṃ kārenti. Atha bhagavā adhammīkarājūnaṃ rajje daṇḍakaraṇapīḷite manusse disvā kāruññaena evaṃ cintesi-

“sakkā nu kho rajjaṃ kāretuṃ ahaṇaṃ aghāṭayaṃ, ajinaṃ ajāpayaṃ, asocaṃ asocāpayaṃ dhammena”ti, māro pāpimā taṃ bhagavato parivitakkaṃ ñatvā “samaṇo gotamo ‘sakkā nu kho rajjaṃ kāretuṃ’ti cintesi, idāni rajjaṃ kāretukāmo bhavissati, rajjañca nāmetaṃ pamādaṭṭhānaṃ, taṃ kārente sakkā okāsaṃ labhituṃ, gacchāmi ussāhamassa janessāmi”ti cintetvā satthāraṃ upasaṅkamtivā āha-
“kāretu, bhante, bhagavā rajjaṃ, kāretu sugato rajjaṃ ahaṇaṃ aghāṭayaṃ, ajinaṃ ajāpayaṃ, asocaṃ asocāpayaṃ dhammena”ti. Atha naṃ satthā “kiṃ pana me tvaṃ, pāpima, passasi, yaṃ maṃ tvaṃ evaṃ vadesi”ti vatvā “bhagavatā kho, bhante, cattāro iddhipādā subhāvitā. Ākaṅkhamāno hi bhagavā himavantaṃ pabbatarājaṃ ‘suvaṇṇaṃ’ti adhimucceyya, tañca suvaṇṇameva assa, ahampi kho dhanena dhanakaraṇīyaṃ karissāmi, tumhe dhammena rajjaṃ kāressathā”ti tena vutte-

“Pabbatassa (2.0325) suvaṇṇassa, jātarūpassa kevalo;
dvittāva nālamekassa, iti vidvā samañcare.

“Yo dukkhamadakkhi yatonidānaṃ,

kāmesu so jantu kathaṃ nameyya;

upadhiṃ veditvā saṅgoti loke,

tasseva jantu vinayāya sikkhe”ti. (saṃ. ni. 1.156)-

Imāhi gāthāhi saṃvejetvā “añño eva kho, pāpima, tava ovādo, añño mama, tayā saddhiṃ dhammasaṃsandana nāma natthi, ahañhi evaṃ ovadāmi”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

331. “Atthamhi jātamhi sukhā sahāyā,
tuṭṭhī sukhā yā itarītarena;
puññaṃ sukhaṃ jīvitasaṅkhayamhi,
sabbassa dukkhassa sukhaṃ pahānaṃ.

332. “Sukhā mattheyyatā loke,
atho pettheyyatā sukhā;
sukhā sāmaññatā loke,
atho brahmaññatā sukhā.

333. “Sukhaṃ yāva jarāsīlaṃ, sukhā saddhā patitṭhitā;
sukho paññāya paṭilābho, pāpānaṃ akaraṇaṃ sukhaṃ” ti.

Tattha **atthamhīti** pabbajitassāpi hi cīvarakaraṇādike vā adhikaraṇavūpasamā-dike vā gihinopi kasikammādike vā balavapakhasannissitehi abhibhavanādike vā kicce uppanne ye taṃ kiccaṃ nipphādetuṃ vā vūpasametū vā sakkonti, eva-rūpā sukhā sahāyāti attho. **Tuṭṭhī sukhāti** yasmā pana gihinopi sakena asantuṭṭhā sandhicchedādīni ārabhanti, pabbajitāpi nānappakāraṃ anesanaṃ. Iti te sukhaṃ na vindantiyeva. Tasmā yā itarītarena parittena vā vipulena vā attano santakena santuṭṭhi, ayameva sukhāti attho. **Puññanti** maraṇakāle pana yathājjhāsayena pattharivā katapuññakammameva (2.0326) sukhaṃ. **Sabbassāti** sakalassapi pana vaṭṭadukkhassa pahānasaṅkhātāṃ arahattameva imasmiṃ loke sukhaṃ nāma.

Mattheyyatāti mātari sammā paṭipatti. **Pettheyyatāti** pitari sammā paṭipatti. Ubhayenapi mātāpitūnaṃ upaṭṭhānameva kathitaṃ. Mātāpitāro hi puttānaṃ anupaṭṭha-hanabhāvaṃ ñatvā attano santakaṃ bhūmiyaṃ vā nidahanti, paresaṃ vā vissa-jjenti, “mātāpitāro na upaṭṭhahanti” ti nesaṃ nindāpi vaḍḍhati, kāyassa bheda gūthanirayepi nibbattanti. Ye pana mātāpitāro sakkaccaṃ upaṭṭhahanti, te tesāṃ santakaṃ dhanampi pāpuṇanti, pasaṃsampi labhanti, kāyassa bheda sagge nibbattanti. Tasmā ubhayampetaṃ sukhanti vuttaṃ. **Sāmaññatāti** pabbajitesu sammā paṭipatti. **Brahmaññatāti** bāhitapāpesu buddhapaccekabuddhasāvakesu sammā paṭipattiyeva. Ubhayenapi tesāṃ catūhi paccayehi paṭijaggaṇabhāvo kathito, idampi loke sukhaṃ nāma kathikaṃ.

Sīlanti maṇikuṇḍalarattavattādayo hi alaṅkāraṃ tasmīṃ tasmīṃ vaye ṭhitānaṃ-yeva sobhanti. Na daharānaṃ alaṅkāro mahallakakāle, mahallakānaṃ vā ala-ṅkāro daharakāle sobhati, “ummattako esa mañña” ti garahuppādanena pana dosameva janeti. Pañcasīladasasīlādibhedaṃ pana sīlaṃ daharassāpi mahallaka-ssāpi sabbavayesu sobhatiyeva, “aho vatāyaṃ sīlavā” ti pasaṃsuppādanena somanassameva āvahati. Tena vuttaṃ- **sukhaṃ yāva jarā sīlanti. Saddhā patitṭhi-tāti** lokiyalokuttarato duvidhāpi saddhā niccalā hutvā patitṭhitā. **Sukho paññāya paṭilābhoti** lokiyalokuttarapaññāya paṭilābho sukho. **Pāpānaṃ akaraṇanti** setughā-tavasena pana pāpānaṃ akaraṇaṃ imasmiṃ loke sukhanti attho.

Desanāvasāne bahūnaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Māravatthu aṭṭhamaṃ.

Nāgavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tevīsatimo vaggo.

24. Taṇhāvaggo

1. Kapilamacchavatthu

Manujassāti (2.0327) imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kapilamacchaṃ ārabba kathesi.

Atīte kira kassapabhagavato parinibbutakāle dve kulabhātaro nikkhamitvā sāvākānaṃ santike pabbajimsu. Tesu jeṭṭho sāgato nāma ahosi, kaniṭṭho kapilo nāma. Mātā pana nesaṃ sādhiṇī nāma, kaniṭṭhabhaginiṇī tāpanā nāma. Tāpi bhikkhunīsu pabbajimsu. Evaṃ tesu pabbajitesu ubho bhātaro ācariyupajjhāyānaṃ vattapaṭivattaṃ katvā viharantā ekadivasam, “bhante, imasmim sāsane kati dhurānī”ti pucchitvā “ganthadhuraṃ vipassanādhurañcāti dve dhurānī”ti sutvā jeṭṭho “vipassanādhuraṃ pūressāmī”ti pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṃ santike vasitvā yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññaṃ pavisitvā vāyamanto arahattaṃ pāpuṇi. Kaniṭṭho “ahaṃ tāva taruṇo, vuḍḍhakāle vipassanādhuraṃ pūressāmī”ti ganthadhuraṃ paṭṭhapetvā tīṇi piṭakāni uggaṇhi. Tassa pariyattim nissāya mahāparivāro, parivāraṃ nissāya lābho udapādi. So bāhusaccamadena matto lābhataṇhāya abhibhūto atipaṇḍitamānitāya parehi vuttaṃ kappiyampi “akappiyan”ti vadeti, akappiyampi “kappiyan”ti vadeti, sāvajjampi “anavajjan”ti, anavajjampi “sāvajjan”ti. So pesalehi bhikkhūhi “mā, āvuso kapila, evaṃ avacā”ti vatvā dhammañca vinayañca dassetvā ovadiyamānopi “tumhe kiṃ jānātha, rittamuṭṭhisadisā”ti-ādīni vatvā khamsetto vambhento carati. Athassa bhātu sāgatattherassāpi bhikkhū tamatthaṃ ārocesuṃ. Sopi naṃ upasaṅkamtivā, “āvuso kapila, tumhādisānañhi sammāpaṭipatti sāsana āyu nāma, tasmā paṭipattim pahāya kappiyādīni paṭibāhanto mā evaṃ avacā”ti ovadi. So tassapi vacanaṃ nādiyi. Evaṃ santepi thero dvattikkhattuṃ ovaditvā ovādaṃ agaṇhantaṃ “nāyaṃ mama vacanaṃ karotī”ti ñatvā “tena, āvuso, paññāyissasi sakena kammenā”ti vatvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya naṃ aññe pesalā bhikkhū chaḍḍayimsu.

So (2.0328) durācāro hutvā durācāraparivuto viharanto ekadivasam uposathagge “pātimokkhaṃ uddisissāmī”ti bijaniṃ ādāya dhammāsane nisīditvā “vattati, āvuso, ettha sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ pātimokkhan”ti pucchitvā “ko attho imassa paṭivacanena dinnenā”ti tuṇhībhūte bhikkhū disvā, “āvuso, dhammo vā vinayo vā natthi, pātimokkhena sutena vā asutena vā ko attho”ti vatvā āsanā

vuṭṭhahi. Evaṃ so kassapassa bhagavato pariyattisāsanaṃ osakkāpesi. Sāgata-
ttheropi tadaheva parinibbāyi. Kapilo āyupariyosāne avīcimhi mahāniraye nibbatti.
Sāpissa mātā ca bhaginī ca tasseva diṭṭhānugatiṃ āpajjitvā pesale bhikkhū akko-
sivā paribhāsivā tattheva nibbattiṃsu.

Tasmim̐ pana kāle pañcasatā purisā gāmaghātakādīni katvā corikāya jīvantā
janapadamanussehi anubaddhā palāyamānā araññaṃ pavisitvā tattha kiñci paṭi-
saraṇaṃ apassantā aññataraṃ āraññikaṃ bhikkhuṃ disvā vanditvā “paṭisaraṇaṃ
no, bhante, hothā”ti vadiṃsu. Thero “tumhākaṃ sīlasadisamaṃ paṭisaraṇaṃ nāma
natthi, sabbepi pañcasīlāni samādiyathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā
sīlāni samādiyim̐su. Atha ne thero ovadi- “idāni tumhe sīlavantā, jīvitahetupi vo
neva sīlaṃ atikkamitabbaṃ, na manopadoso kātabbo”ti. Te “sādhū”ti sampaṭi-
cchim̐su. Atha ne janapadamanussā taṃ ṭhānaṃ patvā ito cito ca pariyesamānā
te core disvā sabbe te jīvitā voropesuṃ. Te kālaṃ katvā devaloke nibbattiṃsu,
corajeṭṭhako jeṭṭhakadevaputto ahosi.

Te anulomapaṭilomavasena ekaṃ buddhantaraṃ devaloke saṃsaritvā imasmim̐
buddhuppāde sāvattinagaradvāre pañcasatakulike kevaṭṭagāme nibbattiṃsu.
Jeṭṭhakadevaputto kevaṭṭajeṭṭhakassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, itare itaresu. Evaṃ
tesaṃ ekadivaseyeva paṭisandhigahaṇaṇca mātukucchito nikkhamanaṇca ahosi.
Kevaṭṭajeṭṭhako “atthi nu kho imasmim̐ gāme aññepi dārakā ajja jātā”ti pariyesā-
petvā tesaṃ jātabhāvaṃ ñatvā “ete mama puttassa sahāyakā bhavissanti”ti
sabbesaṃ posāvanikaṃ (2.0329) dāpesi. Te sabbepi sahapamaṃsukīlakā sahāyakā
hutvā anupubbena vayappattā ahesuṃ. Tesaṃ kevaṭṭajeṭṭhakuputtova yasato ca
tejato ca aggapuriso ahosi.

Kapilopi ekaṃ buddhantaraṃ niraye paccitvā vipākāvasesena tasmim̐ kāle aci-
ravatiyā suvaṇṇavaṇṇo duggandhamukho maccho hutvā nibbatti. Athekadivasaṃ
te sahāyakā “macche bandhissāmā”ti jālādīni gahetvā nadiyā khipim̐su. Atha
nesaṃ antojālaṃ so maccho pāvīsi. Taṃ disvā sabbe kevaṭṭagāmavāsino uccāsa-
ddamakamsu- “puttā no paṭhamaṃ macche bandhantā suvaṇṇamacchaṃ
bandhim̐su, idāni no rājā bahudhanaṃ dassati”ti. Tepi kho sahāyakā macchaṃ
nāvāya pakkhipitvā nāvaṃ ukkhipitvā rañño santikaṃ agamaṃsu. Raññāpi taṃ
disvāva “kiṃ etan”ti vutte “maccho, devā”ti āhaṃsu. Rājā suvaṇṇavaṇṇaṃ
macchaṃ disvā “satthā etassa suvaṇṇavaṇṇakāraṇaṃ jānissati”ti macchaṃ gāhā-
petvā bhagavato santikaṃ agamāsi. Macchena mukhe vivaṭamatteyeva sakalaje-
tavanaṃ ativiya duggandhaṃ ahosi. Rājā satthāraṃ pucchi- “kasmā, bhante,
maccho suvaṇṇavaṇṇo jāto, kasmā cassa mukhato duggandho vāyati”ti?

Ayaṃ, mahārāja, kassapabhagavato pāvācane kapilo nāma bhikkhu ahosi bahu-
ssuto mahāparivāro lābhataṇhāya abhibhūto attano vacanaṃ agaṇhantānaṃ
akkosakaparibhāsako, tassa ca bhagavato sāsanaṃ osakkāpesi, so tena
kammena avīcimhi nibbattitvā vipākāvasesena idāni maccho hutvā jāto. Yaṃ
pana so dīgharattaṃ buddhavacanaṃ vācesi, buddhassa ca guṇaṃ kathesi, tassa
nissandena imaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ paṭilabhi. Yaṃ bhikkhūnaṃ akkosakaparibhā-
sako ahosi, tenassa mukhato duggandho vāyati. “Kathāpemi naṃ, mahārājā”ti?

“Kathāpetha, bhante”ti. Atha naṃ satthā pucchi- “tvaṃsi kapilo”ti? “Āma, bhante, ahaṃ kapilo”ti. “Kuto āgatosī”ti? “Avīcimahānirayato, bhante”ti. “Jeṭṭhabhātiko te sāgato kuhiṃ gato”ti? “Parinibbuto, bhante”ti. “Mātā pana te sādhiṇī kahan”ti? “Mahāniraye nibbattā, bhante”ti. “Kaniṭṭhabhagini ca te tāpanā kahan”ti? “Mahāniraye nibbattā, bhante”ti. “Idāni tvaṃ kahaṃ gamissasī”ti? “Avīcimahāniraya meva, bhante”ti vatvā vipphaṇṇasārābhūto nāvaṃ (2.0330) sīsena paharivā tāva-
deva kālaṃ katvā niraye nibbatti. Mahājano saṃviggo ahoṣi lomahaṭṭhajāto.

Atha bhagavā tasmaṃ khaṇe sannipatitāya parisāya cittācāraṃ oloketvā taṅkha-
ṇānurūpaṃ dhammaṃ desetuṃ “dhammacariyaṃ brahmacariyaṃ, etadāhu vasu-
ttaman”ti suttanipāte (su. ni. 276) **kapilasuttaṃ** kathetvā imā gāthā abhāsi-

334. “Manujassa pamattacārino, taṅhā vaḍḍhati māluvā viya;

so plavatī hurā huraṃ, phalamicchaṃva vanasmi vānaro.

335. “Yaṃ esā sahate jammī, taṅhā loke visattikā;

sokā tassa pavaḍḍhanti, abhivaṭṭhaṃva bīraṇaṃ.

336. “Yo cetam sahate jammim, taṅhaṃ loke duraccayaṃ;

sokā tamhā papatanti, udabinduva pokkharā.

337. “Taṃ vo vadāmi bhaddaṃ vo, yāvattettha samāgatā;

taṅhāya mūlaṃ khaṇatha, usīratthova bīraṇaṃ;

mā vo naḷaṃva sotova, māro bhañji punappunan”ti.

puggalassa neva jhānaṃ na vipassanā na maggaphalāni vaḍḍhanti. Yathā pana Tattha **pamattacārinoti** sativossaggalakkhaṇena pamādena pamattacārissa puggalassa neva jhānaṃ na vipassanā na maggaphalāni vaḍḍhanti. Yathā pana rukkhamaṃ saṃsibbantī pariyanandhantī tassa vināsāya māluvālatā vaḍḍhati, evamassa cha dvārāni nissāya punappunaṃ uppajjanato taṇhā vaḍḍhatīti attho. **So plavatī hurā huranti** so taṇhāvasiko puggalo bhava bhava uplavati dhāvati. Yathā kiṃ viyāti? **Phalamicchamaṃva vanasmi vānaro**, yathā rukkhaphalaṃ icchanto vānaro vanasmiṃ dhāvati, tassa tassa rukkhassa sākhaṃ gaṇhāti, taṃ muñcivā aññaṃ gaṇhāti, tampi muñcivā aññaṃ gaṇhāti, “sākhaṃ alabhitvā sannisinno”ti vattabbataṃ nāpajjati, evameva taṇhāvasiko puggalo hurā huramaṃ dhāvanto “āramaṇamaṃ alabhitvā taṇhāya apavattaṃ patto”ti vattabbataṃ nāpajjati.

Yanti (2.0331) yaṃ puggalaṃ esā lāmakabhāvena jammī visāhāratāya visapphatāya visaphalatāya visaparibhogatāya rūpādīsu visattatāya āsattatāya visattikāti saṅkhyamaṃ gatā chadvārikataṇhā abhibhavati. Yathā nāma vassāne punappunaṃ vassantena devena abhivaṭṭhamaṃ bīraṇaṭṭhamaṃ vaḍḍhati, evamaṃ tassa puggalassa anto vaṭṭamūlakā sokā abhivaḍḍhantīti attho.

Duraccayanti yo pana puggalo evamaṃ vuttappakāramaṃ atikkamituṃ pajahituṃ dukkaratāya duraccayamaṃ taṇhamaṃ sahati abhibhavati, tamhā puggalā vaṭṭamūlakā sokā papatanti. Yathā nāma pokkhare padumapatte patitamaṃ udakabindu na patiṭṭhāti, evamaṃ na patiṭṭhahantīti attho.

Taṃ vo vadāmīti tena kāraṇena ahaṃ tumhe vadāmi. **Bhaddamaṃ voti** bhaddamaṃ tumhākaṃ hotu, mā ahaṃ kapilo viya vināsaṃ pāpuṇathāti attho. **Mūlanti** imissā chadvārikataṇhāya arahattamaggañāṇena mūlamaṃ khaṇatha. Kiṃ viyāti? **Usīratthova bīraṇamaṃ**, yathā usīrena atthiko puriso mahantena kudālena bīraṇamaṃ khaṇati, evamassā mūlamaṃ khaṇathāti attho. **Mā vo naḷamaṃva sotova, māro bhañji punappunanti** mā tumhe nadīsote jātamaṃ naḷamaṃ mahāvegena āgato nadīsoto viya kilesamāro maraṇamaṃro devaputtamaṃro ca punappunaṃ bhañjatūti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi kevaṭṭaputtā saṃvegaṃ āpajjitvā dukkhassantakīriyamaṃ patthayamānā satthu santike pabbajitvā na cirasseva dukkhassantaṃ katvā sathārā saddhiṃ āneñjavihārasamāpattidhammaparibhogena ekaparibhogā ahesunti.

Kapilamacchavatthu paṭhamaṃ.

2. Sūkarapotikāvattu

Yathāpi mūleti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto gūthasūkarapotikaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ (2.0332) kira samaye sathā rājagahaṃ piṇḍāya pavisanto ekaṃ sūkarapotikaṃ disvā sitamaṃ pātvākāsi. Tassa sitamaṃ karontassa mukhavivaraniggataṃ

dantobhāsamaṇḍalaṃ disvā ānandatthero “ko nu kho, bhante, hetu sitassa pātu-kammāyā”ti sitakāraṇaṃ pucchi. Atha naṃ satthā āha- “passasetam, ānanda, sūkarapotikaṃ”ti? “Āma, bhante”ti. Esā kakusandhassa bhagavato sāsane ekāya āsanasālāya sāmantaṃ kukkuṭi ahosi. Sā ekassa yogāvacarassa vipassanākamma-ṭṭhānaṃ sajjhāyantassa dhammaghosaṃ sutvā tato cutā rājakule nibbattivā ubbari nāma rājadhitā ahosi. Sā aparabhāge sariravalañjattṭhānaṃ pavittṭhā puḷava-karāsiṃ disvā tattha puḷavakasaññaṃ uppādetvā paṭhamaṃ jhānaṃ paṭilabhi. Sā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cutā brahmaloke nibbatti. Tato cavitvā puna gativa-sena ālulamānā idāni sūkarayoniyam nibbatti, idaṃ kāraṇaṃ disvā mayā sitaṃ pātukanti. Taṃ sutvā ānandattherappamukhā bhikkhū mahantaṃ saṃvegaṃ paṭilabhiṃsu. Satthā tesam saṃvegaṃ uppādetvā bhavataṇhāya ādīnavaṃ pakā-sento antaravithiyaṃ ṭhitakova imā gāthā abhāsi-

338. “Yathāpi mūle anupaddave daḷhe,
chinnopi rukkho punareva rūhati;
evampi taṇhānusaye anūhate,
nibbattati dukkhamidaṃ punappunaṃ.

339. “Yassa chattimsati sotā, manāpasavanā bhusā;
mahāvahanti duddiṭṭhiṃ, saṅkappā rāganissitā.

340. “Savanti sabbadhi sotā, latā uppajja tiṭṭhati;
tañca disvā lataṃ jātaṃ, mūlaṃ paññāya chindatha.

341. “Saritāni sinehitāni ca,
somanassāni honti jantuno;
te sātasiṭā sukhesino,
te ve jātijarūpagā narā.

342. “Tasiṇāya (2.0333) purakkhatā pajā,
parisappanti sasova bandhito;
saṃyojanasaṅgasattakā,
dukkhamupenti punappunaṃ cirāya.

343. “Tasiṇāya purakkhatā pajā,
parisappanti sasova bandhito;
tasmā tasiṇaṃ vinodaye,
ākaṅkhanta virāgamattano”ti.

Tattha **mūleti** yassa rukkhassa catūsu disāsu catudhā heṭṭhā ca ujukameva gate pañcavidhamūle chedanaphālanapācanavijjanādīnaṃ kenaci upaddavena anupaddave thirapattatāya daḷhe so rukkho uparicchinnopi sākhānaṃ vasena punadeva rūhati, evameva chadvārikāya taṇhāya anusaye arahattamaggañāṇena anuhate asamucchinne tasmim tasmim bhava jāti-ādibhedaṃ idaṃ dukkhaṃ punappunaṃ nibbattatiyevāti attho.

Yassāti yassa puggalassa “iti ajjhattikassūpādāya aṭṭhārasa taṇhāvicaritāni bāhirassūpādāya aṭṭhārasa taṇhāvicaritāni”ti imesaṃ taṇhāvicaritānaṃ vasena chattimsatiyā sotehi samannāgatā manāpesu rūpādīsu āsavati pavattatīti manāpa-savanā taṇhā bhusā balavatī hoti, taṃ puggalaṃ vipannañāṇatāya duddiṭṭhiṃ

punappunaṃ uppajjanato mahantabhāvena mahā hutvā jhānaṃ vā vipassanaṃ vā anissāya rāganissitā saṅkappā vahantīti attho.

Savanti sabbadhi sotāti ime taṇhāsotā cakkhudvārādīnaṃ vasena sabbesu rūpādīsu ārammaṇesu savanato, sabbāpi rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhāti sabbabhavesu vā savanato sabbadhi savanti nāma. **Latāti** paliveṭhanaṭṭhena saṃsibbanatṭhena ca latā viyāti latā. **Uppajja tiṭṭhatīti** chahi dvārehi uppajjitvā rūpādīsu ārammaṇesu tiṭṭhati. **Tañca disvāti** taṃ pana taṇhālataṃ “etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati”ti jātataṭṭhānavasena disvā. **Paññāyāti** satthena vane jātaṃ lataṃ viya maggapaññāya mūle chindathāti attho.

Saritānīti (2.0334) anusaṭṭhāni payātāni. **Sinehitānīti** cīvarādīsu pavattasinehavasena sinehitāni ca, taṇhāsinehamakkhitānīti attho. **Somanassānīti** taṇhāvasikassa jantuno evarūpāni somanassāni bhavanti. **Te sātasiṭāti** te taṇhāvasikā puggalā sātaniṭṭhāni sukhanissitā ca hutvā sukhesino sukhapariyesino bhavanti. **Te veti ye** evarūpā narā, te jātijarābyādhimaraṇāni upagacchantiyevāti jātijarūpagā nāma honti. **Pajāti** ime sattā tāsakaraṇena tasiṇāti saṅkhyāṃ gatāya taṇhāya purakkhatā parivāritā hutvā.

Bandhitoti luddena araṅge baddho saso viya parisappanti bhāyanti. **Samyojana-saṅgasattakāti** dasavidhena saṃyojanasaṅgena ceva sattavidhena rāgasāṅgādīnā ca sattā baddhā tasmīṃ vā laggā hutvā. **Cirāyāti** ciraṃ dīghamaddhānaṃ punappunaṃ jāti-ādikaṃ dukkhaṃ upagacchantīti attho. **Tasmāti** yasmā tasiṇāya purakkhatā paliveṭhitā sattā, tasmā attano virāgaṃ rāgādivigamaṃ nibbānaṃ patthento ākaṅkamāno bhikkhu arahattamaggenetaṃ tasiṇaṃ vinodaye panudivā nīharitvā chaḍḍeyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu.

Sāpi kho sūkarapotikā tato cavitvā suvaṇṇabhūmiyaṃ rājakule nibbatti, tato cutā bārāṇasiyaṃ, tato cutā suppārakapaṭṭane assavaṇṇijagehe nibbatti, tato cutā kāvīrapaṭṭane nāvīkassa gehe nibbatti, tato cutā anurādhapure issarakulagehe nibbatti, tato cutā tasseva dakkhiṇadisāya bhokkantaḡāme sumanassa nāma kuṭumbīkassa dhītā nāmena sumanā eva hutvā nibbatti. Athassā pitā tasmīṃ ḡāme chaḍḍite dīghavāpīraṭṭhaṃ gantvā mahāmunigāme nāma vasi. Tattha naṃ duṭṭhaḡāmaṇīraṅgo amacco lakuṇḍaka-atimbaro nāma kenacideva karaṇīyena gato disvā mahantaṃ maṅgalaṃ katvā ādāya mahāpuṇṇaḡāmaṃ gato. Atha naṃ koṭṭipabbatamahāvīhāravāsī mahā-anuruddhatthero nāma tattha piṇḍāya caritvā tassā gehadvāre ṭhito disvā bhikkhūhi saddhiṃ kathesi, “āvuso, sūkarapotikā nāma lakuṇḍaka-atimbaramahāmattassa bhariyabhāvaṃ pattā, aho accharin”ti. Sā taṃ kathaṃ sutvā atītabhave (2.0335) ugghāṭetvā jātissaraṅgaṃ paṭṭilabhi. Taṅkhaṇaṅgeva uppannasamvegā sāmīkaṃ yācitvā mahantena issariyena pañcabalakattherīnaṃ santike pabbajitvā tissamahāvīhāre mahāsatīpaṭṭhānasuttakathaṃ sutvā sotāpattiphale patīṭṭhahi. Pacchā damīlamaddane kate ṅātīnaṃ vasanaṭṭhānaṃ bhokkantaḡāmameva gantvā tattha vasantī kallamahāvīhāre āsīvisopamasuttantaṃ sutvā arahattaṃ pāpuṇi.

Sā parinibbānadivase bhikkhubhikkhunīhi pucchitā bhikkhunisaṅghassa

sabbaṃ imaṃ pavattiṃ nirantaraṃ kathetvā sannipatitassa bhikkhusaṅghassa majjhe maṇḍalārāmaṅgāsinā dhammapadabhāṅgakamahātissattherena saddhiṃ saṃsanditvā “ahaṃ pubbe manussayoniyaṃ nibbattitvā tato cutā kukkuṭi hutvā tattha senassa santikā sīsacchedaṃ patvā rājagahe nibbattā, paribbājikāsu pabbajitvā paṭhamajjhānabhūmiyaṃ nibbattitvā tato cutā seṭṭhikule nibbattā nacirasseva cavitvā sūkarayoniṃ gantvā tato cutā suvaṇṇabhūmiṃ, tato cutā bārāṅgasiṃ, tato cutā suppārakapaṭṭanaṃ, tato cutā kāvīrapaṭṭanaṃ, tato cutā anurādhapuraṃ, tato cutā bhokkantaḡāmaṃ”ti evaṃ samavisame terasa attabhāve patvā “idāni ukkaṅṅhitvā pabbajitvā arahattaṃ pattā, sabbepi appamādena sampādeṭṭhā”ti vatvā catasso parisā saṃvejetvā parinibbāyīti.

Sūkarapotikāvatthu dutiyaṃ.

3. Vibbhantabhikkhuvatthu

Yo nibbanathoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ vibbhantakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi.

Eko kira mahākassapattherassa saddhivihāriko hutvā cattāri jhānāni uppādevāpi attano mātulassa suvaṇṇakārassa gehe visabhāgārammaṇaṃ disvā tattha paṭibaddhacitto vibbhāmi. Atha naṃ manussā alasabhāvena kammaṃ kātuṃ anicchantāṃ gehā nīhariṃsu. So pāpamittasaṃsaggena corakammaṃ jīvikaṃ kappento vicari. Atha naṃ

ekadivasam gahetvā (2.0336) pacchābāham gāḷhabandhanam bandhitvā catukke catukke kasāhi tālentā āghātanam nayimsu. Thero piṇḍāya caritum pavisanto tam dakkhiṇena dvārena nīhariyamānam disvā bandhanam sithilam kāretvā “pubbe tayā paricitakammaṭṭhānam puna āvajjehī”ti āha. So tena ovādena satuppādam labhitvā puna catutthajjhānam nibbattesi. Atha nam “āghātanam netvā ghātesā-mā”ti sūle uttāsesum. So na bhāyati na santasati. Athassa tasmim tasmim disā-bhāge ṭhitā manussā asisattitomarādīni āvudhāni ukkhipitvāpi tam asantasanta-meva disvā “passatha, bho, imaṃ purisaṃ, anekasatānañhi āvudhahatthānam purisānam majjhe neva chambhati na vedhati, aho acchariyān”ti acchariyabbhuta-jātā mahānādam naditvā rañño tam pavattim ārocesum. Rājā tam kāraṇam sutvā “vissajjetha nan”ti āha. Satthu santikampi gantvā tamattham ārocayimsu. Sathā obhāsam pharitvā tassa dhammam desento imaṃ gāthamāha-

344. “Yo nibbanatho vanādhimutto,
vanamutto vanameva dhāvati;
tam puggalametha passatha,
mutto bandhanameva dhāvati”ti.

Tassattho- yo puggalo gihibhāve ālayasaṅkhātam vanatham chaḍḍetvā pabbajitatāya nibbanatho dibbavihārasaṅkhāte tapovane adhimutto gharāvāsabandhanasaṅkhātā taṇhāvanā mutto hutvā puna gharāvāsabandhanasaṅkhātam taṇhāva-nameva dhāvati, etha tam puggalam passatha, eso gharāvāsabandhanato mutto gharāvāsabandhanameva dhāvati.

Imaṃ pana desanam sutvā so rājapurisānam antare sūlagge nisinnova udayabbayam paṭṭhapetvā tilakkhaṇam āropetvā saṅkhāre sammāsanto sotāpattiphalam patvā samāpattisukham anubhavanto vehāsam uppativā ākāse neva satthu santikam gantvā sathāram vanditvā sarājikāya parisāya majjheyeva arahattam pāpuṇīti.

Vibbhantabhikkhuvatthu tatiyam.

4. Bandhanāgāravatthu

Na (2.0337) **taṃ daḷhanti** imaṃ dhammadesanam sathā jetavane viharanto bandhanāgāram ārabha kathesi.

Ekasmim kira kāle bahū sandhicchedakapanthaghātakamanussaghātake core ānetvā kosalarañño dassayimsu. Te rājā andubandhanarajjubandhanasaṅkhalika-bandhanehi bandhāpesi. Tiṃsamattāpi kho jānapadā bhikkhū sathāram daṭṭhukāmā āgantvā disvā vanditvā punadivase sāvattim piṇḍāya carantā bandhanā-gāram gantvā te core disvā piṇḍapātapaṭikkantā sāyanhasamaye tathāgataṃ upasaṅkamitvā, “bhante, ajja amhehi piṇḍāya carantehi bandhanāgāre bahū corā andubandhanādīhi baddhā mahādukkham anubhavantā diṭṭhā, te tāni bandhanāni chinditvā palāyitum na sakkonti, atthi nu kho, bhante, tehi bandhanehi thira-

taraṃ aññaṃ bandhanaṃ nāmā”ti pucchimsu. Satthā, “bhikkhave, kiṃ bandhanāni nāmetāni, yaṃ panetaṃ dhanadhaññaṃ puttadārādīsu taṇhāsaṅkhātaṃ kilesa-bandhanaṃ, etaṃ etehi sataguṇena saḥassaguṇena sataḥassaguṇena thira-taraṃ, evaṃ mahantampi panetaṃ ducchindaniyaṃ bandhanaṃ porāṇakapaṇḍitā chinditvā himavantaṃ pavisitvā pabbajimsū”ti vatvā atītaṃ āhari-

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ duggatagahapatikule nibbatti. Tassa vayappattassa pitā kālamakāsi. So bhatīṃ katvā mātaraṃ posesi. Athassa mātā anicchamānasseva ekaṃ kuladhītaraṃ gehe katvā aparabhāge kālamakāsi. Bhariyāyapissa kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhahi. So gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ajānantova, “bhadde, tvaṃ bhatīṃ katvā jīva, ahaṃ pabbajissāmi”ti āha. “Sāmi, nanu gabbho me patiṭṭhito, mayi vijātāya dārakaṃ disvā pabbajissasi”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tassā vijātakāle, “bhadde, tvaṃ sotthinā vijātā, idāni ahaṃ pabbajissāmi”ti āpucchi. Atha naṃ sā “puttassa tāva thanapānato apagamana-kālaṃ āgamehī”ti vatvā puna gabbhaṃ gaṇhi. So cintesi- “imaṃ sampaṭicchāpetvā gantuṃ na sakkā, imissā anācikkhitvāva palāyitvā pabbajissāmi”ti. So (2.0338) tassā anācikkhitvāva rattibhāge uṭṭhāya palāyi. Atha naṃ nagaraguttikā aggahesuṃ. So “ahaṃ, sāmi, mātuposako nāma, vissajjetha man”ti attānaṃ vissajjāpetvā ekasmiṃ ṭhāne vasitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññāsamāpattiyo labhitvā jhānakīlāya kīlanto vihāsi. So tattha vasantoyeva “evarūpampi nāma me ducchindaniyaṃ puttadārabandhanaṃ kilesabandhanaṃ chinnaṃ”ti imaṃ udānaṃ udānesi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā tena udānitaṃ udānaṃ pakāsento imā gāthā abhāsi-

345. “Na taṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā,
yadāyasaṃ dārujapabbajañca;
sārattarattā maṇikuṇḍalesu,
puttesu dāresu ca yā apekkhā.

346. “Etaṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā,
ohāriṇaṃ sithilaṃ duppamuñcaṃ;
etampi chetvāna paribbajanti,
anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.

Tattha **dhīrā**ti buddhādayo paṇḍitapurisā yaṃ saṅkhalikasaṅkhātaṃ ayasā nibbattaṃ āyasaṃ, andubandhanasaṅkhātaṃ dārujaṃ, yañca pabbajatiṇehi vā aññehi vā vākādīhi rajjuṃ katvā kataṃ rajjubandhanaṃ, taṃ asi-ādīhi chindituṃ sakkuṇeyyabhāvena thiranti na vadantīti attho. **Sārattarattā**ti sārattā hutvā rattā, bahalatararāgarattāti attho. **Maṇikuṇḍalesū**ti maṇisu ceva kuṇḍalesu ca, maṇivicittesu vā kuṇḍalesu. **Etaṃ daḷhanti** ye maṇikuṇḍalesu sārattarattā, tesam so rāgo ca yā puttadāresu apekkhā taṇhā, etaṃ kilesamayaṃ bandhanañca paṇḍitapurisā daḷhanti vadanti. **Ohārinanti** ākaḍḍhitvā catūsū apāyesu pātanato avaharati heṭṭhā haratīti ohāriṇaṃ. **Sithilanti** bandhanaṭṭhāne chavicammamaṃsāni na chindati, lohitaṃ na nīharati, bandhanabhāvampi ajānāpetvā thalapathajalopathādīsu kammāni kātuṃ detīti sithilaṃ. **Duppamuñcanti** lobhasena hi ekavārampi

uppannaṃ kilesabandhanaṃ daṭṭhaṭṭhānato kacchapo (2.0339) viya dummociyaṃ hotīti duppamuñcaṃ. **Etampi chetvānā**ti etaṃ daḷhampi kilesabandhanaṃ ñāṇa-khaggena chinditvā anapekkhino hutvā kāmasukhaṃ pahāya paribbajanti, pakka-manti pabbajantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Bandhanāgāravatthu catutthaṃ.

5. Khemātherīvatthu

Ye rāgarattāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto khemaṃ nāma rañño bimbisārassa aggamaheṣiṃ ārabba kathesi.

Sā kira padumuttarapādamaṃle patthitapatthanā ativiya abhirūpā pāsādikā ahosi. “Satthā kira rūpassa dosaṃ katheti”ti sutvā pana satthu santikaṃ gantuṃ na icchi. Rājā tassā rūpamadammattabhāvaṃ ñatvā veḷuvanavaṇṇanāpaṭisaṃyuttāni gītāni kāretvā naṭṭadīnaṃ dāpesi. Tesā tāni gāyantānaṃ saddaṃ sutvā tassā veḷuvanaṃ adiṭṭhapubbaṃ viya asutapubbaṃ viya ca ahosi. Sā “kataraṃ uyyānaṃ sandhāya gāyathā”ti pucchitvā, “devī, tumhākaṃ veḷuvanuyyānamevā”ti vutte uyyānaṃ gantukāmā ahosi. Satthā tassā āgamaṃ ñatvā parisamajjhe nisīditvā dhammaṃ desentova tālavaṇṇaṃ ādāya attano passe ṭhatvā bījamaṇaṃ abhirūpaṃ itthiṃ nimmini. Khemā, devīpi pavisaṃmānāva taṃ itthiṃ disvā cintesi- “sammāsambuddho rūpassa dosaṃ katheti vadanti, ayañcassa santike itthi bījayaṃmānā ṭhitā, nāhaṃ imissā kalabhāgampi upemi, na mayā īdisaṃ itthi rūpaṃ diṭṭhapubbaṃ, satthāraṃ abhūtena abbhācikkhanti maññe”ti cintetvā tathāgatassa kathāsaddampi anisāmetvā tameva itthiṃ olokayamānā aṭṭhāsi. Satthā tassā tasmiṃ rūpe uppannabahumānataṃ ñatvā taṃ rūpaṃ paṭhamavayādivasena dassetvā heṭṭhā vuttanayeneva pariyoṣāne aṭṭhimattāvasānaṃ katvā dassesi. Khemā taṃ disvā “evarūpampi nāmetaṃ rūpaṃ muhutteneva khaya-vayaṃ sampattaṃ, natthi vata imasmiṃ rūpe sāro”ti cintesi. Satthā tassā cittācāraṃ oloketvā, “kheme, tvaṃ ‘imasmiṃ rūpe sāro atthi’ti cintesi, passa dānissa asārabhāvan”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Āturaṃ (2.0340) asuciṃ pūtiṃ, passa kheme samussayaṃ;

uggharantaṃ paggharantaṃ, bālānaṃ abhipatthitaṃ”ti. (apa. therī 2.2.354);

Sā gāthāpariyoṣāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Atha naṃ satthā, “kheme, ime sattā rāgarattā dosapaduṭṭhā mohamūḷhā attano taṇhāsotaṃ samatikkamituṃ na sakkonti, tattheva lagganti”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

347. “Ye rāgarattānupatanti sotaṃ,

sayāṃ kataṃ makkaṭakova jālaṃ;

etampi chetvāna vajanti dhīrā,

anapekkhino sabbadukkhaṃ pahāyā”ti.

Tattha **makkaṭakova jālanti** yathā nāma makkaṭako suttajālaṃ katvā majjhe

ṭhāne nābhimaṇḍale nipanno pariyante patitaṃ paṭaṅgaṃ vā makkhikaṃ vā vegena gantvā vijjhivā tassa rasaṃ pivivā puna gantvā tasmimyeva ṭhāne nipa-
jjati, evameva ye sattā rāgarattā dosapaduṭṭhā mohamūḷhā sayamkataṃ taṇhā-
sotaṃ anupatanti, te taṃ samatikkamituṃ na sakkonti, evaṃ duratikkamaṃ.

Etampi chetvāna vajanti dhīrāti paṇḍitā etaṃ bandhanaṃ chetvā anapekkhino
nirālayā hutvā arahattamaggena sabbadukkhaṃ pahāya vajanti, gacchantīti attho.

Desanāvasāne khemā arahatte patiṭṭhahi, mahājanassāpi sātthikā dhammade-
sanā ahosi. Satthā rājānaṃ āha- “mahārāja, khemāya pabbajituṃ vā parinibbā-
yituṃ vā vaṭṭati”ti. Bhante, pabbājetha naṃ, alaṃ parinibbānenāti. Sā pabbajivā
aggasāvikā ahosīti.

Khemātherīvatthu pañcamaṃ.

6. Uggasenavatthu

Muñca pureti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto uggasenaṃ
ārabbha kathesi.

Pañcasatā (2.0341) kira naṭā saṃvacchare vā chamāse vā patte rājagahaṃ
gantvā rañño sattāhaṃ samajjaṃ katvā bahuṃ hiraññasuvaṇṇaṃ labhanti, antara-
ntare ukkhepadāyānaṃ pariyanto natthi. Mahājano mañcātimañcādīsu ṭhatvā
samajjaṃ olokesi. Athekā laṅghikadhītā vaṃsaṃ abhiruyha tassa upari pariva-
ttitvā tassa pariyante ākāse caṅkamamānā naccati ceva gāyati ca. Tasmim
samaye uggaseno nāma seṭṭhiputto sahāyakena saddhiṃ mañcātimañce ṭhito taṃ
oloketvā tassā hatthapādavikkhepadīsu uppannasineho gehaṃ gantvā “taṃ
labhanto jīvissāmi, alabhantassa me idheva maraṇaṃ”ti āhārūpacchedaṃ katvā
mañcake nipajji. Mātāpitūhi, “tāta, kiṃ te rujjati”ti pucchitopi “taṃ me naṭadhītaraṃ
labhantassa jīvitaṃ atthi,

alabhantassa me idheva maraṇan”ti vatvā, “tāta, mā evaṃ kari, aññaṃ te amhākaṃ kulassa ca bhogānañca anurūpaṃ kumārikaṃ ānessāmā”ti vuttepi tatheva vatvā nipajji. Athassa pitā bahuṃ yācivāpi taṃ saññāpetuṃ asakkonto tassa sahāyaṃ pakkosāpetvā kahāpaṇasahassaṃ datvā “ime kahāpaṇe gahetvā attano dhītaraṃ mayhaṃ puttassa detū”ti pahiṇi. So “nāhaṃ kahāpaṇe gahetvā demi, sace pana so imaṃ alabhitvā jīvituṃ na sakkoti, tena hi amhehi saddhiṃyeva vicaratu, dassāmissa dhītaran”ti āha. Mātāpitaro puttassa tamatthaṃ ārocesuṃ. So “ahaṃ tehi saddhiṃ vicarissāmī”ti vatvā yācantānampi tesam kathaṃ anādiyivā nikkhamivā nāṭakassa santikaṃ agamāsi. So tassa dhītaraṃ datvā tena saddhiṃyeva gāmanigamarājadhānisu sippaṃ dassento vicari.

Sāpi tena saddhiṃ saṃvāsamanvāya nacirasseva puttaṃ labhitvā kīlāpayamānā “sakaṭagopakassa putta, bhaṇḍahārakassa putta, kiñci ajānakassa puttā”ti vadati. Sopi nesaṃ sakaṭaparivattakaṃ katvā ṭhitaṭṭhāne goṇānaṃ tiṇaṃ āharati, sippadassanaṭṭhāne laddhabhaṇḍakaṃ ukkhipivā harati. Tadeva kira sandhāya sā itthī puttaṃ kīlāpayamānā tathā vadati. So attānaṃ ārabha tassā gāyana-bhāvaṃ ṇatvā taṃ pucchi- “maṃ sandhāya kathesi”ti? “Āma, taṃ sandhāyā”ti. “Evaṃ sante ahaṃ palāyissāmī”ti (2.0342). Sā “kiṃ pana mayhaṃ tayā palāyitena vā āgatena vā”ti punappunaṃ tadeva gītaṃ gāyati. Sā kira attano rūpasampattiñceva dhanalābhañca nissāya taṃ kismiñci na maññati. So “kiṃ nu kho nissāya imissā ayaṃ māno”ti cintento “sippaṃ nissāyā”ti ṇatvā “hotu, sippaṃ uggaṇhissāmī”ti sasuraṃ upasaṅkavitvā tassa jānanakasippaṃ uggaṇhitvā gāmanigamādīsu sippaṃ dassento anupubbena rājagahaṃ āgantvā “ito sattame divase uggaseno seṭṭhiputto nagaravāsīnaṃ sippaṃ dassessati”ti ārocāpesi.

Nagaravāsīno mañcātimañcādayo bandhāpetvā sattame divase sannipatiṃsu. Sopi satṭhihatthaṃ vaṃsaṃ abhiruyha tassa matthake aṭṭhāsi. Taṃ divasaṃ satthā paccūsakāle lokaṃ volokento taṃ attano ñāṇajālassa anto pavitṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissati”ti āvajjento “sve seṭṭhiputto sippaṃ dassessāmīti vaṃsamatthake ṭhassati, tassa dassanattaṃ mahājano sannipatissati. Tatra ahaṃ catuppadikaṃ gāthaṃ desessāmi, taṃ sutvā caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissati, uggasenopi arahatte patiṭṭhahissati”ti aññāsi. Satthā puna-divase kālaṃ sallakkhetvā bhikkhusaṅghaparivuto rājagahaṃ piṇḍāya pāvisi. Uggasenopi satthari antonagaraṃ apavitṭtheyeva unnādanatthāya mahājanassa aṅgulisaññaṃ datvā vaṃsamatthake patiṭṭhāya ākāseyeva satta vāre parivattivā oruyha vaṃsamatthake aṭṭhāsi. Tasmīṃ khaṇe satthā nagaraṃ pavisanto yathā taṃ parisā na oloketi, evaṃ katvā attānameva olokāpesi. Uggaseno parisāṃ oloketvā “na maṃ parisā oloketi”ti domanassappatto “idaṃ mayā saṃvacchare kattabbaṃ sippaṃ, satthari nagaraṃ pavisante parisā maṃ anoloketvā satthārameva oloketi, moghaṃ vata me sippadassanaṃ jātan”ti cintesi.

Satthā tassa cittaṃ ṇatvā mahāmoggallānaṃ āmantetvā “gaccha, moggallāna, seṭṭhiputtaṃ vadehi ‘sippaṃ kira dassetū’”ti āha. Thero gantvā vaṃsassa heṭṭhā ṭhito seṭṭhiputtaṃ āmantetvā imaṃ gāthamāha-

“Iṅgha (2.0343) passa naṭaputta, uggasena mahabbala;

karohi raṅgaṃ parisāya, hāsayassu mahājanan”ti.

So therassa kathaṃ sutvā tuṭṭhamānaso hutvā “satthā maññe mama sippaṃ passitukāmo”ti vaṃsamatthake ṭhitakova imaṃ gāthamāha-

“Ingha passa mahāpañña, moggallāna mahiddhika;

karomi raṅgaṃ parisāya, hāsayāmi mahājanan”ti.

Evañca pana vatvā vaṃsamatthakato vehāsaṃ abbhuggantvā ākāseva cudda-sakkhattuṃ parivattitvā oruyha vaṃsamatthakeva aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā, “uggasena, paṇḍitena nāma atītānāgatapaccuppannesu khandhesu ālayaṃ pahāya jāti-ādīhi muccitūṃ vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

348. “Muñca pure muñca pacchato,
majjhe muñca bhavassa pāragū;
sabbattha vimuttamānaso,
na punaṃ jātijaraṃ upehisī”ti.

Tattha **muñca pureti** atītesu khandhesu ālayaṃ nikantiṃ ajjosānaṃ patthanaṃ pariyuṭṭhānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ taṇhaṃ muñca. **Pacchatoti** anāgatesupi khandhesu ālayādīni muñca. **Majjheti** paccuppannesupi tāni muñca. **Bhavassa pāragūti** evaṃ sante tividhassāpi bhavassa abhiññāpariññāpahānabhāvanāsa-cchikiriyavasena pāragū pāraṅgato hutvā khandhadhātu-āyatanādibhede sabba-saṅkhate vimuttamānaso viharanto puna jātijarāmaraṇāni na upagacchatīti attho.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Setṭhiputtopi vaṃsamatthake ṭhitakova saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā vaṃsato oruyha satthu santikaṃ āgantvā pañcapatiṭṭhitena satthāraṃ vanditvā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ satthā dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā “ehi bhikkhū”ti āha. So tāvadeva aṭṭhaparikkhāradharo saṭṭhivassikatthero viya ahoṣi. Atha naṃ bhikkhū, “āvuso uggasena, saṭṭhihatthassa te vaṃsassa matthakato otarantassa bhayaṃ nāma nāhoṣi”ti pucchitvā “natthi me, āvuso, bhayan”ti vutte satthu ārocesuṃ, “bhante, uggaseno (2.0344) ‘na bhāyāmi’ti vadati, abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “na, bhikkhave, mama puttana uggasenena sadisā chinnaṃ yojanā bhikkhū bhāyanti, na tasanti”ti vatvā brāhmaṇavagge imaṃ gāthamāha-

“Sabbasaṃyojanaṃ chetvā, yo ve na paritassati;

saṅgātigaṃ viṣaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti. (dha. pa. 397; su. ni. 626);

Desanāvasāne bahūnaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Punekadivasānaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “kiṃ nu kho, āvuso, evaṃ arahattūpanissayasampannassa bhikkhuno naṭadhītaraṃ nissāya naṭehi saddhiṃ vicaraṇa-kāraṇaṃ, kiṃ arahattūpanissayakāraṇan”ti? Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, ubhayampetaṃ iminā eva katan”ti vatvā tamatthaṃ pakāsetuṃ atītaṃ āhari.

Atīte kira kassapadasabalassa suvaṇṇacetiye kariyamāne bārāṇasivāsino kulaputtā bahuṃ khādaniyabhojanīyaṃ yānakesu āropetvā “hatthakammaṃ karissāmā”ti cetiyaṭṭhānaṃ gacchantā antarāmagge ekaṃ therānaṃ piṇḍāya pavisaṇaṃ

passiṃsu. Atekā kuladhītā theram oloketvā sāmikaṃ āha- “sāmi, ayyo, piṇḍāya pavisati, yānake ca no bahum khādanīyaṃ bhojanīyaṃ, pattamassa āhara, bhikkhaṃ dassāma”ti. So taṃ pattaṃ āharitvā khādanīyabhojanīyassa pūretvā therassa hatthe patiṭṭhapetvā ubhopi patthanaṃ kariṃsu, “bhante, tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgino bhavyeyāma”ti. Sopi thero khīṇāsavova, tasmā olokeno tesam patthanāya samijjanabhāvaṃ ñatvā sitaṃ akāsi. Taṃ disvā sā itthi sāmikaṃ āha- “amhākaṃ, ayyo, sitaṃ karoti, eko naṭakārako bhavissati”ti. Sāmi-kopissā “evaṃ bhavissati, bhadde”ti vatvā pakkāmi. Idaṃ tesam pubbakammaṃ. Te tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā devaloke nibbattitvā tato cavitvā sā itthi naṭagehe nibbatti, puriso seṭṭhigehe. So “evaṃ, bhadde, bhavissati”ti tassā paṭivacanassa dinnattā naṭehi saddhiṃ vicari. Khīṇāsavattherassa (2.0345) dinnapiṇḍapātaṃ nissāya arahattaṃ pāpuṇi. Sāpi naṭadhītā “yā me sāmikassa gati, mayhampi sā eva gati”ti pabbajitvā arahatte patiṭṭhahīti.

Uggasenavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Cūladhanuggahapaṇḍitavatthu

Vitakkamathitassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto cūladhanuggahapaṇḍitaṃ ārabha kathesi.

Eko kira daharabhikkhu salākagge attano pattasalākaṃ gahetvā salākayāguṃ ādāya āsanasālaṃ gantvā pivi. Tattha udakaṃ alabhitvā udakatthāya ekaṃ gharaṃ agamāsi. Tattha taṃ ekā kumārikā disvāva uppannasinehā, “bhante, puna pānīyena atthe sati idheva āgaccheyyāthā”ti āha. So tato paṭṭhāya yadā pānīyaṃ na labhati, tadā tattheva gacchati. Sāpissa pattaṃ gahetvā pānīyaṃ deti. Evaṃ gacchante kāle yāgumpi datvā punekadivasam tattheva nisīdāpetvā bhattaṃ adāsi. Santike cassa nisīditvā, “bhante, imasmim gehe na kiñci natthi nāma, kevalaṃ mayaṃ vicaraṇakamanussameva na labhāma”ti kathaṃ samuṭṭhāpesi. So kathipāheneva tassā kathaṃ sutvā ukkaṇṭhi. Atha naṃ ekadivasam āgantukā bhikkhū disvā “kasmā tvaṃ, āvuso, kiso uppaṇḍupaṇḍukajātosī”ti pucchitvā “ukkaṇṭhitomhi, āvuso”ti vutte ācariyupajjhāyānaṃ santikaṃ nayiṃsu. Tepi naṃ satthu santikaṃ netvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “kasmā tvaṃ mādisassa āraddhavīriyassa buddhassa sāsane pabbajitvā ‘sotāpanno’ti vā ‘sakadāgāmi’ti vā attānaṃ avadāpetvā ‘ukkaṇṭhito’ti vadāpesi, bhāriyaṃ te kammaṃ katan”ti vatvā “kiṃ kāraṇā ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. “Bhante, ekā maṃ itthi evamāhā”ti vutte, “bhikkhu, anacchariyaṃ etaṃ tassā kiriyaṃ. Sā hi pubbe sakalajambudīpe aggadhanuggahapaṇḍitaṃ pahāya taṃ muhuttadiṭṭhake ekasmim sinehaṃ uppādetvā taṃ (2.0346) jīvitakkhayaṃ pāpesi”ti vatvā tassatthassa pakāsanatthaṃ bhikkhūhi yācito-

Atīte cūladhanuggahapaṇḍitakāle takkasīlāyaṃ disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippaṃ uggahetvā tena tuṭṭhena dinnaṃ dhītaraṃ ādāya bārāṇasiṃ

gacchantassa ekasmiṃ aṭavimukhe ekūnapaññāsāya kaṇḍehi ekūnapaññāsa-
core māretvā kaṇḍesu khīṇesu corajeṭṭhakaṃ gahetvā bhūmiyaṃ pātetvā,
“bhadde, asiṃ āharā”ti vutte tāya taṅkhaṇaṃ diṭṭhacore sinehaṃ katvā corassa
hatthe asitharuṃ ṭhapetvā corena dhanuggahapaṇḍitassa māritabhāvaṃ āvikatvā
corena ca taṃ ādāya gacchantena “mampi esā aññaṃ disvā attano sāmikaṃ viya
mārāpessati, kiṃ me imāyā”ti ekaṃ nadiṃ disvā orimatīre taṃ ṭhapetvā tassā
bhaṇḍakaṃ ādāya “tvaṃ idheva hohi, yāvāhaṃ bhaṇḍikaṃ uttāremi”ti tattheva
taṃ pahāya gamanabhāvañca āvikatvā-

“Sabbam bhaṇḍaṃ samādāya, pāraṃ tiṇṇosi brāhmaṇa;
paccāgaccha lahuṃ khippaṃ, mampi tārehi dānito.

“Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena,
nimīni bhotī addhuvaṃ dhuvena;
mayāpi bhotī nimineyya aññaṃ,
ito ahaṃ dūratarāṃ gamissaṃ.

“Kāyaṃ eḷagalāgumbe, karoti ahuhāsiyaṃ;
nayīdha naccaṃ vā gītaṃ vā, tāḷaṃ vā susamāhitaṃ;
anamhikāle susoṇi, kiṃ nu jagghasi sobhane.

“Siṅgāla bāla dummedha, appapaññosi jambuka;
jīno macchañca pesiñca, kapaṇo viya jhāyasi.

“Sudassaṃ vajjamaññesaṃ, attano pana duddasaṃ;
jīnā patiñca jārañca, maññe tvaññeva jhāyasi.

“Evametaṃ (2.0347) migarāja, yathā bhāsasi jambuka;
sā nūnāhaṃ ito gantvā, bhattu hessaṃ vasānugā.

“Yo hare mattikaṃ thālaṃ, kaṃsathālampi so hare;

katañceva tayā pāpaṃ, punapevaṃ karissasi”ti. (jā. 1.5.128-134)–

Imaṃ pañcakanipāte cūḷadhanuggahajātakaṃ vitthāretvā “tadā cūḷadhanuggaha-
paṇḍito tvaṃ ahosi, sā itthī etarahi ayaṃ kumārikā, siṅgālarūpena āgantvā tassā
niggahakārako sakko devarājā ahamevā”ti vatvā “evaṃ sā itthī taṃmuhuttadi-
tṭhake ekasmiṃ sinehena sakalajambudīpe aggapaṇḍitaṃ jīvitā voropesi, taṃ
itthiṃ ārabha uppannaṃ tava taṇhaṃ chinditvā viharāhi bhikkhū”ti taṃ ovaditvā
uttarimpi dhammaṃ desento imā dve gāthā abhāsi–

349. “Vitakkamathitassa jantuno,
tibbarāgassa subhānupassino;
bhiyyo taṇhā pavaḍḍhati,
esa kho daḷhaṃ karoti bandhanaṃ.

350. “Vitakkūpasame ca yo rato,
asubhaṃ bhāvayate sadā sato;
esa kho byanti kāhiti,
esa checchati mārabandhanan”ti.

Tattha **vitakkamathitassā**ti kāmavitakkādīhi vitakkehi nimmathitassa. **Tibbarāga-
ssā**ti bahalarāgassa. **Subhānupassinoti** itṭhārammaṇe subhanimittagāhādivasena
vissatṭhamānasatāya subhanti anupassantassa. **Taṇhāti** evarūpassa jhānādīsu
ekampi na vaḍḍhati, atha kho chadvārikā taṇhāyeva bhiyyo vaḍḍhati. **Esa khoti**
eso puggalo taṇhābandhanaṃ daḷhaṃ suthiraṃ karoti. **Vitakkūpasameti** micchā-
vitakkādīnaṃ vūpasamasāṅkhāte dasasu asubhesu paṭhamajjhāne. **Sadā satoti**
yo ettha abhirato hutvā niccaṃ upatṭhitasatitāya sato taṃ asubhajhānaṃ bhāveti.
Byanti kāhitīti esa (2.0348) bhikkhu tīsu bhavesu uppajjanakaṃ taṇhaṃ viga-
tantaṃ karissati. **Mārabandhananti** eso tebhūmakavaṭṭasaṅkhātaṃ mārabandha-
nampi chindissatīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā
dhammadesanā ahosīti.

Cūḷadhanuggahapaṇḍitavatthu sattamaṃ.

8. Māravatthu

Niṭṭhaṅgatoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto māraṃ
ārabha kathesi.

Ekadivasañhi vikāle sambahulā therā jetavanavihāraṃ pavisitvā rāhulathe-
rassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ utṭhāpesuṃ. So aññattha vasanaṭṭhānaṃ apa-

ssanto tathāgatassa gandhakuṭiyā pamukhe nipajji. Tadā so āyasmā arahattaṃ patto avassikova hoti. Māro vasavattibhavane ṭhitoyeva taṃ āyasmantaṃ gandhakuṭipamukhe nipannaṃ disvā cintesi- “samaṇassa gotamassa rujanaka-aṅgulī bahi nipanno, sayamaṃ antogandhakuṭiyamaṃ nipanno, aṅguliyā pīḷiyamānāya sayampi pīḷito bhavissati”ti. So mahantaṃ hatthirājavaṇṇamaṃ abhinimminivā āgamma soṇḍāya therassa matthakamaṃ parikkhipitvā mahantena saddena koṇca-nādaṃ ravi. Sathā gandhakuṭiyamaṃ nisinnova tassa mārabhāvaṃ ñatvā, “māra, tādisānaṃ satahassenāpi mama puttassa bhayaṃ uppādetuṃ na sakkā. Putto hi me asantāsī vītaṇḥo mahāvīriyo mahāpaṇṇo”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

351. “Niṭṭhaṅgato asantāsī, vītaṇḥo anaṅgaṇo;
acchindi bhavasallāni, antimoyaṃ samussayo.

352. “Vītaṇḥo anādāno, niruttipadakovidō;
akkharānaṃ sannipātaṃ, jaṅṅā pubbāparāni ca;
sa ve antimasāriro,
mahāpaṇṇo mahāpurisoti vuccatī”ti.

Tattha (2.0349) **niṭṭhaṅgato**ti imasmiṃ sāsane pabbajitānaṃ arahattaṃ niṭṭhaṃ nāma, taṃ gato pattoti attho. **Asantāsī**ti abbhantare rāgasantāsādīnaṃ abhāvena asantasanako. **Acchindi bhavasallāni**ti sabbānīpi bhavagāmīni sallāni acchindi. **Samussayoti** ayaṃ etassa antimo deho.

Anādānoti khandhādīsu niggahaṇo. **Niruttipadakovidoti** niruttiyañca sesapa-desu cāti catūsipi paṭisambhidāsu chekoti attho. **Akkharānaṃ sannipātaṃ, jaṅṅā pubbāparāni cāti** akkharānaṃ sannipātasankhātaṃ akkharapiṇḍaṅca jānāti, pubbakkharena aparakkharaṃ, aparakkharena pubbakkharañca jānāti. Pubba-kkharena aparakkharaṃ jānāti nāma- ādimhi paṇṇāyamāne majjhapariyosānesu apaṇṇāyamānesupi “imesaṃ akkharānaṃ idaṃ majjhaṃ, idaṃ pariyosānaṃ”ti jānāti. Aparakkharena pubbakkharaṃ jānāti nāma- ante paṇṇāyamāne ādimajjhesu apaṇṇāyamānesu “imesaṃ akkharānaṃ idaṃ majjhaṃ, ayaṃ ādi”ti jānāti. Majjhe paṇṇāyamānepi “imesaṃ akkharānaṃ ayaṃ ādi, ayaṃ anto”ti jānāti. Evaṃ mahāpaṇṇo. **Sa ve antimasāriroti** esa koṭiyamaṃ ṭhitasāriro, mahantānaṃ atthadhammaniruttipaṭibhānānaṃ silakkhandhādīnañca pariggāhikāya paṇṇāya samannā-gatattā mahāpaṇṇo, “vimuttacittatā khvāhaṃ, sārīputta, mahāpurisoti vadāmi”ti (saṃ. ni. 5.377) vacanato vimuttacittatāya ca mahāpurisoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇīsu. Māropi pāpimā “jānāti maṃ samaṇo gotamo”ti tatthevantaradhāyīti.

Māravatthu aṭṭhamaṃ.

9. Upakāḷivakavatthu

Sabbābhibhūti imaṃ dhammadesanaṃ sathā antarāmagge upakaṃ ājivakaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye satthā pattasabbaññutaññāṇo bodhimaṇḍe sattasattāhaṃ vītināmetvā attano pattacivaramādāya dhammacakkapavattanatthaṃ bārāṇasiṃ sandhāya aṭṭhārasayojanamaggaṃ paṭipanno antarāmagge upakaṃ ājīvakaṃ (2.035) addasa. Sopi satthāraṃ disvā “vipprasannāni kho te, āvuso, indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṃsi tvaṃ, āvuso, uddissa pabbajito, ko vā te satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesi”ti pucchi. Athassa satthā “mayhaṃ upajjhāyo vā ācariyo vā natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

353. “Sabbābhibhū sabbavidūhamasmi,
sabbesu dhammesu anūpalitto;
sabbañjaho taṇhakkhaye vimutto,
sayam abhiññāya kamuddiseyyan”ti.

Tattha **sabbābhibhū**ti sabbesaṃ tebhūmakadhammānaṃ abhibhavanato sabbābhibhū. **Sabbavidū**ti viditasabbacatubhūmakadhammo. **Sabbesu dhammesū**ti sabbesupi tebhūmakadhammesu taṇhādiṭṭhīhi anūpalitto. **Sabbañjahoti** sabbe tebhūmakadhamme jahitvā ṭhito. **Taṇhakkhaye vimuttoti** taṇhakkhayante uppādite taṇhakkhayasaṅkhāte arahatte asekhāya vimuttiyā vimutto. **Sayam abhiññāyāti** abhiññeyyādibhede dhamme sayameva jānitvā. **Kamuddiseyyanti** “ayaṃ me upajjhāyo vā ācariyo vā”ti kaṃ nāma uddiseyyanti.

Desanāvasāne upako ājivako tathāgatassa vacanaṃ nevābhinandi, na paṭikkosi. Sīsaṃ pana cāletvā jivhaṃ nillāletvā ekapadikamaggaṃ gahetvā aññataraṃ luddakanivāsanaṭṭhānaṃ agamāsīti.

Upakājivakavatthu navamaṃ.

10. Sakkapañhavatthu

Sabbadānanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sakkaṃ deva-rājānaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi (2.0351) samaye tāvatimsadevaloke devatā sannipatitvā cattāro pañhe samuṭṭhāpesuṃ “kataraṃ dānaṃ nu kho dānesu, kataro raso rasesu, katarā rati ratīsu jeṭṭhakā, taṇhakkhayova kasmā jeṭṭhakoti vuccatī”ti? Te pañhe ekā devatāpi vinicchitūṃ nāsakkhi. Eko pana devo ekaṃ devaṃ, sopi aparanti evaṃ aññamaññaṃ pucchantā dasasu cakkavālasahassesu dvādasa saṃvaccharāni vicariṃsu. Ettakenāpi kālena pañhānaṃ atthaṃ adisvā dasasahassacakkavā-ḷadevatā sannipatitvā catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ gantvā “kiṃ, tātā, mahādevatāsannipāto”ti vutte “cattāro pañhe samuṭṭhāpetvā vinicchitūṃ asakkontā tumhākaṃ santikaṃ āgatamhā”ti. “Kiṃ pañhaṃ nāmetaṃ, tātā”ti. “Dānarasaratīsu katamā dānarasaratī nu kho seṭṭhā, taṇhakkhayova kasmā seṭṭho”ti ime pañhe vinicchitūṃ asakkontā āgatamhāti. Tātā, mayampi imesaṃ atthe na jānāma, amhākaṃ pana rājā janasahassena cintite atthe cintetvā taṅkhaṇeneva jānāti, so amhehi paññāya ca puññena ca visiṭṭho, etha, tassa santikaṃ gacchā-

māti tameva devagaṇaṃ ādāya sakkassa devaraṅṅo santikaṃ gantvā tenāpi “kiṃ, tātā, mahanto devasannipāto”ti vutte tamatthaṃ ārocesuṃ. “Tātā, imesaṃ pañhānaṃ atthaṃ aññopi jānituṃ na sakkoti, buddhavisayā hete. Satthā paneta-
rahi kahaṃ viharati”ti pucchitvā “jetavane”ti sutvā “etha, tassa santikaṃ gamissā-
mā”ti devagaṇena saddhiṃ rattibhāge sakalaṃ jetavanaṃ obhāsetvā satthāraṃ
upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ t̥hito “kiṃ, mahārāja, mahatā devasaṅghena
āgatosi”ti vutte, “bhante, devagaṇena ime nāma pañhā samuṭṭhāpitā, añño
imesaṃ atthaṃ jānituṃ samattho nāma natthi, imesaṃ no atthaṃ pakāsethā”ti
āha.

Satthā “sādhu mahārāja, mayā hi pāramiyo pūretvā mahāpariccāge pariccajivā
tumhādisānaṃ kaṅkhacchedanattameva sabbaññutaññānaṃ paṭividdhaṃ, tayā
pucchitapañhesu hi sabbadānaṃ dhammadānaṃ seṭṭhaṃ, sabbarasānaṃ
dhammaraso seṭṭho, sabbaratīnaṃ dhammarati seṭṭhā, taṇhakkhayo pana ara-
hattaṃ sampāpakattā seṭṭhoyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

354. “Sabbadānaṃ (2.0352) dhammadānaṃ jināti,

sabbarasaṃ dhammaraso jināti;

sabbaratiṃ dhammarati jināti,

taṇhakkhayo sabbadukkhaṃ jināti” ti.

Tattha **sabbadānaṃ dhammadānanti** sacepi hi cakkavāḷagabbhe yāva brahmalokā nirantaraṃ katvā sannisinnānaṃ buddhapaccekabuddhakhīṇāsavānaṃ kadalligabbhasadisāni cīvarāni dadeyya, tasmim̐ samāgame catuppadikāya gāthāya katānumodanāva seṭṭhā. Tañhi dānaṃ tassā gāthāya soḷasiṃ kamaṃ nāgghati. Evaṃ dhammassa desanāpi vācanampi savanampi mahantaṃ. Yena ca puggalena bahūnaṃ taṃ dhammassavanaṃ kārītaṃ, tasseva ānisaṃso mahā. Tathārūpāya eva parisāya paṇītapīṇḍapātassa patte pūretvā dinnadānatopi sappitelādīnaṃ patte pūretvā dinnabhesajjadānatopi mahāvihārasadisānaṃ vihārānañca lohapāsādasadisānañca pāsādānaṃ anakāni satahassāni kāretvā dinnasenāsanadānatopi anāthapīṇḍikādīhi vihāre ārabba katapariccāgatopi antamaso catuppadikāya gāthāya anumodanāvasenāpi pavattitaṃ dhammadānameva varaṃ seṭṭhaṃ. Kiṃ kārāṇā? Evarūpāni hi puññāni karontā dhammaṃ sutvāva karonti, no asutvā. Sace hi ime sattā dhammaṃ na suṇeyyūṃ, uḷuṅkamattaṃ yāgumpi kaṭacchumattaṃ bhattampi na dadeyyūṃ. Iminā kārāṇena sabbadānehi dhammadānameva seṭṭhaṃ. Apica ṭhapetvā buddhe ca paccekabuddhe ca sakalakappaṃ deve vassante udakabindūni gaṇetuṃ samatthāya paññāya samannāgatā sārīputtādayopi attano dhammatāya sotāpattiphālādīni adhigantuṃ nāsakkhiṃsu, assajitttherādīhi kathitadhammaṃ sutvā sotāpattiphalaṃ sacchikariṃsu, satthu dhammasanāya sāvakaṃpāramiññaṃ sacchikariṃsu. Imināpi kārāṇena, mahārāja, dhammadānameva seṭṭhaṃ. Tena vuttaṃ- **“sabbadānaṃ dhammadānaṃ jināti”** ti.

Sabbe pana gandharasādayopi rasā ukkaṃsato devatānaṃ sudhābhojanarasopi saṃsāravaṭṭe pātetvā dukkhānubhavanasseva paccayo. Yo panesa sattatim̐ sabodhipakkhiyadhammasaṅkhāto ca navalokuttaradhammasaṅkhāto ca dhammaraso, ayameva sabbarasānaṃ seṭṭho. Tena vuttaṃ- **“sabbarasaṃ dhammaraso jināti”** ti (2.0353). Yāpesā puttaratidhīturatidhanarati-itthiratinaccagītavādītādiratipabhedā ca anakappabhedā ratī, sāpi saṃsāravaṭṭe pātetvā dukkhānubhavanasseva paccayo. Yā panesā dhammaṃ kathentassa vā suṇantassa vā vācentassa vā anto uppajjamānā pīti udaggabhāvaṃ janeti, assūni pavatteti, lomahaṃsaṃ janeti, sāyaṃ saṃsāravaṭṭassa antaṃ katvā arahattapariyosānā hoti. Tasmā sabbaratīnaṃ evarūpā dhammaratiyeva seṭṭhā. Tena vuttaṃ- **“sabbaratim̐ dhammarati jināti”** ti taṇhakkhayo pana taṇhāya khayante uppannaṃ arahattaṃ sakalassapi vaṭṭadukkhassa abhibhavanato sabbasetṭhameva. Tena vuttaṃ- **“taṇhakkhayo sabbadukkhaṃ jināti”** ti.

Evaṃ satthari imissā gāthāya atthaṃ kathenteyeva caturāsītiyā pāṇasahaṃssānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Sakkopi satthu dhammakathaṃ sutvā satthāraṃ vanditvā evamāha- “bhante, evaṃjetṭhake nāma dhammadāne kimatthaṃ amhākaṃ pattim̐ na dāpetha, ito paṭṭhāya no bhikkhusaṅghassa kathetvā pattim̐ dāpetha, bhante” ti. Satthā tassa vacanaṃ sutvā bhikkhusaṅghaṃ sannipātetvā, “bhikkhave, ajjādiṃ katvā mahādhammassavanaṃ vā pākatikadhammassavanaṃ vā upanisinnakathaṃ vā antamaso anumodanampi kathetvā sabbasattānaṃ pattim̐ dadeyyāthā” ti āha.

Sakkapañhavatthu dasamaṃ.

11. Aputtakasetṭhivatthu

Hananti bhogāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto aputtaka-
setṭhiṃ nāma ārabha kathesi.

Tassa kira kālakiriyaṃ sutvā rājā pasenadi kosalo “aputtakaṃ sāpateyyaṃ
kassa pāpuṇāti”ti pucchitvā “rañño”ti sutvā sattahi divasehi tassa gehato dhanam
rājakulaṃ abhiharāpetvā satthu santikaṃ upasaṅkamtivā “handa kuto nu tvaṃ,
mahārāja, āgacchasi divādivassā”ti vutte “idha, bhante, sāvathiyaṃ setṭhi, gaha-
pati, kālakato, tamahaṃ aputtakaṃ sāpateyyaṃ rājantepuraṃ abhiharitvā āga-
cchāmi”ti āha. Sabbaṃ sutte (saṃ. ni. 1.130) āgatanayeneva veditabbaṃ.

So (2.0354) kira suvaṇṇapātiyā nānaggarasabhojane upanīte “evarūpaṃ nāma
manussā bhuñjanti, kiṃ tumhe mayā saddhiṃ imasmiṃ gehe keḷiṃ karothā”ti
bhojane upaṭṭhite leḍḍudaṇḍādīhi paharivā palāpetvā “idaṃ manussānaṃ bhoja-
naṃ”ti kaṇājakaṃ bhuñjati biḷaṅgadutiyaṃ. Vatthayānachattesupi manāpesu upa-
ṭṭhāpitesu te manusse leḍḍudaṇḍādīhi paharanto palāpetvā sāṇāni dhāreti, jajjara-
rathakena yāti paṇṇachattakena dhāriyamānenāti evaṃ raññā ārocite sathā
tassa pubbakammaṃ kathesi.

Bhūtapubbaṃ so, mahārāja, setṭhi, gahapati, tagarasikhiṃ nāma pacceka-
buddhaṃ piṇḍapātena paṭipādesi. “Detha samaṇassa piṇḍaṃ”ti vatvā so utṭhāyā-
sanā pakkāmi. Tasmim kira assaddhe bāle evaṃ vatvā pakkante tassa bhariyā
saddhā pasannā “cirassaṃ vata me imassa mukhato ‘dehi’ti vacanaṃ sutam, ajja
mama manorathaṃ pūrentī piṇḍapātaṃ dassāmi”ti paccekabuddhassa pattaṃ
gahetvā paṇītabhojanassa pūretvā adāsi. Sopi nivattamāno taṃ disvā “kiṃ,
samaṇa, kiñci te laddhaṃ”ti pattaṃ gahetvā paṇītapīṇḍapātaṃ disvā vippaṭisārī
hutvā evaṃ cintesi- “varametaṃ piṇḍapātaṃ dāsā vā kammakarā vā bhuñjeyyūṃ.
Te hi imaṃ bhuñjitvā mayhaṃ kammaṃ karissanti, ayaṃ pana gantvā bhuñjitvā
niddāyissati, naṭṭho me so piṇḍapāto”ti. So bhātu ca pana ekaputtakaṃ sāpate-
yyassa kāraṇā jīvitā voropesi. So kirassa aṅgulim gahetvā vicaranto “idaṃ
mayhaṃ pitusantakaṃ yānakaṃ, ayaṃ tassa goṇo”ti-ādīni āha. Atha naṃ so
setṭhi “idāni tāvesa evaṃ vadeti, imassa pana vuḍḍhippattakāle imasmiṃ gehe
bhoge ko rakkhissati”ti taṃ araññaṃ netvā ekasmiṃ gacchamūle gīvāya gahetvā
mūlakandaṃ viya gīvaṃ phāletvā māretvā tattheva chaḍḍesi. Idamassa pubba-
kammaṃ. Tena vuttaṃ-

“Yaṃ kho so, mahārāja, setṭhi, gahapati, tagarasikhiṃ paccekabuddhaṃ
piṇḍapātena paṭipādesi, tassa kammaṃ vipākena sattakkhattuṃ sugatiṃ
saggaṃ lokaṃ upapajji, tasseva kammaṃ vipākāvasesena imissāyeva sāva-
tthiyā sattakkhattuṃ setṭhittaṃ kāresi. Yaṃ kho so, mahārāja, setṭhi, gahapati,
datvā pacchā vippaṭisārī ahosi ‘varametaṃ piṇḍapātaṃ dāsā vā kammakarā vā

bhuñjeyyuntī, tassa kammaṣṣa vipākena nāssuḷārāya bhattabhogāya (2.0355) cittaṃ namati, nāssuḷārāya vatthabhogāya, nāssuḷārāya yānabhogāya, nāssuḷārānaṃ pañcannaṃ kāmaguṇānaṃ bhogāya cittaṃ namati. Yaṃ kho so, mahārāja, seṭṭhi, gahapati, bhātu ca pana ekaputtaṃ sāpateyyassa kāraṇā jīvitā voropesi, tassa kammaṣṣa vipākena bahūni vassasatāni bahūni vassasahassāni bahūni vassasatasahassāni niraye paccittha, tasseva kammaṣṣa vipākāvasesena idaṃ sattaṃ aputtaṃ sāpateyyaṃ rājakosaṃ paveseti. Tassa kho pana, mahārāja, seṭṭhissa gahapatissa purāṇaṅca puññaṃ parikkhiṇaṃ, navaṅca puññaṃ anupacitaṃ. Ajja pana, mahārāja, seṭṭhi, gahapati, mahāroruve niraye paccatī”ti (saṃ. ni. 1.131).

Rājā satthu vacanaṃ sutvā “aho, bhante, bhāriyaṃ kammaṃ, ettake nāma bhoge vijjamaṇe neva attanā paribhuñji, na tumhādise buddhe dhuravihāre viharante puññakammaṃ akāsi”ti āha. Satthā “evameva, mahārāja, dummedhapuggalā nāma bhoge labhitvā nibbānaṃ na gavesanti, bhoge nissāya uppannataṅhā panete dīgharattaṃ hanatī”ti vatvā imaṃ gāthamaṃ-

355. “Hananti bhogā dummedhaṃ, no ca pāragavesino;
bhogataṅhāya dummedho, hanti aññeva attanan”ti.

Tattha **no ca pāragavesinoti** ye pana nibbānapāragavesino puggalā, na te bhogā hananti. **Aññeva attananti** bhoge nissāya uppannāya taṅhāya duppañño puggalo pare viya attānameva hanatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aputtakaseṭṭhivatthu ekādasamaṃ.

12. Aṅkuravatthu

Tiṇadosānīti imaṃ dhammadeśanaṃ satthā paṇḍukambalasilāyaṃ viharanto aṅkuraṃ ārabha kathesi. Vatthu “ye jhānappasutā dhīrā”ti (dha. pa. 181) gāthāya (2.0356) vitthāritameva. Vuttañhettaṃ tattha indakaṃ ārabha. So kira anuruddhattherassa antogāmaṃ piṇḍāya pavitṭhassa attano ābhattaṃ kaṭacchumattakaṃ bhikkhaṃ dāpesi. Tadassa puññaṃ aṅkurena dasavassasahassāni dvādasayojanikaṃ uddhanapantiṃ katvā dinnadānato mahapphalataraṃ jātaṃ. Tasmā evamaṃ. Evaṃ vutte satthā, “aṅkura, dānaṃ nāma viceyya dātuṃ vaṭṭati, evaṃ taṃ sukhetta suvuttabijaṃ viya mahapphalaṃ hoti. Tvaṃ pana tathā nākāsi, tena te dānaṃ na mahapphalaṃ jātan”ti imamatthaṃ vibhāvento-

“Viceyya dānaṃ dātappaṃ, yattha dinnaṃ mahapphalaṃ;

viceyya dānaṃ sugatappasatthaṃ,

ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke;

etesu dinnāni mahapphalāni,

bijāni vuttāni yathāsukhetta”ti. (pe. va. 329)-

Vatvā uttarimpi dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

356. “Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayaṃ pajā;
tasmā hi vītarāgesu, dinnam hoti mahapphalaṃ.

357. “Tiṇadosāni khettāni, dosadosā ayaṃ pajā;
tasmā hi vītadosesu, dinnam hoti mahapphalaṃ.

358. “Tiṇadosāni khettāni, mohadosā ayaṃ pajā;
tasmā hi vītamohesu, dinnam hoti mahapphalaṃ.

359. “Tiṇadosāni khettāni, icchādosā ayaṃ pajā;
tasmā hi vigaticchesu, dinnam hoti mahapphalaṃ”ti.

Tattha **tiṇadosānī**ti sāmākādīni tiṇāni uṭṭhahantāni pubbaṇṇāparaṇṇāni khettāni dūseti, tena tāni na bahuphalāni honti. Evaṃ sattānampi anto rāgo uppa-
jjanto satte dūseti, tena tesu dinnam mahapphalaṃ na hoti. Khīṇāsavesu dinnam
pana mahapphalaṃ hoti. Tena vuttaṃ-

“Tiṇadosāni (2.0357) khettāni, rāgadosā ayaṃ pajā;
tasmā hi vītarāgesu, dinnam hoti mahapphalaṃ”ti.-

Sesagāthāsupi eeva nayo.

Desanāvasāne añkuro ca indako ca sotāpattiphale patitṭhahiṃsu, sampattā-
nampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Añkuravatthu dvādasamaṃ.

Taṇhāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Catuvīsatimo vaggo.

25. Bhikkhuvaggo

1. Pañcabhikkhuvatthu

Cakkhunā (2.0358) **saṃvaroti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañca bhikkhū ārabba kathesi.

Tesu kira ekeko cakkhudvārādīsu pañcasu dvāresu ekekameva rakkhi. Athekadivasam sannipativā “ahaṃ durakkhaṃ rakkhāmi, ahaṃ durakkhaṃ rakkhāmi”ti vivadivā “satthāraṃ pucchivā imamatthaṃ jānissāmā”ti satthāraṃ upasaṅkamivā, “bhante, mayaṃ cakkhudvārādīni rakkhantā attano attano rakkhanadvārameva durakkhanti maññāma, ko nu kho amhesu durakkhaṃ rakkhati”ti pucchimsu. Satthā ekaṃ bhikkhumpi anosādetvā, “bhikkhave, sabbāni petāni durakkhāneva, api ca kho pana tumhe na idāneva pañcasu ṭhānesu asaṃvutā, pubbepi asaṃvutā, asaṃvutattāyeva ca paṇḍitānaṃ ovāde avattivā jīvitakkhayaṃ pāpuṇitthā”ti vatvā “kadā, bhante”ti tehi yācito atīte takkasilajātakassa vatthum vitthāretvā rakkhasīnaṃ vasena rājakule jīvitakkhayaṃ patte pattābhisekena mahāsattena setacchattassa heṭṭhā rājāsane nisinnena attano sirisampattiṃ oloketvā “vīriyaṃ nāmetaṃ sattehi kattabbamevā”ti udānavasena udānitaṃ-

“Kusalūpadese dhitiyā daḥhāya ca,
anivattitattābhayabhīrutāya ca;
na rakkhasīnaṃ vasamāgamimhase,
sa sotthibhāvo mahatā bhayena me”ti. (jā. 1.1.132)-

Imaṃ gāthaṃ dassetvā “tadāpi tumheva pañca janā takkasilāyaṃ rajjagahaṇatthāya nikkhantaṃ mahāsattaṃ āvudhahatthā parivāretvā maggaṃ gacchantā antarāmagge rakkhasīhi cakkhudvārādivasena upanītesu rūpārammaṇādīsu asaṃvutā paṇḍitassa ovāde avattivā oliyantā rakkhasīhi khāditā jīvitakkhayaṃ pāpuṇittha. Tesu pana ārammaṇesu susaṃvuto piṭṭhito piṭṭhito anubandhantiṃ devavaṇṇiṃ yakkhiniṃ anādiyivā sotthinā takkasilaṃ gantvā rajjaṃ (2.0359) patto rājā ahavevā”ti jātakaṃ samodhānetvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma sabbāni dvārāni saṃvaritabbāni. Etāni hi saṃvaranto eva sabbadukkhā pamuccati”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

360. “Cakkhunā saṃvaro sādhu, sādhu sotena saṃvaro;
ghānena saṃvaro sādhu, sādhu jivhāya saṃvaro.

361. “Kāyena saṃvaro sādhu, sādhu vācāya saṃvaro;
manasā saṃvaro sādhu, sādhu sabbattha saṃvaro;
sabbattha saṃvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccati”ti.

Tattha **cakkhunā**ti yadā hi bhikkhuno cakkhudvāre rūpārammaṇaṃ āpāthamā-

gacchati, tadā iṭṭhārammaṇe arajjantassa aniṭṭhārammaṇe adussantassa asama-
pekkhanena moham anuppādentassa tasmim dvāre saṃvaro thakanam pida-
hanam gutti katā nāma hoti. Tassa so evarūpo cakkhunā saṃvaro sādhu. Esa
nayo sotadvārādīsupi. Cakkhudvārādīsuyeva pana saṃvaro vā asaṃvaro vā
nuppajjati, parato pana javanavīthiyam esa labbhati. Tadā hi asaṃvaro uppajjanto
assaddhā akkhanti kosajjam muṭṭhasaccam aññāṇanti akusalavīthiyam ayam
pañcavidho labbhati. Saṃvaro uppajjanto saddhā khanti vīriyam sati ñāṇanti kusa-
lavīthiyam ayam pañcavidho labbhati.

Kāyena saṃvaroti ettha pana pasādakāyopi copanakāyopi labbhati. Ubha-
yampi panetaṃ kāyadvārameva. Tattha pasādadvāre saṃvarāsaṃvaro kathitova.
Copanadvārepi taṃvatthukā pāṇātipāta-adinnādānakāmesumicchācārā. Tehi
pana saddhim akusalavīthiyam uppajjantehi taṃ dvāram asaṃvutaṃ hoti, kusala-
vīthiyam uppajjantehi pāṇātipātāveramaṇi-ādīhi saṃvutaṃ. **Sādhu vācāyāti**
etthāpi copanavācāpi vācā. Tāya saddhim uppajjantehi musāvādādīhi taṃ dvāram
asaṃvutaṃ hoti, musāvādāveramaṇi-ādīhi saṃvutaṃ. **Manasā saṃvaroti** etthāpi
javanamanato aññena manena saddhim abhijjhādayo natthi. Manodvāre pana
javanakkaṇe uppajjamānehi abhijjhādīhi taṃ dvāram asaṃvutaṃ hoti, anabhijjhā-
dīhi saṃvutaṃ hoti. **Sādhu sabbatthāti** tesu cakkhudvārādīsū sabbesupi saṃvaro
sādhu. Ettāvatā hi aṭṭha saṃvaradvārāni aṭṭha ca asaṃvaradvārāni kathitāni.
Tesu aṭṭhasu asaṃvaradvāresu ṭhito bhikkhu sakalavaṭṭamūlakadukkhato (2.0360)
na muccati, saṃvaradvāresu pana ṭhito sabbasmāpi vaṭṭamūlakadukkhā muccati.
Tena vuttaṃ- “sabbattha saṃvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccati” ti.

Desanāvasāne te pañca bhikkhū sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu, sampattānampi
sāthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcabhikkhuvatthu paṭhamam.

2. Haṃsaghātakabhikkhuvatthu

Hatthasaṃyatoti imam dhammadesanam sathā jetavane viharanto ekam
haṃsaghātakam bhikkhum ārabha katesi.

Sāvattivāsino kira dve saḥāyakā bhikkhūsu pabbajitvā laddhūpasampadā
yebhuyyena ekato vicaranti. Te ekadivasam aciravatiṃ gantvā nhatvā ātape
tappamānā sāraṇīyakatham kathentā aṭṭhaṃsu. Tasmim khaṇe dve haṃsā ākā-
sena gacchanti. Atheke daharabhikkhu sakkharam gahetvā “ekassa haṃsapota-
kassa akkhim paharissāmi” ti āha, itaro “na sakkhissāmi” ti āha. Tiṭṭhatu imasmim
passe akkhi, parapasse akkhim paharissāmi. Idampi na sakkhissasiyevāti.
“Tena hi upadhārehi” ti dutiyam sakkharam gahetvā haṃsassa pacchābhāge
khipi, haṃso sakkharasaddam sutvā nivattitvā olokesi. Atha nam itaram vaṭṭasa-
kkharam gahetvā parapasse akkhimhi paharivā orimakkhinā nikkhāmesi. Haṃso
viravanto parivattitvā tesam pādamūleyeva pati. Tattha tattha ṭhitā bhikkhū disvā,

“āvuso, buddhasāsane pabbajitvā ananucchavikaṃ vo kataṃ pāṇātipātaṃ karonte”ti vatvā te ādāya gantvā tathāgatassa dassetuṃ.

Satthā “saccaṃ kira tayā bhikkhu pāṇātipāto kato”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”-ti vutte “bhikkhu kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā evamakāsi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne buddhe agāramajjhe (2.0361) vasamānā appamattakesupī ṭhānesu kukkucçaṃ kariṃsu, tvaṃ pana evarūpe buddhasāsane pabbajitvā kukkucçamattampi na akāsi”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte kururaṭṭhe indapattanagare dhanañcaye rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gahetvā anupubbena viññutaṃ patto takkasīlāyaṃ sippāni uggahetvā pitarā uparajje paṭiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajjaṃ patvā dasa rājadhamme akopento kurudhamme vattittha. Kuru-dhammo nāma pañcasīlāni, tāni bodhisatto parisuddhāni katvā rakkhi. Yathā ca bodhisatto, evamassa mātā aggamaheṣī kaniṭṭhabhātā uparājā purohito brāhmaṇo rajjugāhako amacco sārathi seṭṭhi doṇamāpako mahāmatto dovāriko nagarasobhinī vaṇṇadāsīti evametesu ekādasasu janesu kurudhammaṃ rakkhantesu kaliṅgaraṭṭhe dantapurānagare kaliṅge rajjaṃ kārente tasmīṃ raṭṭhe devo na vassi. Mahāsattassa pana añjanasannibho nāma maṅgalaṭṭhī mahāpuñño hoti. Raṭṭhavāsino “tasmīṃ ānīte devo vassissati”ti saññāya rañño ārocayīṃsu. Rājā tassa hatthissa ānayanatthāya brāhmaṇe paṇi. Te gantvā mahāsattaṃ hatthiṃ yāciṃsu. Satthā tesāṃ yācanakāraṇaṃ dassetuṃ āha-

“Tava saddhañca sīlañca, viditvāna janādhīpa;

vaṇṇaṃ añjanaṇṇena, kaliṅgasmīṃ nimimhase”ti. (jā. 1.3.76)-

Imaṃ tikanipāte jātaṃ kathesi. Hatthimhi pana ānītepi deve avassante “so rājā kurudhammaṃ rakkhati, tenassa raṭṭhe devo vassati”ti saññāya “yaṃ so kuru-dhammaṃ rakkhati, taṃ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā ānethā”ti puna kāliṅgo brāhmaṇe ca amacce ca pesesi. Tesu gantvā yācantesu rājānaṃ ādiṃ katvā sabbepi te attano attano sīlesu kiñci kukkucçamattaṃ katvā “aparisuddhaṃ no sīlan”ti paṭikkhipitvāpi “na ettāvata sīlabhedo hoti”ti tehi punappunaṃ yācitā attano attano sīlāni kathayīṃsu. Kāliṅgo suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā ābhataṃ (2.0362) kurudhammaṃ disvāva samādāya sādhuṃ pūresi. Tassa raṭṭhe devo pāvassi, raṭṭhaṃ khemaṃ subhikkhaṃ ahosi. Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā-

“Gaṇikā uppalavaṇṇā, puṇṇo dovāriko tadā;

rajjugāho ca kaccāno, doṇamāpako ca kolito.

“Sāriputto tadā seṭṭhī, anuruddho ca sārathī;

brāhmaṇo kassapo thero, uparājānandapaṇḍito.

“Mahesī rāhulamātā, māyādevī janettikā;

kururājā bodhisatto, evaṃ dhāretha jātakan”ti.-

Jātaṃ samodhānetvā “bhikkhu evaṃ pubbepi paṇḍitā appamattakepi kukkucce uppanne attano sīlabhede āsaṅkaṃ kariṃsu, tvaṃ pana mādisassa buddhassa sāsane pabbajitvā pāṇātipātaṃ karonto atibhāriyaṃ kammamakāsi, bhikkhunā nāma hatthehi pādehi vācāya ca saṃyatena bhavitabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

362. “Hatthasaṃyato pādasamṃyato,
vācāsamṃyato samṃyatuttamo;
ajjhattarato samāhito,
eko santusito tamāhu bhikkhun”ti.

Tattha **hatthasaṃyatoti** hatthakīḷāpanādīnaṃ vā hatthena paresaṃ paharaṇā-
dīnaṃ vā abhāvena hatthasaṃyato. Dutiyapadepe eseva nayo. Vācāya pana
musāvādādīnaṃ akaraṇato vācāya samṃyato. **Samṃyatuttamoti** samṃyatattabhāvo,
kāyacalanasīsukkipanabhamukavikārādīnaṃ akārakoti attho. **Ajjhattaratoti** goca-
rajhattasaṅkhātāya kammaṭṭhānabhāvanāya rato. **Samāhitoti** suṭṭhu ṭhapito. **Eko**
santusitoti ekavihārī hutvā suṭṭhu tusito vipassanācārato paṭṭhāya attano adhiga-
mena tuṭṭhamānaso. Puthujjanakalyāṇakañhi ādiṃ katvā sabbepi sekhā attano
adhigamena santussantīti santusitā, arahā pana ekantasantusitova. Taṃ sandhā-
yetaṃ vuttaṃ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Haṃsaghātakabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Kokālikavatthu

Yo (2.0363) **mukhasamṃyatoti** imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto
kokālikaṃ ārabba kathesi. Vatthu “atha kho kokāliko bhikkhu yena bhagavā tenu-
pasaṅkami”ti sutte (saṃ. ni. 1.181; su. ni. kokālikasutta; a. ni. 10.89)

āgatameva. Atthopissa atṭhakathāya vuttanayeneva veditabbo.

Kokālike pana padumaniraye uppanne dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “aho kokāliko bhikkhu attano mukhaṃ nissāya vināsaṃ patto, dve aggasāvake akkosantasseva hissa pathavī vivaraṃ adāsī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi kokāliko bhikkhu attano mukhameva nissāya naṭṭho”ti vatvā tamatthaṃ sotukāmehi bhikkhūhi yācito tassa pakāsanatthaṃ atītaṃ āhari.

Atīte himavantapadese ekasmiṃ sare kacchapo vasati. Dve haṃsapotakā gocarāya carantā tena saddhiṃ vissāsaṃ katvā daḷhavissāsikā hutvā ekadivasaṃ kacchapaṃ pucchiṃsu- “samma, amhākaṃ himavante cittakūṭapabbatatale kañcanaguhāya vasanaṭṭhānaṃ, ramaṇiyo padeso, gacchissasi amhehi saddhin”ti. “Samma, ahaṃ kathaṃ gamissāmi”ti? “Mayaṃ taṃ nessāma, sace mukhaṃ rakkhituṃ sakchissasi”ti. “Rakkhissāmi, sammā gahetvā maṃ gacchathā”ti. Te “sādhū”ti vatvā ekaṃ daṇḍakaṃ kacchapena ḍaṃsāpetvā sayāṃ tassa ubho koṭiyo ḍaṃsitvā ākāsaṃ pakkhandiṃsu. Taṃ tathā haṃsehi nīyamānaṃ gāmadārakā disvā “dve haṃsā kacchapaṃ daṇḍena harantī”ti āhaṃsu. Kacchapo “yadi maṃ sahāyakā nenti, tumhākaṃ ettha kiṃ hoti duṭṭhaceṭakā”ti vattukāmo haṃsānaṃ sīghavegatāya bārāṇasinagare rājanivesanassa uparibhāgaṃ sampattakāle daṭṭhaṭṭhānato daṇḍakaṃ vissajjetvā ākāsaṅgaṇe patitvā dvedhā bhijji. Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā-

“Avadhī (2.0364) vata attānaṃ, kacchapo byāharaṃ girāṃ;
suggahītasmiṃ kaṭṭhasmiṃ, vācāya sakiyāvadhī.

“Etampi disvā naravīriyasetṭha,
vācaṃ pamuñce kusalaṃ nātiavelaṃ;

passasi bahubhāṇena, kacchapaṃ byasanaṃ gatan”ti. (jā. 1.2.129-130);

Imaṃ dukanipāte **bahubhāṇijātakaṃ** vitthāretvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma mukhasaṃyatena samacārinā anuddhatena nibbutacittena bhavitabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

363. “Yo mukhasaṃyato bhikkhu, mantabhāṇī anuddhato;
atthaṃ dhammañca dīpeti, madhuraṃ tassa bhāsitan”ti.

Tattha **mukhasaṃyatoti** dāsacaṇḍālādayopi “tvāṃ dujjāto, tvāṃ dussīlo”ti-ādīnaṃ avacanaṭṭhāya mukhena saṃyato. **Mantabhāṇīti** mantā vuccati paññā, tāya bhaṇanasīlo. **Anuddhatoti** nibbutacitto. **Atthaṃ dhammañca dīpetīti** bhāsitattha-ñceva desanādhammañca katheti. **Madhuranti** evarūpassa bhikkhuno bhāsitaṃ madhuraṃ nāma. Yo pana atthameva sampādeti, na pāḷiṃ, pāḷiṃyeva sampādeti, na atthaṃ, ubhayaṃ vā pana na sampādeti, tassa bhāsitaṃ madhuraṃ nāma na hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Kokālikavatthu tatiyaṃ.

4. Dhammārāmattheravatthu

Dhammārāmoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto dhammārāmattheraṃ ārabha kathesi.

Satthārā kira “ito me catumāsaccayena parinibbānaṃ bhavissati”ti ārocite anekasahassā bhikkhū satthāraṃ parivāretvā vicariṃsu. Tattha puthujjanā (2.0365) bhikkhū assūni sandhāretuṃ nāsakkiṃsu, khīṇāsavānaṃ dhammasaṃvego uppajji. Sabbepi “kiṃ nu kho karissāmā”ti vaggabandhanena vicaranti. Eko pana dhammārāmo nāma bhikkhu bhikkhūnaṃ santikaṃ na upasaṅkamati. Bhikkhūhi “kiṃ, āvuso”ti vuccamāno paṭivacanampi adavā “satthā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, satthari dharamāneyeva vāyamitvā arahattaṃ pāpuṇissāmī”ti ekakova viharanto satthārā desitaṃ dhammaṃ āvajjeti cinteti anussarati. Bhikkhū tathāgatassa ārocesuṃ- “bhante, dhammārāmassa tumhesu sinehamattampi natthi, ‘satthā kira parinibbāyissati, kiṃ nu kho karissāmā’ti amhehi saddhiṃ sammantanamattampi na karoti”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ evaṃ karosī”ti pucchi. “Saccaṃ, bhante”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? Tumhe kira catumāsaccayena parinibbāyissatha, ahañcamhi avītarāgo, tumhesu dharantesuyeva vāyamitvā arahattaṃ pāpuṇissāmīti tumhehi desitaṃ dhammaṃ āvajjāmi cintemi anussarāmīti.

Satthā “sādhū sādhū”ti tassa sādhuṅkāraṃ datvā, “bhikkhave, aññenāpi mayi sinehavantena bhikkhunā nāma dhammārāmasadiseneva bhavitabbaṃ. Na hi mayhaṃ mālāgandhādīhi pūjaṃ karontā mama pūjaṃ karonti nāma, dhammānu-dhammaṃ paṭipajjantāyeva pana maṃ pūjenti nāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

364. “Dhammārāmo dhammarato, dhammaṃ anuvicintayaṃ;

dhammaṃ anussaraṃ bhikkhu, saddhammā na parihāyatī”ti.

Tattha nivāsanaṭṭhena samathavipassanādhammo ārāmo assāti **dhammārāmo**. Tasmīṃyeva dhamme ratoti **dhammarato**. Tasseva dhammassa punappunaṃ vicintanatāya **dhammaṃ anuvicintayaṃ**, taṃ dhammaṃ āvajjento manasikarontoti attho. **Anussaranti** tameva dhammaṃ anussaranto. **Saddhammāti** evarūpo bhikkhu sattatiṃsabheda bodhipakkhiyadhammā navavidhalokuttaradhammā ca na parihāyatīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhamma-desanā ahosīti.

Dhammārāmattheravatthu catutthaṃ.

5. Vipakkhasevakabhikkhuvatthu

Salābhanti (2.0366) imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto aññataraṃ vipakkhasevakaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Tassa kireko devadattapakkhiko bhikkhu sahāyo ahosi. So taṃ bhikkhūhi saddhiṃ piṇḍāya caritvā katabhattakiccaṃ āgacchantam disvā “kuhiṃ gatosī”ti pucchi. “Asukaṭṭhānaṃ nāma piṇḍāya caritun”ti. “Laddho te piṇḍapāto”ti? “Āma, laddho”ti. “Idha amhākaṃ mahālābhasakkāro, katipāhaṃ idheva hohī”ti. So tassa vacanena katipāhaṃ tattha vasitvā sakaṭṭhānameva agamāsi. Atha naṃ bhikkhū “ayaṃ, bhante, devadattassa uppannalābhasakkāraṃ paribhuñjati, devadattassa pakkhiko eso”ti tathāgatassa ārocesuṃ. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ evamakāsī”ti pucchi. “Āma, bhante, ahaṃ tattha ekaṃ daharaṃ nissāya katipāhaṃ vaṣiṃ, na ca pana devadattassa laddhiṃ rocemī”ti. Atha naṃ bhagavā “kiñcāpi tvaṃ laddhiṃ na rocesi, diṭṭhadiṭṭhakānaṃyeva pana laddhiṃ rocento viya vicarasi. Na tvaṃ idāneva evaṃ karosi, pubbepi evarūpoyevā”ti vatvā “idāni tāva, bhante, amhehi sāmaṃ diṭṭho, pubbe panesa kesam laddhiṃ rocento viya vicari, ācikkhatha no”ti bhikkhūhi yācito atītaṃ āharitvā-

“Purāṇacorāna vaco nisamma,
mahilāmukho pothayamanvacārī;
susaññatānañhi vaco nisamma,
gajuttamo sabbaguṇesu aṭṭhā”ti. (jā. 1.1.26)-

Imaṃ **mahilāmukhajātakaṃ** vitthāretvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma sakalābhe-
neva santuṭṭhena bhavitabbaṃ, paralābhaṃ patthetuṃ na vaṭṭati. Paralābhaṃ
patthentassa hi jhānavipassanāmaggaḥalesu ekadhammopi nuppajjati, sakalā-
bhasantuṭṭhasseva pana jhānādīni uppajjanti”ti vatvā dhammaṃ desento imā
gāthā abhāsi-

365. “Salābhaṃ nātimaññeyya, nāññesaṃ pihayaṃ care;
aññesaṃ pihayaṃ bhikkhu, samādhiṃ nādhigacchati.

366. “Appalābhopi (2.0367) ce bhikkhu, salābhaṃ nātimaññati;
taṃ ve devā pasamsanti, suddhājīviṃ atanditan”ti.

Tattha **salābhanti** attano uppajjanakalābhaṃ. Sapadānacārañhi parivajjetvā
anesanāya jīvikaṃ kappento salābhaṃ atimaññati hīleti jigucchati nāma. Tasmā
evaṃ akaraṇena salābhaṃ nātimaññeyya. **Aññesaṃ pihayanti** aññesaṃ lābhaṃ
patthento na careyyāti attho. **Samādhiṃ nādhigacchatīti** aññesañhi lābhaṃ piha-
yanto tesam cīvarādikaraṇe ussukkaṃ āpanno bhikkhu appanāsamādhiṃ vā upa-
cārasamādhiṃ vā nādhigacchati. **Salābhaṃ nātimaññatīti** appalābhopi samāno
uccanīcakule paṭipāṭiyā sapadānaṃ caranto bhikkhu salābhaṃ nātimaññati nāma.
Taṃ veti taṃ evarūpaṃ bhikkhuṃ sārājīvitatāya suddhājīviṃ jaṅghabalaṃ
nissāya jīvitakappanena akusītatāya atanditaṃ devā pasamsanti thomentīti attho.
Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Vipakkhasevakabhikkhuvatthu pañcamaṃ.

6. Pañcaggadāyakabrāhmaṇavatthu

Sabbasoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañcaggadāyakaṃ nāma brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira sasse khette ṭhitakāleyeva khettaggaṃ nāma deti, khalakāle khalaggaṃ nāma deti, khalabhaṇḍakāle khalabhaṇḍaggaṃ nāma deti, ukkhalikakāle kumbhaggaṃ nāma deti, pātiyaṃ vaḍḍhitakāle pātaggaṃ nāma detīti imāni pañca aggadānāni deti, sampattassa adatvā nāma na bhuñjati. Tenassa **pañcaggadāyako-**tveva nāmaṃ ahosi. Satthā tassa ca brāhmaṇiyā cassa tiṇṇaṃ phalānaṃ upanissayaṃ disvā brāhmaṇassa bhojanavelāyaṃ gantvā dvāre aṭṭhāsi. Sopi dvārāpamukhe antogehābhimukho nisīditvā bhuñjati, satthāraṃ dvāre ṭhitaṃ na passati. Brāhmaṇī pana taṃ parivisaṃānā satthāraṃ disvā cintesi- “ayaṃ brāhmaṇo pañcasu (2.0368) ṭhānesu aggaṃ datvā bhuñjati, idāni ca samaṇo gotamo āgantvā dvāre ṭhito. Sace brāhmaṇo etaṃ disvā attano bhattaṃ haritvā dassati, punapāhaṃ pacituṃ na sakkhissāmi”ti. Sā “evaṃ ayaṃ samaṇaṃ gotamaṃ na passissati”ti satthu piṭṭhiṃ datvā tassa pacchato taṃ paṭicchādentī onamitvā puṇṇacandaṃ pāṇinā paṭicchādentī viya aṭṭhāsi. Tathā ṭhitā eva ca pana “gato nu kho no”ti satthāraṃ aḍḍhakkhikena olokesi. Satthā tattheva aṭṭhāsi. Brāhmaṇassa pana savanabhayena “aticchathā”ti na vadeti, osakkitvā pana saṇikameva “aticchathā”ti āha. Satthā “na gamissāmi”ti sīsaṃ cālesi. Lokagarunā buddhena “na gamissāmi”ti sīse cālite sā sandhāretuṃ asakkontī mahāhasitaṃ hasi. Tasmimṃ khaṇe satthā gehābhimukhaṃ obhāsaṃ muñci. Brāhmaṇopi piṭṭhiṃ datvā nisinnoyeva brāhmaṇiyā hasitasaddaṃ sutvā chabbaṇṇānañca rasmīnaṃ obhāsaṃ oloketvā satthāraṃ addasa. Buddhā hi nāma gāme vā arañṇe vā hetusampannānaṃ attānaṃ adassetvā na pakkamanti. Brāhmaṇopi satthāraṃ disvā, “bhoti nāsītomhi tayā,

rājaputtam āgantvā dvāre ṭhitam mayham anācikkhantiyā bhāriyam te kammaṃ katan”ti vatvā aḍḍhabhuttam bhojanapātim ādāya satthu santikam gantvā, “bho gotama, aham pañcasu ṭhānesu aggam datvāva bhuñjāmi, ito ca me majjhe bhinditvā ekova bhattakoṭṭhāso bhutto, eko koṭṭhāso avasiṭṭho, paṭiggaṇhissasi me idaṃ bhattan”ti. Satthā “na me tava ucchiṭṭhabhattena attho”ti avatvā, “brāhmaṇa, aggampi mayhameva anucchavikam, majjhe bhinditvā aḍḍhabhutta-bhattampi, carimakabhattapiṇḍopi mayhameva anucchaviko. Mayañhi, brāhmaṇa, paradattūpajīvetasadisā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Yadaggato majjhato sesato vā,
piṇḍam labhetha paradattūpajīvī;
nālam thutuṃ nopi nipaccavādī,
taṃ vāpi dhīrā muni vedayanti”ti. (su. ni. 219);

Brāhmaṇo taṃ sutvāva pasannacitto hutvā “aho acchariyam, dīpasāmiko nāma rājaputto ‘na me tava ucchiṭṭhabhattena attho’ti avatvā evaṃ vakkhati”ti dvāre ṭhitakova satthāram pañham pucchi- “bho gotama (2.0369), tumhe attano sāvake bhikkhūti vadatha, kittāvatā bhikkhu nāma hoti”ti. Satthā “kathamrūpā nu kho imassa dhammadesanā sappāyā”ti upadhārento “ime dvepi janā kassapabuddha-kāle ‘nāmarūpan’ti vadantānam katham suṇiṃsu, nāmarūpaṃ avissajjitvāva nesaṃ dhammaṃ desetum vaṭṭati”ti, “brāhmaṇa, nāme ca rūpe ca arajjanto asajjanto asocanto bhikkhu nāma hoti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

367. “Sabbaso nāmarūpasmim, yassa natthi mamāyitam;
asatā ca na socati, sa ve bhikkhūti vuccati”ti.

Tattha **sabbasoti** sabbasmimpi vedanādīnam catunnam, rūpakkhandhassa cāti pañcannaṃ khandhānam vasena pavatte nāmarūpe. **Mamāyitanti** yassa ahanti vā mamanti vā gāho natthi. **Asatā ca na socatīti** tasmiñca nāmarūpe khayavayaṃ patte “mama rūpaṃ khīṇaṃ ...pe... mama viññāṇaṃ khīṇaṃ”ti na socati na vihaññati, “khayavayadhammaṃ me khīṇaṃ”ti passati. **Sa veti** so evarūpo vijjamānepi nāmarūpe mamāyitarahitopi asatāpi tena asocanto bhikkhūti vuccatīti attho.

Desanāvasāne ubhopi jayampatikā anāgāmiphale patiṭṭhahiṃsu, sampattā-nampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcaggadāyakabrāhmaṇavatthu chaṭṭham.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Mettāvihārīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye āyasmante mahākaccāne avantijanapade kuraragharam nissāya pavattapabbate viharante soṇo nāma koṭikaṇṇo upāsako therassa dhammakathāya pasīditvā therassa santike pabbajitukāmo (2.0370) therena “dukkaram kho, soṇa, yāvajīvaṃ ekabhataṃ ekaseyyaṃ brahmacariyan”ti vatvā

dve vāre paṭikkhittopi pabbajjāya ativiya ussāhajāto tatiyavāre theram yācivā pabbajitvā appabhikkhukattā dakkhiṇāpathe tiṇṇam vassānam accayena laddhū-pasampado satthāram sammukhā daṭṭhukāmo hutvā upajjhāyam āpucchitvā tena dinnam sāsanaṃ gahetvā anupubbena jetavanam gantvā satthāram vanditvā kata-paṭisanthāro satthārā ekagandhakuṭiyamyeva anuññātasenāsano bahudeva rattim ajjhokāse vithināmetvā rattibhāge gandhakuṭim pavisitvā attano pattasenāsane tam rattibhāgam vithināmetvā paccūsasamaye satthārā ajjhittō soḷasa aṭṭhakava-ggikāni (su. ni. 772 ādayo) sabbāneva sarabhaññaena abhaṇi. Athassa bhagavā sarabhaññapariyosāne abbhānumodento- “sādhu sādhu, bhikkhū”ti sādhu-kāram adāsi. Satthārā dinnasādhu-kāram sutvā bhūmaṭṭhakadevā nāgā supaṇṇāti evam yāva brahmalokā ekasādhu-kārameva ahosi.

Tasmim khaṇe jetavanato vīsayojanasatamatthake kuraragharanagare therassa mātu mahā-upāsikāya gehe adhivatthā devatāpi mahantena saddena sādhu-kāram adāsi. Atha nam upāsikā āha- “ko esa sādhu-kāram deti”ti? Aham, bhaginīti. Kosi tvanti? Tava gehe adhivatthā, devatāti. Tvam ito pubbe mayham sādhu-kāram adatvā ajja kasmā desiti? Nāham tuyham sādhu-kāram dammiti. Atha kassa te sādhu-kāro dinnoti? Tava puttassa koṭikaṇṇassa soṇattherassāti. Kim me puttena katanti? Putto te ajja satthārā saddhim ekagandhakuṭiyam vasitvā dhammam desesi, satthā tava puttassa dhammam sutvā pasanno sādhu-kāram adāsi. Tenassa mayāpi sādhu-kāro dinno. Sammāsambuddhassa hi sādhu-kāram sampaṭicchitvā bhūmaṭṭhakadeve ādim katvā yāva brahmalokā ekasādhu-kārameva jātanti. Kim pana, sāmi, mama puttena satthu dhammo kathito, satthārā mama puttassa kathitoti? Tava puttena satthu kathitoti. Evam devatāya kathenti- yāva upāsikāya pañcavaṇṇā pīti uppajjitvā sakalasarīram phari.

Athassā etadahosi- “sace me putto satthārā saddhim ekagandhakuṭiyam vasitvā satthu dhammam kathetum sakkhi, mayhampi kathetum sakkhissatiyeva (2.0 Puttassa āgatakāle dhammassavanaṃ kāretvā dhammakatham suṇissāmi”ti. Soṇattheropi kho satthārā sādhu-kāre dinne “ayam me upajjhāyena dinnasāsanaṃ ārocetum kālo”ti bhagavantam paccantimesu janapadesu vinayadharapañca-mena gaṇena upasampadam ādim katvā (mahāva. 259) pañca vare yācivā kati-pāham satthu santikeyeva vasitvā “upajjhāyam passissāmi”ti satthāram āpucchitvā jetavanā nikkhamitvā anupubbena upajjhāyassa santikam agamāsi.

Thero punadvise tam ādāya piṇḍāya caranto mātu upāsikāya gehadvāram agamāsi. Sāpi puttam disvā tuṭṭhamānasā vanditvā sakkaccaṃ parivisitvā pucchi- “saccaṃ kira tvam, tāta, satthārā saddhim ekagandhakuṭiyam vasitvā satthu dhammakatham kathesi”ti. “Upāsike, tuyham kena idam kathitan”ti? “Tāta, imasmim gehe adhivatthā devatā mahantena saddena sādhu-kāram datvā mayā ‘ko eso’ti vutte ‘ahan’ti vatvā evaṇca evaṇca kathesi. Tam sutvā mayham etadahosi- ‘sace me putto satthu dhammakatham kathesi, mayhampi kathetum sakkhissati’ti. Atha nam āha- ‘tāta, yato tayā satthu sammukhā dhammo kathito, mayhampi kathetum sakkhissasi eva. Asukadvise nāma dhammassavanaṃ kāretvā tava dhammam suṇissāmi, tātā”ti. So adhvāsesi. Upāsikā bhikkhusa-

ñghassa dānaṃ datvā pūjaṃ katvā “puttassa me dhammakathaṃ suṇissāmi”ti ekameva dāsiṃ geharakkhikaṃ ṭhapetvā sabbaṃ parijanaṃ ādāya antonagare dhammassavanatthāya kārite maṇḍape alaṅkatadhammāsanāṃ abhiruyha dhammaṃ desentassa puttassa dhammakathaṃ sotuṃ agamāsi.

Tasmiṃ pana kāle navasatā corā tassā upāsikāya gehe otāraṃ oloketā vicaranti. Tassā pana gehaṃ sattahi pākārehi parikkhittaṃ sattadvārakoṭṭhakayuttaṃ, tattha tesu tesu ṭhānesu caṇḍasunakhe bandhitvā ṭhapayiṃsu. Antogehe chadanassa udakapātaṭṭhāne pana parikhaṃ khaṇitvā tipunā pūrayiṃsu. Taṃ divā ātāpena vilīnaṃ pakkuthitaṃ viya tiṭṭhati, rattiṃ kaṭhinaṃ kakkhaḷaṃ hutvā tiṭṭhati. Tassānantarā mahantāni ayasaṅghāṭakāni nirantaraṃ bhūmiyaṃ odahiṃsu. Iti imaṅcārakkhaṃ upāsikāya ca antogehe ṭhitabhāvaṃ paṭicca te corā okāsaṃ alabhantā taṃ divasaṃ tassā gatabhāvaṃ ñatvā umaṅgaṃ bhinditvā tipuparikhāya (2.0 ca ayasaṅghāṭakānañca heṭṭhābhāgeneva gehaṃ pavisitvā corajeṭṭhakaṃ tassā santikaṃ paṇiṃsu “sace sā amhākaṃ idha pavitṭhabhāvaṃ sutvā nivattitvā gehābhimukhī āgacchati, asinā naṃ paharivā mārethā”ti. So gantvā tassā santike aṭṭhāsi.

Corāpi antogehe dīpaṃ jāletvā kahāpaṇagabbhadvāraṃ vivariṃsu. Sā dāsi core disvā upāsikāya santikaṃ gantvā, “ayye, bahū corā gehaṃ pavisitvā kahāpaṇagabbhadvāraṃ vivariṃsū”ti ārocesi. “Corā attanā diṭṭhakahāpaṇe harantu, ahaṃ mama puttassa dhammakathaṃ suṇāmi, mā me dhammassa antarāyaṃ kari, gehaṃ gacchā”ti taṃ paṇiṃ. Corāpi kahāpaṇagabbhaṃ tucchaṃ katvā rajatagabbhaṃ vivariṃsu. Sā punapi gantvā tamatthaṃ ārocesi. Upāsikāpi “corā attanā icchitaṃ harantu, mā me antarāyaṃ kari”ti puna taṃ paṇiṃ. Corā rajatagabbhampi tucchaṃ katvā suvaṇṇagabbhaṃ vivariṃsu. Sā punapi gantvā upāsikāya tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ upāsikā āmantetvā, “bhoti je tvaṃ anekavāraṃ mama santikaṃ āgatā, ‘corā yathārucitaṃ harantu, ahaṃ mama puttassa dhammakathaṃ suṇāmi, mā me antarāyaṃ kari’ti mayā vuttāpi mama kathaṃ anādiyitvā punappunaṃ āgacchasiyeva. Sace idāni tvaṃ āgacchissasi, jānissāmi te kattabbaṃ, gehameva gacchā”ti paṇiṃ.

Corajeṭṭhako tassā kathaṃ sutvā “evarūpāya itthiyā santakaṃ harantānaṃ asani pativā matthakaṃ bhindeyyā”ti corānaṃ santikaṃ gantvā “siṅhaṃ upāsikāya santakaṃ paṭipākatikaṃ karoṭhā”ti āha. Te kahāpaṇehi kahāpaṇagabbhaṃ, rajatasuvaṇṇehi rajatasuvaṇṇagabbhe puna pūrayiṃsu. Dhammatā kiresā, yaṃ dhammo dhammacāriṇaṃ rakkhati. Tenevāha-

“Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ,

dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti;

esānisamso dhamme suciṇṇe,

na duggatiṃ gacchati dhammacārī”ti. (theragā. 303; jā. 1.10.102);

Corāpi gantvā dhammassavanatṭhāne aṭṭhaṃsu. Theropi dhammaṃ kathetvā vibhātāya rattiyaṃ āsanā otari. Tasmiṃ khaṇe corajeṭṭhako upāsikāya (2.0373) pādāmūle nipajjitvā “khamāhi me, ayye”ti āha. “Kiṃ idaṃ, tātā”ti? “Ahañhi tumhesu āghātaṃ katvā tumhe māretukāmo aṭṭhāsin”ti. “Tena hi te, tātā, khamā-

mī”ti. Sesacorāpi tatheva vatvā, “tātā, khamāmi”ti vutte āhaṃsu- “ayye, sace no khamatha, puttassa vo santike amhākaṃ pabbajjaṃ dāpethā”ti. Sā puttaṃ vanditvā āha- “tāta, ime corā mama guṇesu tumhākañca dhammakathāya pasannā pabbajjaṃ yācanti, pabbājetha ne”ti. Thero “sādhū”ti vatvā tehi nivatthavattthānaṃ dasāni chindāpetvā tambamattikāya rajāpetvā te pabbājetvā sīlesu patiṭṭhāpesi. Upasampannakāle ca nesaṃ ekekassa visuṃ visuṃ kammaṭṭhānamadāsi. Te navasatā bhikkhū visuṃ visuṃ navasatakammaṭṭhānāni gahetvā ekaṃ pabbataṃ abhiruyha tassa tassa rukkhassa chāyāya nisīditvā samaṇadhammaṃ karimṃsu.

Satthā vīsayojanasatamatthake jetavanamahāvihāre nisinnova te bhikkhū oloketvā tesam cariyavasena dhammadesanaṃ vavatthāpetvā obhāsaṃ pharitvā sammukhe nisīditvā kathento viya imā gāthā abhāsi-

- 368.** “Mettāvihārī yo bhikkhu, pasanno buddhasāsane;
adhigacche padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhaṃ.
- 369.** “Siñca bhikkhu imaṃ nāvaṃ, sittā te lahumessati;
chetvā rāgañca dosañca, tato nibbānamehisi.
- 370.** “Pañca chinde pañca jahe, pañca cuttari bhāvaye;
pañcasaṅgātigo bhikkhu, oghatiṇṇoti vuccati.
- 371.** “Jhāya bhikkhu mā pamādo,

mā te kāmaguṇe ramessu cittaṃ;
mā lohaguḷaṃ gilī pamatto,
mā kandī dukkhamidanti dayhamāno.

372. “Natthi (2.0374) jhānaṃ apaññassa, paññā natthi ajhāyato;
yamhi jhānañca paññā ca, sa ve nibbānasantike.

373. “Suññāgāraṃ pavittḥassa, santacittassa bhikkhuno;
amānusī ratī hoti, sammā dhammaṃ vipassato.

374. “Yato yato sammāsati, khandhānaṃ udayabbayaṃ;
labhatī pītipāmojjaṃ, amataṃ taṃ vijānataṃ.

375. “Tatrāyamādi bhavati, idha paññassa bhikkhuno;
indriyagutti santuṭṭhi, pātimokkhe ca saṃvaro.

376. “Mitte bhajassu kalyāṇe, suddhājīve atandite;
paṭisanthāravutyassa, ācārakusalo siyā;
tato pāmojjabahulo, dukkhassantaṃ karissatī” ti.

Tattha **mettāvihārī**ti mettākammaṭṭhāne kammaṃ karontopi mettāvasena tikaca-
tukkajjhāne nibbattetvā tṭhitopi mettāvihārīyeva nāma. **Pasannoti** yo pana buddha-
sāsane pasanno hoti, pasādaṃ rocetiyevāti attho. **Padaṃ santanti** nibbānassetam
nāmaṃ. Evarūpo hi bhikkhu santaṃ koṭṭhāsaṃ sabbasaṅkhārānaṃ upasantatāya
saṅkhārūpasamaṃ, paramasukhatāya sukhanti laddhanāmaṃ nibbānaṃ adhiga-
cchati, vindatiyevāti attho.

Siñca bhikkhu imaṃ nāvanti bhikkhu imaṃ attabhāvasaṅkhātamaṃ nāvaṃ micchā-
vitakkodakaṃ chaḍḍento siñca. **Sittā te lahumessatī**ti yathā hi mahāsamudde uda-
kasseva bharitā nāvā chiddāni pidahitvā udakassa sittatāya sittā sallahukā hutvā
mahāsamudde anosīditvā sīghaṃ supaṭṭanaṃ gacchati, evaṃ tavāpi ayaṃ
micchāvitakkodakabharitā attabhāvanāvā cakkhudvārādichiddāni saṃvarena
pidahitvā uppannassa micchāvitakkodakassa sittatāya sittā sallahukā saṃsāra-
vaṭṭe anosīditvā sīghaṃ nibbānaṃ gamissati. **Chetvāti** rāgadosabandhanāni
chinda. Etāni hi chinditvā arahattappatto tato aparabhāge anupādisesanibbāna-
meva ehisi, gamissasīti attho.

Pañca (2.0375) **chindetī** heṭṭhā-apāyasampāpakāni pañcorambhāgiyasamyoja-
nāni pāde baddharajjuṃ puriso satthena viya heṭṭhāmagattayena chindeyya.
Pañca jaheti uparidevalokasampāpakāni pañcuddhambhāgiyasamyojanāni puriso
gīvāya baddharajjukaṃ viya arahattamaggena jaheyya pajaheyya, chindeyyāti
attho. **Pañca cuttari bhāvayeti** uddhambhāgiyasamyojanānaṃ pahānatthāya
saddhādīni pañcindriyāni uttari bhāveyya. **Pañcasaṅgātigoti** evaṃ sante
pañcannaṃ rāgadosamohamānadiṭṭhisāṅgānaṃ atikkamanena pañcasaṅgātigo
bhikkhu **oghatinṇoti vuccati**, cattāro oghe tiṇṇoyevāti vuccatīti attho.

Jhāya bhikkhūti bhikkhu tvaṃ dvinnaṃ jhānānaṃ vasena jhāya ceva, kāyaka-
mmādīsu ca appamattavīhārītāya mā pamajji. **Ramessūti** pañcavidhe ca kāma-
guṇe te cittaṃ mā ramessu. **Mā lohaguḷanti** sativossaggalakkhaṇena hi pamā-
dena pamattā niraye tattaṃ lohaguḷaṃ gilanti, tena taṃ vadāmi “mā pamatto
hutvā lohaguḷaṃ gili, mā niraye ḍayhamāno ‘dukkhamidan’ti kandī” ti attho.

Natthi jhānanti jhānuppādikāya vāyāmapaññāya apaññassa jhānaṃ nāma natthi. **Paññā natthīti** ajhāyantassa “samāhito bhikkhu yathābhūtaṃ jānāti passatī”-ti vuttalakkaṇā paññā natthi. **Yamhi jhānañca paññā cāti** yamhi puggale idaṃ ubhayampi atthi, so nibbānassa santike ʘitoyevāti attho.

Suññāgāraṃ pavitṭhassāti kismiñcīdeva vivittokāse kammaṭṭhānaṃ avijahitvā kammaṭṭhānamanasikārena nisinnassa. **Santacittassāti** nibbutacittassa. **Sammāti** hetunā kāraṇena dhammaṃ vipassantassa vipassanāsaṅkhātā amānusi rati aṭṭha-samāpattisaṅkhātā dibbāpi rati hoti uppajjatīti attho.

Yato yato sammāsatiti aṭṭhatimsāya ārammaṇesu kammaṃ karonto yena yenā-kārena, purebhattādīsu vā kālesu yasmiṃ yasmiṃ attanā abhirucite kāle, abhirucite vā kammaṭṭhāne kammaṃ karonto sammāsati. **Udayabbayanti** pañcannaṃ khandhānaṃ pañcavīsatiyā lakkhaṇehi udayaṃ (2.0376), pañcavīsatiyā eva ca lakkhaṇehi vayaṃ. **Pītipāmojjanti** evaṃ khandhānaṃ udayabbayaṃ sammāsanto dhammapītiṃ dhammapāmojjañca labhati. **Amatanti** taṃ sappaccaye nāmarūpe pākaṭe hutvā upaṭṭhahante uppannaṃ pītipāmojjaṃ amatanibbānasampāpakattā vijānataṃ paṇḍitānaṃ amatamevāti attho.

Tatrāyamādi bhavatīti tatra ayaṃ ādi, idaṃ pubbaṭṭhānaṃ hoti. **Idha paññassāti** imasmiṃ sāsane paṇḍitabhikkhuno. Idāni “taṃ ādī”ti vuttaṃ pubbaṭṭhānaṃ dassento **indriyaguttīti**-ādimāha. Catupārisuddhisīlañhi pubbaṭṭhānaṃ nāma. Tattha **indriyaguttīti** indriyasamvaro. **Santuṭṭhīti** catupaccayasantoso. Tena ājīvapārisuddhi ceva paccayasannissitañca sīlaṃ kathitaṃ. **Pātimokkheti** pātimokkhasaṅkhāte jeṭṭhakasīle paripūrakāritā kathitā.

Mitte bhajassu kalyāṇeti vissatṭhakammante apatirūpasahāye vajjetvā sādhujīvitāya suddhājīve jaṅghabalaṃ nissāya jīvikakappanāya akusīte atandite kalyāṇa-mitte bhajassu, sevassūti attho. **Paṭisanthāravutyassāti** āmisapaṭisanthārena ca dhammapaṭisanthārena ca sampannavuttitāya paṭisanthāravutti assa, paṭisanthā-rassa kārakā bhavyeyāti attho. **Ācārakusaloti** sīlampi ācāro, vattapaṭivattampi ācāro. Tattha kusalo siyā, cheko bhavyeyāti attho. **Tato pāmojjabahuloti** tato paṭisanthāravuttito ca ācārakosallato ca uppanna dhammapāmojjena pāmojjabahulo hutvā taṃ sakalassāpi vaṭṭadukkhassa antaṃ karissatīti attho.

Evaṃ sathārā desitāsu imāsu gāthāsu ekamekissāya gāthāya pariyoṣāne ekamekaṃ bhikkhusataṃ nisinnanisinnaṭṭhāneyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā vehāsaṃ abbhuggantvā sabbepi te bhikkhū ākāseveva vīsayojanasatikaṃ kantāraṃ atikkamitvā tathāgatassa suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ vaṇṇentā thomentā pāde vandimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṃ.

8. Pañcasatabhikkhuvatthu

Vassikā (2.0377) **viya pupphānīti** imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viha-

ranto pañcasate bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññe samaṇadhammaṃ karontā pātova pupphitāni vassikapupphāni sāyaṃ vaṇṭato muccantāni disvā “pupphānaṃ vaṇṭehi muccanato mayaṃ paṭhamataraṃ rāgādīhi muccissāmā”ti vāyamiṃsu. Satthā te bhikkhū oloketvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma vaṇṭato muccanapupphena viya dukkhato muccituṃ vāyamitabbamevā”ti vatvā gandhakuṭṭiyaṃ nisinnova ālokaṃ pharivā imaṃ gāthamāha-

377. “Vassikā viya pupphāni, maddavāni pamuñcati;
evaṃ rāgañca dosañca, vippamuñcetha bhikkhavo”ti.

Tattha **vassikā**ti sumanā. **Maddavānī**ti milātāni. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathā vassikā hiyyo pupphitapupphāni punadivase purāṇabhūtāni muñcati, vaṇṭato vissajjeti, evaṃ tumhepi rāgādayo dose vippamuñcethāti.

Desanāvasāne sabbepi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu aṭṭhamaṃ.

9. Santakāyattheravatthu

Santakāyoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto santakāyattheraṃ nāma ārabha kathesi.

Tassa kira hatthapādakukkuccaṃ nāma nāhosi, kāyavijambhanarahito santa-atthabhāvova ahosi. So kira sīhayonito āgato thero. Sīhā kira ekadivasaṃ gocaraṃ gahetvā rajatasuvaṇṇamaṇipavālaguhānaṃ aññataraṃ pavisitvā manosilātale haritālacuṇṇesu sattāhaṃ nipajjitvā sattame divase uṭṭhāya nipannaṭṭhānaṃ oloketvā sace naṅguṭṭhassa vā kaṇṇānaṃ vā hatthapādānaṃ vā calitattā manosilāharitālacuṇṇānaṃ vippakiṇṇataṃ passanti, “na te idaṃ jātiyā vā gottassa vā patirūpan”ti (2.0378) puna sattāhaṃ nirāhārā nipajjanti, cuṇṇānaṃ pana vippakiṇṇabhāve asati “idaṃ te jātigottānaṃ anucchavikan”ti āsayā nikkhamitvā vijambhitvā disā anuviloketvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ naditvā gocarāya pakkamanti. Evarūpāya sīhayoniyā āgato ayaṃ bhikkhu. Tassa kāyasamācāraṃ disvā bhikkhū satthu ārocesuṃ- “na no, bhante, santakāyattherasadiṣo bhikkhu diṭṭhapubbo. Imassa hi nisinnaṭṭhāne hatthacalanaṃ vā pādacalanaṃ vā kāyavijambhitā vā natthī”ti. Taṃ sutvā satthā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma santakāyattherena viya kāyādīhi upasanteneva bhavitabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

378. “Santakāyo santavāco, santavā susamāhito;
vantalokāmisso bhikkhu, upasantoti vuccatī”ti.

Tattha **santakāyoti** pāṇātipātādīnaṃ abhāvena santakāyo, musāvādādīnaṃ abhāvena **santavāco**, abhijjhādīnaṃ abhāvena **santavā**, kāyādīnaṃ tiṇṇampi suṭṭhu samāhitattā **susamāhito**, catūhi maggehi lokāmisassa vantatāya **vantalokāmisso** bhikkhu abbhantare rāgādīnaṃ upasantatāya **upasantoti** vuccatīti attho.

Desanāvasāne so thero arahatte patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammade-

sanā ahoṣīti.

Santakāyattheravatthu navamaṃ.

10. Naṅgalakulattheravatthu

Attanā codayattānanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto naṅgalakulattheraṃ ārabha kathesi.

Eko kira duggatamanusso paresaṃ bhatim katvā jīvati, taṃ eko bhikkhu pilotika-khaṇḍanivatthaṃ naṅgalaṃ ukkhipitvā gacchantaṃ disvā evamāha- “kiṃ pana te evaṃ jīvanato pabbajituṃ na varan”ti. Ko maṃ, bhante, evaṃ jīvantaṃ pabbājessatīti? Sace pabbajissasi, ahaṃ taṃ pabbājessāmīti. Sādhu bhante (2.0379), sace maṃ pabbājessatha, pabbajissāmīti. Atha naṃ so thero jetavanaṃ netvā sahatthena, nhāpetvā māḷake ṭhapetvā pabbājetvā nivatthapilotikakhaṇḍena saddhiṃ naṅgalaṃ māḷakasīmāyameva rukkhasākhāyaṃ ṭhapāpesi. So

upasampannakālepi **naṅgalakulatthero** tveva paññāyi. So buddhānaṃ uppanalā-bhasakkāraṃ nissāya jīvanto ukkaṅṅhitvā ukkaṅṅhitam vinodetum asakkonto “na dāni saddhādeyyāni kāsāyāni paridahitvā gamissāmi”ti taṃ rukkhamaṃ gantvā attanāva attānaṃ ovadi- “ahirika, nillajja, idaṃ nivāsetvā vibbhamitvā bhatim katvā jīvitukāmo jāto”ti. Tassevaṃ attānaṃ ovadantasseva cittaṃ tanukabhāvaṃ gataṃ. So nivattitvā puna katipāhaccayena ukkaṅṅhitvā tatheva attānaṃ ovadi, punassa cittaṃ nivatti. So imināva nīhārena ukkaṅṅhita-ukkaṅṅhitakāle tattha gantvā attānaṃ ovadi. Atha naṃ bhikkhū tattha abhiṅgaṃ gacchantam disvā, “āvuso, naṅgalatthera kasmā ettha gacchasi”ti pucchimsu. So “ācariyassa santikaṃ gacchāmi, bhante”ti vatvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi.

Bhikkhū tena saddhim keḷim karontā āhaṃsu- “āvuso naṅgalatthera, tava vica-raṇamaggo avaḷaṅṅjo viya jāto, ācariyassa santikaṃ na gacchasi maññe”ti. Āma, bhante, mayaṃ saṃsagge sati agamimhā, idāni pana so saṃsaggo chinno, tena na gacchāmāti. Taṃ sutvā bhikkhū “esa abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti satthu tamatthaṃ ārocesum. Satthā “āma, bhikkhave, mama putto attanāva attānaṃ codetvā pabbajitakiccassa matthakaṃ patto”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

379. “Attanā codayattānaṃ, paṭimaṃsetha attanā;
so attagutto satimā, sukhaṃ bhikkhu vihāhisi.

380. “Attā hi attano nātho, ko hi nātho paro siyā;
attā hi attano gati;
tasmā saṃyamamattānaṃ, assaṃ bhadrava vāṇijo”ti.

Tattha (2.0380) **codayattānanti** attanāva attānaṃ codaya sārāya. **Paṭimaṃsethāti** attanāva attānaṃ parivīmaṃsatha. **Soti** so tvaṃ, bhikkhu, evaṃ sante attanāva guttatāya **attagutto**, upaṭṭhitasatitāya **satimā** hutvā sabbiriyāpathesu sukhaṃ viharissasīti attho.

Nāthoti avassayo patiṭṭhā. **Ko hi nātho paroti** yasmā parassa attabhāve patiṭṭhāya kusalaṃ vā katvā saggaparāyaṇena maggaṃ vā bhāvetvā sacchikatapha-lena bhavitum na sakkā, tasmā ko hi nāma paro nātho bhavyeyyāti attho. **Tasmāti** yasmā attāva attano gati patiṭṭhā saraṇaṃ, tasmā yathā bhadrava assājānīyaṃ nissāya lābhaṃ patthayanto vāṇijo tassa visamaṭṭhānacāraṃ pacchinditvā diva-sassa tikkhattum nahāpento bhojento saṃyameti paṭijaggati, evaṃ tvampi anuppannassa akusalassa uppādaṃ nivārento satisammosena uppannaṃ akusalaṃ pajahanto attānaṃ saṃyama gopaya, evaṃ sante paṭhamajjhānaṃ ādiṃ katvā lokiyalokuttaravisesaṃ adhigamissasīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Naṅgalakulattheravatthu dasamaṃ.

11. Vakkalitheravatthu

Pāmojjabahuloti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvane viharanto vakkali-
ttheraṃ ārabba kathesi.

So kirāyasmā sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbattivā vayappatto piṇḍāya paviṭṭhaṃ tathāgataṃ disvā satthu sarīrasampattiṃ oloketvā sarīrasampattidassana-
na atitto “evāhaṃ niccakālaṃ tathāgataṃ daṭṭhuṃ labhissāmi”ti satthu santike pabbajitvā yattha ṭhiteṇa sakkā dasabalaṃ passituṃ, tattha ṭhito sajjhāyakamma-
ṭṭhānamanasikārādīni pahāya satthāraṃ oloketova vicarati. Satthā tassa ñāṇapa-
ripākaṃ āgamento kiñci avatvā “idānissa ñāṇaṃ paripākaṃ gatan”ti ñatvā “kiṃ te,
vakkali, iminā (2.0381) pūtikāyena diṭṭhena, yo kho, vakkali, dhammaṃ passati, so
maṃ passati. Yo maṃ passati, so dhammaṃ passati”ti (saṃ. ni. 3.87) vatvā
ovadi. So evaṃ ovaditopi satthu dassanaṃ pahāya neva aññattha gantuṃ
sakkoti. Atha naṃ satthā “nāyaṃ bhikkhu saṃvegaṃ alabhitvā bujjhissati”ti upa-
kaṭṭhāya vassūpanāyikāya rājagahaṃ gantvā vassūpanāyikadivase “apehi,
vakkali, apehi, vakkali”ti paṇāmesi. So “na maṃ satthā ālapati”ti temāsaṃ satthu
sammukhe ṭhātuṃ asakkonto “kiṃ mayhaṃ jīvitena, pabbatā attānaṃ pātesāmi”-
ti gijjhakūṭaṃ abhiruhi.

Satthā tassa kilamanabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ bhikkhu mama santikā assāsaṃ ala-
bhanto maggaphalānaṃ upanissayaṃ nāseyyā”ti attānaṃ dassetuṃ obhāsaṃ
muñci. Athassa satthu diṭṭhakālato paṭṭhāya tāvamahantopi soko pahiyi. Satthā
sukkhataḷākaṃ oghena pūrento viya therassa balavapītipāmojjaṃ uppādetuṃ
imaṃ gāthamāha-

381. “Pāmojjabahulo bhikkhu, pasanno buddhasāsane;
adhigacche padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhan”ti.

Tassattho- pakatiyāpi pāmojjabahulo bhikkhu buddhasāsane pasādaṃ roceti,
so evaṃ pasanno buddhasāsane santaṃ padaṃ saṅkhārūpasamaṃ sukhan-
ti laddhanāmaṃ nibbānaṃ adhigaccheyyāti. Imañca pana gāthaṃ vatvā satthā
vakkalittherassa hatthaṃ pasāretvā-

“Ehi vakkali mā bhāyi, olokehi tathāgataṃ;
ahaṃ taṃ uddharissāmi, pañke sannaṃva kuñjaraṃ.

“Ehi vakkali mā bhāyi, olokehi tathāgataṃ;
ahaṃ taṃ mocayissāmi, rāhuggahaṃva sūriyaṃ.

“Ehi vakkali mā bhāyi, olokehi tathāgataṃ;
ahaṃ taṃ mocayissāmi, rāhuggahaṃva candiman”ti.-

Imā gāthā abhāsi. So “dasabalo me diṭṭho, ehīti ca avhānampi laddhan”ti balava-
pītiṃ uppādetvā “kuto nu kho gantabban”ti gamanamaggaṃ apassanto dasaba-
lassa sammukhe ākāse uppativā paṭhamapāde pabbate (2.0382) ṭhiteyeva
satthārā vuttagāthā āvajjento ākāseyeva pītiṃ vikkhambhetvā saha paṭisambhi-
dāhi arahattaṃ patvā tathāgataṃ vandamānova otarivā satthu santike aṭṭhāsi.
Atha naṃ satthā aparabhāge saddhādhimuttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Vakkalittheravatthu ekādasamaṃ.

12. Sumanasāmaṇeravatthu

Yo haveti imaṃ dhammadesanaṃ satthā pubbārāme viharanto sumanasāmaṇeraṃ ārabha kathesi. Tatrāyaṃ anupubbī kathā-

Padumuttarabuddhakālasmiñhi eko kulaputto satthārā catuparisamajjhe ekaṃ bhikkhuṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā taṃ sampattiṃ patthaya māno satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā, “bhante, ahampi anāgate ekassa buddhassa sāsane dibbacakkhukānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanaṃ ṭhapesi. Satthā kappasatasahassaṃ olokeno tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ viditvā “ito kappasatasahassamattake gotamabuddhasāsane dibbacakkhukānaṃ aggo anuruddho nāma bhavi ssasī”ti byākāsi. So taṃ byākaraṇaṃ sutvā sve pattabbaṃ viya taṃ sampattiṃ maññamāno parinibbute satthari bhikkhū dibbacakkhuparikammaṃ pucchitvā sattayojanikaṃ kañcanathūpaṃ parikkhipitvā anekāni dīparukkhasahassāni kāretvā dīpapūjaṃ katvā tato cuto devaloke nibbattitvā devamanussesu kappasatasahassāni saṃsaritvā imasmiṃ kappe bārāṇasiyaṃ daliddakule nibbatto sumanaseṭṭhiṃ nissāya tassa tiṇahārako hutvā jivikaṃ kappesi. **Annabhārotissa** nāmaṃ ahosi. Sumanaseṭṭhīpi tasmīṃ nagare niccakālaṃ mahādānaṃ deti.

Athekadivasam upariṭṭho nāma paccekabuddho gandhamādane nirodhasamāpattito vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja anuggahaṃ karissāmi”ti cintetvā “ajja mayā annabhārassa anuggahaṃ kātuṃ vaṭṭati, idāni ca so aṭavito tiṇaṃ ādāya gehaṃ āgamissati”ti ñatvā pattacīvaramādāya iddhiyā gantvā annabhārassa sammukhe paccuṭṭhāsi. Annabhāro taṃ tucchapattahatthaṃ disvā “api (2.0383), bhante, bhikkhaṃ labhitthā”ti pucchitvā “labhissāma mahāpuññā”ti vutte “tena hi, bhante, thokaṃ āgamethā”ti tiṇakājaṃ chaḍḍetvā vegena gehaṃ gantvā, “bhadde, mayhaṃ ṭhapitabhāgabhattaṃ atthi, natthi”ti bhariyaṃ pucchitvā “atthi, sāmī”ti vutte vegena paccāgantvā paccekabuddhassa pattaṃ ādāya “mayhaṃ dātukāmatāya sati deyyadhammo na hoti, deyyadhamme sati paṭiggāhakaṃ na labhāmi. Ajja pana me paṭiggāhako ca diṭṭho, deyyadhammo ca atthi, lābhā vata me”ti gehaṃ gantvā bhattaṃ patte pakkhipāpetvā paccāharitvā paccekabuddhassa hatthe patiṭṭhapetvā-

“Iminā pana dānena, mā me dāliddiyaṃ ahu;

natthīti vacanaṃ nāma, mā ahosi bhavābhavae.-

Bhante evarūpā dujjīvitā mucceyyaṃ, natthīti padameva na suṇeyyan”ti patthanaṃ ṭhapesi. Paccekabuddho “evaṃ hotu mahāpuññā”ti vatvā anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Sumanaseṭṭhinopi chatte adhivatthā devatā “aho dānaṃ paramadānaṃ, upariṭṭhe supatiṭṭhitan”ti vatvā tikkhattuṃ sādhu kāramadāsi. Atha naṃ seṭṭhi “kiṃ maṃ ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dadamānaṃ na passasi”ti āha. Nāhaṃ tava dānaṃ ārabha sādhu kāraṃ demi, annabhārena pana upariṭṭhassa dinnapiṇḍapāte pasīditvā mayā esa sādhu kāro pavattitoti. So “acchariyaṃ vata, bho, ahaṃ ettakaṃ

kālaṃ dānaṃ dadanto devataṃ sādhu-kāraṃ dāpetuṃ nāsakkhiṃ, annabhāro maṃ nissāya jīvanto ekapiṇḍapāteneva sādhu-kāraṃ dāpesi, tassa dāne anucchavikaṃ katvā taṃ piṇḍapātaṃ mama santakaṃ karissāmi”ti cintetvā taṃ pakkosāpetvā “ajja tayā kassaci kiñci dinnan”ti pucchi. “Āma, sāmi, upariṭṭhapaccekabuddhassa me ajja bhāgabhataṃ dinnan”ti. “Handa, bho, kahāpaṇaṃ gahetvā etaṃ mayhaṃ piṇḍapātaṃ dehi”ti? “Na demi, sāmi”ti. So yāva sahasaṃ vaḍḍhesi, itaro sahasenāpi nādāsi. Atha naṃ “hotu, bho, yadi piṇḍapātaṃ na desi, sahasaṃ gahetvā pattim me dehi”ti āha. So “ayyena saddhiṃ mantetvā jānissāmi”ti vegena paccekabuddhaṃ sampāpuṇitvā, “bhante sumanaseṭṭhi, sahasaṃ datvā tumhākaṃ piṇḍapāte pattim yācati, kiṃ karomi”ti pucchi.

Athassa (2.0384) so upamaṃ āhari “seyyathāpi, paṇḍita, kulasatike gāme ekasmiṃ ghare dīpaṃ jāleyya, sesā attano telena vaṭṭim temetvā jālapetvā gaṇheyyuṃ, purimapadīpassa pabhā atthīti vattabbā natthī”ti. Atirekatarā, bhante, pabhā hotīti. Evamevaṃ paṇḍita uḷuṅkayāgu vā hotu, kaṭacchubhikkhā vā, attano piṇḍapāte paresaṃ pattim dentassa yattakānaṃ deti, tattakaṃ vaḍḍhati. Tvañhi ekameva piṇḍapātaṃ adāsi, seṭṭhissa pana pattiyā dinnāya dve piṇḍapātā honti eko tava, eko tassāti.

So “sādhu, bhante”ti taṃ abhivādetvā seṭṭhissa santikaṃ gantvā “gaṇha, sāmi, pattin”ti āha. Tena hi ime kahāpaṇe gaṇhāti. Nāhaṃ piṇḍapātaṃ vikkiṇāmi, saddhāya te pattim dammīti. “Tvaṃ saddhāya desi, ahampi tava guṇe pūjemi, gaṇha, tāta, ito paṭṭhāya ca pana mā sahatthā kammamakāsi, vīthiyaṃ gharaṃ māpetvā vasa. Yena ca te attho hoti, sabbaṃ mama santikā gaṇhāhi”ti āha. Nirodhā vuṭṭhitassa pana dinnapiṇḍapāto tadaheva vipākaṃ deti. Tasmā rājāpi taṃ pavattim sutvā annabhāraṃ pakkosāpetvā pattim gahetvā mahantaṃ

bhogam datvā tassa seṭṭhiṭṭhānaṃ dāpesi.

So sumanaseṭṭhissa saḥāyako hutvā yāvajīvaṃ puññāni katvā tato cuto deva-loke nibbattitvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde kapilavatthu-nagare amitodanassa sakkassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, **anuruddhotissa** nāmaṃ akaṃsu. So mahānāmasakkassa kaniṭṭhabhātā, satthu cūḷapitu putto paramasukhumālo mahāpuñño ahoṣi. Ekadivasaṃ kira chasu khattiyesu pūve lakkhaṃ katvā guḷehi kiḷantesu anuruddho parājito pūvānaṃ atthāya mātu santikaṃ paḥiṇi. Sā mahantaṃ suvaṇṇathālaṃ pūretvā pūve pesesi. Pūve khāditvā puna kiḷanto parājito tatheva paḥiṇi. Evaṃ tikkhattuṃ pūvesu āhaṭesu catutthe vāre mātā “idāni pūvā natthi”ti paḥiṇi. Tassā vacanaṃ sutvā “natthi”ti padassa asutapubbatāya “natthipūvā nāma idāni bhavissanti”ti saññaṃ katvā “gaccha natthipūve āharā”ti pesesi. Athassa (2.0385) mātā “natthipūve kira, ayye, dethā”ti vutte “mama puttena natthiṭi padaṃ na sutapubbaṃ, kathaṃ nu kho natthibhāvaṃ jānāpeyyan”-ti suvaṇṇapātiṃ dhovitvā aparāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjitvā “handā, tāta, imaṃ mama puttassa dehi”ti paḥiṇi. Tasmīṃ khaṇe nagarapariggāhikā devatā “amhākaṃ sāmīnā annabhārahāle upariṭṭhassa paccekabuddhassa bhāgabhattaṃ datvā ‘natthiṭi padameva na suṇeyyan’ti patthanā nāma ṭhapitā. Sace mayaṃ tamatthaṃ ṇatvā ajjupekkheyyāma, muddhāpi no sattadhā phaleyya”ti cintevā dibbapūvehi pātiṃ pūrayiṃsu. So puriso pātiṃ āharitvā tassa santike ṭhapetvā vivari. Tesāṃ gandho sakalanagaraṃ phari. Pūvo pana mukhe ṭhapitamattova sattarasaharaṇisahassāni pharitvā aṭṭhāsi.

Anuruddhopi cintesi- “na maṃ maññe ito pubbe mātā piyāyati. Na hi me aññadā tāya natthipūvā nāma pakkapubbā”ti. So gantvā mātaraṃ evamāha- “amma, nāhaṃ tava piyo”ti. Tāta, kiṃ vadesi, mama akkhīhipi hadayamaṃsatopi tvaṃ piyataroti. Sacāhaṃ, amma, tava piyo, kasmā mama pubbe evarūpe natthipūve nāma na adāsīti. Sā taṃ purisaṃ pucchi- “tāta, kiñci pātiyaṃ ahoṣi”ti. Āma, ayye, pūvānaṃ pāti paripuṇṇā ahoṣi, na me evarūpā diṭṭhapubbāti. Sā cintesi- “putto me katapuñño, devatāhissa dibbapūvā pahitā bhavissanti”ti. Sopi mātaraṃ āha- “amma, na mayā evarūpā pūvā khāditapubbā, ito paṭṭhāya me natthipūva-meva pacyeyyāsi”ti. Sā tato paṭṭhāya tena “pūve khāditukāmomhī”ti vuttakāle suvaṇṇapātiṃ dhovitvā aññāya pātiyā paṭikujjitvā paḥiṇati, devatā pātiṃ pūrenti. Evaṃ so agāramajjhe vasanto natthiṭi padassa atthaṃ ajānitvā dibbapūveveva paribhuñji.

Satthu pana parivāratthaṃ kulapaṭipāṭiyā sākiyakumāresu pabbajantesu mahānāmena sakkena, “tāta, amhākaṃ kulā koci pabbajito natthi, tayā vā pabbajitabbaṃ, mayā vā”ti vutte so āha- “ahaṃ atisukhumālo pabbajitūṃ na sakkhissāmi”ti. Tena hi kammantaṃ uggaṇha, ahaṃ pabbajissāmi. Ko esa kammanto nāmāti? So hi bhattassa uṭṭhānaṭṭhānampi na jānāti, kammantaṃ kimeva jāni-ssati, tasmā evamāha. Ekadivasañhi (2.0386) anuruddho bhaddiyo kimiloti tayo jānā “hattaṃ nāma kahaṃ uṭṭhāti”ti mantayīṃsu. Tesu kimilo “koṭṭhesu uṭṭhāti”ti āha. So kirekadivasaṃ vīhī koṭṭhamhi pakkhipante addasa, tasmā “koṭṭhe hattaṃ uppajjati”ti saññāya evamāha. Atha naṃ bhaddiyo “tvaṃ na jānāsi”ti vatvā

“bhattaṃ nāma ukkhaliyaṃ uṭṭhāti”ti āha. So kirekadivasam ukkhalito bhattaṃ vaḍḍhente disvā “etthevetam uppajjati”ti saññamakāsi, tasmā evamāha. Anuruddho te ubhopi “tumhe na jānāthā”ti vatvā “bhattaṃ nāma ratanubbedhamaku-
lāya mahāsuvaṇṇapātiyaṃ uṭṭhāti”ti āha. Tena kira neva vihiṃ koṭṭentā, na bhattaṃ pacantā diṭṭhapubbā, suvaṇṇapātiyaṃ vaḍḍhetvā purato ṭhapitabhatta-
meva passati, tasmā “pātiyaṃyevetaṃ uppajjati”ti saññamakāsi, tasmā evamāha. Evaṃ bhattuṭṭhānaṭṭhānampi ajānanto mahāpuñño kulaputto kammante kiṃ jāni-
ssati.

So “ehi kho te, anuruddha, gharāvāsattaṃ anusāsissāmi, paṭhamaṃ khettaṃ kasāpetabban”ti-ādinā nayena bhātarā vuttānaṃ kammantānaṃ apaniyanta-
bhāvaṃ sutvā “na me gharāvāsena attho”ti mātaraṃ āpucchitvā bhaddiyapamu-
khehi pañcahi sākiyakumārehi saddhiṃ nikkhamitvā anupiyambavane sathāraṃ
upasaṅkamtivā pabbaji. Pabbajitvā ca pana sammāpaṭipadaṃ paṭipanno anupu-
bbena tisso vijjā sacchikatvā dibbena cakkhunā ekāsane nisinnova hatthatale
ṭhapita-āmalakāni viya sahasalokadhātuyo olokanasamattho hutvā-

“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ;

tevijjo iddhipattomhi, kataṃ buddhassa sāsanan”ti. (theragā. 332, 562)-

Udānaṃ udānetvā “kiṃ nu kho me katvā ayaṃ sampatti laddhā”ti olokento “padu-
muttarapādamūle patthanaṃ ṭhapesin”ti ṇatvā puna “saṃsāre saṃsaranto asu-
kasmim nāma kāle bārāṇasiyaṃ sumanasetṭhiṃ nissāya jīvanto annabhāro nāma
ahosin”tipi ṇatvā-

“Annabhāro pure āsiṃ, daliddo tiṇahāraḥ;

piṇḍapāto mayā dinno, upariṭṭhassa tādino”ti.-

Āha (2.0387). Athassa etadahosi- “yo so tadā mayā upariṭṭhassa dinnapiṇḍapā-
tato kahāpaṇe datvā pattim aggahesi, mama sahāyako sumanasetṭhi kahaṃ nu
kho so etarahi nibbatto”ti. Atha naṃ “viñjhāṭaviyaṃ pabbatapāde muṇḍanigamo
nāma atthi, tattha mahāmuṇḍassa nāma upāsakassa mahāsumano cūḷasumanoti
dve puttā, tesu so cūḷasumano hutvā nibbatto”ti addasa. Disvā ca pana cintesi-
“atthi nu kho tattha mayi gate upakāro, natthi”ti. So upadhārento idaṃ addasa “so
tattha mayi gate sattavassikova nikkhamitvā pabbajissati, khuraggeyeva ca ara-
hattaṃ pāpuṇissati”ti. Disvā ca pana upakaṭṭhe antovasse ākāsenā gantvā gāma-
dvāre otari. Mahāmuṇḍo pana upāsako therassa pubbepi vissāsiko eva. So
theraṃ piṇḍapātakāle cīvaraṃ pārupantaṃ disvā puttaṃ mahāsumanaṃ āha-
“tāta, ayyo, me anuruddhatthero āgato, yāvassa añño koci pattaṃ na gaṇhāti,
tāvassa gantvā pattaṃ gaṇha, ahaṃ āsanaṃ paññāpessāmi”ti. So tathā akāsi.
Upāsako therāṃ antonivesane sakkaccaṃ parivisitvā temāsaṃ vasanathāya
paṭiññaṃ gaṇhi, theropi adhivāsesi.

Atha naṃ ekadivasam paṭijagganto viya temāsaṃ paṭijaggitvā mahāpavāra-
ṇāya ticīvarañceva guḷatelaṇḍulādīni ca āharitvā therassa pādamūle ṭhapetvā
“gaṇhatha, bhante”ti āha. “Alaṃ, upāsaka, na me iminā attho”ti. “Tena hi, bhante,
vassāvāsikalābho nāmesa, gaṇhatha nan”ti? “Na gaṇhāmi, upāsakā”ti.
“Kimatthaṃ na gaṇhatha, bhante”ti? “Mayhaṃ santike kappiyakārako sāmaṇe-

ropi natthī”ti. “Tena hi, bhante, mama putto mahāsmano sāmaṇero bhavissati”ti. “Na me, upāsaka, mahāsumanenattho”ti. “Tena hi, bhante, cūlasumanam pabbājethā”ti. Thero “sādhū”ti sampaṭicchitvā cūlasumanam pabbājesi. So khuraggeyeva arahattam pāpuṇi. Thero tena saddhim aḍḍhamāsammattam tattheva vasitvā “sathāram passissāmi”ti tassa ñātake āpucchitvā ākāseva gantvā himavanta-padese araṇṇakuṭikāya otari.

Thero pana pakatiyāpi āradhaviṇṇo, tassa tattha pubbarattāpararattam caṅka-mantassa udaravāto samuṭṭhahi. Atha nam kilantarūpam disvā sāmaṇero pucchi-“bhante, kiṃ vo rujjati”ti? “Udaravāto me samuṭṭhito”ti (2.0388). “Aññadāpi samuṭṭhitapubbo, bhante”ti? “Āmāvuso”ti. “Kena phāsukam hoti, bhante”ti? “Anotattato pāniye laddhe phāsukam hoti, āvuso”ti. “Tena hi, bhante, āharāmi”ti. “Sakkhissasi sāmaṇerā”ti? “Āma, bhante”ti. Tena hi anotate pannago nāma nāgarājā mam jānāti, tassa ācikkhitvā bhesajjathāya ekaṃ pāniyavārakam āharāti. So sādhuṭi upajjhāyam vanditvā vehāsam abhuggantvā pañcayojanasattam thānam agamāsi. Tam divasam pana nāgarājā nāganāṭakaparivuto udakakīlam kīlitukāmo hoti. So sāmaṇeram āgacchantam disvāva kujjhi, “ayam muṇḍakasammaṇo attano pādapaṃsum mama matthake okiranto vicarati, anotate pāniyathāya āgato bhavissati, na dānissa pāniyam dassāmi”ti paṇṇāsayojanikam anotattadham mahāpātiyā ukkhalim pidahanto viya phaṇena pidahitvā nipajji. Sāmaṇero nāgarājassa ākāram oloketvā “kuddho ayan”ti ñatvā imam gāthamāha-

“Suṇohi me nāgarāja, uggateja mahabbala;
dehi me pāniyaghaṭam, bhesajjathamhi āgato”ti.

Tam sutvā nāgarājā imam gāthamāha-

“Puratthimasmim disābhāge, gaṅgā nāma mahānadi;
mahāsammuddamappeti, tato tvam pāniyam harā”ti.

Tam sutvā sāmaṇero “ayam nāgarājā attano icchāya na dassati, aham bala-kkaram katvā ānubhavam jānāpetvā imam abhibhavitvāva pāniyam gaṇhissāmi”ti cintetvā, “mahārāja, upajjhāyo mam anotattatova pāniyam āharāpeti, tenāham idameva harissāmi, apehi, mā mam vārehi”ti vatvā imam gāthamāha-

“Itova pāniyam hāssam, imināvamhi atthiko;
yadi te thāmabalam atthi, nāgarāja nivārayā”ti.

Atha nam nāgarājā āha-

“Sāmaṇera sace atthi, tava vikkama porisam;
abhinandāmi te vācam, harassu pāniyam mamā”ti.

Atha (2.0389) nam sāmaṇero “evam, mahārāja, harāmi”ti vatvā “yadi sakkonto harāhi”ti vutte- “tena hi suṭṭhu jānassū”ti tikkhattum paṭiññam gahetvā “buddhasāsanassa ānubhavam dassetvā mayā pāniyam haritum vaṭṭati”ti cintetvā ākāsaṭṭha-devatānam tāva santikam agamāsi. Tā āgantvā vanditvā “kiṃ, bhante”ti vatvā aṭṭhamasu. “Etasmim anotattadahapitṭhe pannaganāgarājena saddhim mama saṅgāmo bhavissati, tattha gantvā jayaparājayam oloketā”ti āha. So eteneva nīhārena cattāro lokapāle sakkasuyāmasantusitaparanimmitavasavattī ca upasāṅkamtivā tamattham ārocesi. Tato param paṭipāṭiyā yāva brahmalokam gantvā

tattha tattha brahmehi āgantvā vanditvā ʒhitehi “kiṃ, bhante”ti puṭṭho tamatthaṃ ārocesi. Evaṃ so asaṅṅe ca arūpibrahmāno ca ʒhapetvā sabbattha muhutteneva āhiṇḍitvā ārocesi. Tassa vacanaṃ sutvā sabbāpi devatā anotattadahapiṭṭhe nāḷiyaṃ pakkhittāni piṭṭhacuṇṇāni viya ākāsaṃ niran taraṃ pūretvā sannipatiṃsu. Sannipatite devasaṅghe sāmaṇero ākāse ʒhatvā nāgarājaṃ āha-

“Suṇohi me nāgarāja, uggateja mahabbala;
dehi me pāṇiyaghaṭaṃ, bhesajjathamhi āgato”ti.

Atha naṃ nāgo āha-

“Sāmaṇera sace atthi, tava vikkama porisaṃ;
abhinandāmi te vācaṃ, harassu pāṇiyaṃ mamā”ti.

So tikkhattuṃ nāgarājassa paṭiṅṅaṃ gahetvā ākāse ʒhitakova dvādasayojanikaṃ brahmattabhāvaṃ māpetvā ākāsa to oruyha nāgarājassa phaṇe akkamitvā adhomukhaṃ nippīlesi, tāvadeva balavatā purisena akkanta-allacammaṃ viya nāgarājassa phaṇe akkantamatte ogalivā dabbimattā phaṇapuṭakā ahesuṃ. Nāgarājassa phaṇehi muttamuttaṭṭhānato tālakkhandhapamāṇā udakavaṭṭiyo uggaṅchiṃsu. Sāmaṇero ākāseyeva pāṇiyavāra kaṃ pūresi. Devasaṅgho

sādhukāramadāsi. Atha nāgarājā (2.0390) lajjitvā sāmaṇerassa kujjhi, jayakusu-
mavaṇṇānissa akkhīni ahesuṃ. So “ayaṃ maṃ devasaṅghaṃ sannipātetvā
pāṇiyaṃ gahetvā lajjāpesi, etaṃ gahetvā mukhe hatthaṃ pakkhipitvā hadaya-
maṃsaṃ vāssa maddāmi, pāde vā naṃ gahetvā pāragaṅgāyaṃ khipāmi”ti
vegena anubandhi. Anubandhantopi naṃ pāpuṇituṃ nāsakkhiyeva. Sāmaṇero
gantvā upajjhāyassa hatthe pāṇiyaṃ ṭhapetvā “pivatha, bhante”ti āha. Nāgarā-
jāpi pacchato āgantvā, “bhante anuruddha, sāmaṇero mayā adinnameva pāṇiyaṃ
gahetvā āgato, mā pivitthā”ti āha. Evaṃ kira sāmaṇerāti. “Pivatha, bhante, iminā
me dinnaṃ pāṇiyaṃ āhaṇaṃ”ti āha. Thero “khīṇāsavasāmaṇerassa musāka-
thanaṃ nāma natthī”ti ṇatvā pāṇiyaṃ pivi. Taṅkhaṇaṅṅevassa ābādho paṭipa-
ssambhi. Puna nāgo theram āha- “bhante, sāmaṇerenamhi sabbaṃ devagaṇaṃ
sannipātetvā lajjāpito, ahamassa hadayaṃ vā phālessāmi, pāde vā naṃ gahetvā
pāragaṅgāya khipissāmi”ti. Mahārāja, sāmaṇero mahānubhāvo, tumhe sāmaṇe-
rena saddhiṃ saṅgāmetuṃ na sakkhissatha, khamāpetvā naṃ gacchathāti. So
sayampi sāmaṇerassa ānubhāvaṃ jānātiyeva, lajjāya pana anubandhitvā āgato.
Atha naṃ therassa vacanena khamāpetvā tena saddhiṃ mittasanthavaṃ katvā
“ito paṭṭhāya anotatta-udakena atthe sati tumhākaṃ āgamanakiccaṃ natthi,
mayhaṃ paṇeyyātha, ahameva āharitvā dassāmi”ti vatvā pakkāmi.

Theropi sāmaṇeraṃ ādāya pāyāsi. Satthā therassa āgamanabhāvaṃ ṇatvā
migāramātupāsāde therassa āgamaṃ olokento nisīdi. Bhikkhūpi theram āga-
cchantaṃ disvā paccuggantvā pattacīvaraṃ paṭiggahesuṃ. Athekacce sāma-
ṇeraṃ sīsepi kaṇṇesupi bāhāyampi gahetvā saṅcāletvā “kiṃ, sāmaṇera cūḷaka-
niṭṭha, na ukkaṇṭhitosi”ti āhaṃsu. Satthā tesam kiriyam disvā cintesi- “bhāriyam
vatimesam bhikkhūnam kammaṃ āsīvisam gīvāya gaṇhantā viya sāmaṇeraṃ
gaṇhanti, nāssa ānubhāvaṃ jānanti, ajja mayā sumanasāmaṇerassa guṇam
pākaṭam kātuṃ vaṭṭati”ti. Theropi āgantvā satthāraṃ vanditvā nisīdi. Satthā tena
saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā ānandattheram āmantesi- “ānanda, anotatta-udake-
namhi pāde dhovitukāmo (2.0391), sāmaṇerānaṃ ghaṭam datvā pāṇiyaṃ āharā-
pehī”ti. Thero vihāre pañcamattāni sāmaṇerasatāni sannipātesi. Tesu sumanasā-
maṇero sabbanavako ahosi. Thero sabbamahallakaṃ sāmaṇeraṃ āha- “sāma-
ṇera, satthā anokattadaha-udakena pāde dhovitukāmo, ghaṭam ādāya gantvā
pāṇiyaṃ āharā”ti. So “na sakkomi, bhante”ti na icchi. Thero sesepi paṭipāṭiyā
pucchi, tepi tatheva vatvā paṭikkhipiṃsu. “Kiṃ panettha khīṇāsavasāmaṇerā
natthī”ti? Atthi, te pana “nāyam amhākaṃ baddho mālāpuṭo, sumanasāmaṇera-
sseva baddho”ti na icchiṃsu, puthujjanā pana attano asamatthatāyeva na
icchiṃsu. Pariyosāne pana sumanassa vāre sampatte, “sāmaṇera, satthā anota-
ttadaha-udakena pāde dhovitukāmo, kuṭam ādāya kira udakaṃ āharā”ti āha. So
“satthari āharāpente āharissāmi”ti satthāraṃ vanditvā, “bhante, anotattato kira
maṃ udakaṃ āhārāpethā”ti āha. “Āma, sumanā”ti. So visākhāya kārītesu ghana-
suvanṇakoṭṭimesu senāsanakuṭesu ekaṃ saṭṭhikuṭa-udakagaṇhanakaṃ mahā-
ghaṭam hatthena gahetvā “iminā me ukkhipitvā aṃsakūṭe ṭhapitena attho natthī”ti
olambakaṃ katvā vehāsam abhuggantvā himavantābhimukho pakkhandi.

Nāgarājā sāmaṇeraṃ dūratova āgacchantam disvā paccuggantvā kuṭam aṃsa-kūṭena ādāya, “bhante, tumhe mādise dāse vijjamāne kasmā sayam āgatā, udaye natthe sati kasmā sāsanamattampi na paṇiṭṭhā”ti kuṭena udakam ādāya sayam ukkhipitvā “purato hotha, bhante, ahameva āharissāmī”ti āha. “Tiṭṭhatha tumhe, mahārāja, ahameva sammāsambuddhena āṇatto”ti nāgarājānaṃ nivattāpetvā kuṭam mukhavaṭṭiyam hatthena gahetvā ākāsenāgañchi. Atha naṃ satthā āgacchantam oloketvā bhikkhū āmantesi- “passatha, bhikkhave, sāmaṇerassa līlam, ākāse haṃsarājā viya sobhati”ti āha. Sopi pāṇiyaghaṭam ṭhapetvā satthāram vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā āha- “kativassosi tvaṃ, sumanā”ti? “Sattava-ssomhi, bhanteti. “Tena hi, sumana, ajja paṭṭhāya bhikkhu hohī”ti vatvā dāyajja-upasampadam adāsi. Dveyeva (2.0392) kira sāmaṇerā sattavassikā upasampadam labhiṃsu- ayañca sumano sopāko cāti.

Evam tasmim upasampanne dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum, “acchariyam āvuso, evarūpo hi nāma daharasāmaṇerassa ānubhāvo hoti, na no ito pubbe evarūpo ānubhāvo diṭṭhapubbo”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, mama sāsane daharopi sammā paṭipanno evarūpaṃ sampattim labhatiyevā”ti vatvā dhammam desento imaṃ gāthamāha-

382. “Yo have daharo bhikkhu, yuñjati buddhasāsane;
somaṃ lokaṃ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tattha **yuñjatīti** ghaṭati vāyamati. **Pabhāsetīti** so bhikkhu attano arahattamagga-ñāṇena abbhādīhi mutto candimā viya lokaṃ khandhādibhedam lokaṃ obhāseti, ekālokaṃ karotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sumanasāmaṇeravatthu dvādasamaṃ.

Bhikkhuvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavīsatiso vaggo.

26. Brāhmaṇavaggo

1. Pasādabahulabrāhmaṇavatthu

Chinda (2.0393) **sotanti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pasā-dabahulam brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira brāhmaṇo bhagavato dhammadesanaṃ sutvā pasannacitto attano gehe

soḷasamattānaṃ bhikkhūnaṃ niccabhattaṃ paṭṭhapetvā bhikkhūnaṃ āgatavelāya pattaṃ gahetvā “āgacchantu bhonto arahanto, nisīdantu bhonto arahanto”ti yaṃkiñci vadanto arahantavādapaṭisaṃyuttameva vadati. Tesu puthujjanā “ayaṃ amhesu arahantasaññī”ti cintayiṃsu, khīṇāsavā “ayaṃ no khīṇāsavabhāvaṃ jānātī”ti. Evaṃ te sabbepi kukkucāyantā tassa gehaṃ nāgamiṃsu. So dukkhī dummano “kinnu kho, ayyā, nāgacchantī”ti vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā tamatthaṃ āroceti. Satthā bhikkhū āmantetvā “kiṃ etaṃ, bhikkhave”ti pucchitvā tehi tasmīṃ atthe ārocite “sādiyatha pana tumhe, bhikkhave, arahantavādan”ti āha. “Na sādiyāma mayaṃ, bhante”ti. “Evaṃ sante manussānaṃ etaṃ pasāda-bhaññaṃ, anāpatti, bhikkhave, pasādabhañña, api ca kho pana brāhmaṇassa arahantesu adhimattaṃ pemaṃ, tasmā tumhehi paṇḍitaṃ chetvā arahattameva pattuṃ yuttan”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

383. “Chinda sotaṃ parakkamma, kāme panuda brāhmaṇa;
saṅkhārānaṃ khayam ṇatvā, akataññūsi brāhmaṇā”ti.

Tattha **parakkammā**ti paṇḍitaṃ nāma na appamattakena vāyāmena chindituṃ sakkā, tasmā ṇāṇasampayuttena mahantena parakkamena parakkamitvā taṃ sotaṃ chinda. Ubhopi **kāme panuda** nīhara. **Brāhmaṇā**ti khīṇāsavānaṃ ālapanametaṃ. **Saṅkhārānanti** pañcannaṃ khandhānaṃ khayam jānitvā. **Akataññū**ti evaṃ sante tvaṃ suvaṇṇādīsu kenaci akatassa nibbānassa jānanato akataññū nāma hosīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Pasādabahulabrāhmaṇavatthu paṭhamaṃ.

2. Sambahulabhikkhuvatthu

Yadā (2.0394) **dvayesū**ti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabha kathesi.

Ekadivasañhi tiṃsamattā disāvāsikā bhikkhū āgantvā satthāraṃ vanditvā nisīdiṃsu. Sāriputtatthero tesam arahattassa upanissayaṃ disvā satthāraṃ upasāṅkamitvā ṭhitakova imaṃ pañhaṃ pucchi- “bhante, dve dhammāti vuccanti, katame nu kho dve dhammā”ti? Atha naṃ satthā “dve dhammāti kho, sāriputta, samathavipassanā vuccanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

384. “Yadā dvayesu dhammesu, pāragū hoti brāhmaṇo;
athassa sabbe saṃyogā, atthaṃ gacchanti jānato”ti.

Tattha **yadā**ti yasmiṃ kāle dvidhā ṭhitesu samathavipassanādhammesu abhiññāpāragādivasena ayaṃ khīṇāsavo pāragū hoti, athassa vaṭṭasmiṃ saṃyojana-samatthā sabbe kāmayogādayo saṃyogā evaṃ jānantassa atthaṃ parikkhayaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne sabbepi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Māravatthu

Yassa pāranti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto māraṃ ārabha kathesi.

So kirekasmim divase aññataro puriso viya hutvā satthāraṃ upasaṅkamitvā pucchi- “bhante, pāraṃ pāranti vuccati, kinnu kho etaṃ pāraṃ nāmā”ti. Satthā “māro ayan”ti viditvā, “pāpima, kiṃ tava pārena, tañhi vītarāgehi pattabban”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

385. “Yassa pāraṃ apāraṃ vā, pārāpāraṃ na vijjati;
vītaddaraṃ viṣaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha (2.0395) **pāranti** ajjhantikāni cha āyatanāni. **Apāranti** bāhirāni cha āyatanāni. **Pārāpāranti** tadubhayaṃ. **Na vijjatīti** yassa sabbampetaṃ “ahan”ti vā “mama-n”ti vā gahaṇābhāvena natthi, taṃ kilesadarathānaṃ vigamena **vītaddaraṃ** sabba-kilesehi **viṣaṃyuttaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Māravatthu tatiyaṃ.

4. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Jhāyinti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira cintesi- “satthā attano sāvake, ‘brāhmaṇā’ti vadati, ahañcamhi jātigottena brāhmaṇo, mampi nu kho evaṃ vattaṃ vaṭṭati”ti. So satthāraṃ upasaṅkamitvā tamatthaṃ pucchi. Satthā “nāhaṃ jātigottamattena brāhmaṇaṃ vadāmi, uttamatthaṃ arahattaṃ anuppattameva panevaṃ vadāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

386. “Jhāyim virajamāsīnaṃ, katakiccamanāsavaṃ;
uttamatthamanuppattaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **jhāyinti** duvidhena jhānena jhāyantaṃ kāmarajena **virajaṃ** vane ekaka**mā-sīnaṃ** catūhi maggehi soḷasannaṃ kiccānaṃ katattā **katakiccaṃ** āsavānaṃ abhāvena **anāsavaṃ uttamatthaṃ** arahattaṃ **anuppattaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu catutthaṃ.

5. Ānandattheravatthu

Divā (2.0396) **tapatīti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā migāramātupāsāde viharanto ānandattheraṃ ārabba kathesi.

Pasenadi kosalo kira mahāpavāraṇāya sabbābharaṇapaṭimaṇḍito gandhamālādīni ādāya vihāraṃ agamāsi. Tasmim̐ khaṇe kāḷudāyitthero jhānaṃ samāpajjitvā parisapariyante nisinno hoti, nāmameva panassetam̐, sarīraṃ suvaṇṇavaṇṇam̐. Tasmim̐ pana khaṇe cando uggacchati, sūriyo atthameti. Ānandatthero atthamentassa ca sūriyassa uggacchantassa ca candassa obhāsaṃ olokento rañño sarīrobhāsaṃ therassa sarīrobhāsaṃ tathāgatassa ca sarīrobhāsaṃ olokesi. Tattha sabbobhāse atikkamitvā satthāva virocati. Thero satthāraṃ vanditvā, “bhante, ajja mama ime obhāse oloketassa tumhākameva obhāso rucati. Tumhākañhi sarīraṃ sabbobhāse atikkamitvā virocati”ti āha. Atha naṃ satthā, “ānanda, sūriyo nāma divā virocati, cando rattim̐, rājā alaṅkatakāleyeva, khīṇāsavo gaṇasaṅgaṇikaṃ pahāya antosamāpattiyam̐eva virocati, buddhā pana rattimpi divāpi pañcavidhena tejena virocanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

387. “Divā tapati ādicco, rattimābhāti candimā;
sannaddho khattiyo tapati, jhāyī tapati brāhmaṇo;
atha sabbamahorattim̐, buddho tapati tejasā”ti.

Tattha **divā tapatīti** divā virocati, rattim̐ panassa gatamaggopi na paññāyati. **Candimāti** candopi abbhādīhi vimutto rattimeva virocati, no divā. **Sannaddhoti** suvaṇṇamaṇivicittehi sabbābharaṇehi paṭimaṇḍito caturaṅginīyā senāya parikkhittova rājā virocati, na aññātakavesena ṭhito. **Jhāyīti** khīṇāsavo pana gaṇaṃ vino-detvā jhāyantova virocati. **Tejasāti** sammāsambuddho pana sīlatejena dussīlyatejaṃ, guṇatejena nigguṇatejaṃ, paññātejena duppaññatejaṃ, puññatejena (2.0397) apuññatejaṃ, dhammatejena adhammatejaṃ pariyādiyitvā iminā pañcavidhena tejasā niccakālemeva virocātīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphālādīni pāpuṇiṃsūti.

Ānandattheravatthu pañcamaṃ.

6. Aññatarabrāhmaṇapabbajitavatthu

Bāhitapāpoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇapabbajitaṃ ārabba kathesi.

Eko kira brāhmaṇo bāhirakapabbajjāya pabbajitvā “samaṇo gotamo attano sāvake ‘pabbajitā’ti vadati, ahañcamhi pabbajito, mampi kho evaṃ vattuṃ vaṭṭati”-ti cintetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ pucchi. Satthā “nāhaṃ ettakena ‘pabbajito’ti vadāmi, kilesamalānaṃ pana pabbājitattā pabbajito nāma hoti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

388. “Bāhitapāpoti brāhmaṇo, samacariyā samaṇoti vuccati;
pabbājayamattano malaṃ, tasmā pabbajitoti vuccati”ti.

Tattha **samacariyā**ti sabbākusalāni sametvā caraṇena. **Tasmā**ti yasmā bāhita-pāpatāya brāhmaṇo, akusalāni sametvā caraṇena samaṇoti vuccati, tasmā yo attano rāgādimalaṃ pabbājayanto vinodento carati, sopi tena pabbājanena pabbajitoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇapabbajito sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattā-nampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇapabbajitavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Sāriputtattheravatthu

Na (2.0398) **brāhmaṇassā**ti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sāriputtatheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ kira ṭhāne sambahulā manussā “aho amhākaṃ, ayyo, khantibalena samannāgato, aññesu akkosantesu vā paharantesu vā kopamattampi natthī”ti therassa guṇe kathayiṃsu. Atheke micchādiṭṭhiko brāhmaṇo “ko esa na kujjhātī”ti pucchi. “Amhākaṃ thero”ti. “Naṃ kujjhāpento na bhavissatī”ti? “Natthetaṃ, brāhmaṇā”ti. “Tena hi ahaṃ naṃ kujjhāpessāmī”ti? “Sace sakkosi, kujjhāpehī”ti. So “hotu, jānissāmissa kattabban”ti therāṃ bhikkhāya pavitṭhaṃ disvā pacchābhāgena gantvā piṭṭhimajjhe mahantaṃ paṇippahāramadāsi. Thero “kiṃ nāmetan”ti anoloketvāva gato. Brāhmaṇassa sakalasarīre ḍāho uppajji. So “aho guṇasampanno, ayyo”ti therassa pādamūle nipajjitvā “khamatha me, bhante”ti vatvā “kiṃ etan”ti ca vutte “ahaṃ vīmaṃsanatthāya tumhe paharin”ti āha. “Hotu khamāmi te”-ti. “Sace me, bhante, khamatha, mama geheyeva nisīditvā bhikkhaṃ gaṇhathā”ti therassa pattaṃ gaṇhi, theropi pattaṃ adāsi. Brāhmaṇo therāṃ gehaṃ netvā parivisi.

Manussā kujjhivā “iminā amhākaṃ niraparādho ayyo pahaṭo, daṇḍenapissa mokkho natthi, ettheva naṃ māressāmā”ti leḍḍudaṇḍādihathā brāhmaṇassa gehadvāre aṭṭhaṃsu. Thero utṭhāya gacchanto brāhmaṇassa hatthe pattaṃ adāsi. Manussā taṃ therena saddhiṃ gacchantaṃ disvā, “bhante, tumhākaṃ pattaṃ gahetvā brāhmaṇaṃ nivattethā”ti āhaṃsu. Kiṃ etaṃ upāsakāti? Brāhmaṇena tumhe pahaṭā, mayamassa kattabbaṃ jānissāmāti. Kiṃ pana tumhe iminā pahaṭā, udāhu ahanti? Tumhe, bhanteti. “Maṃ esa paharivā khamāpesi, gacchatha tumhe”ti manusse uyyojetvā brāhmaṇaṃ nivattāpetvā thero vihāra-

meva gato. Bhikkhū ujjhāyimsu “kiṃ nāmetaṃ sārīputtatthero yena brāhmaṇena pahaṭo, tasseva gehe nisīditvā bhikkhaṃ gahetvā āgato. Therassa pahaṭakālato paṭṭhāya idāni so kassa lajjissati, avasese pothento vicarissati”ti. Satthā āgantvā (2.0 “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, brāhmaṇo brāhmaṇaṃ paharanto nāma natthi, gihibrāhmaṇena pana samaṇabrāhmaṇo pahaṭo bhavissati, kodho nāmesa anāgāmimaggena samuggātaṃ gacchati”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

389. “Na brāhmaṇassa pahareyya, nāssa muñcetha brāhmaṇo;
dhī brāhmaṇassa hantāraṃ, tato dhī yassa muñcati.

390. “Na brāhmaṇassetadakiñci seyyo, yadā nisedho manaso piyehi;
yato yato hiṃsamano nivattati, tato tato sammatimeva dukkhan”ti.

Tattha **pahareyyāti** “khīṇāsavabrāhmaṇohamasmī”ti jānanto khīṇāsavassa vā aññatarassa vā jātibrāhmaṇassa na pahareyya. **Nāssa muñcethāti** sopi pahaṭo khīṇāsavabrāhmaṇo assa paharitvā ṭhitassa veraṃ na muñcetha, tasmīṃ kopam na kareyyāti attho. **Dhī brāhmaṇassāti** khīṇāsavabrāhmaṇassa hantāraṃ garahāmi. **Tato dhīti** yo pana taṃ paharantaṃ paṭipaharanto tassa upari veraṃ muñcati, taṃ tatopi garahāmiyeva.

Etadakiñci seyyoti yaṃ khīṇāsavassa akkosantaṃ vā apaccakkosanaṃ, paharantaṃ vā appaṭipaharaṇaṃ, etaṃ tassa khīṇāsavabrāhmaṇassa na kiñci seyyo, appamattakaṃ seyyo na hoti, adhimattameva seyyoti attho. **Yadā nisedho manaso piyehīti** kodhanassa hi kodhuppādova manaso piyo nāma. Kodho hi panesa mātā-pitūsupi buddhādīsupi aparajjhati. Tasmā yo assa tehi manaso nisedho kodhava-sena uppajjamānassa cittassa niggaho, etaṃ na kiñci seyyoti attho. **Hiṃsamanoti** kodhamano. So tassa yato yato vatthuto anāgāmimaggena samuggātaṃ gacchanto nivattati (2.0400). **Tato tatoti** tato tato vatthuto sakalampi vaṭṭadukkhaṃ nivattatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sārīputtattheravatthu sattamaṃ.

8. Mahāpajāpatigotamīvatthu

Yassa kāyena vācāyāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahāpajāpatiṃ gotamiṃ ārabha kathesi.

Bhagavatā hi anuppanne vatthusmiṃ paññatte aṭṭha garudhamme maṇḍanaka-jātiyo puriso surabhipupphadāmaṃ viya sirasā sampaṭicchitvā saporivārā mahāpajāpati gotamī upasampadaṃ labhi, añño tassā upajjhāyo vā ācariyo vā natthi. Evaṃ laddhūpasampadaṃ theriṃ ārabha aparena samayena kathaṃ samuṭṭhā-pesuṃ “mahāpajāpatiyā gotamiyā ācariyupajjhāyā na paññāyanti, sahattheneva kāsāyāni gaṇhī”ti. Evañca pana vatvā bhikkhuniyo kukkucāyantiyo tāya saddhiṃ neva uposathaṃ na pavāraṇaṃ karonti, tā gantvā tathāgatassapi tamatthaṃ āro-

cesuṃ. Satthā tāsam katham sutvā “mayā mahāpajāpatiyā gotamiyā aṭṭha garudhammā dinnā, ahamevassācariyo, ahameva upajjhāyo. Kāyaduccaritādivirahitesu khīṇāsavesu kukkucçaṃ nāma na kātabban”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

391. “Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṃ;
saṃvutaṃ tīhi ṭhānehi, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **dukkaṭanti** sāvajjaṃ dukkhudrayaṃ apāyasaṃvattanikaṃ kammaṃ. **Tīhi ṭhānehīti** etehi kāyādīhi tīhi kāraṇehi kāyaduccaritādipavesanivāraṇatthāya dvāraṃ pihitaṃ, taṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahāpajāpatigotamīvatthu aṭṭhamaṃ.

9. Sāriputtattheravatthu

Yamhāti (2.0401) imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sāriputtattheraṃ ārabha kathesi.

So kirāyasmā assajittherassa santike dhammaṃ sutvā sotāpattiphalaṃ pattakālato paṭṭhāya “yassaṃ disāyaṃ thero vasatī”ti suṇāti, tato añjaliṃ paggayha tatova sīsaṃ katvā nipajjati. Bhikkhū “micchādiṭṭhiko sāriputto, ajjāpi disā namassamāno vicaratī”ti tamatthaṃ tathāgatassa ārocesuṃ. Satthā therāṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam, sāriputta, disā namassanto vicarasī”ti pucchitvā, “bhante, mama disā namassanabhāvaṃ vā anamassanabhāvaṃ vā tumheva jānāthā”ti vutte “na, bhikkhave,

sāriputto disā namassati, assajittherassa pana santikā dhammaṃ sutvā sotāpatti-phalaṃ pattatāya attano ācariyaṃ namassati. Yañhi ācariyaṃ nissāya bhikkhu dhammaṃ vijānāti, tena so brāhmaṇena aggi viya sakkaccaṃ namassitabboyevā”-ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

392. “Yamhā dhammaṃ vijāneyya, sammāsambuddhadesitaṃ;
sakkaccaṃ taṃ namasseyya, aggihuttaṃva brāhmaṇo”ti.

Tattha **aggihuttaṃvā**ti yathā brāhmaṇo aggihuttaṃ sammā paricaraṇena ceva añjalikammādīhi ca sakkaccaṃ namassati, evaṃ yamhā ācariyā tathāgatapaveditaṃ dhammaṃ vijāneyya, taṃ sakkaccaṃ namasseyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sāriputtattheravatthu navamaṃ.

10. Jaṭilabrāhmaṇavatthu

Na jaṭāhīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ jaṭilabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So (2.0402) kira “ahaṃ mātito ca pitito ca sujāto brāhmaṇakule nibbatto. Sace samaṇo gotamo attano sāvake brāhmaṇāti vadati, mampi nu kho tathā vattuṃ vaṭṭati”ti satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ pucchi. Atha naṃ satthā “nāhaṃ, brāhmaṇa, jaṭāmattena, na jātigottamattena brāhmaṇaṃ vadāmi, paṭividdhasacca-meva panāhaṃ brāhmaṇoti vadāmi”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

393. “Na jaṭāhi na gottena, na jaccā hoti brāhmaṇo;
yamhi saccañca dhammo ca, so suci so ca brāhmaṇo”ti.

Tattha **saccanti** yasmimṃ puggale cattāri saccāni soḷasahākārehi paṭivijjhivā ṭhitam saccaññañceva navavidho ca lokuttaradhammo atthi, so suci, so brāhmaṇo cāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Jaṭilabrāhmaṇavatthu dasamaṃ.

11. Kuhakabrāhmaṇavatthu

Kiṃ teti imaṃ dhammadesanaṃ satthā kūṭāgārasālāyaṃ viharanto ekaṃ vaggulivataṃ kuhakabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira vesālinagaradvāre ekaṃ kakudharukkhaṃ āruya dvīhi pādehi rukkhāsākhāṃ gaṇhitvā adhosiro olambanto “kapilānaṃ me sataṃ detha, kahāpaṇe detha, paricārikaṃ detha, no ce dassatha, ito pativā maranto nagaraṃ anagaraṃ karissāmi”ti vadati. Tathāgatassa bhikkhusaṅghaparivutassa nagaraṃ pavisana-kāle bhikkhū taṃ brāhmaṇaṃ disvā nikkhamanakālepi naṃ tatheva olambantaṃ

passiṃsu. Nāgarāpi “ayaṃ pātova paṭṭhāya evaṃ olambanto pativā maranto nagaraṃ anagaraṃ kareyyā”ti cintetvā nagaravināsabhītā “yaṃ so yācati, sabbaṃ demā”ti paṭissuṇitvā adaṃsu. So otarivā sabbaṃ gahetvā agamāsi. Bhikkhū vihārūpacāre taṃ gāviṃ viya viravitvā gacchantam disvā sañjānitvā “laddhaṃ te (2.0403 brāhmaṇa, yathāpatthitan”ti pucchitvā “āma, laddhaṃ me”ti sutvā antovihāraṃ gantvā tathāgatassa tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva so kuhakacoro, pubbepi kuhakacoroyeva ahosi. Idāni panesa bālajanaṃ vañceti, tadā pana paṇḍite vañcetum nāsakkhi”ti vatvā tehi yācito atitamāhari.

Atīte ekaṃ kāsikagāmaṃ nissāya eko kuhakatāpaso vāsaṃ kappesi. Taṃ ekaṃ kulaṃ paṭijaggi. Divā uppanakhādaniyabhojanīyato attano puttānaṃ viya tassapi ekaṃ koṭṭhāsaṃ deti, sāyaṃ uppanakoṭṭhāsaṃ ṭhapetvā dutiyadivase deti. Athekadivasaṃ sāyaṃ godhamaṃsaṃ labhitvā sādhukaṃ pacitvā tato koṭṭhāsaṃ ṭhapetvā dutiyadivase tassa adaṃsu. Tāpaso maṃsaṃ khāditvāva rasataṇhāya baddho “kiṃ maṃsaṃ nāmetan”ti pucchitvā “godhamaṃsan”ti sutvā bhikkhāya caritvā sappidadhikaṭukabhaṇḍādīni gahetvā paṇṇasālaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhapesi. Paṇṇasālāya pana avidūre ekasmiṃ vammike godharājā viharati. So kālena kālaṃ tāpasaṃ vanditum āgacchati. Taṃdivasaṃ panesa “taṃ vadhissāmī”ti daṇḍaṃ paṭicchādetvā tassa vammikassa avidūre ṭhāne niddāyanto viya nisīdi. Godharājā vammikato nikkhamitvā tassa santikaṃ āgacchantova ākāraṃ sallakkhetvā “na me ajja ācariyassa ākāro rucati”ti tatova nivatti. Tāpaso tassa nivattanabhāvaṃ ṇatvā tassa māraṇatthāya daṇḍaṃ khipi, daṇḍo virajjhivā gato. Godharājāpi dhammikaṃ pavisitvā tato sīsaṃ nīharitvā āgatamaggaṃ olo-kento tāpasaṃ āha-

“Samaṇaṃ taṃ maññaṃāno, upagacchimasaññaṃtaṃ;
so maṃ daṇḍena pāhāsi, yathā asamaṇo tathā.

“Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā;

abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasī”ti. (jā. 1.4.97-98);

Atha naṃ tāpaso attano santakena palobhetum evamāha-

“Ehi godha nivattassu, bhuñja sālīnamodanaṃ;

telaṃ loṇaṅca me atthi, pahūtaṃ mayha pipphalī”ti. (jā. 1.4.99);

Taṃ (2.0404) sutvā godharājā “yathā yathā tvaṃ kathesi, tathā tathā me palāyitukāmatāva hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

“Esa bhiyyo pavekkhāmi, vammikaṃ sataporisaṃ;

telaṃ loṇaṅca kittesi, ahitaṃ mayha pipphalī”ti. (jā. 1.4.100);

Evañca pana vatvā “ahaṃ ettakaṃ kālaṃ tayi samaṇasaññaṃ akāsiṃ, idāni pana te maṃ paharitukāmatāya daṇḍo khitto, tassa khittakāleyeva asamaṇo jāto. Kiṃ tādisassa duppaññaṃsa puggalassa jaṭāhi, kiṃ sakhurena ajinacammaṇa. Abbhantarañhi te gahanaṃ, kevalaṃ bāhiraṃ meva parimajjasī”ti āha. Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā “tadā esa kuhako tāpaso ahosi, godharājā pana ahamevā”ti vatvā jātaṃ samodhānetvā tadā godhapaṇḍitena tassa niggahitakāraṇaṃ dassento imaṃ gāthamāha-

394. “Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā;

abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasī” ti. (jā. 1.4.98);

Tattha **kiṃ te jaṭāhīti** ambho duppañña tava baddhāhipi imāhi jaṭāhi sakhurāya nivatthāyapi imāya ajinacammaṣāṭikāya ca kimatthoti. **Abbhantaranti** abbhantarañhi te rāgādikilesagahanaṃ, kevalaṃ hatthilaṇḍaṃ assalaṇḍaṃ viya maṭṭhaṃ bāhiraṃ parimajjasīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Kuhakabrāhmaṇavatthu ekādasamaṃ.

12. Kisāgotamīvatthu

Paṃsukūladharanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā gijjhakūṭe pabbate viharanto kisāgotamiṃ ārabha kathesi.

Tadā kira sakko paṭhamayāmāvasāne devaparisāya saddhiṃ satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamante sāraṇiyadhammakathaṃ suṇanto nisīdi. Tasmīṃ khaṇe kisāgotamī “satthāraṃ passissāmī” ti ākāsenāgantvā sakkaṃ disvā nivatti. So taṃ vanditvā nivattantiṃ disvā satthāraṃ pucchi- “kā nāmesā (2.0405), bhante, āgacchamānāva tumhe disvā nivattati” ti? Satthā “kisāgotamī nāmesā, mahārāja, mama dhītā paṃsukūlikattherīnaṃ aggā” ti vatvā imaṃ gāthamāha-

395. “Paṃsukūladharaṃ jantuṃ, kisaṃ dhamanisanthataṃ;
ekaṃ vanasmīṃ jhāyantaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ” ti.

Tattha **kisanti** paṃsukūlikā hi attano anurūpaṃ paṭipadaṃ pūrentā appamaṃsa-lohitā ceva honti dhamanisanthatagattā ca, tasmā evamāha. **Ekaṃ vanasminti** vivittaṭṭhāne ekakaṃ vanasmīṃ jhāyantaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Kisāgotamīvatthu dvādasamaṃ.

13. Ekabrāhmaṇavatthu

Na cāhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira “samaṇo gotamo attano sāvake brāhmaṇāti vadati ahañcamhi brāhmaṇayoniyam nibbatto, mampi nu kho evaṃ vattuṃ vaṭṭati” ti satthāraṃ upasaṅkamitvā tamatthaṃ pucchi. Atha naṃ satthā “nāhaṃ, brāhmaṇa, brāhmaṇayoniyam nibbattamattenevaṃ vadāmi, yo pana akiñcano agahaṇo, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmī” ti vatvā imaṃ gāthamāha-

396. “Na cāhaṃ brāhmaṇaṃ brūmi, yonijaṃ mattisambhavaṃ;
bhovādi nāma so hoti, sace hoti sakiñcano;
akiñcanaṃ anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ” ti.

Tattha **yonijanti** yoniyam jātam. **Mattisambhavanti** brāhmaṇiyā mātu santake udarasmiṃ sambhūtam. **Bhovādīti** so pana āmantanādīsu “bho, bho”ti vatvā vicaranto bhovādi nāma hoti, sace rāgādīhi (2.0406) kiñcanehi sakiñcano. Aham pana rāgādīhi **akiñcanam** catūhi upādānehi **anādānam brāhmaṇam** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Ekabrāhmaṇavatthu terasamaṃ.

14. Uggasenaseṭṭhiputtavatthu

Sabbasamyōjananti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto ugga-senaṃ nāma seṭṭhiputtaṃ ārabba kathesi. Vatthu “muñca pure muñca pacchato”-ti (dha. pa. 348) gāthāvaṇṇanāya vitthāritameva.

Tadā hi satthā, “bhante, uggaseno ‘na bhāyāmī’ti vadati, abhūtena maññe aññaṃ byākarotī”ti bhikkhūhi vutte, “bhikkhave, mama puttasadisā chinnasaṃyojanā na bhāyantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

397. “Sabbasaṃyojanaṃ chetvā, yo ve na paritassati;
saṅgātigaṃ viṣaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **sabbasaṃyojananti** dasavidhasaṃyojanaṃ. **Na paritassatīti** taṇhāya na bhāyati. **Tamahanti** taṃ ahaṃ rāgādīnaṃ saṅgānaṃ atitattā **saṅgātigaṃ**, catunnampi yogānaṃ abhāvena **viṣaṃyuttaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Uggasenaseṭṭhiputtavattu cuddasamaṃ.

15. Dvebrāhmaṇavattu

Chetvā naddhinti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto dve brāhmaṇe ārabha kathesi.

Tesu (2.0407) kirekassa cūḷarohito nāma goṇo ahosi, ekassa mahārohito nāma. Te ekadivasam “tava goṇo balavā, mama goṇo balavā”ti vivaditvā “kiṃ no vivādena, pājetvā jānissāmā”ti aciravatīti sakaṭam vālukāya pūretvā goṇe yojayiṃsu. Tasmim khaṇe bhikkhūpi nhāyituṃ tattha gatā honti. Brāhmaṇā goṇe pājesuṃ. Sakaṭam niccalaṃ aṭṭhāsi, naddhivarattā pana chijjiṃsu. Bhikkhū disvā vihāraṃ gantvā tamatthaṃ satthu ārocayiṃsu. Satthā, “bhikkhave, bāhirā etā naddhivarattā, yo koci etā chindateva, bhikkhunā pana ajjhattikaṃ kodhanaddhiñceva taṇhāvarattañca chindituṃ vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

398. “Chetvā naddhiṃ varattañca, sandānaṃ sahanukkamaṃ;
ukkhittapalighaṃ buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **naddhinti** nayhanabhāvena pavattaṃ kodhaṃ. **Varattanti** bandhanabhāvena pavattaṃ taṇhaṃ. **Sandānaṃ sahanukkamanti** anusayānukkamasahitaṃ dvāsaṭṭhidiṭṭhisandānaṃ, idaṃ sabbampi chinditvā ṭhitaṃ avijjāpalighassa ukkhittattā **ukkhittapalighaṃ**, catunnaṃ saccānaṃ buddhattā **buddhaṃ** taṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne pañcasatā bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Dvebrāhmaṇavattu pannarasamaṃ.

16. Akkosakabhāradvājavattu

Akkosanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto akkosakabhāradvājaṃ ārabha kathesi.

Tassa hi bhātu bhāradvājassa dhanañjānī nāma brāhmaṇī sotāpannā ahosi. Sā khīpitvāpi kāsītivāpi pakkhalitvāpi “Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassā”ti imaṃ udānaṃ udānesi. Sā ekadivasam brāhmaṇaparivesanāya pavattamānāya pakkhalitvā tatheva mahāsaddena udānaṃ udānesi. Brāhmaṇo kujjhitvā “evamevāyaṃ vasalī yattha vā tattha vā pakkhalitvā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaṃ bhāsati”ti (2.0408) vatvā “idāni te, vasali, gantvā tassa satthuno vādaṃ āropessāmi”ti āha. Atha naṃ sā “gaccha, brāhmaṇa, nāhaṃ taṃ passāmi, yo tassa bhagavato vādaṃ āropeyya, api ca gantvā taṃ bhagavantaṃ pañhaṃ pucchassū”ti āha. So satthu santikaṃ gantvā avanditvāva ekamantaṃ ṭhito pañhaṃ pucchanto imaṃ gāthamāha-

“Kiṃsu chetvā sukhaṃ seti, kiṃsu chetvā na socati;

kissassu ekadhammassa, vadhaṃ rocesi gotamā”ti. (saṃ. ni. 1.187);

Athassa pañhaṃ byākaronto satthā imaṃ gāthamāha-

“Kodhaṃ chetvā sukhaṃ seti, kodhaṃ chetvā na socati;

kodhassa visamūlassa, madhuraggassa brāhmaṇa;

vadhaṃ ariyā pasamsanti, tañhi chetvā na socati”ti. (saṃ. ni. 1.187);

So satthari pasīditvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Athassa kaniṭṭho akkosakabhāradvājo “bhātā kira me pabbajito”ti sutvā kuddho āgantvā satthāraṃ asabbhāhi pharusāhi vācāhi akkosi. Sopi satthārā atithīnaṃ khādaniyādidāna-opammaena saññatto satthari pasanno pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Aparepissa sundarikabhāradvājo biliṅgakabhāradvājoti dve kaniṭṭhabhātaro satthāraṃ akkosantāva satthārā vinītā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇiṃsu.

Athekadivasam dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum, “āvuso, acchariyā vata buddhaguṇā, catūsu nāma bhātikesu akkosantesu satthā kiñci avatvā tesam yeva patiṭṭhā jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, ahaṃ mama khantibalena samannāgatattā duṭṭhesu adussanto mahājanassa patiṭṭhā homiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

399. “Akkosaṃ vadhabandhañca, aduṭṭho yo titikkhati;

khantibalaṃ balānīkaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **aduṭṭhoti** etaṃ dasahi akkosavatthūhi akkosañca pāṇi-ādīhi pothanañca andubandhanādīhi bandhanañca yo akuddhamānaso hutvā adhivāseti (2.0409), khantibalena samannāgatattā **khantibalaṃ**, punappunaṃ uppattiyā anīkabhūtena teneva khantibalena samannāgatattā **balānīkaṃ taṃ** evarūpaṃ **ahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmi attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Akkosakabhāradvājavatthu soḷasamaṃ.

17. Sāriputtattheravatthu

Akkodhananti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvane viharanto sāriputta-
ttheraṃ ārabba kathesi.

Tadā kira thero pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ piṇḍāya caranto nālakagāme
mātu gharadvāraṃ agamāsi. Atha naṃ sā nisidāpetvā parivisaṃānā akkosi-
“ambho, ucchiṭṭhakhādaka ucchiṭṭhakañjiyaṃ alabhitvā paraghāresu uḷuṅkapi-
ṭṭhena ghaṭṭitakañjiyaṃ paribhuñjituṃ asitikoṭidhanaṃ pahāya pabbajitosi, nāsi
tamhā tayā, bhuñjāhi dānī”ti. Bhikkhūnampi bhattaṃ dadamānā “tumhehi mama
putto attano cūḷupaṭṭhāko kato, idāni bhuñjathā”ti vadeti. Thero bhikkhaṃ gahetvā
vihārameva agamāsi. Athāyasmā rāhulo satthāraṃ piṇḍapātena āpucchi. Atha
naṃ satthā āha- “rāhula, kahaṃ gamitthā”ti? “Ayyikāya gāmaṃ, bhante”ti. “Kiṃ
pana te ayyikāya upajjhāyo vutto”ti? “Ayyikāya me, bhante, upajjhāyo akkuṭṭho”ti.
“Kinti vatvā”ti? “Idaṃ nāma, bhante”ti. “Upajjhāyena pana te kiṃ vuttan”ti? “Na
kiñci, bhante”ti. Taṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ,
“āvuso, acchariyā vata sāriputtattherassa guṇā, evaṃnāmassa mātari akkosa-
ntiyā kodhamattampi nāhosī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi
kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, khīṇāsavā
nāma akkodhanāva hontī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

400. “Akkodhanaṃ vatavantaṃ, sīlavantaṃ anussadaṃ;
dantaṃ antimasārīraṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha (2.0410) **vatavantanti** dhutavatena, samannāgataṃ catupārisuddhisīlena
sīlavantaṃ, taṇhā-ussadābhāvena **anussadaṃ**, chaḷindriyadamaṇena **dantaṃ**,
koṭiyaṃ ṭhitena attabhāvena **antimasārīraṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.
Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sāriputtattheravatthu sattarasamaṃ.

18. Uppalavaṇṇātherīvatthu

Vāri pokkharapattevāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto uppa-
lavaṇṇatheriṃ ārabba kathesi. Vatthu “madhuvā maññati bālo”ti gāthāvaṇṇa-
nāya (dha. pa. 69) vitthāritameva. Vuttañhi tattha (dha. pa. aṭṭha. 1.69)-

Aparena samayena mahājano dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesi “khīṇā-
savāpi maññe kāmasukhaṃ sādīyanti, kāmaṃ sevanti, kiṃ na sevissanti. Na hete
koḷāparukkhā, na ca vammikā, allamaṃsasarīrāva, tasmā etepi kāmasukhaṃ
sādīyanti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”-
ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, khīṇāsavā kāmasukhaṃ sādī-
yanti, na kāmaṃ sevanti. Yathā hi padumapatte patitaṃ udakabindu na limpati na
saṅṭhāti, vinivattitvā pana patateva. Yathā ca āragge sāsapo na upalimpati na
saṅṭhāti, vinivattitvā patateva, evaṃ khīṇāsavassa citte duvidhopi kāmo na
limpati na saṅṭhāti”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

401. “Vāri pokkharapatteva, āraggeriva sāsapo;

yo na limpati kāmesu, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **yo na limpatī**ti evamevaṃ yo abbhantare duvidhepi kāme na upalimpati, tasmim kāme na saṅghāti, **tamahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Uppalavaṇṇātherīvatthu aṭṭhārasamaṃ.

19. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Yo (2.0411) **dukkhassā**ti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

Tassa kireko dāso apaññatte sikkhāpade palāyitvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Brāhmaṇo taṃ olokento adisvā ekadivasaṃ satthārā saddhiṃ piṇḍāya pavisantaṃ dvārantare disvā cīvaraṃ daḷhaṃ aggahesi. Satthā nivattitvā “kiṃ idaṃ, brāhmaṇā”ti pucchi. Dāso me, bho gotamāti. Pannabhāro esa, brāhmaṇāti. “Pannabhāro”ti ca vutte brāhmaṇo “arahā”ti sallakkhesi. Tasmā punapi tena “evaṃ, bho gotamā”ti vutte satthā “āma, brāhmaṇa, pannabhāro”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

402. “Yo dukkhassa pajānāti, idheva khayamattano;

pannabhāraṃ viṣaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **dukkhassā**ti khandhadukkhasa. **Pannabhāraṃ**ti ohitakhandhabhāraṃ catūhi yogehi sabbakilesehi vā **viṣaṃyuttaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmi attho. Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu ekūnavīsatiṃ.

20. Khemābhikkhunīvattu

Gambhīrapaññanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā gijjhakūṭe viharanto khemaṃ nāma bhikkhuniṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi paṭhamayāmasamanantare sakko devarājā parisāya saddhiṃ āgantvā satthu santike sāraṇiyadhammakathaṃ suṇanto nisīdi. Tasmim̐ khaṇe khemā bhikkhuni “satthāraṃ passissāmi”ti āgantvā sakkaṃ disvā ākāse ṭhitāva satthāraṃ vanditvā nivatti. Sakko taṃ disvā “ko (2.0412) esā, bhante, āgacchamānā ākāse ṭhitāva satthāraṃ vanditvā nivatti”ti pucchi. Satthā “esā, mahārāja, mama dhītā khemā nāma mahāpaññā maggāmaggaḥkovidā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

403. “Gambhīrapaññaṃ medhāviṃ, maggāmaggassa kovidaṃ;
uttamatthamanuppattaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **gambhīrapaññanti** gambhīresu khandhādīsu pavattāya paññāya samannāgataṃ dhammojapaññāya samannāgataṃ **medhāviṃ** “ayaṃ duggatiyā maggo, ayaṃ sugatiyā maggo, ayaṃ nibbānassa maggo, ayaṃ amaggo”ti evaṃ magge ca amagge ca chekatāya **maggāmaggassa kovidaṃ** arahattasaṅkhātaṃ **uttamatthaṃ anuppattaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmi attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇiṃsūti.

Khemābhikkhunivattu vīsatiṃ.

21. Pabbhāravāsītissattheravatthu

Asaṃsaṭṭhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pabbhāravāsītissattheraṃ ārabha kathesi.

So kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññaṃ pavisitvā sappāyaṃ senāsaṇaṃ olokento ekaṃ leṇapabbhāraṃ pāpuṇi, sampattakkhaṇeyevassa cittaṃ ekaggataṃ labhi. So “ahaṃ idha vasanto pabbajitakiccaṃ nipphādetuṃ sakkhissāmi”ti cintesi. Leṇepi adhivatthā devatā “sīlavā bhikkhu āgato, iminā saddhiṃ ekaṭṭhāne vasituṃ dukkhaṃ. Ayaṃ pana idha ekarattimeva vasitvā pakkamissati”ti cintetvā putte ādāya nikkhami. Thero punadivase pātova gocara-

gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Atha naṃ ekā upāsikā disvāva puttāsinehaṃ paṭilabhitvā gehe nisīdāpetvā bhojetvā attānaṃ nissāya temāsaṃ vasanattāya yāci. Sopi “sakkā mayā imaṃ nissāya (2.0413) bhavanissaraṇaṃ kātun”ti adhivāsetvā tameva leṇaṃ agamāsi. Devatā taṃ āgacchantaṃ disvā “addhā kenaci nimantito bhavissati, sve vā parasuve vā gamissatī”ti cintesi.

Evamaṃ aḍḍhamāsamatte atikkante “ayaṃ idheva maññe antovassaṃ vasissati, sīlavatā pana saddhiṃ ekaṭṭhāne puttakehi saddhiṃ vasitum dukkaraṃ, imaṃca ‘nikkhamā’ti vattum na sakkā, atthi nu kho imassa sīle khalitaṃ”ti dibbena cakkhunā oloketi upasampadamālakato paṭṭhāya tassa sīle khalitaṃ adisvā “parisuddhamassa sīlaṃ, kiñcīdevassa katvā ayasaṃ uppādessāmi”ti tassa upaṭṭhākakule upāsikāya jeṭṭhaputtassa sarīre adhimuccitvā gīvaṃ parivattesi. Tassa akkhīni nikkhamiṃsu, mukhato kheḷo pagghari. Upāsikā taṃ disvā “kiṃ idan”ti viravi. Atha naṃ devatā adissamānarūpā evamāha- “mayā esa gahito, balikamme-napi me attho natthi, tumhākaṃ pana kulūpakaṃ theramaṃ laṭṭhimadhukaṃ yācitvā tena telaṃ pacitvā imassa natthukammaṃ detha, evāhaṃ imaṃ muñcissāmi”ti. Nassatu vā esa maratu vā, na sakkhissāmahaṃ ayyaṃ laṭṭhimadhukaṃ yācītunti. Sace laṭṭhimadhukaṃ yācītum na sakkotha, nāsikāyassa hiṅgucunṇaṃ pakkhi-pitum vadethāti. Idampi vattum na sakkomāti. Tena hissa pādadhovana-udakaṃ ādāya sīse āsiñcathāti. Upāsikā “sakkā idaṃ kātun”ti velāya āgataṃ theramaṃ nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā antarabhatte nisinnassa pāde dhovitvā udakaṃ gahetvā, “bhante, idaṃ udakaṃ dāra-kassa sīse āsiñcāmā”ti āpucchitvā “tena hi āsiñcathā”ti vutte tathā akāsi. Sā devatā tāvadeva taṃ muñcitvā gantvā leṇadvāre aṭṭhāsi.

Theropi bhattakiccāvasāne uṭṭhāyāsanaṃ avissaṭṭhakammaṭṭhānatāya dvattiṃsā-kāraṃ sajjhāyantova pakkāmi. Atha naṃ leṇadvāraṃ pattakāle sā devatā “mahā-vejja mā idha pavisā”ti āha. So tattheva ṭhatvā “kāsi tvan”ti āha. Ahaṃ idha adhi-vatthā devatāti. Thero “atthi nu kho mayā vejjakammaṃ kataṭṭhānaṃ”ti upasa-mpadamālakato paṭṭhāya oloketi attano sīle tilakaṃ vā kāḷakaṃ vā adisvā (2.0414) “ahaṃ mayā vejjakammaṃ kataṭṭhānaṃ na passāmi, kasmā evamaṃ vadesī”ti āha. Na passasīti. Āma, na passāmīti? Ācikkhāmi teti. Āma, ācikkhāhīti. Tiṭṭhatu tāva dūre kataṃ, ajjeva tayā amanussagahitassa upaṭṭhākaputtassa pādadhovana-u-dakaṃ sīse āsittaṃ, nāsittanti? Āma, āsittanti. Kiṃ etaṃ na passasīti? Etaṃ sandhāya tvaṃ vadesīti? Āma, etaṃ sandhāya vadāmīti. Thero cintesi- “aho vata me sammā paṇihito attā, sāsanaṃ anurūpaṃ vata me caritaṃ, devatāpi mama catupārisuddhisīle tilakaṃ vā kāḷakaṃ vā adisvā dāra-kassa sīse āsittapādadhova-namattaṃ addasā”ti tassa sīlaṃ ārabha balavapīti uppajji. So taṃ vikkha-mbhetvā pādudhārampi akatvā tattheva arahattaṃ patvā “mādisaṃ parisuddhaṃ samaṇaṃ dūsetvā mā idha vanasaṇḍe vasi, tvameva nikkhamāhi”ti devataṃ ova-danto imaṃ udānaṃ udānesi-

“Visuddho vata me vāso, nimmalaṃ maṃ tapassinaṃ;
mā tvaṃ visuddhaṃ dūsesi, nikkhama pavanā tuvan”ti.

So tattheva temāsaṃ vasitvā vutthavasso satthu santikaṃ gantvā bhikkhūhi

“kiṃ, āvuso, pabbajitakiccaṃ te matthakaṃ pāpitaṃ”ti puṭṭho tasmim̃ leṇe vassūpa-gamanato paṭṭhāya sabbam̃ taṃ pavattiṃ bhikkhūnaṃ ārocetvā, “āvuso, tvaṃ devatāya evaṃ vuccamāno na kujjhī”ti vutte “na kujjhin”ti āha. Bhikkhū tathāga-tassa ārocesuṃ, “bhante, ayaṃ bhikkhu aññaṃ byākaroti, devatāya idaṃ nāma vuccamānopi na kujjhinti vadatī”ti. Satthā tesam̃ kathaṃ sutvā “neva, bhikkhave, mama putto kujjhati, etassa gihīhi vā pabbajitehi vā saṃsaggo nāma natthi, asaṃ-saṭṭho esa appiccho santuṭṭho”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

404. “Asaṃsaṭṭhaṃ gahaṭṭhehi, anāgārehi cūbhayaṃ;

anokasārimappicchaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **asaṃsaṭṭhanti** dassanasavanasamullapanaparibhogakāyasaṃsaggānaṃ abhāvena asaṃsaṭṭhaṃ. **Ubhayanti** gihīhi ca anāgārehi cāti ubhayehipi asaṃ-saṭṭhaṃ (2.0415). **Anokasārinti** anālayacāriṃ taṃ evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Pabbhāravāsītissattheravatthu ekavīsatiṃmaṃ.

22. Aññatarabhikkhuvatthu

Nidhāya daṇḍanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññe vāyamanto arahattaṃ patvā “paṭiladdhaguṇaṃ satthu ārocessāmī”ti tato nikkhami. Atha naṃ ekasmim̃ gāme ekā itthī sāmikena saddhiṃ kalahaṃ katvā tasmim̃ bahi nikkhante “kula-gharaṃ gamissāmī”ti maggaṃ paṭipannā antarāmagge disvā “imaṃ theram̃ nissāya gamissāmī”ti piṭṭhito piṭṭhito anubandhi. Thero pana taṃ na passati. Athassā sāmiko gehaṃ āgato taṃ adisvā “kulagāmaṃ gatā bhavissati”ti anubandhanto taṃ disvā “na sakkā imāya ekikāya imaṃ aṭaviṃ paṭipajjitum̃, kaṃ nu kho nissāya gacchatī”ti olokento theram̃ disvā “ayaṃ imaṃ gaṇhitvā nikkhanto bhavissati”ti cintetvā theram̃ santajjesi. Atha naṃ sā itthī “neva maṃ esa bhadanto passati, na ālapati, mā naṃ kiñci avacā”ti āha. So “kiṃ pana tvaṃ attānaṃ gahetvā gacchantam̃ mama ācikkhissasi, tuyhameva anucchavikaṃ imassa kari-ssāmī”ti uppannakodho itthiyā āghātena theram̃ pothetvā taṃ ādāya nivatti. Therassa sakalasarīraṃ sañjātagaṇḍaṃ ahosi. Athassa vihāraṃ gatakāle bhikkhū sarīraṃ sambāhantā gaṇḍe disvā “kiṃ idan”ti pucchiṃsu. So tesam̃ tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ bhikkhū, “āvuso, tasmim̃ purise evaṃ paharante tvaṃ kiṃ avaca, kiṃ vā te kodho uppanno”ti. “Na me, āvuso, kodho uppajjī”ti vutte satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocetvā, “bhante, esa bhikkhu ‘kodho te (2.0416) uppajjati’ti vuccamāno ‘na me, āvuso, kodho uppajjati’ti abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti ārocesuṃ. Satthā tesam̃ kathaṃ sutvā, “bhikkhave, khīṇāsavā nāma nihitadaṇḍā, te paharantesupi kodhaṃ na karontiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

405. “Nidhāya daṇḍaṃ bhūtesu, tasesu thāvaresu ca;
yo na hanti na ghātetī, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇaṃ” ti.

Tattha **nidhāyā**ti nikkhipitvā oropetvā. **Tasesu thāvaresu cā**ti taṇhātāsena tasesu, taṇhā-abhāvena thiratāya thāvaresu ca. **Yo na hantī**ti yo evaṃ sabbasattesu vigatapaṭighatāya nikkhittadaṇḍo neva kañci sayamaṃ hanati, na aññe ghātetī, tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aññatarabhikkhuvatthu bāvīsatiṃaṃ.

23. Sāmaṇeraṃ vatthu

Aviruddhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto cattāro sāmaṇere ārabba kathesi.

Ekā kira brāhmaṇī catunnaṃ bhikkhūnaṃ uddesabhattaṃ sajjetvā brāhmaṇaṃ āha- “vihāraṃ gantvā cattāro mahallakabrāhmaṇe uddisāpetvā ānehī” ti. So vihāraṃ gantvā “cattāro me brāhmaṇe uddisitvā dethā” ti āha. Tassa saṃkicco paṇḍito sopāko revatoti sattavassikā cattāro khīṇāsavasāmaṇerā pāpuṇiṃsu. Brāhmaṇī mahārahāni āsanāni paññāpetvā ṭhitā sāmaṇere disvāva kupitā uddhane pakkhittaloṇaṃ viya taṭataṭāyamānā “tvaṃ vihāraṃ gantvā attano nattu-
mattepi appahonte cattāro kumārake gahetvā āgatosī” ti vatvā tesamaṃ tesu āsanesu nisīdituṃ adatvā nīcapīṭhakāni attharivā “etesu nisīdathā” ti vatvā “gaccha, brāhmaṇa, mahallake oloketvā ānehī” ti (2.0417) āha. Brāhmaṇo vihāraṃ gantvā sārīputtatheraṃ disvā “etha, amhākaṃ geḥaṃ gamissāmā” ti ānesi. Thero āgantvā sāmaṇere disvā “imehi brāhmaṇehi bhattaṃ laddhaṃ” ti pucchitvā “na laddhaṃ” ti vutte catunnameva bhattassa paṭiyattabhāvaṃ ṇatvā “āhara me pattan”-
ti pattamaṃ gahetvā pakkāmi. Brāhmaṇīpi “kiṃ iminā vuttan” ti pucchitvā “etesamaṃ nisinnānaṃ brāhmaṇānaṃ laddhuṃ vaṭṭati, āhara me pattan” ti attano pattamaṃ gahetvā gato, na bhuñjitukāmo bhavissati, sīghamaṃ gantvā aññaṃ oloketvā ānehīti. Brāhmaṇo gantvā mahāmoggallānattheraṃ disvā tatheva vatvā ānesi. Sopi sāmaṇere disvā tatheva vatvā pattamaṃ gahetvā pakkāmi. Atha namaṃ brāhmaṇī āha- “ete na bhuñjitukāmā, brāhmaṇavādakaṃ gantvā ekaṃ mahallakabrāhmaṇaṃ ānehī” ti.

Sāmaṇerāpi pātova paṭṭhāya kiñci alabhamānā jighacchāya pīlitā nisīdiṃsu. Atha nesam guṇatejēna sakkassa āsanam uṇhākāram dassesi. So āvajjento tesam pātova paṭṭhāya nisinnānam kilantabhāvam ṇatvā “mayā tattha gantum vaṭṭati”ti jarājiṇṇo mahallakabrāhmaṇo hutvā tasmim brāhmaṇavādake brāhmaṇānam aggāsane nisīdi. Brāhmaṇo tam disvā “idāni me brāhmaṇī attamanā bhavissati”ti ehi geham gamissāmā”ti tam ādāya geham agamāsi. Brāhmaṇī tam disvāva tuṭṭhacittā dvīsu āsanesu attharaṇam ekasmimyeva attharivā, “ayya, idha nisīdāhi”ti āha. Sakko geham pavisitvā cattāro sāmaṇere pañcapatiṭṭhitena vanditvā tesam āsanapariyante bhūmiyam pallaṅkena nisīdi. Atha nam disvā brāhmaṇī brāhmaṇam āha- “aho te ānīto brāhmaṇo, etampi ummattakam gahetvā āgatosi, attano nattumatte vandanto vicarati, kiṃ iminā, nīharāhi nan”ti. So khandhepi hatthepe kacchāyapi gahetvā nikkadḍhiyamāno uṭṭhātumpi na icchati. Atha nam brāhmaṇī “ehi, brāhmaṇa, tvam ekasmim hatthe gaṇha, aham ekasmim hatthe gaṇhissāmī”ti ubhopi dvīsu hatthesu gahetvā piṭṭhiyam pothentā gehadvā-rato bahi akaṃsu. Sakkopi nisinnatṭhāneyeva nisinno hattham parivattesi. Te nivattitvā tam nisinameva disvā bhitaravam ravantā vissajjesum. Tasmim khaṇe sakko attano sakkabhāvam jānāpesi. Atha nesam āhāram adamsu. Pañcapi janā (2.0418) āhāram gahetvā eko kaṇṇikāmaṇḍalam vinivijjhivā, eko chadanassa purimabhāgam, eko pacchimabhāgam, eko pathaviyam nimujjitvā, sakkopi ekena ṭhānena nikkhamīti evam pañcadhā agamaṃsu. Tato paṭṭhāya ca pana tam geham pañcachiddageham kira nāma jātam.

Sāmaṇerepi vihāram gatakāle bhikkhū, “āvuso, kīdisan”ti pucchimṃsu. Mā no pucchittha, amhākam ditṭhakālato paṭṭhāya brāhmaṇī kodhābhībūtā paññattāsanesu no nisīditumpi adatvā “sīgham sīgham mahallakabrāhmaṇam ānehī”ti āha. Amhākam upajjhāyo āgantvā amhe disvā “imesam nisinnabrāhmaṇānam laddhum vaṭṭati”ti pattam āharāpetvā nikkhami. “Aññam mahallakam brāhmaṇam ānesī”ti vutte brāhmaṇo mahāmoggallānattheram ānesi, sopi amhe disvā tatheva vatvā pakkāmi. Atha brāhmaṇī “na ete bhuñjitukāmā, gaccha brāhmaṇavādakato ekam mahallakabrāhmaṇam ānehī”ti brāhmaṇam paṇi. So tattha gantvā brāhmaṇavesena āgataṃ sakkaṃ ānesi, tassa āgatakāle amhākam āhāram adamsūti. Evam karontānam pana tesam tumhe na kujjhithāti? Na kujjhimhāti. Bhikkhū tam sutvā satthu ārocesum- “bhante, ime ‘na kujjhimhā’ti abhūtam vatvā aññam byākaronti”-ti. Satthā, “bhikkhave, khīṇāsavā nāma viruddhesupi na virujjhantiyevā”ti vatvā imam gāthamāha-

406. “Aviruddham viruddhesu, attadaṇḍesu nibbutam;
sādānesu anādānam, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **aviruddhanti** āghātavasena viruddhesupi lokiyamahājanesu āghātābhāvena aviruddham. Hatthagate daṇḍe vā satthe vā avijjamānepi paresam pahāradānato aviratattā attadaṇḍesu janesu nibbutam nikkhattadaṇḍam, pañcannam khandhānam aham mamanti gahitattā sādānesu tassa gahaṇassa abhāvena anādānam tam evarūpam aham brāhmaṇam vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimṃsūti.

Sāmaṇerānaṃ vatthu tevīsatiṃaṃ.

24. Mahāpanthakatheravatthu

Yassa (2.0419) **rāgo cāti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto mahāpanthakaṃ ārabha kathesi.

So hāyasmā cūḷapanthakaṃ catūhi māsehi ekaṃ gāthaṃ paguṇaṃ kātuṃ asa-
kkontaṃ “tvaṃ sāsane abhabbo, gihibhogāpi parihīno, kiṃ te idha vāsena, ito
nikkhamā”ti viharā nikkadḍhitvā dvāraṃ thakesi. Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ,
“āvuso, mahāpanthakatherena idaṃ nāma kataṃ, khīṇāsavānampi maññe kodho
uppajjati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisi-
nnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, khīṇāsavānaṃ rāgādayo
kilesā atthi, mama puttena atthapurekkhāratāya ceva dhammapurekkhāratāya ca
katan”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

407. “Yassa rāgo ca doso ca, māno makkho ca pātito;
sāsaṇḍa āraggā, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **āraggā**ti yassete rāgādayo kilesā, ayaṅca paraguṇamakkhanalakkhaṇo
makkho āraggā sāsaṇḍo viya pātito, yathā sāsaṇḍo āragge na santiṭṭhati, evaṃ citte
na santiṭṭhati, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahāpanthakatheravatthu catuvīsatiṃaṃ.

25. Pilindavacchattheravatthu

Akakkasanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto pilindavaccha-
ttheraṃ ārabha kathesi.

So kirāyasmā “ehi, vasali, yāhi, vasali”ti-ādīni vadanto gihīpi pabbajitepi vasali-
vādeneva samudācarati. Atheskadivasanaṃ sambahulā bhikkhū satthu ārocesuṃ-
“āyasmā, bhante, pilindavaccho bhikkhū vasalivādena samudācarati”ti. Satthā taṃ
pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ (2.0420) pilindavaccha bhikkhū vasalivādena
samudācarasi”ti pucchitvā “evaṃ, bhante”ti vutte tassāyasmato pubbenivāsaṃ
manasikarivā “mā kho tumhe, bhikkhave, vacchassa bhikkhuno ujjhāyittha, na,
bhikkhave, vaccho dosantaro bhikkhū vasalivādena samudācarati, vacchassa,
bhikkhave, bhikkhuno pañca jātisatāni abbokiṇṇāni sabbāni tāni brāhmaṇakule
paccājātāni, so tassa dīgharattaṃ vasalivādo samudāciṇṇo, khīṇāsavassa nāma
kakkasaṃ pharusāṃ paresāṃ mammaghaṭṭanavacanameva natthi. Āciṇṇava-
sena hi mama putto evaṃ katheti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

408. “Akakkasaṃ viññāpaniṃ, giraṃ saccamudīraye;

yāya nābhisaje kañci, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **akakkasanti** aphaṛusaṃ. **Viññāpaninti** atthaviññāpaniṃ. **Saccanti** bhūtatthaṃ. **Nābhisajeti** yāya girāya aññaṃ kujjhāpanavasena na laggāpeyya, khīṇāsavo nāma evarūpameva giraṃ bhāseyya, tasmā tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Pilindavacchattheravatthu pañcavīsatiṃ.

26. Aññatarattheravatthu

Yodha dīghanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññatarattheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko micchādiṭṭhiko brāhmaṇo sarīragandhagahaṇabhayena uttarasāṭakaṃ apanetvā ekamante ṭhapetvā gehadvārābhimukho nisīdi. Atheko khīṇāsavo bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gacchanto taṃ sāṭakaṃ disvā ito cito ca oloketvā kañci apassanto “nissāmiko ayan”ti paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvā gaṇhi. Atha naṃ brāhmaṇo disvā akkosanto upasaṅkamitvā “muṇḍaka, samaṇa, mama sāṭakaṃ gaṇhasī”ti āha. Taveso, brāhmaṇāti. Āma, samaṇāti. “Mayā (2.0421) kañci apassantena paṃsukūlasaññāya gahito, gaṇha nan”ti tassa datvā vihāraṃ gantvā bhikkhūnaṃ tamatthaṃ ārocesi. Athassa vacanaṃ sutvā bhikkhū tena saddhiṃ keḷiṃ karontā “kiṃ nu kho, āvuso, sāṭako dīgho rasso thūlo saṇho”ti. Āvuso, dīgho vā hotu rasso vā thūlo vā saṇho vā, natthi mayhaṃ tasmimālayo, paṃsukūlasaññāya naṃ gaṇhinti. Taṃ sutvā bhikkhū tathāgatassa ārocesuṃ- “esa, bhante, bhikkhu abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “bhūtaṃ, bhikkhave, esa katheti, khīṇāsavā nāma paresaṃ santakaṃ na gaṇhanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

409. “Yodha dīghaṃ va rassaṃ vā, aṇuṃ thūlaṃ subhāsubhaṃ;
loke adinnaṃ nādiyati, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tassattho- sāṭakābharaṇādīsu dīghaṃ vā rassaṃ vā maṇimuttādīsu aṇuṃ vā thūlaṃ vā mahagga-appagghavasena subhaṃ vā asubhaṃ vā yo puggalo imasmimā loka parapariggahitaṃ nādiyati, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aññatarattheravatthu chabbīsatiṃ.

27. Sāriputtattheravatthu

Āsā yassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sāriputtattheraṃ ārabha kathesi.

Thero kira pañcabhikkhusataparivāro janapade ekaṃ vihāraṃ gantvā vassaṃ upagañchi. Manussā theram disvā bahum vassāvāsikaṃ paṭissuṃsu. Thero pavāretvā sabbasmim vassāvāsike asampattheyeva satthu santikaṃ gacchanto bhikkhū āha- “daharānañceva sāmaṇerānañca manussehi vassāvāsike āhaṭe gahetvā peseyyātha, ṭhapetvā vā sāsanaṃ pahiṇeyyāthā”ti. Evaṃ vatvā ca pana satthu santikaṃ agamāsi. Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “ajjāpi maññe sārīputtattherassa taṇhā atthiyeva. Tathā (2.0422) hi manussehi vassāvāsike dinne attano saddhivihārikānaṃ ‘vassāvāsikaṃ peseyyātha, ṭhapetvā vā sāsanaṃ pahiṇeyyāthā’ti bhikkhūnaṃ vatvā āgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, mama puttassa taṇhā atthi, manussānaṃ pana puññato daharasāmaṇerānañca dhammikalābhato parihāni mā ahoṣīti tenevaṃ kathitan”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

410. “Āsā yassa na vijjanti, asmiṃ loke paramhi ca;
nirāsāsaṃ viṣaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.
Tattha **āsāti** taṇhā. **Nirāsāsanti** nittaṇhaṃ. **Viṣaṃyuttanti** sabbakilesehi viṣaṃyuttaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sāriputtattheravatthu sattavīsatiṃmaṃ.

28. Mahāmoggallānattheravatthu

Yassālayāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahāmoggallānattheraṃ ārabha kathesi. Vatthu purimasadisameva. Idha pana satthā moggallānattherassa nittaṇhabhāvaṃ vatvā imaṃ gāthamāha-

411. “Yassālayā na vijjanti, aññāya

akathaṃkathī;

amatogadhamanuppattaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **ālayā**ti taṇhā. **Aññāya akathaṃkathī**ti aṭṭha vatthūni yathābhūtaṃ jānitvā aṭṭhavatthukāya vicikicchāya nibbikicchō. **Amatogadhamanuppattanti** amataṃ nibbānaṃ ogāhetvā anuppattaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmiti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahāmoggallānattheravatthu aṭṭhavīsatiṃmaṃ.

29. Revatattheravatthu

Yodha (2.0423) **puññañcā**ti imaṃ dhammadesanaṃ satthā pubbārāme viharanto revatattheraṃ ārabha kathesi. Vatthu “gāme vā yadi vāraññe”ti (dha. pa. 98) gāthavaṇṇanāya vitthāritameva. Vuttañhi tattha (dha. pa. aṭṭha. 1.98)–

Puna ekadivasam bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesum “aho sāmaṇerassa lābho, aho puññaṃ, yena ekakena pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ pañcakūṭāgārasatāni katānī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, mayhaṃ puttassa neva puññaṃ atthi, na pāpaṃ, ubhayamassa pahīnan”ti vatvā imaṃ gāthamāha–

412. “Yodha puññañca pāpañca, ubho saṅgamupaccagā;

asokaṃ virajaṃ suddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **ubhoti** dvepi puññāni ca pāpāni ca chaḍḍetvāti attho. **Saṅganti** rāgādi-bhedaṃ saṅgaṃ. **Upaccagā**ti atikkanto. Vaṭṭamūlakasokābhāvena asokaṃ abbhantare rāgarajādīnaṃ abhāvena virajaṃ nirupakkilesatāya suddhaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmiti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Revatattheravatthu ekūnatiṃsatiṃmaṃ.

30. Candābhattheravatthu

Candaṃ vāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto candābhattheraṃ ārabha kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbī kathā- atīte eko bārāṇasivāsī vāṇijo “paccantaṃ gantvā candanaṃ āharissāmi”ti bahūni vatthābharaṇādīni gahetvā pañcahi sakaṭasatehi paccantaṃ gantvā gāmadvāre nivāsaṃ gahetvā aṭaviyaṃ gopāladārake pucchi- “imasmim gāme pabbatapādakammiko koci (2.0424) manusso atthī”ti? “Āma, atthī”ti. “Ko nāmeso”ti? “Asuko nāmā”ti. “Bharyāya panassa puttānaṃ vā kiṃnāman”ti? “Idañcidañcā”ti. “Kahaṃ panassa ṭhāne gehan”ti? “Asukaṭṭhāne nāmā”ti. So tehi dinnasaññāya sukhayānake nisīditvā tassa gehadvāraṃ gantvā yānā

oruyha gehaṃ pavisitvā “asukanāme”ti taṃ itthiṃ pakkosi. Sā “eko no ñātako bhavissati”ti vegenāgantvā āsanaṃ paññāpesi. So tattha nisīditvā nāmaṃ vatvā “mama sahāyo kahan”ti pucchi. “Araññaṃ gato, sāmī”ti. “Mama putto asuko nāma, mama dhītā asukā nāma kahan”ti sabbesaṃ nāmaṃ kittentova pucchitvā “imāni nesaṃ vatthābharaṇāni dadeyyāsi, sahāyassāpi me aṭavito āgatakāle idaṃ vatthābharaṇaṃ dadeyyāsi”ti adāsi. Sā tassa uḷāraṃ sakkāraṃ katvā sāmikassa āgatakāle “sāmi, iminā āgatakālato paṭṭhāya sabbesaṃ nāmaṃ vatvā idañci-dañca dinnan”ti āha. Sopissa kattabbayuttakaṃ kari.

Atha naṃ sāyaṃ sayane nisinno pucchi- “samma, pabbatapāde carantena te kiṃ bahuṃ diṭṭhapubban”ti? “Aññaṃ na passāmi, rattasākhā pana me bahū rukkhā diṭṭhā”ti. “Bahū rukkhā”ti? “Āma, bahū”ti. Tena hi te amhākaṃ dassehīti tena saddhiṃ gantvā rattacandanarukkhe chinditvā pañca sakaṭasatāni pūretvā āgacchanto taṃ āha- “samma, bārāṇasiyaṃ asukaṭṭhāne nāma mama gehaṃ, kālena kālaṃ mama santikaṃ āgaccheyyāsi, aññaena ca me paṇṇākārena attho natthi, rattasākharukkhe eva āhareyyāsi”ti. So “sādhū”ti vatvā kālena kālaṃ tassa santikaṃ āgacchanto rattacandanameva āharati, sopissa bahudhanaṃ deti.

Tato aparena samayena parinibbute kassapadasabale patiṭṭhite kañcanathūpe so puriso bahuṃ candanaṃ ādāya bārāṇasiṃ agamāsi. Athassa so sahāyako vāṇijo bahuṃ candanaṃ pisāpetvā pātiṃ pūretvā “ehi, samma, yāva bhattaṃ pacati, tāva cetiyakaraṇaṭṭhānaṃ gantvā āgamissāmā”ti taṃ ādāya tattha gantvā candanapūjaṃ akāsi. Sopissa paccantavāsī sahāyako cetiyakucchiyaṃ candanena candamaṇḍalaṃ akāsi. Ettakamevassa pubbakammaṃ.

So (2.0425) tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṃ buddhantaraṃ tattha khepetvā imasmiṃ buddhuppāde rājagahanagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nābhimaṇḍalato candamaṇḍalasadisā pabhā uṭṭhahi, tenassa **candābhot**veva nāmaṃ kariṃsu. Cetiye kirassa candamaṇḍalakaraṇanissando esa. Brāhmaṇā cintayiṃsu- “sakkā amhehi imaṃ gahetvā lokaṃ khāditun”ti. Taṃ yāne nisīdāpetvā “yo imassa sarīraṃ hatthena parāmasati, so evarūpaṃ nāma issariyasaṃpattiṃ labhati”ti vatvā vicariṃsu. Sataṃ vā sahassaṃ vā dadamānā eva tassa sarīraṃ hatthena phusituṃ labhanti. Te evaṃ anuvicarantā sāvattiṃ anuppattā nagarassa ca vihāraṃ ca antarā nivāsaṃ gaṇhiṃsu. Sāvattiyaṃ pañcakoṭi-mattā ariyasāvakaṃ purebhattaṃ dānaṃ datvā pacchābhattaṃ gandhamālavattha-bhesajjādihatthā dhammassavanāya gacchanti. Brāhmaṇā te disvā “kahaṃ gacchathā”ti pucchiṃsu. Satthu santikaṃ dhammassavanāyāti. Etha tattha gantvā kiṃ karissatha, amhākaṃ candābhassa brāhmaṇassa ānubhāvasadiso ānubhāvo natthi. Etassa hi sarīraṃ phusantā idaṃ nāma labhanti, etha passatha nanti. Tumhākaṃ candābhassa brāhmaṇassa ko ānubhāvo nāma, amhākaṃ satthāyeva mahānubhāvoti. Te aññaamaññaṃ saññāpetuṃ asakkontā “vihāraṃ gantvā candābhassa vā amhākaṃ vā satthu ānubhāvaṃ jānissāmā”ti taṃ gahetvā vihāraṃ agamaṃsu.

Satthā tasmīṃ attano santikaṃ upasaṅkamanteyeva candābhāya antara-dhānaṃ akāsi. So satthu santike aṅgārapacchiyaṃ kāko viya ahosi. Atha naṃ

ekamantaṃ nayiṃsu, ābhā paṭipākatikā ahoṣi. Puna satthu santikaṃ ānayaṃsu, ābhā tatheva antaradhāyi. Evaṃ tikkhattuṃ gantvā antaradhāyamānaṃ ābhaṃ disvā candābho cintesi- “ayaṃ ābhāya antaradhānamantaṃ jānāti maññe”ti. So satthāraṃ pucchi- “kiṃ nu kho ābhāya antaradhānamantaṃ jānāthā”ti? Āma, jānā-mīti. Tena hi me dethāti. Na sakkā apabbajitassa dātunti. So brāhmaṇe āha- “etasmiṃ mante gahite ahaṃ sakalajambudīpe jeṭṭhako bhavissāmi, tumhe ettheva hotha, ahaṃ pabbajitvā katipāheneva mantaṃ gaṇhissāmi”ti. So satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā upasampajji. Athassa dvattiṃsākāraṃ (2.0426) ācikkhi. So “kiṃ idan”ti pucchi. Idaṃ mantassa parikammaṃ sajjhāyituṃ vaṭṭatīti. Brāhmaṇāpi antarantarā āgantvā “gahito te manto”ti pucchanti. Na tāva gaṇhā-mīti. So katipāheneva arahattaṃ patvā brāhmaṇehi āgantvā pucchitakāle “yātha tumhe, idānāhaṃ anāgamanadhammo jāto”ti āha. Bhikkhū tathāgatassa āro-cesuṃ- “ayaṃ, bhante, abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “khīṇāsavo idāni, bhikkhave, mama putto candābho, bhūtamevesa katheti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

413. “Candaṃva vimalaṃ suddhaṃ, vipprasannamanāvilaṃ;
nandībhavaparikkhīṇaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **vimalanti** abbhādimalarahitaṃ. **Suddhanti** nirupakkilesaṃ. **Vipprasannanti** pasannacittaṃ. **Anāvilanti** kilesāvilattarahitaṃ. **Nandībhavaparikkhīṇanti** tīsu bhavesu parikkhīṇataṇhaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Candābhattheravatthu tiṃsatimaṃ.

31. Sīvalittheravatthu

Yo imanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā kuṇḍakoliyaṃ nissāya kuṇḍadhāna-vane viharanto sīvalittheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye suppavāsā nāma koliyadhītā sattavassāni gabbhaṃ dhāretvā sattāhaṃ mūḷhagabbhā dukkhāhi tibbāhi kaṭukāhi vedanāhi phuṭṭhā “sammāsambuddho vata so bhagavā, yo imassa evarūpassa dukkhassa pahānāya dhammaṃ deseti. Suppaṭipanno vata tassa bhagavato sāvakaśaṅgho, yo imassa evarūpassa dukkhassa pahānāya paṭipanno. Susukhaṃ vata taṃ nibbānaṃ, yathidaṃ evarūpaṃ dukkhaṃ na saṃvijjati”ti (udā. 18) imehi tīhi vitakkehi taṃ (2.0427) dukkhaṃ adhvāsenti sāmikaṃ satthu santikaṃ pesetvā tena tassā vacanena satthu vandanāya ārocitāya “sukhinī hotu suppavāsā koliyadhītā, arogā arogaṃ puttaṃ vijāyatū”ti satthārā vuttakkaṇeyeva sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyitvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahā-dānaṃ adāsi. Puttopissā jātadivasato paṭṭhāya dhammakaraṇaṃ ādāya saṅghassa udakaṃ parissāvesi. So aparabhāge nikkhamitvā pabbajito arahattaṃ pāpuṇi.

Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “passathā-
vuso, evarūpo nāma arahattassa upanissayasampanno bhikkhu ettakaṃ kālaṃ
mātukucchismiṃ dukkhaṃ anubhosi, kimaṅgaṃ pana aññe, bahuṃ vata iminā
dukkhaṃ nitthiṇṇaṃ”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “āma, bhikkhave, mama putto ettakā
dukkhā muccitvā idāni nibbānaṃ sacchikatvā viharatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

414. “Yomaṃ palipathaṃ duggaṃ, saṃsāraṃ mohamaccagā;
tiṇṇo pāraṅgato jhāyī, anejo akathaṃkathī;
anupādāya nibbuto, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tassattho- yo bhikkhu imaṃ rāgapalipathañceva kilesaduggaṅca saṃsāra-
ṭṭaṅca catunnaṃ ariyasaccānaṃ appaṭivijjhanakamohaṅca atīto, cattāro oghe
tiṇṇo hutvā pāraṃ anuppatto, duvidhena jhānena jhāyī, taṇhāya abhāvena anejo,
kathaṃkathāya abhāvena akathaṃkathī, upādānānaṃ abhāvena anupādiyitvā
kilesanibbānena nibbuto, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmiti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sivalittheravatthu ekatiṃsatimaṃ.

32. Sundarasamuddattheravatthu

Yodha (2.0428) **kāmeti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto
sundarasamuddattheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko kulaputto sundarasamuddakumāro nāma cattālīsakoṭivi-
bhava mahākule nibbatto. So ekadivasaṃ pacchābhattaṃ gandhamālādihatthaṃ
mahājanaṃ dhammassavanatthāya jetavanaṃ gacchantaṃ disvā “kahaṃ gaccha-
thā”ti pucchitvā “satthu santikaṃ dhammassavanatthāyā”ti vutte “ahampi gami-
ssāmi”ti vatvā tena saddhiṃ gantvā parisapariyante nisīdi. Satthā tassa āsayaṃ

viditvā anupubbim̐ katham̐ kathesi. So “na sakkā agāraṃ ajjhāvasantena saṅkhalikhitaṃ brahmacariyaṃ caritun”ti satthu dhammakathaṃ nissāya pabbajjāya jātu-ssāho parisāya pakkantāya satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā “mātāpitūhi ananu-ññātaṃ tathāgatā na pabbājenti”ti sutvā gehaṃ gantvā raṭṭhapālakulaputtādayo viya mahantena vāyāmena mātāpitaro anujānāpetvā satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado “kiṃ me idha vāsenā”ti tato nikkhamitvā rājagahaṃ gantvā piṇḍāya caranto vītināmesi.

Athekadivasaṃ sāvattiyam̐ tassa mātāpitaro ekasmiṃ chaṇadivase mahantena sirisobhaggena tassa sahāyakakumārake kīlamāne disvā “amhākaṃ puttassa idaṃ dullabhaṃ jātan”ti parideviṃsu. Tasmim̐ khaṇe ekā gaṇikā taṃ kulaṃ gantvā tassa mātaraṃ rodamānaṃ nisinnaṃ disvā “amma, kiṃ kāraṇā rodasī”ti pucchi. “Puttaṃ anussarivā rodāmi”ti. “Kahaṃ pana so, ammā”ti? “Bhikkhūsu pabbajito”ti. “Kiṃ uppabbājetuṃ na vaṭṭatī”ti? “Vaṭṭati, na pana icchati, ito nikkhamitvā rājagahaṃ gato”ti. “Sacāhaṃ taṃ uppabbājeyyaṃ, kiṃ me kareyyāthā”ti? “Imassa te kulassa kuṭumbasāminim̐ kareyyāmā”ti. Tena hi me paribbayaṃ dethāti paribbayaṃ gahetvā mahantena parivārena rājagahaṃ gantvā tassa piṇḍāya caraṇavīthim̐ sallakkhetvā tatthekaṃ nivāsagehaṃ gahetvā pātova paṇītaṃ āhāraṃ paṭiyādetvā therassa piṇḍāya pavīṭṭhakāle bhikkhaṃ datvā katipāhaccayena, “bhante, idheva nisīditvā bhattakiccaṃ karoṭhā”ti pattam̐ gaṇhi. So pattamadāsi.

Atha (2.0429) naṃ paṇītena āhārena parivisitvā, “bhante, idheva piṇḍāya caritum̐ phāsukan”ti vatvā katipāhaṃ ālinde nisīdāpetvā bhojetvā dārake pūvehi saṅgaṇhitvā “etha tumhe therassa āgatakāle mayi vārentiyāpi idhāgantvā rajaṃ uṭṭhāpeyyāthā”ti āha. Te punadivase therassa bhojanavelāya tāya vāriyamānāpi rajaṃ uṭṭhāpesuṃ. Sā punadivase, “bhante, dārakā vāriyamānāpi mama vacanaṃ asuṇitvā idha rajaṃ uṭṭhāpenti, antogehe nisīdathā”ti anto nisīdāpetvā katipāhaṃ bhojesi. Puna dārake saṅgaṇhitvā “tumhe mayā vāriyamānāpi therassa bhojanakāle mahāsaddaṃ kareyyāthā”ti āha. Te tathā kariṃsu. Sā punadivase, “bhante, imasmim̐ ṭhāne ativiya mahāsaddo hoti, dārakā mayā vāriyamānāpi vacanaṃ na gaṇhanti, uparipāsādeyeva nisīdathā”ti vatvā therena adhivāsīte theram̐ purato katvā pāsādaṃ abhiruhantī dvārāni pidahamānāva pāsādaṃ abhiruhi. Thero ukkaṭṭhasapadānacāriko samānopi rasataṇhāya baddho tassā vacanena sattabhūmikaṃ pāsādaṃ abhiruhi.

Sā theram̐ nisīdāpetvā “cattālīsāya khalu, samma, puṇṇamukha ṭhānehi itthi purisaṃ accāvadati vijambhati vinamati gilasati vilajjati nakhena nakhaṃ ghaṭṭeti, pādena pādaṃ akkamati, kaṭṭhena pathaviṃ vilikhati, dārakaṃ ullaṅgheti olaṅgheti, kīlati kīlāpeti, cumbati cumbāpeti, bhuñjati bhuñjāpeti, dadāti āyācati, katanukaroti, uccaṃ bhāsati, nīcaṃ bhāsati, aviccaṃ bhāsati, viviccaṃ bhāsati, naccena gītena vādītena rodītena vilasītena vibhūsitena jagghati, pekkhati, kaṭim̐ cāleti, guyhabhaṇḍakaṃ cāleti, ūruṃ vivarati, ūruṃ pidahati, thanaṃ dasseti, kacchaṃ dasseti, nābhim̐ dasseti, akkhim̐ nikhaṇati, bhamukaṃ ukkhipati, oṭṭhaṃ palikhati, jivhaṃ nillāleti, dussaṃ muñcati, dussaṃ bandhati, sirasaṃ muñcati,

sirasam bandhati”ti (jā. 2.21.300) evam āgataṃ itthikuttaṃ itthililaṃ dassetvā tassa purato ʘhitā imaṃ gāthamāha-

“Alattakakatā pādā, pādukāruyha vesiyā;

tuvampi daharo mama, ahampi daharā tava;

ubhopi pabbajissāma, jiṇṇā daṇḍaparāyaṇā”ti. (theragā. 459, 462);

Therassa (2.0430) “aho vata me bhāriyaṃ anupadhāretvā katakamman”ti mahāsaṃvego udapādi. Tasmim̄ khaṇe satthā pañcacattālīsayojanamatthake jeta-vane nisinnova taṃ kāraṇaṃ disvā sitaṃ pātvākāsi. Atha naṃ ānandatthero pucchi- “bhante, ko nu kho hetu, ko paccayo sitassa pātukammāyā”ti. Ānanda, rājagahanagare sattabhūmikapāsādatale sundarasamuddassa ca bhikkhuno gaṇikāya ca saṅgāmo vattatīti. Kassa nu kho, bhante, jayo bhavissati, kassa parā-jayoti? Satthā, “ānanda, sundarasamuddassa jayo bhavissati, gaṇikāya parājayo”-ti therassa jayaṃ pakāsetvā tattha nisinnakova obhāsaṃ pharivā “bhikkhu ubhopi kāme nirapekkho pajahā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

415. “Yodha kāme pahantvāna, anāgāro paribbaje;

kāmabhavaparikkhīṇaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tassattho- yo puggalo idha loke ubhopi kāme hitvā anāgāro hutvā paribbajati, taṃ parikkhīṇakāmañceva parikkhīṇabhavañca ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi attho.

Desanāvasāne so thero arahattaṃ patvā iddhibalena vehāsaṃ abbhuggantvā kaṇṇikāmaṇḍalaṃ vinivijhitvā satthu sarīraṃ thomentoyeva āgantvā satthāraṃ vandi. Dhammasabhāyampi kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, jivhāviññeyyaṃ rasaṃ nissāya manaṃ naṭṭho sundarasamuddatthero, satthā panassa avassayo jāto”ti. Satthā taṃ kathaṃ sutvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ etassa rasataṇhāya baddhamanassa avassayo jātoyevā”ti vatvā tehi yācito tassatthassa pakāsanatthaṃ atītaṃ āharitvā-

“Na kiratthi rasehi pāpiyo,

āvāsehi vā santhavehi vā;

vātamigaṃ gahananissitaṃ,

vasamānesi rasehi sañjāyo”ti. (jā. 1.1.14)-

Ekakanipāte (2.0431) imaṃ **vātamigajātakaṃ** vitthāretvā “tadā sundarasamuddo vātamigo ahosi, imaṃ pana gāthaṃ vatvā tassa vissajjāpetā raṅṅo mahāmacco ahamevā”ti jātakaṃ samodhānesīti.

Sundarasamuddattheravatthu battiṃsatimaṃ.

33. Jaṭilattheravatthu

Yodha taṇhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto jaṭilattheraṃ ārabha kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbī kathā- atīte kira bārāṇasiyaṃ dve bhātaro kuṭumbikā mahantaṃ ucchukhettaṃ kāresuṃ. Athekadivasam̄ kaniṭṭhabhātā ucchukhettaṃ

gantvā “ekam jeṭṭhabhātikassa dassāmi, ekam mayham bhavissati” ti dve ucchuyaṭṭhiyo rasassa anikkhamanattāya chinnaṭṭhāne bandhitvā gaṇhi. Tadā kira ucchūnaṃ yantena pīlanakiccaṃ natthi, agge vā mūle vā chinditvā ukkhittakāle dhammakaraṇato udakaṃ viya sayameva raso nikkhamati. Tassa pana khettato ucchuyaṭṭhiyo gahetvā āgamanakāle gandhamādane paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja anuggahaṃ karissāmi” ti upadhārento taṃ attano ñāṇajāle pavitṭhaṃ disvā saṅghaṃ kātuṃ samatthabhāvañca ñatvā pattacīvaraṃ ādāya iddhiyā āgantvā tassa purato aṭṭhāsi. So taṃ disvāva pasannacitto uttarasātakam uccatare bhūmipadese attharivā, “bhante, idha nisīdathā” ti paccekabuddham nisīdāpetvā “pattam upanāmethā” ti ucchuyaṭṭhiyā bandhanaṭṭhānaṃ mocetvā pattassa upari akāsi, raso otarivā pattam pūresi. Paccekabuddhena tasmim rase pīte “sādhukaṃ vata me ayyena raso pīto. Sace me jeṭṭhabhātikam mūlam āharāpessati, mūlam dassāmi. Sace pattim āharāpessati, pattim dassāmi” ti cintetvā, “bhante, pattam me upanāmethā” ti dutiyampi ucchuyaṭṭhim mocetvā rasaṃ adāsi. “Bhātā me ucchukhettato aññaṃ ucchuṃ āharitvā khādissati” ti ettakampi kirassa vañcanacittam nāhosi. Paccekabuddho pana paṭhamam ucchurasassa pītattā taṃ ucchurasam (2.0432) aññehipi saddhim saṃvibhajitukāmo hutvā gahetvāva nisīdi. So tassa ākāram ñatvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā, “bhante, yo ayam mayā dinno aggaraso, imassa nissandena devamanussesu sampattim anubhavitvā pariyosāne tumhehi pattadhamameva pāpuṇeyyan” ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Paccekabuddhopissa “evam hotū” ti vatvā “icchitam patthitam tuyhan” ti dvīhi gāthāhi anumodanaṃ katvā yathā so passati, evam adhiṭṭhahitvā ākāseṇa gandhamādanaṃ gantvā pañcannaṃ paccekabuddhasatānaṃ taṃ rasaṃ adāsi.

So taṃ pāṭihāriyam disvā bhātu santikaṃ gantvā “kahaṃ gatosi” ti vutte “ucchukhettaṃ oloketuṃ gatomhi” ti. “Kiṃ tādiseṇa ucchukhettaṃ gatena, nanu nāma ekam vā dve vā ucchuyaṭṭhiyo ādāya āgantabbaṃ bhaveyyā” ti bhātarā vutto-“āma, bhātika, dve me ucchuyaṭṭhiyo gahitā, ekam pana paccekabuddham disvā mama ucchuyaṭṭhito rasaṃ datvā ‘mūlam vā pattim vā dassāmi’ ti tumhākampi me ucchuyaṭṭhito raso dinno, kiṃ nu kho tassa mūlam gaṇhissatha, udāhu pattin” ti āha. “Kiṃ pana paccekabuddhena katan” ti? “Mama ucchuyaṭṭhito rasaṃ pivitvā tumhākaṃ ucchuyaṭṭhito rasaṃ ādāya ākāseṇa gandhamādanaṃ gantvā pañcasatānaṃ paccekabuddhānaṃ adāsi” ti. So tasmim kathenteyeva nirantaram pītiyā phuṭṭhasarīro hutvā “tena me paccekabuddhena diṭṭhadhammasseva adhigamo bhaveyyā” ti patthanaṃ akāsi. Evam kaniṭṭhena tisso sampattiyo patthitā, jeṭṭhena pana ekapadeneva arahattaṃ patthitanti idaṃ tesam pubbakammaṃ.

Te yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattitvā ekam buddhantaram khepayimsu. Tesam devaloke ṭhitakāleyeva vipassī sammāsambuddho loke uppajji. Tepi devalokato cavitvā bandhumatiyā ekasmim kulagehe jeṭṭho jeṭṭhova, kaniṭṭho kaniṭṭhova hutvā paṭisandhim gaṇhimsu. Tesu jeṭṭhassa **senoti** nāmaṃ akaṃsu, kaniṭṭhassa **aparājītoti**. Tesu vayappattakāle kuṭumbaṃ saṅṭhāpetvā viharantesu “buddharatanaṃ loke uppannaṃ, dhammaratanaṃ, saṅgharatanaṃ,

dānāni detha, puññāni karotha, ajja aṭṭhamī, ajja cātuddasī, ajja pannarasī, upo-
satham karotha, dhammam (2.0433) suṇāthā”ti dhammaghosakassa bandhumatī-
nagare ghosanam sutvā mahājanam purebhattam dānam datvā pacchābhattam
dhammassavanāya gacchantam disvā senakuṭumbiko “kham gacchathā”ti
pucchitvā “satthu santikam dhammassavanāyā”ti vutte “ahampi gamissāmi”ti
tehi saddhimyeva gantvā parisapariyante nisīdi.

Satthā tassa ajjhāsayaṃ viditvā anupubbim katham kathesi. So satthu
dhammam sutvā pabbajjāya ussāhajāto satthāram pabbajjam yāci. Atha nam
satthā “atthi pana te apaloketabbā ñātakā”ti pucchi. Atthi, bhanteti. Tena hi apalo-
ketvā ehīti. So kaniṭṭhassa santikam gantvā “yam imasmim kule sāpateyyam, tam
sabbam tava hotū”ti āha. Tumhe pana, sāmīti. Aham satthu santike pabbajissā-
mīti. Sāmi kim vadetha, aham mātari matāya mātaram viya, pitari mate pitaram
viya tumhe alatham, idam kulam mahābhogam, gehe ṭhiteneva sakkā puññāni
kātuṃ, mā evam karitthāti. Mayā satthu santike dhammo suto, na sakkā tam agā-
ramajjhe ṭhitena pūretuṃ, pabbajissāmevāham, tvam nivattāhīti. Evam so
kaniṭṭham nivattāpetvā satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado na cirasseva
arahattam pāpuṇi. Kaniṭṭhopi “bhātu pabbajitasakkāram karissāmi”ti sattāham
buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānam datvā bhātaram vanditvā āha-
“bhante, tumhehi attano bhavanissaraṇam katam, aham pana pañcahi kāmagu-
ṇehi baddho nikkhamitvā pabbajituṃ na sakkomi, mayham gehe ṭhitasseva anu-
cchavikam mahantam puññakammaṃ ācikkhathā”ti. Atha nam thero “sādhu
sādhu, paṇḍita, satthu gandhakuṭim karohī”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā
nānādārūni āharāpetvā thambhādīnam atthāya tacchāpetvā ekam suvaṇṇakha-
citam, ekam rajatakhacitam, ekam maṇikhacitanti sabbāni sattaratanakhacitāni
kāretvā tehi gandhakuṭim kāretvā sattaratanakhacitāheva chadaniṭṭhakāhi chādā-
pesi. Gandhakuṭiyā karaṇakāleyeva pana tam attanā samānanāmako aparājito-
yeva nāma bhāgineyyo upasaṅkamitvā “ahampi karissāmi, mayhampi pattim
detha mātulā”ti āha. Na demi, tāta, aññehi asādhāraṇam karissāmīti. So bahumpi
yācitvā pattim alabhamāno “gandhakuṭiyā purato kuñjarasālam laddhum vaṭṭati”ti
sattaratanamayaṃ kuñjarasālam kāresi. So imasmim buddhuppāde **meṇḍaka-
setṭhi** hutvā

nibbatti.

Gandhakuṭiyam (2.0434) pana sattaratanamayāni tīṇi mahāvātapānāni ahesum. Tesam abhimukhe heṭṭhā sudhāparikkammakatā tisso pokkharāṇiyo kāretvā catujjātikagandhodakassa pūretvā aparājito, gahapati, pañcavaṇṇāni kusumāni ropāpesi tathāgatassa anto nisinnakāle vātavegena samuṭṭhitāhi reṇuvaṭṭhi sarīrassa okiraṇattham. Gandhakuṭithūpikāya kapallam rattasuvaṇṇamayam ahosi, pavāḷamayā sikharā, heṭṭhā maṇimayā chadaniṭṭhakā. Iti sā naccanto viya moro sobhamānā aṭṭhāsi. Sattasu pana ratanesu koṭṭetabbayuttakam koṭṭetvā itaram sakalameva gahetvā jaṇṇumattena odhinā gandhakuṭim parikkhipivā pariveṇam pūresi.

Evaṃ gandhakuṭim niṭṭhāpetvā aparājito, gahapati, bhātikattheram upasaṅkamitvā āha- “bhante, niṭṭhitā gandhakuṭi, paribhogamassā paccāsīsāmi, paribhogena kira mahantam puñṇam hoti”ti. So satthāram upasaṅkamitvā, “bhante, iminā kira vo kuṭumbikena gandhakuṭi kāritā, idāni pana paribhogam paccāsīsati”ti āha. Satthā uṭṭhāyāsānā gandhakuṭi-abhimukham gantvā gandhakuṭim parikkhipivā parikkhittaratanarāsim olokento dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Atha nam kuṭumbiko “pavisatha, bhante”ti āha. Satthā tattheva ṭhatvā tatiyavāre tassa bhātikattheram olokesi. So olokitākāreneva ṇatvā kaniṭṭhabhātarām āha- “ehi, tāta, ‘mameva rakkhā bhavissati, tumhe yathāsukham vasathā’ti satthāram vadehi”ti. So tassa vacanam sutvā satthāram pañcapatiṭṭhitena vanditvā, “bhante, yathā manussā rukkhāmūle pavisitvā anapekkhā pakkamanti, yathā vā nadim taritvā uḷumpam anapekkhā pariccajanti, evam anapekkhā hutvā tumhe vasathā”ti āha. Kimattham pana satthā aṭṭhāsi? Evaṃ kirassa ahosi- “buddhānam santikam purebhattampi pacchābhattampi bahū āgacchanti, tesu ratanāni ādāya pakkamantesu na sakkā amhehi vāretum, pariveṇamhi ettake ratane vokiṇṇe attano upaṭṭhāke harantepi na vāretiti kuṭumbiko mayi āghātam katvā apāyūpago bhavyeyyā”ti iminā kāraṇena aṭṭhāsi. Tena pana, “bhante, mameva rakkhā bhavissati, tumhe vasathā”ti vutte pāvisi.

Kuṭumbiko (2.0435) samantā rakkhām ṭhapetvā manusse āha- “tātā, ucchāṅgena vā pacchipasibbakehi vā ādāya gacchante vāreyyātha, hatthena gahetvā gacchante pana mā vārayitthā”ti. Antonagarepi ārocāpesi “mayā gandhakuṭipariveṇe satta ratanāni okiṇṇāni, satthu santike dhammam sutvā gacchantā duggatamanussā ubho hatthe pūretvā gaṇhantu, sukhitāpi ekena gaṇhantū”ti. Evaṃ kirassa ahosi “saddhā tāva dhammam sotukāmā gamissantiyeva, assaddhāpi pana dhanalobhena gantvā dhammam sutvā dukkhato muccissantī”ti. Tasmā janaṅgahatthāya evam ārocāpesi. Mahājano tena vuttaniyāmeneva ratanāni gaṇhi. Sakim okiṇṇaratanesu khīṇesu yāvataṭṭhiyam jaṇṇumattena odhinā okirāpesiyeva. Satthu pana pādamūle tipusamattam anaggham maṇiratanam ṭhapesi. Evaṃ kirassa ahosi- “satthu sarīrato suvaṇṇavaṇṇāya pabhāya saddhim maṇipabham oloketānam titti nāma na bhavissati”ti. Tasmā evamakāsi. Mahājanopi atittova olokesi.

Athekadivasam eko micchādiṭṭhikabrāhmaṇo “satthu kira pādamūle mahaggham maṇiratanam nikkhitam, harissāmi nan”ti vihāram gantvā satthāram

vanditum āgatassa mahājanassa antarena pāvisi. Kuṭumbiko tassa pavisanākāre-
 neva “maṇiṃ gaṇhitukāmo”ti sallakkhetvā “aho vata na gaṇheyyā”ti cintesi. Sopi
 satthāraṃ vandanto viya pādamūle hatthaṃ upanāmetvā maṇiṃ gaṇhetvā ovaṭṭi-
 kāya katvā pakkāmi. Kuṭumbiko tasmim cittaṃ pasādetum nāsakkhi. So dhamma-
 kathāvasāne satthāraṃ upasaṅkamtivā āha- “bhante, mayā tikkhattum gandha-
 kuṭiṃ parikkhipitvā jaṇṇumattena odhinā satta ratanāni okiṇṇāni, tāni me gaṇha-
 ntesu āghāto nāma nāhosi, cittaṃ bhiyyo bhiyyo pasīdiyeva. Ajja pana ‘aho
 vatāyaṃ brāhmaṇo maṇiṃ na gaṇheyyā’ti cintetvā tasmim maṇiṃ ādāya gate
 cittaṃ pasādetum nāsakkhin”ti. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “nanu, upāsaka,
 attano santakaṃ parehi anāharaṇiyaṃ kātuṃ sakkosī”ti nayaṃ adāsi. So satthārā
 dinnanaye ṭhatvā satthāraṃ vanditvā “ajja ādiṃ katvā mama santakaṃ dasikasut-
 tamattampi maṃ abhibhavitvā anekasatāpi rājāno vā corā vā gaṇhitum samatthā
 nāma mā hontu, aggināpi mama santakaṃ mā ḍayhatu, udakenapi mā vuyhatū”ti
 patthanaṃ akāsi (2.0436). Satthāpissa “evaṃ hotū”ti anumodanaṃ akāsi. So
 gandhakuṭimahaṃ karonto aṭṭhasaṭṭhiyā bhikkhusatasahassānaṃ antovihāreyeva
 nava māse mahādānaṃ datvā dānapariyosāne sabbesaṃ ticivaraṃ adāsi.
 Saṅghanavakassa civarasātakā sahasagghanakā ahesuṃ.

So evaṃ yāvatāyukaṃ puñṇāni karitvā tato cuto devaloke nibbattitvā ettakaṃ
 kālaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim buddhuppāde rājagahe ekasmim
 seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhetvā aḍḍhamāsādhike nava māse mātukucchiyaṃ
 vasi. Jātadivase panassa sakalanagare sabbāvudhāni pajjalimsu, sabbesaṃ kāya-
 rūḥāni ābharaṇānipi pajjalitāni viya obhāsaṃ muñciṃsu, nagaraṃ ekapajjotaṃ
 ahoṣi. Seṭṭhipi pātova rājūpaṭṭhānaṃ agamāsi. Atha naṃ rājā pucchi- “ajja sabbā-
 vudhāni pajjalimsu, nagaraṃ ekapajjotaṃ jātaṃ, jānāsi nu kho ettha kāraṇaṃ”ti?
 “Jānāmi, devā”ti. “Kiṃ, seṭṭhi”ti? “Mama gehe tumhākaṃ dāso jāto, tassa puñṇate-
 jenevaṃ ahoṣī”ti. “Kiṃ nu kho coro bhavissatī”ti? “Natthetaṃ, deva, puñṇavā
 satto katābhinihāro”ti. “Tena hi naṃ sammā posetuṃ vaṭṭati, idamassa khīra-
 mūlaṃ hotū”ti devasikaṃ sahasaṃ paṭṭhapesi. Athassa nāmagahaṇadivase
 sakalanagarassa ekapajjotabhūtattā **jotikot**veva nāmaṃ kariṃsu.

Athassa vayappattakāle gehakaraṇatthāya bhūmitale sodhiyamāne sakkassa
 bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “kiṃ nu kho idan”ti upadhārayamāno “joti-
 kassa gehaṭṭhānaṃ gaṇhanti”ti ṇatvā “nāyaṃ etehi katagehe vasissati, mayā-
 pettha gantum vaṭṭati”ti vaḍḍhakīvesena tattha gantvā “kiṃ karoṭhā”ti āha. “Joti-
 kassa gehaṭṭhānaṃ gaṇhāmā”ti. “Apetha, nāyaṃ tumhehi katagehe vasissatī”ti
 vatvā soḷasakarīsamattaṃ bhūmipadesaṃ olokesi, so tāvadeva kasiṇamaṇḍalaṃ
 viya samo ahoṣi. Puna “imasmim ṭhāne pathaviṃ bhinditvā sattaratanamayo satta-
 bhūmikapāsādo uṭṭhahatū”ti cintetvā olokesi, tāvadeva tathārūpo pāsādo uṭṭhahi.
 Puna “imaṃ parikkhipitvā sattaratanamayā satta pākārā uṭṭhahantū”ti cintetvā olo-
 kesi, tathārūpā pākārā uṭṭhahiṃsu. Atha “nesaṃ pariyante kapparukkhā uṭṭhaha-
 ntū”ti cintetvā (2.0437) olokesi, tathārūpā kapparukkhā uṭṭhahiṃsu. “Pāsādassa
 catūsu kaṇṇesu catasso nidhikumbhiyo uṭṭhahantū”ti cintetvā olokesi, sabbaṃ
 tatheva ahoṣi. Nidhikumbhīsu pana ekā yojanikā ahoṣi, ekā tigāvutikā, ekā aḍḍha-

yojanikā, ekā gāvutappamāṇā. Bodhisattassa nibbattanidhikumbhīnaṃ pana ekamukhappamāṇaṃ ahosi, heṭṭhā pathavīpariyantāva ahesuṃ. Jotikassa nibbattanidhikumbhīnaṃ mukhaparimāṇaṃ na kathitaṃ, sabbā mukhachinnatālapalaṃ viya paripuṇṇāva utṭhahiṃsu. Pāsādassa catūsu kaṇṇesu taruṇatālakkhandaṃ appamāṇā catasso suvaṇṇamayā ucchuyaṭṭhiyo nibbattiṃsu. Tāsaṃ maṇimayāni pattāni, sovaṇṇamayāni khandhāni ahesuṃ. Pabbakammassa dassanattaṃ kirettāni, nibbattiṃsu.

Sattasu dvārakoṭṭhakesu satta yakkhā ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. Paṭhame dvārakoṭṭhake yamakoḷī nāma yakkho attano parivārena yakkhasahassena saddhiṃ ārakkhaṃ gaṇhi, dutiye uppalo nāma attano parivārayakkhānaṃ dvīhi sahassehi saddhiṃ, tatiye vajiro nāma tīhi sahassehi saddhiṃ, catutthe vajirabāhu nāma catūhi sahassehi saddhiṃ, pañcame kasakando nāma pañcahi sahassehi saddhiṃ, chaṭṭhe kaṭattho nāma chahi sahassehi saddhiṃ, sattame disāmukho nāma sattahi sahassehi saddhiṃ ārakkhaṃ gaṇhi. Evaṃ pāsādassa anto ca bahi ca gāḷharakkhā ahosi. “Jotikassa kira sattaratanamayo sattabhūmikapāsādo utṭhito, satta pākārā sattadvārakoṭṭhakā catasso nidhikumbhiyo utṭhitā”ti sutvā bimbisāro rājā seṭṭhicchattaṃ paṇiṇi. So jotikaseṭṭhi nāma ahosi.

Tena pana saddhiṃ katapuññakammā itthi uttarakurūsu nibbatti. Atha naṃ devatā tato ānetvā sirigabbhe nisīdāpesuṃ. Sā āgacchamānā ekaṃ taṇḍulanāḷiṃ tayo ca jotipāsāṇe gaṇhi. Tesāṃ yāvajīvaṃ tāyeva taṇḍulanāḷiyā bhattaṃ ahosi. Sace kira te sakaṭasatampi taṇḍulānaṃ pūretukāmā honti, sā taṇḍulanāḷi nāḷiyeva hutvā tiṭṭhati. Bhattapacanakāle taṇḍule ukkhaliyaṃ pakkhipitvā tesāṃ pāsāṇānaṃ (2.0438) upari ṭhapeti, pāsāṇā tāvadeva pajjalitvā bhatte pakkamatte nibbāyanti. Teneva saññāṇena bhattassa pakkabhāvaṃ jānanti. Sūpeyyādipacanakālepi eseva nayo. Evaṃ tesāṃ jotipāsāṇehi āhāro paccati. Maṇi-ālokena ca vasanti, aggissa vā dīpassa vā obhāsaṃ neva jāniṃsu. “Jotikassa kira evarūpā sampatti”ti sakalajambudīpe pākāṭo ahosi. Mahājano yānādīni yojetvā dassanattāya āgacchati. Jotikaseṭṭhi āgatāgatānaṃ uttarakurutaṇḍulānaṃ bhattaṃ pacāpetvā dāpesi. “Kapparukkhehi vatthāni gaṇhantu, ābharaṇāni gaṇhantū”ti āṇāpesi. “Gāvutikanidhikumbhiyā mukhaṃ vivarāpetvā yāpanamattaṃ dhanāṃ gaṇhantū”ti āṇāpesi. Sakalajambudīpavāsikesu dhanāṃ gahetvā gacchantesu nidhikumbhiyā aṅgulimattampi ūnaṃ nāhosi. Gandhakuṭipariveṇe vālukaṃ katvā okiṇṇaratanānaṃ kirassa eso nissando.

Evaṃ mahājane vatthābharaṇāni ceva dhanañca yadicchakaṃ ādāya gacchante bimbisāro tassa pāsādaṃ daṭṭhukāmopi mahājane āgacchante okāsaṃ nālattha. Aparabhāge yadicchakaṃ ādāya gatattā manussesu mandībhūtesu rājā jotikassa pitaraṃ āha- “tava puttassa pāsādaṃ daṭṭhukāmamaṃhā”ti. So “sādhu, devā”ti vatvā gantvā puttassa kathesi- “tāta, rājā te pāsādaṃ daṭṭhukāmo”ti. “Sādhu, tāta, āgacchatū”ti. Rājā mahantena parivārena tattha agamāsi. Paṭhama-dvārakoṭṭhake sammajjitvā kacavarachadḍikā dāsī rañño hatthaṃ adāsi, rājā “seṭṭhiyā”ti saññāya lajjamāno tassā bāhāya hatthaṃ na ṭhapesi. Evaṃ sesadvārakoṭṭhakesupi dāsiyo “seṭṭhibhariyāyo”ti maññamāno tāsaṃ bāhāya hatthaṃ na

ṭhapesi. Jotiko āgantvā rājānaṃ paccuggantvā vanditvā pacchato hutvā “purato yātha, devā”ti āha. Rañño maṇipathavī sataporisapapāto viya hutvā upaṭṭhahi. So “iminā mama gahaṇatthāya opāto khaṇito”ti maññamāno pādaṃ nikkhipituṃ na visahi. Jotiko “nāyaṃ, deva, opāto, mama pacchato āgacchathā”ti purato ahosi. Rājā tena akkantakāle bhūmiṃ akkamitvā heṭṭhimatalato (2.0439) paṭṭhāya pāsādaṃ olokento vicari. Tadā ajātasattukumāropi pitu aṅguliṃ gahetvā vicaranto cintesi- “aho andhabālo mama pitā, gahapatike nāma sattaratanamaye pāsāde vasante esa rājā hutvā dārumaye gehe vasati, ahaṃ dāni rājā hutvā imassa imasmimṃ pāsāde vasituṃ na dassāmī”ti.

Raññopi uparimatalāni abhiruhantasseva pātarāsavelā jātā. So seṭṭhiṃ āmantetvā, “mahāseṭṭhi, idheva pātarāsaṃ bhuñjissāmā”ti. Jānāmi, deva, sajjito deva-ssāhāroti. So soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhatvā ratanamaye seṭṭhissa nisīdana- maṇḍape paññatte tasseva nisīdanapallaṅke nisīdi. Athassa hatthadhovanūdakaṃ datvā satahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā kilinnapāyāsaṃ vaḍḍhetvā purato ṭhapayiṃsu. Rājā “bhojanan”ti saññāya bhuñjituṃ ārabhi. Seṭṭhi “nayidaṃ, deva, bhojanaṃ, kilinnapāyāso eso”ti aññissā suvaṇṇapātiyā bhojanaṃ vaḍḍhetvā puri- mapātiyaṃ ṭhapayiṃsu. Tato uṭṭhita-utunā kira taṃ bhuñjituṃ sukhaṃ hoti. Rājā madhurabhojanaṃ bhuñjanto pamāṇaṃ na aññāsi. Atha naṃ seṭṭhi vanditvā añjaliṃ paggayha “alaṃ, deva, ettakameva hotu, ito uttariṃ jirāpetuṃ na sakkā”ti āha. Atha naṃ rājā āha- “kiṃ, gahapati, garukaṃ katvā kathesi attano bhattan”ti? Deva, natthetaṃ, tumhākaṃ sabbassāpi hi balakāyassa idameva bhattaṃ idaṃ supeyyaṃ. Api ca kho ahaṃ ayasassa bhāyāmiti. Kiṃ kārāṇāti? Sace devassa kāyālasiyamattaṃ bhavye, “hiyyo raññā seṭṭhissa gehe bhattaṃ bhuttaṃ, seṭṭhinā kiñci kataṃ bhavissati”ti vacanassa bhāyāmi, devāti. Tena hi bhattaṃ hara, udakaṃ āharāti. Rañño bhattakiccāvasāne sabbo rājaparivāro tadeva bhattaṃ paribhuñji.

Rājā sukhakathāya nisinno seṭṭhiṃ āmantetvā, “kiṃ imasmimṃ gehe seṭṭhibha- riyā natthī”ti āha? “Āma atthi, devā”ti. “Kahaṃ sā”ti? “Sirigabbhe nisinnā, devassa āgatabhāvaṃ na jānāti”ti. Kiñcāpi hi pātova rājā saporivāro āgato, sā panassa āgatabhāvaṃ na jānāteva. Tato seṭṭhi “rājā me bhariyaṃ datṭhukāmo”ti tassā santikaṃ gantvā “rājā āgato, kiṃ tava rājānaṃ datṭhuṃ na vaṭṭati”ti āha. Sā

nipannakāva (2.0440) “ko esa, sāmi, rājā nāmā”ti vatvā “rājā nāma amhākaṃ issaro”ti vutte anattamanataṃ pavedentī “dukkaṭāni vata no puññakammāni, yesaṃ no issaropi atthi. Assaddhāya nāma puññakammāni katvā mayaṃ sampattiṃ pāpuṇitvā aññassa issariyaṭṭhāne nibbattamhā. Addhā amhehi asaddahitvā dānaṃ dinnaṃ bhavissati, tassettaṃ phalaṃ”ti vatvā “kiṃ dāni karomi, sāmī”ti āha. Tālavaṇṭaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ bijāhīti. Tassā tālavaṇṭaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ bijentiyā rañño veṭhanassa gandhavāto akkhīni pahari, athassā akkhīhi assudhārā pavattiṃsu. Taṃ disvā rājā seṭṭhiṃ āha- “mahāseṭṭhi, mātugāmo nāma appabuddhiko, ‘rājā me sāmikassa sampattiṃ gaṇheyyā’ti bhayena rodati maññe, assāsehi naṃ ‘na me tava sampattiyā attho’”ti. Na esā, deva, rodatīti. Atha kiṃ etanti? Tumhākaṃ veṭhanagandhenassā assūni pavattiṃsu. Ayañhi dīpobhāsaṃ vā aggi-obhāsaṃ vā adisvā maṇi-ālokeneva bhuñjati ca nisīdati ca nipajjati ca, devo pana dīpālokena nisinno bhavissatīti? Āma, seṭṭhīti. Tena hi, deva, ajja paṭṭhāya maṇi-ālokene nisīdathāti mahantaṃ tipusamattaṃ anagghaṃ maṇiratanāṃ adāsi. Rājā gehaṃ oloketvā “mahatī vata jotikassa sampatti”ti vatvā agamāsi. Ayaṃ tāva **jotikassa uppatti**.

Idāni jaṭilassa uppatti veditabbā- bārāṇasiyañhi ekā seṭṭhidhītā abhirūpā ahosi, taṃ pannarasasoḷasavassuddesikakāle rakkhaṇatthāya ekaṃ dāsiṃ datvā satta-bhūmikassa pāsādassa uparimatale sirigabbhe vāsayaṃsu. Taṃ ekadivasaṃ vāta-pānaṃ vivarivā bahi olokayamānaṃ ākāseṇa gacchanta eko vijjādharo disvā uppannasineho vātapānena pavisitvā tāya saddhiṃ santhavamakāsi. Sā tena saddhiṃ saṃvāsamanvāya na cirasseva gabbhaṃ paṭilabhi. Atha naṃ sā dāsi disvā, “amma, kiṃ idan”ti vatvā “hotu mā kassaci ācikkhī”ti tāya vuttā bhayena tuñhī ahosi. Sāpi dasamāsaccayena puttaṃ vijāyitvā navabhājanaṃ āharāpetvā tatha taṃ dārakaṃ nipajjāpetvā taṃ bhājanaṃ pidahitvā upari pupphadāmāni ṭhapetvā “imaṃ sīseṇa ukkhipitvā gaṅgāya (2.0441) vissajjehi, ‘kiṃ idan’ti ca puṭṭhā ‘ayyāya me balikammaṃ’ti vadeyyāsī”ti dāsiṃ āṇāpesi. Sā tathā akāsi.

Heṭṭhāgaṅgāyampi dve itthiyo nhāyamānā taṃ bhājanaṃ udakenāhariyamānaṃ disvā ekā “mayhettaṃ bhājanaṃ”ti āha. Ekā “yaṃ etassa anto, taṃ mayhan”ti vatvā bhājane sampatte taṃ ādāya thale ṭhapetvā vivarivā dārakaṃ disvā ekā “mama bhājananti vuttatāya dārako mameva hotī”ti āha. Ekā “yaṃ bhājanassa anto, taṃ mameva hotūti vuttatāya mama dārako”ti āha. Tā vivadamānā vinicchayaṭṭhānaṃ gantvā tamatthaṃ ārocetvā amaccesu vinicchitūṃ asakkontesu rañño santikaṃ agamaṃsu. Rājā tāsāṃ vacanaṃ sutvā “tvaṃ dārakaṃ gaṇha, tvaṃ bhājanaṃ gaṇhā”ti āha. Yāya pana dārako laddho, sā mahākaccānattherassa upaṭṭhāyikā ahosi. Tasmā sā dārakaṃ “imaṃ therassa santike pabbājessāmī”ti posesi. Tassa jātadivase gabbhamalassa dhovivā anapanītatāya kesā jaṭitā hutvā aṭṭhaṃsu, tenassa **jaṭilotveva** nāmaṃ kariṃsu. Tassa padasā vicaraṇakāle thero taṃ gehaṃ piṇḍāya pāvisi. Upāsikā therāṃ nisīdāpetvā āhāramadāsi. Thero dārakaṃ disvā “kiṃ upāsike dārako laddho”ti pucchi. “Āma, bhante, imāhaṃ dārakaṃ tumhākaṃ santike pabbājessāmīti posesiṃ, pabbājetha naṃ”ti adāsi. Thero “sādhū”ti ādāya taṃ gacchanta “atthi nu kho imassa gihisampattiṃ anubha-

vitum puññakamman”ti olokeno “mahāpuñño satto mahāsampattim anubhavi-
ssati, daharo esa tāva, ñāṇampissa paripākaṃ na gacchatī”ti cintetvā taṃ ādāya
takkasilāyaṃ ekassa upaṭṭhākassa gehaṃ agamāsi.

So theram vanditvā ṭhito taṃ dārakaṃ disvā “dārako vo, bhante, laddho”ti
pucchi. Āma, upāsaka, pabbajissati, daharo tāva, taveva santike hotūti. So “sādhu,
bhante”ti taṃ puttattṭhāne ṭhapetvā paṭijaggi. Tassa pana gehe dvādasa vassāni
bhaṇḍakaṃ ussannaṃ hoti. So gāmantaram gacchanto sabbampi taṃ bhaṇḍaṃ
āpaṇaṃ haritvā dārakaṃ āpaṇe nisīdāpetvā tassa tassa bhaṇḍakassa mūlaṃ āci-
kkhitvā “idañca idañca ettakaṃ nāma (2.0442) dhanam gahetvā dadeyyāsī”ti
vatvā pakkāmi. Taṃdivasaṃ nagarapariggāhikā devatā antamaso maricajīrakama-
ttenāpi atthike tasseva āpaṇābhimukhe kariṃsu. So dvādasa vassāni ussannaṃ
bhaṇḍakaṃ ekadivaseneva vikkiṇi. Kuṭumbiko āgantvā āpaṇe kiñci adisvā
“sabbam te, tāta, bhaṇḍakaṃ nāsitan”ti āha. Na nāsemi, sabbam tumhehi vuttana-
yeneva vikkiṇim, idaṃ asukassa mūlaṃ, idaṃ asukassāti. Kuṭumbiko pasīditvā
“anaggho puriso, yattha katthaci jīvitum samattho”ti attano gehe vayappattaṃ
dhitaram tassa datvā “gehamassa karothā”ti purise āṇāpetvā niṭṭhite gehe
“gacchatha, tumhe attano gehe vasathā”ti āha.

Athassa gehapavisanakāle ekena pādena ummāre akkantamate gehassa
pacchimabhāge bhūmiṃ bhinditvā asītihattho suvaṇṇapabbato uṭṭhahi. Rājā “jaṭi-
lakumārassa kira gehe bhūmiṃ bhinditvā suvaṇṇapabbato uṭṭhito”ti sutvāva tassa
seṭṭhicchattaṃ pesesi. So **jaṭilasetṭhi** nāma ahosi. Tassa tayo puttā ahesum. So
tesaṃ vayappattakāle pabbajjāya cittaṃ uppādetvā “sace amhehi samānabhogaṃ
seṭṭhikulaṃ bhavissati, pabbajitum dassanti. No ce, na dassanti. Atthi nu kho
jambudīpe amhehi samānabhogaṃ kulan”ti vīmaṃsanatthāya suvaṇṇamayaṃ
iṭṭhakaṃ suvaṇṇamayaṃ patodalatṭhiṃ suvaṇṇamayaṃ pādukañca kārāpetvā
purisānaṃ hatthe datvā “gacchatha, imāni ādāya kiñcideva olokayamānā viya
jambudīpatale vicaritvā amhehi samānabhogassa seṭṭhikulassa atthibhāvaṃ vā
natthibhāvaṃ vā ñatvā āgacchathā”ti pahiṇi.

Te cārikaṃ carantā bhaddiyanagaraṃ pāpuṇiṃsu. Atha ne meṇḍakasetṭhi
disvā, “tātā, kiṃ karontā vicarathā”ti pucchitvā “ekaṃ olokentā vicarāmā”ti vutte
“imesaṃ imāni gahetvā kiñcideva oloketum vicaraṇakiccaṃ natthi, raṭṭhaṃ pari-
ggaṇhamānā vicaranti”ti ñatvā, “tātā, amhākaṃ pacchimagehaṃ pavisitvā oloke-
thā”ti āha. Te tattha aṭṭhakarīsamatte ṭhāne hatthi-assa-usabhappamāṇe piṭṭhiyā
piṭṭhiṃ āhacca pathaviṃ bhinditvā uṭṭhite heṭṭhā vuttappakāre suvaṇṇameṇḍake
disvā tesaṃ antarantarā (2.0443) vicaritvā nikkhamiṃsu. Atha ne seṭṭhi, “tātā, yaṃ
olokentā vicaratha, diṭṭho vo so”ti pucchitvā “passāma, sāmī”ti vutte “tena hi
gacchathā”ti uyyojesi. Te tatova gantvā attano seṭṭhinā “kiṃ, tātā, diṭṭhaṃ vo
amhākaṃ samānabhogaṃ seṭṭhikulan”ti vutte, “sāmī, tumhākaṃ kiṃ atthi, bhaddi-
yanagare meṇḍakasetṭhino evarūpo nāma vibhavo”ti sabbam taṃ pavattim āci-
kkhiṃsu. Taṃ sutvā seṭṭhi attamano hutvā “ekaṃ tāva seṭṭhikulaṃ laddhaṃ, apa-
rampi nu kho atthi”ti satahassagghanikaṃ kambalaṃ datvā “gacchatha, tātā,
aññampi. Seṭṭhikulaṃ vicinathā”ti pahiṇi.

Te rājagahaṃ gantvā jotikaseṭṭhissa gehato avidūre dārurāsīṃ katvā aggiṃ datvā aṭṭhaṃsu. “Kiṃ idan”ti puṭṭhakāle ca “ekaṃ no mahagghakambalaṃ vikkiṇāntānaṃ kayiko natthi, gahetvā vicarantāpi corānaṃ bhāyāma, tena taṃ jhāpetvā gamissāmā”ti vadiṃsu. Atha ne jotikaseṭṭhi disvā “ime kiṃ karonti”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā pakkosāpetvā “kiṃ agghanako kambalo”ti pucchi. “Satasahassa-gghanako”ti vutte satasahassaṃ dāpetvā “dvārakoṭṭhakaṃ sammajjitvā kacavara-chaḍḍikāya dāsiyā dethā”ti tesamyeva hatthe paṇi. Sā kambalaṃ gahetvā rodamānā sāmikassa santikaṃ āgantvā “kiṃ maṃ, sāmi, aparādhe sati paharituṃ na vaṭṭati, kasmā me evarūpaṃ thūlakambalaṃ paṇiṭṭha, kathāhaṃ imaṃ nivāse-ssāmi vā pārupissāmi vā”ti. Nāhaṃ tava etadatthāya paṇiṃ, etaṃ pana palive-ṭhetvā tava sayanapādamūle ṭhapetvā nipajjanakāle gandhodakena dhotānaṃ pādānaṃ puñchanatthāya te paṇiṃ, kiṃ etampi kātuṃ na sakkosīti. Sā “etaṃ pana kātuṃ sakkhissāmī”ti gahetvā agamāsi. Te ca purisā taṃ kāraṇaṃ disvā attano seṭṭhissa santikaṃ gantvā “kiṃ, tātā, diṭṭhaṃ vo seṭṭhikulan”ti vutte, “sāmi, kiṃ tumhākaṃ atthi, rājagahanagare jotikaseṭṭhissa evarūpā nāma sampattī”ti sabbaṃ gehasampattim ārocetvā taṃ pavattim ācikkhiṃsu. Seṭṭhi tesam vacanaṃ sutvā tuṭṭhamānaso “idāni pabbajituṃ labhissāmī”ti rañño santikaṃ gantvā “pabbajitukāmomhi, devā”ti āha. Sādhu, mahāseṭṭhi, pabbajāhīti (2.0444). So gehaṃ gantvā putte pakkosāpetvā suvaṇṇadaṇḍaṃ vajirakuddālaṃ jeṭṭhapu-ṭṭassa hatthe ṭhapetvā, “tāta, pacchimagehe suvaṇṇapabbataṃ suvaṇṇapiṇḍaṃ uddharāhi”ti āha. So kuddālaṃ ādāya gantvā suvaṇṇapabbataṃ pahari, piṭṭhipā-sāṇe pahaṭakālo viya ahosi. Tassa hatthato kuddālaṃ gahetvā majjhimaputtassa hatthe datvā paṇi, tassapi suvaṇṇapabbataṃ paharantassa piṭṭhipāsāṇe pahaṭakālo viya ahosi. Atha naṃ kaniṭṭhaputtassa hatthe datvā paṇi, tassa taṃ gahetvā paharantassa koṭṭetvā rāsikatāya mattikāya pahaṭakālo viya ahosi. Atha naṃ seṭṭhi “ehi, tātā, alaṃ ettakenā”ti vatvā itare dve jeṭṭhabhātike pakkosāpetvā “ayaṃ suvaṇṇapabbato na tumhākaṃ nibbatto, mayhañca kaniṭṭhassa ca nibbatto, iminā saddhiṃ ekato hutvā paribhuñjathā”ti āha. Kasmā pana so tesameva nibbattati, kasmā ca jaṭilo jātakāle udake pātītō? Attano katakammeneva.

Kassapasammāsambuddhassa hi cetiye kariyamāne eko khīṇāsavo cetiya-ṭṭhānaṃ gantvā oloketvā, “tātā, kasmā cetiyassa uttarena mukhaṃ na uṭṭahati”ti pucchi. “Suvaṇṇaṃ nappahoti”ti āhaṃsu. Ahaṃ antogāmaṃ pavisitvā samādape-ssāmi, tumhe ādarena kammaṃ karoṭhāti. So evaṃ vatvā nagaraṃ pavisitvā, “ammā, tātā, tumhākaṃ cetiyassa ekasmiṃ mukhe suvaṇṇaṃ nappahoti, suvaṇṇaṃ jānāthā”ti mahājanaṃ samādapento suvaṇṇakāraṇakulaṃ agamāsi. Suvaṇṇakāropi taṅkhaṇeyeva bhariyāya saddhiṃ kalahaṃ karonto nisinna hoti. Atha naṃ thero “cetiye tumhehi gahitamukhassa suvaṇṇaṃ nappahoti, taṃ jānituṃ vaṭṭati”ti āha. So bhariyāya kopena “tava satthāraṃ udake khipitvā gacchā”ti āha. Atha naṃ sā “atisāhasikakammaṃ te kataṃ, mama kuddhena te ahameva akkositabbā vā paharitabbā vā, kasmā atitānāgatapaccuppannesu buddhesu veramakāsi”ti āha. Suvaṇṇakāro tāvadeva saṃvegappatto hutvā “khamatha me, bhante”ti vatvā therassa pādāmaṃ nipajji. Tāta, ahaṃ tayā na

kiñci vutto, satthāraṃ khamāpehīti. Kinti katvā khamāpemi, bhanteti. Suvaṇṇapupphānaṃ tayo (2.0445) kumbhe katvā antodhātunidhāne pakkhipitvā allavattho allakeso hutvā khamāpehi, tātāti.

So “sādhu, bhante”ti vatvā suvaṇṇapupphāni karonto tīsu puttesu jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā “ehi, tāta, ahaṃ satthāraṃ veravacanena avacaṃ, tasmā imāni pupphāni katvā dhātunidhāne pakkhipitvā khamāpessāmi, tvampi kho me sahāyo hohī”ti āha. So “na tvaṃ mayā veravacanaṃ vadāpito, tvaṃyeva karohī”ti kātuṃ na icchi. Majjhimaputtaṃ pakkosivā tathevāha, sopi tatheva vatvā kātuṃ na icchi. Kaniṭṭhaṃ pakkosivā tathevāha, so “pitu uppannakiccaṃ nāma puttassa bhāro”ti vatvā pitusahāyo hutvā pupphāni akāsi. Suvaṇṇakāro vidatthippamāṇānaṃ pupphānaṃ tayo kumbhe niṭṭhāpetvā dhātunidhāne pakkhipitvā allavattho allakeso satthāraṃ khamāpesi. Iti so sattakkhattuṃ jātakāle uduke pātanaṃ labhi. Ayaṃ panassa koṭiyaṃ ṭhito attabhāvo. Idhāpi tasseva nissandena uduke pātito. Ye panassa dve jeṭṭhabhātikā puttā suvaṇṇapupphānaṃ karaṇakāle sahāyā bhavituṃ na icchiṃsu, tesāṃ tena kāraṇena suvaṇṇapabbato na nibbatti, jaṭilassa ceva kaniṭṭhaputtassa ca ekato katabhāvena nibbatti. Iti so putte anusāsivā satthu santike pabbajitvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi. Satthā aparena samayena pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ piṇḍāya caranto tassa puttānaṃ gehadvāraṃ agamāsi, te buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa aḍḍhamāsaṃ bhikkhādānaṃ adāsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “ajjāpi te, āvuso jaṭila, asītihatthe suvaṇṇapabbate ca puttesu ca taṇhā atthī”ti. “Na me, āvuso, etesu taṇhā vā māno vā atthī”ti. Te “ayaṃ jaṭilatthero abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti vadiṃsu. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “na, bhikkhave, mama puttassa tesu taṇhā vā māno vā atthī”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

416. “Yodha taṇhaṃ pahantvāna, anāgāro paribbaje;

taṇhābhavaparikkhīnaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tassattho (2.0446)- yo idha loke chadvārikaṃ taṇhaṃ vā mānaṃ vā

jahitvā gharāvāsena anattiko anāgāro hutvā paribbajati, taṇhāya ceva bhavassa ca parikkhīṇattā taṇhābhavaparikkhīṇaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi.
Desanāvasāne bahū sotāpattiphalāṇi pāpuṇiṃsūti.

Jaṭilattheravatthu tettiṃsatimaṃ.

34. Jotikattheravatthu

Yodha taṇhanti puna imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto jotikattheraṃ ārabha kathesi.

Ajātasattukumāro hi devadattena saddhiṃ ekato hutvā pitaraṃ ghātetvā rajje patiṭṭhito “jotikaseṭṭhissa mahāpāsādaṃ gaṇhissāmi”ti yuddhasajjo nikkhamitvā maṇipākāre saparivārassa attano chāyaṃ disvā “gahapatiko yuddhasajjo hutvā balaṃ ādāya nikkhanto”ti sallakkhetvā upagantaṃ na visahi. Seṭṭhipi taṃ divasaṃ uposathiko hutvā pātova bhuttapātarāso vihāraṃ gantvā satthu santike dhammaṃ suṇanto nisinno hoti. Paṭhame dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gahetvā ṭhito pana yama-koḷi nāma yakkho taṃ disvā “kahaṃ gacchasi”ti saparivāraṃ viddhamsetvā disā-vidisāsu anubandhi. Rājā vihārameva agamāsi.

Atha naṃ seṭṭhi disvāva “kiṃ, devā”ti vatvā uṭṭhāyāsanaṃ aṭṭhāsi. Gahapati, kiṃ tvaṃ tava purise “mayā saddhiṃ yujjathā”ti āṇāpetvā idhāgamma dhammaṃ suṇanto viya nisinnoti. Kiṃ pana devo mama gehaṃ gaṇhituṃ gatoti? Āma, gato-mhīti. Mama anicchāya mama gehaṃ gaṇhituṃ rājasahassampi na sakkoti, devāti. So “kiṃ pana tvaṃ rājā bhavissasi”ti kujjhi. Nāhaṃ rājā, mama santakaṃ pana dasikasuttampi mama anicchāya rājūhi vā corehi vā gahetuṃ na sakkāti. Kiṃ panāhaṃ tava ruciyā gaṇhissāmi? Tena hi, deva, imā me dasasu aṅgulīsu vīsati muddikā, imāhaṃ tumhākaṃ na demi. Sace sakkotha, gaṇhathāti. So pana rājā bhūmiyaṃ ukkuṭikaṃ nisīditvā ullaṅghanto aṭṭhārasahatthaṃ ṭhānaṃ abhiruhati, ṭhatvā ullaṅghanto asītihatthaṃ (2.0447) ṭhānaṃ abhiruhati. Evaṃmahābalo samānopi ito cito ca parivattento ekaṃ muddikampi kaḍḍhituṃ nāsakkhi. Atha naṃ seṭṭhi “sātaṃ patthara, devā”ti vatvā aṅguliyo ujukā akāsi, vīsatipi muddikā nikkhamiṃsu. Atha naṃ seṭṭhi “evaṃ, deva, mama santakaṃ mama anicchāya na sakkā gaṇhituṃ”ti vatvā rañño kiriyāya uppannasaṃvego “pabbajituṃ me anujāna, devā”ti āha. So “imasmīṃ pabbajite sukhaṃ pāsādaṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā ekavacaneneva “tvaṃ pabbajāhi”ti āha. So satthu santike pabbajitvā na cirasseva arahattaṃ patvā jotikatthero nāma ahosi. Tassa arahattaṃ pattakkhaṇeyeva sabbāpi sā sampatti antaradhāyi, tampissa satulakāyīṃ nāma bhariyaṃ devatā uttarakurumeva nayiṃsu.

Athekadivasaṃ bhikkhū taṃ āmantetvā, “āvuso jotika, tasmīṃ pana te pāsāde vā itthiyā vā taṇhā atthī”ti pucchitvā “natthāvuso”ti vutte satthu ārocesuṃ- “ayaṃ, bhante, abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “nattheva, bhikkhave, mama puttassa tasmīṃ taṇhā”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

416. “Yodha taṇhaṃ pahantvāna, anāgāro paribbaje;
taṇhābhavaparikkhīṇaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ” ti.
Imissā gāthāyattho heṭṭhā jaṭilattheravatthumhi vuttanayeneva veditabbo.
Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Jotikattheravatthu catutiṃsatimaṃ.

35. Naṭaputtakattheravatthu

Hitvāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ naṭaputtakaṃ ārabba kathesi.

So kira ekaṃ naṭakīlaṃ kīlayamāno vicaranto satthu dhammakathaṃ sutvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Tasmim buddhappamukhena bhikkhusaṅghena saddhiṃ (2.0448) piṇḍāya pavisante bhikkhū ekaṃ naṭaputtaṃ kīlantaṃ disvā, “āvuso, esa tayā kīlitakīlitaṃ kīlati, atthi nu kho te ettha sineho” ti pucchitvā “natthi” ti vutte “ayaṃ, bhante, abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti” ti āhaṃsu. Satthā tesam kathaṃ sutvā, “bhikkhave, mama putto sabbayoge atikkanto” ti vatvā imaṃ gāthamāha-

417. “Hitvā mānusakaṃ yogaṃ, dibbaṃ yogaṃ upaccagā;
sabbayogavisamṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ” ti.

Tattha **mānusakaṃ yoganti** mānusakaṃ āyuñceva pañca kāmagaṇe ca. Dibbayogepi eseva nayo. **Upaccagā**ti yo mānusakaṃ yogaṃ hitvā dibbaṃ yogaṃ atikkanto, taṃ sabbehi catūhipi yogehi visamṃyuttaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Naṭaputtakattheravatthu pañcatimiṃsatimaṃ.

36. Naṭaputtakattheravatthu

Hitvā ratiñcāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ naṭaputtakaṃ yeveva ārabba kathesi. Vatthu purimasadisameva. Idha pana satthā, “bhikkhave, mama putto ratiñca aratiñca pahāya ṭhito” ti vatvā imaṃ gāthamāha-

418. “Hitvā ratiñca aratiñca, sītibhūtaṃ nirūpadhiṃ;
sabbalokābhibhuṃ vīraṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ” ti.

Tattha **ratinti** pañcakāmaguṇaratim. **Aratinti** araññavāse ukkaṇṭhitattaṃ. **Sītibhū-**
tanti nibbutaṃ. **Nirūpadhinti** nirupakkilesaṃ. **Vīranti** taṃ evarūpaṃ sabbaṃ khandhalokaṃ abhibhavitvā ṭhitaṃ vīriyavantaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.
Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

37. Vaṅgīsattheravatthu

Cutiṃ (2.0449) **yo vedīti** imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto vaṅgīsattheraṃ ārabba kathesi.

Rājagahe kireko brāhmaṇo vaṅgīso nāma matamanussānaṃ sīsaṃ ākoṭetvā “idaṃ niraye nibbattassa sīsaṃ, idaṃ tiracchānayaṇiyaṃ, idaṃ pettivisaye, idaṃ manussaloke, idaṃ devaloke nibbattassa sīsan”ti jānāti. Brāhmaṇā “sakkā imaṃ nissāya lokaṃ khādituṃ”ti cintetvā taṃ dve rattavatthāni paridahāpetvā ādāya janapadaṃ carantā manusse vadanti “eso vaṅgīso nāma brāhmaṇo matamanussānaṃ sīsaṃ ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṃ jānāti, attano ñātakānaṃ nibbattaṭṭhānaṃ pucchathā”ti. Manussā yathābalaṃ dasapi kahāpaṇe vīsati pi satampi datvā ñātakānaṃ nibbattaṭṭhānaṃ pucchanti. Te anupubbena sāvattiṃ patvā jetavanassa avidūre nivāsaṃ gaṇhiṃsu. Te bhuttaṭṭarāsā mahājanaṃ gandhamālādihatthaṃ dhammassavanāya gacchantaṃ disvā “kahaṃ gacchathā”ti pucchitvā “vihāraṃ dhammassavanāyā”ti vutte “tatha gantvā kiṃ karissatha, amhākaṃ vaṅgīsabrahmaṇena sadiso nāma natthi, matamanussānaṃ sīsaṃ ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṃ jānāti, ñātakānaṃ nibbattaṭṭhānaṃ pucchathā”ti āhaṃsu. Te “vaṅgīso kiṃ jānāti, amhākaṃ satthārā sadiso nāma natthi”ti vatvā itarehipi “vaṅgīsasadiso natthi”ti vutte kathaṃ vaḍḍhetvā “etha, dāni vo vaṅgīsassā vā amhākaṃ vā satthu jānana-bhāvaṃ jānissāmā”ti te ādāya vihāraṃ agamaṃsu. Satthā tesāṃ āgamana-bhāvaṃ ñatvā niraye tiracchānayaṇiyaṃ manussaloke devaloketi catūsu ṭhānesu nibbattānaṃ cattāri sīsāni, khīṇāsavasīsāñcāti pañca sīsāni āharāpetvā paṭipāṭiyā ṭhapetvā āgatakāle vaṅgīsaṃ pucchi- “tvaṃ kira sīsaṃ ākoṭetvā matakānaṃ nibbattaṭṭhānaṃ jānāsī”ti? “Āma, jānāmī”ti. “Idaṃ kassa sīsan”ti? So taṃ ākoṭetvā “niraye nibbattassā”ti āha. Athassa satthā “sādhū sādhū”ti sādhukāraṃ datvā itarānīpi tīṇi sīsāni pucchitvā tena avirajjhītvā vuttavuttakkaṇe tatheva tassa sādhukāraṃ datvā pañcamāṃ sīsaṃ dassetvā “idaṃ kassa sīsan”ti pucchi, so tampi ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṃ na jānāti.

Atha (2.0450) naṃ satthā “kiṃ, vaṅgīsa, na jānāsī”ti vatvā, “āma, na jānāmī”ti vutte “ahaṃ jānāmī”ti āha. Atha naṃ vaṅgīso yāci “detha me imaṃ mantan”ti. Na sakkā apabbajitassa dātunti. So “imasmīṃ mante gahite sakalajambudīpe ahaṃ jeṭṭhako bhavissāmī”ti cintetvā te brāhmaṇe “tumhe tattheva katipāhaṃ vasatha, ahaṃ pabbajissāmī”ti uyyojetvā satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado vaṅgīsatthero nāma ahosi. Athassa satthā dvattim̄sākāraṃ kammatṭhānaṃ datvā “mantassa parikammaṃ sajjhāyāhī”ti āha. So taṃ sajjhāyanto antarantarā brāhmaṇehi “gahito te manto”ti pucchiyamāno “āgametha tāva, gaṇhāmī”ti vatvā katipāheneva arahattaṃ patvā puna brāhmaṇehi puṭṭho “abhabbo dānāhaṃ, āvuso, gantun”ti āha. Taṃ sutvā bhikkhū “ayaṃ, bhante, abhūtena aññaṃ byākaroti”ti satthu ārocesuṃ. Satthā “mā, bhikkhave, evaṃ avacuttha, idāni, bhikkhave,

mama putto cutipaṭisandhikusalo jāto”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

419. “Cutim̐ yo vedi sattānaṃ, upapattiñca sabbaso;
asattaṃ sugataṃ buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ.

420. “Yassa gatiṃ na jānanti, devā gandhabbamānusā;
khīṇāsavaṃ arahantaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti.

Tattha **yo vedīti** yo sattānaṃ sabbākārena cutiñca paṭisandhiñca pākaṭaṃ katvā jānāti, tamahaṃ alaggatāya **asattaṃ**, paṭipattiyā suṭṭhu gatattā **sugataṃ**, catunnaṃ saccānaṃ buddhatāya **buddhaṃ** brāhmaṇaṃ vadāmīti attho. **Yassāti** yassete devādayo gatiṃ na jānanti, tamahaṃ āsavānaṃ khīṇatāya **khīṇāsavaṃ**, kilesehi ārakattā **arahantaṃ** brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Vaṅgīsattheravatthu sattatiṃsatimaṃ.

38. Dhammadinnattherīvatthu

Yassāti (2.0451) imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto dhamma-dinnaṃ nāma bhikkhuniṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi tassā gihikāle sāmiko visākho upāsako satthu santike dhammaṃ sutvā anāgāmiphalaṃ patvā cintesi- “mayā sabbaṃ sāpateyyaṃ dhammadinnaṃ paṭicchāpetuṃ vaṭṭati”ti. So tato pubbe āgacchanto dhammadinnaṃ vātapānena oloketiṃ disvā sitaṃ karoti. Taṃ divasaṃ pana vātapānena ṭhitaṃ anolokentova agamāsi. Sā “kiṃ nu kho idan”ti cintetvā “hotu, bhojanakāle jānissāmī”ti bhojana-velāya bhattaṃ upanāmesi. So aññesu divasesu “ehi, ekato bhuñjāmā”ti vadati, taṃ divasaṃ pana

tuṅhībhūtova bhuñji. Sā “kenacideva kāraṇena kupito bhavissati”ti cintesi. Atha naṃ visākho sukhanisinnavelāya taṃ pakkositvā “dhammadinne imasmimḃ gehe sabbaṃ sāpateyyaṃ paṭicchāhi”ti āha. Sā “kuddhā nāma sāpateyyaṃ na paṭicchāpentī, kiṃ nu kho etan”ti cintetvā “tumhe pana, sāmī”ti āha. Ahaṃ ito paṭṭhāya na kiñci vicāremīti. Tumhehi chaḍḍitaṃ kheḷaṃ ko paṭicchissati, evaṃ sante mama pabbajjaṃ anujānāthāti. So “sādhu, bhadde”ti sampaṭicchitvā mahāntena sakkārena taṃ bhikkhunī-upassayaṃ netvā pabbājesi. Sā laddhūpasam-padā dhammadinnattherī nāma ahoṣi.

Sā pavivekakāmatāya bhikkhunīhi saddhiṃ janapadaṃ gantvā tattha viharantī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā “idāni maṃ nissāya ñātijaṇā puññāni karissanti”ti punadeva rājagahaṃ paccāgañchi. Upāsako tassā āgata-bhāvaṃ sutvā “kena nu kho kāraṇena āgatā”ti bhikkhunī-upassayaṃ gantvā therimḃ vanditvā ekamantaṃ nisinno “ukkaṇṭhitā nu khosi, ayyeti vattumḃ appatī-rūpaṃ, pañhamekaṃ naṃ pucchissāmī”ti cintetvā sotāpattimagge pañhaṃ pucchi, sā taṃ vissajjesi. Upāsako teneva upāyena sesamaggesupi pañhaṃ pucchitvā atikkamma pañhassa puṭṭhakāle tāya “accayāsi, āvuso, visākhā”ti vatvā “ākaṅkhamāno satthāraṃ upasaṅkamtivā imaṃ pañhaṃ puccheyyāsī”ti vutte therimḃ vanditvā uṭṭhāyāsanaṃ satthu santikaṃ (2.0452) gantvā taṃ kathāsallāpaṃ sabbaṃ bhagavato ārocesi. Satthā “sukathitaṃ mama dhītāya dhammadinnāya, ahampetaṃ pañhaṃ vissajjento evameva vissajjeyyan”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha-

421. “Yassa pure ca pacchā ca, majjhe ca natthi kiñcanaṃ;
akiñcanaṃ anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇan”ti.

Tattha **pureti** atītesu khandhesu. **Pacchāti** anāgatesu khandhesu. **Majjheti** paccuppannesu khandhesu. **Natthi kiñcananti** yassetesu ṭhānesu taṅhāgāhasa-ṅkhātaṃ kiñcanaṃ natthi, tamahaṃ rāgakiñcanādīhi **akiñcanaṃ** kassaci gaha-ṇassa abhāvena **anādānaṃ** brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Dhammadinnattherīvatthu aṭṭhatimḃsatimaṃ.

39. Aṅgulimālattheravatthu

Usabhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aṅgulimālattheraṃ ārabha kathesi. Vatthu “na ve kadariyā devalokaṃ vajanti”ti (dha. pa. 177) gāthā-vaṇṇanāya vuttameva. Vuttañhi tattha-

Bhikkhū aṅgulimālaṃ pucchiṃsu- “kiṃ nu kho, āvuso aṅgulimāla, duṭṭhahatthimḃ chattaṃ dhāretvā ṭhitaṃ disvā bhāyī”ti? “Na bhāyimḃ, āvuso”ti. Te satthāraṃ upa-saṅkamtivā āhaṃsu- “aṅgulimālo, bhante, aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “na, bhikkhave, mama putto aṅgulimālo bhāyati. Khīṇāsava-usabhānañhi antare jeṭṭha-ka-usabhā mama puttasadisā bhikkhū na bhāyanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

422. “Usabhaṃ pavaraṃ vīraṃ, mahesiṃ vijitāvināṃ;

anejaṃ nhātaṃ buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ” ti.

Tassattho (2.0453)- acchambhitaṭṭhena usabhasadisatāya **usabhaṃ** uttama-
ṭṭhena **pavaraṃ** vīriyasampattiyā **vīraṃ** mahantānaṃ sīlakkhandhādīnaṃ esitattā
mahesiṃ tiṇṇaṃ mārānaṃ vijitattā **vijitāvināṃ** nhātakilesatāya **nhātaṃ** catusa-
ccabuddhatāya **buddhaṃ** taṃ evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aṅgulimālattheravatthu ekūnacattālīsaṃ.

40. Devahitabrāhmaṇavatthu

Pubbenivāsanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto devahitabrā-
hmaṇassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye bhagavā vātarogena ābādhiko hutvā upavāṇattheraṃ uṇho-
dakatthāya devahitabrāhmaṇassa santikaṃ paṇiṃ. So gantvā satthu ābādhika-
bhāvaṃ ācikkhitvā uṇhodakaṃ yāci, taṃ sutvā brāhmaṇo tuṭṭhamānaso hutvā
“lābhā vata me, yaṃ mama santikaṃ sammāsambuddho uṇhodakassatthāya
sāvakaṃ paṇiṃ” ti uṇhodakassa kājaṃ purisena gāhāpetvā phāṇitassa ca puṭaṃ
upavāṇattherassa pādāsi. Thero taṃ gāhāpetvā vihāraṃ gantvā satthāraṃ uṇho-
dakena nhāpetvā uṇhodakena phāṇitaṃ āloṭevā bhagavato pādāsi, tassa taṅkha-
ṇeyeva so ābādhiko paṭipassambhi. Brāhmaṇo cintesi- “kassa nu kho deyya-
dhammo dinno mahapphalo hoti, satthāraṃ pucchissāmi” ti so satthu santikaṃ
gantvā tamatthaṃ pucchanto imaṃ gāthamāha-

“Kattha dajjā deyyadhammaṃ, kattha dinnaṃ mahapphalaṃ;

kathañhi yajamānassa, kathaṃ ijhati dakkhiṇā” ti. (saṃ. ni. 1.199);

Athassa satthā “evarūpassa brāhmaṇassa dinnaṃ mahapphalaṃ hoti” ti vatvā
brāhmaṇaṃ pakāsentō imaṃ gāthamāha-

423. “Pubbenivāsaṃ (2.0454) yo vedi, saggāpāyañca passati;

atho jātikkhayaṃ patto, abhiññāvositō muni; (saṃ. ni. 1.199);

sabbavositavosānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ” ti.

Tassattho- yo pubbenivāsaṃ pākaṭaṃ katvā jānāti, chabbīsati devalokabhedaṃ
saggañca catubbidhaṃ apāyañca dibbacakkhunā passati, atho jātikkhaya-
sañkhātaṃ arahattaṃ patto, abhiññeyyaṃ dhammaṃ abhijānitvā pariññeyyaṃ pari-
jānitvā pahātabbaṃ pahāya sacchikātabbaṃ sacchikatvā vosiko niṭṭhānaṃ patto,
vositavosānaṃ vā patto, āsavakkhayaapaññāya monabhāvaṃ pattattā muni,
tamahaṃ sabbesaṃ kilesānaṃ vosānaṃ arahattamaggañāṇaṃ brahmacariya-
vāsaṃ vutthabhāvena sabbavositavosānaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu. Brāhmaṇopi pasanna-
naso saraṇesu patiṭṭhāya upāsakattaṃ pavedesīti.

Devahitabrāhmaṇavatthu cattālīsaṃ.

Brāhmaṇavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chabbīsatisimo vaggero.

Nigamanakathā

Ettāvatā (2.0455) sabbapaṭhame yamakavagge cuddasa vatthūni, appamāda-
vagge nava, cittavagge nava, pupphavagge dvādasa, bālavagge pannarasa,
paṇḍitavagge ekādasa, arahantavagge dasa, sahasavagge cuddasa, pāpavagge
dvādasa, daṇḍavagge ekādasa, jarāvagge nava, attavagge dasa, lokavagge ekā-
dasa, buddhavagge nava, sukhavagge aṭṭha, piyavagge nava, kodhavagge aṭṭha,
malavagge dvādasa, dhammaṭṭhavagge dasa, maggavagge dvādasa, pakiṇṇaka-
vagge nava, nirayavagge nava, nāgavagge aṭṭha, taṇhāvagge dvādasa, bhikkhu-
vagge dvādasa, brāhmaṇavagge cattālīsāti pañcādhikāni tīṇi vatthusatāni pakā-
setvā nātisaṅkhepanātivitthāravasena uparacitā dvāsattatibhāṇavārapamāṇā
dhammapadassa atthavaṇṇanā niṭṭhitāti.

Pattaṃ dhammapadaṃ yena, dhammarājenanuttaraṃ;

gāthā dhammapade tena, bhāsītā yā mahesinā.

Satevīsā catussatā, catusaccavibhāvinā;

satattayañhi vatthūnaṃ, pañcādhikā samuṭṭhitā.

Vihāre adhirājena, kāritamhi kataññunā;

pāsāde sirikūṭassa, rañño viharatā mayā.

Atthabyañjanasampannaṃ, atthāya ca hitāya ca;

lokassa lokanāthassa, saddhammaṭṭhitikamyatā.

Tāsaṃ aṭṭhakathaṃ etaṃ, karontena sunimmalaṃ;

dvāsattatipamāṇāya, bhāṇavārehi pāḷiyā.

Yaṃ pattaṃ kusalaṃ tena, kusalā sabbapāṇinaṃ;

sabbe ijjhantu saṅkappā, labhantu madhuraṃ phalanti.

Paramavisuddhasaddhābuddhivīriyapaṭimaṇḍitena silācārajjavamaddavādigu-
ṇasamudayasamuditena sakasamayasaṃmayantaragahanajjhogāhaṇasamatthena
paññāveyyattiyasamannāgatena tipīṭakapariyattippabhede sātṭhakathe satthusā-
sane appaṭihataññāppabhāvena mahāveyyākaraṇena karaṇasampattijanitasu-
khaviniggatamadhurodāravacanālāvaṇṇayuttana yuttamuttavādinā vādivarena
mahākavinā (2.0456) pabhinnapaṭisambhidāparivāre chaḷabhiññāpaṭisambhidādi-
ppabhedaguṇapaṭimaṇḍite uttarimanussadhamme suppatiṭṭhitabuddhīnaṃ therā-
vaṃsappadīpānaṃ therānaṃ mahāvihāravāsīnaṃ vaṃsālaṅkārabhūtena vipula-
visuddhabuddhinā **buddhaghosoti** garūhi gahitanāmadheyena therena katāyaṃ

dhammapadaṭṭhakathā-

Tāva tiṭṭhatu lokasmiṃ, lokanittharaṇesinaṃ;
dassentī kulaputtānaṃ, nayaṃ saddhādibuddhiyā.
Yāva buddhoti nāmampi, suddhacittassa tādino;
lokamhi lokajeṭṭhassa, pavattati mahesinoti.

Iti tevīsādhikacatusatagāthāpañcādhikatisatavatthupaṭimaṇḍitā

Chabbīsativaggasamannāgatā dhammapadavaṇṇanā samattā.

Dhammapada-aṭṭhakathā sabbākārena niṭṭhitā.